

Tartalomjegyzék

Előszó	7
--------------	---

1. rész

Általános rész és tulajdonjog

BENKE JÓZSEF

A korábbi magatartással ellentétes joggyakorlás általános magánjogi tilalmának eredete és mai érvénye	11
---	----

CSEHI ZOLTÁN

Az időmúlás relativizálása az elévülés érvényesülésében	27
---	----

FÁBIÁN FERENC

Alkotmányossági kérdések a termőföldtulajdon kapcsán	53
--	----

KECSKÉS LÁSZLÓ

Elmaradt beszélgetés alapelvekről, generálklauzulákról, vezérmotívumokról ...	77
---	----

NOCHTA TIBOR

„Fejezetek” Lábady Tamás magánjogi szemlélete köréből	91
---	----

SZÉKELY LÁSZLÓ

Generálklauzula a padláson	97
----------------------------------	----

2. rész

Személyek joga

AUER ÁDÁM

Adalékok a társasági jog polgári jogi normatánához	121
--	-----

BARZÓ TÍMEA

A sérelemdíjról a jogtudós alkotmánybíró, bíró és polihisztor szemüvegén át	133
---	-----

FÉZER TAMÁS	
A születéssel kapcsolatos vagyoni igények a jogi és a vallási érvelés határvonalán	147
KOLTAY ANDRÁS	
A vallási közösségek védelme a magánjogban – a lengyel abortusztörvény elleni tüntetés ügyének példáján keresztül	159
ZOLTÁN NAVRATYIL	
Sein oder Nichtsein: das ist hier die Frage	183
PAPP TEKLA	
A közjogi jogi személyről	197
SZIKORA VERONIKA	
Az ember személy(kép)e és jogképessége	207

3. rész

Kötelmi és felelősségi jog

CSÖNDES MÓNIKA	
Előreláthatóság, okozatosság és a sérelemdíj iránti igény	221
GÖRÖG MÁRTA	
Jogalkalmazási gyakorlat által formált orvosi gyakorlat(?)	249
KISFALUDI ANDRÁS	
Jogi felelősség a társasági jogban	265
LANDI BALÁZS	
Ora et labora kontra pay or pray – gondolatok a kötelmi jog köréből	281
MENYHÁRD ATTILA	
Biztosítás és polgári jogi felelősség	291
VERESS EMŐD	
Gondolatok a szerződés egyoldalú jognyilatkozattal történő megszüntetéséről	307

Előszó

„Am Ende hängen wir doch ab
Von Kreaturen, die wir machten”

(Goethe: *Faust*)¹

Lábady Tamás 2017. augusztus 11-én halt meg budapesti otthonában. Temetése augusztus 22-én volt Piliscsabán. A halálát követő év tavaszán megjelent *A magánjog általános tana* című tankönyvének harmadik, frissített kiadása, majd ősszel a válogatott jogi tanulmányainak gyűjteményes kötete *Megtartott szó* címmel. Ez utóbbi bemutatása alkalmával rendeztek a Pécsi Tudományegyetem, az ELTE és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Polgári Jogi Tanszékei egy közös megemlékezést 2018. október 24-én. Ennek a konferenciának az előadásait gyűjti össze ez az emlékkötet, kiegészítve a társkarok polgári jogászainak – a konferencián nem előadott – írásaival.

A kötet szerzői Lábady Tamás pályatársai, egykori tanítványai és kollégái, tisztelői az ország valamennyi jogi karáról, akik mindegyike őriz egy vagy több emléket: előadást, személyes élményt, a közös munka vagy csak egy melegszívű beszélgetés emlékét Lábady Tamással. A tisztelgő tanulmányok témájára nézve szerkesztőkként éppen ezért nem is adtunk semmiféle tartalmi megkötést, mert bízunk a „közös élmény” meghatározó és rendező hatásában. Nem alaptalanul. A tanulmányok mindegyikének középpontjában ugyanis az ember, mégpedig a magáért és a környezetéért felelősséget mutató és viselő ember jelenik meg. Tág, rugalmas és befogadó kategorizálás mentén olvashatunk tanulmányokat a polgári jog alapelveiről, amelyek áttekintik a magánjogi jogviszonyok egészét, sőt felmutatják annak dogmatikáját; a természetes és jogi személy születése, élete és elmúlása során felmerülő kérdésekről, amelyek a normatív, leíró szabályozáson túllépve, a személyek önnön létazonosságára, természetére keresik a válaszokat; természetesen a kötelmi viszonyokról, s azon belül is a személyi és a vagyoni sé-

---

¹ „A saját teremtményeink végül is a fejünkre nőnek” (Jékely Zoltán és Kálnoky László ford.). Goethe *Faustját* mint egyik legkedvesebb szerzőjének legfontosabb művét idézi Lábady Tamás, felelőségének ajánlott könyvében (LÁBADY Tamás: *Fejezetek a felelősségbiztosítás köréből*. Pécs, Pécsi Szikranyomda, 1989., 81.).

relmekért viselt jogi felelősség összetett és a gyakorlat kihívásai által újra és újra megújuló rendszeréről; avagy a magánjog, sőt az egész jogrendszer olyan alapvető jogintézményeiről, mint például a generálklauzulák, a jogképesség és a tulajdon. Mintha csak Lábady Tamás, a bíró, a jogtudós, a családapa, a hívő különböző, de mégis magától való természetességében emberi arcai villannának fel a maguk sokszínűségében és gazdagságában – a polgári jogi tanulmányok prizmáján át.

E kötet Szerzőiként és Szerkesztőiként magunk is felelősséget viselünk, mégpedig az etikai alapvetésekkel legszorosabb kapcsolatot őrző „szerződésen kívüli” felelősséget. Lábady Tamás mindig így kezdte a megbízási jogviszonyról szóló előadását: „Jézus mennybemenetele előtt megbízta tanítványait, hogy menjenek el az egész világba, és hirdessék az Evangéliumot. Ezzel ügyvitelre kaptak megbízást, azaz arra, hogy a rájuk hagyományozott kérésnek megfelelően tevékenykednek, terjesztik az Igét. A vállalkásuk tehát nem eredményre, nem valamely konkrét szolgáltatás megvalósítására, hanem ügyvitelre, képviseletre, gondos és lelkiismeretes tevékenységre irányult.” Nos, sem *A magánjog általános tana* című tankönyv harmadik kiadásának, sem a *Megtartott szó – Válogatott jogi tanulmányok* gyűjteményes kötetének, sem az emlékkötet Szerkesztőinek nincs formális vagy informális „megbízása”, de még csak rájuk hagyományozott ez irányú kérése sem Lábady Tamástól, így nem állunk, nem állunk ilyen tartalmú szolgáltatás nyújtására kötelező „szerződéses jogviszonyban” Lábady Tamással, ennél fogva nem rendelkezünk „képviseleti joggal” sem.

A fentiek szerinti, „szerződésen kívüli” jogi státuszunk valószínűleg a „megbízás nélküli ügyvitel” körébe esik leginkább... Azaz: szerzői és szerkesztői munkánk helyénvalósága, a viselt felelősségünk megítélése azon áll vagy bukik, hogy vajon e kötet és a benne foglalt írások megfelelnek-e Lábady Tamás feltehető akaratának. Ez a lényegi kérdés azonban már örökké, de legalábbis földi életünkben megválaszol(hat)atlan és eldöntetlen marad. Csak azt dönthetjük el mi, az Olvasók, hogy saját megítélésünk szerint vajon megfelel-e e könyv tartalma, stílusa és szellemisége Lábady Tamás „feltehető akaratának”. Jól van ez így, mert legalább beszélhetünk, sőt vitatkozhatunk rajta, annak biztos tudatában, hogy ebben a párbeszédben nem maradhatunk alul, s közben akarva-akaratlanul tovább éltejük, gondoljuk és tanítjuk Lábady Tamás tágan értelmezett magánjogi jogviszonyokról vallott, tanított és a mindennapokban tanúsított szellemiségét.

Budapest, 2019 nyarán

A „megbízás nélküli ügyvivő” Szerzők „képviseletében” eljárva a Szerkesztők:

Koltay András

Landi Balázs

Menyhárd Attila

1. rész

Általános rész és tulajdonjog

BENKE JÓZSEF*

A korábbi magatartással ellentétes joggyakorlás általános magánjogi tilalmának eredete és mai érvénye

1. Ajánlás és bevezetés¹

Szent Péter főapostolnak a kis-ázsiai „zaránkegyház” tagjaihoz címzett első levele egy helyütt (1Pt 2,5) a hívők közösségét nevezi szent papságnak, és ezzel az ószövetségi nép „királyi, szent” jelzőjét (Kiv 19,6) alkalmazza az Újszövetség népére. E sajátos papság azzal jár, hogy a hívők – mint élő kövek – ráépülnek Krisztusra, és az ő főpapi méltóságában részesülnek a keresztségben az istentisztelet igazi hordozójaként (hasonlóan: Jel 1,6, Jel 20,6). Ez az általános papi feladat Krisztus követésével valósítható meg: a szentségek vételével, önmegtagadással, a keresztyén erkölcsiséggel, jótettekkel és az eucharisztikus áldozatban való tevékeny részvétellel. Miként azt már több helyütt elmondtam és leírtam, abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy Lábady Tamásnak – aki 2004 és 2012 között a Pécsi Ítéletábrán a főnököm volt –, megismerkedésünktől fogva haláláig atyai jó barátomként örvendhettem. Ekként megengedte, sőt igényelte, hogy sok szempontból nézve is heroikus élete szinte utolsó napjaiig lássam Őt. Mindez azt a meggyőződést erősítette meg bennem, hogy Tamás péteri értelemben vett papsága az imént felsoroltak mellett abban állt, hogy a közéletben megvallottan római katolikus bíró, alkotmánybíró, intézményvezető, jogtanár és jogtudós, a magánélet intimitásában és a nyilvánosan végzett katolikus evangelizációban pedig a római katolikus férj és családfő valódi – Szent József-i értelemben vett – eszményképének egyre jobban megfelelni törekvő férfi volt. Mi sem állhatna közelebb a „*honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere*” főparancs (D. 1,1,10,1 *Ulpiani regulae II*) emberéhez, mint a *jóhiszeműség és tisztesség* magánjogi alapelveinek tematikája? Ennek okán választottam a Reá emlékező ünnepi ülés és kötet témá-

---

* Habilitált egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem, Állam és Jogtudományi Kar.

¹ A tanulmány a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara által szervezett, 2018. október 24-én megtartott emlékülésen elhangzott előadás átdolgozott és bővített változata. A téma részletesebb kifejtését l. BENKE József: *A venire contra factum proprium* általános magánjogi tilalma. Egy indukcióval kialakított középkori jogelven alapuló XXI. századi magánjogi tilalom dedukció útján megállapítható alkalmazási lehetőségeiről. *Állam- és Jogtudomány*, 2018/4., 3–23.

jául a *venire contra factum proprium* – mind a magánjogban, mind a közjog számos területén (eljárásjogok, alkotmányjog, nemzetközi közjog stb.) revelálódó – jogelv egyes problematikus kérdéseit.

2. Az általános magánjogi tilalom ókori és középkori eredete

A glosszátorok óta a pandektisztika hallgatása² ellenére is fennmaradt *venire contra factum proprium nulli conceditur* elve generalizált formában – a téma jelentősebb kutatói, mint pl. Erwin Riezler,³ Detlef Liebs,⁴ Francesco Astone⁵ és legújabban Lisa Isola⁶ álláspontja szerint – a jogtörténetben elsőként a nagy bolognai glosszátor, Azo Portius (*1150–1190?; †1220–1233?) *Brocardica aurea* c. művében nyert megfogalmazást.

2.1. Látszólagos előzmények a római antikvitás jogi forrásaiban

A római antikvitás jogi forrásai között is fellelhetők olyan szövegtörödékek, amelyek szintén generalizált módon fogalmazzák meg a *venire contra factum proprium* tilalmához hasonló tartalmakat. Figyelemmel kell azonban lenni arra, hogy a 6. századi juszteniánuszi forrásokban ránk hagyományozott, általános érvényű vagy megfogalmazású, elvszerűnek ható jogtételek eredetileg – a kompiláció előtt akár 6–8 évszázaddal – nem általános jogelvekként alakultak ki, ez az akkori jogi gondolkodástól lényegében idegen volt. Közismert, hogy a *Digesta* kompilátorai a törvényműbe felvett eredeti jogtudósi szövegeket a korszak igényeinek megfelelő általánosítás vagy rendszertani homogenizálás végett császári felhatalmazás alapján interpolálták, azaz szövegszerűen átalakították, vagy – ennek hiányában – az eredeti környezetükből kiragadva új környezetbe helyezték vagy önállósították őket. Ezek előrebocsátásával kell értékelni az alábbi két forráshelyet is.

---

² Erwin RIEZLER: *Venire contra factum proprium. Studien im römischen, englischen und deutschen Zivilrecht*. Lipsce, Duncker & Humblot, 1912. 53–54.; Lisa ISOLA: *Venire contra factum proprium. Herkunft und Grundlagen eines sprichwörtlichen Rechtsprinzips*. Frankfurt, Peter Lang, 2017. 5., 22. lj.

³ RIEZLER i. m. (2. lj.) 44.

⁴ Detlef LIEBS: *Lateinische Rechtsregeln und Rechtssprichwörter*. München, C. H. Beck, [1997] 2007. 241.

⁵ Francesco ASTONE: *Venire contra factum proprium*. Nápoly, Jovene, 2006. 75., 65. lj.

⁶ ISOLA i. m. (2. lj.) 6., 13.

A jusztiniánuszi Digesta utolsó, L. könyvének utolsó, 17. titulusa a különféle régi jogi regulákat („de diversis regulis iuris antiqui”) gyűjtötte össze. Ezek egy része – az interpolációkutatás ma is tartható eredményei alapján – az eredeti környezetükből kiemelve nyert generalizálást. Ennek fényében szakmailag nem túlságosan szubtilis az a kortárs – tipikusan alapjogi, nemzetközi jogi és büntetőjogi – kutatásokban kialakult vélemény, amely a Papinianusnak tulajdonított forráshelyet általános érvényű jogelvként visszhangozza (nem feltétlenül örökérvényű nézetek alátámasztása végett). Papinianus *quaestió*inak 3. könyvéből a Digesta regulái közé (D. 50,17,75) felvett szövegrészlet szerint ugyanis „nemo potest mutare consilium suum in alterius iniuriam”, azaz „senki sem változtathatja meg a saját szándékát más sérelmére”. A generalizált szövegtörödékek azonban – Otto Lenel *Palingenesiája* szerint⁷ – eredetileg egy igen partikuláris tényálláscsoporttal függött össze: az atyai hatalom alól kikerült, 25 év alatti, kiskorú fiúgyermek (minor filius emancipatus) alaki mellőzhetetlensége folytán indított keresetek utóbb történő megváltoztatását tiltotta (D. 37,6,8 és D. 4,4,30).⁸

Egyes kortárs szerzők arra a félrevezető álláspontra helyezkednek,⁹ hogy az általános venire-tilalom közvetlen előképe jelenik meg egy, önkényesen Ulpianustól elorzott szövegtörödékekben. Ezt – az előző szöveggel ellentétben – nem maguk a jusztiniánuszi kompilátorok emelték ki az eredeti szövegkörnyezetükből, és tették az ulpianusi szakvélemény jogi indokává, hanem (NB!) e kortárs szerzők maguk. A D. 1,7,25 pr. forráshely alatti szöveg hamisan kiemelt részei szerint ugyanis: „adversus factum suum (...) movere controversiam prohibetur”, azaz „a saját magatartás nem tehető vitássá”. A szerzők az eredeti szöveg mintegy négyötödét kihagyják (dőlttel a kiragadott részek): „Saját leánya halála után, aki, mintha jogszerűen lett volna felszabadítva, mater familiasként élt, és végrendeletében megnevezett örökösök hátrahagyásával halt meg, saját magatartását, amely szerint e leányát tanúk hiányában jogszerűtlenül emancipálta, a családátya nem teheti vitássá”¹⁰ (és nem érheti el azt, hogy a végrendelet érvénytelenként megdőljön). Így már vilá-

⁷ L. Otto LENEL: *Palingenesia iuris civilis*. Neudruck, Scientia, [1889] 1960. 1. kötet, 817–818.

⁸ ISOLA i. m. (2. l.) 379–381.

⁹ L. újabbán Hernán CORRAL TALCIANI: La raíz histórica del adagio „Venire contra factum proprium non valet”. In: Hernán CORRAL TALCIANI (szerk.): *Venire contra factum proprium*. Escritos sobre la fundamentación, alcance y límites de la doctrina de los actos propios. 18 *Cuadernos de Extensión Jurídica* (2010) 26–27.; Fernando REINOSO-BARBERO: *Paroemia et Regulae Iuris Romanorum: The Transit from Ius Commune to the European Union Jurisprudence*. 13 *Glossae. European Journal of Legal History* (2016) 622.

¹⁰ Dőlt betűvel kiemelve a D. 1,7,25 princípiumából önkényesen kiragadott részek: „Post mortem filiae suae, quae ut mater familias quasi iure emancipata vixerat et testamento scriptis heredibus decessit, adversus factum suum, quasi non iure eam nec praesentibus testibus emancipasset, pater movere controversiam prohibetur.”

gos, hogy voltaképpen hamisítással van dolgunk, hiszen egyfelől önkényes a jogtétel absztrakciója, másfelől megtévesztő a római jogi eredetre – mint a vitathatatlan érték és hitelesség „pecsétjére” – való hivatkozás.

Generalizált formában tehát a *venire contra factum proprium* tilalmát a római jog nem ismerte, annak párhuzamos helyekként feltüntetett forrásai még kifejezett jogi indokként sem utaltak hasonló jogtétel létezésére.

2.2. Az általános tilalom középkori megszővegezése és megalapozása

A *Brocardica aurea* keletkezése korában, a 13. század elején a mai fogalmaink szerinti magánjog nem létezett. Az életviszonyok rendkívül alulszabályozottak voltak, és a jogrend a totális partikularizmus miatt a teljes jogbizonytalanságig menően felszabdalt volt. A kaotikus helyzetben jelentett mentőövet a jogalkalmazó számára a glosszátorok által „újra felfedezett” jusztiniánuszi törvényt. Ennek végeláthatatlan kazuisztikája mint jogforrási autoritás volt a perekben felhasználható. Szükséges volt tehát a tízezernyi jogtétel generalizációja, absztrakciója. Ennek módszere az egyediből az általánosra következtetés, vagyis az indukció volt. Az ekképp kialakított rövid, elvszerű jogtételek szerepe teljesen eltért a modern jogfogalmi mércékkel mért magánjogi kódexek általános elveinek szerepétől. A középkori generális jogtételek funkciója az volt, hogy azok alapján a jogalkalmazó a saját esetével analóg kazuisztika feltérképezése során eligazodjék az antik római génusz eredményeinek tengerében. A *Brocardica* szerepe is ez volt, jóllehet Friedrich C. von Savigny még úgy vélte,¹¹ hogy az sajátos normatív karaktert hordozott. Az újabb szakirodalom (Peter Weimar,¹² Isola¹³) meggyőzően cáfolta, hogy a *Brocardica* mindössze rendszerezett érvgyűjtemény lett volna.

A maxima több szövegvariációban is megjelenik.¹⁴ A *Brocardica* 1567-es bázeli és 1568-as nápolyi kiadása alapján a hiteles verzió a „*venire contra factum proprium nulli conceditur*”, vagyis „senkinek nem megengedett, hogy saját magatartásával ellentétesen járjon el”. Azo szerkesztési módszere az egyes jogtételek

¹¹ Friedrich Carl von SAVIGNY: *Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter*. Heidelberg, Mohr, [1816] 1834. 3. kötet, 568.

¹² Peter WEIMAR: *Argumenta Brocardica*. In: Peter WEIMAR (szerk.): *Zur Renaissance der Rechtswissenschaft im Mittelalter*. Goldbach, Keip, 1997. 45–80.

¹³ ISOLA i. m. (2. l.j.) 30.

¹⁴ Pl. „*venire contra factum proprium nulli conceditur*”, vagy a „*nulli conceditur*” helyett „*non valet*” vagy „*nemini licet*”. Más verzió is előfordul: „*factum proprium nemo impugnare potest*”, vagy egyszerűen „*venire contra factum proprium*”. A heterogén szővegezés mögött az állhat, hogy a *Brocardica* kiadásai már a XVI. században többféle szóhasználattal éltek, ti. az egyes redakciók eltérő kéziratokra támaszkodtak.

megfogalmazása és alátámasztása során az volt, hogy a lehető legtöbb párhuzamos forráshelyet felkutatta a juszteniánuszi törvényműből, főként a Digestából és a Codexből, majd követve a korszak skolasztikus és disputatív szemléletét, e forráshelyeket két csoportra osztotta: az egyikbe az adott jogtétel igazsága melletti, a másikba az azzal szembenálló érveket tartalmazó eseteket foglalta össze. Itt a *pro* kazuisztika a korábbi, jogszerű magatartáshoz való kötöttség fennállását, a *contra* esetkör pedig a korábbi magatartáshoz való kötöttség alóli feloldást támasztja alá; ugyanakkor a kötöttség oldása mögött itt az áll, hogy a korábbi magatartás jogellenes volt, amelyhez a fél nemhogy nem köteles magát tartani, hanem – éppen ellenkezőleg – inkább tartózkodnia kell attól. Ez tehát ugyancsak a tilalom igazsága mellett szól: *per argumentum a contrario*.

2.3. Szemelvények a tilalom helyességét alátámasztó kazuisztikából

A *venire contra factum proprium* tilalma helyességének alátámasztására Azo 27 forráshelyet használt. Ezek közül – mások mellett – 13 töredék a Digestából, 10 fragmentum pedig a Codexből való. A *contra* forráshelyek száma 26, közöttük – megint csak mások mellett – 14 Digesta- és 10 Codex-fragmentum található.¹⁵ Isola kiváló monográfiájára támaszkodva,¹⁶ a *pro* kazuisztika napjaink viszonyaira is aktualizálható legjava – saját csoportosításomban – a következő.

2.3.1. Eljárásjogi kérdések

Eljárásjogi kérdésekről szólnak a következő forráshivatkozások. Juszteniánusz egy 531. évi rendelete (C. 2,3,29 pr.) szerint, ha a fél egy privilegizált joghatósági kifogásról okiratban lemond, azzal ellentétesen nem járhat el, ezért a kifogás előterjesztésének utóbb már nincs helye. Ugyanezt fogalmazta meg az elvre hivatkozva a német Bundesgerichtshof 1968-ban: a bíróság elzárta a felet attól, hogy a rendes

---

¹⁵ A fejezet harmadik szerkezeti egysége a „Solutio” címet viseli. Ebben olyan eseteket sorolt fel a szerző, amelyek kifejezetten azt a feltételezést támasztották alá, hogy a releváns korábbi magatartás kétféle: jogszerű vagy jogellenes. Végeredményben a nagy bolognai glosszátor arra a következtetésre jutott, hogy amennyiben a korábbi magatartás *licitus*, avagy *legitim*, azaz jogszerű volt, akkor a magatartás tanúsítója ahhoz kötvé van. Ellenkező esetben azonban éppen az lett volna Azo szerint kívánatos, hogy a korábbi *illicitus*, *illegitim*, azaz jogellenes magatartásával a cselekvő vagy mulasztó fél felhagyjon, és ne tartsa be a *venire contra factum proprium* tilalmának elvét. WEIMAR i. m. (12. lj.) 45–80.

¹⁶ A *pro* esetekre I. ISOLA i. m. (2. lj.) 41–220. és 381–384., a *contra* esetkörhöz I. uo., 220–365. és 384–386.

bíróság előtt kifogás benyújtásával választott bírósági kikötésre hivatkozzék azt követően, hogy korábban a választottbíróság eljárási jogosultságát tette perjogi kifogásával vitássá.¹⁷ Jusztiánusz egy 529. évi rendelete (C. 4,1,11, pr.–2) szerint a per során korábban felajánlott eskütétel utóbb nem vonható vissza azon az alapon, hogy bőséges más bizonyíték áll rendelkezésre; erre a per befejezéséig is csak akkor van lehetőség, ha az esküt ajánlott fél más, megfelelő bizonyítékot ajánl fel. Több Digesta-fragmentum (Ulp. D. 9,2,46; Gai D. 9,4,20; Ulp. D. 12,6,23,1; Ulp. D. 48,5,4,2; Marci. D. 48,6,5,2) egybehangzó álláspontja szerint, ha a perbeli egyezség mint korábbi magatartás jogszerű, akkor ahhoz a felek kötve vannak, ezért az egyezség tárgyát érintő kereset előterjesztésére nem jogosultak. A Kr. e. 1. századi Labeo szerint (Paul. D. 4,8,19 pr.), Severus és Antoninus császárok 208. évi rendeletével (C. 7,45,1) megerősítve, ha a bíróság jogerős ítéletet hoz, akkor ahhoz – mint jogszerű korábbi magatartásához – kötve van, ezért azt saját hatáskörben nem változtathatja meg (nyilvánvaló a párhuzam a *res iudicatával*).

2.3.2. Az érvényes ügyletek

Az alábbi esetek szerint az érvényes ügylet és annak megfelelő teljesítése olyan ún. korábbi magatartás, amelytől a felek egyoldalúan nem térhetnek el. Diocletianus és Maximianus 293. évi rendeletei szerint, ha a felek a szerződés megkötését szabad akaratukból határozták el, és szerződésük érvényes, akkor a másik fél hozzájárulása nélkül a szerződést egyoldalúan megszüntetni nem lehet, a felek ahhoz (mint jogszerű korábbi magatartásukhoz) kötve vannak (C. 4,10,5). A kiskorú részére elajándékozott telek sem a hozzájárulásával, sem gyámja jóváhagyásával nem követelhető vissza avégből, hogy azt másnak ajándékozzák tovább (C. 2,29,2 pr.). Az adásvételi szerződés mindkét felet köti, még ha az egyik a kincstár is (C. 8,45,1; C. 10,5,1–2), ezért akkor sem lehetséges egyoldalúan megszüntetni, ha az eladó a vevőnek felajánlja, hogy a szerződésszerűen teljesített vételárat visszafizeti (C. 4,44,7). Jusztinusz császár egy, az 520-as évek elejére tehető, Theodotus bizánci városi prefektusnak címzett rendelkezése szerint (C. 4,30,13) akkor, ha egy pénzösszeg kifizetésének jogcímét a magát fizetésre kötelező fél okiratban határozza meg, nem hivatkozhat többé e jogcím érvénytelenségére, ezért nem követelheti a követelés jogcímének bizonyítását a jogosulttól. Quintus Cervidius Scaevola *digestái* 28. könyve (D. 45,1,122 pr.) szerint akkor, ha a felek úgy állapodtak meg, hogy a Rómában folyósított kölcsön visszafizetésére az adós a birodalom egy távoli

---

¹⁷ BGH 50 191, *Neue Juristische Wochenschrift*, (1968) 1928. Basil S. MARKESINIS – Hannes UNBERATH – Angus C. JOHNSTON: *The German Law of Contract. A Comparative Treatise*. Oxford, Hart, [2002] 2006. 123.

provinciájában köteles, az adós egyoldalúan akkor sem követelheti a kölcsönadótól, hogy a visszafizetést a folyósítás helyén fogadja el tőle, ha a visszafizetést az adós futamidő lejárta előtti időpontban, mégis valamennyi kamattal együtt vállalja.

2.3.3. A saját mulasztás

Az Azo által felhívott kazuisztika egyes példái a mai fogalmaink szerinti *nemo suam turpitudinem allegans auditur* elvéhez is kapcsolhatók. Így a saját mulasztás miatti kellékhány folytán érvénytelen ügylet érvénytelenségére a mulasztó fél utóbb nem hivatkozhat. Ha pl. az eladó – így Ulpianus (D. 8,4,13 pr.) – a két szomszédos, tengerparti telke közül az egyiket eladja, és a felek úgy állapodnak meg, hogy kizárják a halászati szolgalmat a szomszédos telek partszakaszán, jóllehet a tenger forgalomképtelen, így a tengeri halászat szolgalmáról a felek nem is rendelkezhetek volna érvényesen, a szerződés megtartása kötelező. Más esettípusokat is kiemel Azo, így pl. Quintus Cervidius Scaevola egy responsumát (D. 18,3,6 pr.). Eszerint, ha a felek azzal a kikötéssel kötnek adásvételi szerződést, hogy az eladónak elállási joga van a vételárfizetés késedelme esetén (*lex commissoria*), akkor a vevő a késedelmesen átadott vételárat az eladó beleegyezése hiányában nem követelheti vissza még arra hivatkozással sem, hogy ő maga szerződést szegett, aminél fogva az eladó visszaléphetne, így köteles lenne a kapott vételárat visszafizetni. Továbbá, Celsus *digestái* 27. könyve szerint (D. 8,3,11) ha a közös tulajdonban álló telek egyik tulajdonosa szolgalmi jogot enged valakinek a dolgon, akkor utóbb arra hivatkozva sem tilthatja meg a szolgalmat gyakorlását, ha a többi tulajdonos értesítésének elmulasztása folytán, a társak hozzájárulása hiányában a szolgalmi jogsultság ténylegesen nem is jöhetett létre.

2.3.4. Az érvénytelen ügylet utólagos érvényessé válása

Azo az érvénytelen ügylet utólagos érvényessé válásának eseteire (*Konvaleszenzfälle*) is hoz példát: a Pomponiusra hivatkozó Scaevola *quaestióinak* első könyve (D. 3,5,8) szerint ha a felek a nem megfelelően megkötött ügyletüket utóbb jóváhagyják, az ügylet hibájára nem alapíthatnak többé sem keresetet, sem kifogást.¹⁸

Az itt felsorolt esetek többsége napjainkban valamely speciális anyagi vagy eljárásjogi norma tárgyi hatálya alá vonható lenne, ez pedig értelemszerűen kizárná a generális tilalom konkrét esetben történő közvetlen alkalmazását. Meg kell ugyan-

---

¹⁸ A kifogáshoz l. a Marcellusra hivatkozó ulpianusi Edictum-kommentár 76. könyvét (D. 21,3,1 pr.; D. 6,1,72; D. 21,2,17) és Marcianus *digestáinak* 7. könyvét (D. 23,5,17).

akkor jegyezni azt is, hogy az Azo által megfogalmazott általános tilalomba ütköző magatartásokkal szemben – számos esetben – maguk a római források is (pl. egy császári rendelet vagy a prétori *edictum*) nyújtottak volna speciális jogvédelmet. Eszerint valóban el kell fogadnunk, hogy a *venire contra factum proprium* középkori maximája normatív hatállyal eredetileg sem bírt.

3. A *venire contra factum proprium* általános tilalma a magyar magánjogban

3.1. A normaértelmezés jelenlegi tudományos állásáról

Az új Polgári Törvénykönyv (Ptk.) a bevezető rendelkezések között fenntartja a jóhiszeműség és tisztesség követelményének alapelvét. Ugyanakkor egy sajátos magatartást típusként értékelve meghatározza az alapelvben megfogalmazott követelmény megsértésének egy különös esetét [1:3. § (2) bek., 1. alább]. A kódex általános indokolása szerint a törvényhely ún. általános jelentőségű, konkrét tényállás, amelynek a jogalkalmazásban játszott szerepe nem különbözik a kódex más normáinak funkciójától, a bevezető rendelkezések között történő elhelyezését azonban általános jelentősége indokolja. A Ptk. általános indokolásából az elvről ezenkívül csak annyit tudhatunk meg, hogy az megegyezik a *venire contra factum proprium* „ősi, igen sok mai magánjogban elfogadott tételé[vel, amely] azt jelenti, hogy nem megengedett az olyan joggyakorlás, amely ütközik a jogosult korábbi magatartásával”.

A jogelv jogalkotási viták során laudált kodifikációja ellenére kifejezetten meglepő, hogy a kommentárirodalom nem érezte eddig igényét annak, hogy alaposabban megvilágítsa azt.¹⁹ Csak sporadikusan és csupán utalás szintjén jelenik meg a kérdés a jogtudományban is.²⁰ Ebből arra következtethetnénk, hogy mindez mé-

---

¹⁹ VÉKÁS Lajos (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, CompLex, 2013. 30–32.; WELLMANN György (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata*. Budapest, HVG-ORAC, 2013. 1. kötet, 52–54.; CSEHI Zoltán (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Budapest, Menedzser Praxis, 2014. 36–39.; OSZTOVITS András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. Budapest, Opten, 2014. 1. kötet, 89.; VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 1. kötet, 49–50.

²⁰ FÖLDI András: *A jóhiszeműség és tisztesség elve*. Budapest, ELTE, 2001. 47.; FUGLINSZKY Ádám – MENYHÁRD Attila: Európai jogalkotás és nemzeti törvényhozás. II. rész. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2002/5–6., 45.; LÉGRÁDY Gergely: Az utaló magatartás (biztatási kár) a Ptk.-ban és a bírói gyakorlatban. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2003/4., 20–27.; VINCZE Attila: Az Alkotmány rendelkezéseinek érvényre juttatása a polgári jogviszonyokban. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2004/3., 7.; MOLNÁR

lyebb magyarázatot nem igénylő, magától értetődő kérdés, álprobléma csupán. Ha azonban tekintetbe vesszük, hogy sem a nyilvános döntvénytárak, sem a belső hozzáférésű felsőbb bírósági adatbázisok nem azt mutatják, hogy a norma tartalma akár annak kodifikálása előtt,²¹ akár a hatályos Ptk. alapján²² a bírói gyakorlatban élő jogként revelálódott volna, akkor az irodalom hallgatása problematikus – különösen ha figyelembe vesszük, hogy az új Munka törvénykönyvébe (Mt.) változatlan szöveggel beillesztett jogelv a munkajogi irodalomban és bírói gyakorlatban is érintetlen maradt.²³ A Ptk. általános indokolásának megfogalmazása szerint ez az „ösi” (?) elv „igen sok mai magánjogban elfogadott”. Eszerint feltehető, hogy a norma az új kódexbe a jog-összehasonlító vizsgálatokat követő recepció útján került be. Mindezek után az említett *silence* mégiscsak jelentős kérdésnek tűnik.

3.2. A korábbi magatartással ellentétes joggyakorlás tilalmának elemzése

Álláspontom szerint a Ptk.-ban kodifikált új, a jóhiszeműség és tisztességesség alapelvi követelményét közvetlenül sértő magatartás általános magánjogi tilalmának fogalmi elemei, alkalmazási feltételei és szankciója az alábbiak szerint hatá-

---

Hella: Határkérdések az utaló magatartás gyakorlatából. *Themis*, 2005/2., 82.; Boóc Ádám: Észrevételek az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez nemzetközi magánjogi szempontból. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2008/3., 4.; FUGLINSZKY Ádám: Felróható károsult közrehatás és kárenyhítési kötelezettség a magyar polgári jogban. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2008/4., 3.; GELLÉRT György (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez*. Budapest, KJK, [1997] 2009. 305/A. § kommentárja; KECSKÉS László: *Az új Ptk. bevezető rendelkezései*, ptk2013.hu/interjok; LANDI Balázs: A jogellenesség mint a deliktualis felelősség tényálláselemének jelentősége és jelentésváltozásai Grossschmid Béni, Zachár Gyula és Kolosváry Bálint elméleti írásaiban. In: CSEHI Zoltán et alii (szerk.): *(L)ex cathedra et praxis. Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press, 2014. 157–185., különösen 174–175. és 179.; FUGLINSZKY Ádám: *Fogyasztói adásvétel, kellék- és termékszavatosság. Elemzések az uniós jog és az új Ptk. kapcsolatához*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016; VÉKÁS Lajos: A diszpozitív szabályozás elve és az elv kérdőjelei a gyakorlatban. *Magyar Jog*, 2018/7–8., 389., 17. lj.

²¹ Vö. a hiba ismeretében kötött adásvétel kellékszavatossági gyakorlatával. „A *venire contra factum proprium* elvéből következően az, aki a hiba ismeretében köt szerződést, a hibás teljesítés miatt később csak akkor érvényesítheti igényét, ha a hibát a szerződéskötéskor kifogásolta, és ezzel kapcsolatban a jogait fenntartotta. Ellenkező esetben ugyanis arra lehet következtetni, hogy a hibás szolgáltatás is megfelel szerződési érdekeinek, ezért tudatosan kötött ilyen szolgáltatás teljesítésére szerződést.” L. GELLÉRT i. m. (20. lj.) 305/A. §.

²² A hiba ismeretében kötött fogyasztói adásvétel esetén kizárt termékszavatosságra vonatkozóan FUGLINSZKY (2016) i. m. (20. lj.).

²³ A rendelkezést az Mt.-be az egyes törvényeknek az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépésével összefüggő módosításáról szóló 2013. évi CCLII. törvény 175. § (1) bekezdése emelte be 2014. március 15-i hatállyal.

rozhatók meg. A Ptk. 1:3. § (2) bekezdése szerint: „A jóhiszeműség és tisztesség követelményét sérti az is, akinek joggyakorlása szemben áll olyan korábbi magatartásával, amelyben a másik fél okkal bízhatott.” E jogtétel igazságát a régi Ptk. bírói gyakorlata a jogelv kodifikációja előtt felismerte (lásd pl. a Legfelsőbb Bíróság 831. számú PK állásfoglalását, ill. újabban a Fővárosi Ítéltábla Gf.40.072/2015/7. számú határozatát), hiszen a tilalomba ütköző magatartás sérti a jóhiszeműség és tisztesség elvét, ill. a joggal való visszaélés tilalmába ütközik. Ki kell emelni, hogy kivételesen maga a Ptk. is megengedi olykor, hogy a fél joggyakorlása során eltérjen olyan korábbi magatartásától, amelyben a másik fél okkal bízhatott. Például a jogosult felhatalmazást kap a *jus variandi* gyakorlása során, így a zálogjogosult a kielégítési jog érvényesítésének választott módjáról [5:127. § (2) bek.] és a szavatosi jogosult a választott kellékszavatossági jogáról (6:160. §) másikra térhet át; továbbá az érdekmúlást eredményező szerződésszegés esetén a szerződés egyoldalú megszüntetésére jogosult fél, ha e jog több okból is megilleti, köteles azt megjelölni, de arról utóbb másikra térhet át [6:140. § (2) bek.].

3.2.1. A tilalom alkalmazásának feltételei

A Ptk. 1:3. § (2) bek. szerinti tilalom alkalmazásának feltételeit az alábbiakban látom. A tényálláshoz mindenekelőtt két fél szükséges: az egyik tanúsítja mindkét releváns magatartást, azaz a korábbi magatartást (*Vorverhalten*) és a későbbi joggyakorlást (*Nachverhalten*), míg a másik olyan helyzetben van, hogy megalapozottan bízhat abban, hogy e joggyakorlás nem áll szemben a korábbi magatartással, mert a joggyakorló a korábbi magatartását hasonlóan, ha nem is teljesen egyezően folytatja vagy megismétli. Nem feltétel azonban, hogy a felek egymással már jogviszonyban álljanak. Ellenkezőleg, ekkor felmerülhet, hogy a megfelelő magatartásra a felek jogviszonyára irányadó normákat kell alkalmazni, így az elv önálló alkalmazására nem kerülhet sor.

A korábbi magatartás csak jogszerű (azaz nem jogellenes), ill. nem felróható és nem joggal való visszaélésszerű magatartás lehet: ugyanis nem jogszerű magatartás fenntartása jogi követelmény tárgya nem lehet. A korábbi magatartás elvben ugyancsak lehet joggyakorlás, de ez nem tekinthető egyszersmind feltételnek is. Ha joggyakorlás, akkor felmerülhet, hogy a magatartás a joggyakorlást megalapozó jogviszonyra irányadó szabályok alapján ítéendő meg. A korábbi magatartással összefüggésben az sem feltétel, hogy a joggyakorló fél azt a másik féllel szemben tanúsítsa. Feltétel azonban, hogy a joggyakorló korábbi magatartásának releváns elemeit a másik fél megismerhette, és annak hasonló – nem feltétlenül teljesen megegyező – folytatásában vagy ismétlésében az okszerű gondolkodás mellett kellő alappal bízhatott.

A későbbi magatartás, amely csak joggyakorlás lehet, természetesen nem lehet jogellenes vagy visszaélésszerű. Ellenkező esetben nem érvényesülhet a *venire-*

tilalom, hiszen az ilyen joggyakorlásra a jogcímet megalapozó háttérjogviszonyra alkalmazandó jogszabályok lesznek irányadók. A későbbi magatartással – joggyakorlással – összefüggésben ugyancsak nem feltétel (vö. a korábbi magatartással kapcsolatban írtakkal, lásd fentebb), hogy a gyakorolt jog a másik fél személyével, tényeivel összefüggjön.

3.2.2. A tilalom alkalmazásának kizárása

Vannak olyan esetek, amelyekben tipikusan megvalósul a tilalom tényállása is, a norma mégsem alkalmazható önállóan, mert speciális norma alkalmazását megalapozó többlettényállási elemek állnak fenn. Ilyen – tipikus – többlettényállási elem lehet az, ha a tilalomba ütköző magatartás egyszersmind kárt okoz, vagy annak megvalósítására szerződéses jogviszonnyal vagy jogszabály által megkívánt jognyilatkozat megtagadásával összefüggésben került sor, vagy a korábbi magatartás felróható volt. Ezekben az esetekben a *venire*-tilalom autonóm hatályát kizáróan alkalmazandó *leges speciales* tipikusan a következők lehetnek: a kontraktuális, ill. a deliktuális kárfelelősség szabályai; a kártalanítási kötelezettséget kimondó szabályok; az utaló magatartás szabálya;²⁴ a szerződéses jogviszonyokban a szerződéskötés előtt és során, a teljesítés előtt, során és után, ill. a szerződés megszűntetése során megvalósított jogellenes magatartásokra a teljesítést megelőző vagy a teljesítéskor megvalósított szerződésszegésekre, ill. a *culpa in contrahendo* esetére irányadó szabályok; továbbá, ha a korábbi magatartás jogellenes vagy felróható,²⁵ arra senki nem alapíthat jogot, így az elv alkalmazása kizárt; ha pedig a fél korábbi

---

²⁴ Ez az eset váltja ki a legélénkebb reflexiót mind a joggyakorlatban, mind a jogtudományban. Vö. pl. a 12/2013. számú polgári elvi döntés II. pontjával, amely szerint önmagában amiatt, hogy a felek előrehaladott szerződéses tárgyalásokat folytattak, amelyek során nyomatókkal felmerülhetett a szerződéskötés lehetősége, a szerződés létrejöttének elmaradása nem alapozza meg az utaló magatartás miatt a biztatási kártalanítást. A kár megtérítésére (ha van) csak az adhat alapot, ha az egyik fél – adott esetben a vevő – szándékosan hozza a másik felet – adott esetben az eladót – abba a helyzetbe, hogy magas költséggel beszerezze az adásvételi szerződés tárgyát, majd pedig lényegében észszerű indokok nélkül, önkényesen tagadja meg a szerződés megkötését. Az a fél tartozik a másik, jóhiszemű fél kárának részben vagy egészben történő megtérítésével, aki a jóhiszeműség és tisztesség követelményével ellentétben bocsátkozik szerződési tárgyalásokba, vagy szakítja meg azokat. L. még pl. Fővárosi Ítéltábla Gf. 40.141/2013/8. sz. ítélet. A jogirodalomból l. pl. újabban LÉGRÁDY Gergely: Az utaló magatartás a Ptk.-ban és a bírói gyakorlatban. *Jogi tanulmányok*, 1999., 77–99.; különösen 77–80.; LÉGRÁDY i. m. (20. lj.) 20–24.; LANDI i. m. (20. lj.) 174–175. és 179.

²⁵ Fuglinszky 1959-es Ptk. hatálya alatt keletkezett álláspontja szerint felróható károsulti közrehatás vagy a kárenyhítési kötelezettség felróható megszegése esetén „a teljes kár megtérítése a *venire contra factum proprium* elvének figyelmen kívül hagyását jelentené”. FUGLINSZKY (2008) i. m. (20. lj.) 3.

magatartásával ellentétes joggyakorlása jogszabály által megkívánt jognyilatkozat megtagadásában áll, akkor értelemszerűen az 1:5. § (2) bek. alkalmazandó (a további feltételek meglétében).²⁶

3.2.3. A tilalom megsértésének szankciója

Alapvető jelentőségű kérdés az is, hogy a tényállási elemek hiánytalan megvalósulása és egyszersmind a kizáró többlettényállási elemek hiánya esetében – amikor tehát az általános tilalom alkalmazásának nincsen törvényi akadályja –, mi lehet a szankciója a Ptk. 1:3. § (2) bekezdésébe ütköző magatartásnak. Abból, hogy a jogalkotó e magatartást ún. általános jelentőségű, konkrét tényállásként szabályozta, két dolog következik: arra konkrét igény alapítható, illetve nevesített jogkövetkezmény hiányában csak az e magatartással megsértett alapelv természetéből folyó jogkövetkezmény vonható le.

A megsértett alapelv itt a jóhiszeműség és tisztesség elve, amelynek megsértése esetén az a jogkövetkezmény, hogy a tilalomba ütköző joggyakorlás nem érhet célt, azaz az előidézni kívánt jogváltozás nem valósul meg, illetve az elkerülni kívánt jogváltozás megvalósul. Ez utóbbi szankció azonban csak igen szűk keretek között érvényesülhet. Nyilvánvaló korlátja pl. az, hogy az elkerülni kívánt jogváltozás beállítása nem eredményezheti, hogy a felek között szerződés jöjjön létre, vagy pl. fizetési kötelezettség keletkezzék, ezek feltétele ugyanis többlettényállási elemet igényel. Tipikusan ilyen a szerződéskötési kötelezettség, illetve a szerződéskötés elmaradásával összefüggésben felmerülő kár. Ezért esetről esetre kell vizsgálni, hogy a *venire*-tilalomba ütköző magatartással elkerülni kívánt eredmény alapelvsértés folytán történő beállítása megvalósítható-e törvényesen. Valószínűleg csak addig lehet elmenni, hogy a bíróság ne vegye figyelembe az alapelvet sértő magatartással összefüggő jognyilatkozat tartalmát, ha azt az ellenérdekű fél „kifogásolja”.

3.3. A tilalom gyakorlati alkalmazhatósága és eljárásjogi vetülete

Mindezek alapján nem különös, ha a bírói gyakorlatban alig merül fel olyan ítélet, amelyben a Ptk. 1:3. § (2) bekezdése az indokolás markáns részét képezhetné. Két

---

²⁶ A sor folytatható a magánjog egyéb területein is. Pl. az iparjogvédelmi gyakorlat szerint jogszabályba ütközik, ezért kizárt a védjegyoltalomból, ha a megjelölést lajstromozás nélkül korábbról fogva belföldön ténylegesen használó kérelmező hozzájárulása nélkül történik a megjelölés használata (FÍTB Pkf. 25.144/2008/4. szám).

aktuális példa, majd néhány további – elméleti – adalék említhető csupán. A Kúria egy 2018. áprilisi ítélete szerint²⁷ ha a felek a felmondást tartalmazó irat átadásakor és azt követően tanúsított magatartásukból megállapíthatóan úgy tekintették, hogy a felmondás átadás-átvétele nem történt meg, majd a munkavállaló utóbb mégis ezzel szembe helyezkedve a felmondás hatályos közlésére hivatkozik, az ilyen magatartás a jóhiszemű és tisztességes eljárás követelményét sérti, ezért a bíróság nem állapíthatja meg a felmondás közlését. A Pécsi Ítéletőztabla egy 2017. májusi ítélete szerint²⁸ ha a fél perbeli magatartása szemben áll olyan korábbi magatartásával, amelyben a másik fél okkal bízhatott, e magatartás sérti a jóhiszeműség és tisztesség követelményét. Ezért az ilyen magatartásra alapított perbeli hivatkozás a törvény által tiltott joggal való visszaélésnek minősül, így azt a bíróság a jogvita elbírálásakor figyelmen kívül hagyja.

Ma is tartható az 1959-es Ptk. miniszteri indokolásának az az álláspontja,²⁹ hogy a szerződéskötést követően az érvénytelen meghatalmazással eljáró felet álképviselőnek kell tekinteni. Akkor azonban, ha az ily módon ‘képviselt’ személy tud arról, hogy a nevében valaki eljár, és például csupán formahiba miatt érvénytelen a meghatalmazása, akkor az a magatartása, hogy nem hagyná jóvá a tudtával a nevében érvénytelen meghatalmazás alapján eljáró személy szerződését, a *venire contra factum proprium* tilalmába ütköznek, és ez az indokolás szerint joggal való visszaélésnek minősülne. A Legfelsőbb Bíróság 831. sz. PK állásfoglalása rámutatott, hogy a felek felelősségkizáró megállapodására is vonatkoznak a szerződés megtámadásának szabályai és a *venire contra factum proprium* tilalma.³⁰ Az 1959-es Ptk. bírói gyakorlata az elvre tipikusan a hiba ismeretében kötött adásvétel esetén a kellékszavatossági igények érvényesítése iránti perekben hivatkozott; ez ma a termékszavatosságra is irányadó lehet.³¹

Megfontolandó annak az álláspontnak az elfogadása, amelyre Hans Brox nyomán Földi András utal.³² Eszerint, ha az eladó tárgyalni kezd a kellékhíbas áru vételárát visszakövetelő vevővel, és a tárgyalás elhúzódása után az eladó közli, hogy az időközben bekövetkezett elévülésre tekintettel nem hajlandó a szavatossági kötelezettségét teljesíteni, a bíróság az elévülési kifogását nem fogadhatja el.³³

²⁷ Ügyszáma: Mfv.I.10.323/2017; befejező határozat sorszáma: 8.

²⁸ Ügyszáma: Gf.40.008/2017; befejező határozat sorszáma: 4.

²⁹ *A Magyar Népköztársaság Polgári törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény és a törvény Miniszteri indokolása.* Budapest, KJK, 1959. 174.

³⁰ Hivatkozta: VÉKÁS i. m. (20. lj.) 389, 17. lj.

³¹ L. GELLÉRT i. m. (20. lj.) 305/A. § és FUGLINSZKY (2016) i. m. (20. lj.).

³² Hans BROX: *Allgemeiner Teil des BGB.* Köln, Heymann, 2000. 301.; FÖLDI i. m. (20. lj.) 47., 303. lj.

³³ Vö. ezzel szemben BH1997. 37.: ha a jogosult által a szerződéskötéskor ismert hibák tekintetében a felek a szerződésben rendelkeztek, a szavatossági felelősségre a szerződés kikötése az irányadó.

Az új Pp.-ben (a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény) nem deklarált tilalom a Pp. egyes rendelkezéseiben köszön vissza. Ilyen pl. a kereset-, a viszontkereset-, a beszámítás- és az ellenkérelem-változtatás tilalma, illetve az utólagos bizonyítás tilalma (vö. 185. §, 215. §, 373. §). Kivételesen a Pp. is megengedi a korábbi magatartással ellentétes joggyakorlást, például a jogi képviselővel való eljárást választó fél egyszer áttérhet a jogi képviselő nélküli eljárásra [*ius variandi*; Pp. 244. § (2) bek.].

A Ptk.-beli alapvető tilalomba ütköző magatartásnak tehát annyiban lehet a polgári eljárás során is közvetlenül visszatükröződő joghatása, hogy a bíróság – a tényállás szabad megállapításának elve alapján [vö. Pp. 263. § (1) bek.] – a tilalomba ütköző magatartására hivatkozó fél elől elzárja az ilyenfajta bizonyítás lehetőségét, ha egyébként arra a másik fél hivatkozik (hasonlóan az angol *promissory estoppel* intézményéhez, amely egyes kivételekkel ugyancsak nem hivatalból alkalmazandó).

4. Epilógus

Mindezekkel kapcsolatban aktuálisnak érzem Illyés Gyula *Óda a törvényhozóhoz* c. versének Lábady által is gyakran idézett sorait:

„Jogot tehát az árnyalatnak,
melyben a holnap rajza áll
s a kivételnek,
mely holnapra talán szabály.”

A *venire contra factum proprium* tilalma 2013 óta foglalkoztatott. A Lábady emléke előtt tisztelgő tudományos ülésre készítendő előadás témájának kiválasztásakor a saját, aktuális szakmai érdeklődésemre voltam tekintettel amellest, hogy természetesen figyelembe vettem a szervezők kérését: az előadás tematikája illeszkedjék az Ünnepelet személyiségéhez, szakmai érdeklődéséhez. Ez nem volt nehéz, hiszen a jóhiszeműség és tisztesség követelményéhez kapcsolódó téma „méltónak és illőnek” tűnt. Az előadás tárgya és Lábady személye között ugyanakkor – általam előre nem látott módon – még mélyebb gyökerű koincideniális harmónia látszott utóbb kibontakozni. E tanulmány befejezése után vehettem ugyanis kézhez azt a Koltay András és Landi Balázs kollégák által szerkesztett vaskos kötetet,³⁴ amelyet az Ünnepelet válogatott jogi tanulmányaiból állítottak össze nagy műgondal. A kötet címéül a szerkesztők egy jelzős szerkezetet választottak, amely – hi-

---

³⁴ LÁBADY Tamás: *Megtartott szó. Válogatott jogi tanulmányok.* (Szerk. KOLTAY András – LANDI Balázs) Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 534.

tük szerint – Lábady „személyiségének legfőbb jellemzőjét foglalja össze”, hiszen – idézem – „férjként, családapaként, nagyapaként, bíróként, alkotmánybíróként, tanárként, keresztény közéleti emberként és barátként is így járt el az utolsó percig”.³⁵ Ez a jelzős szerkezet: a „megtartott szó”. A *venire contra factum proprium nulli conceditur* etikai megalapozottságú elvének háttérében pedig mi sem állhatna inkább,³⁶ mint az adott szó megtartásának követelménye... Ez az egybecsengés: kegyelem. *Gratias ago tibi, Domine!*

---

³⁵ KOLTAY András: Szerkesztői előszó. Uo., 10.

³⁶ A jóhiszeműség és tisztesség követelményének *etikai megalapozottságához* I. LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, SZIT, 2013. 115–116.

CSEHI ZOLTÁN*

Az időmúlás relativizálása az elévülés érvényesülésében

Az elévülés céljának kérdéséhez

1. Bevezetés

Az idő múlása jogszerzéshez és jogvesztéshez egyaránt vezethet, például elbirtoklás esetében a tulajdonjog, szolgálat megszerzéséhez, elévülés esetében a jogból fakadó igény bíróság előtti érvényesíthetőségének elvesztéséhez, más esetekben magának a jognak az elenyészéséhez.¹ Az elévülés alapjait és szempontjait az utóbbi évtizedekben számos országban újraértékelték – ennek eredményeként az elévülési jog reformjára is sor került. A teljesség igénye nélkül: 1980-ban elfogadták az angol Limitation Actet, 1998-ban a belga elévülési jogot reformálták, a 2009-es román, a 2012-es cseh, a 2013-as magyar polgári törvénykönyvek² az ezredforduló után újraszabályozták az elévülést. Az utóbbi két évtizedben Európában jelentős jog-összehasonlító kutatások folytak az elévülés terén, ennek egyik eredménye az

---

* Tanszékvezető egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar.

¹ Az elévülés végtelen irodalmából a következő művekre utalunk: KARL SPIRO: *Die Begrenzung privater Rechte durch Verjährungs-, Verwirkungs- und Fatalefristen I.* Bern, Stämpfli, 1975. 8. skk.; ANDREAS PIEKENBROCK: *Befristung, Verjährung, Verschweigung und Verwirkung.* Tübingen, Mohr Siebeck, 2006. 1. skk.; OLIVER REMIEN: Einführung in das Thema. In: OLIVER REMIEN (szerk.): *Verjährungsrecht in Europa – zwischen Bewahrung und Reform.* Tübingen, Mohr Siebeck, 2011. 1.; GÖTZ SCHULZE: *Die Naturalobligation.* Tübingen, Mohr Siebeck, 2008.

² PUSZTAHELYI Réka: Az elévülés szabályozása az új Ptk. javaslatában. In: JUHÁSZ Ágnes – PUSZTAHELYI Réka: *Javítandó és jobbítható elemek a Ptk. kodifikációjában.* Miskolc, Novotni Alapítvány, 2012. 163. skk.; CSEHI Zoltán: Elévülés. In: CSEHI Zoltán (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv magyarázata. Kommentár a 2013. évi V. törvényhez.* Budapest, Menedzser Praxis, 2014. 615. és skk.; CSEHI Zoltán: Az elévülés kezdésének objektív és szubjektív szabályairól az új Polgári Törvénykönyvben. In: BARZÓ Tímea et alii (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapjára.* Miskolc, Novotni Alapítvány, 2015. 86–105.; CSEHI Zoltán: Az időmúlás, különös tekintettel az elévülés egyes speciális szabályaira az új Polgári Törvénykönyvben. In: FÖLDI András – SÁNDOR István – SIKLÓSI Iván (szerk.): *Ad geographiam historico-irudicam ope iuris Romani colendam: Studia in honorem Gábor Hamza.* Budapest, Eötvös, 2015. 109–124.; PUSZTAHELYI Réka: *A magánjogi elévülés dogmatikai alapjai.* Doktori értekezés. Miskolc, 2014; CSEHI Zoltán: Die Gründzüge des Verjährungsrechts des neuen ungarischen Zivilgesetzbuches von 2013. *Zeitschrift für europäisches Privatrecht* (2016) 183–200.

európai magánjog egységesítésének egyik legelőrehaladottabb szintézise, a 2009-ben megjelent Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (a továbbiakban: DCFR),³ amelynek figyelemre méltó gyümölcse az összeurópai megoldást sugalló elévülési jogi része is. Ezzel a munkával párhuzamosan zajlott Németországban és Franciaországban az elévülés reformja, ami a német Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) 2002-es⁴ és a francia Code civil elévülési jogának 2008-as átfogó módosítását eredményezte.⁵ A nemzetközi gazdasági kapcsolatok terén az UNCITRAL keretében 1974-ben megalkotott elévülési egyezmény sikeresen hangolta össze az elévülés kontinentális római jogi alapú felfogását az angolszász *common law* elévülési megközelítésével,⁶ ennek ellenére ez az egyezmény nem befolyásolta jelentősen az egyes országok reformjait. A jelen írásban az elévülésnek csak néhány elemét ragadjuk ki, elsődlegesen a kötelmi igényekre koncentrálva, ezért nem tekinthető átfogó és részletes értékelésnek.

2. Mi az elévülés?

Mi az az elévülés? Lábady Tamás szabatos megfogalmazását kell idéznünk: „[a]z elévülés a követelést igénycsökkenté teszi. Az elévült követelés csonka alanyi jogi jellegét el kell ismerni, figyelemmel arra, hogy közvetett szankciók az elévült követelés tekintetében fennállnak.”⁷ Lábady egy másik helyen a következőképpen fogalmazott:

„1. Az elévülés abban különbözik a záros (*praeclusiv*) határidőtől, hogy az nem szünteti meg magát az alanyi jogot, hanem csak igényszüntető kifogást alapít a kötelezett javára. Azt is mondjuk, hogy az elévülés az alanyi jogot »legyengíti«, csonkává teszi. A magánjogi dogmatikában használt közkeletű definícióval szemben, az az álláspont látszik helyesebbnek, hogy az elévülés nem igény nélküli alanyi jogi helyzet, mert az elévülés a jog bírói úton való érvényesítését nem zárja ki, csak korlátozza.”⁸

---

³ Christian VON BAR – Eric CLIVE: *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference 2*. Oxford, Oxford University Press, 2009. 1141.

⁴ Heinz-Peter MANSEL – Christine BUDZIKIEWICZ: *Das neue Verjährungsrecht*. Bonn, Deutscher Anwaltverlag, 2002. 30. skk.

⁵ Jens KLEINSCHMIDT: *Das neue französische Verjährungsrecht. Recht der Internationalen Wirtschaft* (2008) 590.

⁶ Ulrich MAGNUS: *Limitation in the International Arena: The United Nations Limitation Convention for International Sales*. In: REMIEN i. m. (1. lj.) 93. skk.; CSEHI Zoltán: Az ENSZ áruk nemzetközi adásvételi szerződéseire vonatkozó elévülési egyezmény egyes szabályáról. In: HOMIČSKÓ Árpád Olivér – SZUCHY Róbert (szerk.): *Studia in honorem Péter Miskolczi-Bodnár*. Budapest, KGRE ÁJK, 2017. 151–166.

⁷ LÁBADY Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 1997. 281.

⁸ Uo., 316.

Lábady munkásságában az elévülés nem csak elméleti síkon jelent meg: az egyik nagy ívű gondolata azon egészségkárosodást eredményező orvosi tényállásokhoz kapcsolódott, amelyeknél a kárbehatás és a károsodás észlelése között jelentős idő telik el. Álláspontja szerint ilyen esetekben a kártérítés esedékessége, és ezzel az elévülés, akkor kezdődik, amikor a károsult teljes körű orvosi információt szerez arról, hogy egészségkárosodása milyen és mikori kárbehatás, kár-ok következménye, és a károsodásáért ki a felelős.⁹

Az elévülés a jog gyakorlásának időbeli korlátját adja, de nem minden egyes igény érvényesítésére vonatkozik. Lényegében az egyes országok, így a magyar jog felfogásában az elévülés, azokat a jogokat illetően, ahol az elévülés alkalmazható, adósi védekezésre lehetőséget adó törvényes indok, a törvényben meghatározott idő elteltével a követelés adósa megtagadhatja kötelezettségének teljesítését arra az egyetlen tényre való hivatkozással, hogy a jogszabályban meghatározott idő eltelt. Semmi más, csak az időmúlás ténye adja azt a lehetőséget, hogy az adós ekként mentesüljön a jogi kötelezettségétől – az állam bírósága előtt vele szemben a követelés határidő után nem érvényesíthető (természetesen ettől függetlenül saját akaratából szabadon fizethet, teljesíthet). Az elévülés a jogosulti és az adósi nem cselekvés eredménye; az adós, aki önként nem teljesített, az idő múlásával megszerzi azt a jogot, hogy a teljesítést megtagadhassa. Ha a jogosult kellő időben nem érvényesítette igényét az adóssal szemben, az elévülési idő letelte után számolnia kell az adós elévülésre alapított kifogásával, védekezésével. Lényegében az idő múlásával az adós megszerzi a jogot a teljesítés megtagadására.

A jogosult szabadon dönthet arról, hogy igényét érvényesíti, vagy sem – az elévülés e szabad döntés időbeli korlátját jelenti annyiban, hogy az elévülési idő letelte után a jogosult már nem tudja érvényesíteni a követelését. Az elévülés az igény érvényesítését a jövőre vonatkozólag szünteti meg, az elévülési idő lejártát követően fejt ki hatását, feltéve hogy az adós előadja az elévülési kifogást. Az elévülésre az adósnak kell hivatkoznia, a bíró hivatalból nem veszi figyelembe. Kontinentális országokban anyagi jogi szabályként értelmezik és szabályozzák az elévülést, az angolszász jogrendben ez eljárási védekezés – perben, perindításkor perbeli akadályt jelent az elévülési idő letelte. A francia jog mind a mai napig nem ad egyértelmű választ arra a kérdésre, hogy az elévülés anyagi jogi vagy eljárásjogi akadályt jelent.¹⁰ Ennek oka talán abban keresendő, hogy az elévülés anyagi jogi jellege, annak valós természete a perben előadott adósi elévülési kifogás előadásá-

---

⁹ LÁBADY Tamás: Az elévülés és az új kártérítési igény keletkezésének kérdése a felelősségi jogban. *Bírósági Döntések Tára*, 2009/7–8., 87–92.

¹⁰ CSEHI Zoltán: A francia elévülési jog reformja. In: BOÓC Ádám – SÁNDOR István (szerk.): *Studia in honorem Gábor Hamza: Ünnepi tanulmányok Hamza Gábor 70. születésnapja tiszteletére*. Budapest, Közjegyzői Akadémiai, 2019.

ban realizálódik. Az adósnak kell dönteni arról, hogy él-e az elévülés adta jogával, és elő kell adnia perbeli jognyilatkozat formájában az elévülési kifogást, az hivatalból nem vizsgálható.

Az elévülés az adósnak biztosított védekezés, de nem zárja ki azt, hogy az adós önkéntesen teljesítsen. Az elévülés nem ad teljes védelmet az adósnak: nem ad lehetőséget a már teljesített kötelezettség visszakövetelésére [pl. a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 6:23. § (2) bek., első fordulat], illetve az elévült követelést a jogosult pl. beszámítással érvényesítheti [Ptk. 6:50. § (1) bek., ha a beszámítani kívánt pénzkövetelés elévülése a pénztartozás esedékessé válásának időpontjában még nem következett be]. Hasonló szabály érvényesül a német jogban (BGB 215. §). Az elévülés nem terjed ki minden jogra, követelésre, pl. a visszatartás jogára [Ptk. 6:139. § (1) bek.].¹¹ Számos ország szabályozásában nem terjed ki a hatálya a követelést biztosító dologi jogi biztosítékokra: a dologi jogi igény a követelés elévülésétől függetlenül érvényesíthető.¹²

3. Mi az elévülés indoka és célja?

A korábbi felfogások szerint az elévülés az adóst védi – bizonyos idő elteltével az adósnak rendkívül nehéz megvédeni magát a kettős teljesítés veszélyével szemben. Egyrészt az idő múltával a teljesítés bizonyítéka, igazolása a homályba merül, a nyugta elkallódhat, másrészt a hosszabb idő eltelte azt mutatja, hogy a hitelezőnek nem érdeke jogának, követelésének érvényesítése. Egy másik érv szerint az elévülés össztársadalmi célt is szolgál, a társadalmi együttélés biztonságát szavatolja azzal, hogy bizonyos idő eltelte után egyes követeléseket, jogokat már nem lehet bíróságok elé vinni, és bírói ítélettel kikényszeríteni – ennek következtében az elévülés a jogbiztonság és a vagyoni biztonság egyik fontos pillére: az idő során kialakult jogviszonyokat nem lehet megváltoztatni. Az elévülés az idő múlásának tényét érvényesíti a felek közti vitában, az idő elmúltával kialakult helyzet nyugalmi fenntartását, a kialakult *status quo* megőrzését biztosítja a felek közti béke érdekében.

---

¹¹ A példa nem egészen tökéletes és nem életszerű, mivel a Ptk. szabálya a kötelezett teljesítéséig, illetve biztosíték adásáig biztosítja ezt a jogot, mindkettő gyakorlatilag a kötelezetti teljesítéstől függ, és időben a szerződéses kötelezettségvállalásig, annak kikényszeríthetőségéig tart. A német jog a visszatartás jogát a beszámítás szabályainak analóg alkalmazásával ismerte el, amelyet a reform átvett az új normaszövegbe. L. BGB 215. §. és Heinz-Peter MANSEL: Die Neuregelung des Verjährungsrechts. *Neue Juristische Wochenschrift* (2002) 99.

¹² A magyar Ptk. csak a kézizálogjogra mondja ki ezt a szabályt az 5:142. § (1) bek. e) pontjában. A cseh ptk. 615. §-a szintén a kézizálogot szabályozza.

Christian von Bar egyáltalán nem ért egyet azzal a felfogással, hogy az elévülés a jogbiztonság mellett a jogi békét (*Rechtsfrieden*) szolgálja.¹³ Von Bar a morálisan leggyengébb védekezési kifogásnak nevezi az elévülést. Az elévülés létjogosultsága melletti további érv az igazságszolgáltatás hatékonyságának biztosítása, valamint azon össztársadalmi érdek, hogy a vitás ügyek minél előbb kerüljenek a bíróságok elé, amikor a tanúk még élnek, az emlékezet frissebb, a bizonyítékok megőrzésének nagyobb a valószínűsége, illetve azok felkutatása is könnyebb. Az elévülés melletti másik gazdasági-észszerűségi érv az a szempont, hogy az embereknek ne kelljen feledésbe ment, múltbeli esetekkel foglalkozniuk, és ne kelljen régi szerződéseket, számlákat, fizetési igazolásokat, aktákat évtizedekig megőrizni és archiválni.

Az elévülés az igazságszolgáltatás munkáját segíti, annak hatékonyságát és a megalapozott ítéletek meghozatalát, valamint a bíróságok tehermentesítését eredményezi. Az elévülés érdemben hozzájárul ahhoz, hogy számos szakmában a szakmai felelősségbiztosításokat nem kell évekre, évtizedekre fenntartani, pl. a biztosítási fedezet kalkulálásánál is kiszámítható határidőt ad, így olcsóbb lehet a felelősségbiztosítás, ami össztársadalmi szinten előnyökkel szolgál, az érintett szolgáltatásokat pedig olcsóbbá teszi. Az elévülés további indokait egy korábbi írásunkban már összefoglaltuk,¹⁴ amelyeket most nem ismételünk meg, de meg kell említenünk a jog gazdasági elemzésének válaszát is, amely a hibás termékkel kapcsolatos elévülést a termék használatának idejével, az adminisztratív költségekkel, a jogérvényesítés költségeivel és annak időigényével veti össze. Az elévülés a gazdasági észszerűség válasza a racionális felhasználók piaci modelljén.

Az elévülésnek van egy igazságtalan és erkölcstelen vetülete is, hiszen az adóstól már nem kényszeríthető ki az, amivel tartozik, vagyis a jog lényegében mentesítési lehetőséget kínál a számára annak ellenére, hogy teljesítésre kötelezett – jogilag és morálisan egyaránt. A jóhiszeműség napjainkban már nem feltétele az elévülésből eredő megtagadási jog gyakorlásának.¹⁵

Az elévülés funkciói között a jogosult szankcionálását is említik: az a jogosult, aki kellő időben nem érvényesíti követeléseit, ne támaszkodjon a törvényre és az igazságszolgáltatásra. A jogosult nem cselekvése olyan tény, amely a követelésről való lemondásként értékelendő bizonyos idő eltelte után. Ez a pedagógiai érv lényegében szankcionálja a jogosultat nem cselekvő magatartásáért. Ennek másik oldala az, hogy az elévülés ekként védi a kötelezett érdekét: ne kelljen időtlenül

¹³ Christian VON BAR: *Gemeineuropäisches Deliktsrecht*. München, C.H. Beck, 1999. 582. (m. 545).

¹⁴ CSEHI Zoltán: Elévülés a személyiségi jogok rendszerében, az új Ptk.-ra tekintettel. *In Medias Res*, 2016/1., 1–16., 3. pont alatt.

¹⁵ Kivéve a kánonjogot: I. ERDŐ Péter: *Egyházjog*. Budapest, Szent István Társulat, 2003. 597. margószám.

sokáig várnia arra, hogy egyszer majd követelik tőle azt, amivel tartozik, ne álljon időben korlátlanul a követelés fenyegetettsége alatt. Amint már említettük, az elévülés egyik indoka a jóhiszemű adós védelme, ha az adós egyszer már teljesített, és annak bizonyítéka már feledésbe merült, akkor ne legyen kitéve a többszöri teljesítés veszélyének. Ennek az érveknek a helytállósága mindazokban az esetekben, amikor a kettős teljesítés veszélye nem áll fenn, és valószínűleg nem csak az elévüléssel lenne kiküszöbölhető, felveti az elévülés alkalmazásának jogosságát.

Az elévülés gondolata egészen az antik görög jogra nyúlik vissza, sőt vannak bibliai eredetű gyökerei is, de lényegében a természetjog révén vált újra az európai jogi gondolkodás részévé, a nagy polgári jogi kodifikációkat követően pedig ismét a jogi gondolkodás fókuszába és a törvényalkotások napirendjére került. A fenti felsorolásból is látszik, hogy az elévülést legitimáló érvek között keverednek a társadalmi célokként megfogalmazott hangzatos elvek, az igazságszolgáltatás működésének segítése, az üzleti-kiszámíthatósági megfontolások és az egyéni érdekek. Vannak olyan országok, amelyekben bizonyos jogok, igények nem évülnek el, pl. a tulajdonjog a magyar és a francia jogban; de mi indokolja egyes vagyoni igények elévülését vagy kizárását, az eltérő elévülési határidőket?

4. Mennyi időnek kell eltelnie az elévüléshez?

Az egyes országok szabályai eltérően határozzák meg az elévülés időtartamát. Az utóbbi évtized reformjai elsődlegesen az időtartamot érintették, és a korábbi szabályok 20, 30 évei helyett sokkal rövidebb általános elévülési határidőket fogadtak el. A legújabb általános elévülési határidők 2 és 6 év között váltakoznak, de érvényben vannak még 10, sőt 30 éves határidők is. A dél-afrikai elévülési törvény 1969-ben három évre, az 1973-as skót reform öt évre, az 1980-as angol Limitation Act hat évre, az 1992-ben hatályba lépett holland polgári törvénykönyv¹⁶ formálisan 30-ról 20 évre csökkentette az elévülés általános idejét, de valójában a legfontosabb tényállásoknál öt évre, pl. a szerződéses szolgáltatás követelése, a kamat, a járulék, a kártérítés és a jogalap nélküli gazdagodás esetében.¹⁷ Az 1994-es québeci Code civil hároméves általános elévülést vezetett be, de ismeri a speciális egyéves (2928. és 2929. cikkek) és a tízéves határidőt is (2924. cikk), valamint kivételesen a 30 évest is: testi sértés és szexuális bűncselekmények esetében (2926-1. cikk). Az új francia elévülési jog általános ötéves határidőt vezetett be (Code civil,

¹⁶ Arthur S. HARTKAMP: The Law of Extinctive Prescription in the Netherlands against the Background of European Developments. In: REMIEN i. m. (1. l.j.) 199.

¹⁷ Reinhard ZIMMERMANN: *Comparative Foundations of a European Law of Set-Off and Prescription*. Cambridge, Cambridge University Press, 2002. 87.

2224. cikk), jöllehet a Cour de cassation tíz évet javasolt, a Catala-terv pedig három évet.¹⁸ Az 1995-ös új orosz polgári törvénykönyv, a cseh szabályozás és az új német törvény (BGB 195. §) is általános három évet ír elő az elévülésre.

Az elévülés általános határideje mellett számos kivétel van. Mind a német, mind a francia törvény kivételek sokaságát tartalmazza az átfogó reform után is: a német jog az általános hároméves elévülés mellett a szavatossági igényekre két évet határoz meg, továbbá a BGB ismeri még a 10 és a 30 éves elévülési határidőket is. A francia Code civil tartalmaz 2, 10 és 30 éves határidőt is, összesen nyolcfélét – a részletekre itt nem térünk ki, de a részletszabályok meglehetősen bonyolultak maradtak,¹⁹ jöllehet a reform előtt állítólag 250 elévülési határidő volt hatályban a francia jogban, és ezek számítási módja is eltért egymástól, a reform ezt a helyzetet érdemben nem javította. Számos országban a polgári törvénykönyvben szabályozzák a végrehajtható bírói döntések és az azzal egyenértékű okiratok (pl. a közjegyzői okiratok) elévülését, például Franciaországban ez az idő tíz év. A német BGB 197. § (1) bekezdése alapján 30 év az elévülés, de számos államban ez a határidő megegyezik az elévülés általános, bírói ítélettel meghatározott elévülési idejével, így a svájci, a holland és az olasz jogban is.²⁰

E szabály kapcsán kérdéses, hogy a bírói ítélettel kimondott kötelezés esetében, amely bírói, állami erővel megfogalmazott teljesítési kötelezést jelent, az elévülés indokai ugyanúgy fennállnak-e, mint a bírósági jogérvényesítés előtti igényekre megfogalmazott érvek. Egyáltalán, miért esik ismét az elévülés alá az igény, ha az bírói kötelezésben, állami parancsban nyert kimondást? Mi indokolja azt, hogy az elévülés még egyszer induljon, ha a jogosult egyszer már érvényesítette a bíróság előtt igényét, és az az állam bíróságának kötelezettségeként él tovább? Az állam bíróságának döntésével kimondott jog érvényesíthetősége miért ugyanaz, mint ami a jogosultnak eredetileg járt? A jogosult érvényesítette az igényét, és ha volt is jogvita a felek közt, azt a bíróság már eldöntötte; ha állami parancs mondja ki a teljesítést, az már nem a követelés vagy a jog 'eredeti állapotában' – mi indokolja mégis az új elévülést? A francia jog ezt annyiban veszi figyelembe, hogy a külföldi ítéletek elismerése és végrehajtása körében az elismerendő, végrehajtandó ítélet elévülésére annak az országnak a jogát rendeli alkalmazni, amely ország bírósága az ítéletet hozta, annak közjogi természetére alapozva, továbbá, ha a francia bíróság a külföldi ítélet elismeréséről határozott, akkor ezt követően a francia végrehajtásban a francia elévülési jog alkalmazandó, nem pedig az eredeti követelésre vagy jogra alkalmazandó jog. A magyar jogban ez a kérdés a végrehajtás körében van szabályozva, nem a Ptk.-ban.

¹⁸ CSEHI i. m. (10. lj.)

¹⁹ Uo.

²⁰ ZIMMERMANN i. m. (17. lj.) 113.

5. Mikor kezdődik az elévülés? Mikortól számítjuk az elévülés kezdetét?

Két nagy szabályozási rezsím, eltérő felfogás ismert az elévülés kezdő időpontjának meghatározását illetően. Az egyik az ún. objektív felfogás, amely az elévülést a követelés jogosultjának ismeretszerzésétől, így tudattartalmától függetlenül, a követelés születéséhez és követelhetőségének idejéhez köti. Az elévülés attól függetlenül elkezdődik, hogy a jogosult ismeri-e a tényeket, tudata átfogja-e vagy sem azt, hogy joga van valamilyen követelést érvényesíteni. A másik szabályozási rezsím a szubjektív felfogást követi, amelynek lényege az, hogy a jogosult tudatának ismernie kell – vagy legalábbis abban a helyzetben kell lennie, hogy kellő gondossággal eljárva meg tudja ismerni – mindazokat a tényeket, amelyek alapján képes meggyőződni arról, hogy joga van érvényesíteni egy követelést. Ez utóbbi esetben az elévülés abban az időpontban kezdődik, amikor a követelés jogosultjának a tudomására jutnak ezek a tények, illetve amikor abban a helyzetben van, hogy arról meggyőződhet. Ezt nevezzük szubjektív megközelítésnek. Mind a kettőre találunk példákat.

Az objektív felfogás szerint az elévülés a követelés (jog) keletkezésével, létrejöttével és követelhetőségének időpontjától kezdődik. Ez volt a korábbi német elévülési szabály a BGB-ben (198. §), az igény a törvény erejénél fogva esedékessé és követelhetővé válik. Ez az osztrák (ABGB, 1478. §),²¹ a svájci (OR 130. cikk) és az olasz Codice civile szabály (2935. cikk). Ezt a szabályt enyhítette az *agere non valenti non currit praescriptio* elve, amely egyes esetekben kivételt ad a jogosultnak az elévülési idő letelte utáni igényérvényesítésre. Például *vis maior* esetén, vagy ha az örökségnek nincs ura, és nincs kivel szemben érvényesíteni az igényt, olyan akadály van a jogérvényesítésnek, amelyet az elévülésnél figyelembe kell venni. A jogérvényesítést érintő akadályok az elévülés tartamának számításánál kerülnek előtérbe, lényegében annak meghatározásakor, hogy az időmúlás objektív ténye önmagában nem döntő az elévülési kifogás elismerése tárgyában: a jogosult eljárásának egyes körülményei igazolhatják a jogosult mulasztását, nem cselekvését, és ha ezt a bíró elfogadja, az elévülés nem áll be.

Az objektív szabály működött és működik, ezért a magyar jog az új Ptk.-ban is megtartotta ezt az alapelvet. Egy jól meghatározott esetkörben okozott csak problémát az objektív rezsím: azokban a deliktuális esetekben, amikor a kár a károkozó magatartást követően csak évek vagy évtizedek után vált nyilvánvalóvá a károsult

---

²¹ Peter BYDLINSKI – Peter VOLLMAIER: *Österreichisches Verjährungsrecht, Grundregeln – Grundstrukturen – Grundwertungen – Reformideen*. In: REMIEN i. m. (1. lj.) 215.

számára, pl. az egyes gyógyszerek okozta károsodások, az azbesztmérgezés, a kórházban adott vér általi hepatitisfertőzés esetében, amikor sok-sok éves lappangási időszakot követően, az elévülés időtartamának letelte után vált ismertté a károsodás ténye. Ezek az esetek felvetették az elévülés kezdetének szubjektív alapú megközelítését. Írásunk elején utaltunk Lábady ez irányú felvetésére. A magyar bírói gyakorlat egy másik megoldást követett és követ: az évtizedes időmúlás ellenére megengedte az igény érvényesítését azzal az indokkal, hogy az elévülés nyugodott, a jogosult akadályozva volt igénye érvényesítésében. A svájci jog hasonló esetekben az igényt elévültnek nyilvánította.

A német, a román,²² a cseh és a francia elévülési jog a reform után a szubjektív szabályt tette szabályozásának alapjává. A szubjektív felfogást egyes szerzők *discovery rule*-nak nevezik, a jogérvényesítés lehetőségét megalapozó tények „felfedezésére”, ismeretére, másképpen fogalmazva: tudomásvételére alapítva. A tények megismerhetőségéhez kapcsolódó elévülési kezdőpont a jogosult személyéhez, a konkrét ügy körülményeihez szorosan kötődik, az objektív elévülési kezdéssel szemben individualizál – nem általános törvényi tényálláson alapul, hanem az eset körülményein. Az elévülés abban az időpontban indul, amikor a kellő gondossággal eljáró jogosult megismerhette a szükséges tényeket.²³

Nem egészen egyértelmű az elévülés kezdő időpontját érintő tény bizonyításának terhe. A jogosultnak kell bizonyítania az elévülés kezdetének szubjektív időpontját, vagy az adóst terheli a bizonyítás terhe és ezzel a tényállítás kötelezettsége, ha azt állítja, hogy az elévülés egy korábbi időpontban már bekövetkezett? A német jog szerint az elévülés bekövetkeztének bizonyítási terhe az adóson van, aki az elévülésre hivatkozik, ideértve annak tényét, hogy a jogosult számára a tények ismertek voltak, illetve azokat kellő gondosság mellett megismerhette.²⁴

Egyes államokban a két szabályozási modell egymás mellett él – az objektív elévülési rendben, pl. a svájci jog a deliktuális igények és a jogalap nélküli gazdagodás esetében a tudomásszerzéstől számítja az elévülést, hasonlóan a holland ptk.-hoz, de ez utóbbinál egyes szerződéses igények esetében is megtalálható ez a szabály (szerződés hatályon kívül helyezése: Burgerlijk Wetboek 3:309., 3:310., 3:311. cikkek). Az angol Limitation Act testi károkra, deliktuális igényekre és termékfelelősségre szintén a szubjektív kezdési időpontot ismeri el. Ehhez hasonló az orosz, a skót és a québeci jog felfogása is.²⁵

---

²² Marian NICOLAE: Commentaire introductif au Livre VI. de la prescription extinctive, de la déchéance du terme et du calcul des délais. In: Daniela BORCAN – Manuela CIURIC: *Nouveau Code civil roumain: traduction commentée*. Párizs, Juriscope-Dalloz, 2015. 633.

²³ MANSEL i. m. (11. lj.) 89.

²⁴ Uo., 92.

²⁵ ZIMMERMANN i. m. (17. lj.) 93.

Amint már említettük, a francia elévülési reform is a szubjektív felfogást tette a főszabállyá, bár néhány kommentátor szerint a francia gyakorlatban már korábban is élt az elévülés kezdetének szubjektív meghatározása egyes bírói döntésekben. Utaltunk arra, hogy ismertek olyan esetek, amelyekben a károkozás nem rögtön váltja ki a kár bekövetkeztét, hanem a kár időben később jelentkezik (pl. gyógyszerhiba, orvosi kezelési műhiba). Mikor kezdődjön tehát az elévülés? Olyan is előfordul, hogy a kár még nem következett be, de nagy valószínűséggel prognosztizálható. Ilyen esetekben is be kell várni a kár bekövetkeztét, vagy az elévülés már korábban elkezdődik? Kanadában pl. egy döntés kimondta, hogy az elévülés megkezdődhet, mielőtt még a kár vagy a teljes kár bekövetkezett volna: „In other words, in order that the prescription should run, it is not required that the loss should have been already suffered, but only that the fact that is going to be suffered, or is sure to result, should be sufficiently certain to serve as basis for a claim of damages in court.”²⁶

A deliktuális igények esetében az elévülés kezdő időpontja változatos megoldásokat mutat. A károkozó magatartáshoz vagy a kár bekövetkeztéhez kapcsolódjon az elévülés? Lábady felvetése kapcsán láttuk, hogy felmerül még az is, hogy a károsult tudomásszerzésének időpontja valós alternatíva lehet a releváns tények körében, azaz hogy ki, mikor, hogyan és milyen kárt okozott. Von Bar szerint számos európai állam joga a kár bekövetkeztének időpontjához köti az elévülés kezdetét, kivéve a sajtó útján elkövetett jogsértéseket, amelyeknél a megjelenés időpontja az irányadó,²⁷ továbbá a svéd jog a károkozó magatartás időpontját tekinti mérvadónak.²⁸

A német jog is elismeri, hogy ha a kár egy része már bekövetkezett, akkor az elévülés megindul, a nagy valószínűséggel bekövetkező – de még be nem állt – károk tekintetében is.²⁹ A francia bírói gyakorlat szintén elismeri a jövőben bizonyossággal bekövetkező károk érvényesíthetőségét, ha az azt megalapozó tények beálltak, hiszen a kár megtérítésének igénye már megszületett. Ez nem keverendő össze a lehetséges vagy csak feltételes károkkal, amelyekre ez a tétel nem vonatkozik. A francia jogirodalomban is megtalálható az a felfogás, hogy ha a követelést megalapozó tények ismertek, az elévülés megindul a még be nem következett, de bizonyossággal beálló jövőbeli károk tekintetében is.³⁰ Miről kell tudnia a jogosul-

---

²⁶ Louisiana joga szerint 77, l. *Jones v. Texas & P. RY. Co.* 125 La. 542, 51 So. 582, idézi François-Xavier LICARI: Le nouveau droit français de la prescription extinctive à la lumière d'expériences étrangères récentes ou en gestation (Louisiane, Allemagne, Israël). *Revue international de droit comparé* (2009) no. 77.

²⁷ VON BAR i. m. (13. lj.) 587.

²⁸ Uo., 589.

²⁹ Grundsatz der Schadenseinheit, MANSEL i. m. (11. lj.) 91.

³⁰ LICARI i. m. (26. lj.) no. 76., 77.

nak ilyen esetben ahhoz, hogy az elévülés kezdete megállapítható legyen? A szabályok lényegében egyértelműek: a jogosultnak a jogot vagy követelést megalapozó tényekről kell ismerettel rendelkeznie – arról kell tudomással bírnia, hogy károsodott, mi a kára, azt mi okozhatta, és ki lehet érte a felelős. Fogyasztó esetében a német jog az elvárhatóság alacsonyabb szintjét írja elő, ami a tények ismeretére vagy megismerhetőségére vonatkozik.³¹

Az elévülés kezdetének szubjektív megközelítésénél nemcsak azt kell vizsgálni, hogy az adott személyben ezek a tények tudatosultak-e, hanem azt is, hogy a társadalmi felfogás, általános tapasztalat alapján, az adott körülmények között, az adott tények ismeretében elvárható-e az adott személytől annak felismerése, tudatosodása, hogy követelése áll fenn. Mennyiben kell általánosítani a tények szubjektív megismerhetőségét, elegendő-e annak vizsgálata, hogy az adott tények ismeretében a jogosultnak tudnia kellett, hogy kártérítési vagy más igényt érvényesíthet? A károsult értelmi képessége, iskolázottsága, tapasztalatai szerepet játszanak ennek eldöntésében, vagy egy *reasonable man*-szerű mércét kell alkalmazni? Kártérítés esetén az okozatossági összefüggésnek is ismertnek kell lennie? Egy orvosi beavatkozás ténye elegendő annak igazolásához, hogy ennek lehessen betudni a későbbi egészségkárosodást, vagy ez csak hipotézis, amely szakértői megerősítést igényel? Addig nem indul meg az elévülés, amíg a szakértő ezt a ténytet nem mondja ki vagy valószínűsíti?

Az okozatosság számos esetben csak vélelmezett, és annak megítélése lényegében csupán a betudáson alapul. Az elévülés kezdő időpontjának megállapításához kapcsolódó bizonytalanságok jelentős része a szerződésen kívüli kártérítési jogból ismert. Ügyvédi vagy orvosi hibáról akkor nyerünk tudomást, ha egy másik szakemberhez fordulunk – a tények ismerete mellett a tények értékelése is az elévülés megindító körülményeként értékelendő. Ha leég egy ház, honnan lehet tudni, hogy gyújtogatás okozta a kárt? Az igény érvényesítéshez a tények szakember általi értékelése is szükséges, és bizonyítékokkal kell rendelkezni, hiszen ha valaki anélkül perel, akkor elveszítheti a pert. A kérdés ugyanaz: elegendő-e a tények ismerete, vagy azok értékelése és az igazoló bizonyítékok is kellenek az elévülés kezdetének megállapításához? Az elévülés időtartama elegendő-e a szakértői értékelésre, a per előkészítésére?

Ezen a ponton utalunk ismét Lábady felvetésére, aki az elévülés kezdő időpontját illetően új megközelítést javasolt azokra a kártérítési esetekre, amelyekben a károkozás – vagyis a kárbehatás – és a kár bekövetkezése, azaz a károk manifesztálódása között hosszabb idő telt el.³² Lábady javaslata szerint:

³¹ MANSEL i. m. (11. lj.) 91.

³² CSEHI Zoltán: *A Polgári Törvénykönyv időfogalma és magánjogunk időfelfogása*. Budapest, Pázmány Press, 2013. 107. skk.

„[A]zokban az egészségkárosodást eredményező tényálláskörökben, amelyekben a kárbehatás és a károsodás észlelése időben elválílik, a kártérítés esedékessége – és ezzel az igény elévülése – akkor kezdődik, amikor a károsult teljes körű orvosi információt szerzett arról, hogy egészségkárosodása milyen és mikori kárbehatás, kár-ok következménye, és károsodásáért ki a felelős.”³³

A javaslat az elévülés kezdő időpontját ahhoz az orvosi véleményhez, szakmai értékeléshez, illetve annak megismeréséhez köti, amely tények alapján a kártérítési követelés érvényesíthető. A károkozó magatartás objektív ténye önmagában nem elegendő az elévülés megindulásához: a károsodás felismerése, szubjektív percepciója is szükséges, továbbá a károkozás, a károsodás és az okozati kapcsolat szakmai, orvosi értékelése és megállapítása. Az elévülés Lábady felfogásában – ezekben a speciális orvosi kártérítési esetekben – a károkozás szubjektív észlelésen túlmenően a tények szakmai értékelésétől is függ. A Pécsi Ítéltábla Polgári Kollégiuma 2/2009. (X. 9.) kollégiumi vélemény ezt a javaslatot nem fogadta el – az elévülés kezdő időpontját nem kívánta az 1959-es Ptk. (a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény) szabályától eltérően megállapítani. A Pécsi Ítéltábla Polgári Kollégiumának többségi álláspontja az elévüléshez kapcsolódó szubjektív elemeket nem az elévülés kezdő időpontjához, hanem az elévülés nyugvásához kapcsolta mint az elévülés nyugvásának megszűnését kiváltó tényhez. A vélemény összegző megállapítása a következő:

„A többségi álláspont szerint azonban a bekövetkezett egészségkárosodás manifesztálódásához – függetlenül a lappangási időtől – nem az elévülés kezdete, hanem az elévülés nyugvásának a megszűnése kapcsolódik. A többségi vélemény tehát nem látott indokot arra, hogy eltérjen a kártérítés esedékességének főszabályától, amely szerint a kártérítés a károsodás bekövetkeztekor nyomban esedékes. A kár tényleges jelentkezéséig csak az *elévülés nyugvása* állapítható meg.”

Ez a megfogalmazás nem tükrözi megfelelően a különbséget a károkozás, a kár – az egészségkárosodás – jelentkezése, annak érzékelése, valamint a betegségeként jelentkező károsodás orvosi-szakmai értékelésének, így az okozatosság megállapíthatóságának eltérő elemei közt. Az elévülés nyugvása lehetőséget ad arra, hogy a bíróság egyes elemeket együtt, a kimentés körében értékeljen. Ebben a felfogásban az elévülés kezdete és folyása objektív, tudattartamtól független, és az igényérvényesítés szubjektív körülményei – az elévülés nyugvása – ad lehetőséget a tudomásszerzés figyelembevételére. Lábady e megközelítés abszurdítására hívta fel a figyelmet: milyen jog az, amely elévültnek minősít egy követelést, amely követelésről annak jogosultja nem is tudja, hogy létezik, hiszen betegsége csak később, az elévülés után jelentkezik, illetve ha észleli is a kárt, nem tudja, hogy azt mi okoz-

---

³³ LÁBADY Tamás: Az elévülés és az új kártérítési igény keletkezésének kérdése a felelősségi jogban. *Bírósági Döntések Tára*, 2007/7–8., 87–92.

hatta, mert ez utóbbi az okozatosság körében szakmai értékeléstől függ? A jogi megoldás képlete: az elévülés ideje letelik, de a jogosult kimentheti magát, viszont neki kell ennek tényeit előadnia és bizonyítania. A többségi kollégiumi vélemény Kemenes István néhány évvel később megfogalmazott felfogását tükrözi:

„A Legfelsőbb Bíróság általános elvi élel mondta ki, hogy az elévülés nyugvásának megszűnte szempontjából annak van jelentősége, a sérelmet szenvedett mikor került minden tekintetben a követelése érvényesíthetőségének helyzetébe, mikor jutott teljeskörűen az igény-érvényesítéshez szükséges információk birtokába.”

A jogsérelem fennálltáról való tudomásszerzés az akadály megszűnése szempontjából nem elegendő, ugyanis ez csak akkor állapítható meg a nyugvás megszűnésének hatályával, ha a jogosult mind objektíve, mind szubjektíve, tehát minden tekintetben a követelése érvényesíthetőségének helyzetébe került (Legfelsőbb Bíróság EBH2004. 1120. számú elvi határozat, BH2005. 286. számú jogeset).

A Szegedi Ítéltábla ehhez kapcsolódóan a Gf.I.30.353/2010. számú ügyben azt fejtette ki, hogy:

„A menthető ok mérlegelése során nincs helye mechanikus jogalkalmazásnak, ehelyett a jogosult egyedi körülményeinek feltárása szükséges, a perben rendelkezésre álló összes peradat értékelése és a Pp. [a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény] 206. § (1) bekezdése alapján kell állást foglalni a bíróságnak abban a kérdésben, hogy a jogosult vonatkozásában az igény érvényesítését akadályozó menthető ok meddig tartott. (...) Az építési-vállalkozási szerződések kapcsán hibás teljesítés esetén az elévülés nyugvását eredményező menthető ok megítélése során nyomatékkal kell értékelni, hogy a laikus megrendelő számára a hiba fennállta, annak természete, eredete, az érdeksérelem jellege, nagyságrendje mikor vált egyértelműen felismerhetővé.”

A Szegedi Ítéltábla egy korábbi döntésében is – folytatva Kemenes István gondolatait – tartós használatra szolgáló, magas beszerzési árú orvosi berendezés (röntgengép) huzamosabb idő múlva bekövetkező meghibásodásával összefüggésben, így foglalt állást:

„A hibás teljesítés miatt a peres eljárás megindítása szempontjából az elévülés nyugvását eredményező menthető ok a meghibásodás tényének bekövetkeztével még nem szűnik meg. A szavatossági ügyekben a jogosult szempontjából kiemelt jelentősége van, hogy a hiba »megjelenését« követően a hiba eredete, annak következményei, a helyreállítás költségkihatásai, azaz a hiba által okozott érdeksérelem jellege és nagyságrendje, adott esetben drasztikus mivolta mikor vált a laikus jogosult számára egyértelműen felismerhetővé. Ez gyakran akkor következik be, amikor a hiba jellegét, természetét, eredetét szakember megvizsgálja, és szakvélemény értékeli a felmerült rendellenességeket, hibaokokat, utal a kijavítás célszerű módjára és annak költségvonzatára.” (BDT2004. 113., BDT2004. 1057.)³⁴

---

³⁴ KEMENES István: Az időmúlás joghatásával összefüggő egyes kérdések. *Bírósági Döntések Tára*, 2011/2.

A hibás teljesítéssel kapcsolatos elévülés nyugvása kapcsán megfogalmazott felfogásban a szubjektív megközelítést a laikus jogosult tudomásszerzése jelenti, követve a magyar bírói gyakorlat felfogását, amely a jogosult objektív és szubjektív körülményeit vizsgálja az elévülés nyugvása körében, ami érdemben az elévülés szabályának egyedi ügyre történő adaptációját jelenti.

Az elévülés általános kérdései körében banálisnak tűnik az, hogy kinek kell tudomással bírnia a tényekről – természetesen a jogosultnak. Az elévülés kezdő időpontját speciális esetek tartkítják, pl. a kiskorút érintő igények. A beszámíthatatlan állapotban lévő személy követelései viszont nem kapcsolhatók csak ezekhez a személyekhez. Mi a helyzet, ha a jogosult személye változik, vagy halál, engedményezés, jogutódlás áll be? Ilyenkor a követelésnek új jogosultja van – az új személyre vonatkoznak az elődjét időmúlás folytán érintő tények? Egyáltalán az új jogosultnak mely tényekről kell tudomással bírni? Ő miként képes az elévülés szubjektív kezdetét érintő bizonyításnak eleget tenni? Egyes országok szabályai speciális szabályokat adnak ezekre a tényállásokra, így a DCFR is mint tudós-jog (*droit savant*) (I. DCFR III. 7:306. cikk).³⁵

A jog ismeretének hiánya nem mentesíti a jogosultat, hogy a bíró vele szemben korábbi időpontban állapítsa meg az elévülés kezdetének időpontját. A jog nem ismerete nem akadályozza az elévülés megindulásának. Ezt a főszabályt egy-egy bírói döntés áttöri, pl. a német Szövetségi Legfelső Bíróság döntése szerint a jogban való tévedés kivételesen akadályozhatja az igény érvényesítését, ha annak megítélése kétséges.³⁶ „Anders kann es nur dann zu beurteilen sein, wenn es sich um eine übersichtliche oder zweifelhafte Rechtslage handelt, so dass sie selbst ein rechtskundiger Dritter nicht zuverlässig einzuschätzen vermag.” Ez nem érinti azt az alapvető álláspontot, hogy a jogban való tudatlanság nem számít az elévülés kezdetének megállapításánál, hiszen az elévülés ideje arra ad lehetőséget, hogy a jogosult ezen idő alatt jogi szakembertől kérjen tanácsot.

A szubjektív felfogás nagy hátránya, hogy ha az elévülés kezdő időpontja vitatott, akkor az lényegében önálló bírói mérlegelés tárgyát képezi, és e bírói mérlegelés szempontjai egyes esetekben eltérők lehetnek. Elvileg lehet teljesen szubjektív, azaz csak az adott ügyben szerepet játszó személyre vonatkoztatja a tények értékelését, de ebből nehezen alakítható ki joggyakorlat. A bírói értékelés igazodhat általános magatartási szabályhoz is arról, hogy mi az adott személytől a társadalom-

---

³⁵ „Where the creditor or debtor has died, the period of prescription of a right held by or against the deceased’s estate does not expire before one year has passed after the right can be enforced by or against an heir, or by or against a representative of the estate.”

³⁶ BGH, 25.2.1999, IX ZR 30/98, NJW 1999, 2041.; BGH, 19 mars 2008, III ZR 220/07. BGH, Beschluss vom 19. 3. 2008 – III ZR 220/07, 12. pont. L. továbbá OLG Frankfurt, ZIP 2007, 1745.

ban elvárható magatartás, és a bíró ahhoz mérheti az elévülés kezdetét, hogy az érintett személynek mikortól volt lehetősége igényének érvényesítésére. Ez sokkal inkább objektív irányba tolódik, hiszen a bíró le nem írt elvárhatósági mércét alkalmaz, és annak alapján ítéli meg az adott ügyet.

6. Az elévülést lezáró záros határidő (prekluzív határidő)

A szubjektív rendszerben az elévülés lejártának időpontja attól függ, hogy a jogosult mikor szerzett tudomást az igény ténybeli alapjáról, ez pedig – számos esetben – bizonytalan időpont. A német BGB és az új francia jog is egy végső határidőt állít fel, amelynél tovább nem tarthat az elévülés. A BGB 199. § (2)–(4) bekezdéseiben listát ad e végső határidőkről. A német jog abban különbözik a franciától, hogy egyes tények az elévülés nyugvását váltják ki, külön kitolva az igényérvényesítés határidejét. A francia jog ehhez képest szigorúbb: főszabály szerint az elévülés nyugvása és megszakadása nem érinti a végső határidőt (prekluzív határidőt). Hasonló szabály ismert az európai termékfelelősségi szabályozásban, annak tízéves jogvesztő határideje is abszolút jellegű.³⁷ Ez a záros határidő a francia jogban meglehetősen hosszú: a régműltből megmaradt 30 év. A német jogban főszabály szerint 10 év a záros határidő, kivéve a testi károkat, egészséget érintő igényeket, amelyek esetében a prekluzív határidő 30 év. A német jog elévülési szabályai ennek ellenére abszurd megoldásokat is eredményezhetnek – ez történt pl. a hibás végrendeletet 2002-ben készítő ügyvéddel szembeni kártérítési esetben. Ha a végrendelettel érintett örökhagyó 2033-ban hal meg, akkor csak 2043-ban fog elévülni a végrendeletet készítő ügyvéd elleni igény. A német jog 30 éves záros határideje a fő szabály az ingatlanra vonatkozó dologi jogi igényekre, valamint a családjogi és az öröklésjogi igényekre.

Az objektív határidő a szabályt eltérően építi fel: az elévülés attól függetlenül elkezdődik, hogy annak jogosultja ismeri-e a tényeket, és felismeri-e egyáltalán azt a helyzetet, hogy mással szemben követelése van. A szubjektív elem ennél a szabályozásnál kivételként, az elévülési kifogással szemben érvényesíthető nyugvás kapcsán merül fel, ha a jogosult akadályozva volt igénye érvényesítésében. Az objektív elévülésnél nem mindig találunk általános végső záros határidőt, mint pl. a magyar jogban. A szubjektív rendszer így lényegében kettős elévülési időkorlátot alakított ki, amelyek egymáshoz való viszonya tovább bonyolítja a szabályokat.

---

³⁷ 85/374/EGK irányelv a hibás termékekért való felelősségre vonatkozó tagállami törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések közelítéséről, HL L 210., 1985.8.7., magyar kiadás, 15. fejezet, 1. kötet 257–261.

7. Melyek az elévülés tartamát befolyásoló más tények?

Az elévülést számos tény befolyásolhatja. Egyes esetekben az elévülés meg sem kezdődik, mint például a francia jogban, ahol a házastársi vagy élettársi viszonyban élők közti követelések elévülése meg sem indul a viszony fennállta alatt. A cseh ptk. is ezt a felfogást képviseli a házastársakra és a közös háztartásban élőkre nézve (Zákon 89/2012 občanský zákoník, 646. §). A német BGB egy paragrafusba vonta a szabályokat, és nemcsak a házastársak, élettársak viszonyait rendezte, hanem a szülő és a gyermek közti igényeket, a gyám, a gondnok, valamint a gyámság és a gondnokság alatt lévő személy közti viszonyokat is, amelyek nyugszanak a jogviszony alatt [BGB 207. § (1) bek.].³⁸ Az elévülés folyását, tartamát egyéb tények is befolyásolhatják. Ezek két csoportba oszthatók: az egyikbe az elévülés nyugvását, felfüggesztését eredményező tények tartoznak, a másikba az elévülés megszakadását és annak újraindulását előidézők. Ugyanaz a tény az egyik államban az elévülés nyugvását, míg a másokban lehet, hogy az elévülés félbeszakadását váltja ki.

8. Az elévülés félbeszakadása és nyugvása

Az elévülés nyugvása – számos jog ezt az elévülés „felfüggesztéseként” fejezi ki – és megszakadása közt különbséget kell tennünk. A nyugvás – felfüggesztés – alatt az idő múlása megáll, majd a felfüggesztés befejeztével folytatódik, azaz a korábbi időmúlásra is figyelemmel halad tovább, a korábban eltelt időt hozzá kell számítani a nyugvás utáni időmúláshoz. Az elévülés megszakadásának eltérő a következménye: annak órája újraindul, függetlenül a már eltelt időtől, vagyis ez esetben a korábban eltelt elévülési időt nem kell figyelembe venni.

Az elévülés megszakadását a törvényekben meghatározott tények válthatják ki. Az elévülést megszakítja az adós elismerő nyilatkozata. Számos jogban nem kell írásos nyilatkozatot tenni – az elismerés adott esetben lehet ráutaló magatartás, sőt egyes jogok bizonyos adósi cselekményeket is kiterjesztően értelmeznek, pl. a német jogban a kamat megfizetése a késedelmes összeg után a fizetési kötelezettség elismerésének minősül. A német reform az elévülés újraindítását az adósi elismeréshez, valamint a végrehajtási eljárás kezdeményezéséhez köti [BGB 212. § (1) bek.]. A magyar bírói gyakorlat hasonlóan kiterjesztően értelmezi a tartozás-elismerést.³⁹

³⁸ Helmut GROTHE: Einwirkungen auf den Verjährungslauf: Hemmung, Ablaufhemmung und Neubeginn. In: REMIEN i. m. (1. lj.) 290.

³⁹ VÉKÁS Lajos (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, CompLex, 2013. 524.

A perindítás a hagyományos kontinentális, római jogi alapú jogrendszerekben az elévülést megszakítja, így pl. a francia (rég) Code civil 2224. cikke, az osztrák Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch 1497. §-a, a korábbi német BGB 209. §-a, a svájci OR 138. §-a, a görög Ptk. 261. cikke, az olasz Codice civile 2943. cikke, a holland Ptk. 3:316. cikke, valamint a skót jog, a québeci Code civil 2892. cikke, a dél-afrikai elévülési törvény 68 cikke,⁴⁰ valamint az ENSZ Elévülési Egyezmény 20. cikke.⁴¹ De a perindítás más hatással is lehet az elévülésre, pl. a per alatt az elévülés nyugodhat is.

Ha a per alatt az elévülés áll – nyugszik –, és a perben érdemi döntést hoz a bíróság, lényegében nincs jelentősége annak, hogy a perindítás az elévülést nem szakította meg, mert az elévülés újrakezdődik immáron a bírói ítélet alapján. Ha a perben nem születik érdemi döntés, egyáltalán nem mindegy, hogy az elévülés nyugodott-e, vagy csak megszakadt, azaz az addig eltelt időt figyelembe kell-e venni a jövőben, vagy sem, és a per folyása miként hat ki az elévülésre. A magyar Ptk. 6:25. § (1) bek. c) pontjának új szabálya szerint a perindítás csak akkor szakítja meg az elévülést, ha a perben érdemi döntés született. A bírósági eljárás alatt az elévülés nem nyugszik, így ha nincs érdemi bírói döntés, lehet, hogy a per alatt az elévülés beáll. Ezért ha érdemi döntés nélkül ér véget az eljárás, számos ország póthatáridőt biztosít a jogosultnak, hogy érvényesíthesse az igényét: a svájci jog 60 napot, a korábbi német szabály hat hónapot, a görög és a holland szabályhoz hasonlóan, Québec joga három hónapot, az ENSZ Elévülési Egyezménye egy évet, a magyar jog – a Ptk. értelmezéséből eredően – egy évet, illetve három hónapos pótlólagos határidőt ad.⁴² A Ptk. kommentátora szerint az az eljárás, amelyben nem születik érdemi döntés, az elévülés nyugvását eredményezi, mivel „nyilvánvalóan menthető helyzetként kell ugyanis értékelni az igényérvényesítés szempontjából a jogerős érdemi határozat hozatalára nem vezető bírósági eljárást”.⁴³

A német elévülési jog reformja előtti szabályok egyes, elévülést felfüggesztő tények tekintetében az elévülés nyugvását eredményezték, az új szabályok alapján a

⁴⁰ ZIMMERMANN i. m. (17. lj.) 119.

⁴¹ 1989. évi 1. törvényerejű rendelet az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseire vonatkozó elévülési időről szóló, New Yorkban, 1974. június 14-én kelt Egyezményről, valamint az áruk nemzetközi adásvételi szerződésére vonatkozó elévülési időről szóló Egyezmény módosításáról, Bécsben 1980. április 11-én kelt Jegyzőkönyvről (ENSZ Elévülési Egyezmény). „20. cikk (1) Ha az adós az elévülési idő lejártá előtt a hitelezővel szemben tartozását írásban elismeri, az elismerés időpontjától számítva új, négy éves elévülési idő kezdődik. (2) A kamatfizetésnek vagy a tartozás részbeni teljesítésének ugyanaz a hatálya, mint az e cikk (1) bekezdésében meghatározott tartozáselismerésnek, ha az ilyen fizetés vagy teljesítés tényéből ésszerűen arra lehet következtetni, hogy az adós ezzel tartozását elismerte.”

⁴² A Ptk. elévülés nyugvására vonatkozó szabályainak alkalmazásával.

⁴³ L. VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 2. kötet, 457.

perindítás, ideiglenes intézkedés iránti kérelem előterjesztése vagy az ügy szakértő elé utalása váltják ki /az elévülés nyugvását. Az elévülés nyugvása nem áll be, ha a fél nyilvánvalóan megalapozatlanul terjeszti elő a kérelmét.⁴⁴ A német reform a szexuális önrendelkezés jogának megsértésével kapcsolatban az igény elévüléséhez a károsult 21 éves koráig való igénynyugvást fűzi (BGB 208. §).

Nyugszik az elévülés, ha a jogosult nem képes, nem tudja igényét érvényesíteni, mert *vis maior* vagy más, rajta kívül álló körülmény akadályozza ebben. Az ENSZ Elévülési Egyezménye tágabban fogalmaz, mint a *vis maior*, kerülve annak országspecifikus bírói értelmezését és gyakorlatát. A szabály eredete a már említett *agere non valenti non currit praescriptio*, amikor a jogosult nem tud perelni, nem tudja gyakorolni a jogát. E szabály sajátos alanyai a kiskorúak és a gondnokság alatt lévő vagy beszámítási képességgel nem rendelkező személyek. Kérdés, hogy ha ezeknek a személyeknek van törvényes képviselőjük, gyámjuk, gondnokuk, milyen alapon nyugodjon az elévülés velük szemben. A nyugvást az érintett személy mint jogosult és a képviselője közti érdekkonfliktus igazolhatja – napjainkban az ilyen személyeket érintő szexuális visszaélésekkel kapcsolatban merül fel a kérdés.

A felek megegyezésre törekvésének objektív jele, ha leülnek tárgyalni, ami kihat az elévülésre: az ilyen közös magatartás a legtöbb jogrendben az elévülés nyugvását eredményezi, például a német jogban vagy a cseh Ptk. 647. §-ában, de például a holland jog nem ismeri el nyugvasként a felek tárgyalását. Az elévülés a tárgyalások megszakadásának tényével folytatódik, illetve ha a felek kifejezetten megállapodnak egy végső határidőben, ameddig tárgyalnak, akkor ettől az időponttól indul újra az elévülés. Az az adós, aki tárgyal a hitelezőjével, majd időmúlásra hivatkozik, a német joggyakorlatban a jóhiszeműség és tisztesség követelményébe ütköző magatartást tanúsít, ezért nem hivatkozhat elévülésre. A bírói gyakorlat a rövid elévülési idő áttörésére reagált ezzel a megoldással – egy esetben egy év volt az elévülés.⁴⁵

A jóhiszeműség és tisztesség mellett a joggal való visszaélés tilalma, az *exceptio doli*, vagy az angolszász *promissory estoppel* alkalmazása hasonló eredményre vezethet. Az elévülés joghatását érdemben befolyásolhatják azok az adósi magatar-

---

⁴⁴ MANSEL i. m. (11. lj.) 98.

⁴⁵ Die Rechtsprechung hat es dem Mieter aber unter dem Gesichtspunkt der unzulässigen Rechtsausübung (§ 242 BGB) verwehrt, sich auf die sechsmonatige Verjährung zu berufen, wenn der Vermieter sich auf Verhandlungen über den geforderten Schadensersatz eingelassen hatte und die kurze Verjährungsfrist bei Klageerhebung bereits verstrichen war, obwohl der Vermieter alsbald nach dem Scheitern der Verhandlungen die Klage erhoben hatte (vgl. die Ausführungen oben zu c). Der Gesichtspunkt, daß der Zweck der kurzen Verjährung der beschleunigten Abwicklung der gegenseitigen Forderungen der Vertragsteile dient, steht der Berufung des Vermieters auf § 242 BGB nicht entgegen, weil dieser Gedanke nichts damit zu tun hat, daß sich Verhandlungen über den zu leistenden Ersatz nicht nachteilig für den Ersatzberechtigten auswirken dürfen, soweit es um die Verjährung seines Anspruchs geht (BGHZ 81, 370, 373) [BGH 28.09.1981 – II ZR 65/81].

tások, amelyekkel az adós aktívan az idő múlására épít, hogy a perindítást késleltesse. Néhány ország szabályozza azt is, ha az adós elhallgatja a tényeket, vagy a jogosultat megtéveszti a követelést illetően – ezekben az esetekben az adós hiába hivatkozik elévülésre, nem áll be annak jogi hatálya a saját felróható magatartása miatt.

9. Köztes mérleg

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy az elévülés a későbbi – mármint a jogvita tényállásához közvetlenül nem kapcsolódó, hanem az igény érvényesítésének körülményeit befolyásoló – tények által is befolyásolt időmúlásra épül. Az elévülés azon kérdései, hogy az megkezdődött, nyugodott vagy megszakadt, a szubjektív rendszerekben olyan tényekből fakadnak, amelyeknek sokszor semmi közük a felek közti jogvita tényeihez, hanem csak az azt követő történésekhez kapcsolódnak. Az elévülési jogvita ezekben az esetekben utólagos, a jogérvényesítéshez kapcsolódó, a felek magatartását minősítő kérdés, nem pedig az érvényesítendő jog vagy igény eldöntését érinti. Az elévülési idő számításának kezdete vagy nyugvása bizonyos szubjektív észlelésektől függ, amely tények a jogosult személyéhez kapcsolódnak, és az elévülési idő tényleges lejártát és az elévülési kifogás gyakorlásához szükséges feltétel beálltát relativizálják. Az elévülés időtartama alatt bekövetkező újabb tények érdemben befolyásolhatják annak időtartamát, megszakítják vagy felfüggesztik idejének zajlását, így az elévülés időtartama esettől függő hosszúságú lehet, akár mennyire is próbálja a jog azt egységesíteni. A követelés, a jog érvényesítésének előkérdésévé válik az elévülés, mégpedig a jogvita tényállásától sokszor független, azt követő történésekhez kapcsolódó tények értékelése alapján.

A szubjektív alapú elévülési rendszerben az elévülés kezdő időpontjának szubjektív jellege további bizonytalansági tényező az elévülés lejártának kalkulálásakor. Ez önmagában ellentmondásos, hiszen az elévülés az adóst védi, és az adósnak ad védekezési lehetőséget, az elévülés kezdetének a jogosult szubjektumához való kötése ezt a védekezést legyengíti, a szubjektív kezdési időpont a jogosult érdekét szolgálja. Ennek ellenkezője, némileg tompított formában az objektív elévülési rend megoldása: az elévülés nyugvása esetén a jogosultnak kell kimentenie a késedelmes joggyakorlást, annak terhe és kockázata őt terheli. Az elévülés lejártának határidejét így több tény együttesen befolyásolhatja, amelyek az elévülés kalkulálhatóságát, nyugvás esetén a törvényes időtartamot meghosszabbíthatják. A szubjektív rendszerben az elévülési határidő mellett bevezetett záros határidő a német és a francia jogban kíván bizonyossággal véget szabni a szubjektív időszámítási módnak, de a két párhuzamos időszámítás, az elévülési és a prekluzív határidő egymáshoz való kapcsolata tovább bonyolítja az elévülési szabályrendszert.

Ez a több változó elemen alapuló időmeghatározás adja minden úgy egyedi elévülési jellemzőjét, ahol már nem az érvényesített követelés alapjául szolgáló té-

nyeket vizsgáljuk, hanem az igényérvényesítés időbeli korlátját befolyásolókat. Az ügy tárgyát képező igényérvényesítés mellékvágányra fut: az elévülés vizsgálata és tényei eltérítik az érdemi résztől, nem az adott igény jogosságáról vagy megalapozatlanságáról van szó, hanem csak az igényérvényesítés körülményeiről, idejéről, arról, hogy mely tények befolyásolják, és azokat miként értékeljük. Egy új, mellérendelt jogvita ez, amely természetesen a fő jogvitából ered, és annak tényeihez kapcsolódik. Az új tényállás az elévülés kezdete, nyugvása, felfüggesztése, megszakadása kérdéseit érinti, és ezeknek a vizsgálatára koncentrálni – az lényegében elsődlegessé válik a követelés megalapozottságához képest. A záros határidő ezt a részben objektív tényeken alapuló bizonytalanságot kívánja ellensúlyozni. Míg az elévülés lejártának határidejét befolyásolhatják a fent felsorolt tények, addig a záros határidőt az objektív időfolyam határozza meg, amelyet sem a nyugvás, sem a megszakadás nem érint.

10. Diszpozitív vagy kógens szabályozás

Az elévülés fent említett szubjektív elemeit cizellálhatja egy további körülmény, az elévülés individualizálhatósága. Az elévülés individualizálása alatt a feleknek azt a szabadságát értjük, hogy saját maguk alkossák meg a jogviszonyukra az elévülés szabályait, kiváltva a törvényi rendelkezéseket. Az egyes államok felfogása eltér abban a kérdésben, hogy a feleket megilleti-e az a szabadság, hogy eltérjenek a törvényben megszabott elévülési szabályoktól. A kérdés azt is érinti, hogy a felek kiegészíthetik-e az elévülésre vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket pl. a félbeszakadás és a nyugvás egyedi szabályozásával. A svájci, a görög, az olasz és a horvát jog szerint a törvényes határidőktől, szabályoktól a felek megállapodása nem térhet el,⁴⁶ és az ENSZ Elévülési Egyezménye is ezt az álláspontot képviseli. Néhány ország azonban megengedi, hogy a felek rövidebb elévülési határidőben állapodjanak meg.

Más államok, így Franciaország szabályozása óvatosan nyitott a szabadság irányába: a törvény megmondja, hogy melyek a diszpozitív és melyek a kógens szabályok, emellett az elévülési időtartamot maximum egy évre lehet lecsökkenteni, és legfeljebb tíz évre lehet meghosszabbítani. De az új francia jog lehetőséget ad a feleknek a nyugvást és a félbeszakadást eredményező tények kiegészítésére is. A német jog megengedi az elévülés lerövidítését és a szerződésen alapuló meghosszabbítását, de maximum 30 évre (BGB 202. §). A német módosítás célja az volt, hogy a korábbi gyakorlatot, amely a törvényi tilalmat kikerülve kereste a megoldást, visszaterejlék a törvény medrébe. A felek szabadsága az új német jogban kiterjed

---

⁴⁶ ZIMMERMANN i. m. (17. lj.) 163.

az elévülés kezdő időpontjának meghatározására, a nyugvást és a megszakadást kiváltó tények bővítésére, valamint az elévülésre vonatkozó lemondásra egyaránt.⁴⁷ A reform előtti bírói gyakorlat elismerte az elévülési idő lerövidítésének lehetőségét is, amelyet a reform szabályként fogalmazott meg (BGB 276. §). A BGB nem köti a felek ilyen tartalmú megállapodását az írott formához, de az érdekelt felet terheli a bizonyítás. Az adásvételi és vállalkozási szerződés alapján érvényesíthető szavatossági igények elévülésének rövidítésére vonatkozó általános szerződési feltételek viszont érvénytelenek.

A magyar Ptk. egyrészt kimondja, hogy a felek a törvényes elévülési határidőktől közös akarattal és megegyezéssel eltérhetnek [Ptk. 6:22. § (3) bekezdés] a szerződéskötéskor, de akár később is. A Ptk. nem szabja meg sem a legrövidebb, sem a leghosszabb határidőt – a magyar jogrendszerben annak észszerű mértékét a bíróság jogosult felülbírálni. A Ptk. viszont tilalmazza az elévülés kizárását [Ptk. 6:22. § (4) bekezdés] – ez kogens norma, és az adóst kívánja védeni. De vajon hol húzhatók meg az elévülési idő minimális és maximális korlátai a magyar jogban? Az elévülés kizárásának törvényi tilalmából következik, hogy az új Ptk. nem teszi lehetővé, hogy az adós lemondjon az elévülési kifogásról. De meddig terjed a felek szabadsága az elévülési időkorlátok megszüntetése terén? Az elévülési idő milyen mértékű meghosszabbítása értékelhető már kvázi lemondásnak, az elévülés kizárásának? A törvényes elévülési határidő duplázása, háromszorosára való növelése? Hiszen az még mindig kevesebb, mint más európai államok záros határideje.

A fogyasztói szerződések esetében viszonylag egyszerű a válasz: a törvény speciális rendelkezései kógensek [Ptk. 6:163. § (2) bekezdése], a fogyasztói jogként külön nem nevesített elévülési szabálytól való eltérés jogszerűsége az általános szabály alapján bírálendő el, azaz ha a törvényi szabálytól való eltérés a fogyasztó hátrányára történik, és sérti a jóhiszeműség és a tisztesség követelményét, egyoldalú és indokolatlan, akkor a tilalom alá esik. A nem fogyasztói szerződések körében az elévülés idejének lerövidítése az adósnak kedvezőbb, az elévülési idő meghosszabbítása a jogosultnak ad előnyt. A szerződéses egyensúly alapján a szerződéses felelősség kizárásának és korlátozásának szempontjai nyújthatnak segítséget az elévülési megállapodások bírósági felülvizsgálatánál. Az általános szerződési feltételekben használt elévülési szabály tisztességtelensége az általános szabályok szerint értékelendő (Ptk. 6:102. §). A felek szabad megállapodása az elévülésben és annak időtartamában lehetővé teszi az elévülési kifogás kiiktatását, azaz lényegében az elévülési kifogásról való adósi lemondást. A törvényi szabályhoz képest hosszabb vagy a felek közti ügylet természetéhez képest hosszabb elévülési idő szerződéses kikötése lényegében az adós lemondásaként értelmezhető: az adós lemond az elévülési kifogás jogáról.

---

⁴⁷ MANSEL i. m. (11. lj.) 96.

A felek megállapodásával kialakított vagy módosított elévülési megállapodások az elévülést egyedivé alakítják, az adott ügyletre szabják. Ez az egyediesítés az elévülés kezdetét, tartamát, nyugvását, megszakítását egyaránt érintheti, így a törvényi korlátok között a felek által alkotott elévülési rend kialakítását teszi lehetővé. Az elévülés ennek következtében nem az általános szabályok alá esik, hanem a felek által megszabott célokat követi, és egyedivé válhat. Az elévülés ennek következtében nagymértékben relativizálódik, ha a joggyakorlat él a szabadsággal, és a bíróságok jóváhagyják annak kereteit.

Amint láttuk, az elévülés általános időtartama 3 és 6 év között változik, egyes speciális esetekben 10 vagy akár 30 év is lehet a különböző jogrendszerekben. Ráadásul számos jogrend megengedi, hogy az elévülést és a határidőket a szerződéses szabadság körében a felek szabadon alakítsák ki. A kiinduló pont, hogy az elévülés csak egy lehetőség a kötelezett részére, hogy az időmúlásra tekintettel a teljesítést megtagadhatta – a kötelezettnek ezt a kifogást, a lehetőséget a jog felajánlja és biztosítja. Az elévülés közérdekű funkcióinak általános jelleggel kell érvényesülnie, az elévülés érvényesíthetősége elsőként a jogosult döntésétől függ. Szintén utaltunk már arra, hogy számos szakmában, üzletágban alapvető jelentőségű a kockázatok kiszámíthatósága, azokra tartalékolni kell, biztosítást kell kötni, ami érdemben kihat a költségekre. A biztosítás, a banki üzemtan, a szakmai felelősségi szabályok társadalmi szinten jelentős kockázatokat jelentenek, amelyek előzetes kalkulálhatósága társadalmi érdek, és az adott szolgáltatás árában is kifejezésre jut. Ennek a jogosulti igényérvényesíthetőség tágabb időhorizontja számos esetben ellentmond.

11. Következtetések

A fentiek alapján megpróbálunk néhány kérdést felvetni, és ezek alapján általánosabb következtetéseket megfogalmazni.

Az egyes európai államok elévülési szabályai nagyfokú eltérést mutatnak, jóllehet mindenütt ugyanazok a kérdések merülnek fel az elévülés kezdetével, tartamával, nyugvásával és félbeszakadásával kapcsolatban. Az elévülési szabályok között az objektív és a szubjektív alapú, sőt a kettőt vegyítő szabályozási rezsimek egyaránt megtalálhatók. Az utóbbi időszakban a szubjektív, a jogosult tudomásszerzéséhez kapcsolódó szabályozás hangsúlyosabban jelent meg egyes országok elévülési jogának reformjában, illetve az európai jogegységesítést célzó javaslatokban, de az objektív elévülés megoldása nem tekinthető meghaladottnak vagy idejétmúltnak. Anélkül, hogy részletes elemzésben ezt külön bizonyítottuk volna, érdekes volt látni, hogy a klasszikus európai kódexek, pl. a francia Code civil és a német BGB, képtelenek voltak teljesen egészében megújítani elévülési szabályaikat. Lényegében számos esetre megtartották a római jogi eredetű 30 éves elévülést, és jelentős számú kivételt, részletszabályt adnak a különböző jogokra és követelések-

re, egyes szerződéstípusokra, külön szabályokat a fogyasztókra, nem is beszélve a kereskedelmi jog kusza elévülési szabályairól. Ezek a nagy történelmi teherrel, hatalmas bírói gyakorlattal és több tudósgeneráción keresztül kidolgozott elmélettel élő kódexek valahogy történelmi súlyuknál fogva képtelenek voltak egyszerűsíteni az elévülési szabályukat. Ráadásul a szubjektív elévülési rendet vették alapul. Az összeurópai érvényesülésre törekvő DCFR elévülési szabályaival és az ENSZ Elévülési Egyezménye elévülési szabályaival összevetve ezek a kódexek rendkívül bonyolult elévülési szabályozási rendszert adnak. Ezekhez képest az új magyar Ptk. szabályai lényegesen egyszerűbbek és áttekinthetőbbek.

Amint említettük, az elévülés új szabályai a BGB és a Code civil reformja után is meglehetősen bonyolultak, az általános szabály mellett viszonylag sok a kivétel, és az egyes kivételek eltérő időtartamai – 1, 2, 3, 4, 10, 20, 30 év – alkalmazásának indokai nem mindig egyértelműek. Számos anakronizmus él tovább a szabályokban. Például miért védi az elévülés jobban az ingatlanhoz fűződő jogokat, mint más igényeket? Hiszen egy ingóság adott esetben sokkal értékesebb lehet, mint egy ingatlan, vagy kulturális jelentősége miatt bírhat kiemelt értékkel. Ennek a magyarázata csak az ingatlanok tulajdoni rendjének fokozottabb védelmével indokolható. A szabályozásban az egyes elévülési határidők történelmi örökség vagy egy-egy konkrét ügy által ihletetten meglehetősen önkénynt mutatnak – az elévülés ideje miért három év, és nem öt vagy pl. egy év? Az elévülés időtartamának lerövidítése egyértelmű tendencia. Az utóbbi évtizedek reformjai az elévülés általános időtartamának rövidülését és a többféle elévülési idő egységesítésére való törekvést mutatják.⁴⁸ Az uniós termékfelelősségi szabály általános hároméves elévülési szabálya csak egy jelenség az elévülési szabályok változatos világában.

Az elévülés⁴⁹ kezdete szubjektív meghatározottságának következtében a jogosult a felismerést, a tudatosulást követő észszerű időn belül érvényesítheti jogát, és az elévülés ehhez kapcsolódik. Ez az időtartam az ő szubjektumához igazodik, jöllehet a jog elvárja tőle, hogy kellő időben döntsön arról, hogy érvényesíti-e a jogát, vagy sem. Az adósnak így fokozottan figyelnie kell jogosultjára, hogy az elévülés körülményeit később bizonyítani tudja. Az elévülés szubjektív kezdetét illető tény bizonyításának terhe a német jogban az adóst sújtja, neki kell bizonyítania, hogy mikortól számítandó az elévülés. Szerződéses vagy mindazon magánjogi viszonyban, amelyben a felek közti kapcsolat ezt az adósnak egyáltalán lehetővé teszi, ez a bizonyítási teher elfogadható, de minden más viszonyban, pl. a deliktális igények esetében, az adóst lehetetlen feladat elé állítja. Miként tudná a kötelezett a jogosult tudomásszerzését bizonyítani, ha sem a károkozás előtt, sem azután semmilyen viszonyban nem álltak?

---

⁴⁸ DCFR, II., 1146.

⁴⁹ DCFR, II., 1147.

Az idő relativitása fejeződik ki ezekben a szabályokban, és ez hatja át az elévülés gyakorlatát is. Hiszen ha az elévülés kezdő időpontja a jogosult szubjektumához kapcsolódik, és a jogosult személyére vonatkozó későbbi tények az elévülés időmúlását befolyásolják, azt felfüggeszthetik, megszakíthatják és annak ismételt kezdését válthatják ki, az az elévülés adóst védő funkciójának gyengülését is mutatja. Ez a rezsim a szubjektum tudomásszerzéséhez kapcsolódó tények által az ügy egyediségéhez és a jogosult személyéhez kapcsolódik, amely nem a tényleges időmúlást mutatja, hanem egy erősen relativizált, szubjektív időfelfogást: az individuum saját idővilágát veszi alapul. Hiszen az, hogy mikor kel fel a nap vagy a hold, vagy mikor indul egy vonat, mikor kezdődik egy konferencia, egy társadalmi konszenzuson alapuló objektív időponthoz kapcsolódik, az elévülés szubjektív felfogása ehhez képest a jogosulti szubjektum világához és tényeihez kötődik. (Az objektív elévülési rendszer csak a szubjektívhez képest mutat pontosabb kiszámíthatóságot.) A jog e ponton relativizálódik – az elévülés törvényi fix határideje pl. 5 év, de adott esetben 5 és fél év vagy akár 12 év, egy másik ügyben pedig 7 és fél év lesz. Ahány helyzet, annyiféle elévülési időtartam lehetséges, szubjektív, individualizált időszámítás és szubjektív individualizált lehetőség a jog érvényesítésére és az igény követelésére.

A szubjektív alapú elévülés ezért kénytelen egy végső, záros, *long stop* határidőt is alkalmazni, amelyen túl az igény nem érvényesíthető. Számos jog ezt a záros határidőt egyes igényekre nem alkalmazza, pl. a testi károokra és a kiskorút ért zaklatásokra. A rövidebb szubjektív és a hosszabb záros határidő (a francia jogban 10 év, a németben 30 év, de a horvátban csak 5 év) kettős időkoordinátáját az elévülés és egyes esetekben a záros határidőt meghatározó nyugvási és félbeszakítási tények bonyolítják. Ehhez járul még számos nagyon fontos, részletesen nem tárgyalt részletkérdés, különösen egyes deliktuális esetekben, amely tényekről a jogosultnak tudnia kell az elévülés kezdetének megállapíthatóságához.

A kérdés nem az, hogy az elévülés itt felvázolt megoldásai helyesek-e vagy sem, hiszen ez egy kialakult helyzet, amely világunk időképét tükrözi. A kérdés inkább az, hogy ez a jelenség miként befolyásolja a jog társadalmi funkcióját, hatékonyságát, kiszámíthatóságát, és mennyiben hat ki az érvényesíthetőségére. Az anyagi jog adta szabályokat az eljárásjog jelentős részben korlátozza, és számos akadályt állít a jog érvényesítése elé – a legismertebb a bizonyítás nehézsége: hiába van valakinek igaza az anyagi jogi szabályok alapján, ha ezt nem képes bizonyítani. Mellesleg az elévülés ez utóbbit egyáltalán nem veszi figyelembe, valamint azt sem, hogy egy bonyolultabb per előkészítése akár egy-két évet is igényel. Az eljárási nehézségek mellett az elévülés egy másik tényező, amely az ügy érdemi elbírálásának korlátjaként érvényesül, hiszen az elévülés kérdései sok esetben nem az ügy érdemi kérdései, hanem az ügy keletkezését követően a jogosult igényérvényesítését befolyásoló szubjektív és az időmúlásra ható egyéb körülmények értékelése és elbírálása.

Míg a szubjektív elévülési rendben az elévülés kezdő időpontja függ az adós tudomásszerzésétől, addig az objektív rendben a jogosulti igényérvényesítést akadályozó, hátráltató tények előadása és bizonyítása az elévülés nyugvása körében mutat szubjektív elemeket. Ez utóbbi esetében a kötelezetti elévülési kifogással szemben a jogosultnak kell igazolnia az elévülés nyugvását, megszakítását, bemutatva az erre vonatkozó tényeket és bizonyítékokat. A bírói döntés azt a jogosulti magatartást értékeli először, hogy miért késlekedett az igénye érvényesítésével. Ennek sokszor semmi köze nincs a felek közti jogvita tényállásához és annak jogi minősítéséhez – új tényállás, elévülési jogvita, amely ‘előkérdésként’ kerül elbírálásra. E vita tényállása a jogosulti igényérvényesítő magatartás vagy mulasztás értékelése. A felek közti valós jogvita háttérbe kerül, kizárólag az a kérdés, hogy az igény elévült-e, és a jogosult kimentti magát, vagy az elévülés újraindult. Az elévülés a felek közti jogvitát a jogosulti igényérvényesítés körülményeinek mellékvágányára utalja, és az érvényesítendő igény megalapozottságának vizsgálata ennek az előkérdésnek a függvénye.

Az elévülés a modern magánjog egyik alapintézményévé vált, és elszakadni látszik eredeti céljától és funkciójától, önálló életet él, és az élet adta sokszínűség szerint mélyíti és bonyolítja saját szabályait. A jog érvényesülésének, érvényesítésének, kikényszerítésének egy további, a jogvita érdeméhez kapcsolódó szabályrendszerét adja, és az ügy érdemének vizsgálata nélkül az igényérvényesítés alapvető korlátja lehet. Ez a szabályrendszer a maga logikáján alapul, sokszor feledve azt a szerepét, hogy egy jogvita előzetes kérdése csupán. A szubjektívizálás mellett a felek megállapodása az elévülésről a szabályok individualizálását eredményezi, amelynek kapcsán fel kell vetnünk, hogy egy ilyen rendben miként és hogyan érvényesülnek az elévülés funkciói és céljai. Ha az elévülés létjogosultságát össztársadalmi funkciójával magyarázzuk, akkor az mennyiben érvényesül ebben az új szubjektív és individualizált rendben? Az elévülés a jog működésének és hatékonyságának vizsgálatánál ekként alapvető jelentőségű, az elévülés egyszerűsége és áttekinthetősége többszörös értékkel bír. Az elévülési jogvita a felek közti jogvita olyan származéka, amely a per tárgyát eltéríti annak fő kérdésétől, és a jogosulti igényérvényesítés körülményeit értékeli. Az elévülés jogpolitikai és társadalmi céljai közt értékelni kell mindezeket a körülményeket annak újragondolásakor.

FÁBIÁN FERENC*

Alkotmányossági kérdések a termőföldtulajdon kapcsán

1. A termőföld mint sajátos tulajdoni tárgy

A termőföld évszázadok óta sajátos helyet foglal el a társadalom életében, és ebből következően a jogi szabályozásban is. E különleges helyzetnek vannak objektív, ha tetszik, fizikai vonatkozásai, mint – meghatározó jelleggel – az, hogy a föld ‘véges jószág’, korlátozott mennyiségben áll rendelkezésre, nem szaporítható, és mással nem helyettesíthető. A termőföld sajátossága a gazdasági jellegzetességek területén is megnyilvánul, elsősorban az alacsony nyereséghezomban, vagy – a rendeltetés-szerű használat (a megművelés) periodicitása és az időjárásnak való kiszolgáltatottsága folytán – a befektetés kockázatérékenységében. Végül, de nem utolsósorban, évszázadokon keresztül, a feudalizmus időszakában az egész társadalmi-gazdasági berendezkedés alapja a termőföld, illetve az ahhoz kapcsolódó jogok és kötelezettségek voltak.

A feudalizmus kori társadalmi helyzet alapját, a nemesi jogállást – az ahhoz fűződő alanyi jogok összességével – nemesi birtok szerzése, vagyis királyi adomány elnyerése útján lehetett szerezni. A jobbágyi minőség szintén valamely földbirtokhoz való tartozásból, a földtulajdon bizonyos vonatkozásaiban való kapcsolatból fakadt. A jobbágnak a földhöz és a korabeli termelési formákhoz való viszonya a jogai minimumát is meghatározta. Frank Ignác szerint a korábbi, rabszolgaságon alapuló társadalommal szemben ekkor már „bizonyos mértékű szabadsága minden embernek vagyon: hazánkban ember soha jószág nem lehet, de nem egyenlő minden embernek szabadsága”.¹ A jobbágy személyi jellege annyi volt, amennyi az általa termelt javak elsajátításához és nagy részének a nemesekhez továbbításához akkor szükséges volt, más szóval: amennyi az akkori termelési mód és az általa engedélyezett hűbérúri életszínvonal mellett szükséges volt ahhoz, hogy a jobbágy a termelőeszközöket használja vagy birtokolja.²

---

* Egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Polgári Jogi Tanszék.

¹ FRANK Ignác: *A közigazság törvénye Magyarhonban*. Buda, Magyar Királyi Egyetem, 1846. 97.

² EÖRSI Gyula: *A tulajdonjog fejlődése. A kapitalizmus tulajdonjoga*. Budapest, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, 1951. 1. kötet, 70.

A hűbériségnek éppen ez volt a jellemző vonása a személyiségi és az alanyi jogok terén, vagyis az, hogy a jogképesség mértékét a rendi jogállás határozta meg, a rendi jogállást pedig az alapvető termelőeszközhöz, a földhöz való tulajdoni viszony. Eörsi Gyula megállapítása szerint a nemesség és a földtulajdon ilyen összefüggése mellett Werbőczy István következetesen járt el, amikor a hűbéri gazdasági szerkezetnek megfelelően – a római vagyonjogra épülő jogrendszeri tagozódás számára teljesen idegenül – a Tripartitumnak „a személyekre tartozó dolgokról, tudniillik a mi nemességünk eredetéről és szabadságáról” szóló I. részének 1. cím 2. §-ában „a fekvő jószágok és birtokjogok szerzéséről, kormányzásáról, megosztásáról, eladásáról, elidegenítéséről, cseréléséről, elévüléséről, zálogba adásáról, a határjárásról, a leánynegyed és hitbér fizetéséről, az ingó és ingatlan javak becsüjéről” írt.³ A személyi jogi részben tárgyalta az egész birtokjogot, az ingatlanjogot és részben az ingatlanokra vonatkozó ‘kötelmi’ jogot, mivel ekkor a termelési eszközök feletti tulajdon volt a magán- és a közjogi jogképesség mértékének közvetlen alapja.⁴

Vladár Gábor szerint nem szerkezeti aránytalanság Werbőczy Hármaskönyvében, hogy a legnagyobb részt foglalja el benne a földbirtokra vonatkozó jog. Ez a túlsúly megfelel az ősi magyar szemléletnek, amely a közjogi élet, a közgazdaság és a magángazdaság alapjait egyaránt a földbirtokban látta. Nem is volt hiábavaló Werbőczy munkája, amelyet a földbirtokra vonatkozó szokásjog rendszeres összefoglalására fordított, mert mintegy három és fél évszázadra szinte mozdulatlaná tette magánjogunknak ezt az elsőrendűen fontos részét.⁵

A földtulajdonnak más vonatkozásokban is meghatározó szerepe volt. Az idegenek (külföldiek) például a belföldiekkel egyenrangúak voltak a bányászat, a haditisztviselés és az ipari kereskedelem terén, de nagyban eltértek az ingatlanviszonyok tekintetében: a magyar magához válthatott, zálogba vehetett külföldi tulajdonban lévő ingatlant, de külföldi ezt magyar tulajdonnal nem tehette meg.⁶ Külföldi nem szerezhetett nemesi birtokot, illetve ha szerzett, ezzel magyar nemessé lett. Az ingatlanszerzés tehát nemcsak a rendi helyzetet, de az állampolgárságot is megváltoztatta. Az ingatlantulajdon volt tehát a választóvív a belföldi és a külföldi között, megszerzése magyarrá tett, más vonatkozásokban pedig az egyébként egyenlő jogképesség szétágazását okozta. Mindezekben túlmenően a reformációt követő időkben az ingatlantulajdon hatással volt a lakosság vallására is. Minden földesúri

---

³ WERBŐCZY István *Hármaskönyve*. Budapest, MTA, 1894. 37.

⁴ EÖRSI i. m. (2. lj.) 71.

⁵ VLADÁR Gábor: A magyar magánjog fejlődésének iránya az utolsó negyedszázadban. *Magyar Jogi Szemle*, 1943/22.

⁶ FRANK i. m. (1. lj.) 69.

hatalom alatt álló személy vallása földesurának vallásához igazodott (*cuius regio, eius religio*). Minden jobbágy vallása megváltozott, ha a földesúr vallást változtatott, vagy ha más vallású földesúr kezébe került az ingatlan.⁷

A feudalizmus idején a föld tulajdonjoga helyett lényegében a birtoklás joga szállt át a megadományozott személyre, aki azzal alapvetően szabadon rendelkezhetett, azonban a föld végső esetben – így különösen, ha a megadományozottnak nem volt örököse, vagy ha a király bizalmát a megajándékozott elveszítette – visszaszállt a királyra. A szabad rendelkezés azonban – mivel a hatalom a földhöz kötődött – nem jelentette a föld tulajdonjogának szabad átháramoltatásának jogát. A szabad rendelkezés leginkább a használatba adásban, az elzálogosításban vagy a földről való végrendekezésben nyilvánult meg.⁸

A földek szabad forgalmának legjelentősebb korlátját az ősiség jelentette, amely szerint a közös őstől származó birtok elidegenítése esetén a közös őstől származó családtagok – az ősi vagyon egységének megőrzése érdekében – előjogokkal rendelkeztek, ígérennyel léphettek fel. Az ősiséget eltörlő 1848. évi XV. törvénycikk – az úrbéri rendszert megszüntető 1848. évi IX. törvénycikkkel együtt – elvileg megszüntette a földtulajdon forgalmát korlátozó alapvető feudális kötöttségeket, még akkor is, ha végrehajtásuk a dualizmus koráig húzódott (lásd pl. az 1853. évi úrbéri pátent, vagy az úrbéri kapcsolatok megszűnésével összefüggésben fennmaradt jog- és birtokviszonyokról rendelkező 1871. évi LIII. törvénycikket).

Bár az 1848-as törvények számos – a volt jobbágycsoportokat érintő – változást hoztak, a termőföld birtokszerkezete nem módosult jelentősen. Az ősiség eltörlésével és az úrbéri pátenssel tovább fejlődött és átalakult a birtokrendszer, azonban lényegében konzerválódott az aktuális állapot, nem biztosítva tényleges forgalmat a termőföldtulajdonnak.⁹

A földbirtokszerkezet átalakítására, a nagybirtokrendszer lebontására már az első világháborút követően történtek kísérletek. Ilyen volt a Károlyi-kormány által elfogadott, a földművelő nép földhöz juttatásáról szóló 1919. évi XVIII. néptörvény, amelynek 1. §-a értelmében a termőföld a földműves népet illette, az állam pedig kisajátítási lehetőséget kapott a közép- és nagybirtokok esetében, 500 holdig terjedően. A törvény ugyanígy kisajátítást tett lehetővé a 200 holdat meghaladó területekre, ahol azt szükségesnek ítélték annak érdekében, hogy a nép földhöz juthasson. Ezt a törvényt a Tanácsköztársaság nem hajtotta végre, ehelyett viszont annak Forradalmi Kormányzótanácsa megalkotta a XXXVIII. számú rendeletét.

⁷ EÖRSI i. m. (2. lj.) 72.

⁸ EMBER Alex: A föld mint tulajdonolható és elbirtokolható speciális dolog. *Iustum, Aequum, Salutare*, 2016/3., 85–100., 89.

⁹ Uo., 94.

A rendelet kimondta: „Magyarország földje a dolgozók társadalmáé, és aki nem dolgozik, annak tulajdonában föld nem maradhat.” A rendelet értelmében tilos lett a földosztás, az elkobzott földeket magántulajdonba, egyéni tulajdonba adni nem lehetett. Az állami tulajdonú földeket szövetkezetek részére, a szövetkezeteken keresztül az ún. mezőgazdasági proletárságnak kellett átadni. A kis- és törpebirtokok azonban, amelyek általában nem haladták meg a 100 holdat, magánkézben maradhattak.¹⁰

Az 1919. évi Tanácsköztársaság leverését követően már 1920-ban megszületett a földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről szóló 1920. évi XXVI. törvénycikk, amelyet az előterjesztő Nagyatádi Szabó István földművelésügyi miniszter után Nagyatádi-féle földreformnak neveztek. A törvény 2. §-a kimondta, hogy mivel a földbirtok helyesebb megoszlása közérdek, egyéni jogcímen senki nem követelheti, hogy neki földet juttassanak. Ha pedig a törvényben meghatározott cél azt engedte, és valaki mégis földhöz jutott, azt csak a törvényben meghatározott mértékben szerezhette meg. Így például a hadirokkantoknak 600 négyszögölnél nagyobb terület („házhely és belseg”) nem volt juttatható, az is csak akkor, ha a hadirokkantnak sem háza, sem házépítésre alkalmas földje nem volt. Természetesen az alapfeltétel az volt, hogy ehhez elegendő terület álljon rendelkezésre. A földbirtok-politikai célok megvalósításához szükséges és lehetséges terület biztosítása érdekében minden mezőgazdasági ingatlan elidegenítésekor a törvény által biztosított elővásárlási jog illette meg az államot. A törvényben kötelező földosztásról nem esett szó, így lényegében a meggyengített reform intézkedései csak látszólag változtattak az állandósult feudális állapotokon. A paraszti tulajdonra épülő, jövedelmezően működő agrárszervezet kialakulása a „földreformnak” nevezett folyamat ellenére elmaradt.¹¹

A második világháborút követően, helyesebben már a háború végén, a Debrecenben ülésű Ideiglenes Nemzetgyűlés döntött a tényleges földosztásról, amelyet az 1945. március 15-én elfogadott 600/1945. ME rendeletet megerősítő, a nagybirtokrendszer megszüntetése és a földműves nép földhöz juttatása tárgyában meghozott 1945. évi VI. törvény tartalmazott. Az ország a törvénytől – amelynek legfontosabb, a törvény által is meghatározott és elvárt eredménye a feudális nagybirtokrendszer tényleges megszüntetése volt – azt várta, hogy általa demokratikus átalakulás indul meg, valamint azzal, hogy a földesúri birtokokat lényegében felosztatja, a törvény lehetőséget biztosít a parasztoknak egyfajta szellemi, politikai, társadalmi és gazdasági felemelkedésre.¹²

---

¹⁰ CSIZMADIA Andor – KOVÁCS Kálmán – ASZTALOS László: *Magyar állam- és jogtörténet*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2003. 505.

¹¹ EMBER i. m. (8. lj.) 95.

¹² Uo.

A törvény a felosztásra kerülő nagybirtok fogalmának meghatározása során a földterület méretére, a tulajdonosok személyére, illetve a birtokszerzés időpontjára volt tekintettel. A törvény 11. §-a értelmében – a terület szerinti meghatározás alapján – teljes egészében igénybe kellett venni minden 1000 kataszteri holdat meghaladó mezőgazdasági földbirtokot, valamint 100 és 1000 hold közötti földbirtok esetén a 100 hold fölötti részt. Ha a földbirtok tulajdonosa földbirtokos családból származott, és a tevékenysége – fő foglalkozása – mezőgazdasági termelés volt, akkor csak a 200 hold feletti földbirtok került „megváltásra”. Amennyiben pedig a földbirtokos tulajdonos „a nemzeti ellenállásban és a németellenes szabadságharcban kimagasló érdemeket szerzett”, akkor 200 hold helyett 300 kataszteri hold mértékű földet tarthatott meg (53. §).

A kereskedelmi törvény alapján létesült társas vállalatok, valamint a nyugdíjpénztárak és a társadalombiztosító intézetek földbirtokait – hasonlóan a háborús bűnösökéhez és a fasiszta, nemzeti szocialista vezetékéhez – területük mértékétől függetlenül államosították. Ha pedig a tulajdonos valamely öt holdnál nagyobb birtokát – feltéve, hogy nem gazdálkodással foglalkozott, vagy az ingatlanszerzése nem létszükséglet kielégítésére szolgált – 1939. szeptember 1. napja után adásvétel útján szerezte meg, akkor az öt hold feletti részt ugyancsak igénybe kellett venni a megváltás céljára (13. §).

A törvény – bár nem határozta meg a juttatható föld legkisebb mértékét – használta a birtokegység fogalmát. Eszerint az egy igényjogosultnak juttatott föld nem lehetett nagyobb az olyan birtokegységnél, amelyet egy földművelő (!) család a maga erejével meg tudott művelni. Ennek megállapításánál figyelembe kellett venni a felosztásra kerülő birtok fekvését, minőségét és művelési ágát. Az egy igényjogosultnak juttatott szántóföld és rét együttvéve 15 katasztrális holdat, illetve kert és szőlő együttvéve 3 katasztrális holdat nem haladhatott meg (33–34. §). A jogszabály utalt a törpebirtokos és a kisbirtokos fogalmakra is, akik vélhetően gazdasági cselédek, mezőgazdasági munkások, erdészeti alkalmazottak voltak, akik földbirtoka a családtagokkal együtt sem haladta meg a 25 kataszteri holdat.¹³ A jogszabály használta továbbá az élethivatásszerű gazdálkodás fogalmát is, ami szerint 200 kataszteri hold kiterjedésig mentesült az igénybevétel alól annak a földműves családból származó birtokosnak az ingatlana, akinek a mezőgazdasági termelés volt az élethivatása (14. §).

A törvény földet rendelt juttatni a cselédek és a mezőgazdasági munkások számára, valamint a törpe- és kisbirtokosok számára – nekik a birtokuk kiegészítése érdekében –, valamint a nagycsaládú kisbirtokosok olyan fiúgyermekei számára, akik házasságot kötöttek. A földbirtok mértéke – a várható örökrésszel együtt –

---

¹³ TÓTH Lajos: *Agrárjogi tanulmányok*. Szeged, SZTE, 2005. 19.

a 6 kataszteri holdat nem haladhatta meg. Voltak előnyben részesítendő személyek a földosztás során is, például akik a Németország elleni harcban kiváló érdemeket szereztek, megrokkantak, vagy akik az 1945. évi gazdasági munkák során munkájukkal példamutató módon elől jártak (36. §). Az igényjogosultaknak juttatott szántóföldet, kertet, szőlőt, rétet és az ezek közé beékelt kisebb területű legelőt, nádast a juttatottaknak egyéni és telekkönyvileg bekebelezett tehermentes tulajdonába kellett adni. A juttatott ingatlant ki kellett mérni, és a birtokba helyezéssel egyidejűleg az erről szóló okiratot ki kellett adni (28. §).

A földosztást követően kialakult birtokviszonyok alapvető jellemzője a kisbirtokok számbeli dominanciája volt. A Földügyi és Térképészeti Hivatal (1991-es) kiutatása szerint 1947-ben a földbirtokok 98,5%-a 30 hektárnál (kb. 50 katasztrális holdnál) kisebb volt,¹⁴ amely birtokszerkezet – társadalmi jelentősége ellenére – a 20. század közepén agrárgazdasági szempontból korántsem volt korszerűnek mondható. Az ezt követő években-évtizedekben végrehajtott szövetkezetesítés a termőföldre vonatkozó tulajdoni viszonyokat – elvileg – nem érintette, tekintettel arra, hogy a földbeviteli kötelezettség csak a birtokviszonyokat változtatta meg. Másképp fogalmazva, a szövetkezetek nem váltak a tagok által a szövetkezetbe bevitt földek tulajdonosává. Ez a helyzet csak a 70–80-as években változott meg, amikor a szövetkezetek megerősödésével a tagok munkarejére a gazdálkodás szempontjából már a korábbiaknál jóval kisebb igény mutatkozott.

Ez természetszerűleg azzal járt, hogy a korábbi szövetkezeti tagok a falvakból a városokba költöztek, vagy – a korabeli szóhasználat szerint – ingázó, kétlaki életmód folytatására kényszerültek. Ennek következményeként már az 1967. évi szövetkezeti törvény lehetővé tette azt, hogy – a szövetkezeti konstrukciótól idegen módon – a szövetkezet tulajdonosává váljon a használatában álló termőföldnek. A törvény rendelkezése szerint a termelőszövetkezet a gazdálkodásához és működéséhez szükséges föld tulajdonjogát a termelőszövetkezettel tagsági viszonyban nem álló személyek termelőszövetkezeti használatban lévő földjeinek megváltásával, földfelajánlás elfogadásával, továbbá a polgári jog szabályai szerint szerezhette meg. A kívülálló tulajdonában levő olyan földek – ideértve az erdőket és telkeket is –, amelyek a törvény hatálybalépésekor termelőszövetkezet használatában voltak, megváltás ellenében – a Minisztertanács által megállapított időpontban – termelőszövetkezeti tulajdonba kerültek, kivéve ha a tulajdonost a megállapított időpontig termelőszövetkezetbe tagként felvették.

Megerősítette ezt a helyzetet a földről szóló 1987. évi I. törvény is, amely szerint a szövetkezet megválthatta azt a közös használatban álló földet, amelyik magán-személy tulajdonában állt, és ez a személy korábban mezőgazdasági szövetkezeti tag volt, de onnan kilépett, vagy abból kizárták. Ez a szabály vonatkozott arra az

---

¹⁴ Az Alkotmánybíróság 28/1991. (VI. 3.) AB határozata, ABH 1991, 88, 99.

esetre is, ha a tulajdonos meghalt, és az örököse nem volt szövetkezeti tag, vagy ha a tulajdonos ugyan nem volt szövetkezeti tag, de a földjét – a beviteli kötelezettség alapján – a szövetkezet használatába adták.¹⁵

2. A termőföldtulajdon az Alkotmánybíróság előtt

Az így kialakult tulajdoni struktúrát alapvetően változtatta meg a rendszerváltozást követően a kárpótlás folyamata, amelynek jogi alapját a tulajdonviszonyok rendezése érdekében, az állam által az állampolgárok tulajdonában igazságtalannul okozott károk részleges kárpótlásáról szóló 1991. évi XXV. törvény teremtette meg. Az Alkotmánybíróság (AB) által hosszú időn keresztül és több ízben is vizsgált törvény alapján a megváltozott birtokszerkezet és az ahhoz kapcsolódó társadalmi problémák tették szükségessé egy új törvény megalkotását, a termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény meghozatalát. A törvény célkitűzése az volt, hogy az átalakuló tulajdoni és használati viszonyok alapján a mezőgazdaságban a magántulajdonon alapuló piaci viszonyok meghatározóvá váljanak, a termőföld forgalma és a termőföld mint a jelzálogjogon alapuló hitelezés biztosítója hatékonyan elősegítse az újonnan kialakuló üzemi szervezetek működését, a versenyképes mezőgazdasági termelés folytatására alkalmas földbirtokok jöjjenek létre, a birtok-elaprózódások hátrányos következményei a mezőgazdaság tulajdoni szerkezetét ne terheljék, a gazdálkodó zavartalan mezőgazdasági termelést folytathasson, a termőföld területének csökkenése észszerű határok között maradjon, és a termőföld minőségének védelme megfelelő jogi háttérrel kapjon.¹⁶

A termőfölddel mint sajátos tulajdoni tárgyval kapcsolatos álláspontját az Alkotmánybíróság a 35/1994. (VI. 24.) AB határozatban fogalmazta meg.¹⁷ Az alkotmányossági vizsgálatot az Országgyűlés által már elfogadott, de még ki nem hirdetett törvény tekintetében a köztársasági elnök kérte az Alkotmánybíróságtól. A törvény főbb vizsgált rendelkezései kimondták, hogy belföldi magánszemély a termőföld tulajdonjogát csak olyan mértékben szerezheti meg, hogy a tulajdonában legfeljebb 300 hektár nagyságú termőföld legyen, valamint a belföldi jogi személy és jogi személyiség nélküli más szervezet termőföld-tulajdonjogát – a Magyar Állam, az önkormányzat, az erdőbirtokossági és legelőbirtokossági társulat, valamint a közalapítvány kivételével – nem szerezheti meg.

Az Alkotmánybíróság határozatának indokolásában – korábbi határozataira utalva – megállapította, hogy az Alkotmány gazdaságpolitikai szempontból semle-

¹⁵ EMBER i. m. (8. lj.) 99.

¹⁶ A termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény preambuluma.

¹⁷ ABH 1994, 197.

ges, az Alkotmányból az állami beavatkozás nagysága, ereje, még kevésbé annak tilalma közvetlenül nem vezethető le.¹⁸ Az Alkotmánybíróság figyelembe vette, hogy a földtulajdon sajátos természeti és vagyoni jellemzői, nevezetesen a föld véges jószág volta (a föld ugyanis, mint természeti tárgy, korlátozott mértékben áll rendelkezésre, és nem szaporítható, mással sem helyettesíthető), nélkülözhetetlensége, megújuló képessége, különleges kockázatérzékenysége és alacsony nyereséghozama a földtulajdon különös szociális kötöttségét adják. Ezek a körülmények indokolhatják a közérdek érvényesítését a tulajdonosi jogokkal szemben. Az Alkotmánybíróság már korábban is kimondta, hogy sajátosságai miatt adott vonatkozásban indokolt lehet a földtulajdont más tulajdoni tárgyaktól eltérően kezelni.¹⁹ Mivel a termőföld véges jószág, a rá vonatkozó tulajdon szociális kötöttségei szükségképpen kapcsolódnak az állaghoz, a területi kiterjedtséghez és az értékhez. A termőföld piaca és megfelelő ára a hosszú időszakon keresztül mesterségesen visszatartott ingatlanforgalom miatt még nem alakulhatott ki. Mindezen tárgyi adottságok, körülmények és összefüggések miatt a termőföldpiac kialakulása és az ezt elősegítő birtokszerkezet létrehozása – mint a törvény javaslatának indokolásában is jelzett alkotmányos cél – tekintetében alkotmányellenesség nem volt megállapítható.²⁰ A „vevők” oldalán alapjog-korlátozás nem állt fenn, mert a tulajdonszerzés képessége és a szerződési szabadság nem minősül alapjognak. Eme alapjognak nem minősülő jogok korlátozása akkor lett volna alkotmányellenes, ha a korlátozásnak tárgyilagos mérlegelés alapján nem lett volna észszerű indoka. A tulajdont szerezni kívánók tulajdonhoz való alapjogát a termőföld birtokmaximálása nem érintette, mert a tulajdonhoz való alapjog nem terjed ki a tulajdonszerzésre. A tulajdonszerzés joga nem alapjog, a törvény a földszerzésre jogosult magánszemélyek között semmilyen különbséget nem tett, ezért a hátrányos megkülönböztetés tilalmának sérelme nem volt megállapítható.

A törvényben előírt átmeneti birtokmaximálást az Alkotmánybíróság alkotmányosságai szempontból nem kifogásolta. Mivel azonban a jelzett átmeneti birtokmaximálás csakis addig alkotmányos, amíg észszerű indokai fennállnak, az AB a határozat rendelkező részében elvi érveléssel nyilvánította ki a korlátozás átmeneti jellegét, vagyis az észszerű indokok fennállásához kötöttségét. Arra a kérdésre, hogy megtámadható lesz-e a törvény, ha az indokoltnál hosszabb ideig marad hatályban a korlátozás, az Alkotmánybíróság igenlő választ adott. Ha tehát a korlátozást alátámasztó észszerű indokok már nem állnak fenn, a törvény korlátozó rendelkezései megtámadhatókká válnak.²¹ A hasonló, tehát átmenetileg szükségesnek

¹⁸ 33/1993. (V. 28.) AB határozat, ABH 1993, 249.

¹⁹ 16/1991. (IV. 20.) AB határozat, ABH 1991, 62.; 64/1993. (XII. 22.) AB határozat, ABH 1993, 381.

²⁰ 35/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994, 197.

²¹ 35/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994, 197., 202. Ilyen jellegű megtámadásra eddig nem került sor.

tartott korlátozások alkotmányosságát az Alkotmánybíróság eddig az arányosság ismérvének segítségével döntötte el. Elidegenítési és terhelési tilalom esetén az arányossághoz következetesen megkövetelte, hogy a korlátozás időtartama kiszámítható legyen.²²

A külföldiek termőföldtulajdon-szerzési tilalmát illetően az eltérő földárakat, míg a jogi személyek tekintetében a – külföldiek javára történő – kijátszhatóságot tartotta a korlátozás észszerű indokának. Mivel azonban ezekben az esetekben a szerzőképességet teljesen megvonja a törvény, kérdésként merült fel, hogy az észszerűség kritériumának alkalmazása összhangban van-e azzal az alkotmánybírósági gyakorlattal, amely ilyenkor a korlátozást illetően pontos határidőt követel meg. Az AB álláspontja szerint a szinte teljes kizárás észszerű indokoltsága megszűnésének ideje előre nem határozható meg pontosan, így a tilalmat tárgyilagossá mérlegelés szerinti észszerű indoka miatt nem találta alkotmányellenesnek.²³

A külföldiek, illetve a jogi személyek tulajdonszerzésének kizárása felveti a hátrányos megkülönböztetés kérdését is. A diszkrimináció a gazdasági verseny, ezen belül az annak lényegéhez tartozó esélyegyenlőség eltorzításán keresztül sérti a gazdasági verseny szabadságának alkotmánybeli intézményét. Ezt az Alkotmánybíróság a piacgazdaság egyik olyan feltételeként fogalmazta meg,²⁴ amelynek alkotmányos értékénti elismerése és támogatása az állam számára intézményvédelmi kötelezettségként jelenik meg.²⁵ Ha a kellő súlyú alkotmányos indok hiányában tett megkülönböztetés megállapítása adott esetben a gazdasági verseny szabadságának sérelmét eredményezi, ugyanez a helyzet megfordítva is: az észszerű indokon nyugvó különbségtétel a gazdasági verseny korlátozását igazolhatja is.

A jogképesség oldaláról megközelítve egyértelműnek tűnik, hogy az Alkotmányban biztosított tulajdonhoz való jog mindenképpen magában foglalja a tulajdonossá válás lehetőségét, a tulajdonosi jogállást.²⁶ A földtörvény alkotmányossági vizsgálata során azonban az AB megállapította, hogy a tulajdont szerezni kívánók tulajdonhoz való alapjogát a termőföld birtokmaximálása nem érinti, mert a tulajdonhoz való alapjog nem terjed ki a tulajdonszerzésre. A tulajdonszerzés joga nem alapjog, nem érinti a jogképességnek az Alkotmány 56. §-ában biztosított alapjogát sem. A törvény senkit sem zár el attól, hogy mezőgazdasági vállalkozó legyen, ahhoz ugyanis a földtulajdon jogának megszerzése nem feltétlenül szükséges.

---

²² 7/1991. (II. 28.) AB határozat, ABH 1991, 27.; 24/1992. (IV. 21.) AB határozat, ABH 1992, 126., 129.

²³ 35/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994, 197., 203.

²⁴ 21/1994. (IV. 16.) AB határozat, ABH 1994, 117., 120.

²⁵ 31/1994. (VI. 2.) AB határozat, ABH 1994, 168., 170.

²⁶ 21/1990. (X. 4.) AB határozat, ABH 1990, 73., 77.; VÖRÖS Imre: Az állami tulajdon az alkotmányjog szempontjából. *Gazdaság és Jog*, 1994/1., 4.

A „vevők” oldalán alapjog korlátozás nem állapítható meg, mert a tulajdonszerzés képessége és a szerződési szabadság nem minősül alapjognak. Eme alapjognak nem minősülő jogok korlátozása akkor lenne alkotmányellenes, ha a korlátozásnak tárgyilagos mérlegelés alapján nem lenne ésszerű indoka.

A törvényben meghatározott birtokmaximálás indoka az „egészséges birtokszerkezet” kialakítása, illetve a termőföld reális árának kialakulásáig a földbirtok koncentrációjának megakadályozása. Az egészséges birtokszerkezet tehát ebben az időbeli keretben és a fejlett piaci viszonyok hiányához képest értendő. A törvény szerinti birtokkorlátozás ebben a vonatkozásban része a piacgazdaság megteremtésére vonatkozó alkotmányi feladat végrehajtásának.²⁷

A döntés a tulajdonszerzés alapjogi összefüggéseit illetően markánsan tér el az Alkotmánybíróság korábbi, egységes és rendszeres választ nem adó határozataitól. A kárpótlással kapcsolatosan a miniszterelnök által előterjesztett, az Alkotmány 70/A. §-át értelmező határozatában az AB egyértelműen leszögezte, hogy a tulajdonhoz való jognak állami biztosítása felöleli a tulajdonszerzéshez való jogot is.²⁸ A kézi lőfegyverekkel kapcsolatos kormányrendelet alkotmányossági vizsgálatát tartalmazó határozat a tulajdonszerzési joggal külön és érdemben nem foglalkozik, azonban egyértelműen kimondja, hogy az Alkotmány egyetlen rendelkezéséből sem következik az, hogy bárkinek is alapvető joga lenne a lőfegyverek megszerzésére.²⁹ A sokszorosítógépekről szóló minisztertanácsi rendelettel összefüggésben megállapította az AB, hogy a sokszorosítógépek beszerzésének kizárólag jogi személyek részére történő lehetővé tétele a tulajdonhoz való alapjogot korlátozza, a beszerzés szabályozását azonban nem találta alkotmányellenesnek.³⁰ Az 1945. évi földreformot végrehajtó jogszabályok alkotmányossági vizsgálata kapcsán az AB megállapította, hogy elfogadható volt, és nem alkotmányellenes a földtulajdoni viszonyok társadalmi méretű átalakítása, birtokmaximumok megállapítása abból a társadalmi érdekből, hogy földtulajdonnal nem rendelkező földműveseket vagy mezőgazdasági kistulajdonosokat tulajdonhoz juttasson vagy egyéb közösségi célokat megvalósítson, így a birtokmaximum feletti kisajátítást nem találta alkotmányellenesnek, és legalábbis nem tette kérdésessé a földtulajdon maximálását.³¹

A földtörvény alkotmányossági vizsgálatáról hozott többségi határozatban egyértelműen megfogalmazott – negatív – álláspont mellett Sólyom László párhuzamos indokolása árnyaltabb megközelítést tartalmazott.³² Álláspontja szerint a tulajdonszerzés alapjogi védelmének elismerése dogmatikai nehézségekkel jár.

²⁷ 35/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994, 197., 201.

²⁸ 21/1990. (X. 4.) AB határozat, ABH 1990, 73., 77.

²⁹ 14/1992. (III. 30.) AB határozat, ABH 1992, 338., 339.

³⁰ 19/1991. (IV. 23.) AB határozat, ABH 1991, 346., 347.

³¹ 66/1992. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1992, 293, 300.

³² 35/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994, 197., 211.

A tulajdonszerzés tilalma ugyanis arra a dologra nézve, amelyik nem szerezhető meg, mindig teljes, ezért ha a tulajdonjog elvonásának tekintjük, akkor kisajátítás-ként kell értékelni. A tulajdonszerzéshez való jog elismerése esetén viszont azt is meg kellene nézni, hogy más alapjogoknak is van-e védett „várománya”.³³

Az Emberi Jogok Európai Bírósága állandó gyakorlata szerint az Európai Emberi Jogi Egyezmény csakis a már megszerzett tulajdont védi, és nem vonatkozik a tulajdon megszerzésére. A *Marckx v. Belgium* esetben³⁴ a Bíróság kizárta az 1. Jegyzőkönyv 1. cikke alkalmazását, az ugyanis nem garantál többet, mint mindenki jogát arra, hogy a ‘saját’ tulajdonát békésen élvezze, következésképpen csakis a személy meglévő tulajdonára alkalmazandó, és nem biztosít jogot tulajdon megszerzéséhez akár törvényes öröklés, akár akarati aktus folytán. A Magas Szerződő Felek kifejezett akarata volt, hogy az Egyezmény csak a tulajdont védje, és ne terjedjen ki a tulajdonhoz való jogra, azaz az államnak nincs semmiféle kötelezettsége arra, hogy a magánszemélyt tulajdonszerzéshez vagy tulajdon élvezetéhez segítse. Mindezzel összhangban tartalmazza a *Széchenyi v. Magyarország*³⁵ (hivatalosan) publikálatlan, az akkori Bizottság által hozott kamarai döntés is, hogy a tulajdon visszaszerzéséhez az Egyezmény nem ad jogalapot, mert csakis a tényleges tulajdoni helyzetet védi.

A német alkotmánybíróság kifejezetten nyitva hagyta ezt a kérdést, és az ellenkező, azaz az eladói oldalról közelítette meg a problémát. A potenciális vevőt érintő szerzési tilalomnak ugyanis az eladó részéről a rendelkezési jog korlátozása felel meg. Ezért annak a törvényi feltételnek az alkotmányossága, hogy mező- és erdőgazdasági ingatlant csakis mező- és erdőgazdának lehet eladni, elbírálnak a diszkriminációtilalom és a tulajdoni klauzula alapján.³⁶

Határesetekben a tulajdonszerzés bevonására az alapjogi védelem körébe használható még a tulajdon fogalmának kiterjesztése is: az AB kiterjesztette a tulajdonhoz való alkotmányos jog védelmét a (dologi jellegű) vagyoni jogokra.³⁷ Ha a dologi jelleg kikötését, amely az alaphatározatban elég bizonytalan, fel is oldanánk, és elismernénk különféle várományok alkotmányi védelmét, a földtörvény főszabályára mindez akkor sem illene. Hacsak nincs ‘alapjog a tulajdonszerzésre’,

---

³³ A várományi jog (*dingliches Anwartschaftsrecht*) német jogbani szerepéről l. SÁNDOR István: A tulajdonjog szabályozása Nyugat-Európában a XX. század második felében. In: TÖRÖK Gábor (szerk.): *A tulajdoni rendszer változásai a XX. század végére*. Budapest, MTA, 2001. 19.

³⁴ Judgement of 13 June 1979, Serie A no 31, para 50; GRÁD András: *Kézikönyv a strasbourgi emberi jogi ítélkezésről*. Budapest, HVG-ORAC, 2000. 448.

³⁵ 21344/93, Dec. 30. 6. 93.; l. GRÁD i. m. (35. l.) 72.

³⁶ BVerfGE 21, 73, 77 (1966) Grundstücksverkehrsgesetz.

³⁷ Az Alkotmány és az alkotmányos jogrendszer megfelelő védelemben részesíti az Alkotmányban meg nem jelenő, egyéb nevesített jogokat is. A vagyoni jogok védelme az Alkotmánynak a tulajdonjogot oltalmazó rendelkezéseiből [9. § (1) bek., 13. § (1) bek.] következik. 17/1992. (III. 30.) AB határozat, ABH 1992, 104., 108.

a földszerzésből kizártaknak a leghalványabb tulajdonjogilag értékelhető igényük sincs arra, hogy földet vehessenek. A semmiből nem lehet tulajdonjogi várományt csinálni.

A törvény korlátozásai elbíráthatók anélkül, hogy a ‘tulajdonszerzéshez való jogot’ fel kellene tételezni. A tulajdonjog védelme kétségtelenül felöleli a korlátozással érintett eladók vagy végrendelkezők rendelkezési jogát. A szerzésben korlátozott fél alapjogi védelmének tisztázása viszont a tulajdonszerzéshez való jog problémáján túlmutató szükségesség.³⁸ Az AB többségi határozata tehát a tulajdonszerzéshez való jogot nem tekintette alapjognak,³⁹ a különvéleményben foglalt differenciált álláspont pedig a későbbiekben nem jelent meg a testület határozataiban.

A földtörvény 6. §-a szerint belföldi jogi személy és jogi személyiség nélküli más szervezet termőföld tulajdonát – a Magyar Állam, az önkormányzat az erdőbirtokossági és legelőbirtokossági társulat és közalapítvány kivételével – nem szerzheti. A törvény ezen rendelkezéséhez fűzött különvéleményében (amihez Szabó András alkotmánybíró is csatlakozott) Kilényi Géza alkotmánybíró a következőket állapította meg:

„Nem minden különbségtétel diszkriminatív, csupán az, amely önkényesen, észszerű és alkotmányosan elfogadható indok nélkül fosztja meg a jogi személyek valamely csoportját meghatározott jogok gyakorlásának lehetőségétől, illetőleg az említett módon hozza hátrányos helyzetbe azt más jogi személyhez képest.

Az ismertetett alkotmányossági teszt alapján vizsgálva a törvény 6. §-át, az a határozott vélemény alakult ki bennem, hogy az vitán felülálló módon diszkriminatív, mivel sem annak nincs alkotmányosan elfogadható indoka: a jogalkotó miért épp a felsorolt jogi személyek számára teszi lehetővé a termőföld tulajdonjogának megszerzését, sem pedig annak: a felsorolásban nem szereplő jogi személyeket miért fosztja meg sommásan és kivételt nem tűrő módon a tulajdonszerzés lehetőségétől.

Eleve el kell vetni azt a feltételezést, hogy a jogalkotó azért privilegizálta volna a törvény 6. § (1) bekezdésében felsorolt jogi személyeket, mert a köztulajdont »magasabbrendűnek« tekintette volna az egyéb tulajdoni formáknál. Egyfelől ugyanis 1989. október 23. napja óta az Alkotmány 9. § (1) bekezdése folytán a Magyar Köztársaságban nincs létjogosultsága az efféle különbségtételnek, másfelől a törvény 6. § (1) bekezdése nem foglalja magában a köztulajdoni formák teljes körű felsorolását. Egyébként is az Alkotmánybíróság számos határozatában kimondotta: tulajdonosi minőségében még a Magyar Állam sem élvez privilégiumokat más tulajdonosokhoz képest. [Pl. 59/1992. (XI. 6.) AB határozat, (ABH 1992, 271., 273.)] Hasonló okokból ugyanígy el kell vetni azt a feltételezést is, hogy a közhatalom

³⁸ 35/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994, 197., 211–214.

³⁹ „A tulajdonhoz való alapjog nem terjed ki a tulajdonszerzésre” 35/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994, 197., 201.

gyakorlása lenne a privilegizálás indoka, részint ugyanis a közhatalom gyakorlása és a tulajdonlás között nem áll fenn semmiféle összefüggés, részint az erdőbirtokossági és a legelőbirtokossági társulat semmiféle közhatalomnak nem letéteményese, ugyanakkor más, a 6. § (1) bekezdésében fel nem sorolt jogi személyek közhatalmat gyakorolnak.

Logikai kizárásos alapon tehát marad az az egyetlen szóba jöhető magyarázat, amelyre a szótöbbséggel elfogadott alkotmánybíróvási határozat utal, hogy tudniillik a belföldi jogi személy és a jogi személyiség nélküli más szervezet kizárása a termőföldre vonatkozó tulajdonszerzésből a szerzési tilalmak kijátszásának megelőzését szolgálja. Jogi személyen és jogi személyiség nélküli más szervezeten keresztül ugyanis a belföldi magánszemély a birtokmaximumot, a külföldi magánszemély és jogi személy pedig a szerzési tilalmat tudná megkerülni.

A törvényalkotónak – az Alkotmány által korlátozottan – széles körű döntési lehetősége van a tekintetben, hogy bizonyos tilalmakat állapítson meg, illetőleg olyan rendelkezéseket fogadjon el, amelyek kizárják az említett tilalmak kijátszását. Az adott esetben az utóbbi célra számos alkotmányos jogi eszköz állott rendelkezésére. Ilyen pl. bizonyos jogi személyek esetében a földtulajdonszerzésnek a törvény erejénél fogva történő megengedése, míg más jogi személyek esetében eseti engedélyhez és a szükséghez képest feltételhez kötése. Azt is megtehette volna a törvényalkotó, hogy kimondja: a törvényben meghatározott tilalmak és korlátozások irányadók a jogi személy jogutód nélküli megszűnése esetére is. Ehelyett a törvényalkotó azt a szabályozást választotta, amely a Magyarországon létező jogiszemélytípusok túlnyomó részét önkényesen, észszerű ok nélkül megfosztotta a termőföld-tulajdonszerzési képességétől. Az esetleges visszaélések kizárása érdekében foganatosított tömeges jogfosztás alkotmányjogi szempontból épp oly elfogadhatatlan, mint az az intézkedés lenne, ha az ország népességének túlnyomó részét arra hivatkozással fosztanák meg személyes szabadságától, hogy gátat kell szabni a bűnözés növekedésének.”⁴⁰

Sólyom László különvéleménye szerint a törvény 6. §-ában meghatározott kivételekkel kapcsolatos alkotmányossági aggály megalapozott. A belföldi jogi személyek és jogi személyiség nélküli szervezetek kizárását a földtulajdon-szerzésből az indokolta, hogy a külföldiek tulajdonszerzési tilalmát és a birtokmaximumot ne lehessen kijátszani. Azok a kivételek, amelyeket az földtörvény megenged, ezzel az indokkal nincsenek összhangban, azaz a kivételek földtörvény szerinti meghatározásának nincs észszerű indoka. Nincs ugyanis biztosíték arra, hogy a jogosultak szerzési képességüket nem használják fel olyan tulajdonszerzésre, amelynek kizárása érdekében a törvény a többi jogi személyt földszerzési képességétől megfosztotta; és amíg ez a veszély fennáll, nincs észszerű indoka a jogosultakhoz hasonló, közfeladatot ellátó jogi személyek tulajdonszerzési tilalmának sem.⁴¹

⁴⁰ 35/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994, 197, 205.

⁴¹ 35/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994, 197, 211.

3. A földforgalom szabályozása és a földtulajdon (földhasználat)

A 2013. június 30-án kihirdetett, a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvény, az ún. földforgalmi törvény alapvetően változtatta meg a földtulajdoni és a földhasználati viszonyokra vonatkozó jogi szabályozást. A földforgalmi törvény és annak részeként a földszerzést korlátozó szabályok megalkotása a törvényjavaslat miniszteri indokolása szerint arra a tényre vezethető vissza, hogy 2014. május 1-jén Magyarország számára az uniós jog által addig biztosított termőföldszerzési moratórium lejárt. A korábban hatályos földjogi szabályozás az uniós szerződésnek a tőkeáramlásra és a letelepedési jogra vonatkozó rendelkezéseivel ellentétes rendelkezéseket is tartalmazott. A miniszteri indokolás utal arra is, hogy a „moratórium közelgő lejárt a hazai földtulajdoni, földhasználati viszonyok teljes újragondolását, a Nemzeti Vidékfejlesztési Stratégiában megfogalmazott törekvésekkel összhangban álló rendezését és nem utolsósorban a közösségi normákhoz illeszkedő szabályozását” tették szükségessé.

Az Alaptörvény harmadik módosítása 2012 decemberében a P) cikk szövegét a következőképp határozta meg:

„(1) A természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.

(2) A termőföld és az erdők tulajdonjogának megszerzése, valamint hasznosítása (1) bekezdés szerinti célok eléréséhez szükséges korlátait és feltételeit, valamint az integrált mezőgazdasági termelés-szervezésre és a mezőgazdasági üzemre vonatkozó szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.”

Az Alaptörvény P) cikkének végrehajtására megalkotott sarkalatos törvény a földforgalmi törvény preambuluma és a törvényjavaslat miniszteri indokolása értelmében a törvényhozó a kis- és közepes méretű agrárüzemek megerősítésére törekedett. A törvény nem kódex jellegű szabályozást valósít meg, annak rendelkezései egyéb jogszabályok, köztük a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvénnyel összefüggő egyes rendelkezésekről és átmeneti szabályokról szóló 2013. évi CCXII. törvény rendelkezéseivel összhangban alkalmazandók.

A földforgalmi törvény a termőföld megszerzésére vonatkozó rendelkezéseinek gyakorlati megvalósítására több jogalany, köztük több intézmény együttműködését írta elő. A termőföldre vonatkozó adásvétel közvetlen magánjogi érdekeltjei, az eladó és a vevő mellett rendelkezett az elővásárlási jogosultakról, a szerződésre vonatkozó további anyagi jogi szabályokról, a jogosultságok gyakorlásában közreműködő jegyzőről, a szerződés jóváhagyása tekintetében az állami akarat érvénye-

sülését biztosító, hatósági hatáskörben eljáró mezőgazdasági igazgatási szervről, az utóbbi eljárásáról, valamint különleges eljárásokról. Ebben a szabályozási környezetben rendelkezett a törvényhozó a földbizottságokról és eljárásukról, valamint eljárásukkal összefüggésben a települési önkormányzat képviselő-testületének szerepéről.

A földforgalmi törvény alkotmányossági vizsgálata során az AB megállapította,⁴² hogy a törvény szabályozása értelmében a termőföldre vonatkozó adásvételi szerződés megkötésében és teljesedésében magánjogi érdekeltséggel rendelkező jogalanyok négy csoportba sorolhatók: eladó(k), vevő(k), elővásárlásra jogosult(ak) és a földbizottság által képviselt helyi gazdálkodói közösség. Az adásvételi szerződést az elsődleges érdekeltek, az eladó és a vevő kötik meg a polgári jog és a termőföldre vonatkozó sajátos szabályok figyelembevételével.

A harmadik érdekelti csoportba tartozók csak az egybehangzó eladói és vételi akarattól függően, annak keretei között jutnak szerephez. A földforgalmi törvény 21. § (3) és (8) bekezdése szerint az elővásárlásra jogosult a szerződésnek a polgármesteri hivatal hirdetőtábláján történt kifüggesztését követő naptól számított 60 napos jogvesztő határidőn belül tehet az adásvételi szerződésre elfogadó vagy az elővásárlási jogáról lemondó jognyilatkozatot. Ha az elővásárlásra jogosult a határnapig nem nyilatkozik, hallgatását az elővásárlási jogról való lemondásnak kell tekinteni. Ha viszont az elővásárlásra jogosult határidőn belül olyan elfogadó jognyilatkozatot tesz, amelyben az adásvételi szerződést magára nézve teljeskörűen elfogadja, az köti az eladót, azaz a szerződés nem az eladó és a szerződést eredetileg megkötő vevő, hanem az eladó és az elővásárlásra jogosult között jön létre. Az elővásárlásra jogosult tehát csak a vevő vételi szándékát képes megghiúsítani, és az adásvétel tárgyát azonos feltételekkel a maga számára megszerezni, az eladói szándékot jognyilatkozata, illetve az attól való tartózkodás nem érinti: a szerződés létrejön, csak nem az eredeti felek között. A hallgatás kockázatát ebben az esetben az elővásárlási jogosult viseli: ha nem vagy nem határidőben nyilatkozik, a szerződésbe lépéstől eselik, és a szerződés az eredeti felek vagy az eladó és más elővásárlásra jogosult között jön létre. Az elővásárlásra jogosultság nyilván korlátozza a vevő érdekeinek teljesedését, azonban nem korlátozza az eladóét. Ez a szabályozás alkotmányjogi relevanciával annyiban bír, amennyiben az Alaptörvény XIII. cikkében biztosított tulajdonhoz való jog a tulajdon szerzésére irányuló vételi szándékot nem, viszont az eladói szándékot védi. Az Alkotmánybíróság a 3387/2012. (XII. 30.) AB végzésben (Indokolás [16]) megállapította: „Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint az alkotmányos tulajdonvédelem a meglévő tulajdonra vonatkozik, a tulajdonhoz való jog nem biztosít jogot a tulajdonszerzésre [35/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994, 201.]” {Lásd még: 3021/2014. (II. 11.) AB végzés, Indokolás [14]}.

---

⁴² 17/2015. (VI. 5.) AB határozat.

A negyedik érdekeltre, a földbizottság által képviselt helyi gazdálkodói közösségre vonatkozó szabályok jelentősen eltérnek az elővásárlásra jogosultakra vonatkozóktól. Mindenekelőtt a helyi gazdálkodói közösség közvetett érdekeltsége távolibb, mint az elővásárlásra jogosultaké. Következik ez abból, hogy az elővásárlásra jogosultak nem vehetnek részt a földbizottság szerződésre vonatkozó állásfoglalásának kialakításában. A távolabbi, közvetett érdekeltség ellenére a földbizottság jogosultsága erősebb, mint az elővásárlásra jogosultaké: nemcsak a vételi szándékot képes megghiúsítani, hanem az eladói szándékot is. Ez az erősebb jogosultság kockázat nélkül gyakorolható, mivel – szemben az elővásárlásra jogosult kötelezettségével – a földbizottság nem köteles az eredeti vevő helyébe lépni.

A földbizottság jogosultságának gyakorlása tehát a tulajdonhoz való jog lényeges tartalmához tartozó rendelkezési jog gyakorlását képes megghiúsítani. A földbizottság jogosultságának gyakorlása kihat a hatóság jóváhagyására váró valamennyire szerződő félre, így az eladó(k)ra és a vevő(k)re is, jóllehet e hatás alkotmányjogi megítélése a tulajdonjog védelme szempontjából más lehet az eladónál, és más a vevőnél. Az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése szerint alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható. Jelen esetben a XIII. cikkben biztosított tulajdonhoz való jogot az eljárással érintett termőföld és erdők mint a nemzet közös öröksége tekintetében a P) cikk teszi korlátozhatóvá. A P) cikk a korlátozás határait nem jelöli meg, ezért azt csak az I. cikk (3) bekezdésének alkalmazásával lehet megállapítani.⁴³

Az alkotmányossági vizsgálat eredményeként az AB azt állapította meg, hogy az Alaptörvény XIII. cikkében biztosított tulajdonhoz való jog P) cikkekre tekintettel történő korlátozásának az I. cikkben írtakkal való összhangját a földforgalmi törvénynek a földbizottság értékelési kötelezettségére, a képviselő-testülethez intézhető kifogásra, a hatósági jóváhagyásra és a hatóság döntésének bírósági felülvizsgálatára vonatkozó szabályai biztosítják. Mindezek alapján az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a földforgalmi törvényben a földbizottságok mint közvetett magánjogi érdekelték számára biztosított jogosultság nem ellentétes az Alaptörvény XIII. cikkében biztosított, a termőföld tekintetében a P) cikkel korlátozott tulajdonhoz való joggal.⁴⁴

A határozatban foglaltakhoz markáns különvéleményt fűzött Czine Ágnes alkotmánybíró, amelyhez Lévay Miklós alkotmánybíró is csatlakozott. A különvélemény szerint az érintett szabályozás értelmében a termőföld tulajdonjogának átruházásához több feltételnek együttesen kell teljesülnie. A földforgalmi törvény

⁴³ 17/2015. (VI. 5.) AB határozat, Indokolás [66]–[69].

⁴⁴ 17/2015. (VI. 5.) AB határozat, Indokolás [71]–[72].

ugyanis előírja, hogy a tulajdonjog megszerzéséhez szükséges a törvényben meghatározott jogcím, a szerződéssel érintettek meghatározott személyi minősége, a szerző fél nyilatkozatai, továbbá hogy a földszerzés folytán kialakult birtok mérete ne haladja meg a maximálisan birtokolható méretet. Az előbbi feltételek teljesülését a mezőgazdasági igazgatási szerv vizsgálja, és az adásvételi szerződés hatályosulásához szükséges hatósági jóváhagyást kizárólag akkor adja meg, ha az adásvételi szerződés megfelel a hivatkozott rendelkezéseknek. Abban az esetben azonban, ha a mezőgazdasági igazgatási szerv az adásvételi szerződés jóváhagyásának a fenti kritériumok vonatkozásában nem látja törvényi akadályát, vagyis ha az adásvételi szerződés jóváhagyását a földforgalmi törvény rendelkezése alapján nem tagadta meg, haladéktalanul meg kell keresnie a helyi földbizottságot. E szerv állásfoglalásának beszerzése nélkül nem hozhat döntést a jóváhagyás tárgyában. Abban az esetben pedig, ha a helyi földbizottság nem támogatja az adásvételi szerződést, a mezőgazdasági igazgatási szerv köteles a jóváhagyást megtagadni. A szabályozás következtében tehát a termőföld tulajdonosa kizárólag a helyi földbizottság állásfoglalásától függően jogosult rendelkezni a tulajdonjogával, annak ellenére is, hogy a mezőgazdasági igazgatási szerv által vizsgálandó – fentiekben hivatkozott – feltételek fennállnak.

A földforgalmi törvény javaslatához fűzött miniszteri indokolás a helyi földbizottsággal összefüggésben kiemeli, hogy az a magyar jogban új elemként jelenik meg, azonban számos más európai ország már régebb óta alkalmazza a helyi közösségek bevonását a földszerzési eljárásba. „Ezen új intézmény bevezetésével a helyi érdekek és viszonyok – a hatóság által egyébként nem ismert – szempontjai jelenhetnek meg, ami teljesebb képet ad az eljáró hatóság számára a mérlegelés lefolytatásához.” Ennek érdekében:

„[A] helyi földbizottság a település közigazgatási területén a törvény hatálya alá tartozó földek tulajdonjogának forgalmát a birtokviszonyok átláthatósága, a spekulatív földszerzések megelőzése, az üzemszerű művelés alatt álló élet-, illetőleg versenyképes, egységes birtoktagot képző fölbirtokok kialakítása és megőrzése, a helyi gazdálkodói közösség érdekeinek érvényesítése érdekében a fölbirtok-politikai célokkal feladatának gyakorlásával befolyásolja.”

A jogalkotó által megjelölt indokok vitathatatlanul a szabályozás kialakításának kiemelt – közérdekű – szempontjai. A különvéleményben megfogalmazott álláspont szerint azonban e szempontoknak a helyi földbizottság révén történő érvényesítése eltérő szabályozást indokolt volna. Ennek keretében egyértelműen tisztázni kellett volna a helyi földbizottság jogállását, mert ez a szabályozás alapján nem egyértelmű. A törvényhez fűzött indokolás arra utal, hogy „[a] földbizottság nem hatóság, eljárása nem önálló közigazgatási vagy szakhatósági eljárás”. Ebből azonban nem következik, hogy ebben az esetben valójában mi a státusza, hanem kizárólag az, hogy eljárásában nem érvényesülnek az Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdéséből fakadó, a tisztességes hatósági eljáráshoz kapcsolódó garanciák.

E kérdés tisztázásában a határozat sem egyértelmű, mert álláspontom szerint a helyi földbizottság nem tekinthető „magánjogi érdekeltnek”, hiszen éppen a helyi közérdek érvényesítése céljából jár el. Ha azonban a helyi földbizottság mégis „magánjogi érdekeltnek” minősül, akkor álláspontom szerint nem gyakorolhatna vétőjogot a vele azonos „magánjogi” jogállású személyek adásvételi szerződésének hatályosulási folyamatában.

A támadott szabályozásban nem egyértelmű továbbá az sem, hogy a helyi földbizottság pontosan milyen szempontrendszer alapján hozza meg a döntését. Ennek egyértelmű szabályozása azonban elengedhetetlen lett volna ahhoz, hogy a földtulajdonos rendelkezési jogának gyakorlásakor a világosan meghatározott törvényi szempontokhoz tudja igazítani eljárását. Ennek hiánya ezért a tulajdonjog gyakorlását bizonytalanná teszi.

A kifejtettek mellett utal a különvélemény arra is, hogy álláspontja szerint a mezőgazdasági igazgatási szerv által vizsgálandó feltételek önmagukban kellő biztosítékul szolgálnak ahhoz, hogy az Alaptörvény P) cikk (1) bekezdéséből fakadó alkotmányos érdek megvalósuljon. Erre is tekintettel szükségtelennek tartja, hogy a hatósági döntéshozatali eljárásba – az ügy érdemét meghatározó jogkörrel – a helyi földbizottság bevonásra kerüljön.

Mindezek alapján a különvélemény megfogalmazói úgy ítélik meg, hogy a helyi földbizottságnak egy konzultációs jogkört meghaladó mértékű bevonása a termőföldre vonatkozó adásvételi szerződés jóváhagyásának hatósági eljárásába aránytalanul korlátozza a termőföld tulajdonosának tulajdonjogát, és e korlátozást az sem teszi arányossá, hogy a helyi földbizottságnak az Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdéséből fakadóan döntését az Alkotmánybíróság által meghatározott szempontok szerint indokolnia kell.⁴⁵

4. A haszonélvezet korlátozása

A termőfölddel kapcsolatos törvényhozás neuralgikus pontját jelentette (és jelenti mind a mai napig) a termőföldre vonatkozó haszonélvezeti jog megszüntetése. Az 1994. évi LV. törvényt a törvényalkotó több alkalommal módosította, legutoljára 2012-ben került sor átfogó módosítására. A módosítás a termőföld tulajdonjogának, illetve birtokának a megszerzésére vonatkozó szabályok szigorításának az irányába mutatott. A törvény 91. § (1) bekezdése azt rögzítette, hogy „a 2013. január 1-jén fennálló, határozatlan időre vagy 2032. december 30-a után lejáró határozott időtartamra nem közeli hozzátartozók között szerződéssel alapított haszonélvezeti jog 2033. január 1-jén a törvény erejénél fogva megszűnik”. A termőföldek forgal-

---

⁴⁵ 17/2015. (VI. 5.) AB határozat, Indokolás [154]–[161].

mára vonatkozó szabályozást új alapra helyezte a már hivatkozott földforgalmi törvény (2013. évi CXXII. törvény), amelynek hatálybalépése nem eredményezte az 1994-es földtörvény egészének a hatályvesztését. A földtörvény több rendelkezésének hatályát – ideértve a haszonélvezetre vonatkozó átmenetet rögzítő 91. § (1) bekezdését is – az új szabályozás nem érintette, az a korábban szerzett haszonélvezeti jog további gyakorlásával összefüggésben nem tartalmazott külön szabályokat.

A földforgalmi törvény elfogadását követően, a 2013. október 21-én meghozott határozatában az Alkotmánybíróság már vizsgálta a földtörvény 91. § (1) bekezdésének alkotmányosságát, és azt nem találta az Alaptörvénnyel ellentétesnek. A 3199/2013. (X. 31.) AB határozatban az Alkotmánybíróság – egyebek mellett – rámutatott arra, hogy „a meglehetősen hosszú időtartamra előírt megszüntetés lényegében a haszonélvezet Ptk. által definiált jellemzőjét, a korlátozott idejűséget valósítja meg, ami egyben – az adott jogviszonyok tekintetében – a jogbiztonságot is szolgálja”. Az Alkotmánybíróság említett döntését követően 2013. december 12-én fogadta el az Országgyűlés a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvénnyel összefüggő egyes rendelkezésekről és átmeneti szabályokról szóló 2013. évi CCXII. törvényt, amely a haszonélvezeti jog gyakorlásával kapcsolatos átmenetre új szabályt vezetett be. A korábbi szabályozást a törvény 108. §-a váltotta fel, amelynek értelmében „[a] 2014. április 30-án fennálló, határozatlan időre vagy 2014. április 30-a után lejáró, határozott időtartamra nem közeli hozzátartozók között szerződéssel alapított haszonélvezeti jog továbbá használat joga 2014. május 1-jén a törvény erejénél fogva megszűnik”. A földtörvényben foglalt hasonló tartalmú szabállyal szemben – amelyben húsz év átmeneti időt biztosított a törvényalkotó az érintett jogviszonyok megszüntetésére – az új szabály mindösszesen négy és fél hónapra, az eredeti időtartam kevesebb mint 2%-ára rövidítette ugyanezt a felkészülési időt.

A termőföldek tulajdoni és használati viszonyainak rendezése már a korábban hatályban volt törvényi szabályozások alapján is a jogalkotó kiemelt feladatai között szerepelt. A földről szóló 1987. évi I. törvény szabályozása alapján a belföldi természetes és jogi személyek – a Polgári Törvénykönyvben (Ptk.) és a törvényben foglalt módokon – lényegében szabadon szerezhettek földtulajdont. A külföldi jogi, illetve természetes személyek – ha jogszabály vagy nemzetközi szerződés eltérően nem rendelkezett – ingatlan tulajdonjogát adásvétel, csere vagy ajándékozás útján a Pénzügyminisztérium előzetes engedélyével szerezhették meg. A törvény a haszonélvezetre vonatkozóan külön rendelkezéseket nem tartalmazott, ebből következően az a belföldi természetes és jogi személyek által korlátozás nélkül megszerzhető volt, a külföldiek számára ehhez devizahatósági engedély szükségeltetett. (A hivatkozott törvényi szabályozás a tulajdonszerzés tekintetében 1987. április 3-tól 1994. július 27-ig, míg a haszonélvezet vonatkozásában 2001. december 31-ig állt fenn.) Az 1994. július 27-én hatályba lépett földtörvény szabályozása értelmében földtulajdont csak belföldi természetes személy szerezhett és csak olyan mértékben, hogy a tulajdonában legfeljebb 300 hektár nagyságú vagy 6000 arany-

korona értékű termőföld legyen. Belföldi jogi személy és jogi személyiség nélküli más szervezet termőföld tulajdonjogát – a Magyar Állam, az önkormányzat és a közalapítvány kivételével – nem szerezhette meg. Külföldi természetes, illetve jogi személy termőföld tulajdonjogát – szűk kivételtől eltekintve – nem szerezhette meg. (A tulajdonszerzésre vonatkozó említett szabályok 2014. április 30-ig voltak hatályban.) A földtörvény 2001. december 31-ig hatályban volt szabályozása értelmében termőföldre haszonélvezeti (használati) jogot a Ptk. alapján szerződéssel bárki alapíthatott, törvényi korlátozás nem állt fenn. A földtörvény említett szabályozása 2002. január 1-jével lényegesen módosult, ettől az időponttól a haszonélvezet alapítására is alkalmazni kellett a törvény tulajdonszerzési korlátozásokra vonatkozó rendelkezéseit. Ezt követően tehát külföldi jogi, illetve természetes személy haszonélvezeti jogot termőföldre nem alapíthatott. (Ezt a korlátozást a termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény módosításáról rendelkező 2001. évi CXVII. törvény 5. §-a tartalmazta.)

Az egyes agrár tárgyú törvények módosításáról szóló 2012. évi CCXIII. törvény 7. §-a 2013. január 1-jével módosította a földtörvény 11. § (1) bekezdését, amely módosítás értelmében semmis a haszonélvezeti jog szerződéssel történő alapítása, kivéve ha a szerződés közeli hozzátartozó javára alapít haszonélvezeti jogot. A földtörvény említett módosult rendelkezése 2013. április 4-ig volt hatályban, mivel 2013. április 5-től az egyes agrár tárgyú törvények módosításáról rendelkező 2013. évi XXXV. törvény 6. §-a ismételten módosította azt. A módosítás kiegészítette a törvény 11. § (1) bekezdését azzal az új rendelkezéssel, amelynek értelmében a használat jogának szerződéssel való alapítására, valamint a közeli hozzátartozók között szerződéssel alapított haszonélvezeti jog esetében a földtörvény II. fejezetének a tulajdonszerzésre vonatkozó rendelkezéseit megfelelően kell alkalmazni. A módosítás nem érintette/fenntartotta a földtörvény 11. § (1) bekezdésének azt a rendelkezését, amely értelmében semmis a haszonélvezeti jog szerződéssel történő alapítása, kivéve ha a szerződés közeli hozzátartozó javára alapít haszonélvezeti jogot.

A földtörvény 91. § (1) bekezdésének 2013. január 1-je és 2013. december 15-e között hatályban volt rendelkezése szerint a „2013. január 1-jén fennálló, határozatlan időre vagy 2032. december 30-a után lejáró, határozott időtartamra nem közeli hozzátartozók között szerződéssel alapított haszonélvezeti jog 2033. január 1-jén a törvény erejénél fogva megszűnik”. Ennek a törvényi rendelkezésnek az alkotmányosságát vizsgálta az Alkotmánybíróság a már hivatkozott 3199/2013. (X. 31.) AB számú határozatával, és az alaptörvény-ellenesség megállapítására, valamint a támadott rendelkezés megsemmisítésére irányuló alkotmányjogi panasz indítványt elutasította.

Az Alkotmánybíróság határozata szerint a kisajátítás minden esetben tulajdonváltozást jelent, vagyis azt, hogy a tulajdonos – meghatározott feltételek mellett – túrni köteles, hogy addigi tulajdona közhatalmi aktus folytán más személy tulajdonába kerüljön. Ez a túrési kötelezettség, illetve alanyváltozás általában egyetlen

vagyoni értékű jog tekintetében sem tekinthető kizártnak. Ebben az esetben az Alaptörvény XIII. cikk (2) bekezdésében foglalt feltételek vehetők figyelembe. Más a helyzet a haszonélvezet mint vagyoni értékű jog törvényi megszüntetése esetén. A haszonélvezet megszüntetése esetén egy olyan (dologi) jog megszűnéséről van szó, amely a jogosult vonatkozásában kétségtelen jogvesztést (vagyoni hátrányt) eredményez, de a megszűnő haszonélvezet nem válik egy másik jogalany dologi jogosultságává. A haszonélvezet megszűnése ugyanakkor a tulajdonos oldaláról a tulajdonjog tárgyának tehermentesülése, teljessé válása folytán kétségtelen vagyoni előnnyel jár. Ebben az összefüggésben tehát a haszonélvezet törvény általi megszüntetése nem hasonlítható össze a kisajátítással.⁴⁶

A szerződésen alapuló haszonélvezeti jog és használati jog *ex lege* megszüntetése azért sem hasonlítható össze a kisajátítással, mert a haszonélvezeti és használati szerződés megszűnését a Polgári Törvénykönyvről szóló, korábban hatályban volt 1959. évi IV. törvény 159–163. és 165. §-ai, illetve a hatályos 2013. évi V. törvény 5:154–155. és 5:159. §-ai szabályozzák, míg a szerződés tartalmának jogszabály általi megváltoztatását a régi Ptk. 226. §-a, valamint az új Ptk. 6:3. §-a (a régi Ptk.-nál szélesebb körben) teszi lehetővé. Szemben tehát a polgári jogi tulajdonjog abszolút szerkezetéből adódó, csak kisajátítás útján megvalósítható korlátozásával, a kötelmen alapuló jogosultságok, ideértve a haszonélvezeti jogot és használati jogot, jogszabály által szélesebb körben korlátozhatók. Utóbbi esetre a felek érdekeinek érvényesíthetőségét általában a polgári jog szabályai megfelelően biztosítják.

A haszonélvezetet megszüntető rendelkezés szükségességét és célszerűséget meghatározó módon indokolja, hogy a termőföld tulajdonlását illetően az új rendszerrel megvalósult nemzetstratégiai cél teljes körű érvényesülése szempontjából a törvénynek kellett felszámolnia annak a – termőföldek megszerzése céljából kialakult – mintegy két évtizedre visszanyúló gyakorlatnak a jogkövetkezményeit is, amelynek alapján a haszonélvezeti jogot diszfunkcionálisan alkalmazták. Az új rendszer működése ugyanis nem nélkülözheti a termőföldek tulajdonlására, haszonélvezetére és használatára vonatkozóan azt a követelményt, hogy az ingatlan-nyilvántartás az Alaptörvénynek megfelelő jogviszonyokat tükröző állapottal rendelkezzen. Mindezekből következően szükséges volt rendelkezni arról, hogy a korábbi tulajdonszerzési tilalmak és korlátozások megkerülésére létesített jogviszonyok alapján ne lehessen tovább jogot, követelést vagy bármely igényt érvényesíteni.

Mindezek alapján az Alkotmánybíróság azt állapította meg, hogy a használati jogok megszüntetése önmagában nem ellentétes az Alaptörvény XIII. cikkével.

---

⁴⁶ 3199/2012. (X. 31.) AB határozat, Indokolás [20].

Ugyanakkor azonban azt is megállapította, hogy a szóban forgó jogszabály nem rendelkezik a törvény erejénél fogva megszüntetett jogviszonyok miatt bekövetkezett kivételes, a szerződő felek közötti elszámolás során nem érvényesíthető, de érvényes szerződésekkel összefüggő vagyoni hátrányok kiegyenlítéséről. Megállapítása szerint ebben a körben – az érintett jogviszonyok sokszínűségére tekintettel megállapíthatóan – nem alkalmazhatók közvetlenül, más jogszabály közbejöttével nélkül, minden hátrányra teljeskörűen kiterjedő módon a jogkövetkezményeket illetően a kártérítésre vagy kártalanításra vonatkozó, vagy a valamely szerződés felmondásánál vagy jogi lehetetlenülésénél irányadó általános elszámolási szabályok.

A törvényi úton történő szerződésmódosításnak (megszüntetésnek), amennyire lehet, figyelembe kell vennie mindegyik fél méltányos érdekeit, vagyis az ilyen szerződésmódosításnak (megszüntetésnek) is érdekegyensúlyra kell törekednie a megváltozott körülmények mellett. A jogalkotói beavatkozás felelősséggel jár, nem okozhat a céljával nem indokolható hátrányokat. Megállapítható tehát, hogy a törvény rendelkezése hiányosságánál fogva nem teremt megfelelő egyensúlyt a közérdekű korlátozás és az érintett személyek védett jogai teljes körű érvényesülését illetően.

A tulajdonszerű vagyoni értékű jogok megszűnésére a szerződő felek akaratán kívül, a törvény erejénél fogva került sor. A szerződő felek közötti elszámolás során a megszünt tulajdonszerű vagyoni értékű jogok jogosultjai a tulajdonossal, illetve az említett jogokat szerződésben a javukra átengedő szerződő féllel szemben olyan elszámolási igényeket is előterjeszhetnek, amellyel a szerződések saját rendjében történő megszűnése esetén a tulajdonosnak, illetve a jogot átengedő szerződő félnek nem kellett számolnia. Az elszámolás körébe tartozó, a tulajdonossal, illetve a jogot átengedő szerződő féllel szemben érvényes szerződés alapján fennálló, az *ex lege* megszünt tulajdonszerű vagyoni értékű jogok jogosultjai által érvényesíthető említett követelések olyan vagyoni hátrányt jelenthetnek a tulajdonos, illetve a jogot átengedő szerződő fél oldalán, amelyet a törvény szabályozása megfelelően nem ellentételez, nem kompenzál, és amely a régi Ptk. vagy a Ptk. alapján sem orvosolható.

Amennyiben az *ex lege* megszünt haszonélvezeti, illetve használati jogokat alapító szerződésekben a felek megállapodása értelmében a tulajdonszerű vagyoni értékű jogot szerző fél előre megfizetett ellenérték fejében szerezte meg az említett jogokat, akkor a szerződések törvény erejénél fogva történt, a szerződéses időtartam lejárta előtti megszűnésére tekintettel az elszámolás során az ellenértéket megfizető szerződő fél követelheti az előre megfizetett ellenérték időarányos részének a visszatérítését. Ez pedig már a közérdekű tulajdoni korlátozás arányosságának a kérdését veti fel a tulajdonos oldalán. Az Alkotmánybíróság a közérdekű tulajdoni korlátozás arányossági kritériumát maga határozza meg, az arányosság követelményét az is biztosíthatja, ha a tulajdonos oldalán a közérdekű tulajdoni korlátozás következtében előálló vagyoni hátrány kiegyenlítésére vagy legalább csökkentésére lehetőséget biztosít a korlátozó törvényi szabályozás. Tekintettel

arra, hogy a vizsgált törvény szabályozásában ilyen, a közérdekű korlátozás arányosságát a tulajdonos oldalán legalább részben kompenzáló szabály nem ismerhető fel, a törvényalkotót az Alaptörvény XIII. cikk (1) bekezdése alapján is mulasztás terheli.

Az Alkotmánybíróság tehát megállapította, hogy a jogalkotó a 2013. évi CCXII. törvény 108. §-a alapján megszüntetett haszonélvezeti, illetve használati jogokhoz kapcsolódóan nem alkotta meg a kivételes, a szerződő felek közötti elszámolás során nem érvényesíthető, de érvényes szerződésekkel összefüggő vagyoni hátrányok kiegyenlítését lehetővé tevő szabályokat. Az Alkotmánybíróság a fent kifejtettek alapján az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdését és a XIII. cikk (1) bekezdését sértő alaptörvény-ellenes helyzet felszámolása érdekében mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenességet állapított meg, és felhívta a jogalkotót arra, hogy az alaptörvény-ellenes mulasztást 2015. december 1-jéig szüntesse meg.⁴⁷

Az Alkotmánybíróság határozatának a jogalkotó a megjelölt határidőig nem tett eleget. Ennek következtében a Szegedi Ítéltábla egyik, a fenti alkotmánybírósági határozatra hivatkozóan előterjesztett kereset alapján hozott ítélete már megállapította, hogy a jogalkotással vagy az annak elmulasztásával okozott károkért a jogalkotó az általános felelősségi alakzat alapján tartozik helytállni. Ha az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a jogalkotó elmulasztotta jogalkotási kötelezettségét, és ezzel alaptörvény-ellenes helyzetet idézett elő, a jogalkotói mulasztás jogellenessége nem vitatható.⁴⁸

---

⁴⁷ Az Alkotmánybíróság többségi határozatához több alkotmánybíró – Czine Ágnes, Kiss László, Sulyok Tamás – is érdemi, a szóban forgó rendelkezés alaptörvény-ellenességét állító különvéleményt fogalmazott meg.

⁴⁸ Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.329/2017/11. BDT2018. 3816.

KECSKÉS LÁSZLÓ*

Elmaradt beszélgetés alapelvekről, generálklauzulákról, vezérmotívumokról

Lábady Tamás pécsi időszaka alatt sok időt töltöttünk együtt a Polgári jogi tanszéken. Szakmai beszélgetéseink során sokat tanultam tőle, és világossá vált, hogy a jogi jelenségeket hasonlóan ítéljük meg. Volt viszont egy téma, amiről – érdekes módon – személyesen soha nem beszéltünk, pedig nyilvánvaló volt mindkettőnk számára, hogy ehhez eltérő módon közelítettünk: a polgári jog alapelveiről, azok jelentőségéről másképp gondolkodtunk. Ő kevésbé tartotta fontosnak ezek szerepét, mint én, aki erősen Eörsi Gyula tudományos hatása alatt álltam, így a korabeli magyar jogrendszer alapproblémáinak egyikeként tekintettem erre a témára. Lábady helyenként még az „alapelvek” kifejezést is kerülte, és inkább generálklauzulákról, vezérmotívumokról beszélt és írt. Sejttem, hogy mi volt az alapja e felfogásának, hiszen személyesen én is jól ismertem azokat az idősebb bíró és ügyvéd kollégáit, akik ezen a területen befolyásolhatták gondolkodását. Régi időkre utalva gyakran emlegették, hogy bizonyos veszélyes politikai korszakokban biztonságosabb a tisztességes jogász számára a konkrét paragrafusok tartalmába kapaszkodni, azok takarásában maradni, és nem merészkedni a jogi elvek, alapelvek mezőire, ott ugyanis könnyebben elcsúszhat a jogász, különösen, ha löknek is rajta.

Utólag úgy látom, hogy az új magyar Polgári Törvénykönyv, a 2013. évi V. törvény sokkal közelebb van Lábady egykori megközelítéséhez azáltal, hogy szűkebben méri az alapelvi szabályokat, mint a korábbi magyar Polgári Törvénykönyv, az 1959. évi IV. törvény. Emlékező és tisztelgő írásomban az új magyar Polgári Törvénykönyv bevezető rendelkezéseit kommentáló anyagaimból állítottam össze egy rövid vázlatot.

---

* Az MTA rendes tagja; egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

1. Az alapelvek jelentősége a magyar magánjog fejlődésében¹

A magyar magánjogban hagyománya van annak, hogy az anyag részletező tételei mellett külön helyet foglalnak el az olyan általános, alapvető szabályok, amelyek hatnak a szabályozás egészére is. Ez a szerkezeti megoldás, jóllehet eltérő jogforrási rendszerek körülményei között, folyamatosan jellemzi jogunkat a magánjogi kodifikációs gondolat 19. századi magyarországi jelentkezése óta.² Szokásjogi alapú régi magánjogunkban a bírói gyakorlat erősen támaszkodott a korabeli jog általános tételeire. Ez a sajátosság azzal függött össze, hogy a magyar magánjog, a szokásjogi jellegére visszavezethető kétségtelen hasonlóságai ellenére, abban lényegesen különbözött az angol *common law*-tól, hogy bár ‘bíró alkotta jog’ volt, fejlődésében nem a korábbi ítéleteknek precedensért tulajdonító, esetről esetre pontosan visszautaló (*reasoning from case to case*) módszer játszott szerepet. A bírók nem régmúlt jogesetek *ratio decidendi*jeire vezették vissza ítéleteiket, hanem a régi bírói gyakorlatban kialakult tendenciákra.

Az angol joggyakorlatban alkalmazott módszert már csak azért sem követhették, mert nálunk a korábbi ítéletek nem voltak olyan teljességgel nyilvántartva és rendszerezve, mint a *common law* országaiban. Ez a körülmény is közrejátszott abban, hogy a jogtételek többnyire a konkrét ítéletektől függetlenül alakultak, fejlődtek. Az általános magánjogi tételek, elvek így különösen fontossá váltak az ítélkezési gyakorlat számára. „Jogtétel az, hogy...” – írta általában a magyar bíróság az ítélet szövegében, és ezt a gyakorlatban többé-kevésbé kialakult tétel megfogalmazása követte, rendszerint arra való utalás nélkül, hogy a jogtétel mikor, milyen ügyekben alakult ki.³ Van olyan álláspont is, ami szerint azért is volt népszerű a bíróságok gyakorlatában az alapelvekre támaszkodó ítélkezési stílus, mert ez a tényállás-megállapítás területén bizonyos könnyebbséget jelentett a bírók számára. Az általános, alapvető tételen nyugvó ítélet ugyanis viszonylag lazább tényállás-megállapítás esetén is megállhat, mint az ítélet, amely egy vagy több szorosabban körülírt törvényi tényálláson alapul.⁴

---

¹ Ez a tanulmány az alábbi publikációimon alapul: KECSKÉS László: I. könyv: bevezető rendelkezések. In: CSEHI Zoltán (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv magyarázata: kommentár a 2013. évi V. törvényhez*. Budapest, Menedzser Praxis, 2014. 3–56.; KECSKÉS László: Első könyv: bevezető rendelkezések. In: WELLMANN György (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata I/VI. Polgári jog: bevezető és záró rendelkezések, az ember mint jogalany, öröklési jog*. Budapest, HVG-ORAC, 2013. 39–73.; KECSKÉS László: Polgári jogunk alapelveinek változásáról. *Magyar Jog*, 1993/1., 1–8.

² KECSKÉS László: A Ptk. újradefiniálásának hatása polgári jogunk alapelveire. In: KECSKÉS László (szerk.): *Polgári jogi tanulmányok*. Pécs, JPTE, 1995. 210.

³ EÖRSI Gyula: *A szocialista polgári jog alapproblémái*. Budapest, Akadémiai, 1965. 74.

⁴ Uo.; KECSKÉS i. m. (2. lj.) 210.

Az általános alaptételek joggyakorlati jelentőségét tovább erősítette az, hogy a bírók nagymértékben figyelembe vették az 1848-tól 1928-ig, hosszú időszakra elhúzódott magánjogi kodifikációs munka tervezetekben, törvényjavaslatokban tetten öltő eredményeit. Ezek szerkesztési szempontból – és a „Bevezető szabályokat” illetően különösen – a német magánjogi kodifikációs hagyományokat követték. A német kodifikációban pedig – szemben a francia módszerrel – az alapelvek, a generálklauzulák különösen fontos szerepet kaptak.⁵ A több évtizedes magyar magánjogi kodifikációs munka eredményeit végül összefoglaló, de hatályba soha nem lépett 1928-as Magánjogi törvényjavaslat (Mtj.) a jóhiszeműség és tisztesség követelményét, a joggal való visszaélés tilalmát és a méltányosságot tűzte ki alapelveként.⁶ Mivel az 1928-as Mtj.-t lényegében alkalmazta a bírói gyakorlat, az alapelvekre támaszkodó ítélkezési mód még tovább erősödött a későbbi évtizedekben. Ekkortól tehát már pontosan megfogalmazott alapelvek jelentettek támaszt a joggyakorlat számára. Ilyen módon fejlődött magánjogunk a második világháborúig.⁷

2. Polgári jogi alapelvek a magyar jog „egypárti szocialista” korszakában

Az 1948-as magyarországi politikai fordulatot követően, az egypárti szocialista korszak kezdetén, jogunk korábbi magánjogi elveinek értelemszerűen nem lehetett szerepe. A magyar jog akkori, szocialista átalakítása más ideológián alapult. A bírók és a szélesebb jogászai szakma jogtudatában megmaradtak ugyan a régi általános tételek motívumai, ezekkel az 1950-es években semmit sem lehetett megoldani. A tisztességes szakmai szemlélet érthetően inkább a részletek felé fordult, ami a jogesetek megoldásánál a speciális szabályok alkalmazását jelentette. Az 1950-es évek elejétől ugyanakkor már a polgári jog szocialista alapelvei is kezdtek körvonalazódni.⁸ Az 1959-es Ptk. a szovjet jogból tanult, de az 1950-es években már magyar nyelven is megfogalmazott, szocialista polgári jogi alaptételeket és néhány klasszikus magánjogi alaptételt ötvözött az ún. Bevezető rendelkezésekben. Az 1959-es Ptk. miniszteri indokolása szerint:

---

⁵ Uo., 211.

⁶ L. bővebben VADÁSZ Lajos (szerk.): *Magánjogi törvénykönyvünk és élő tételes jogunk*. Budapest, szerzői kiadás, Apostol nyomda, 1929. 1. kötet, 3.

⁷ KECSKÉS i. m. (2. lj.) 211.

⁸ Uo.; l. bővebben VILÁGHY Miklós: A polgári jog szocialista elveinek alakulása a felszabadulás óta. *Jogtudományi Közlöny*, 1960/7–8., 349–361.

„E rendelkezések átfogók, alapelszerűek; jelentőségük, funkciójuk lényegében kettős irányú. Először azt a célt szolgálják, hogy elvi kereteket szabjanak meg a részletrendelkezések számára. A bevezető rendelkezések tehát a Polgári Törvénykönyv egyes legfőbb elveit tartalmazzák, és ezek az elvek az egész Törvénykönyvben tükröződnek. A bevezető rendelkezések jelentősége azonban nem csupán ebben áll. Szabályai egyben útmutatást jelentenek arra az esetre is, ha a Törvénykönyv valamilyen kérdésben kifejezett rendelkezést nem tartalmaz: a nyitva maradt kérdést a bevezető rendelkezésekben adott iránymutatás alapján kell megoldani.”

Az 1959-es Ptk. tehát – noha miniszteri indokolása erre nem utalt – megőrizte, sőt megerősítette a korábbi polgári jognak a magyar magánjogi hagyományokra épülő azon szerkezeti sajátosságát, hogy elkülönítette, mintegy kiemelte az alapvető alapelvi szabályokat a speciális szabályok rendszeréből.

A magyar polgári jog elméletében és egyetemi oktatásában, az egypárti szocialista korszakban, igen nagy figyelem irányult az alapelvek kérdéseire. Az elemzések a régi Ptk. szövegére nyúltak vissza, de egységes volt a felfogás abban, hogy ezek az alapelvek nemcsak a régi Ptk., hanem a szélesebb értelemben felfogott polgári jog, tehát a polgári jog mint jogágazat egészének irányító eszméi. Az egyes szerzők ugyanakkor eltérő számban és sorrendben sorolták fel az alapelveket. Néhány évig a két híres budapesti polgári jog professzor, Világhy Miklós és Eörsi Gyula közösen írt és 1962-ben kiadott egyetemi tankönyve volt meghatározó,⁹ amelyben a magyar polgári jog alapelveit a következő sorrendben tárgyalták:

1. a szükséglet-kielégítés elve [1959-es Ptk. 1. § (1) bekezdés];
2. a személy védelmének elve [1959-es Ptk. 2. § (1) bekezdés];
3. a tulajdon, különösen a társadalmi tulajdon védelmének elve [1959-es Ptk. 3. § (1)–(2) bekezdés];
4. a személyi és a társadalmi érdek összhangjának elve [1959-es Ptk. 2. § (2) bekezdés, 4. § (1) bekezdés];
5. a szocialista együttműködés elve [1959-es Ptk. 4. § (2) bekezdés];
6. a reális teljesítés elve (noha csupán a szerződésen alapuló viszonyokra irányadó és az alapját képező 1959-es Ptk. 198. § nem is a „Bevezető rendelkezések” között szerepel);
7. a kármegelőzés elve (szintén nem szerepel kifejezett módon a „Bevezető rendelkezések” között, de kétségtelenül áthatja a polgári jog egészét).

Az alapelvek csoportosításában és sorrendjében Eörsinek az 1965-ben megjelent, a *Szocialista polgári jog alapproblémái* című monográfiája hozott lényeges változást. Fokozatosan Eörsinek ezen újabb elemzése vált irányadóvá. Tartalmilag összefűzte az egyes alapelveket, azok egymáshoz való viszonyát tisztábbá, logi-

⁹ VILÁGHY Miklós – EÖRSI Gyula: *Magyar polgári jog*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1962. 1. kötet, 24–31.

kusabbá tette, és új súlypontokat jelölt ki. A korábbiakhoz képest a legjelentősebb elmozdulást az hozta, hogy önálló alapelvként állította a „szocialista együttélés követelményét”, és ennek specifikus megnyilvánulásaként fogta fel az együttműködési kötelezettséget, annak megnyilvánulásaként pedig a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményét.¹⁰ A szocialista együttélés követelménye Eörsinél érdekes módon klasszikus magánjogi alapú intézményekben konkretizálódott: „az adott helyzetben általában elvárhatóságban” [1959-es Ptk. 339. § (1) bekezdés 2. mondat]; a *nemo suam turpitudinem allegans auditur* elvében, azaz a saját felróható magatartásra előnyök szerzése érdekében való hivatkozás tilalmának szabályában [1959-es Ptk. 4. § (3) bekezdés] és az utaló magatartásban [1959-es Ptk. 6. §].

A polgári jog alapelvei Eörsi e könyvében a következő sorrendben szerepeltek:

1. az állami befolyás, ennek keretében különösen a tervszerűség és az anyagi ösztönzés elve;
2. az alanyi jogok, a tulajdon védelmének elve;
3. a szocialista együttélés szabályai érvényesülésének követelménye;
4. a szocialista együttműködés elve;
5. a rendeltetésszerű joggyakorlás elve;
6. a régi Ptk. értelmezési alapelve [1959-es Ptk. 1. § (2) bekezdés].

A szocialista korszak jogi irodalmában a polgári jog alapelveivel kapcsolatban két fontos elméleti vita alakult ki, és Eörsi mindkettőnek résztvevője volt. Ő és Sárándi Imre egymástól eltérő módon értékelték a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményének, illetve a joggal való visszaélés tilalmának gyakorlatát, az ezen intézmények által szankcionált visszaélések akkori szocializmusbeli távlatait. A szocializmus jogszerűségi perspektíváit illetően optimistább vitapartner, Eörsi jurimetrikus vizsgálatok alapján konkrét tárgykörökhöz kötötte, illetve ezekre szűkítette le a joggal való visszaélés jelenségét.¹¹ A másik tudományos vitában Eörsi Asztalos Lászlóval nem értett mindenben egyet az együttműködési kötelezettség tartalmával kapcsolatosan.¹² Az Asztalos által ekkor kifejtett gondolatok azért is fontosak voltak, mert felhasználták őket az 1959-es Ptk. 1977. évi módosításánál.

Az 1977. évi IV. törvény jelentősen megváltoztatta az 1959-es Ptk. 4. §-át. Az 1959-es Ptk. 4. § (4) bekezdése általános mérceként tűzte ki a polgári jogi jogvi-

---

¹⁰ EÖRSI i. m. (3. l.) 114–121.

¹¹ L. bővebben SÁRÁNDI Imre: *Visszaélés a joggal*. Budapest, Akadémiai, 1965; EÖRSI Gyula: Joggal való visszaélés, rendeltetésszerű joggyakorlás. *Állam és Jogtudomány*, 1963/3., 287–318.; EÖRSI Gyula: A Ptk. 5. §-ára vonatkozó bírósági gyakorlatról. *Jogtudományi Közlöny*, 1977/3., 121–129.

¹² L. bővebben ASZTALOS László: Az „érdekegység” és az együttműködés tartalmi változásainak kifejezésre juttatása a Ptk. alapelveiben. *Jogtudományi Közlöny*, 1976/3., 111–120.; EÖRSI Gyula: Megjegyzések a Ptk. Bevezető rendelkezéseinek reformjához. *Jogtudományi Közlöny*, 1976/7., 406–407.

szonyok alanyai számára: „[h]a ez a törvény szigorúbb követelményt nem támaszt, a polgári jogi viszonyokban úgy kell eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.” Az 1959-es Ptk. felelősség alól kimentő formulájában [339. § (1) bekezdés] foglaltaknak az 1977. évi reform során általános alapelvi követelménnyé tétele elvileg és gyakorlatilag is nagy jelentőségű lépés volt. A formula ugyanis egyáltalán nem csak a vétkesség és önhiba polgári jogi fogalmát tartalmazta, így a kártérítési felelősségen kívül a rosszhiszeműség megítélésénél és több más alapelv konkrét érvényesülési körének meghatározásánál is releváns lehetett. A lényege egy általános magatartási mérce megszabása volt, amely használható volt például annak eldöntésénél, hogy a felek eleget tettek-e együttműködési kötelezettségüknek.

Mindez az 1959-es Ptk. 1978. évi módosításának roppant rövid, szűkszavú miniszteri indokolásából nem olvasható ki, Eörsi ellenben az 1959-es Ptk. első kommentárjában nagyon alapos áttekintést adott az 1959-es Ptk. új 4. §-ának indokairól.¹³ Az 1959-es Ptk. 1977. évi novellája a felróhatósági felelősségi alap bevezetésén kívül más módosításokkal is érintette az „Első rész”, azaz a „Bevezető rendelkezések” szövegét. Ezek a változtatások, noha az 1970-es évek második felében fontosnak tűntek, nem kaptak különösebb visszhangot az elméletben. Egyesek közülük, mint például „a tisztességtelen gazdálkodás, így különösen a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés, továbbá a tisztességtelen haszon szerzésének tilalma” [1959-es Ptk. 4. § (2) bekezdés] később az 1959-es Ptk.-n kívüli jogfejlődés eredményeként fontosságukat veszítették, illetve feleslegessé váltak. Más, akkor alapelvivé tett olyan rendelkezések pedig, mint például „a fejlett szocialista társadalom építésének érdekében” történő utalás [1959-es Ptk. 1. § (1) bekezdés], „a népgazdaság tervszerű arányos fejlesztésének követelménye” [1959-es Ptk. 4. § (1) bekezdés], valamint „a szocialista együttélés követelménye” [1959-es Ptk. 4. § (3) bekezdés] pedig az 1990-es politikai rendszerváltozás következtében megváltozott jogi ideológiával váltak ellentétessé.¹⁴

3. Az alapelvek politikai rendszerváltozás utáni reformjáról – a régi Ptk. 1991. évi és 1993. évi novellája

Az 1991. évi XIV. törvény – amellet, hogy alapvetően átalakította az 1959-es Ptk. tulajdonjogi részét és az állam polgári jogi jogalanyiságára vonatkozó szabályokat – jelentős módosítást hozott a polgári jog alapelvei tekintetében is. Több fontos

¹³ L. EÖRSI Gyula: Bevezető rendelkezések. In: EÖRSI Gyula – GELLÉRT György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Budapest, KJK, 1981. 1. kötet, 54–55.

¹⁴ KECSKÉS i. m. (2. l.) 216.

ponton is megváltoztatta a „Bevezető rendelkezések” addigi szövegét. Noha csak a legszükségesebb javításokat végezte el ezen a téren a novella, depolitizáló szemléletének hatására a régi alapelvek közül több is szétporladt. Teljesen új alapelveként csak egy tétel, a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megfogalmazására kerülhetett sor. A szerkezeti és tartalmi tényezők egybevetése alapján a magyar polgári jog alapelvei közül első helyre az alanyi jogok szabad gyakorlásának elve [1959-es Ptk. 2. §] került. Ezt a szöveget korábban is tartalmazta az 1959-es Ptk., de igazából nem kapott alapelvi jelentőséget, legfeljebb csak a tulajdon és a társadalmi tulajdon védelmével összemosottan említették, illetve a személyek védelmét emelték ki helyenként elvként. A politikai rendszerváltozáshoz kapcsolódó liberalizálási törekvésekkel összhangban szükséges volt a liberális joggyakorlás követelményét rögzítő szabályt alapelvi rangra emelni, ezért a (2) bekezdés szövege, azon belül is a jogok szabad gyakorlására utaló fordulat kapott hangsúlyt.

A tulajdon védelmének elvét rögzítő 1959-es Ptk. 3. §-ának (1) bekezdése szerint „[a] törvény védi a tulajdonnak az Alkotmányban elismert valamennyi formáját”. Az 1991. évi XIV. törvény hatályon kívül helyezte az 1959-es Ptk. 3. §-ának korábbi (2)–(3) bekezdéseit, így a társadalmi tulajdon már nem áll „a törvény fokozott védelme alatt”. A régi Ptk. 4. §-ának (1) bekezdése fogalmazta meg az 1991. évi Ptk. Novella által hozott egyetlen teljesen új alapelvet. A jóhiszeműség és tisztesség (kölcsonös bizalom) elve az 1928. évi Magánjogi törvényjavaslat 2. §-ából ered. A magyar jog ezen megoldása a német jog híres *Treu und Glauben* elvén [Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) § 242] alapul. A kölcsonös együttműködés kívánalma mint alapelv az 1959-es Ptk. korábbi 4. § (3) bekezdésének 1. mondatából került át az újrafogalmazott (1) bekezdésbe.

A felróhatósághoz kötött felelősség elve 1991 után is megőrizte fontos szerepét polgári jogunkban; ekkortól már önálló alapelv [1959-es Ptk. 4. § (4) bekezdés 1. mondat] lett, és nem az egyidejűleg megszüntetett szocialista együttélés követelményének részeseleme. A felróhatósági eszme megnyilvánulása a *nemo suam turpitudinem allegans auditur* szabálya is. Ezt a klasszikus civiljogi elvet az 1959-es Ptk. 4. § (4) bekezdésének 2. mondata tartalmazta. Az 5. §-on nem változtatott az 1991. évi novella, ebből az anyagból mégis alapelveként a joggal való visszaélés tilalmát célszerű kiemelni [1959-es Ptk. 5. § (1) bekezdése], ahogy azt az 1928. évi Mtj. is tette. Semmi sem indokolta, hogy azt a korábbi szocialista elméleti felfogást és szóhasználatot vigyük tovább, ami a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményében jelölte meg az 1959-es Ptk. 5. §-a szabályozásának értelmét.

A kármegelőzés követelménye 1991 után is polgári jogunk alapelve maradt, jól lehet arról az 1959-es Ptk. bevezető rendelkezései között konkrét szabály nem olvasható. Lényegében a kármegelőzés elve nyilvánul meg az „utaló magatartás” szabályában is, amit az 1959-es Ptk. 6. §-a a módosítást követően is változatlan formában tartalmazott. Az 1959-es Ptk. értelmezési alapelvét 1991 után is az 1. § (2) bekezdése tartalmazta. A korábbi szöveg puszta formai megváltoztatása a politikai rendszerváltozással függött össze. Ez a szabály természetesen nem az értel-

mezés (nyelvtani, logikai, történeti, rendszertani stb.) módszerével kapcsolatban akart eligazítást adni, hiszen ez nem is lehetett a törvényi szabályozás feladata. Az értelmezési alapelv szerepe az, hogy az egyes szabályok alkalmazása ne fordulhasson szembe az 1959-es Ptk. egészének céljával, ne vezethessen a törvény rendelkezésével ellentétes eredményre.¹⁵

Az értelmezési alapelvet (1959-es Ptk. 1. §) jelentősen továbbfejlesztette az 1959-es Ptk. 1993. évi novellája, az 1993. évi XCII. törvény, ugyanis a quebeci új polgári törvénykönyv bevezető rendelkezését példának tekintve,¹⁶ erősítette a polgári jogi szemléletet a magyar gazdasággal foglalkozó rendkívül terjedelmes joganyagban. Az 1959-es Ptk. a vagyoni és egyes személyi viszonyok jogi kódexeként alapvető fontosságú volt, emiatt alapelvei, alapvető intézményei és tételei csak akkor érvényesülhettek megfelelően, ha nemcsak a kódex keretei között, hanem az azon túli, de tematikailag vele összefüggő szabályozási területeken is kifejthették hatásukat. Az 1959-es Ptk. 1. §-a ennek megfelelően mondta ki, hogy a törvénykönyv által érintett vagyoni és személyi viszonyokat szabályozó más jogszabályokat – ha azok eltérően nem rendelkeznek – az 1959-es Ptk.-val összhangban, annak rendelkezéseire figyelemmel kellett értelmezni.

A bírói út szabályát az 1959-es Ptk. 7. §-a fogalmazta meg. Az 1959-es Ptk. 1993. évi novellája ezt az alapelvet is fontos elemmel bővítette: a választottbírói útra történő utalással, ezzel jelentősen kiszélesítette azt az esetszortot, amelyben akkor mód volt választottbírói hatáskör kikötésére.

4. A Bevezető rendelkezések jelentősége általában

A Bevezető rendelkezések meghatározzák e törvény célját, szabályozási területét és alapelveit. Ezek a normák megadják a törvény általános kereteit, áthatják a részletszabályokat, megjelölik azok tárgyi és módszertani jellegzetességeit és különböző jellegű szabályokat tartalmaznak. A Bevezető rendelkezések többsége alapvető jellegű, de szerepelnek itt olyan konkrét normák is, amelyek általános, az egész kódexre kiható jelentősége indokolja a kiemelt elhelyezést. A Bevezető rendelkezések között megfogalmazott alapelvek tömören kifejezik a törvény egészének eszmei alapját, szellemiségét, és közvetlen segítséget adnak a jogalkalmazás számára.

Ahogy az új Ptk. főszerkesztő kodifikátora, Vékás Lajos akadémikus professzor 2007-ben még a régi Ptk. szabályaihoz fűzött kommentárjában megállá-

¹⁵ L. bővebben VÉKÁS Lajos: Bevezető rendelkezések In: GELLÉRT György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Budapest, KJK, 1992. 1. kötet, 23.

¹⁶ Code civil du Québec, Projet de loi 125 (1991, chapitre 64), 15.

pította, a bevezető rendelkezések mindenekelőtt a kódex szabályozási területét definiálják, és a szabályozás célját határozzák meg. Ezek a rendelkezések még közvetlen normatartalom híján is átsugározzák az egész törvényt, megadják annak tárgyi és stiláris jellegzetességeit. Ezen túlmenően a Bevezető rendelkezések többsége közvetlen szabályozási tartalommal is rendelkezik, primeren normajellegű, még azokban az esetekben is, amelyekben alapvető megállapítást foglal – normatív hatállyal – magában. A kódexek gyakran szabályaik élén, a kifejezetten alapelvek szánt bevezető rendelkezések között (vagy az ún. általános részben) helyezik el a részletszabályaikat átható, a konkrét normáknak elvi háttérrel adó alapvető természetű rendelkezéseiket. Így van ez a Ptk. esetében is.¹⁷

Az alapelvek, a generálklauzula elterjedése és fontosságának növekedése Eörsi szerint a jogszabályok, jogintézmények általánosodásának tendenciájával, valamint a jogfejlesztés általános technikai válságával is összefügg.¹⁸ Az alapelvek olyan kereteket adnak, amelyekben belül bírói úton, formailag legálisan, viszonylag szabad jogfejlesztés mehet végbe a kodifikált jogrendszerekben is. A generálklauzula tehát a kódexszel szemben ható bírói ítékezésnek a kódexbe épített kapcsolódási pontja lett, vagy ahogyan azt a német Konrad Zweigert semlegesebb szóhasználattal megállapította: *Einfallstore des Richterrechts*, a bírói jog betörésének kapui.¹⁹ A francia André Tunc szerint pedig az alapelvek azért is fontosak, mert a bennük megfogalmazott standard követelmények megengedik a jog állandó adaptációját a társadalmi élethez. Ha nincsenek ilyen standardok, akkor a bíró fikciókhoz, deformáló adaptációhoz kénytelen folyamodni, noha nem feladata a jog meghamisítása azért, hogy azt modernizálja. A törvényhozásnak kell tehát olyan instrumentumokat teremtenie, amelyek lehetővé teszik ezt az állandó adaptációt.²⁰

A modern generálklauzula a kódexeken alapuló és azokon túlmutató bírói jogfejlesztés legalizálásának fő módszereként is felfogható. Rokona és ugyancsak módszere annak a törekvésnek, amely a kódexek nyílt rendszeréért száll síkra azáltal, hogy magába a kódexbe építi a kódexet meghaladó bírói jogfejlesztést engedő felhatalmazást.²¹ Mintha előre látta volna a generálklauzula fontosságának 20. századi növekedését Stefan Dniestrzanski, aki az osztrák Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch megalkotásának 100. évfordulóját ünneplő emlékkönyvben, már 1911-

---

¹⁷ VÉKÁS Lajos: Bevezető rendelkezések. In: GELLÉRT György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Budapest, CompLex, 2007. 1. kötet, 25.

¹⁸ EÖRSI Gyula: *Összehasonlító polgári jog*. Budapest, Akadémiai, 1975. 449.

¹⁹ KONRAD ZWEIFERT: Zur Lehre von den Rechtskreisen. In: Kurt NADELMANN – Arthur T. von MEHREN – John N. HAZARD (szerk.): *20th Century Comparative and Conflicts Law. Legal Essays in Honour of Hessel E. Yntema*. Leiden, A.W. Sythoff, 1961. 52.

²⁰ ANDRÉ TUNC: Standards juridiques et unification du droit. *Revue internationale droit comparé*, 1970/2., 249.

²¹ EÖRSI i. m. (18. l.) 451.

ben azt írta, hogy az osztrák kódex állandó megújulásának nagy titka annak jól megválasztott alapelveiben rejlik.²² De ugyanez volt a titka a német BGB-nek is, annak, hogy önmaga archaikus alapszemléletét túlélhette. Egyesek szerint követésre érdemes, valóban pozitív értéket a BGB-ben csak a generálklauzulák jelentenek. Ezek révén emelt a német jog hidat a provinciális liberálkapitalizmus kódexének monopolkapitalisztikus viszonyok közötti érvényesítéséhez, vagyis így tette lehetővé a kódex rugalmas alkalmazását, joggyakorlati adaptálását.²³

5. A Ptk. bevezető rendelkezéseinek jellege

Az 1959-es Ptk. nagyobb fontosságot, mélyebb és szélesebb funkciókat tulajdonított a Bevezető rendelkezéseknek, mint az új Ptk. A jogalkotó 1959. évi gondolatait a korabeli miniszteri indokolás az alábbiak – és a fentiekben részben már idézetek – szerint tudatta:

„A bevezető rendelkezések a Polgári Törvénykönyv célkitűzéseit tartalmazzák, előírják, hogy milyen módon kell a Törvénykönyvben biztosított jogokat gyakorolni és érvényesíteni, valamint hogyan kell a kötelezettségeket teljesíteni. E rendelkezések átfogóak, alapelvek, jelentőségük, funkciójuk lényegében kettős irányú. Először azt a célt szolgálják, hogy elvi kereteket szabjanak meg a részletrendelkezések számára. A javaslat további szabályai a bevezető rendelkezésekben megállapított alaptételeket részletezik, az ezekkel a rendelkezésekkel nyújtott kereteket konkrétabb tartalommal töltik meg. A bevezető rendelkezések tehát a Polgári törvénykönyv egyes legfőbb elveit tartalmazzák, és ezek az elvek az egész Törvénykönyvben tükröződnek. A bevezető rendelkezések jelentősége azonban nem csupán ebben áll. Szabályai egyben útmutatást jelentenek arra az esetre is, ha a Törvénykönyv valamilyen kérdésben kifejezett rendelkezést nem tartalmaz: a nyitva maradt kérdést a bevezető rendelkezésekben adott iránymutatás alapján kell megoldani. A bevezető rendelkezések tehát – éppen mert alapvető tételeket tartalmaznak – segítséget nyújtanak a bíróságnak és más jogalkalmazó szervnek ahhoz, hogy megoldja az egyes szabályok alapján egyértelműen meg nem oldható kérdéseket, eldöntse az egyes szabályok szempontjából határesetekként jelentkező eseteket, a törvényben és más jogszabályban kifejezetten nem szabályozott kérdéseket. A jogalkalmazó szerveknek a szocialista törvényességgel összhangban álló jogértelmező tevékenységéhez is segítséget nyújtanak tehát a bevezető rendelkezések, ezek közül is különösen az a tétel, amely kifejezetten kiemeli, hogy a törvény rendelkezéseit a Magyar Népköztársaság gazdasági és társadalmi rendjével összhangban kell értelmezni.”

²² Stefan DNIESTRZANSKI: Die natürlichen Rechtsgrundstze (S 7 ABGB). In: *Festschrift zur Jahrhundertfeier des Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches*. Bécs, Manz, 1911. 2. kötet, 35.

²³ VARGA Csaba: *A kodifikáció mint társadalmi-történelmi jelenség*. Budapest, Akadémiai, 1979. 109.; KECSKÉS i. m. (2. lj.) 225.

Szűkebb felfogást tükröz, és kevesebb funkciót ruház a Bevezető rendelkezésekre az új Ptk. indokolása, amely szerint:

„A Bevezető rendelkezések meghatározzák e törvény célját, szabályozási területét és alapelveit. Ezek a normák adják meg a törvény általános kereteit, áthatják a részletszabályokat, megjelölik azok tárgyi és módszertani jellegzetességeit. A Bevezető rendelkezések többsége alapelvi jellegű, de szerepelnek itt olyan konkrét normák is, amelyeknek általános, az egész kódexre kiható jelentősége indokolja a kiemelt elhelyezést. A Bevezető rendelkezések között megfogalmazott alapelvek tömören kifejezik a törvény egészének eszmei alapját, szellemiségét, és közvetlen segítséget adnak a jogalkalmazás számára.”

Az új Ptk. tehát – szemben az 1959-es Ptk.-val – a Bevezető rendelkezések nem minden szabályát tekinti alapelvi jellegű szabálynak. Általános, az egész kódexre kiható jelentőségű szabályoknak tekinti, így az alapelvektől elválasztja azokat a normákat, amelyeket az 1959-es Ptk. alapelveknek, vagy legalábbis alapelvi jelentőségű szabályoknak tartott. Az új Ptk. indokolása kiemeli, hogy e törvény „elvi jellegű és jelentőségű kiindulópontnak tekinti, hogy a polgári jogi vitákat elsősorban az adott kérdésre vonatkozó konkrét normák alapján kell eldönteni.” Az új Ptk. tehát szigorúbban veszi a jogalkalmazás elemi folyamatában a speciális jogszabályt az általános jogszabály elé helyező klasszikus római jogi gyökerű elvet, a *lex specialis derogat legi generali* tételét. A Ptk. indokolása hangsúlyozza:

„[A]z alapelvek ezért az ítélkezési gyakorlatban mindenképp a konkrét normák értelmezésénél jutnak szerephez, különösen akkor, ha az adott szabály a bíróság számára kifejezetten mérlegelést enged. Kiemelten fontos az alapelvek szerepe a törvénykönyv – hosszú távra szánt – szabályainak a változó viszonyokhoz történő alkalmazásá tételében. Az alapelvek ebben az értelemben a jogfejlesztő értelmezés legjelentősebb eszközei.”

6. Az új Ptk. alapelveinek köre

Az új Ptk. a Bevezető rendelkezések között csak a törvénykönyv egészére vonatkozó elveket tartalmazza, és tudatosan csökkenti a törvénykönyv alapelveinek számát. Eddig a jogirodalomban a magyar polgári jognak legalább kilenc alapelvéről találhattunk említést. Ezzel szemben az új Ptk. csak négy alapelvet sorol fel és szabályoz. Miként arra az indokolás is utal:

„[Az 1959-es] Ptk. alapelvei közül e törvény nem mondja ki a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményét. Abból indul ki, hogy a törvénynek elsősorban az alanyi jogok szabad gyakorlását kell biztosítania, a kirívóan rendeltetésellenes joggyakorlás pedig rendszerint a joggal való visszaélés tilalmába ütközik. Emellett a jóhiszeműség és tisztesség követelményének érvényesítése is megfelelő lehetőséget ad a rendeltetésszerű joggyakorlás biztosítására.”

Az új Ptk. indokolása arra is kitér, hogy:

„[N]em tekinti valamennyi magánjogi viszonyban érvényesülő, általános követelménynek a kölcsönös együttműködés elvét; azt elsősorban a szerződéses viszonyok körében alkalmazható elvként fogja fel, és ezért a szerződések általános szabályainak élére helyezi. A szerződési jogon kívül (például a társasház belső viszonyaiban, a közös szülői felügyelet gyakorlása körében stb.) e törvény a konkrét normák megfelelő megfogalmazásával kívánja előmozdítani az érintett jogalanyok együttműködési készségét. Nem mondja ki (...) a tulajdon védelmének elvét sem, mivel azt olyan alkotmányos alapelvnek tekinti, amelynek érvényre juttatásáról az egész jogrendszer gondoskodik. A tulajdon védelmének a polgári jogi jogviszonyokban a kódex konkrét normái segítségével kell érvényt szerezni, s ezért az Alaptörvény mellett külön jogágazati alapelv megfogalmazása nem szükséges. Hasonló okból nem mondja ki (...) a személy védelmére vonatkozó alapelvet sem. Az Alaptörvény a legmagasabb szinten deklarálja az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogainak védelmét. (...) a tulajdon védelméhez hasonlóan itt is abból indul ki, hogy az Alaptörvényben megfogalmazott követelménynek a polgári jogi jogviszonyokban történő megvalósulását nem az elvi tétel megismétlésével, hanem konkrét normák, a személyiségi (illetve személyhez fűződő) jogok védelmére vonatkozó szabályok segítségével kell biztosítani.”

Az új Ptk. indokolása szerint tehát:

„[A]z egész törvényen végigható követelményként négy alapelvet fogalmaz meg. Ilyennek tekinti a törvény szabályainak értelmezésére vonatkozó általános tételt, a jóhiszeműség és tisztesség követelményét, az adott helyzetben általában elvárható magatartás követelményét és a joggal való visszaélés tilalmát. Kiegészítő jelleggel külön elveket fogalmaz meg e törvény egyes könyvek élén; például a családjogi viszonyok sajátosságaira tekintettel külön elvek is érvényesülnek a családjogi szabályokat tartalmazó könyvben.”

Az új Ptk. alapelvei rendszerének szerkezeti középpontjában – ahogy az az indokolásból kitűnik – az alanyi jogok szabad gyakorlásának a gondolata áll. Erre épül majdnem minden, ugyanakkor ez a gondolat nem kap alapvető szintű szabályozást e törvény Bevezető rendelkezései között, szemben a régi Ptk.-val [1959-es Ptk. 2. § (2) bekezdés].

7. Az új Ptk. egyéb bevezető rendelkezéseinek köre

Az új Ptk. indokolása szerint:

„[A] Bevezető rendelkezések között elhelyezett konkrét tényállásokra illő normák csak általános jelentőségüknél fogva kapnak itt helyet – az Általános Indoklás szerint –, de a jogalkalmazásban játszott konkrét szerepük nem különbözik e törvény további könyveiben elhelyezett normák funkciójától. Ilyennek tekinthető a jogszabály által megkívánt jognyilatkozat megtagadását szankcionáló szabály, ha az ilyen magatartást joggal való visszaélésként kell

értékeln, és az általa okozott sérelem másként nem hárítható el. Ide sorolható a felróható magatartásra előnyök szerzése végett történő hivatkozást tilalmazó (*nemo suam turpitudinem allegans auditor*) és a korábbi magatartással szemben álló cselekedet (*venire contra factum proprium*) figyelmen kívül hagyását előíró rendelkezés is. Ezek a normák – szemben az alapelvi jellegű bevezető rendelkezésekkel – önmagukban is konkrét polgári jogi igények elbírálásának szolgálhatnak alapjául. Általános jelentőségű konkrét rendelkezésnek tekinthető a polgári jogi alanyi jogok érvényesítésének bírósági útjára vonatkozó szabály is. Kihagyja ugyanakkor e törvény a Bevezető rendelkezések közül az utaló magatartás tényállását, és azt a kötelmi jogi könyvben: a kötelemfakasztó jogi tények között helyezi el.”

8. Az új Ptk. alapelveinek alkalmazási köre

Szemben az 1959-es Ptk. miniszteri indokolásával, az új Ptk. indokolása nem utal arra konkrétan, hogy az alapelveket joghézag esetén szabályozási hiányok pótlására is alkalmazni lehetne. Mivel e törvénykönyv szűkíti a polgári jogi alapelvek felsorolását, és az alapelvektől elkülöníti az általános jelentőségű konkrét szabályokat, egyértelműnek tűnik az az alapvonása, hogy speciális szabályok alkalmazása nélkül nem engedi pusztán az alapelvekre épülő ítélethozatalt. Az 1959-es Ptk. alkalmazása során ez a tétel nem volt ennyire tiszta, és azért nem, mert az alapelvek körében szabályozta a rendeltetésellenes joggyakorlás tilalmát (1959-es Ptk. 5. §), valamint az utaló magatartás szabályát is (1959-es Ptk. 6. §). Márpedig ezek az alapelvek kifejezetten jogviták eldöntését önmagukban is szolgáló alapelvek voltak. Eörsi rámutatott arra is, hogy annak idején elképzelhető volt a kizárólag az alapelv alapján való ítékezés más alapelvek felhívásával is. Például állami ingatlan alulértékeltlen való tartós használatba adása esetén az 1959-es Ptk. 3. § (2) bekezdése – 1991. június 9. napján hatályon kívül helyezett – szabályának segítségével a társadalmi tulajdonban esett sérelem korrigálható volt.²⁴ Fontos jogszerkezeti kérdéseket tehát – ahogy az az eddigiekből már látható – a korábbi Ptk.-tól eltérően ítéli meg az új törvénykönyv.

Összességében az új Ptk. Bevezető rendelkezéseinek szabályozása jelentős elmozdulást mutat a jogalanyok együttműködésére építő jogképtől az alanyi jogait szabadon gyakorló jogalanyok jogképének irányába. A mai világ fejlett, korszerű polgári jogi elméletének fő irányát követi azzal, hogy dogmatikáját nem a jogviszonyra, hanem az alanyi jogra építi.

---

²⁴ EÖRSI i. m. (13. lj.) 33.

NOCHTA TIBOR*

„Fejezetek” Lábady Tamás magánjogi szemlélete köréből

A jogászi szemléletet formáló hatások sokrétűek. Alakítják a családi és a gazdasági-társadalmi körülmények, az erkölcsi-lelki beállítottság, az iskolák, a példaképek, a lehetőségek, az elkötelezettség, az állhatatosság, az alázat, a tehetség, de talán mindenekfölött, az az emberkép,¹ amelyik az említett tényezők együtthatásaként alakul ki bennünk. Sokat gondolkoztam azon, hogy Lábady Tamás univerzálisnak is nevezhető magánjogi szemléletének színes *‘Fejezet-füzérét’* hogyan volna lehetséges érzékeltetni. Rövid idő telt el a halála óta, és bár hiányzik még *a távlat*, munkásságának élő hatásairól már most is lehet és érdemes szólni.

Miután személyében egységben volt jelen a jogtanári, a jogtudósi és a bírói habitus, magánjogi gondolkodásáról, megközelítéseiről mindhárom tevékenysége önmagában is hiteles képet adhat. Ahogyan azt a 60. születésnapja tiszteletére készült *Emlékkönyv*ben idestova tizenöt éve már leírtam, Lábady „tudása átadásában sohasem volt szűkmarkú”.² A kilenc évi közös tanári munka alapján újra megismételhetem, hogy a polgári jog ünnepe is volt, amikor fellépett az egyetemi katedrára. Lebilincselően érdekes és szemléletes megközelítései, képei voltak a magánjog lényegének, egyes intézményeinek megértéséhez. Ezek sorából szeretnék néhányat most felidézni.

Mint bíró és jogtudós érthetően sokszor kölcsönözte Arany János azon gondolatát, hogy „[k]ettős úton halad az emberi *élet*, egyik a gyakorlat, másik az elmélet”. Arra tanította a hallgatóit is, hogy keressék az elvont jogi tételek mögött a való életet, mindenekelőtt az embert. Lábadynak példaértékű volt a keresztényi hitélete, lenyűgöző volt műveltsége, a művészetek és az irodalom iránti érdeklődése. Magánjogi szemléletét e lelkület kiolthatatlan mécsesként világította meg. Sokat biz-

---

* Tanszékvezető egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar; egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

¹ LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2013. 19–20.

² NOCHTA Tibor – BÖLCSKEI János (szerk.): *Emlékkönyv Lábady Tamás 60. születésnapjára tanítványaitól*. Budapest, Szent István Társulat, 2001. 9.

tak rá az Égiek, ezért sokat is várhattunk Tőle! Univerzális szemléletű jogász volt olyan korban, amikor már ez szinte teljesíthetetlen a mai generációk számára. Egyetlen előadása sem szólt ‘csak’ a magánjogról – ő is azt tartotta, amit professzoraitól tanult: „a magánjog, maga az élet!”³

A létről való felfogása nélkül magánjogi szemlélete sem érthető meg. Ahogy megfogalmazta, „az emberlét, az egyetlen értelem hordozója, nem létezhet transzcendens dimenzió nélkül”. Az emberi lélek örökkévalóságának hite, erkölcsi tartalma adta pályája célját is. Sokszor idézte, hogy a törvények – ahogy azt Aquinói Szent Tamás *Summa Theologicájában* tanítja – olyan erkölcsi parancsok is, amelyek az ember szívébe vannak vésve. Lábady jogászi munkáját végigkísérte e hitvallással való azonosulása.

Egyetemes magánjogászi szemléletének alakításában a földi életére eső történelmi, gazdasági és politikai viszonyok mellett olyan egykori pécsi tanár egyéniségeknek, professzoroknak volt nagy szerepe, mint Rajczy Péter, Csizmadia Andor, Rudolf Lóránt, Losonczy István, Benedek Ferenc és nem utolsósorban Kulcsár Kálmán.⁴ Tőlük kapta életre szóló útravalóként a tudományos kutatás iránti kioltathatlan vágyat, a római magánjogi gondolkodás mai jogászi szemléletre is megtermékenyítő hatásának elfogadását, szakmai alázatát és a szociológiai, természetjogi és gazdasági megközelítés fontosságát a magánjogi kutatásaihoz és az ítélkezési tevékenységéhez.

Több évtizedes bírói (alkotmánybírói) pályafutása során hozott döntéseivel igazolta, hogy a törvény a bírói döntésben elevenedik meg, és benne mint tükörben válik láthatóvá a gazdasági-társadalmi és erkölcsi valóság. Magyarországon sorsfordító időkben születtek meg, Lábady aktív részvételével, azok az alkotmánybírói határozatok, amelyek a halálbüntetés megszüntetését és az abortusz kérdését a személyiségi jogok védelmével és az emberi személy jogalanyiségének összefüggésében értelmezték. Felfogásában „a személy emberi minőségét méltósága fejezi ki. Jogi megközelítésben az emberi méltóság azt jelenti, hogy az embernek van egy olyan, mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva az ember a jog számára mindig alany marad, és nem válhat soha se az állam, se a jog által dologgá, eszközzé vagy tárggyá.”⁵ Felfogásában:

„[a]z ember méltósága, az emberi lényeg a jog számára valójában transzcendens, azaz hozzáférhetetlen és érinthetetlen. (...) Az emberi méltóság a jog »előtt« létező, *a priori* érték, amely az emberi személy immanens sajátja. Az emberi méltóság által az ember képes felis-

---

³ LÁBADY Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 1997. 19–20.

⁴ NOCHTA–BÖLCSKEI i. m. (3. lj.) 12–15.

⁵ LÁBADY Tamás: Az emberi személy az új Polgári törvénykönyvben. *Iustum Aequum Salutare*, 2015/3., 141–166., 141.

merni mind a saját létének mély értelmű és objektív méltóságát, mind pedig az ebből eredő erkölcsi követelményeket, természeti törvényeket. (...) A méltóságnak ez az attribútuma különbözteti meg az emberi személyt a jogi személyektől, amelyek a jog kreatumai, teljesen szabályozás alá vonhatók, azaz nincs érinthetetlen lényegük. A méltóság viszont az ember istenképűsége, az emberi élettel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és redukálhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő.”⁶

Az emberi méltóság mint a személyiség integritása az emberi élettel együtt az emberi lényegét jelenti. A méltóság embervoltunknak és értékünknek fölemelő és feltétlen tiszteletet parancsoló volta, emberi lényegünk rangja. Ugyanúgy *a priori* érték, mint az élet, és a létezés emberdimenzióját fejezi ki. Az ember személyi méltósága azt biztosítja, hogy ne lehessen az emberi értékek között jogilag különbséget tenni. Mivel az emberi méltóság az állam és a jog által érinthetetlen, a jognak egyedüli lehetősége, hogy védje, óvja, a feltétlen tiszteletben tartás parancsával bástyázza körül az emberi méltóságot. Ha pedig az állam alapvető kötelessége, hogy a teremtett ember életét és méltóságát óvja, akkor szerinte ez a kötelezettsége az ember létezésének első pillanatától kezdve fennáll.

A halálbüntetést eltörölő és az eutanáziát is megengedhetetlennek tartó határozat után alig több mint egy évvel, 1991 decemberében az Alkotmánybíróság az ún. abortuszhatározatában nem tudta felvállalni, hogy az emberi élet és méltóság a fogamzás pillanatától kezdve abszolút védelmet kell hogy élvezzen. Lábady különvéleményben fejtette ki, hogy ha a méhmagzat befejeződött egyén, emberi individuum, akkor ettől kezdve nemcsak élete, hanem az élet lehetével méltósága is van. E nézete mellett egész életében kérlelhetetlenül kitartott. Ahogy írta, „az egyenlő méltóságú emberi személy jogi – így polgári jogi – emberfogalma az egyenlő jogképesség imperatív parancsában koncipiálódik.”⁷ Az egyenlő jogképesség azt biztosítja, hogy ne lehessen az emberi életet különbözően kezelni. Nincs az életre méltóbb és méltatlanabb! Az ember életének és méltóságának egysége következtében nem csak a halálban egyenlő minden ember, az élet egyenlőségét pedig a méltóság garantálja.

Az Alaptörvény,⁸ az ő munkásságának is köszönhetően, ma kimondja a méltóság sérthetlenségét, és azt, hogy a magzat életét fogantatásától kezdve védelem illeti meg. Ítéletáblai kollégiumi véleménnyel, nemzetközi jog-összehasonlítással készült – utóbb publikált – tanulmánnyal igazolta, hogy a Legfelsőbb Bíróságnak az az egykori álláspontja etikailag, morálisan, társadalmilag és jogilag is elfogadhatatlan és tarthatatlan volt, hogy a természetnél fogva fogyatékos gyermek lénye-

⁶ Uo.

⁷ Uo.

⁸ L. Alaptörvény II. cikk.

gében azért jogosult kártérítésre, mert megszületett. Ez a gyakorlat a prenatalis eutanáziát intézményesítené, és legitimálná, hogy a nemlét jobb, értékesebb a fogyatékos létnél.

Üdvözölte, hogy a Kúria végül felismerte, hogy a személy méltósága kizárja, hogy az emberi életet – így akár a fogyatékos magzati életet is – a jog kárnak minősítse, sőt azt is, hogy az emberi élet a jog számára a legnagyobb érték, amelyet a jognak minden tekintetben védenie kell. A fogyatékossgal fogant magzat és született gyermek személyében nem igényelhet kártérítést a polgári jog szabályai szerint, mert a magzati emberi élet nem lehet kár. Lábady ezt az eredményt így interpretálta: „[a] jog – ha csak apró lépésekben is – de azért mégiscsak a magzat emberi személy voltának elismerése felé halad, amely ha ez egyszer bekövetkezik nagyobb horderejű változás lesz a jogfejlődésben, mint a rabszolgaság felszabadítása volt.”⁹

A bírói gyakorlat fontos érdemének tartotta Lábady, hogy az szorosán összekapcsolta az emberi méltóság védelmét az élet és a méltóság tiszteletére irányuló szülői nevelési kötelezettséggel, és e kötelezettség elmulasztása esetén a szülő együttes kárfelelősségét állapítja meg az emberi méltóságot és életet durván sértő gyermeke magatartása miatt. A felsőbbírói ítélet elvi érveléssel mondta ki, hogy a szülő legalapvetőbb nevelési kötelezettsége – szinte már magzati állapotban – az emberi élet és méltóság tiszteletére és megbecsülésére irányuló nevelés, és ennek elmulasztása nem maradhat magánjogi felelősség nélkül.

Az élethez és a méltósághoz való veleszületett jogok „a lehető legteljesebb jogi oltalomban kell, hogy részesüljenek, és az ezen értékekkel szembeni követelmények – mint valóságos jogi tilalmak – korlátlanok, vagyis az államot is kötik. (...) Az állam tehát azért nem foszthatja meg büntető hatalmánál fogva az embert az élettől és az emberi méltóságtól, mert a halálbüntetéssel az Alkotmányban védett fenti értékeket önkényesen átrendezi. Önkényesen, mert az emberi lét és méltóság az értékek rangsorában minden értéket megelőz – itt az emberi jogok forrásáról, eredőjéről és alapjáról, azaz a jog által is sérthetetlen és elidegeníthetetlen értékekről van szó. A halálbüntetés ennek folytán önkényes, és ezért alkotmányellenes.”¹⁰

Lábady szerint minden emberfogalom az Alkotmány értelmezésével megállapítható: a fogantatástól kezdve a méhen belül növekvő lény a természettudományok szerint vitathatatlanul ember, genetikailag befejezett individuum, és fejlődésében a születés nem jelent olyan ugrást vagy alapvető változást, amely indokolná, hogy ahhoz különböző joghatásokat fűzzünk. Vagyis az Alkotmánybíróságnak – világnézetiileg semleges alapon – le kellett volna vezetnie az Alkotmányból azt, hogy a magzat is embernek, így jogalanynak tekintendő. Ha azonban a jogi ember foga-

⁹ Uo., 142.

¹⁰ 23/1990. (X. 31.) AB határozat a halálbüntetés alkotmányellenességéről, 96.

lom kiindulópontja nem a fogantatástól a halálig létező biológiai ember, akkor lehetővé válik a különbségtétel a méhen belüli és a méhen kívüli individuum között. Rámutatott arra is, hogy a magzat személyként való felfogása kérdésében erősödik a ‘természetes’ emberfogalom elfogadottsága. Az anya önrendelkezési joga és a magzat élethez való joga tekintetében kialakult vita lényegét jól tükrözik az általa megfogalmazott alkotmánybírói különvéleményei. Az ún. második abortusz-határozatban kimondta az Alkotmánybíróság azt is, hogy a nő súlyos válsághelyzete esetén a terhesség megszakítása nem alkotmányellenes.¹¹ Nem alkotmányos az abortusz teljes tiltása, de az anya önrendelkezési jogának korlátlanúsága sem.¹² Lábady az Alkotmány értékrendjéből le tudta vezetni a magzat élethez való jogát.

Lábady büszke volt az államosítással kapcsolatos határozathoz fűzött különvéleményére is, és nézete szerint a bírói függetlenség garantálása a hatalmi ágak elválasztásának elvéből eredő állami kötelezettség.

Lábady Tamás tudományos tevékenységének egyik csúcspontját is jelentette, hogy a 2013. évi V. törvény (új Ptk.) kodifikációjára életre hívott Kártérítési és biztosítási jogi munkabizottságot vezette, majd megfogalmazta az új kódex kártérítési jogra és biztosítási szerződésre vonatkozó koncepcióját. A kodifikációban való részvétel szakmai kiteljesedésének betetőződése volt. Lábady felelősségi jogi felfogása bizonyos értelemben hazai *felelősségi jogi forradalommal* ért fel a szerződészetesen alapuló és a deliktuális kárfelelősség kódexbeli szétválasztásával. A kontraktuális felelősség körében döntően a felróhatóságtól elszakított kockázatelosztáson nyugvó helytállás bevezetése szinte folytatása annak a felelősségi nézetének, amelyet a nagy ívű *Fejezetek a felelősségbiztosítás köréből* című monográfiájában már 1989-ben a „vétkességen alapuló polgári jogi felelősség hanyatlásaként” vizionált.¹³

A hazai jogirodalomban Lábadyhoz elválaszthatatlanul kötődik a nem vagyoni kártérítés intézményével együtt járó nehézségek fokozatos feloldásának szorgalmazása, amely évtizedeken át terhelte a bírói gyakorlatot. Nem volt meglepő, hogy a *sérelemdíj* az új Ptk.-ban a személyiségi jogok megsértése esetén igénybe vehető jogkövetkezmények sorában nem a kártérítés egyik formájaként jelent meg, hanem mint *sui generis* elégtételt is biztosító, egyfajta magánjogi büntetés. A Kúria Elnöke által létrehozott, a Ptk.-val kapcsolatban felmerülő joggyakorlati problémák feloldását segítő Tanácsadó Testület sérelemdíjjal kapcsolatos állásfoglalásának kialakítása során nagyban felhasználta azt a bölcs bírói magyarázatot, amelyet Lábady

¹¹ 48/1998. (XI. 23.) AB határozat.

¹² TERTYÁNSZKYNÉ VASADI ÉVA: Az élethez és az emberi méltósághoz való jog az Alkotmánybíróság döntéseiben. *Iustum Aequum Salutare*, 2009/2., 95–98.; 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, I. abortusz határozat (különvélemény).

¹³ LÁBADY Tamás: *Fejezetek a felelősségbiztosítás köréből*. Pécs, Pécsi Szikra, 1998. 13–14.

fogalmazott meg. Felhívta a figyelmet e jogintézmény kapcsán a teleologikus és a rendszertani jogszabály-értelmezés fontosságára, valamint a bírói kreativitás és bátorság jövőbeni mellőzhetetlenségére.

Lábady-nak voltak nagy súlyú mondatai, bibliai és irodalmi idézetei, amelyek magánjogi szemléletével is harmóniában voltak. Az egyetemes emberi kultúra fontos részének tartotta a jogi kultúrát – ezt az irodalmi, történelmi és művészeti példái hitelesítették. Nekem a Lábady-hatás leginkább azt jelenti ma is, amit az *Andrej Rubljov* című film harangöntés-jelenetével láttatott. Minden szemeszterben az első polgári jogi előadáson ezzel a velem maradt képpel is adózom Lábady professzor emlékének. „Harangot komolyan kell önteni, hiszen nem közönséges használatra szolgál, hanem az lesz a dolga, hogy közös gyakorlatra szólítsa az embereket. Harangot akkor is ugyanúgy kell önteni, ha a megbízatás akkora – s olyannyira újfajta öntvény elkészítésére szól –, amelynek megalkotásához nem elég egy emberélet. Harangot türelmes szenvedéllyel kell önteni, ha tudja az ember, hogy sohasem fogja meghallani a kondulását. Hiszen úgysem saját használatára önti.”¹⁴

A tudós élete gyakran csak magvetés, amely az utána következő nemzedék munkájában szökik majd kalászba. Így jutalmazza a tudomány az érte feláldozott életet a halhatatlansággal. Meggyőződésem, hogy ez feltétlenül igaz lesz Lábadyra. Köszönöm a Sorsnak, hogy tanítványa, kollégája és talán barátja is lehettem!

---

¹⁴ ANCSÉL Éva: Hogyan kell harangot önteni. In: ANCSÉL Éva: *Töredékek az emberi teljességről*. Budapest, Megvető, 1976. 92.

SZÉKELY LÁSZLÓ*

Generálklauzula a padláson

1. Vissza a kezdetekhez

Az első magyar polgári törvénykönyv (Ptk.) ígérete már az 1848-as áprilisi törvényekben megfogalmazódott.¹ A neoabszolutizmus korszakát magánjogunk történetében az osztrák polgári törvénykönyv hatálybaléptetése vezette be (császári pátens által 1853-ban), majd az Országbírói Értekezlet Ideiglenes törvénykezési szabályainak elfogadása zárta le (1861). Az 1867-es kiegyezés közjogi értelemben teljes konszolidációt eredményezett, de a hazai magánjog állapota igencsak sanyarú képet mutatott: „egyszerre romba dőlt régi magánjogunk úgyszólván egész művész épülete is.”² „A lebontással előállott részeken át sebes áradattal nyomult be az idegen jogrendszer, mely egész jogterületünket ellepve, a régi alapokon való továbbépítkezést jórészt lehetetlenné tette.”³ Nyilvánvaló volt, hogy a legsürgetőbb igényeket kielégítő résztörvények megalkotásával párhuzamosan immáron halaszthatatlan feladat nekigyürkőzni az általános polgári törvénykönyv kodifikációjának.⁴

Az előmunkálatok már 1869-től – résztervezetek formájában – megindultak,⁵ de igazi lendületet csak 1895-ben vettek, midőn az igazságügyi miniszter, Erdélyi Sándor⁶ Állandó Bizottságot hozott létre egy immáron egységes Polgári törvény-

---

* Az alapvető jogok biztosa, egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar.

¹ 1848. évi XV. tc. utasította a minisztériumot (kormányt), hogy dolgozza ki a polgári törvénykönyvet, és terjessze a legközelebbi országgyűlés elé. Ismert okokból erre nem kerülhetett sor.

² SZLADITS Károly: *Magyar magánjog. Általános rész.* Budapest, Grill Károly, 1941. 78.

³ Uo., 79., másutt „az osztrák jogrendszer romhalmazt talált, melyet el kellett takarítani”, uo., 84. Grosschmid szerint „miként a szántóföldön a sarló után a tarló, még sok volt a maradvány”. GROSSCHMID Béni: *Jogszabálytan.* Budapest, Athenaeum, 1905. 839.

⁴ Kereskedelmi törvény, váltótörvény stb.

⁵ Hoffman Pál (általános rész), György Elek (általános rész), Halmossy Endre (dologi jog), Apáthy István (kötelmi jog), Teleky István (öröklési jog), Grosschmid Béni (házassági vagyoni jog), Sipőcz László (gyámsági jog).

⁶ Erdélyi Sándor: Köröskisjenő, 1839. augusztus 1. – Budapest, 1923. június 10. 1869-ben Pest város főjegyzője, 1886-tól kúriai bíró, 1890-ben a győri kir. tábla elnöke, 1895–1899 között igazságügyi miniszter volt.

könyvtervezet megszerkesztése céljából.⁷ A munka hatalmas intenzitással vette kezdetét, a Bizottság időszakonként heti rendszerességgel ülésezett.

A személyiségi jogok tervezetbeli helyét illető ‘hamleti vívódás’ napra pontosan 1897. május 15-én dőlt el, amikor Szászy-Schwarz Gusztáv indítványára elfogadták, hogy a szellemi javakon való jogok szabályozását a törvénykönyvben egy külön fejezetben összegyűjtve – a személy- vagy dologi jogi részben elhelyezve – egységesen kell eszközölni, és e fejezetben a névhez való jogot, a „levéljog”, a szerzői jog stb. szabályait kell elhelyezni.⁸

A kérdésre tágabb, a kódex szerkezetével összefüggésben a május 24-i ülésen tértek vissza, amikor a tervezet „főbeosztása” tárgyában Szászy-Schwarz azt a hazai viszonylatban radikálisan új javaslatot tette, hogy a tervezetet a személyi jogról szóló rész nyissa meg az általános rész teljes elhagyásával.⁹ Álláspontja szerint az ún. szellemi tulajdonjog mellett minden embernek vannak olyan javai, amelyek pénzbeli forgalmi értéke nagy, mégis többre tartjuk őket a pénzbeli javaknál, ilyen a testi épség, az egészség, a becsület, a név, a hírnév stb. „Ezért szükséges, hogy e jogok amennyiben már törvényhozási rendezést nyertek, vagy arra érettek, a magánjogi törvénykönyvben szabályoztassanak, mindenesetre pedig a személyi jog keretének beillesztése által e jogok későbbi fejlesztése számára a nekik illő hely a magánjogi törvénykönyvben biztosíttassék.”¹⁰

Úgy vélte, meghaladott már a magánjog tisztán vagyoni jogi doktrínája, az új irányzat szerint – helyesen – a magánjog a nem pénzbeli érdekek biztosítására is hivatva volt: „az újabb szociális törvényhozás követelménye, hogy a polgári törvénykönyv nemcsak a vagyonos néposztályok, hanem mint általános polgári törvénykönyv minden polgárának állami védelemre szoruló és arra méltó érdekeit védelem alá vegye.”¹¹ A szubjektív személyiségi jogoknak e megnövekedett fontosságát a rendszerbeli elhelyezéssel is ki kellett fejezni a törvénykönyvben, „mert a személyiség joga, a mint egyrészt még a legszegényebb embernek is megvan, úgy másrészt a leggazdagabbnak is legbecsesebb, és ennyiben nemcsak hogy a tulajdon, szolgálat és egyéb alanyi vagyoni jogok mellé rendelést igényelhet a törvénykönyvben, hanem jelentőségének csak úgy teszünk eleget, ha az összes alanyi jogok élére állítjuk.”¹²

---

⁷ Vezetője Vavrik Béla, majd Lányi Bertalan, tagjai Grosschmid Béni, Sipőcz László, Imling Konrád, Thirring Lajos, Szászy-Schwarz Gusztáv voltak.

⁸ *A magyar Általános polgári törvénykönyv tervezetét előkészítő Állandó Bizottság jegyzőkönyvei.* Budapest, 1897. 28–29.

⁹ Javaslatát azzal indokolta, hogy a Bürgerliches Gesetzbuch ezzel ellentétes megoldása kizárólag egyetlen ember – Friedrich Carl von Savigny – tekintélyére vezethető vissza, és a személyi jog mellőzése miatt a német kódexet is számos kritika érte a korabeli irodalomban.

¹⁰ *A magyar Általános Polgári törvénykönyv tervezetét előkészítő Állandó Bizottság jegyzőkönyvei* i. m. (8. l.) 35.

¹¹ Uo.

¹² Uo.

A személyiségi jogok magánjogi oltalmának ‘ontológiai’ alapkérdése ezzel 1897-re eldőlt, de nyitva maradt még a szabályozás technikai kivitelezését illető kérdés. Az Állandó Bizottság által 1900-ban közzétett tervezet első szövege¹³ a 87. §-tól a 93. §-ig végül a taxáció módszerével foglalta össze a törvényi védelemre méltónak ítélt személyiségi értékeket:

- szabadság, testi épség, egészség, becsület védelme;
- névhez való jog;
- képmáshoz való jog;
- levéltitok, bizalmas iratok (lényegében magántitok) védelme.

A Tervezet első szövege tehát még nem élt a kínálkozó lehetőséggel, hogy a személyiségi jogok magánjogi védelmére az *általános személyiségi jog* deklarálásával modern *generálklauzulát* alkosson. A szelektív taxáció szempontjait indokolva Szászy-Schwarz kifejtette, hogy csak a személy fizikai és társadalmi létének alapfeltételeit alkotó és a személyi állapot integritásához tartozó személyi javakra kívánták kiterjeszteni a magánjogi oltalmat.¹⁴ Végző soron tehát ezeket a személyiségi értékeket ítélték a legbecsesebbeknek, ezért a törvény által oltalmazandónak. A védelem abszolút szerkezetének kialakításánál a mintát tudatosan a dologi jogból vették át: „a védelem szabályozása a személy és a dolog közötti kapcsolat megháborítása elleni magánjogi védelem analógiája alapján történhetik.”¹⁵

A Tervezet első szövege még korántsem volt szemléleti és tartalmi vonatkozásában egységes mű. Mint később a Magánjogi törvényjavaslat (Mtj.) indokolása is megállapította, az első szöveg még nem volt alkalmas a törvényhozási tárgyalásra, és alkotói nem is erre szánták: a szerkesztői résztervezetek összefoglalása és az ilyen horderejű jogalkotási mű esetében nélkülözhetetlen szakmai vita anyaga volt (ma úgy mondhatnánk: nulladik változat). „Tehát mindenekelőtt tüzetes bírálati anyagot kellett gyűjteni, azt rendszeresen feldolgozni, az alapvető kérdéseket bizottságban tárgyalni és eldönteni, s mindezen előkészítő munkálatok alapján a tervezetet teljesen át kell dolgozni.”¹⁶ A Tervezet megjelentetése korábban soha nem tapasztalt felpezsdülést indított el a hazai jogtudományi irodalomban és tudományos életben. A publikált reflexiók, ellenjavaslatok és vitairatok terjedelmét tízezer oldalakban lehetett mérni. A második szöveget több mint tizenkét évig előkészítő munkálatok során összegezték a felvetett bírálatokat, és igyekeztek beemelni a Tervezet anyagába, ha hasznosíthatónak bizonyultak. Így készült el a Tervezet

---

¹³ *A magyar Általános polgári törvénykönyv tervezete*. Első szöveg. Budapest, 1900.

¹⁴ *Indokolás a magyar Általános polgári törvénykönyv tervezetéhez*. Első kötet. Budapest, 1901. 155.

¹⁵ Uo.

¹⁶ *Indokolás Magyarország Magánjogi törvénykönyvének törvényjavaslatához*. Budapest, 1929. 1. kötet, 5.

további tárgyalását előkészítő Főelőadmány és a Tervezetre vonatkozó Bírálati Anyag, amely nemcsak az első szöveghez fűzött kritikai felvetéseket foglalta össze, hanem reflektált is azokra. A bírálati anyag arról tanúskodik, hogy a Bizottság az egybegyűjtött észrevételek feldolgozásában teljességre törekedett – nem volt olyan releváns vélemény, amely elkerülhette volna a szerkesztők figyelmét.

A legalapvetőbb eldöntendő kérdéssé a személyiségi jogok védelmének terjedelme vált. A Tervezet első szövegének megoldását kritizálók egyik tábora az általános személyiségi jog generálklauzulájának deklarálásával tágította volna a védelem határait, mert:

„[H]elyesebb volna, ha a T. általános directívákat adna taxatio helyett, mert a taxatio már most sem kimerítő, és megfosztja a T. szabályozását attól a ruganyosságtól, amelyet a viszonyok folytonos fejlődése és átalakulása éppen ezen a téren megkíván. A szabályozásnak olyannak kell lennie, hogy annak alapján majdan védelemben részesülhessenek olyan személyiségi javak is, amelyekre nézve a védelem szüksége ma még fel sem merül. Szükséges volna ezért különösen a 87. §-nak általánosabb szövegezése olyan értelemben, hogy védelemben részül minden jog, amely az ember személyiségéből folyik.”¹⁷

Más vélemények „az ilyen általános elvi kijelentést túlságosan messzemenőnek és már általánosságánál fogva is az egyes érdeksérelmek tekintetében nem eléggé hathatósak tekintették, de a T. által védett személyi jogokat egyik-másik irányban további taxatióval kívánták bővíteni.”¹⁸

E ponton talán nem túlzás kijelenteni, hogy korszakos magánjogtörténeti esemény kései tanúja lehet az olvasó, amikor a Bizottság kodifikációs irataiból most először kirajzolódó alapkérdést vizsgálja, nevezetesen, hogy a személyiségi jogok védelmének magánjogi eszköztárában a generálklauzula vagy a taxáció lett volna a szabályozás kívánatosabb módja. A Bizottság 1909-ben még nem ítélte úgy, hogy a kérdés döntésre érett lenne, de nyitottnak mutatkozott a nevesített jogok további elemekkel való bővítésére, pl. a kereskedő hitelének, illetve a munkaerő jogának kódexbe emelése útján. Ugyancsak elfogadta a művészi és írói álnév használatának jogát is mint újabb személyiségi jogot.

A Főelőadmány és a Bizottság tárgyalásainak anyagát feldolgozó, 1913-ra elkészült második Tervezet-szöveg ezzel ellentétben már tulajdonképpen igazi generálklauzulát fogalmazott meg, amikor a 22. §-ában kimondta: „Akit személyiségében valaki jogtalanul megsért vagy jogtalanul másként háborít, az a háborítótól a háborításnak megszüntetését követelheti, és ha ismétléstől lehet tartani, keresettel kér-

---

¹⁷ *A magyar Általános polgári törvénykönyv tervezetének főkérdéseire vonatkozó bizottsági tárgyalások*. I. kötet. Személyjog, Családjog. Budapest, 1909. 29.

¹⁸ Uo., 30.

heti, hogy a bíróság a másikat a háborítástól tiltsa el.” Ezt a tervezeti szöveget Balogh Jenő¹⁹ igazságügyi miniszter 1913 októberében a képviselőház elé terjesztette (átdolgozás után, ezért ez már a Tervezet harmadik változata volt). Mindenképpen indokolt leszögeznünk, hogy a személyiségi jogok védelmének első generálklauzuláját (noha eléggé nehézkes megfogalmazásban) 1913-ban már a törvényhozás elé terjesztették, ezzel a magyar magánjogban eldőlni látszott a nagy dilemma az általános személyiségi jog törvényi megfogalmazása javára a szűkebb vagy tágabb körű taxációval szemben. A törvényjavaslat indokolása – mintha valami mellékes kérdésről lenne szó – igen szűkszavúan csak annyit közöl:

„[A Bizottság] megfelelőbbnek találta, hogy a polgári törvénykönyvbe a személyiség védelmére vonatkozólag csupán olyan általános elvi kijelentés vétessék fel, amely a védelmet a személyiség jogtalan megsértése vagy más módon való jogtalan háborítása ellen az egyes személyiségi javak külön megjelölése nélkül biztosítsa, mert ily módon a személyiségnek a legkülönbözőbb megnyilvánulására kiterjedő védelem biztosítható, a bírói gyakorlatnak és külön törvényeknek állván feladatában, hogy a polgári törvénykönyvben megjelölt elvi alapon a védelem tüzetesebb szabályait egyes vonatkozásban kifejtse.”²⁰

A harmadik szöveg 22. §-ának szövegezése (miként ezt láthattuk fentebb) még elég darabos, kevésbé gördülékeny volt, és ezt jól érzékelték a korabeli jogászai közvélemény is. Bizonyosság erre, hogy amikor a Tervezet harmadik szövegét egy erre a célra felállított különbizottság a képviselőházon belül átvizsgálta és alaposan végigtárgyalta, új szöveg készült (a negyedik), amelyet a különbizottság főelőadójának²¹ jelentésével együtt újra a képviselőház teljes ülése elé terjesztettek – ez az új szöveg nem hagyta érintetlenül a Tervezet eredeti, még nyers megfogalmazású személyiségi generálklauzuláját sem.

A különbizottság (tárgyunk szempontjából) legfontosabb javaslata szerint „kívánatos továbbá, hogy a személyiségi jog mint abszolút jog pozitív irányban meghatározottassék”.²² A generálklauzula pozitív meghatározása úgy értendő, hogy szükségesnek látták a szöveg átalakítását, hogy az fogalmazzon meg olyan tartalmi összetevőt, amely e jogok rendeltetésére vonatkozóan ‘pozitíve’ állít valamit, tehát eligazítást ad azok célját illetően. Ugyanakkor azt is fontosnak ítélték, hogy a

---

¹⁹ Balogh Jenő: Devecser, 1864. május 14. – Budapest, 1953. február 15. Az MTA tagja, 1913–1917 között igazságügyi miniszter.

²⁰ *Indokolás a Polgári törvénykönyv törvényjavaslatához*. I. kötet. Bevezetés. Személyi és családi jog. Budapest, Igazságügyi Közlöny, 1914. 34.

²¹ Nagy Ferenc (1852–1928).

²² *A Polgári törvénykönyv törvényjavaslatának tárgyalása a képviselőház külön bizottságában*. I. kötet. Budapest, Grill Károly, 1915. 16–17.

törvény legalább példálózó jelleggel sorolja fel a névviseléshez, a képmáshoz, a levéltitokhoz és a bizalmas iratokhoz való jogot mint különösen sérülékeny, ezért védendő személyiségi értékeket.²³

A személyiségi jogok magánjogi védelmét biztosítani hivatott generálklauzula a különbizottság által megformált alakjában a következőképpen szól: „17. § Mindenkinnek joga van arra, hogy a törvénynek és mások jogainak korlátai között személyiségét szabadon érvényesíthesse, és hogy ebben őt senki se háborítsa (személyiség joga).” Minden fenntartás nélkül kijelenthetjük, hogy az 1915-ös bizottsági szöveg a személyiségi jogok magyar generálklauzulájának máig legelegánsabb és leggördülékenyebb formuláját alkotta meg, és csak sajnálkozhatunk, hogy a kiváló megfogalmazás osztozott a negyedik „bizottsági” szöveg sorsában azzal, hogy nem emelkedhetett törvényerőre. Az ismert történelmi események miatt a Ptk. kodifikációja csak 1922-ben folytatódhatott, az új, immáron ötödik szöveget (felhasználva a felsőbbíróságok, a budapesti ügyvédi kamara, a közjegyzői kamara stb. észrevételeit is) 1928. március 1-jén terjesztették az Országgyűlés elé (Mtj.).

Az Mtj. a személyiségi jogok tervezetét illetően már semmiféle újdonságot nem hozott, a 107–109. §-ban egyetlen szó változtatás nélkül átvette a bizottsági szöveg minden megoldását a személyiség magánjogi védelmét illetően, és értelemszerűen a generálklauzulát is. A tömör és logikailag feszes indokolás szerint a javaslat az általános *negatoria actio* megadását látta indokoltnak, és utalt arra, hogy „az ekként megvédendő egyes személyiségi jogok kimerítő felsorolásától az Mt. tartózkodott, meghatározásukat és kifejezésüket a tudományra bízván.”²⁴

A „kodifikálatlan kódexet”,²⁵ noha a törvényhozás soha nem emelte törvényi erőre, a bírói gyakorlat befogadta, sőt még a kifejezetten az Mtj. megfelelő paragrafusaira való hivatkozás is gyakorivá vált a bírósági határozatok indokolásában.²⁶ A múlt század negyvenes éveinek elején teljes joggal állapíthatta meg Balás Piri Elemér a Szladits-féle *Magyar magánjog* személyiségi jogi részének szerzőjeként, hogy „nyugodt lélekkel állíthatjuk tehát, hogy az általános személyiségi jogi oltalom elve a valóságos jogéletet tekintve, érvényesül jogrendszerünkben.”²⁷

²³ A generálklauzulának a példálózó felsorolással való kiegészítése Meszlény Artur ötlete volt, szerinte az általános személyiségi jog még túlságosan újszerű, a köztudatba még nem ment át, nem ártana tehát orientálni a jogalkalmazást. MESZLÉNY Artur: A polgári törvénykönyv második tervezete. *Jogállam*, 1913/6., 424–441.

²⁴ Uo. *Indokolás Magyarország Magánjogi törvénykönyvének törvényjavaslatához* i. m. (16. lj.) 53.

²⁵ REITER Béla: A kodifikálatlan kódex. *Jogtudományi Közöny*, 1934/14.

²⁶ HORVÁTH Attila: *A magyar magánjog történetének alapjai*. Budapest, Gondolat, 2006. 111.

²⁷ BALÁS P. Elemér: Személyiségi jog. In: SZLADITS: *Magyar magánjog: Általános rész*. Személyi jog. Budapest, Grill Károly, 1938. 624.

Az 1915-ös ‘esztétikailag’ tökéletes megfogalmazású generálklauzula tehát dicsőséges győzelmet aratott a hazai magánjog organikus fejlődésű jogéletében, ám az ígéretes kezdetet – mint minden másban – az 1945-től kezdődő új társadalmi berendezkedés alapjaiban paralizálta.

2. Az 1959-es Ptk. általános személyiségi joga

Az 1945-ös év a magyar történelem talán legélesebb cezúráját hozta, és ez vonatkozik a magyar magánjog történetére is. Az ún. szocialista átalakulás következményeinek polgári jogi vonatkozásai nem tárgyai jelen dolgozatunknak, meghaladná a rendelkezésünkre álló terjedelmi kereteket. A bekövetkezett változásokat összefoglalóan úgy jellemezhetjük, hogy a magánjog éltető elemei – magántulajdon, tulajdonosi autonómia, személyes szabadság, szerződési szabadság stb. – gyökerestül irtattak ki a mindennapok valóságából az 1950-es évek elejére. Magától értetődő, hogy a marxista-leninista állam- és jogelmélet hatása alól a személyiség polgári jogi védelmének elmélete sem maradhatott mentes, bizonyos értelemben már azt is kész csodának minősíthetjük, hogy a személyiségi jogeszme egyáltalán fennmaradt (ha csökevényes formában is) a tárgyalt korszakban.

A személyiségi jogokkal kapcsolatos jogpolitikai és ideológiai szemlélet lényege az volt (mint minden más jogintézmény esetében), hogy a szocialista jog megoldásait élesen el kellett határolni a korábbi kapitalista megfelelőitől, és szembe kellett azokkal állítani. A nem vagyoni, személyiségi jogok kapitalista védelme lényegében azon alapult a szocialista jogtudomány szerint, hogy a tőkés társadalom minden nem vagyoni értéket áruvá változtatott, és pénzen megvásárolhatóvá tett, ezért ugyanazokat az eszközöket használta fel a nem vagyoni jogok védelmére, mint általában az árutulajdonéra. A nem vagyoni, személyiségi jogok kapitalista oltalmára jellemző az is, hogy e jogvédelem mögött az emberek formális egyenlősége áll. Ilyen körülmények között a nem vagyoni, személyiségi jogok védelme sohasem lehet kielégítő olyan társadalomban, amely a termelőeszközök magántulajdonára épül, és ennek következtében antagonisztikus osztályellentétek feszítik. A személyiségi jogok szocialista polgári jogi védelme a kapitalista jogrendszerrel mindenekelőtt elvi alapjaiban különbözik. A szocialista jogrendszer ugyanis – vallották hívei – nem tekinti többé árunak az embert és az embert megillető legszemélyesebb, nem vagyoni jellegű értékeket, és mint nem vagyoni értékeket részesíti következetes védelemben. A szocialista védelem az eszköztárát tekintve is különbözik, mert az elsődlegesen nem vagyoni jellegű.

Ezen jogideológiai tételek jegyében mérték a súlyosabb csapást a személyiségi jogvédelem eszközeire azzal, hogy 1953-ban a Legfelsőbb Bíróság III. sz. polgári elvi döntése megszüntette a korábbi bírósági gyakorlatból ismert, és a Mtj. 1114. §-ába is felvett nem vagyoni kártérítést. A fő indok az volt, hogy a szocialista társadalmi berendezkedéssel a személyi értékek pénzre válthatósága nem egyeztet-

hető össze, az ellentétes a szocialista erkölcsi felfogással. Sommásan fogalmazva tehát, a Ptk. előkészítő munkálatainak kezdetekor, 1953-ban a személyiségi jogok magánjogi eszméje számára nem igazán voltak ideálisak a viszonyok (miként általában a magánjogi kodifikáció egészére nézve sem).

Nem meglepő ezek után, hogy a kodifikáció elvi-rendszertani alapjait kidolgozó Világhy Miklós (1954 januárjában) egyáltalán nem tartotta indokoltnak a személyiségi jogok önálló szabályozását²⁸ – szerencsére a kodifikációs bizottság később elvetette a javaslatát. A személyekről szóló részek szakmai előkészítését az ELTE ÁJK I. és II. polgári jogi tanszéke végezte, itt állították össze a tematikákat, indokolását pedig Nizsalovszky Endre írta. Személyiségi jogi szabályokat a tematika eredetileg csak a névjog vonatkozásában tartalmazott, később Nizsalovszky már úgy foglalt állást, hogy a személyiségi jogok mint önálló alanyi jogok elismerését és védelmét a szocialista polgári törvénykönyvnek is tartalmaznia kell.²⁹ Az ELTE ÁJK Polgári jog tanszékei által készített tematika szerint a kódexnek „ki kell fejezni az ember és a jogi személy személyiségének oltalmát, amely a névhez, a jó hírnévhez, a személyiség érvényesüléséhez, embernél a képmáshoz való jogra, valamint a szellemi alkotásokhoz fűződő személyiségi jogokra terjed ki.”³⁰ Hogy ezt generálklauzula általánosságával vagy csak a nevesített egyes jogok felsorolásával képzeltek el, a szöveg alapján nem dönthető el. (A magunk részéről az előbbire gyanakszunk, már csak az ismert judikatúrabeli tradíciók okán is, ill. a végül elfogadott törvény is ezt látszik igazolni.) Azonban 1955-ben az Igazságügyi Minisztérium (IM) által összesített észrevételek között a Közgazdaságtudományi Egyetem javaslatára, hogy taxatívén kellene felsorolni az összes nevesített személyiségi jogot, az IM Törvényelőkészítő Osztálya olyképpen reflektált, hogy ez lehetetlen, tehát egyértelműen generálklauzulában gondolkodtak.³¹

A Törvényelőkészítő Főosztály 1958 novemberében összefoglalót készített a Ptk. tervezet munkálatainak akkori állásáról.³² A személyiségi jogokra vonatkozóan azt tartotta fontosnak kiemelni, hogy mentesnek kell lenniük mindenfajta vagyoni vonatkozástól, a személyiségi értékek nem válhatnak áruvá, és a szankció-rendszert is meg kell tisztítani minden vagyoni elemtől. Nem vagyoni kártérítés tehát az új kódex szerint nem lesz alkalmazható, de ha a jogsértés vagyoni kárt okoz, az általános szabályok szerint követelhető kártérítés.

---

²⁸ VILÁGHY Miklós: A Magyar Népköztársaság polgári törvénykönyvének rendezéséről. *Jogtudományi Közlöny*, 1955/8., 457–487.

²⁹ NIZSALOVSKY Endre: A polgári jog alanyai. *Jogtudományi Közlöny*, 1955/7., 412.

³⁰ A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvének (első rész) tematikája (ELTE.) *Az Igazságügy-minisztérium iratanyaga az 1959-es Polgári Törvénykönyv előkészítésével és hatályba léptetésével kapcsolatban*. Budapest, Magyar Közlöny és Lapkiadó Kft., 2017. 198.

³¹ Uo., 218.

³² Uo., 771.

A fenti elvi megfontolások ismeretében nem, meglepő, hogy az 1959-es Ptk. IV. cím („A személyek polgári jogi védelme”) igencsak szűkszavúra sikeredett, mindössze két paragrafust (14 bekezdést) tartalmazott. Lássuk először is a generálklauzulát.

2.1. „81. § (1) A személyhez fűződő jogok a törvény védelme alatt állnak”

Az indokolás bevezetője szerint:

„[A] polgári jog alanya (...) igényt tarthat arra is, hogy a személyhez fűződő, azzal összefüggő, elválaszthatatlan jogai polgári jogi védelembe részsüljenek. A javaslat tehát biztosítani kívánja, hogy bárki a személyéből folyó alanyi jogait – a bevezető részben részletesen meghatározott keretek között – szabadon és háborítatlanul érvényesíthesse.”³³

Feltűnő, hogy míg a kodifikációt előkészítő tanulmányok, iratok, észrevételek stb. 1953-tól kezdődően minden esetben a megszokott „személyes jogok” terminust használták, az elfogadott törvény a „személyhez fűződő jogok” elnevezést vezetette be. Az indokolás semmilyen magyarázatot nem ad arra, hogy a tradicionális és általánosan bevett fogalom miért került elvetésre. Később, már a 60–70-es években az volt az általános vélekedés a jogirodalomban, hogy erre azért volt szükség, mert személyisége csak az embernek van, következésképpen a jogi személyeket is megillető jogcsoportot nem lehet személyiségi jognak nevezni, ezért a neutrális „személyhez fűződő jog” használata inkább adekvát. Ennek azonban az 1959-es Ptk. eredeti, hatályba lépéskori szabályai ellentmondanak, mert a nevesített jogok felsorolásában a jogalkotó kifejezetten az „állampolgárok” személyhez fűződő jogairól tesz csak említést, és egyetlen, külön is szabályozott jog, a névjog esetében utal arra, hogy az a jogi személyeket is megilleti. Ugyanakkor az eredeti szöveg nem tartalmazott egy általános utaló szabályt sem (mint 1977 után), amely általában a jogi személyekre is kiterjesztette volna a személyhez fűződő jogok hatályát megfelelő alkalmazással. Ezekután csak azzal a feltételezéssel élhetünk, hogy alighanem a korábbi „burzsoá” magánjogtól való éles elhatárolódás igénye lehetett a terminológiai váltás valódi oka.

Az elemezett VII. fejezet 1. § (1) bekezdésének szövege – „a személyhez fűződő jogok a törvény védelme alatt állnak” – tulajdonképpen az egyszerű nyelvtani értelmezés alapján nem is tekinthető generálklauzulának, hiszen csupán annyit közöl

---

³³ *A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve (és javaslatának miniszteri indokolása)* IM. Budapest, KJK, 1959. 68.

az olvasóval, hogy bizonyos jogok a törvény védelme alatt állnak, ez azonban olyan trivialis, amelyet végső soron minden polgári alanyi jogról elmondhatunk, hiszen ha egy jog nem állna törvényi védelem alatt, akkor azt nem is lehetne jognak tekinteni. Ugyancsak semmit nem tudunk meg sem a törvényszövegből, sem az indokolásból arról, hogy ugyan mi is a rendeltetése, hivatása ezeknek a jogoknak, egyáltalán mire valók. Az sem derül ki a ‘takarékos’ szövegezésből, hogy itt abszolút szerkezetű jogviszonyokról van-e szó, tehát a személyiség tisztelete mindenre vonatkozó kötelezettséget keletkeztet anélkül, hogy név szerint azonosíthatók lennének.

Arra, hogy a 81. § (1) bek. megfogalmazását mégis a személyiségi jogok generálklauzulájának kell tekinteni, igazából csak a (2) bek. azon deklaráció fordulatából következtethetünk, hogy „az állampolgárok személyhez fűződő jogainak sérelmét jelenti *különösen*...,” majd következik egy példálózó felsorolás.³⁴ A „különösen” kifejezéssel való bevezetés tehát arra utal, hogy a törvényhozó a semmitmondó (1) bek.-t mégiscsak generálklauzulának szánta. Ezt az indokolás szövege tulajdonképpen megerősíti, kimondva, hogy „a javaslat a személyhez fűződő jogok közül kifejezetten csupán a legjelentősebbeket, elsősorban az Alkotmányban is rögzített jogokat emeli ki, miután elvileg leszögezi, hogy a Polgári Törvénykönyv is védelemben részesíti az *összes személyhez fűződő jogot* [81. § (1) bek.]. A 81–84. §-okban foglalt felsorolás³⁵ tehát nem tekinthető teljesnek.”³⁶

Szögezzük tehát le, hogy az 1959-es Ptk. személyiségi jogi generálklauzulája nagyon lebutított, szintelen, szagtalan, illékony halmazállapotú formula volt, különösen, ha összehasonlítjuk az örökségbe kapott 1915-ös bizottsági szöveg, illetve az 1928-as Mtj. hasonló szabályával: „Mindenkinek joga van arra, hogy a törvények és mások jogainak korlátai között személyiségét szabadon érvényesíthesse, és hogy ebben őt senki se háborítsa.”³⁷ A különbség akkora, mint a teológia és a geológia között: ég és föld.

Ez az esztétikailag is kifogástalan szövegezésű, elegáns megfogalmazás tehát süllyesztőbe került közel fél évszázadra – sorsát alighanem az pecsételte meg, hogy világosan és félreérthetetlenül szólt a személyiségi jogok valódi hivatásáról, nevezetesen az emberi személyiség szabad érvényesíthetőségéről és ennek háboríthatatlanságáról. Az 50-es évek „szűk levegőjén” egy ilyen deklaráció már-már az

³⁴ Hátrányos megkülönböztetés, lelkiismereti szabadság megsértése, személyes szabadság korlátozása, testi épség és becsület megsértése.

³⁵ A 34. lj.-ben felsorolt nevesített jogok után a törvény eredeti változata még említést tett a névjegyjogról, a jóhírnévről, a levéltitokról, a magánlakásról, a képmás és a hangfelvétel védelméről. Összesen tehát tizenegy jog szerepelt nevesítve.

³⁶ *A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve (és javaslatának miniszteri indokolása)* i. m. (33. lj.) 69.

³⁷ Bizottsági szöveg 17. §, Magánjogi törvényjavaslat 107. §.

államrend elleni izgatás büntető tényállását merítette volna ki. Ha valamire, hát éppen a személyiség szabad érvényesítésére aligha volt igény a proletárdiktatúra jogalkotásának.

Tulajdonképpen szerencsés fordulatként könyvelhetjük el, hogy egyrészt a jogtudomány (jogirodalom), másrészt a bírói joggyakorlat 1959-es Ptk. korabeli 81. § (1) bek. semmitmondó szövegét („a személyhez fűződő jogok a törvény védelme alatt állnak”) – nyilván a hazai magánjogi tradíciók hatása alól magát kivonni nem tudván – ténylegesen az általános személyiségi jogi védelem deklarálásának értelmezte.

„A védelem elvi alapja az, hogy a szocialista társadalomban a legfőbb érték az ember. (...) Polgári jogunk a személyhez fűződő jogokat és törvényes érdekeket általánosságban részélti védelemben, védelmet nyújt tehát a személyiségi jogok sérelmének minden formája ellen, tekintet nélkül arra, hogy a sérelem adott esetben valamely külön törvényi rendelkezésbe ütközik-e vagy sem.”³⁸

A személyiségi jogi védelem generálklauzulája tehát végső soron – ha vitatható minőségben is –, valamiképpen csak túlélte a hazai magánjog szocialista fordulatának betetőzését jelképező első Ptk. hatálybalépését. Nagy bajban lennénk azonban, ha ennél több pozitívumot lennénk kénytelenek a javára írni.

3. Az 1977-es Novella generálklauzulája

A Polgári Törvénykönyv felülvizsgálatának lehetőségeiről már a 1960-as évek végén folyt politikai diskurzus. A lehetséges reform alapvető motivációja a szabályozás és a gazdasági irányítási rendszer közötti – az ún. új gazdasági mechanizmus 1968-as bevezetésével – megbomlott összhang helyreállítása volt. A személyiségi jogok revíziójának problémája ehhez képest teljesen periférikus kérdésként jelentkezett, indoka legfeljebb az lehetett, hogy a Ptk. hatálybalépése óta már egy bő évtized eltelt, a megváltozott életviszonyok között bizonyos intézmények meghaladottá váltak, másokat az ítélkezési gyakorlat átalakított, továbbfejlesztett. A továbblépés kívánatos útját nem egy új törvénykönyv megalkotásában, hanem az 1959-es kódex reformjában vélték megtalálni, így a Ptk. szerkezeti felépítésének gyökeres változtatása nem fogalmazódott meg célként. A reform értelemszerűen a kötelmi jogot érintette a legmélyrehatóbban.

---

³⁸ VILÁGHY Miklós – EÖRSI Gyula: *Magyar polgári jog*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1965. 1. kötet, 164. Hasonlóképpen: *Ideiglenes tananyag a polgári jog általános részéből*. Budapest, ELTE, 1975. 185.

Az IM Törvényelőkészítő Főosztálya 1971 májusára elkészítette a Ptk. felülvizsgálatának tematikáját. A személyiségi jogok vonatkozásában célként csupán annyi fogalmazódott meg, hogy fokozottabb védelmet kell biztosítani a jogi személyek és a gazdálkodó szervezetek jogainak (pl. a névjog kiterjesztése a cégoltalomra, az üzleti hírnév hathatósabb védelme, az üzleti és üzemi titok biztosítása stb.). A legfontosabb elvi megállapítás kétségkívül az volt, hogy „meg kell vizsgálni, milyen eszközökkel lehetne a nem vagyoni érdeksérelem jóvátételét a polgári jogban biztosítani (erkölcsi kártérítés).”³⁹ (A nem vagyoni kártérítés ‘rehabilitációja’ 1977-ben – minden ellentmondása és félresikerült megoldása ellenére – fordulat volt tárgyunk szempontjából, de a részletes taglalása itt meghaladja lehetőségeinket, ezért továbbra is elsősorban a személyiségi generálklauzula alakulására koncentrálunk.)

A tematika kiemelte még mint megfontolásra érdemes gondolatot, hogy a szellemi alkotásokra vonatkozó néhány alapvető szabályt át kellene venni a Ptk.-ba, szorosabbá fűzve a kapcsolatot ezzel az anyajog és a külön törvények között.⁴⁰ A tematika most tárgyalt része alapvetően Világhy 1971 januárjában elkészült nagyobb lélegzetű tanulmányán alapult, amelyben a szerző alaposan indokolva szállt síkra a szocialista versenyjog alapvető szabályainak kódexbe emelése, valamint a nem vagyoni sérelmek polgári bíróság által kiszabott bírság formájában való szankcionálása mellett akkor is, ha a jogsértés nem okozott a sértettnek vagyoni kárt.⁴¹ A nem vagyoni kártérítést újra bevezetni nem tartotta indokoltnak: „[a] Ptk. 85. §-át úgy kell módosítani, hogy nem vagyoni érdeksérelem esetén a bíróság bírság jellegű pénzbeli elégtételt is megállapíthasson.”⁴² Az IM Elvi Osztálya 1974-ben észrevételként felvetette, hogy a képmás és a hangfelvétel védelmének tervezett szabályai nem eléggé hatékonyak a tömegkommunikációs eszközök használata esetén.⁴³ 1976-ban az MSZMP Politikai Bizottságához címzett előterjesztésében az IM már igényként fogalmazta meg, hogy a Novella biztosítsa a számítógéppel történő adatfeldolgozáshoz kapcsolódó oltalmi jogokat,⁴⁴ továbbá, hogy a módosított kódex fogadja be a sajtóhelyreigazítás – akkor még a polgári perrendtartásban fellelhető – alapvető anyagi jogi szabályait is.

A fenti felvetésekből lassan körvonalazódik a Novellával módosított Ptk. akkor még új VII. fejezete, „A személyhez és szellemi alkotásokhoz fűződő jogok” címet

³⁹ *Az IM iratanyaga az 1959-es Ptk. 1977. évi Novellájának előkészítése és hatálybalépésével kapcsolatban.* Budapest, Magyar Közlöny- és Könyvkiadó Kft., 2018. 311.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ VILÁGHY Miklós: A Polgári Törvénykönyv felülvizsgálatának elvi kérdései. In: uo., 264–267.

⁴² Uo., NB. A tematika *nem* bírság jellegű elégtételt látott indokoltnak bevezetni.

⁴³ Uo., 367.

⁴⁴ „És a nem számítógéppel történő adatfeldolgozás? Csak a feldolgozás? A gyűjtés nem? És mi van, ha nem adnak tájékoztatást, de úgy tárolják az adatokat, hogy más is hozzáférhet?” EÖRSI Gyula: Észrevételek a Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. In: uo., 937.

viselő szabályanyag szerkezete és tartalma. Az Országgyűlés által 1977. szeptember 29-én elfogadott Ptk. Novella hatálybalépése után a személyiségi jogok újra-szövegezett generálklauzulája végül a következőképpen festett.⁴⁵

3.1. „75. § (1) A személyhez fűződő jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. E jogok a törvény védelme alatt állnak”

A korabeli szakirodalom és szakmai közvélemény egyöntetűen mint a személyiségi jogok generálklauzulájára tekintett az idézett törvényhelyre. Evidenciaként fogadták el, hogy a hagyományos polgári jogi dogmatika szerint a személyhez fűződő jogokat és törvényes érdekeket a polgári jog a maguk általánosságában részesíti védelemben, tehát védelmet nyújt a személyiség sérelmének minden formája ellen, tekintet nélkül arra, hogy a sérelem érint-e valamely külön is nevesített személyiségi értéket, vagy sem. Asztalos László szerint a Novella utáni Ptk. túllépett az áruviszony elmélet azon leszűkítő felfogásán, hogy csak azok a személyiségi javak részesülhetnek polgári jogi védelemben, amelyek a vagyoni viszonyokkal szorosan összefüggnek.⁴⁶ Az új generálklauzula biztosította azt, hogy a személy, a személyiség és a személyhez fűződő jogok minden olyan jogviszonyban érvényesüljenek, amelyben a jogalanyok mint elkülönült autonóm szereplők jelennek meg a törvény által biztosított szabad mozgástérben. A nevesített személyiségi jogok példálózó felsorolásának bővülését annak a fejlődésnek tulajdonították, amelyet a fejlett szocialista társadalom építése során a Magyar Népköztársaság elért.

Üdvözölték, hogy a kiegészített új szöveg kimondta, hogy „a személyhez fűződő jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani.” [A 75. § (1) bek. második mondata változtatás nélkül átvette az 1959-es Ptk. 81. § (1) bekezdését: „e jogok a törvény védelme alatt állnak”.] Tény, hogy a beiktatott új első mondat egyértelművé tette a védelem jellegét, azt, hogy abszolút szerkezetű jogviszony keretében hatályosul a személyiség védelme, tulajdonképpen a tulajdonjog szerkezetét véve mintául. Ezt példátlan újdonságként ünnepelték (noha korábban is ugyanez volt a helyzet, csak kifejezett deklarációt nem tartalmazott a szöveg), ugyanakkor Eörsi Gyula például némiképpen fanyalogva észrevételezte, hogy „a javasolt kiegészítés szükségtelen. Minden abszolút hatályú jogszabályra áll a tulajdonságra (*sic!*) is, a szolgálatra is stb. Ettől a védelem nem lesz erősebb.”⁴⁷

⁴⁵ 1978. március 1.

⁴⁶ *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Budapest, KJK, 1981. 1. kötet, 348.

⁴⁷ *Az IM iratanyaga az 1959-es Ptk. 1977. évi Novellájának előkészítése és hatálybalépésével kapcsolatban* i. m. (39. l.) 935.

A Novella hatálybalépése után már hegemoniára tett szert az a felfogás, hogy a személyhez fűződő jogok felsorolása, amely egészében adná a személyiséget megillető összes jogosultságot, nem lehetséges. A személyiségi jogok ugyanis felleltározhatatlanok, akárcsak a polgári jog által átfogott más életviszonyok. Az általános–különös viszonyt (egyres nevesített jogok exemplifikációját) a miniszteri indoklás is nyomatékosította: „[a] javaslat a személyhez fűződő jogok közül kifejezetten csupán a legjelentősebbeket, elsősorban az Alkotmányban is rögzített jogokat emeli ki, miután elvileg leszögezi, hogy a Polgári törvénykönyv is védelemben részesíti az összes személyiségi jogokat. A felsorolás tehát nem tekinthető teljesnek.”⁴⁸

Ugyancsak kiemelendő pozitívumának tartották a Novella utáni Ptk.-nak azt a megoldását, hogy a természetes személyekre szabott és modellezett személyiségi jogokat egy általános utaló szabállyal kiterjesztette a jogi személyekre is, kivéve ha a jog jellegénél fogva csak magánszemélyt illelhet meg. Ugyanakkor természetesen voltak (kis számban) olyan rendelkezések is, amelyek kizárólag a jogi személyekre vonatkozhattak.

Újdonságként volt elkönnyvelhető az is, hogy a személyhez és a szellemi alkotásokhoz fűződő jogok védelmének alanyaként már nem az ‘állampolgárt’, hanem a ‘magánszemélyt’ állította a szabályozás a centrumába. A nevesített személyiségi jogok katalógusa valóban bővült, az eredeti 1959-es Ptk.-ban felsorolt 11-ről 18-ra,⁴⁹ bár a generálklauzula szubszidiárius háttértényállása mellett ennek inkább csak szimbolikus jelentőséget tulajdoníthatunk.

Az 1977-es változásokat egészében értékelve, az általános személyiségi jog formuláját illetően végül is igazán érdemi javulást nehéz lenne kimutatni (a nem vagyoni kártérítés újbóli bevezetése – annak szocialista változatában, amely esetünkben negatív jelző – még így is valóban fontos lépés volt, de ez most nem tárgya dolgozatunknak). A generálklauzula – szövegszerű kiegészítése ellenére – maradt ugyanolyan szintelen és szagtalan, semmitmondó, mint volt az 1959-es változatában, rendeltetését illetően a jogalkotónak nem volt érdemi mondanivalója, előrelépésként legfeljebb azt értékelhetjük, hogy a szövegből legalább az kiderült, hogy abszolút szerkezetű jogviszonyokról van szó. A személyiségi jogok generálklauzulájának tényleges hivatását, funkcióját csak a vonatkozó bírói gyakorlat tanulmányozása után ismerhette meg az érdeklődő, ha volt hozzá türelme és kitartása. A pozitív, tartalmi összetevőket is kifejező személyiségi generálklauzulára még közel negyven évet várhatott a szakma és a jogkereső közönség.

---

⁴⁸ Miniszteri indoklás I., 102.

⁴⁹ Hátrányos megkülönböztetés tilalma, lelkiismereti szabadság sérelme, személyes szabadság korlátozása, testi épség, egészség, emberi méltóság, névviselés, jóhírnév (sajtóhelyreigazítás), képmás és hangfelvétel védelme, levéltitok, magántitok, üzemi vagy üzleti titok, magánlakás, jogi személy helyiségének védelme, számítógépes nyilvántartás, kegyeleti jog.

4. Rögös út végén átmeneti katarzisz

A 2013-as Ptk. hatálybalépéséhez vezető göröngyös út egyes állomásainak bemutatása most nem feladatunk – akit a folyamat részletei érdekelnek, számos remek összefoglalót olvashat.⁵⁰ Köztudott, hogy a 2013-ban elfogadott új Ptk. 15 év alatt készült el (tulajdonképpen rekordgyorsasággal, ha azt számoljuk, hogy az első kódex elhatározásától, 1848-tól a hatálybalépéséig 162 év telt el). Témánk szempontjából, azaz hogy miként alakult a személyiségi jogok generálklauzulája az előkészítéstől a törvény elfogadásáig, érdekes fejlődési ív figyelhető meg.

1998-ban, amikor az új kódex szükségességéről és megalkotásának kereteiről a hivatali idejének utolsó napjait töltő, Horn Gyula vezette kormány döntött határozatával, a személyhez fűződő jogok generálklauzulája – változtatás nélkül túlélve a rendszerváltást – szó szerint megegyezett az 1977-ben megállapított szöveggel. A bírói (és alkotmánybírói) gyakorlat által kidolgozott és folyamatosan továbbfejlesztett tartalom természetesen jelentősen átalakult (közszereplők személyiségi jogai, nem vagyoni kártérítés, személyes adatok védelme stb.), de ami a megfogalmazást illeti, változás nem történt. Hatályban maradt a régi silány és semmitmondó, száraz, döcögős szöveg („A személyhez fűződő jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. E jogok a törvény védelme alatt állnak”). Kezdetben nem fogalmazódott meg igényként, hogy ezen a téren is változás történjen az új kódexben, és ennek alighanem az lehetett az oka, hogy mint Vékás Lajos több helyen is kifejtette:

„[A] Ptk. alkotói tudatosan a létező, az élő jogból indultak ki, és csak ott és annyiban kívántak változtatni, ahol és amennyiben az a gazdasági és társadalmi viszonyok mai követelményei szerint szükségesnek mutatkozott. Ezen elvi jelentőségű módszertani kiindulópontnak megfelelően a Ptk. – ahol csak lehetséges – fenntartotta az 1959-es Ptk. szabályait, és azokat a külön törvények rendelkezéseinek integrálásával és a felsőbbírói gyakorlat normatív formába öntésével egészítette ki. (...) Kétség esetén a Ptk. tehát a létező jogot választotta, és újító alternatív megoldásokat sem fogadott el akkor, ha azok a jogrendszerben indokolatlan bizonytalanságot okozhatnának. (...) A Ptk. természetesen semmi esetre sem kívánta felesleges jogdogmatikai újításokkal bonyolítani a szabályozást; csak azokban a kérdésekben hoz változásokat, amelyekre árnyaltabb dogmatikai szemlélettel helyesebb válaszok adhatók.”⁵¹

⁵⁰ Pl. SÁRKÖZY Tamás: Az új Polgári Törvénykönyv kodifikációjának menetéről. In: *A 2013-as Ptk. előkészítő anyagai*. Budapest, Magyar Közlöny- és Lapkiadó Kft., 2017. 1. kötet, 11–21.; VÉKÁS Lajos: Bevezetés. In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 27–43.; VÉKÁS Lajos: A Koncepciótól a Szakértői javaslatig. In: VÉKÁS Lajos: *Parerga*. Budapest, HVG-ORAC, 2008. 243–263.

⁵¹ VÉKÁS (2018) i. m. (50. lj.) 32–33.; VÉKÁS (2008) i. m. (50. lj.) 251.

Legyünk tárgyilagosak: az 1959-es Ptk. Novellával módosított 75. §-a végül is a reá épített bírósági gyakorlattal (megerősítve az Alkotmánybíróság 1990 utáni határozataival) végső soron tökéletesen kielégítette azokat az igényeket, amelyeket egy személyiségi generálklauzulától egy korszerű jogállami jogrendszer a 2000-es években elvárhatott. Általánosságban és átfogó jelleggel védte a személyhez fűződő jogokat, függetlenül attól, hogy azok külön is nevesítve voltak, vagy sem, és a bírói jogfejlesztés új, korábban még nem ismert személyiségi megnyilvánulása is kiterjeszhető volt. Első megközelítésben tehát, ha szövegezésében nem is, élő judikatúrai tartalmával együtt elfogadható lett volna az új Kódex számára is jelentősebb változtatás nélkül. Zavart már csak bő negyedszázados múltja miatt sem okozott volna a gyakorlatban, ha változatlan marad, bevált és megszokott volt a jogéletben.

Mindezek tükrében nem meglepő, hogy a 2005. december végére elkészült Ptk. első szövegtervezete indokolással (amelyet a Kodifikációs Főbizottság és a Szerkesztőbizottság is vitatervezetnek szánt, azaz nyilvánosságra hozta és amolyan nulladik változatként szakmai és társadalmi vitára bocsátotta) a személyiségi jogok generálklauzulája szempontjából még semmilyen lényeges újdonságot nem hozott, hacsak azt nem tekintjük annak, hogy az 1977-es szövegben szereplő két tagmondat sorrendjét felcserélte (hogy pontosan miért, az nem igazán világos).

A Tervezet új 2:112. § [A személyhez fűződő jogok általános védelme] alcím alatt a következőképpen rendelkezett: „(1) A személyhez fűződő jogok a törvény védelme alatt állnak. E jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani.” Az indoklás érveléséből – ha az alcím nem lenne elég bizonyosság – világosan kiderül, hogy a Tervezet az 1977-es Novella örökségeként formálódott szöveget a személyiségi jogok generálklauzulájának szánta ugyanúgy, ahogyan a korábbi évtizedek bírói gyakorlata is ilyenként alkalmazta:

„Ez a rendelkezés egy olyan generálklauzula, amely alapján valamennyi személyhez fűződő jog, a nem nevesítettek is védelem alatt állnak. Újabb személyhez fűződő jogok is keletkezhetnek a jövőben, így a rendelkezés alapján a nem nevesített személyhez fűződő jogok esetén is mód nyílik a Javaslatban szabályozott jogvédelmi eszközök igénybevételére. (...) Az Alkotmánybíróság több határozata az általános személyhez fűződő jog lényegét abban állapította meg, hogy »az általános személyiség jog anyajog, azaz olyan szubszidiárius alapjog, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható.« [8/1990. (IV. 23.) AB határozat].”⁵²

Érdekes adalék lehet, hogy az esetleg zavaró újításoktól való óvatos tartózkodás jegyében a Tervezet első (‘nulladik’) változata még elnevezésében is a már fél év-

⁵² A 2013-as Ptk. előkészítő iratai i. m. (50. lj.) 1. kötet, 366–367.

század alatt tradicionálisan bevett személyhez fűződő jogok fogalmával operált, szemben a később elfogadott törvény szóhasználatával.

A vitaanyag közzététele után beérkezett több ezer szakmai észrevétel⁵³ közül a generálklauzulát végső soron – nem szövegében, hanem csak indokolásában – egyetlen felvetés érintette közvetetten, nevezetesen a Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiuma „a leghatározottabban nem ért[ett] egyet azzal, hogy a gyűlöletbeszéd szankcionálása a személyiségvédelmi eszközökkel a hatályos jogból levezethető”⁵⁴ lenne.

A göröngyös (az új kódex elfogadásáig vezető) út következő állomása a Szakértői javaslat (az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez)⁵⁵ közzététele volt, hogy erre miért, milyen okokból volt szükség, témánk szempontjából most kevésbé fontos, a lényegét alighanem Sárközy Tamás fogalmazta meg, „alternatív ellenjavaslatként” aposztrofálva a művet.⁵⁶ A 2008-as szakértői változat a 2:109. § (1) bek. alatt lényegében változatlan formában ismételte meg az eredeti 2005-ös első szövegtervezet formuláját, tehát érdemben semmiben nem kívánt a személyiségi generálklauzuláján változtatni.⁵⁷ Ezzel párhuzamosan az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium elkészítette, és a kormány jóváhagyásával 2008. június 5-én benyújtotta az Országgyűlésnek a saját Ptk.-javaslatát (amelyért a Kodifikációs Szerkesztőbizottság, így Vékás sem vállalat már semmilyen felelősséget).⁵⁸ Ezt a ‘hivatalos’ javaslatot végül majdnem háromnegyed évi huzavona (és több mint 400 módosító indítvány!) után, 2009. szeptember 21-én fogadta el az Országgyűlés (2009. évi CXX. törvény a Polgári Törvénykönyvről).

Az elfogadott törvény – nem meglepő módon – változtatás nélkül megismételte a 2:74. § (1) bek. alatt az első tervezet és a Szakértői javaslat egybehangzó szövegét mint a „személyhez fűződő jogok” (*sic!*) generálklauzuláját. Nem meglepő módon, mert maga az általános személyiségi jog megfogalmazása nem állt a viták és a né-

---

⁵³ Észrevételek az új Polgári Törvénykönyv közzétett tervezetéhez. 2007. április 17. L. uo., 857–989.

⁵⁴ Uo., 883.

⁵⁵ VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, CompLex, 2008.

⁵⁶ L. A 2013-as Ptk. előkészítő iratai i. m. (50. lj.) 16.

⁵⁷ „2:109. § [A személyhez fűződő jogok általános védelme] (1) A személyhez fűződő jogok a törvény védelme alatt állnak. E jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani.” L. VÉKÁS i. m. (55. lj.) 159.

⁵⁸ Sárközy szerint „a kormányzati cél egyértelműen az volt, hogy a Ptk.-t (amely nem minősült kétharmados törvénynek) 2008 második félévében az Országgyűlés fogadja el, és az még a parlamenti választások előtt, 2010. január 1-jén lépjen hatályba. Ennek oka alapvetően a kormányzati presztízs volt – az MSZP–SZDSZ-kormány írja be magát a Ptk. megalkotásával a magyar történelembe.” L. A 2013-as Ptk. előkészítő iratai i. m. (50. lj.) 15.

zetkülönbségek fókuszában (annál inkább az egyes nevesített jogok hatályba nem lépett törvénybeli rendezése, de ezeket borítsa a feledés jótékony homálya).

A 2010-ben hatalomra került új kormányerő korábbi, még ellenzékben tett ígéretének megfelelően július 5-én elfogadtatta a 2010. évi LXXIII. törvényt az Országgyűléssel, amely kimondta, hogy a 2009. évi CXX. törvényben kihirdetett Ptk. nem lép hatályba, egyben a kormány intézkedett a kodifikációs munka folytatásáról. A munkálatok nagy intenzitással újrakezdődtek a lényegében változatlan összetételű korábbi Kodifikációs Szerkesztőbizottsággal és Vékás vezetésével. Mélyreható és alapos, kritikát nem nélkülöző elemzéssel áttekintették a már rendelkezésre álló bőséges munkaanyagokat, és külön is hangsúlyoznánk, hogy az elfogadott, de hatályba nem lépett Ptk. hasznosítható megoldásait is minden esetben felhasználták. Az így elkészült Ptk.-tervezetet a Kodifikációs Főbizottság 2011 decemberében, majd a kormány változtatás nélkül a következő év februárjában, az Országgyűlés pedig 2013. február 11-én 2013. évi V. törvényként fogadta el (és 2014. március 15-én hatályba is léptette az új Polgári Törvénykönyvet).

A második magyar magánjogi kódex 2010 után újrakezdődő (folytatódó) kodifikációs hulláma végül meghozta a jelen fejezet címében általunk kissé talán patetikusán „katarzisanak” aposztrofált fordulatot a személyiségi generálklauzulát illetően is, és részben szakított az 1959-es és 1977-es terhes örökséggel. Az áttörést már a 2011-ben külön is publikált Szerkesztőbizottsági javaslat⁵⁹ világosan mutatta, szerencsére végül sem a kormány, sem a parlament nem eszközölt változtatásokat az általános személyiségi jog javasolt ‘új’ generálklauzuláján. (A jelző azért került idézőjelbe, mert a 2013-as Ptk. által elfogadott szöveg egy része annyira új volt, hogy arra már csak talán a legöregebbek emlékezhetnek.) Az eredetileg hatályba lépett 2013-as formula a következő volt:

„2:42. § [A személyiségi jogok általános védelme] (1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy a törvény és mások jogainak a korlátai között személyiségét szabadon érvényesíthesse és hogy abban őt senki se gátolja. (2) Az emberi méltóságot és az abból fakadó személyiségi jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. A személyiségi jogok e törvény védelme alatt állnak.”

A személyiségi jogok generálklauzuláját – mint látjuk – az új Ptk. két elemből építette fel. Az első bekezdés tulajdonképpen nem más, mint a 20. század elején folyó kodifikációs munkálatok során alkotott 1915-ös Bizottsági tervezet szövegének szó szerinti átvétele (piciny pontosítás: egyetlen szó kicserélődött, ugyanis az eredeti változat a tilalmat a kissé archaikus „háborításra” mondta ki, ezt váltotta fel a valamivel modernebb „gátolja” kifejezés). A szerkesztők ezzel a gesztussal mintegy

---

⁵⁹ *Új Polgári Törvénykönyv. Szerkesztőbizottsági javaslat. 2011.* Budapest, CompLex, 2011.

nagyrabecslésüket kívánták kinyilvánítani a múlt századi, nagy kodifikátori nemzedék teljesítménye előtt, mert ez a változat a máig ismert legpontosabb, leghatározottabb és leggördülékenyebb megfogalmazása a személyiségi jogok rendeltetésének és hivatásának. Ugyanez a megfontolás vezetett oda is, hogy szakítva az 1959 óta használatos terminológiával, az új Ptk. újra személyiségi jogokról rendelkezik, száműzve ezzel a rossz emlékezetű „személyhez fűződő jogok” szocialista elnevezést.

A generálklauzula második eleme ugyanakkor valamiféle folytonosságot reprezentál, hiszen átveszi az 1977-es Novella gondolati magvát. A szerkesztők szándéka ezzel az volt, hogy a bírói gyakorlat dezorientációjának elejét vegyék, jelezve, hogy az (1) bek. szövege végső soron csak pozitív megfogalmazása a már ismert és bevezetett negatív, passzív szemléletű (2) bek.-ben foglalt szabálynak, azaz a személyiségi jogok generálklauzulájának funkciója végső soron változatlan, és nem is szükséges semmiféle hangsúlyváltás. Ugyancsak kiemelendő még, hogy a (2) bek. szövege azzal, hogy az emberi méltóságot mint anyajogot a szabályozás homlokterébe helyezte, kifejezte, hogy az emberi méltósághoz való jog – szemben a korábbi Ptk.-val – nem egy a külön is nevesített személyiségi jogok közül, hanem minden személyiségi jog közös forrása, anyajoga és végső értelme. Ezzel sikerült feloldani azt a korábbi ellentmondást, hogy az Alkotmánybíróság gyakorlata minden személyiségi jog szubszidiárius háttérjogának értelmezte az emberi méltósághoz való jogot, míg a régi Ptk. egyetlen, külön is nevesített speciális személyiségi jogként fogta fel egy példálózó felsorolás egyik elemeként.

Az 1915-ös Bizottsági tervezet által javasolt formula ‘rehabilitációja’ emlékeink szerint szóbeli felvetésként merült fel 2010 második felében egy szerkesztőbizottsági ülésen Vékás részéről, és ellenvetés nélkül nyomban elfogadásra talált. Ugyanakkor a kodifikációs iratok között megtalálható Görög Márta egy 2009-ben készített módosító javaslata,⁶⁰ amelyet a 2009. évi CXX. törvény tervezetéhez fűzött mint a Magánjogot Oktatók Egyesületének tagja, és amelyet még 2009. augusztus 27-én juttatott el az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériumhoz, más tagok felvetéseivel együtt. Görög szerint:

„A személyiségi jog a személyhez fűződő jogok abszolút szerkezetű jogviszony jellemzőjénél, valamint ezen jogok alapjogi jellemzőjénél fogva, kétséget kizáró, megfelelő jogi technikai megoldást az Mtj. személyiséget oltalmazó szakaszhelye jelentené: »Mindenkinek joga van arra, hogy a törvények és mások jogainak korlátai között személyiségét szabadon érvényesíthesse és hogy ebben őt senki se háborítsa.«”⁶¹

⁶⁰ *A 2013-as Ptk. előkészítő iratai* i. m. (50. l.j.) 2. kötet, 1252.

⁶¹ Az Mtj. hivatkozott szabálya szó szerint egyezik az 1915. Bizottsági tervezet vonatkozó szövegével.

A magunk részéről a szóban forgó javaslatot 2010-ben nem ismertük, a Minisztérium által akkor hozzáférhetővé tett iratok között nem volt fellelhető.

Minderre tekintettel, a 2013-as Ptk. személyiségi generálklauzuláját – annak hatályba lépéskori formájában – azért értékelhetjük valamiféle katarzisznak, mert egy roppant elegáns, tömör és szabatos nyelvtani formába öltöztetve, a magánjogi dogmatikai kultúra hagyományait tükrözve, visszanyúlva a hazai tradíciók örökségéhez, de egyúttal ötvözve azt az első Ptk. inkább csak technikai jellegű szabályaival, jelezve a gyakorlat számára, hogy nincs szó koncepcionális irányváltásról. A katarzist tehát a norma esztétikai minőségét illetően értettük, mert nézetünk szerint a 2:42. § (1) és (2) bekezdései remekbe sikeredett szakaszhelyei voltak az új Kódexnek, vagy ha fogalmazhatunk röviden: egyszerűen szépek voltak, és ‘végre minden a helyére került’. Ez a kegyelminek is nevezhető állapot sajnálatosan csak átmenetinek bizonyult.

4. Götterdämmerung

Az ‘istenek alkonya’, a személyiségi jogok 2013-as generálklauzulájának esztétikai és jogi kultúrát kifejező értékeit illetően, már a hatálybalépést követően két évvel bekövetkezett azzal, hogy az IM előterjesztésére az Országgyűlés módosította a 2:41. § (1) bekezdését a következőképpen:

„242. § (1) bek. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy a törvény és mások jogainak korlátai között személyiségét, *így különösen a magán és családi élet, az otthon, a másokkal való – bármilyen módon, illetve eszközzel történő – kapcsolattartás és a jóhírnév tiszteletben tartásához való jogát* szabadon érvényesíthesse, és hogy abban őt senki ne gátolja.”⁶²

Vegyük szemügyre *sine ira et studio* ezeket a bizonyára roppant jelentős kiegészítéseket, amelyek vélhetőleg fontosságuk okán felhatalmaztattak arra, hogy egy több mint száz éve született kifogástalan kodifikációs bravúr mives szerkezetét lebombolják. Első kifogásként már önmagában az felvethető, hogy a generálklauzulába mellékmondatként ismét sikerült beilleszteni egy új exemplifikatív felsorolást, így most a személyiségi jogoknak tulajdonképpen két példálózó felsorolása van, hiszen a 2:43. §-nak ugyanez a rendeltetése: „A személyiségi jogok sérelmét jelenti különösen,” és következik egy a)–g) pontig terjedő felsorolás. (Ha lenne kedvünk ironizálni, azt is mondhatnánk, hogy így a generálklauzulába besorolt nevesített jogok bizonyára a „még különösebben” bevezetést érdemelnék, szemben a követ-

⁶² 2016. évi LXXVII. törvény 1. §. A dőlt betűvel jelölt részek a 2016-os kiegészítések.

kező szakasz szimpla „különösen” kezdetű felsorolásával.) E szerkesztési megoldás egyszerűen pocskék, túl azon, hogy lerontotta az eredeti szöveg esztétikai egységét és logikai zártságát (vagy ha tetszik: szépségét).

Nézzük ezeket egyenként (nem a törvény által követett sorrendben). A ‘magán-élethez való jog’ generálklauzulába való beemelése teljesen felesleges, mert a 2:43. § a) pont már egyébként is nevesítette, így a magánélethez való jog deklarálása ezzel megkettőződött. A ‘jó hírnév tiszteletben való tartásához való jogról’ a 2:45. § (2) bek. – pontos sérelmi tényállás meghatározásával – rendelkezik, felsorolása az általános személyiségi jog szabályában tehát szintén értelmetlen, felesleges duplikátum. (Egyáltalán mi értelme van ennek a „mindent kétszer mond” jogalkotói mentalitásnak? Megfejtethetlen!) A ‘családi élet az otthon tiszteletben tartásához való jog’ kapcsán, nem vitatva a felsorolt személyiségi értékek fontosságát, jelezni szeretnénk, hogy a szóban forgó jogok maradéktalanul beleértendők és benne foglaltatnak a 2:43. § b) pontjában már korábban is felsorolt magánélet és magánlakáshoz való jog tágabb fogalmában, az utóbbiaknak tehát vagy részei, vagy szinonimái. Ismétlés ez is, így zavaró és felesleges. A ‘másokkal való – bármilyen módon, illetve eszközzel történő – kapcsolattartás tiszteletben tartásához való jog’ az utoljára hagyott új nevesített jog – ez a kedvencünk az összes közül, mert ez legalább talányos, sőt szinte megfejtethetlen, már ami a tartalmát illeti. Mellőzve a fáradságos találgatást, hogy konkrétan mire is gondolhatott a jogalkotó, bátorkodunk megjegyezni, hogy olyasmire aligha, ami ne tartozna bele már eleve a magánélet, a magántitok, a személyes adatok védelme vagy akár a generálklauzula védelmi ernyőjének hatókörébe, amely nevesített jogok már a módosítás előtt is rendelkezésre álltak.

Összességében tehát a személyiségi generálklauzula (1) bekezdésének módosítása 2016-os formájában tökéletesen felesleges volt, semmiféle elméleti vagy gyakorlati értéke nincs, viszont mind stilisztikai, mind dogmatikai értelemben egy sokkalta silányabb megoldást eredményezett, mint a 2013-as változat. A módosító törvény általános indoklása inkább arról győz meg minket, hogy a jogalkotó sem igazán tudta, hogy miért nyúlt hozzá a szóban forgó szakasz helyhez: „A törvény a személyiségi jogok általános védelme körében is nyomatékosítja az Alaptörvény V. cikkében megjelenő azon szabályt, amely szerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy a magán- és családi életét, otthonát kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák.”⁶³ (Az általános indokolás egyébként vélhetőleg olyan jól sikerült alkotója szerint, hogy a módosítást végrehajtó 1. §-hoz fűzött részletes indokolás szó szerint megismétli azt!)

Szögezzük le, hogy e nyomatékosítás előtt volt egy remekbe szabott generálklauzulánk, amelyet okkal tarthatnak eredete okán a magánjog ‘történelmi alkot-

---

⁶³ A 2016. évi LXXVII. törvény miniszteri indoklása. Általános indoklás.

mánya' egy különösen becses és épségben megőrzendő darabjának. A jogalkotó avatatlan kézzel nyúlt hozzá, és most már csak cserepeiben őriz még valamit egykori szépségéből. Mindazonáltal legyünk elnézők: „Atyám bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.”⁶⁴

5. Post scriptum

Kedves Tamás! Igyekeztem olyan témát választani emlékednek ajánlott dolgozatomnak, amelyet bizonyára szívesen olvasnál. Tudom, hogy az – általad is kimagasló színvonalon művelt – jogtudományi irodalom mellett értő és kifinomult ízlésű olvasója voltál a szépirodalomnak is. Érezvén, hogy mondanivalóm végkicsengése a legkevésbé sem derűs, úgy gondoltam, valamilyen, a humort sem nélkülöző irodalmi idézettel kéne zárnom soraimat, olyannal, amely mintegy összefoglalja a dolgozat lényegét, vagy legalábbis áthallással bír felé. Azt hiszem, megtaláltam – olyan tömör és frappáns, hogy szinte feleslegessé teszi az előtte írottakat. Hol másutt bukkanhattam volna rá, mint Jaroslav Hašek *Svejk*jében. Íme:

„Bretschneider elhallgatott, és csalódottan körüljáratta pillantását az üres vendéglőben.

– Azelőtt a császár öfelségének a képe lógott azon a falon – szólalt meg egy idő múlva –, éppen ott, ahol most a tükör lóg.

– Az, jól tetszik emlékezni – felelte Pavlicek úr –, ott lógott, és leszarták a legyek, hát felraktam a padlásra.”⁶⁵

---

⁶⁴ Lk 23,24.

⁶⁵ Jaroslav HAŠEK: *Svejk*. (Ford. Réz Ádám) Budapest, Európa, 1986. 13–14.

2. rész

Személyek joga

AUER ÁDÁM*

Adalékok a társasági jog polgári jogi normatanához

1. Bevezetés

A tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen normatípusok találhatóak a társasági jogban, és ehhez kapcsolódva a társasági jogban alkalmazott szabálytípusoknak vannak-e specialitásai a polgári joghoz képest. Ugyanakkor ennek fordítottja is érdekes: mennyiben nyújthatnak adalékot a társasági jog normatanából levont következtetések a polgári jog általános, jogszabálytani kérdéseire?

A cím némi magyarázatra szorul. A társasági jog normaanyaga a jogágakon és jogterületeken átnyúló jellegéből adódóan nem korlátozódik a Polgári Törvénykönyv (Ptk.) III. könyvére.¹ Szükségszerűen további anyagi jogi és eljárásjogi szabályok találhatóak különösen a 2006. évi V. törvényben² és az 1991. évi XLIX. törvényben.³ A tanulmány elsősorban a Ptk. normarendszerére reflektál, a további törvények szabályozására nem. Ennek hangsúlyozása azért fontos, mert a hagyományos polgári jogi normakategóriákat előszeretettel alkalmazzák más jogágakban, jogszabályokban is.⁴ Mindez árnyalando azzal, hogy a diszpozitivitás-kógencia a polgári jogon belül is meghatározott területeken tetten érhető szabályozási módszer, és nem tekinthető általánosnak. Így az a kérdés, hogy a Ctv. vagy a Cstv. egyes rendelkezései diszpozitív vagy kógens jellegűek-e, véleményünk szerint nem értelmezhető. A Ptk. főszabályként két helyen – és behatárolt körben – tartalmazza a diszpozitivitás lehetőségét: a III. és a VI. könyvekben.⁵ Éppen ezért érdemes megvizsgálni további normatani kategóriák helyét és funkcióját a társasági jogban.

---

* Egyetemi adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar.

¹ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.).

² 2006. évi V. törvény a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról (Ctv.).

³ 1991. évi XLIX. törvény a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról (Cstv.).

⁴ Pl. a közigazgatási jogban. Ezzel ellentétes kiindulópontot képvisel VARGA Zs. András: A közigazgatás és a közigazgatási jog alkotmányos alapjai. In: PÁTYI András (szerk.): *A magyar közigazgatás és közigazgatási jog alaptanai*. Budapest, Dialóg Campus, 2018. 1. kötet, 194.

⁵ Ptk. 3:4. § és 6:59. §, utóbbinál figyelemre méltó, hogy nem általában a kötelek, hanem a szerződések esetében teszi lehetővé a szerződés tartalmára vonatkozóan, amennyiben a Ptk. a törvénytől eltérést nem tiltja.

A tanulmány témája általános részi polgári jogi kérdésre reflektál, amelynek hazai jogirodalmában mérföldkőnek tekinthető Lábady Tamás munkája. Olyan viszonyítási pontnak tekintjük, amely szinte bármely polgári jogi kérdéssel kapcsolatban iránymutatást ad, gondolatébresztő, szemléletformáló és hiteles munka. A tanulmány forrásai olyan bírói döntések is, amelyek megismerhetősége szintén Lábadyhoz fűződik, hiszen a Bírószági Döntések Tárának – a bírói gyakorlat megkerülhetetlen forrásának – alapító főszerkesztője volt.

Lábady általános tani munkáiban a jogszabálytanról szóló rész a normaszervezetről – különösen a tényállásról és a joghatásról –, a normák fajtáiról és a normakapcsolatokról, valamint a szabályok hatályáról tartalmaz átfogó, példákkal illusztrált és a főbb tudományos nézeteket tartalmazó áttekintést. A négy átdolgozásban és kiadásban a fejezet dogmatikai tartalmában jelentős változás nem található, a kötet egyik állandó pontját és letisztult fejezetét képezi.

A jogszabálytani kérdések véleményünk szerint egyszerre viselik magukon a tradíció és a megújulás jellemzőit. A jogalkotó és a szabályalkotók előre meghatározott jogi normaelemekkel érhetnek el eredményeket, amihez szükségszerűen hozzátartozik – ahogy Lábady munkája is bizonyítja – az alapvető polgári jogi szabálykategóriák dogmatikai tartalmának kimunkálása. Ugyanakkor sok esetben a jogszabálytani típusok tartalmát is vita övezi (például imperatív vagy permisszív szabály).

Mindemellett a problémák és a jogi szabálytípusok áttekintésére a társasági jog alkalmasnak tűnik, hiszen itt a normatípusok széles skálája van jelen, és az utóbbi évek jelentős szabályozási változást is hoztak.

2. A normatípusok megjelenése a társasági jogban

A jogszabálytan külön dogmatikai kategóriaként kezeli a jogszabály, jogi norma elemeit, a jogszabályhelyek kapcsolatát egymással, valamint a normák alkalmazását. Véleményünk szerint dogmatikai specialitás ez utóbbiban található, az előbbi kettő a társasági jogban nem nyer eltérő tartalmat, és nem rendelkezik szembetűnő sajátosságokkal, a jogszabályhelyektől való eltérés azonban annál is inkább, hiszen ez a társasági jog utóbbi években (is) behatóan tárgyalt témaköre. A normától való eltérés lehetősége alapján az alábbi dogmatikai sorrendet lehet a szabályok tekintetében felállítani: imperatív, permisszív, kógens, alternatív (kógens), klauzikálisan kógens, diszpozitív, *comply or explain*, *soft law*. A következőkben ennek kibontására kerül sor.

A kérdés megvilágítását és elemzését azért tartjuk fontosnak, mert az utóbbi évek magyar jogirodalma a diszpozitív-kógens rendelkezések vizsgálatával negligálta azt a kérdést, hogy a diszpozitív és kógens szabály csak eredendően egy meghatározott területen jelentkezik. Szükségesnek tartjuk hangsúlyozni, hogy a társasági jogban a diszpozitivitás felmerül mint jogszabálytani kategória, de nem

érvényesülhet feltétlenül. A szabályozás tárgyának jellege, összetettsége szükség-szerűen egyfajta sajátos szabályozási logikát von maga után, amelyben helyet kapnak imperatív, kógens, klauzikálóan kógens és diszpozitív szabályok is. A társasági jog nem helyezhető el maradéktalanul a kógens diszpozitív skálán, hiszen amennyiben a főszabály a kógencia, meg kell határozni, hogy mely esetekben lehet mégis eltérni a törvénytől, amennyiben pedig diszpozitív, meg kell határozni, hogy mely szabályoktól nem lehet eltérni.

Ez a megkülönböztetés első olvasatra talán túlzottan egyértelműnek és bagatell-nek tűnik, azonban mégis megállja a helyét, mert ha ebből a szemszögből vizsgáljuk a törvényi rendelkezéseket, akkor megállapíthatjuk, hogy a szabályozás egyik domináns jellemzőjeként kialakul a társasági jog normaanyag viszonylag terjedelmes része, amelyben nem lehet majd eltérni a törvényi rendelkezésektől. A másik szintén markánsan jellemző szabályozási elem a klauzikálóan kógens és az alternatív szabályok jelenléte.⁶ Ebből az a következtetés adódik, hogy ugyan lehet a társasági jogi szabályozás főszabálya diszpozitív vagy kógens, van olyan szabályozási terület, amely érintetlen marad, mert annak kell maradnia, azaz megtartja a tartalmát, és attól nem lehet eltérni, vagy csak meghatározott irányba (klauzikálóan kógens). Ez a szabálmennyiség meglehetősen nagy halmazt képez, és igazából jelentős mértékben lefedi a társasági jog – ha lehet így fogalmazni – érintetlen lényegét. Ezzel korántsem a szabályozástól való eltérés lehetőségének jelentőségét vitatjuk, de ki kell jelentenünk, hogy a diszpozitivitás eleve csak meghatározott területen és mértékben juthat érvényre a társasági jogban.

3. Imperatív és permisszív szabályok

A polgári jog különbséget tesz az imperatív és a permisszív szabályok között.⁷ A két normát azért tárgyaljuk egy helyen, mert – a jogirodalom álláspontjával egyezően – a társasági jogban léteznek feltétlen érvényesülést kívánó imperatív

---

⁶ Ehhez kapcsolódóan részletesebben l. KISFALUDI András: Kógencia és diszpozitivitás a társasági jogban. *Gazdasági Jog*, 2006/8., 3–10.; KISFALUDI András: *Társasági jog*. Budapest, CompLex, 2007. 65–69.

⁷ Ebben az értelemben használja KEMENES István: Az időmúlás joghatásával összefüggő egyes kérdések. *Bírósági Döntések Tára*, 2011/2.; PAPP Tekla: Jogi szilánkok a magyar Ptk. rekodifikációja kapcsán. In: SZALMA József (szerk.): *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken*. Újvidék, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 2014. 170–183., 176.; BLUTMAN László: Az analitikus jogdogmatika keservei: jogosultság, szabadosság, hatalmasság. *Jogelméleti Szemle*, 2012/4., 19. A szabály a közigazgatási jogban is ugyanilyen tartalommal bír, vö. BDT2006. 1323. A megkülönböztetéshez továbbá l. ASZTALOS László: *Polgári jogi alaptan – a polgári jog elméletéhez*. Budapest, Akadémiai, 1987. 90–93.

szabályok.⁸ Az ilyen feltétlen érvényesülést kívánó norma a társasági formák *numerus claususa*, a gazdasági társaságok közös fogalma, jogképességének szabályozása.⁹ Ugyanilyen logikával az egyes gazdasági társaságok fogalmát és a felelősségi szabályokat is imperatív jellegű szabályozásnak tekinthetjük.¹⁰ Ennek jelentősége abban áll, hogy oly módon kíván feltétlen érvényesülést a jogalkotótól, hogy a Ptk.-n kívüli jogszabályok esetében ezektől az eltérés fel sem merülhet: e szabályok betartása elemi jogbiztonsági és forgalombiztonsági kritérium, és garanciális jellegű.

A permisszív, engedő szabály a jogalkotó eltérését rögzíti.¹¹ Jogszabály eltérő rendelkezése legalább kétféle módon megtalálható a társasági jogi szabályozásban. Az eltérő rendelkezés olyan logikai szabályozást jelenthet, amely egy kódexhez (Ptk.) kapcsolódóan jelent eltérést. Ez a Ptk.-val szemben nem érvényesül maradéktalanul, mert az anyagi jogi rendelkezések döntő többsége a Ptk.-ban található, de további lényeges anyagi jogi rendelkezések a Ctv.-ben is találhatóak,¹² és kulcsfontosságúak azon normák is, amelyeket a Cstv. rögzít.¹³ De még ebben az értelemben is használható, mert példának okáért a vagyoni hozzájárulás formáit a Ptk. rögzíti, így más jogszabály ehhez képest további formát nem határozhat meg. A jogszabály eltérő rendelkezésének helyét és jelentőségét mutatja, hogy például a gazdasági társaság által végzett tevékenységre irányadó normák szabályozása a társasági jog egyes speciális szabályait jelenti. Ilyen eltérő szabályozás nem vonatkozhat minden társasági jogi normára (például imperatív szabályra), ugyanakkor például a tőke mértékére, a tagok kvalifikációjára természetszerűleg igen.¹⁴

---

⁸ MISKOLCZI BODNÁR Péter: A társasági jog egyes problémái. *Gazdaság és Jog*, 2019/3., 7–14., 9; ezzel ellentétesen VÉKÁS Lajos: A diszpozitív szabályozás elve és az elv kérdőjelei a gyakorlatban. *Magyar Jog*, 2018/7–8., 385–391.

⁹ Ptk. 3:2. §, 3:88. § és 3:89. §.

¹⁰ Ezért véleményünk szerint a Ptk. 3:4. § értelmezésénél a feleknek a társasági formák fogalmától való eltérése a normatípusából adódóan kizárt, és nem kell vizsgálni a Ptk. eltérési tilalmait.

¹¹ Ehelyütt jelezzük, hogy a permisszív szabályt a tanulmány – Lábadyval ellentétben, aki a permisszív normát a diszpozitív szabály egyik típusának tekinti – a fenti összefüggésben használja.

¹² Pl. a cégnév, székhely, telephely, fióktelep, képviselő és cégjegyzés szabályai. Ctv. 3–8. §.

¹³ Ilyen a vezető tisztségviselő speciális felelősségére irányadó Cstv. 33/A. §. Ugyanakkor elgondolkodtató az is, hogy a véleményünk szerint kiemelt jogalanytani kategóriának, csoportnak tekinthető gazdálkodó szervezet – ami egyben a Cstv. hatályát is kijelöli – a polgári perrendtartásban kapott helyet, és nem a Ptk.-ban.

¹⁴ Pl. a 2013. évi CCXXXVII. törvény (Hpt.) 12. §-a a különböző pénzügyi intézmények induló tőkéjének és összetételének mértékére, vagy a 2006. évi XCVIII. törvény (Gyftv.) 73. §-a a gazdasági társasági formában működő gyógyszerár szervezeti kérdéseiről.

4. A kógens, a klaudikálóan kógens és az alternatív szabályok

A kógens normák – azaz amelyektől a felek egyező akarattal sem térhetnek el¹⁵ – eredendően a diszpozitív szabállyal állíthatók párba a társasági jog normatánában. Ugyanakkor két, a kógens normához kapcsolódó normatípustól nem tekinthetünk el a társasági jog kapcsán. Az egyik a klaudikálóan kógens rendelkezés, amelyre példaként hozható a gazdasági társaságok jegyzett tőkéjére vonatkozó szabály, több szervezeti szabály, a határozatképesség és a megismételt taggyűlés összehívására vonatkozó határidő.¹⁶ A másik, alternatív szabályként jellemezhető típusnál a feleknek lehetőségük van a jogalkotó által kidolgozott modellek között választani. Ilyenre példa a részvénytársaság, amelynél az ügyvezetési modell az igazgatóság, és ha a felek ettől el kívánnak térni, akkor zártkörűen működő részvénytársaságnál a vezérigazgatói tisztség, nyilvánosan működő részvénytársaságnál az igazgatótanács létrehozását határozhatják el.¹⁷ Ezek megfogalmazhatók klaudikálóan kógensként vagy akár sajátos diszpozitív szabályként is; lényegében az eltérő megfogalmazás csak nézőpont kérdése.

Itt kell említést tennünk a korábbi gazdasági társaságokról szóló törvények egyik gyakori – és véleményünk szerint jól alkalmazható – szabályozási módszeréről, a törvények „a társasági szerződés eltérő rendelkezésének hiányában” fordulatáról. A lentebb tárgyalandó diszpozitivitási teszttel szembeállítva, ez praktikusabb, modellépítő szabályozási technika a felek számára. Ez a jogszabályi megfogalmazás a Ptk.-ban már nem található meg, de szintén a kötött tartalmú eltérés közé sorolható be.

5. A diszpozitív rendelkezések helye a társasági jogban

A tanulmányban követett gondolatmenetben itt érünk el a diszpozitív rendelkezésekhez. A téma jelentőségét nem lebecsülve, itt csak röviden utalunk a társasági jogban elfoglalt helyére és szerepére, véleményünket a kérdésben több helyen kifejtettük.¹⁸ A szakirodalomban konszenzus mutatkozik abban, hogy mit tekinthe-

¹⁵ LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2018. 150–151.

¹⁶ Ptk. 3: 161. § (4) bek., 3:191. §.

¹⁷ Ptk. 3:282–286. §.

¹⁸ AUER Ádám: A diszpozitivitás jelentősége a társasági jogban. *Magyar Jog*, 2016/7–8., 395–404. A legújabb vonatkozó irodalomhoz l. MISKOLCZI BODNÁR i. m. (9. lj.); VERESS Emőd: *A részvény mint értékpapír*. Budapest, Budapest, HVG-ORAC, 2019. 93–107. A bírói gyakorlatban felmerült esetek elemzéséhez l. AUER Ádám: A Ptk. III. könyvének diszpozitív főszabálya és gyakorlata (megjelenés alatt).

tünk diszpozitivitásnak.¹⁹ A diszpozitív szabályoktól a felek eltérhetnek, és azok csak akkor irányadók a felek közti jogviszonyra, ha másban (a jogszabálytól eltérő tartalomban) nem állapodnak meg.

A társasági szerződés jogalanyt keletkeztető (organizációs) és a társult tagok belső viszonyait is rendező, gazdaságszervező funkcióval rendelkezik.²⁰ E helyen nem kíván külön bizonyítást, hogy ez a szerződés eltér az árucsereszerződésektől, így sajátos problémák merülhetnek fel, valamint el kell tűrnie más jogági, elsősorban közjogi behatásokat, aminek, leegyszerűsítve, közrendi, hitelezővédelmi indokai vannak.²¹ Ebből kiindulva, a társasági szerződés esetében is felmerül a diszpozitivitás alkalmazása, de az általános eltérési lehetőség éppen a más jogági behatások és a komplex érdekrendszert védelmező szabályok miatt nem alkalmazható feltétlenül és általánosan.²²

Miniszteri indokolása szerint a Ptk. változtat a gazdasági társaságokról szóló törvényt (Gt.)²³ kiindulópontján, és „a kógens alapállás helyett az eltérést engedő (diszpozitív) szabályozási kiindulópontot választja”.²⁴ A miniszteri indokolás szerint ugyanis a legkörülmekintőbb szabályozás mellett sem lehet biztosítani azt, hogy a törvény minden tilalmat és feltétlen érvényesülést kívánó normát feltűntessen, ezért van szükség a generális szabályokra, amelyek meghatározzák, hogy mely esetekben nem lehet eltérni a törvénytől. Az indoklás külön kiemeli, hogy ezzel a jogalkotó elő kívánja segíteni azt, hogy az alapítók a társasági szerződés helyett ne más megállapodásba (tipikusan szindikátusi szerződésbe), hanem a társasági szerződésbe foglalják egymással szembeni kötelmeiket. Az indoklás azt is jelzi, hogy a törvény hatálybalépésének kezdeti időszakában felmerülhetnek bizonyos jogalkalmazási nehézségek, amelyeket végső soron majd a bírói gyakorlatnak kell megoldania.²⁵ Kisfaludi András szerint a diszpozitivitás lehetőséget

¹⁹ LÁBADY i. m. (15. lj.) 151. A diszpozitivitás általános kérdéseihez I. BALÁSHÁZY Mária: *Belső viszonyok a magyar korlátolt felelősségű társaság társasági szerződésében*. Doktori értekezés. Miskolc, 2005. 30–59.; JÓJÁRT Eszter: Diszpozitivitás a régi és az új Polgári Törvénykönyvben. *Magyar Jog*, 2014/12., 673–685.

²⁰ PAPP Tekla (szerk.): *Társasági jog*. Szeged, Lectum, 2011. 54.

²¹ Ezek egyes elemei természetesen a polgári jog más területén is megfigyelhetők, pl. az ingatlan-nyilvántartás közhitelessége, a jogszabályba ütköző szerződés semmissége kapcsán.

²² A diszpozitivitást kizáró rendelkezést nemcsak a Ptk. fogalmazhat meg, amikor tiltja az egyes szabályoktól az eltérést, hanem más jogszabályok is, pl. egyes gazdasági tevékenységre vonatkozó ágazati szabályok.

²³ 2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról.

²⁴ Az állami beavatkozás és a jogi normák meghatározásának elvi indokaihoz I. a Ptk. miniszteri indokolását.

²⁵ 2013. évi V. tv. miniszteri indokolása; KISFALUDI András: A jogi személy létesítése. In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, CompLex, 2013. 85–92., 86–87.

biztosít arra, hogy a személyek az igényeiknek megfelelően alakíthassák ki az általuk létrehozott jogi személy működési szabályait, kereteit.²⁶

A Ptk. végső szövegének elfogadásakor megindult részben szakmai vita kezdetben – helytelenül – a teljes diszpozitivitás elvét hirdette, és a Ptk. III. könyvében található diszpozitív szabályok megjelenése óta egymásnak ellentmondó és a jogalkalmazást elbizonytalanító vélemények fogalmazódtak meg.²⁷ A teljes diszpozitivitás, véleményünk szerint, *contra legem* értelmezés, mert a tagok (alapítók) csak az egymás közötti és a jogi személyhez fűződő viszonyukban, valamint a szervezeti és működési szabályozás kialakítása során térhetnek el a törvénytől. Így egy többlépcsős vizsgálat után állapítható meg, hogy mely szabályokat tehetik félre a tagok, alapítók: először is, tiltja-e a törvény az eltérést, másodsor a mellőzni kívánt szabályra vonatkoznak-e a fentiek (azaz például a szervezeti és működési szabályozás alá tartozik-e, vagy sem), azután pedig az egyes privilegizált szempontokat kell alaposan megvizsgálni.²⁸ Ez kétségkívül nem könnyű feladat, hiszen a kivételek egy részével kapcsolatban felmerülnek olyan alapkérdések, amelyek megnehezítik a gyakorlati esetek egyszerű minősítését.

A kérdést azonban tévesen egyszerűsíthetjük azzal, hogy a diszpozitivitás csak a gazdasági társaság belső szervezeti működését érinti, ugyanis ebből olyan értelmezés következhet, hogy ameddig a diszpozitivitás nem érvényesül harmadik személyekkel szemben, külső jogviszonyban, addig a társaság belső viszonyaira alkalmazott megengedő normák alkalmazása megfelel, sőt – Csehi Zoltánnal egyetértve²⁹ – kiteljesíti a magánautonómia elvét. De amennyiben igényérvényesítési, szankcionálási kérdés merül fel a társasággal kapcsolatban, azt csak a szervezetrendszeren keresztül lehet kezelni, vagy a társaság vagyonának elvesztésével, esetleg a társaság megszüntetésével. A szervezet mint a jogi személy egyik kritériuma biztosítja a társaság érdekeinek megfelelő cselekedetek végrehajtását. A jogi személyek kritériumrendszerében az egyik elv az (állandó) szervezet, de elfogadva Csehi nézetét,³⁰ a társaság végeredményben a szervezetrendszerrel, a szervezettel

---

²⁶ KISFALUDI András: A jogi személy létesítése. In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 211.

²⁷ Dzsula Mariann jegyzi meg, hogy a III. könyv szabályai eredendően kógens főszabályra lettek megfogalmazva, és a főszabály változását követően nem vezették végig a szöveg egészén. Szabályokra épültek, és utólag került átfogalmazásra a főszabály. DZSULA Mariann: Miért kógens a diszpozitív? *Céghírnök*, 2014/2., 3–5.

²⁸ KISFALUDI i. m. (26. lj.) 213–214.

²⁹ CSEHI Zoltán: A jogi személyek szabályozása az új magyar Polgári Törvénykönyvben. In: GONDOSNÉ PUSZTAHELYI Réka (szerk.): *Jogi személyek a Polgári Törvénykönyvben*. Miskolci konferenciák 2012. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2013. 45–86., 68–70.

³⁰ CSEHI Zoltán – SZABÓ Marianna (szerk.): *A vezető tisztségviselő felelőssége*. Budapest, CompLex, 2015. 9.

azonosítható, és egyetértünk Török Gáborral is abban,³¹ hogy a szabályozás e területe átfogja a jogi személy egész létét. Ebből az aspektusból nézve nem csupán a társaság belső problémája, hogy a diszpozitivitást alkalmazza-e vagy sem, hanem hitelezői érdekvédelem kérdése is.

A diszpozitivitás jellemzői közül kettőt emelünk ki: a diszpozitív szabálynak hézgapótló szerepe van abban az esetben, ha a felek nem rendelkeznek egy adott jogintézményről, így éppen az eltérés hiányában érvényesül a szabály, és ezek a szabályok modellértékűek – ha alkalmazni akarják a felek, akkor a részletes szabályok rendelkezésre állnak a törvényben.³²

Amennyiben a fenti hipotézist kiindulópontként elfogadjuk, akkor a kérdés csak az első pillanatban tűnik egyszerűnek, és egy sokkal fontosabb területre vezet, amely a társasági jog lényegi elemét érinti: a nyilvánosságot, a gazdasági társaságokra vonatkozó szabályok megismerhetőségét. A társasági jog alapvető elemei a cégnyilvánosság és a nyilvánosság,³³ amelyek a cégnyilvántartás közhitelességében öltenek testet, és hitelezővédelmi, alapvető jogállami és garanciális érdek és érték húzódik meg a működtetése mögött. A diszpozitivitás problémáját véleményünk szerint össze kell kapcsolni ezzel a kérdéssel. Nem elhanyagolható ugyanis, hogy mely szabályoktól lehet eltérni a társasági szerződésben, mert ennek közvetlen nyomata a cégnyilvántartásban követhető le. Amennyiben az eltérés kizárt, akkor az egyéb megállapodások, különösen a szindikátus jellegűek maradnak lehetőségként.³⁴ A társasági jogi szabályok diszpozitív vagy kógens főszabálya lényegesen befolyásolja a társasági jogi kultúrát, de közvetlenül is érintheti például az információs aszimmetriát, az átláthatóságot és a hitelezővédelmet. Ebből kifolyólag nem pusztán a Ptk. polgári jogi és társasági jogi szabályozási koncepciójának elméleti kérdése, hanem komoly jogpolitikai döntés, hogy a jogalkotó mennyiben enged teret a társulóknak, és mely eltéréseket kell a társasági szerződésbe foglalni, ezáltal a cégnyilvánossági követelményeknek alávetni.

6. A soft law körébe tartozó normák

A *soft law* problematika szintén nem a társasági jog sajátossága, sőt nem is a polgári joghoz kötődő kérdés,³⁵ de kétségtelenül megjelentek a *soft law* jellegű szabá-

---

³¹ TÖRÖK Gábor: A jogi személy létesítése. In: SÁRKÖZY Tamás (szerk.): *Polgári jog – a jogi személy*. Budapest, HVG-ORAC, 2014. 41–52., 43.

³² L. pl. a határozathozatal ülés tartása nélkül jogintézményt, Ptk. 3:20. §.

³³ PAPP i. m. (20. lj.) 34–36.

³⁴ Erre külön utal a Ptk. miniszteri indokolása is.

³⁵ BLUTMAN László: Nemzetközi *soft law*: hagyjuk dolgozni Occam borotváját. *Közjogi Szemle*, 2008/1., 28–37.

lyok, amelyeket, céljukat tekintve, Buza László „program jellegű norma” elnevezése pontosabban jellemez.³⁶ A *soft law* a társasági jogban kétféle formában jelenik meg. Az egyik a *comply or explain*-szabályozás, amelynek nincsenek közvetlen jogszabályi jellemzői, ugyanakkor az ilyen normák alkalmazásáról a társaságnak kötelező nyilatkoznia, ezáltal nem minősíthető egyértelműen *soft law*-nak.³⁷ A másik, klasszikus *soft law* is megjelent a társasági jogban, így ezekről is rövid említést teszünk.

Az ún. *comply or explain* („betart vagy indokol”) típusú szabályozás lényege, hogy az adott rendelkezéstől el lehet térni, ami nem normaszegést jelent, hanem azt, hogy az eltérést csupán indokolni kell. Lényeges fogalmi elem még, hogy a megfelelésről és az eltérésekről nyilatkozatot kell készíteni, amelyet kötelező nyilvánosságra hozni. Ez a normatípus a jogdogmatika hagyományos fogalma szerint nem minősül jogi szabálynak, ugyanakkor azt sem lehet kijelenteni, hogy itt a jogi kikényszerítő erő teljes mértékben hiányzik, így nem minősül *soft law*-nak sem. Ezt a szabályozási típust először Nagy-Britanniában az 1992-es Cadbury-jelentés javasolta bevezetni, a sorozatos vállalati visszaélések egyik megelőzőeként, a felelős társaságirányítás (*corporate governance*) eszközöként.³⁸ A *comply or explain*-szabály ma már nemcsak a *corporate governance*-kódexek sajátossága, hanem más jogforrásokban is megjelent, például a 2007/36/EK irányelv – 2017/828/EU irányelvvvel beiktatott – 3j cikk (1) bekezdése is előírja a részvényesi képviselői tanácsadók magatartási kódexének alkalmazásával, valamint a 2013/34/EU irányelv is a társadalmi felelősségvállalásról készült jelentéssel kapcsolatban. Így ez a szabály nemcsak a társasági jog, hanem a munkajog egyik eszköze is.³⁹

Ahhoz, hogy a *comply or explain*-szabályozás jogi jellegét meghatározzuk, szükséges röviden kitérni a nyilatkozattétel alapjául szolgáló *corporate governance*-kódexek, Magyarországon a Budapesti Értéktőzsde Felelős Társaságirányítási Ajánlásai (FTA) szabályainak jellemzésére. A tőzsdén jegyzett gazdasági társaságoknak a *comply or explain*-elvnek megfelelően kell nyilatkozniuk az FTA egyes pontjainak való megfelelésről, ami azt jelenti, hogy az adott ajánlásnak való megfelelést nem, de az eltérést indokolnia kell a társaságnak.⁴⁰ A felelős társaság-

---

³⁶ BUZA László: A törvényesség és az igazságosság elve a nemzetközi jogban. *Acta Juridica et Politica*, 1957., 15.

³⁷ A fenti hierarchiában ezért előzi meg a *comply or explain* a *soft law*-normát, és ezért nem tudjuk egy kategóriaként kezelni.

³⁸ A kialakuláshoz l. AUER Ádám: A *comply or explain*-szabályozás társasági jogi tapasztalatai – lehetőség a munkajog számára? In: AUER Ádám et alii (szerk.): Ünnepi kötet a 65 éves Kiss György tiszteletére. Budapest, Dialóg Campus, 2018. 35–50., 15.

³⁹ Az irányelvvvel kapcsolatban l. KUN Attila: A nagyvállalati szociális jelentéstételi kötelezettség új szabályai az Európai Unióban. In: HAJDÚ József (szerk.) Ünnepi kötet Dr. Czucz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára Szeged, Szegedi Tudományegyetem, 2016. 391–400.

⁴⁰ FTA, 5.

irányítási jelentéssel összefüggésben ki kell emelni, hogy az ajánlásoktól való eltérés önmagában nem jogellenes, de a jelentés nyilvánosságra hozatalának elmulasztása a Ptk. 3:289. §-ába ütközik.⁴¹ Közvetlen szankció – amilyen például a tőzsdei regisztráció törlése lehetne – tehát nem kapcsolódik a normához, ám a jelentés esetében közvetett szankció mégiscsak lehetséges, hiszen a közzétételi kötelezettség megszegése a Ctv. alapján lehetőséget ad törvényességi felügyeleti eljárás lefolytatására, ebben az esetben ugyanis a társaság működése a Ptk. 3:289. §-ba foglalt előírásokat sérti.⁴² A felelős társaságirányításhoz kapcsolódó szabályozási módszer a társasági jogi normák új típusát alkotta meg, amelyek a jogi norma és a hagyományos *soft law* (Szladits Károly megfogalmazásában: jogi kötelezettség nélküli kívánalmak) között helyezkednek el.

Az elemzés utolsó eleme a *soft law*-rendelkezések. Eredendően kérdéses, hogy a *soft law*-normák, a jogi normákra jellemző állami kikényszerítés hiányában, jogszabálytani elemzés tárgyai lehetnek-e. A *soft law* jellegű rendelkezések a társasági jogban részben szektorspecifikusan jelentek meg, így általános következtetés levonására korlátozottan alkalmasak. Ennek oka az, hogy ezek célja elsősorban nem a társasági joghoz kapcsolódó szabályozás, hanem a tevékenységre fókuszáló rendelkezések megfogalmazása (például pénzügyi intézmény, fogyasztóvédelmi jellegű kódexek). A társaság működéséhez kapcsolódó *soft law*-szabályok elérhetők például az állami részvétellel működő gazdálkodó szervezetek felelős társaságirányítási kérdéseivel kapcsolatban, amelyeket a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. dolgozott ki,⁴³ de nemzetközi ajánlásgyűjtemény is van a tőzsdén nem jegyzett társaságok vállalatirányításának javításához,⁴⁴ és ugyanilyen *soft law*-szabályozásnak tekinthető a European Model Company Act is.⁴⁵

7. Befejezés

A jogszabálytípusok fenti vizsgálata során összegyűjtöttük azokat a normafajtákat, amelyek társasági jogi relevanciával bírnak, és az eltérés lehetősége szerint rendszerbe gyűjtöttük őket. Általános következtetésként két jellemzőre utalunk. Az egyik, korábbi munkáinkra támaszkodva, olyan jelenség a társasági jogban, amely a szabályozás jellemzőit jelentősen befolyásolja. A *corporate governance*-, a *soft law*- és a modell-szabályok a Ptk.-ban (klauzikálisan kógens és diszpozitív

---

⁴¹ Vö. KISFALUDI i. m. (6. lj.) 69.

⁴² Ctv. 74. § (1) d) pont.

⁴³ http://www.mnvzrt.hu/felso_menu/tarsasagi_portfolio/eljarasi_dokumentumok/vallalatiranyitasi_ajanlasok

⁴⁴ <http://ecoda.org/news-details/article/guidance-on-cg-for-unlisted-companies-in-europe/>

⁴⁵ <http://law.au.dk/en/research/projects/european-model-company-act-emca/>

normák) véleményünk szerint azt mutatják, hogy a társasági jog egyre több, a gazdasági társaság működéséhez tartozó jogi érdeket, jogi ténytet szabályoz, azaz egyre több, korábban is meglévő cselekmény kerül be a társasági jog szabályanyaga közé. Korábbi kutatásaink eredményeként megállapítjuk,⁴⁶ hogy a különböző szabálytípusok átjárhatók: a jogalkotó beavatkozhat abban az esetben, ha úgy ítéli meg, hogy egyes garanciális rendelkezések nem megfelelően működnek. Véleményünk szerint a korábbi gyakorlat alapján 7-8 évente megvalósuló társasági jogi szabályozási felülvizsgálat alkalmas arra, hogy a jogalkotó elhelyezze a kívánatos hangsúlyokat a szabályozásban. A *soft law*-normák és a *comply or explain*-szabályozás alapján kapott információk kiindulópontját képezhetik egy ilyen felülvizsgálatnak.

A másik általános következtetés a nyilvánosság kérdéseire vonatkozik. Az 563/B/2007. AB határozatban a részvénykönyv nyilvánosságával kapcsolatban megfogalmazott hitelezővédelmi és forgalombiztonsági követelmények rámutatnak a nyilvánosság kiemelt fontosságára. Véleményünk szerint a diszpozitivitás, klauzálisan kógens, *comply or explain*-szabályok alapján nyilvános, esetleg cégnyilvános adatok növelhetik a gazdasági élet szereplőinek átláthatóságát (hiszen a társasági szerződésben el lehet térni a Ptk.-tól).⁴⁷ Ennek egyik ellenpéldája az, hogy ha a társasági jogi normák nem kellően flexibilisek, akkor az oda vezethet, hogy a cégnyilvánosság lényegében alapinformációkra korlátozódik (például szerződésminta alkalmazása esetén), de ez maga után vonja azokat az egyéb megállapodásokat is, amelyek a szabályozás szűrkezőnájába kerülnek, mivel nem terjed ki rájuk a cégnyilvánosság, és a kikényszeríthetőségük is kérdéses, de a hatásuk a társaság működésére kétségtelenül jelentős. Ennek hatása lehet a törvényességi felügyelet gyakorlására, a hitelezők védelmére is. A kérdés nem elméleti, jelentősége ma nagy, így az információk elérhetősége, leegyszerűsítve: a nyilvánosság fontos szankcionálási és nyomon követhetőségi tényező.

---

⁴⁶ AUER Ádám: *Corporate governance – a felelős társaságirányítás jelenkori dimenziói*. Budapest, Dialóg Campus, 2017.

⁴⁷ Ez a szabály a korábbi Gt. 202. § (10) bekezdése, jelenleg a Ptk. 3:247. §. Az Alkotmánybíróság az 563/B/2007. AB határozatban (ABH 2008, 2723.) vizsgálta a kérdést. Az ügy elemzéséhez l. AUER Ádám: „A gép forog” – kógens társasági jogi szabályok a Ptk. előtt és után. *Polgári Jog*, 2017/12. [online].

BARZÓ TÍMEA*

A sérelemdíjról a jogtudós alkotmánybíró, bíró és polihisztor szemüvegén át

1. Előzmények

Schwarz Gusztáv már 1890-ben hangsúlyozta, hogy a nem vagyoni károkért való elégtétel, a fájdalomdíj nemcsak régi jogunk szellemének, de a kártérítés helyes elméletének is megfelel.¹ A Polgári törvénykönyv 1900. évi első tervezete a nem vagyoni károkért járó elégtételt általános normává tette volna, amelyet a szándékosan elkövetett tiltott cselekmény miatt kártérítésre kötelezett a bíró által – az eset körülményeinek figyelembevételével és méltányosan – megállapított (becsült) mértékben lett volna köteles pénzben megfizetni.²

A magánjogi törvényjavaslat még csak méltányossági alapon ismerte el a vagyoni elégtétel nyújtását a nem vagyoni sérelmet szenvedett fél javára, azonban külön nevesítette már az ún. hozzátartozói igényeket is.³ Bár jogi normában testet öltő háttere nem volt, az osztrák polgári törvénykönyv hatására mégis születtek olyan kúriai döntések, amelyek a becsületsértés, rágalmozás vagy hamis vád ese-

---

* Intézeti tanszékvezető egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar. A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, „Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban” című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

¹ SCHWARZ Gusztáv (1890). In: LÁBADY Tamás: Elégtétel a nem vagyoni károkért a 20. század első felének magyar magánjogában. In: HAMZA Gábor – KAJTÁR István – ZLINSZKY János (szerk.): *Tanulmányok Benedek Ferenc tiszteletére*. Pécs, JPTE, 1996. 189. L. még részletesebben: LÁBADY Tamás: Az erkölcsi jóvátétel a magyar magánjog fejlődéstörténetében a 19. század végéig. In: MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Emlékkönyv Nizsalovszky Endre születésének 100. évfordulójára*. Budapest, ELTE ÁJK, 1994. 132–140.

² 1140. §. Az „elégtétel” terminus használata Lábady szerint döntést jelentett a nem vagyoni kártérítés dogmatikai hovatartozását illetően, hiszen a tervezet indokolása szerint az elégtétel nem teszi az okozott sérelmet meg nem történtté, de a sértettet más módon igyekszik kárpótolni. Ez utóbbi pedig a legalkalmasabban szolgálja a prevenciót, mivel érzékeny anyagi hátrányt jelent a cselekmény elkövetőjének. A szöveg nagy érdemének tekintti továbbá Lábady azt is, hogy szabad teret biztosít a bírói belátásnak és méltatásnak, vagyis felismeri, hogy a nem vagyoni kártérítés mértékének megállapítása tárgyi keretbe nem foglalható. LÁBADY (1996) i. m. (2. lj.) 190.

³ Magánjogi törvényjavaslat, 1114. § (1) bek.

tén ‘fájdalomdíj’ gyanánt – elégtételadási célzattal – megítéltek a ‘sértett érdek helyreállításaképpen bizonyos kárösszeget’.⁴ Dezső Gyula az ún. személyi immateriális javak körében beszélt az erkölcsi kárról, amelynek megtérítésére ugyanúgy lehetett kötelezni a károkozót, mint a vagyoni kár esetén. Az élet elvesztése körében az erkölcsi kárt azért kellett megtéríteni, hogy a hozzátartozó elégtételt kapjon az elszenvedett gyászért, fájdalomért. A károkozással előidézett nem vagyoni hátrányok pénzbeli megtérítésének célja Dezső szerint egyrészt a *büntetés*, amely *elégtételt* szerez a megbántott jogérzetnek, másrészt a *kiegyenlítés (kompenzáció)* az elszenvedett sérelemért.⁵

Marton Géza az 1940-es évek elején még azt írta, hogy a bíróságok csak nagyon ritkán ítélték meg elégtételt az elszenvedett súlyos testi és lelki szenvedések esetében, aminek oka abban keresendő, hogy az úgynevezett *helyreállító* szankció alkalmazására csak olyan sérelmeknél volt mód, ahol a helyreállítás (kiegyenlítés) a hátrány természete alapján értelmezhető volt. Ez pedig jellemzően a vagyoni sérelmeket jelentette.⁶

Az 1977-es Ptk. Novella (1977. évi IV. törvény) a következő normaszöveggel vezette be a nem vagyoni kártérítés intézményét: „A károkozó köteles megtéríteni a károsult nem vagyoni kárát, ha a károkozás a károsultnak a társadalmi életben való részvételét vagy egyébként életét tartósan és súlyosan megnehezítette, illetőleg a jogi személynek a gazdasági forgalomban való részvételét hátrányosan befolyásolja.”⁷ A rendelkezést ezzel a normatartalommal vették át más jogágak is. A szakirodalomban szinte mindenki az eszmei kártérítéstől várta a személyiségi jogok gyakoribb és hatékonyabb védelmét. A normatív szabályozás azonban – a jogirodalom várakozásával ellentétben – meghatározott tényállási elemekhez kötött *felelősségi alakzatként* iktatta be az ‘ideális kártérítést’ a magyar polgári jogba.⁸ A tartalmi elemeket a bírói gyakorlat alakította ki, amelyeket a Legfelsőbb Bíróság 1981-es 16. számú irányelve foglalta össze. Az irányelv értelmében a nem vagyoni kártérítés ezt

⁴ KOLOSVÁRY Bálint: *A magyar magánjog tankönyve, II. Kötelmi jog – családjog – öröklési jog.* Budapest, Politzer, 1907. 39., 312–314.

⁵ DEZSŐ Gyula: *Az objectív kártérítés tana.* Független: Az erkölcsi kár. Budapest, Grill Károly, 1917. 303., 305–309.

⁶ MARTON Géza: Kártérítési kötelek jogellenes magatartásból. In: SZLADITS Károly (szerk.): *Magyar magánjog. A kötelmi jog különös része.* Budapest, Grill Károly, 1942. 854., 871–872., 892–897.

⁷ A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (1959-es Ptk.), 354. §.

⁸ A miniszteri indoklás szerint nem korlátozta a törvény a felelősséget a testi épség és egészség sérelmének eseteire, azaz egyéb személyhez fűződő jogok – mint a jóhírnév – megsértése is elvileg maga után vonhatta a törvényben írt következményeket. Lábady szerint azonban csak elvileg, mert a Novella hatálybalépését követő évtizedekben a bírói gyakorlat egyértelműen azt mutatta, hogy a nem vagyoni kártérítés gyakorlati előfordulása jellemzően az üzemi és a közlekedési balesetek során elszenvedett egészségkárosodások és testi sértések esetkörüli korlátozódott. LÁBADY Tamás: Az eszmei kártérítés új dimenziói a magyar jogban. *Acta juridica et politica*, 1993/1–4., 245.

követően csak a *tartósság* és a *súlyosság* együttes megvalósulása esetén volt megítélhető.⁹ A 21. számú irányelv hatályon kívül helyezte a 16. számút, ami jórészt a testi épség, egészség megsértésében, valamint az egészségkárosodásban testet öltő immateriális sérelmekre tartalmazott követendő rendelkezéseket. Az új irányelv azonban az erkölcsi értékeket is szem előtt tartó bírói gyakorlat kialakításával kívánta biztosítani a jövőben a személyiség minden oldalú védelmét.

Az Alkotmánybíróság 1992-ben megsemmisítette a nem vagyoni kártérítés kritériumaként meghatározott konjunktív feltételeket, aminek következtében az 1959-es Ptk. 354. §-a a következő szöveggel maradt hatályban: „A károkozó köteles megtéríteni a károsult nem vagyoni kárát.”¹⁰ Lábady Tamás felhívta a figyelmet arra, hogy a nem vagyoni kártérítés követelhetőségét a megsemmisített rendelkezés a jogsértés következményei szerint differenciálta, azaz a személyek személyhez fűződő jogait csak a jogsértés hatása, eredménye szerint részesítette vagyoni védelemben, és ezzel a nem vagyoni kártérítés alkalmazhatóságát csak a súlyosabb esetekre korlátozta. Ez a szabályozás azonban az emberi méltóságra vonatkozó megkülönböztetés tilalmába ütközött, azaz a személyek között egyéb helyzet szerinti diszkriminációt valósított meg azáltal, hogy „az általános személyiségi joggal védett személyek között olyan ismérvek alapján differenciált, amelyek a személyiségi jogsértésnek nem szükségszerű feltételei”. A társadalmi életben való részvétel vagy egyébként az élet tartós vagy súlyos megnehezülése önkényes határvonalat húzó törvényi feltételek, amelyek nem alkalmasak a jogintézményt „objektívnek megtartani”.¹¹

Törő Károly is diszkriminatívnak tartotta az alkotmánybírói határozattal megsemmisített többlétevényállási elemekre vonatkozó szabályozást, mert a megrágalmazottat, a becsületében, személyes szabadságában megsértettet stb. annak bizonyítására kényszerítette, hogy élete, társadalmi életben való részvétele tartósan és súlyosan megnehezült, míg a testi épségét elvesztett (például mozgáskorlátozottá vált) károsult esetében a társadalmi élet vagy egyébként az élet elnehezülésének a közönséges élettapasztalatokból is nyilvánvaló tényét többnyire nem is kellett külön bizonyítani. Hiányzott tehát személyiségi jogvédelem ott, ahol az elnehezülés nem volt bizonyítható, vagy be sem következett.¹²

---

⁹ L. részletesebben ÚJVÁRINÉ ANTAL Edit: *Felelősségtan*. Új magyar polgári jog tankönyv. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2014. 37–42.

¹⁰ Az Alkotmánybíróság a 34/1992. (VI. 1.) AB határozatában alkotmányellenesnek tekintette továbbá a jogi személy és a természetes személy közötti különbségtételt, amely kirekesztette a gazdasági forgalomban részt nem vevő jogi személyeket, továbbá a nem jogi személy alanyokat a nem vagyoni kár köréből (pl. az egyházakat, egyesületeket stb.).

¹¹ LÁBADY i. m. (8. l.) 246.

¹² Ez a gondolatsor a sérelemdíj alkalmazhatóságának megítélésénél is komoly jelentőséggel bír. TÖRŐ Károly: A személyiségi jog védelmének polgári jogi eszközei. In: PETRIK Ferenc (szerk.): *A személyiség jogi védelme. A gyakorló jogász kézikönyve 6*. Budapest, KJK, 1992. 196–197.

Lábady annak a reményének adott hangot, hogy az alkotmánybírósági határozat az eszmei kártérítést visszakormányozza a magyar jogfejlődésnek arra az útjára, amelyet a századfordulótól kezdődően a magyar bírói gyakorlat a második világháború végéig a jogintézmény számára kitaposott.¹³ Az alkotmánybírósági határozat jelentőségét – többek között – abban látta, hogy ezzel a vagyoni és a nem vagyoni személyi károk és az értük való magánjogi felelősség dualizmusa a magyar polgári jogban megszűnik, és a polgári jog vagyoni és személyi viszonyokat oltalmazó intézményrendszere egységesedik.¹⁴ Később az 1959-es Ptk. 354. §-ának még hatályban lévő normája is hatályát veszítette.¹⁵

A személyiségi jogsértések generálta nem vagyoni hátrányok eseteinek és gyakoriságának folyamatos növekedését követően azok jogi megítélése kinőtte a kártérítési kereteket. Megnőtt az olyan esetek száma, amelyek szankciót igényeltek volna, de arra a kártérítés dogmatikai keretei között már nem volt lehetőség (például a fájdalomérzet, a testi és lelki szenvedés, a komfortérzet huzamosabb hiánya). Egyre erőteljesebb társadalmi igény jelentkezett a nem vagyoni sérelmek egyre szélesebb körének kompenzálására.¹⁶

A nem vagyoni kár megtérítésére vonatkozó jogi szabályozás teljes eltűnése után a bíróságokra maradt az ide vonatkozó alapvető szempontok kialakítása. Molnár Ambrus szerint a bíróságoknak a korábbi *következménycentrikus* vizsgálat helyett a *magatartáscentrikus* vizsgálatot kellett alkalmaznia, amely elsősorban a felróhatóságra és a személyiségi jogok megsértését megalapozó jogellenességre összpontosít.¹⁷ A bíróságoknak arra a kérdésre kellett megtalálni a választ, hogy vajon a személyiségi jogsértés önmagában – azaz további konkrét immateriális sérelem bizonyítása nélkül – elégséges-e a nem vagyoni kártérítés megítéléséhez.¹⁸ A bírói gyakorlatban háromféle jogértelmezés alakult ki. 1. Voltak olyan bírói döntések, amelyek továbbra is csak bizonyított nem vagyoni hátrány¹⁹ megvalósulása esetén ítélték meg a nem vagyoni kártérítést arra való hivatkozással, hogy csak így

¹³ L. részletesebben LÁBADY (1996) i. m. (1. lj.) 188–195.

¹⁴ LÁBADY i. m. (8. lj.) 247.

¹⁵ Az önálló szabályozást ugyanis feleslegessé tette a 355. § (1) bekezdését érintő, az 1993. évi XCII. törvény 15. §-ában foglalt szövegmódosítás. Eszerint a kárért felelős személy köteles volt az eredeti állapotot helyreállítani, ha pedig az nem volt lehetséges, vagy a károsult azt alapos okkal nem kívánta, köteles volt a károsult vagyoni és nem vagyoni kárát megtéríteni. A Polgári Törvénykönyv egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1993. évi XCII. törvény, 40. § (4) bek. a) pont.

¹⁶ MOLNÁR Ambrus: A sérelemdíj elméleti és gyakorlati kérdései. *Kúriai Döntések – Bírósági Határozatok*, 2013/7., 745.

¹⁷ Uo.

¹⁸ BARZÓ Tímea: A sérelemdíj alkalmazásának új dimenziói az egészségügyi kártérítési perekben. *Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXXV (2017) 209.

¹⁹ Az 1959-es Ptk. hatályon kívül helyezett 354. §-ában körülírt tényállási elemek: „ha a károkozás a károsult társadalmi életben való részvételét vagy egyébként életét tartósan vagy súlyosan megnehezíti.”

érvényesül a jogintézmény kompenzációs funkciója.²⁰ 2. A jogszabálymódosításra hivatkozással és az alkotmánybírószági döntést alapul véve születtek azonban olyan ítéletek is, amelyek szerint a nem vagyoni kártérítést a személyiségsértés *önmagában is megalapozza*, azaz nincs szükség semmilyen immateriális hátrány bizonyítására. A nem vagyoni hátrány nagyságának legfeljebb a nem vagyoni kártérítés mértékének megállapításánál volt jelentősége.²¹ Ezen értelmezés szerint a bíróságnak bármilyen bagatell jogsértés esetén is meg kell ítélnie a sértett javára bármilyen bagatell összegű sérelemdíjat (pl. 1 forintot).²² 3. Azoknál a súlyos jogsértéseknél pedig, ahol lehetetlen volt a tényleges nem vagyoni hátrány bizonyítása, vagy az a sértett oldalán rendkívüli nehézséggel járt volna, a bíróságok ezt a bizonyítási szükséghelyzetet a 'köztudomás-doktrína' alkalmazásával oldották fel. Ez azt jelentette, hogy a személyiségi jogi jogsértés tényének megállapítása után a bíróság csak azt vizsgálta, hogy immateriális hátrány bekövetkezése a Pp. alapján *köztudomású tényként bizonyítottnak* tekinthető-e, vagy sem.²³ Igenlő esetben a nem vagyoni kártérítés jogalapja megállapítást nyert. Pl. személyes adatok jogosulatlan felhasználásával a magánszférába történő kirívó beavatkozás, közösségi oldalon létrehozott felhasználói felületen keresztül a bántó, lealacsonyító, lekicsinylő tartalmú közlések.²⁴ Ebből következően a bizonyítást a bíróság csak nemleges esetben folytatta le a nem vagyoni hátrány nagysága vonatkozásában. A bizonyítás sikertelensége a nem vagyoni kártérítés iránti kereset elutasításával járt.

A nem vagyoni kártérítés dogmatikai ellentmondásait a bírói gyakorlat sem tudta feloldani. Az ítélkezés ellentmondásossága Lábady Tamás szerint abból fakadt, hogy a jogszabályi rendelkezéseket követve a bíróságok *kártérítésben* gondolkodtak, ahol a kár eleve vagyoni, pénzben kifejezett és jellemzően összegszerűen is meghatározható vagyoni hátrány. Így a bíróságok folyamatosan beleütköztek a személyiségi jogsérelem és a magánjogi kárfogalom diszkrepanciájába. A nem vagyoni sérelmek ugyanis vagyoni mércével *megmérhetetlenek*, következésképpen kiegyenlíthetetlenek. „A nem vagyoni kártérítés legfeljebb a vagyoni kártérítés fikciós esete, amelyben a sérelmet orvosolni hivatott kártérítés valójában inadekvát.”²⁵ A nem vagyoni kár fogalmat körülvevő jogbizonytalanság mellett nem volt esélye az immateriális sérelem helyreállítására irányuló törekvéseknek. A teljes

²⁰ BH2010. 294.; EBH2000. 302.

²¹ BH2011. 248.

²² LÁBADY Tamás: Sérelemdíj *versus* nem vagyoni kártérítés. *Állam- és Jogtudomány*, 2016/1., 42.

²³ A 2017. december 31. napjáig hatályban lévő, a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 163. § (3) bek. és a jelenleg hatályos Pp., a 2016. évi CXXX. törvény 266. § (2) bek.

²⁴ BDT2012. 2766. L. még BDT2012. 2610. Köztudomású tény az is, hogy a személyi szabadság hosszabb időtartamú, jelentős korlátozása, a börtönviszonyok pszichikai és fizikai hatásai önmagukban is megterhelők és károsak, az ennek folyamán elszenvedett sérülések a szabadulást követő életvitelben is hátrányt jelentenek. BDT2015. 3270.

²⁵ LÁBADY i. m. (22. lj.) 41.

reparáció elvét követő kártérítési jogba tehát a nem vagyoni kártérítés nehezen volt beilleszthető, ami ahhoz vezetett, hogy a nem vagyoni kártérítés *reparációs* funkciója helyett annak *kompenzációs* funkciója került előtérbe.²⁶

A bíróságok keresték tehát a vagyoni kárfogalom analóg megfelelőjét a személyiségi viszonyokban, és ezt a személyiségi jogok megsértésével összefüggő hátrány keletkezésében találták meg. A Legfelsőbb Bíróság, illetve a Kúria, továbbá az ítéletábrák is számos precedens értékű döntésükben megállapították, hogy a személyiségsértés miatt nem vagyoni kártérítést igénylő sértett félnek a jogsértés mellett, azzal okozati összefüggésben nem vagyoni hátrány elszenvedését is bizonyítani kell. A bírói gyakorlat az 1959-es Ptk. 355. § (4) bekezdésében foglalt „a nem vagyoni hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges” kitételre hivatkozással követelte meg a nem vagyoni hátrány bizonyítását. A testi (biológiai vagy fiziológiai) integritást sértő eseteken túl, különösen a magánélet, jóhírnév, becsület megsértésével járó jogsértések körében – és erre Lábady is felhívta a figyelmet – a hátrány bizonyítása legtöbbször lehetetlen volt, vagy a sértett számára további megrázkódtatással járt. Voltak továbbá olyan kirívóan durva jogsértések is, amelyek a sértett kikezdehetetlen társadalmi presztízse folytán nem jártak valóságos hátrányozással.²⁷ Ezért volt szükség ezekben az esetekben az ún. köztudomású doktrína alkalmazására az 1952-es Pp. 163. § (3) bekezdésére hivatkozással.

2002-ben jelent meg az új Polgári Törvénykönyv koncepciója, amely *dualista* rendszerben rendezte volna a személyiségi jogok megsértésének vagyoni jellegű szankcionálását. A sérelemdíj megállapításának feltétele a *súlyos* személyiségsértésnek, a *felróható magatartás*nak a jogsértő oldalán és a jogsértés súlyával arányban álló nem vagyoni kártérítés megállapíthatósága kizártságának konjunktív bizonyítása lett volna. Ez utóbbi esetben azonban vizsgálni kellett volna azt is, hogy a jogsértő magatartás elég komoly volt-e ahhoz, hogy a sérelemdíj megállapítását megalapozza. A sérelemdíjat tehát a nem vagyoni kártérítés mellett nem lehetett volna megítélni.²⁸

Mind Petrik Ferenc, mind Boytha György a személyiségi jogok megsértésének lehetséges szankciójaként – a nem vagyoni kártérítés alternatívájaként – jelölte meg a *sérelemdíj* intézményét. Csak míg Boytha a sérelemdíj indokoltságát és összegét a jogsértés körülményeitől függően, a *méltányosság* jogelve alapján állapította volna meg, addig Petrik javaslata alapján a sérelemdíjra vonatkozó norma-

---

²⁶ LÁBADY Tamás: A nem vagyoni kártérítés metamorfózisa sérelemdíjjá. A bírói gyakorlat kezdeti dilemmái. *Polgári Jog*, 2016/2.

²⁷ LÁBADY i. m. (22. lj.) 41.

²⁸ Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója (2002). *Magyar Közlöny*, 15. évf. II. sz., 31–32. A dualista felfogás tehát éles határvonalat húzott volna a személyiségi jogot sértő magatartások között a szerint, hogy az okozott-e testi, lelki, érzelmi vagy egyéb immateriális hátrányt a sérelmet szenvedett félnek, vagy sem.

anyag bizonyos elemek – pl. a jogellenesség, a hátrányokozás, az okozati összefüggés és a felróhatóság megfelelő alkalmazása – tekintetében kellett utaljon a vagyoni kártérítésre.²⁹ Felmerült az a gondolat is, hogy a sérelemdíj ne a személyiségi jogok megsértésének általános és feltétlen jogkövetkezményeként kerüljön megállapításra, hanem csak bizonyos személyiségi jogi jogsértések bizonyítottsága esetén legyen alkalmazható szankció.³⁰

A 2013-as Ptk.³¹ kodifikáció, azon belül is a személyiségi jogsértés esetén alkalmazható vagyoni szankció megalkotása során fontos célkitűzés volt, hogy megoldást találjanak a korábbi nem vagyoni kártérítés alkalmazásából eredő fogalmi és a bírói gyakorlatban egyaránt felmerülő ellentmondásokra.

2. A sérelemdíj megállapítása

A dogmatikai és a gyakorlati ellentmondások kiküszöbölése érdekében a 2013-as Ptk. az intézményt döntő részben kiemelte a kötelmi jog köréből, és a személyiségi jogsértések pénzbeli elégtétellel való szankcionálását a II. könyvben, a személyiségi jogok megsértésének jogkövetkezményei között helyezte el. A sérelemdíj dogmatikai alapját jelöli ki a normaszöveg akkor, amikor kimondja, hogy a személyiség valamely *dimenziójának* megsértésével okozott következmények pénzbeli ellensúlyozása nem kártérítés.³² A sérelemdíj a miniszteri indokolás szerint a személyiségi jogok megsértésének vagyoni elégtétellel történő közvetett kompenzációja és egyben magánjogi ‘büntetése’. A sérelemdíj kettős funkciót tölt be:

- közvetett kompenzációs funkció: az elszenvedett sérelem pénzben kifejezett, megbecsült és arányos kiegyensúlyozása az elszenvedett sérelemért,³³ illetve
- preventív funkció: egyedi magánjogi büntetésként a pénzbeli elégtételadás a hasonló jogsértések megelőzésére ösztönöz.³⁴

---

²⁹ BOYTHA György: A személyiségi jogok megsértésének vagyoni szankcionálása. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2003/1., 5.; PETRIK Ferenc: A nem vagyoni kár megtérítése védelmében. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2003/1., 6–7.

³⁰ A német szabályozás is korábban a nem vagyoni károk megtérítésére csupán törvényben szabályozott esetekben adott lehetőséget. L. részletesebben GÖRÖG Márta: Az általános személyiségi jog megsértésének fájdalomdíjjal való orvoslása. *Jogelméleti Szemle*, 2002/3., 1.; GÖRÖG Márta: A fájdalomdíj mértékét befolyásoló körülmények összehasonlító elemzése a német joggyakorlat előtérbe helyezésével. *Jogelméleti Szemle*, 2001/4., 1.

³¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény.

³² LÁBADY i. m. (22. l.) 42.

³³ A közvetett kompenzáció Lábady Tamás szerint lehet örömszerzés forrása, jelenthet lelki békét, megnyugvást, belső harmóniát eredményező jóvátételt és még sok minden mást. Uo.

³⁴ Felmerülhet a kérdés, hogy a sérelemdíj fent nevesített funkciói közül melyik bír elsőbbséggel. Ennek azért lehet jelentősége, mert a magánjogi büntetés elsődlegességének vizsgálata háttérbe szoríthatja a konkrét immateriális sérelem bizonyításának szükségességét. Hiszen az elkövetett személyi-

A sérelemdíj jogalapja tekintetében a személyiségi jog megsértéséért *felelős személy megállapításának* és a *kimentés módjának* tekintetében a jogalkotó továbbra is a kártérítési felelősség szabályait tekinti irányadónak. Így, amennyiben a személyiségi jogsértés alapjául szolgáló felelősségi rendszer a deliktuális felelősség, az alábbi hagyományos feltételek meglétét vizsgálja a bíróság:

- *jogellenes* személyiségsértő magatartás;
- nem vagyoni sérelem;
- *okozati összefüggés* a jogellenes jogsértő magatartás és a nem vagyoni sérelem között, továbbá
- a jogsértés *felróhatósága*.

Akkor mentesül a jogsértő a sérelemdíj megfizetésének kötelezettsége alól, ha bizonyítja, hogy magatartása nem volt jogellenes, illetve felróható.³⁵ A sérelemdíj tehát főszabály szerint szubjektív alapú szankció, ami következik a jogintézmény rendszertani értelmezéséből is.³⁶ Ez azonban nem jelenti azt, hogy nincsenek olyan személyiségsértést előidéző esetek, amikor a kimentés ennél szigorúbb – akár objektív – alapokon nyugszik: azaz a felróhatóság hiányának bizonyítása *nem elég* a sérelemdíj-fizetési kötelezettség alóli kimentéshez. A *fokozott veszéllyel járó* tevékenység körében elkövetett személyiségi jogsértés (például ha valaki személygépkocsival üt el egy gyalogost, akinek súlyosan sérülnek a testi épséghez és egészséghez fűződő személyiségi jogai) esetén az üzembentartó kimentése már sokkal szigorúbb: csak akkor lehetséges, ha a személyiségi jogsértést a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül eső elháríthatatlan ok idézte elő.³⁷ Hasonlóan szigorúbb a kimentés a *szereződésszegéssel* okozott személyiségi jogsértés esetében is. Ilyenkor a sérelemdíj megfizetésének kötelezettsége alól csak annak bizonyításával mentheti magát a szerződészegő jogsértő, hogy „a szerződészegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződészegés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje vagy a kárt elhárítsa”.³⁸

A sérelemdíj tehát objektív szankcióként is viselkedhet, megítélése a kártérítési felelősség jogalapján történik. Természetesen a szerződészegés esetében a következményi károk előreláthatósági korlátja nem alkalmazható, mert a sérelemdíj nem

ségi jogsértés önmagában kiváltja az azért járó, megfelelően elrettentő, így a további jogsértések megelőzését célzó sérelemdíj-büntetést. Kompenzációs szerepe csak akkor lehet a megállapított sérelemdíjnak, ha van, azaz bizonyított olyan súlyú nem vagyoni hátrány, amelynek kompenzálására a megállapított sérelemdíj alkalmas. BARZÓ Tímea: A nem vagyoni sérelem szankcionálásának fejlődési tendenciái. In: GELLÉN Klára – GÖRÖG Márta (szerk.): *Lege et fide. Ünnepi tanulmányok Szabó Imre 65. születésnapjára*. Szeged, Iurisperitus, 2016. 44.

³⁵ BH2018. 13.

³⁶ LÁBADY i. m. (22. lj.) 43.

³⁷ Ptk. 6:535. §.

³⁸ Ptk. 6:142. §.

kártérítés, összecszerűségének a szempontjait pedig a Ptk. 2:52. § (3) bekezdése határozza meg.³⁹ A sérelemdíj jellemzően szubjektív jogkövetkezmény jellegét természetesen a főszabály alapján jelenthetjük ki. Hiszen dogmatikailag a kártérítés is a személyiségvédelem szubjektív szankciója, függetlenül attól, hogy előfordulhat egy konkrét esetben, hogy egy fokozott veszéllyel járó tevékenységgel okozta személyiségi jogsértésből eredő vagyoni kártérítési igényt – a veszélyes üzemi felelősség objektív kimentése szerint – érvényesít a károsult.

Nem szabad azonban elfelejteni azt sem, hogy a szerződésszegésre alapított személyiségi jogsértés esetén a *szerződésszegés hiánya* a sérelemdíj iránti követelést is alaptalanná teszi.⁴⁰ A megbízási típusú gondossági szerződések esetében pedig a szerződéstípus sajátosságai miatt nem alkalmazható a Ptk. 6:142. § szerinti objektív kontraktuális kártérítési felelősség, mert a megbízott szolgáltatása a rábízott ügy érdekében történő gondos eljárás. Következésképpen a megbízási szerződés megszegése csak akkor következik be, ha a megbízott a feladatát felróható módon látja el (vagy nem látja el). Azaz a megbízott szerződésszegése a gondossági kötelemből adódóan mindig szükségképpen *felróható magatartást (mulasztást)* feltételez. Kemenes István szerint is a gondossági kötelek esetén egybeesik az objektív és a szubjektív elem, mert a szerződésszegés megállapításának szükségszerű feltétele a felróható magatartás tanúsítása.⁴¹

Hasonló álláspontot képvisel a Kúria Tanácsadó Testülete is: megbízási jellegű jogviszonyok (gondossági kötelek) esetén abban az esetben, ha a kötelezett (megbízott) tevékenysége a szerződés alapján megkövetelt gondos eljárás követelményének megfelelt, szerződésszegést nem követett el, ezért a szerződésszegésért való felelősség alapvető feltétele sem valósul meg. Így nem kerül sor a szerződésszegésért való felelősség alóli kimentés feltételeinek vizsgálatára (Ptk. 6:142. §) sem.⁴² Így a megbízási jellegű jogviszonyokban elszenvedett személyiségi jogsértés esetén a kimentés továbbra is szubjektív alapú lesz, hiszen ha a megbízott tevékenysége az elvárható, gondos elvárás követelményének megfelelt, akkor maga a szerződésszegés mint a felelősség egyik alapvető feltétele sem következik be. Ezért volt talán idő előtti kimondani, hogy az egészségügyi szolgáltatásokkal összefüggésben keletkezett kárigényekre, illetve a személyiségi jogsértések esetén követelhető igényekre a Ptk.-nak a szerződésen kívül okozott kárért való felelősségre, valamint a személyiségi jogok megsértésének szankcióira vonatkozó szabályait kell megfelelően alkalmazni.⁴³

³⁹ LÁBADY i. m. (22. lj.) 44.

⁴⁰ BDT2018. 3878.

⁴¹ KEMENES István: Az esély elvesztése mint vagyoni és nem vagyoni hátrány. *Magyar Jog*, 2018/12., 664.

⁴² <https://kuria-birosag.hu/hu/ptk?page=2>

⁴³ Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 244. § (2) bek.

Klasszikus esetben a sérelemdíj fizetésére köteles és egyben felelős személy *azonos* a jogsértés okozójával. Vannak azonban kivételes esetkörök: a veszélyes üzemi tevékenység körében okozott kárért felelős üzembentartó ugyanis nem mindig azonos a balesetet okozó és ezzel egyben a személyiségi jogsértést elkövető személlyel (például amikor a gyalogost gázoló személygépkocsi vezetője nem a személygépjármű üzembentartója). Vagy ilyen helyzetet eredményez az is, amikor a vétőképtelen kiskorú okoz súlyos sérülést a társának, amiért a gondozó felelőssége megállapítható. A jogi személy tevékenységi körében, nevében eljáró tag, alkalmazott által elkövetett személyiségi jogsértés esetében a jogsértő magatartása a jogi személy eljárásának minősül, így az ennek során okozott kárért vagy személyiségi jogsértésért harmadik személyekkel szemben a jogi személy tartozik felelősséggel.⁴⁴

A sérelemdíj *mértékének* megállapításánál jut szerephez a személyiségi jogaiban sértett felet ért hátrány, amihez azonban a törvény az eset összes körülményének alapos vizsgálatát és mérlegelését írja elő a bíróságok számára. Maga a jogalkotó nyújt támpontokat a következő szempontok kiemelésével: a jogsértés súlya, azaz a nem vagyoni sérelem nagysága, a jogsértés ismétlődő jellege, a felróhatóság mértéke, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatása.⁴⁵ A jogsértés súlyának, a *nem vagyoni sérelem* nagyságának különböző fokozatait és az immateriális hátrány fajtáit az élet és az ítélkezési gyakorlat alakította, és alakítja a jövőben is. A nem vagyoni sérelem továbbra is kifejeződik *testi változásokban* (pl. a mozgáskorlátozottság, csonkoltság, torzulás, egészségromlás, a test szerveinek működési zavarai, bénulás), *lelki változásokban* (pl. a személyiségzavar, pszichikai fájdalom, megalázottsági érzés), *környezeti változásokban*, továbbá *a lehetőségek változásában* (pl. az életminőség csökkenése).⁴⁶

Mivel a sérelemdíj elsődleges célja az immateriális hátrány *egyszeri reparációja*, a törvény a sérelemdíjat csak *egy összegben* engedi meghatározni, járadék formájában *nem*.⁴⁷ A sérelemdíj a személyiségi jog megsértésekor esedékes, ezért ettől az időponttól kezdve a jogsértő személy – a kárkamat analógiájára – törvényes *késedelmi kamatot* köteles fizetni.

---

⁴⁴ BDT2012. 2697.; BDT2012. 2719.; BDT2014. 3228.; BDT2015. 3244.

⁴⁵ Ptk. 2:52. § (3) bek.

⁴⁶ PETRIK Ferenc: A személyiségi jogok az új Polgári Törvénykönyvében. *Magyar Jog*, 2004/5., 260.

⁴⁷ A járadék formájában megítélt nem vagyoni kártérítésre leggyakrabban a sértett testi épségének és egészségének megsértése esetén került sor az esetleges állapotrosszabbodás ellensúlyozása érdekében. Ezt a célt a jövőben a jogsértés miatt kiszabott vagyoni kártérítés részeként megállapított járadék felemelésével lehet majd elérni, de a sérelemdíjnak ilyen szerepe már nem lesz, és nem lehet.

3. A nem vagyoni hátrány és a sérelemdíj

A Ptk. szerint az követelhet sérelemdíjat az őt ért *nem vagyoni sérelemért, akit személyiségi jogában megsértettek*.⁴⁸ Azonban továbbra is kérdéses, hogy immateriális hátrány bizonyítása nélkül megalapozott lehet-e a sérelemdíj iránti kereseti kérelem. A Ptk. Lábady⁴⁹ szerint megdönthetetlen vélelmet állít fel a hátrányokozásra annak kimondásával, hogy „a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges”.⁵⁰ Csakhogy ez a megfogalmazás a bírói gyakorlatot teljesen elbizonytalanította, amikor az elé a kérdés elé állította, hogy „hozható-e olyan ítélet, amely a személyiségi jog megsértése esetén elutasítja a sérelemdíj iránti keresetet azon az alapon, hogy a jogsértett felet nem érte nem vagyoni sérelem”.⁵¹

A kérdéssel már Dezső is foglalkozott 1917-ben, amikor arról írt, hogy milyen nehéz meghatározni az erkölcsi károk jóvátételének, megtérítésének határait, hiszen valójában minden jogsértés okoz bizonyos lelki bántalmat is. Az erkölcsi kár megtérítése azonban csak kivételes lehet.⁵² Petrik a nem vagyoni kár meglétét szükséges elemnek tartotta, amely nem más, mint az emberi személyiség *testi vagy lelki életminőségének hátrányos megváltozása*.⁵³ A személyiségi jogi sérelem feltételezi a személyiséget ért valamilyen fokú hátrányt, amely kifejeződik testi, lelki vagy a sérelmet szenvedő személyt körülvevő környezeti változásokban.⁵⁴

Pribula László és Lábady a sérelemdíj funkciójának vizsgálatára helyezi a hangsúlyt. Pribula szerint a sérelemdíj prevenciós funkciójának szem előtt tartásával olyan mértékű sérelemdíjat kell megállapítani, hogy azzal a jogintézmény ne veszítse el célját, jelentőségét és hatékonyságát.⁵⁵ Lábady a nyelvtani értelmezésnél magasabb rendű teleologikus, azaz cél szerinti értelmezésre hívja fel a figyelmet, amely szerint sérelemdíj mint szankció akkor alkalmazható, ha képes betölteni funkcióját, azaz a közvetett kompenzációt és a magánjogi büntetést. Márpedig a

⁴⁸ Ptk. 2:52. § (1) bek.

⁴⁹ LÁBADY i. m. (22. lj.) 42.

⁵⁰ Ptk. 2:52. § (2) bek.

⁵¹ LÁBADY i. m. (22. lj.) 42.

⁵² DEZSŐ i. m. (5. lj.) 317.

⁵³ Megállapításához pedig vizsgálni szükséges a magatartás nyomán bekövetkező állapotot, nevezetesen, hogy az emberi személyiség életminőségének csökkenése megállapítható-e, a jogsértés alkalmas volt-e olyan testi vagy lelki trauma (például személyiségzavar, pszichés fájdalom, kisebbségi vagy megalázottsági érzés, lelki válság) kiváltására, amely a személyiség életminőségét sértette. PETRIK i. m. (30. lj.) 7.

⁵⁴ PJD2016. 2.; 1. még PJD2016. 4.

⁵⁵ PRIBULA László: A sérelemdíj és a nem vagyoni hátrány kapcsolata. In: BARZÓ TíMEA et alii (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapjára*. Miskolc, Novotni Alapítvány – Lícium-Art, 2015. 433.

sérelemdíjban marasztalást körülíró jogszabályi rendelkezések céljának az a jogalkalmazás felel meg, amely *nem* marasztal olyan alacsony, bagatell összegű sérelemdíj megfizetésére, amely nem alkalmas sem a sérelem közvetett kompenzálására, sem a magánjogi büntetés jogsértéstől visszatartó preventív hatásának kifejtésére.⁵⁶ Ilyen esetekben a jogsértővel szemben alkalmazott objektív jogkövetkezmények már önmagukban megfelelően orvosolják a sértett jogsérelmét. A jelentéktelen, elhanyagolható személyi sérelmeket is sérelemdíjjal szankcionáló ítélkezési gyakorlat magának a jogintézménynek a rangját, komolyságát és méltóságát devalváltná.⁵⁷

Hasonló véleményen van Fézer Tamás,⁵⁸ aki a bagatell igények kiszűréséhez a holland „komoly jogsértés” klauzulájához hasonlító megoldás alkalmazását javasolja. Hollandiában ugyanis fájdalomdíj csak komoly jogsértés esetén jár, és a szabályozás a személyiségi jogsértés súlyosságát *nem* a sérelemmel kapcsolja össze, hanem a jogellenes magatartással.⁵⁹ A bíró először azt vizsgálja, hogy a jogsértő magatartás általánosságban (az általános tapasztalat alapján) alkalmas-e nem vagyoni hátrány okozására (objektív szűrő). Amennyiben a válasz igen, a fájdalomdíj megítélése indokolt. Nemleges válasz esetén a bíróság bizonyítást folytat le arra vonatkozóan, hogy az adott sértő magatartásnak a konkrét, jogaiban sértett személy személyiségére (annak érzékenységére, körülményeire tekintettel) volt-e, illetve lehetett-e káros, fájdalomdíj megítélését indokló hatása (szubjektív szűrő).⁶⁰ Amennyiben erre a kérdésre is „nem” a válasz, a fájdalomdíj megítélése nem indokolt.⁶¹ Egy másik alternatívaként említi Fézer, amikor a jogsértés tényének igazolását követően automatikusan megállapított sérelemdíj összegét *nulla forintban* állapítja meg a bíróság. Ez az esetkör azonban megegyezik a jogsértés bírói megállapításával mint a személyiségi jogsértés Ptk. 2:51. § (1) bekezdés *a*) pontja szerinti objektív alapú szankciójával.⁶²

Fuglinszky Ádám megítélése szerint a bíróságoknak a bagatell ügyekben azt kell vizsgálnia, hogy az elszenvedett sérelem valóban személyiségi jogi jogsér-

⁵⁶ LÁBADY i. m. (26. lj.) [13]–[15] pontok.

⁵⁷ LÁBADY i. m. (22. lj.) 43.

⁵⁸ FÉZER Tamás: Személyiségi jogok. In: OSZTOVITS András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. Budapest, Opten, 2014. 1. kötet, 341.

⁵⁹ A holland fogalom értelmében fájdalomdíj csak a személyhez fűződő jogokat támadó komoly jogsértés esetén jár. A bírónak azt kell vizsgálnia, hogy a személyhez fűződő jogot sértő magatartás kellően súlyos volt-e ahhoz, hogy valamilyen sérelmet okozzon a jogaiban sértett fél pszichés állapotában. FÉZER Tamás: *A nem vagyoni (erkölcsi) sérelmek megítélése a polgári jogban*. Budapest, HVG-ORAC, 2011. 130.

⁶⁰ Uo. 132.

⁶¹ FÉZER Tamás: A bagatell igények kiszűrése a személyiségi jogi perekben, <http://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/a-bagatell-igenyek-kiszurese-a-szemelyisegi-jogi-perekben>

⁶² FÉZER (2014) i. m. (58. lj.) 342–343.

tés-e, és nem például az élet általános velejárója, kockázata, a személyiségi jogi jogsértés intenzitását el nem érő, mindennapos kellemetlenség. Ez utóbbi esetek nem teremtenek alapot nem vagyoni kártalanításra.⁶³

Az elmúlt években született jelentős számú ítélőtáblai és kúriai döntés alapján kezd kikristályosodni az immateriális hátrány szükségességével, illetve annak bizonyításával kapcsolatos álláspont, amiben nagy szerepe volt a Kúria Tanácsadó Testülete körében megfogalmazott többségi álláspontnak is. Eszerint a személyiségi jogsértés megállapítása mellett is elutasíthatja a bíróság a sérelemdíj iránti keresetet akkor, ha a sérelmet szenvedett felet nem érte olyan nem vagyoni sérelem, amely sérelemdíj megítélésére adhatna alapot. A törvényi rendelkezések céljának csak az a jogértelmezés felel meg, amelyik nem marasztal olyan alacsony összegű sérelemdíj megfizetésére, amely nem alkalmas sem a sérelem kompenzálására, sem pedig a további jogsértéstől visszatartó preventív cél kifejtésére.⁶⁴

A Tanácsadó Testület jogértelmezése egyfajta megoldást jelenthet az ún. bagatell sérelmek kiszűrésére is. Eszerint a személyiségi jogaiban sértett félnek meg kell jelölnie azt a *konkrét*, nem vagyoni sérelmet, amely őt az állított jogsértő magatartás következtében érte, az *immateriális* hátrányról pedig a bíróságnak el kell döntenie, hogy az *köztudomású tényként* bizonyítottnak elfogadható-e. Ez azt jelenti, hogy a bíróság – egyéb értékelhető peradat hiányában – az általános élettapasztalatra támaszkodva foglal állást az adott személyiségi jogsértés által a jogaiban sértett félnek okozott hátrány bekövetkeztéről és mértékéről. Ilyenkor külön bizonyítás nélkül elfogadottnak kell tekinteni az immateriális sérelem bekövetkeztét. Nemleges válasz esetén a nem vagyoni sérelemre vonatkozó bizonyítási eljárást a bíróságnak le kell folytatnia. A személyiségi jogi jogsértés megállapításának nem automatikus következménye a sérelemdíj megítélése:⁶⁵ az adott ügy egyedi tényállása alapján a bíróság úgy is dönthet, hogy a személyiségi jog sérelmének kiegyenlítéséhez sérelemdíj alkalmazása szükségtelen.⁶⁶ A sérelemdíj iránti igény jelentéktelen (bagatell) nem vagyoni hátrány esetén akkor is alaptalan, ha a személyiségi jogsértés objektív ténye egyébként megállapítható.⁶⁷ A legfrissebb

---

⁶³ FUGLINSZKY Ádám: *Kártérítési jog*. Budapest, HVG-ORAC, 2015. 839–840. Ebből kifolyólag a személyiségi jogot ért jelentéktelen beavatkozások, illetve azok a sértések, amelyek a hétköznapiak, az emberi együttélés mindennapos velejárói, nem teremtenek alapot nem vagyoni kártalanításra. GÖRÖG (2002) i. m. (30. lj.) 1.

⁶⁴ Hozható-e olyan ítélet, amely a személyiségi jog megsértése esetén azon az alapon utasítja el a sérelemdíj iránti keresetet, hogy a sérelmet szenvedett felet nem érte hátrány? [Ptk. 2:52. §], www.lb.hu/hu/content/hozható-e-olyan-itelet-amely-személyiségi-jog-megsértése-eseten-azon-az-alapon-utasítja-el

⁶⁵ BH2016. 241.

⁶⁶ PJD2016. 1.

⁶⁷ BDT2017. 3657.

bírói gyakorlat tehát abba az irányba mozdult el, hogy a sérelemdíj megítéléshez elengedhetetlen olyan mértékű *nem vagyoni hátrány* megléte, amelynek kompenzálására a sérelemdíj kiszabása alkalmas.⁶⁸

Önmagában tehát a személyiségi jogsértés ténye nem vonja maga után a sérelemdíj iránti igény megalapozottságát. A sérelmet szenvedett fél az őt ért nem vagyoni sérelemért követelhet sérelemdíjat, azaz a sérelemdíj feltétele a nem vagyoni sérelem bekövetkezése. A személyiségi jogsértés objektív jogkövetkezményei – ettől eltérően – a személyiségi jogsértés ténye alapján érvényesíthetők. Nem ellentétes ezzel, hogy sérelemdíj követelése esetén a sérelmet szenvedett részéről a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása *nem szükséges*, ez ugyanis a hátrány bizonyításának eljárásjogi kötelezettsége alól mentesíti a sérelmet szenvedett felet. A bíróság azonban elutasíthatja a sérelemdíj iránti keresetet akár azért, mert a nem vagyoni hátrány hiányát az ellenérdekű fél bizonyítja, akár azért, mert köztudomású tények értékelésével jut arra a következtetésre, hogy nem állt elő nem vagyoni hátrány a személyiségi jogában egyébként megsértett félnél. Nem indokolt a sérelemdíjban való marasztalás akkor sem, ha a nem vagyoni hátrány nem olyan mértékű, amely magánjogi, preventív jellegű kompenzációt, illetve büntetést igényelne (bagatell igény).⁶⁹

Komoly feladat hárul tehát a jövőben is a bíróságokra, ugyanis Lábady szerint „egyedül a bíróságok őrizhetik meg a jogintézmény komolyságát, méltóságát és tekintélyét”.⁷⁰ Bízom abban, hogy a még újszülött korát élő sérelemdíj intézménye betölti majd a Lábady által megjövendőlt célját és funkcióját:

„[A] sérelemdíj vagy fájdalomdíj, amely a modern polgári jogok személyiségi jogi »értékmérője«, és amely magában hordozza az elégtételadás ősi funkcióját, a nem vagyoni értékek »becsületét«, az eszmei javak értékességének a tiszteletben tartását, az emberi méltóság tudatosítását, és amely egyidejűleg erkölcsi értékalkotó, és tönkretett életlehetőségeket helyettesítő funkciót is betölt.”⁷¹

⁶⁸ „A jogsértés ténye önmagában nem váltja ki a sérelemdíjban való marasztalás kötelezettségét. Amennyiben a jogsértés jellege és körülményei alapján az állapítható meg, hogy nem vagyoni sérelem nem következett be, a sérelemdíjban való marasztalásnak nincsen helye.” BDT2016. 3519.; BH2016. 241.

⁶⁹ BDT2018. 3821. A Ptk. 2:52. § (2) bekezdésének a „jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges” fordulata mentesíti a felperest a hátrány bizonyításának eljárásjogi kötelezettsége alól, de nem vagyoni sérelem hiányában nem teszi lehetővé sérelemdíj követelését. Személyiségi jogsértés megállapíthatósága esetén az *alperesnek* kell bizonyítania, hogy a jogsértéssel okozati összefüggésben a felperest nem érte olyan súlyú nem vagyoni sérelem, amely sérelemdíj megítélését indokolná. Ez utóbbi következtetésre a bíróság köztudomású tények alapján is eljuthat. BDT2018. 3947.

⁷⁰ LÁBADY Tamás i. m. (8. lj.) 246.

⁷¹ Uo. 247.

FÉZER TAMÁS*

A születéssel kapcsolatos vagyoni igények a jogi és a vallási érvelés határvonalán

1. A vallás és a születéssel kapcsolatos kárigények kapcsolata

A szüléshez, születéshez kapcsolódó hátrányok kompenzálásának lehetőségei és korlátai, valamint az ezekhez kapcsolódó értelmezési kérdések hazánkban csak a 2000-es évek elején jelentek meg hangsúlyosan a bírói gyakorlatban. Bár napjainkra a magyar bírói gyakorlat a szüléshez, születéshez kapcsolódó kárigények tekintetében többé-kevésbé nyugvópontra jutott, érdemes figyelmet szentelni annak a kérdésnek, hogy miként hat egy ország társadalmi berendezkedése és az uralkodó erkölcsi normák tartalma ezen kétségtelenül sajátos igénykategóriák értékelésére. A polgári jogi, különösen a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség körében mindig is megfigyelhető volt, hogy a felelősségi alakzatok normatív szabályainak gyakorlati alkalmazásakor és értelmezésekor beépítették az ítéletbe a társadalmi viszonyok változásait és a társadalom többsége által követendőnek tartott morális előírásokat. Nem idegen ez a magánjogi felelősség rendszerétől, hiszen a jogellenesség tágran definiált és nem konkrét cselekményekhez kötött felfogásban egy kötelezettség megszegése, amely a felelősség következményét vonja maga után, legalább a kötelezettség azonosításakor megköveteli az uralkodó társadalmi normák figyelembevételét. A felelősségi jog személyiségvédelemmel közös metszéspontjaira ez az állítás még inkább igaz.

Azonban az ember születése, illetve a szülés során elszenvedett károk és nem vagyoni sérelmek esetében a világon ma már jól kategorizálható igénycsoportok tekintetében (*wrongful life*, *wrongful birth*, *wrongful conception*) nem a jogellenesség értelmezése, a megsértett norma azonosítása jelentette és jelenti a valódi kérdést, hanem a felelősség egyéb elemeinek megtalálása és értékelése. A kár és a nem vagyoni sérelem jogi fogalmai ugyanis alapvető választás elé állítják a jogalkalmazót: el kell döntenie, hogy a mindkét fogalomban meglévő „hátrány” értelmezése során mennyiben merít az adott ország társadalmi és kulturális felfogásából. Jelen tanulmány hipotézise, hogy a szüléssel és a születéssel kapcsolatos

---

* Habilitált egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

magánjogi felelősségi helyzetekben a bírói gyakorlatban uralkodó álláspontok és az adott ország népességének vallási mutatója összefüggenek, így a jelentős, magát vallásosnak és vallást gyakorlónak tartó népességgel rendelkező országokban e speciális igények elbírálását jelentősen befolyásolják a vallási tézisek.

Három esetkört különböztethetünk meg a szüléssel, születéssel kapcsolatos igények között: „*wrongful birth*” néven ismert az a probléma, amikor diagnosztikai tévedés vagy a tájékoztatás elégtelensége miatt fogyatékos gyermek születik, és a szülők e hátrányra alapítják igényeiket. A *wrongful birth*-esetekben a gyermek fogyatékos voltának időben történő felismerése még alkalmat adhatott volna a terhesség jogszabályoknak is megfelelő művi megszakítására. Lényegében a szülők családtervezési jogába avatkozik be az egészségügyi szolgáltató, amikor a fogyatékos fel nem ismerésével elvágja őket az abortuszról való döntés lehetőségétől. A *wrongful life*-esetek talán az egyik legnagyobb morális kérdést teszik fel, amikor arra keresik a választ, hogy a ‘műhiba’ következtében fogyatékkal született gyermek saját jogán igényt tarthat-e kártérítésre, illetve sérelemdíjra. Foglalkoznunk kell a *wrongful conception*-esetekkel is, amikor a szülők akarata ellenére születik – sok esetben egészséges – gyermek. Mindhárom témakör vizsgálata során – az összehasonlító módszer alkalmazására tekintettel – vagyoni igényként azonosítjuk az egyes jogrendszerekben a magyar terminológia szerinti vagyoni károk, valamint a nem vagyoni sérelmek kompenzálására hivatott jogintézményeket, függetlenül attól, hogy az adott ország jogrendszere minek nevezi ezeket, illetve hogy egyáltalán elválasztja-e egymástól, ahogyan a magyar jog.

Az egyes országok népességének vallásos jellegét a WIN/Gallup International által három évben (2008, 2009 és 2015) készített, egész világra kiterjedő felmérés adatai alapján ítéljük meg.¹ Vizsgálatunkat kizárólag a felmérés alapján az Európai Unió (EU) néhány leginkább (Olaszország, Görögország, Lengyelország)² és legkevésbé vallásosnak (Svédország, Csehország, Észtország) minősített tagállamára terjesztjük ki,³ kiegészítve Magyarországot, az EU-ban mérsékeltén vallásosnak számító ország⁴ bírói gyakorlatát meghatározó álláspontok elemzésével, amelyek kialakításában, értelmezésében és értékelésében Lábady Tamásnak bíróként és jogtudósként egyaránt jelentős szerepe volt.⁵

---

¹ Oliver SMITH: Mapped: The World’s Most (and Least) Religious Countries. *The Telegraph*, 2018. január 14., <https://www.telegraph.co.uk/travel/maps-and-graphics/most-religious-countries-in-the-world>

² A magukat vallásosnak vallók aránya Olaszországban 74%, Görögországban 71%, Lengyelországban 86%.

³ A magukat vallásosnak vallók aránya Svédországban 19%, Csehországban 23%, Észtországban 16%.

⁴ Magyarországon a magukat vallásosnak vallók aránya 39%.

⁵ LÁBADY Tamás: A fogyatékossgal született gyermek saját jogú kártérítési igényéről. *Családi Jog*, 2006/3., 15–25.; 1. még a következő bírósági határozatot: Pécsi Ítéltábla Pf.III.20.275/2009.

2. A terhességmegszakítás szabályozása a vizsgált jogrendszerekben

A születéssel kapcsolatos igények megítélését természetesen befolyásolja a jogalkotó művi terhességmegszakítással kapcsolatos álláspontja, amely a vizsgált országok mindegyikében normatív szabályok alapján került meghatározásra. A lengyel jog például mindössze három esetben teszi lehetővé – kizárólag orvos által – a művi terhességmegszakítást:

- amennyiben a terhesség az anya életére, testi épségére, illetve egészségére kockázatot jelent;
- amennyiben a magzaton végzett vizsgálatok vagy más orvosilag igazolható tünetek alapján nagymértékben valószínűsíthető, hogy a magzat súlyosan és visszafordíthatatlanul olyan károsodásban szenved vagy fog szenvedni, amely gyógyíthatatlan, illetve életveszélyes állapotot idéz elő;
- amennyiben igazolható, hogy a terhesség bűncselekmény következménye.⁶

Olaszország 1978-ban ismerte el a művi terhességmegszakítás lehetőségét a 194. számú törvénnyel. Érdekeség, hogy a törvény hatályon kívül helyezése érdekében kezdeményezett népszavazáson 1981-ben a választópolgárok 68%-a foglalt amellet állást, hogy a törvény továbbra is maradjon hatályban.⁷ Az olasz jog szakaszokra bontja a terhesség idejét, így az abortusz okai különböznek a terhesség első 90 napjában, illetve azt követően. A terhesség első 90 napjában a következő okok alapján végezhető abortusz:

- az anya életét, testi épségét és egészségét veszélyeztető terhesség;
- a magzat élettel össze nem egyeztethető vagy a magzat súlyos egészségkárosodását jelentő állapot;
- az anya válsághelyzete, amelynek körében az anya egészségi állapotán túlmenően gazdasági, családi és szociális körülmények, valamint a fogantatás körülményei (pl. bűncselekmény következményeként történt fogantatás) egyaránt értékelésre kerülnek.

Sajátos az olasz jog megoldása, hogy az anya válsághelyzetére alapított indok esetén megköveteli, hogy az anya vegyen részt a régiójában működő családsegítő központ tanácsadásán az abortuszról való végleges döntését megelőzően. A terhesség 90. napját követően már csupán az anya életét, testi épségét és egészségét veszélyeztető állapot, valamint a magzat fejlődési rendellenességére alapított okok

⁶ Lengyel családtervezési törvény (1993.17.78.) 4.a § (1) bek.

⁷ Marco FILICORI – Carlo FLAMIGNI – E. SAVIOTTI: Law and Abortion in Italy. In: Elsayed S. E. HAFEZ (szerk.): *Voluntary Termination of Pregnancy*. Dordrecht, Springer, 1984. 155–161., 156.

miatt kerülhet sor a terhesség megszakítására. A kiskorú – 18. életévüket be nem töltött – anyák esetében a törvényes képviselő, illetve a gyám hozzájárulására is szükség van a terhességmegszakításról való döntés érvényességéhez.

Görögországban 1986-ban vált lehetővé a művi terhességmegszakítás.⁸ Érdekes, hogy a terhesség első 12 hetében mindenféle ok valószínűsítése nélkül lehetséges az abortusz kórházi körülmények között. Amennyiben a terhesség bűncselekmény következménye, az abortusz elvégzésére a magzat 19 hetes koráig van lehetőség. A fejlődési rendellenességek a terhesség 24. hetéig szolgálhatnak az abortusz indokául. A magzat korára tekintet nélkül van lehetőség a terhességmegszakításra, amennyiben a terhesség az anya életét, testi épségét vagy egészségét súlyosan veszélyezteti. A kiskorú anyák a görög jog alapján is legalább egyik szülőjük vagy gyámjuk írásos beleegyezését kell hogy beszerezzék a nem egészségügyi okokra visszavezethető terhességmegszakítást megelőzően.

A svéd jog már 1938-ban szabályozta az abortuszt. Az 1974 óta hatályban lévő szabályok⁹ szerint a terhesség első 18 hetében mindenféle ok nélkül kérhető a terhességmegszakítás, utána az egészségügyi és jóléti hivatal (*Socialstyreisen*) engedélyével végezhető el. Bár a jogszabály a hatóság hozzájárulásához vezető okokat nem részletezi, korlátozást állít fel abban a tekintetben, hogy a hatóság nem járulhat hozzá a terhesség megszakításához, amennyiben a magzat egészséges, és vélelmezhetően egészségesen is jöhet világra.

A csehek először 1957-ben legalizálták az abortuszt. A hatályos szabályok alapján a terhesség első 12 hetében indoklás nélkül, a magzat 24 hetes koráig orvosi indokokkal, a magzat fejlődési rendellenességére alapítva pedig bármikor sor kerülhet az abortuszra.¹⁰ Az orvosi indokokra alapított abortuszt a társadalombiztosítás finanszírozza, és a más okból történő terhességmegszakítás is viszonylag olcsó beavatkozásnak számít az országban.¹¹

Az észtek 1955 óta szabályozzák a művi terhességmegszakítást, azonban a rendszerváltást követően a korábbi, szovjet rezsim alatti szabályozást jelentősen finomhangolták, ennek köszönhetően a terhesség 11. hetének végéig indoklás nélkül lehetőség van az abortuszra, a 21. hetének végéig pedig szintén indoklás nélkül akkor, ha az anya 15 évnél fiatalabb vagy 45 évnél idősebb. Amennyiben a terhesség veszélyezteti az anya egészségét, valamint a magzat súlyos fejlődési rendellenessége esetén szintén a terhesség 21. hetének végéig végezhető el a terhességmegszakítás. Az indoklás nélküli abortusz díjköteles, a díj meghatározása az egészségügyi szolgáltató joga; az orvosi indokok alapján történő terhességmegszakítást a társadalombiztosítás finanszírozza.¹²

---

⁸ Görög abortusztörvény 1986/1609.

⁹ Svéd abortusztörvény 1974/595.

¹⁰ Cseh abortusztörvény 1986/22.

¹¹ United Nations Department of Economic and Social Affairs: *World Abortion Policies* (2013).

¹² Észk abortusztörvény 1998/107.

3. *Wrongful life*- és *wrongful birth*-igények a vizsgált európai országokban

A *wrongful birth*-igények elemzésünk szempontjából az egyszerűbb kategóriába tartoznak, és a vizsgált európai országokban, valamint Magyarországon egyaránt elismeri őket a bírói gyakorlat. Ezek esetében az igényérvényesítő fél a szülő, akit az egészségügyi szolgáltató nem tájékoztatott megfelelően a magzat betegségéről, így nem tudott a jogszabályoknak megfelelően dönteni a magzat megtartásáról. Ahogyan fentebb láttuk, a vizsgált országokban lehetséges az abortusz, és annak jellemzően a terhesség viszonylag előrehaladott stádiumáig klasszikus oka a magzat valamely fejlődési rendellenessége, betegsége, amely nem feltétlenül olyan mértékű, hogy az élettel már összeegyeztethetetlen lenne, azonban mindenképpen egész életében elkíséri a gyermeket, komoly terhet róva ezzel a szülőkre is. Észtország kivételével, ahol meglepő módon napjainkig nem jelentek meg ezek az igények a bírói gyakorlatban, a vizsgált országok mindegyikében igaz, hogy a szülők mind vagyoni kárigényei, mind nem vagyoni sérelmeinek kompenzálása iránti igényeit befogadják a bíróságok, hiszen a beteg gyermek nevelésével együtt járó többletkiadások miatti, valamint a szülőket a betegség által érő megpróbáltatások vagy éppen az esély elvesztéséből származtatott sérelmek miatti kompenzáció befogadható. Ez utóbbival kapcsolatban érdemes hangsúlyoznunk, hogy csupán elméletinek tűnő kérdés, hogy mire alapítja az igényérvényesítő fél az immateriális kártérítés iránti igényét, azonban a gyakorlatban is komoly jelentősége van. Azokban az országokban, ahol az immateriális sérelem miatti kompenzációt ismerik el a bíróságok a *wrongful birth*-igények körében, a terhességmegszakítás jellemzően – legalábbis a terhesség első időszakában – indoklás nélkül kérhető (Csehország, Görögország). Azokban az országokban azonban, ahol nem az esély elvesztése, hanem a beteg gyermek felnevelése okozta nem vagyoni sérelmek jelentik a szülők kompenzációjának alapját (Olaszország, Lengyelország), az abortuszt tipikusan már a terhesség korai stádiumában is a jogszabályban lefektetett indokokkal kell alátámasztani.

Az igényérvényesítő fél oldalán változó *wrongful life*-igények már komoly vallásfilozófiai és erkölcsi elemzést jelentenek. Ezekben az esetekben ugyancsak az egészségügyi szolgáltató diagnosztikai tévedésére, nem megfelelő tájékoztatására alapított igényekről van szó, azonban az igényérvényesítő maga a gyermek. A probléma itt a létezés és a nemlétezés közötti választás lehetőségének elismerése, valamint azok formáinak összemérése. Az olasz bírói gyakorlat hosszú ideig befogadta a *wrongful life*-igényeket azon az alapon, hogy a betegen világra jött gyermeknek okozott fájdalom és szenvedés kompenzációra érdemes. A bírói gyakorlat Olaszországban egészen 2015-ig nem vette figyelembe azt a többi vizsgált jogrendszerben létező és hivatkozott, klasszikus jogi érvelést, miszerint a gyermek számára az olasz jog nem biztosítja a terhességmegszakításról való döntés lehetőségét, hiszen ezt a jogot csupán az anyának engedi gyakorolni, vagyis a valamilyen

rendellenességgel, fogyatékossgal megszületett felperes nem lett volna jogosult – helyes diagnózis, illetve teljes körű tájékoztatás esetén sem – saját megszületéséről dönteni.¹³ 2015-ben azonban egyértelmű irányváltást jelzett az olasz legfelső bíróság döntése,¹⁴ amely először utasította el a gyermek kárigényét az egészségügyi szolgáltatóval szemben.

A döntés háttérében azonban nem a fenti, a többi vizsgált jogrendszerben rutinnal hivatkozott, abortuszra alapított jogi indokok álltak, sokkal inkább vallási alapértékekkel magyarázta a bíróság a fordulatot jelentő döntését. Az olasz legfelső bíróság döntésében részletesen kritizálta a korábban uralkodó bírói gyakorlatot, amely abból indult ki, hogy a *wrongful life*-igények esetében az egészségügyi szolgáltató orvosai lényegében beavatkoznak az ember megszületésébe, olyan elnehezülést eredményezve a gyermek életében, amely egyébként – a természet rendje alapján – nem lenne része egy ember életének születésétől fogva. Ez az értelmezés nyilvánvalóan nélkülözött minden jogi érvelést, hiszen nem vette figyelembe az olasz jogban egyébként létező korlátokat, minthogy a károkozás idején a magzat csupán korlátozott és feltételes jogképességgel rendelkezett, így vitatható, hogy az akkor bekövetkezett károkkal kapcsolatosan megilletik-e igények.¹⁵ Nem foglalkozott továbbá a korábbi bírói gyakorlat a terhességmegszakítás körében a döntési kompetencia kérdésével sem, amely nyilvánvalóan nem a magzatot, hanem az édesanyát ruházta fel e jogosultsággal, így olyan jog megsértésére alapították az igényüket a felperesek, amely jog őket nem illette meg.¹⁶ A 2015 előtti olasz bírói gyakorlat érveléstechnikája sokkal absztraktabb, morális szinten ragadt meg, nevezetesen, hogy a jogellenes magatartásnak következménye kellett hogy legyen a magánjogi felelősség preventív céljainak érvényre juttatása érdekében, valamint hogy a gyermek természetes fejlődésébe történő emberi beavatkozás sem jogilag, sem morális nézőpontból nem megengedett. Ez utóbbi hivatkozás burkoltan elismerte a gyermek jogát arra, hogy a betegen leélhető élet helyett a meg nem születést válassza. A 2015-ös döntésben azonban a legfelső bíróság csupán a kár (magyar felfogásban a nem vagyoni sérelem) értelmezésével foglalkozott, és annak a konkrét ügycsoportra történő szubszumálása során a rendellenes lét és a nemlét értékének összemérését vizsgálta. A bíróság a döntésben hivatkozott „minden lét érték” koncepciót, az indokolásban egyértelműen megjelölve, a vallás oldaláról közelítette meg, és a nemlétezés minden tekintetben hátrányosabbnak minősítette a létezés bármilyen szenvedést megjelenítő formájával szemben. Erre alapítva utasította el a betegen született gyermek kárigényét – és itt fordult a döntés jogászai

---

¹³ IVO GIESEN: Of Wrongful Birth, Wrongful Life, Comparative Law and the Politics of Tort Law Systems. 72 *Tydskrif vir Hedendaagse Romeins-Hollandse Reg* (2009) 262.

¹⁴ Az olasz legfelső bíróság 25767/2015. számú döntése.

¹⁵ Codice Civile 1223. §.

¹⁶ Codice Civile 2043. §.

érvelésbe –: a felperes nem tudott felmutatni olyan hátrányt, amely a jogszerűen eljáró egészségügyi szolgáltató hipotetikus cselekvése esetén vélhetően előálló állapotához – azaz a nemlétezéshez – képest őt érte.

Az észt bírói gyakorlatból egyelőre hiányoznak a *wrongful life* és *wrongful birth* típusú döntések, így csupán elméleti síkon – javarészt a kötelmi jogi törvény (VOS)¹⁷ alapján – végezhető el egyfajta hipotetikus hatáselemzés az ilyen jellegű igények várható megítélésével kapcsolatban. Bár bírói döntések hiányában a vizsgálatunk tárgyát képező esetek döntéseinek érvelésében esetleg megjelenő morális és vallási indokok teljes egészében kívül rekednek az értékelhető körülmények körén, a fent részletesebben bemutatott olasz érvrendszerrel szemben, tisztán jogi érveken alapuló nézőpontból is megközelíthető a kérdés. Az észt VOS alapján a kártérítés célja a károsultat a károkozás előtti szituációhoz leginkább hasonlító helyzetbe hozni [VOS 127 § (1) bek.]. Ez a célkitűzés az észt jognak a nem vagyoni sérelmek és vagyoni károk kompenzálását azonos jogintézmény, a kártérítés keretein belül kezelő szemléletét tükrözi, és elismeri, hogy vannak olyan kártényállások – jellemzően a nem vagyoni sérelmek esetei –, amelyekben a reparáció természetesen nem érvényesülhet.

A gyermek létezése és nemlétezése körül forgó kérdések eldöntésénél a már korábban elemzett abortusz esetkörök mérlegelése alapján az észt jogtudósok általában amellet érvelnek, hogy amennyiben a jogrendszer a magzat fogyatékosága és akár az élettel egyébként összeegyeztethető betegsége esetén lehetővé teszik a terhességmegszakítást, az egészségügyi szolgáltató kötelezettségszegése következtében mégis fogyatékosan megszülető gyermek kárigénye elismerhető.¹⁸ Az érvelés szerint ha egy jogforrás lehetővé teszi a nemlétezés preferálását egy kérdésben – tudniillik az abortusz kapcsán –, úgy egy másik kérdést illetően illogikus lenne kizárni ennek előnyben részesítését.¹⁹ Ha azonban követjük a jogászi érvelést, akkor kijelenthetjük, hogy az abortusz lehetősége beteg magzat esetén nem ró kötelezettséget sem a szülőkre, sem az egészségügyi szolgáltatóra, és értelemszerűen nem az egészségügyi szolgáltató kötelezettségszegésének a következménye a magzat fejlődési rendellenessége vagy más betegsége. Ilyen megközelítésben tehát nincs olyan jogellenes magatartás az egészségügyi szolgáltató oldalán, amely megalapozná a gyermek kártérítési igényét.²⁰ Maga az észt abortuszszabályozás sem a gyermek érdekeinek oldaláról közelít a kérdéshez, hanem az anya számára biztosít döntési jogosultságot. Ez a hipotetikus jogászi érvelés egészen más úton jut el oda-

¹⁷ Völaõigusseadus RT I 2001, 81, 487.

¹⁸ Nicolette M. PRIAULX: Conceptualising Harm in the Case of the „Unwanted” Child. 9 *European Journal of Health Law* (2002) 343.

¹⁹ Dina SORITSA: The Health-care Provider’s Civil Liability in Cases of Wrongful Life: An Estonian Perspective. 23 *Juridica International* (2015) 44.

²⁰ Uo.

ig, hogy a gyermek igényét nem lehet befogadni, hiszen nem a kárt (nem vagyoni sérelmet), hanem a jogellenes magatartás vizsgálatát helyezi a középpontba.

Magyarországon a legtöbbször diagnosztikai tévedések vezetnek fogyatékos gyermek születéséhez. A *wrongful birth*-esetknél a gyermek fogyatékos voltának időben történő felismerése még alkalmat adhatott volna a terhesség jogszabályoknak is megfelelő művi megszakítására. Lényegében a szülők családtervezési jogába avatkozik be az egészségügyi szolgáltató, amikor a fogyatékoság fel nem ismerésével elvágja őket az abortuszról való döntés lehetőségétől. Valójában a szülők esélytől való megfosztása értékelhető itt kárként, és az esély elvesztését a jog – számos más területhez hasonlóan – e körben is értékeli hazánkban. Az esély elvesztésére alapított igények esetében vizsgálni kell, hogy a felismerhető rendellenesség lehetőséget adott volna-e a szülőknek a terhesség megszakítására. Itt fontos egyrészt a magzati élet védelméről szóló törvény,²¹ amely a terhesség 12. hetéig teszi lehetővé a terhesség megszakítását, ha a magzat súlyos fogyatékoságban vagy egyéb károsodásban szenved, valamint a terhesség 20. hetéig (kivételes esetben a 24. hetéig) végezhető abortusz, ha a magzat genetikai vagy teratológiai ártalmának valószínűsége eléri az 50%-ot. A törvényi rendelkezéseken túl olyan tényezők is dönthetnek az esély megítélésének kérdésében, mint például a szülők világnézete és a terhesség megszakításához való hozzáállása. A szülők kártérítési igénye itt olyan hátrányok kiküszöböléséhez igazodik, mint a fogyatékos gyermek gondozásával, nevelésével kapcsolatos többletkiadások, többletterhek. Ezek a többletterhek vagyoni és nem vagyoni károkat egyaránt eredményezhetnek, hiszen a tényleges kiadásokon túl olyan morális hátrányok is jelentkeznek egy fogyatékos gyermek felnevelésével kapcsolatban, amelyek a szülő személyhez fűződő jogainak sérelmeként foghatók fel, például a szabadidő korlátozottsága és a fogyatékos gyermek nevelésével járó pszichés terhek.

A *wrongful birth*-esetek kulcskérdése, hogy terheli-e felelősség a nem kívánt fogyatékos gyermek megszületéséért az egészségügyi szolgáltatót. A felelősség általános értelemben valamely norma, kötelezettség megszegésének következménye, azonban az egészségügyi szolgáltatóknál ez nem jelenti azt, hogy a szakmai szabályszegés hiányára, a szakmai protokollnak megfelelő eljárásra hivatkozás egyben a gondossági követelmény teljesítésének bizonyítéka lenne. Ha a vizsgálati eredmények rendellenességre utalnak, akkor természetesen a rendellenesség okának felderítése és ennek érdekében további vizsgálatok lefolytatása a gondos eljárás követelményébe tartozik. A magyar bírói gyakorlat a további vizsgálatokra sarkalló rendellenesség körébe beleért olyan eseteket is, amikor a rendellenesség gyanúját megalapozó mérési eredmények az előírt szórási értékeknek megfelelnek. Egy esetben a bíróság megállapította az egészségügyi szolgáltató kártérítési felelős-

---

²¹ A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény.

ségét, amikor a kezelőorvos a második ultrahangos vizsgálatkor észlelte ugyan a femur csökkenő méretét, nem rendelt további vizsgálatokat annak érdekében, hogy az eltérés okát kiderítse.

A bíróság ebben az esetben nem tulajdonított jelentőséget annak, hogy a két mérési eredmény önmagában megfelelt az ún. biometriai standard által előírt szórási értéknek.²² Meg kell azonban említeni, hogy ez a bírói álláspont nem jelenti azt, hogy ha egy vizsgálati módszer nem szolgál teljes bizonyossággal valamely rendellenesség megállapítására vagy kizárására, akkor önmagában ez további vizsgálatok elvégzésére kell hogy indítsa az orvost. Egy módszer bizonytalanságát nem értékelhetjük az egészségügyi szolgáltató gondosságát befolyásoló körülményként.²³ Az egészségügyi szolgáltató sikeres mentesülését jelentősen segítheti a megfelelő dokumentáció, amely az elvégzett vizsgálatokra, azok eredményeire, a következtetésekre és a tájékoztatási kötelezettség teljesítésére egyaránt kitér. A teljes körű dokumentáció segíthet abban, hogy egy esetleges jogvitában bizonyítani lehessen a vizsgálati eredményeket, és azt, hogy a kezelőorvosnak volt-e egyáltalán lehetősége a rendellenesség, fogyatékoság felismerésére.

Morális szempontból a legnehezebb kérdést a fogyatékos gyermek saját jogú kártérítési igénye jelenti. Arról van szó, hogy a gyermek azért kér kártérítést, mert a fejlődési rendellenesség fel nem ismerése miatt szüleinek nem volt lehetősége a terhesség megszakításáról – lényegében az ő meg nem születéséről – dönteni. A Legfelsőbb Bíróság 1/2008. számú polgári jogegységi határozata kizárja annak lehetőségét, hogy a fogyatékos gyermek saját jogán kártérítési igénnyel éljen az egészségügyi szolgáltatóval szemben, ugyanis jogi értelemben a gyermeknek nincs olyan joga, hogy saját megszületéséről dönthessen, így az egészségügyi szolgáltató nem a gyermekkel szemben valósít meg jogellenes magatartást, amikor nem ismeri fel a fejlődési rendellenességet, vagy tájékoztatási kötelezettségét megszegi. Morális szempontból a kérdés lényege, hogy van-e lehetősége a gyermeknek a fogyatékos élet helyett saját nemlétezését választani. A többségi külföldi álláspontot követve Magyarországon is nemleges a válasz erre a kérdésre. A gyermeknek nem lehet igénye a saját életének elvételére. A kompenzáció így kizárt a fogyatékos gyermek számára, míg a fogyatékos helyzetével összefüggő vagyoni károk egyrészt a szülők számára nyújtott kártérítés formájában térülnek meg, másrészt az állam által biztosított, fogyatékosok számára elérhető speciális ellátások formájában. A szülők a fogyatékosan megszületett gyermekük léte miatt elnehezült életükre alapítva léphetnek fel vagyoni igénnyel az egészségügyi szolgáltatóval szemben, de maga a gyermek önálló kártérítési vagy sérelemdíj iránti igénnyel nem élhet. A magyar gyakorlat a morális kérdéseket jogkérdéssé transzformálta, és

---

²² Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.20.551/2007/11.

²³ Legfelsőbb Bíróság Pfv.III.21452/2009.

– a fenti, az észtt joggal összefüggésben végzett, ‘értéksteril’ elemzés alapján – elsősorban a jogellenesség hiánya, valamint a párhuzamos igényérvényesítés problémái miatt helyezkedett arra az álláspontra, hogy a fogyatékos gyermek az egészségügyi szolgáltatóval szemben saját jogon nem érvényesíthet vagyoni igényt.

4. Jogellenes fogantatás, a nem kívánt gyermek

A nem kívánt gyermek születése leggyakrabban sikertelen sterilizáló beavatkozás vagy az abortusz során visszamaradt magzat születésének következménye. Rendkívül ritkán az is előfordulhat, hogy az eredetileg kívánt fogamzásgátló készítmény helyett más gyógyszert írnak fel, illetve nem a megfelelő gyógyszert szolgáltatják ki.²⁴ A szülők ezekben az esetekben kártérítési igényüket arra alapítják, hogy életük jelentősen elnehezül egy nem kívánt és nem tervezett gyermek felnevelése miatt. E körben a nem vagyoni sérelmek között a szabadidő eltöltéséhez és tervezéséhez fűződő jog sérelmét, a beszűkült cselekvési lehetőségek miatt elszenvedett nem vagyoni sérelmeket, valamint a kifejezetten vagyoni kárnak bélyegzett, a gyermek felnevelésével együtt járó többletkiadásokat szokás hivatkozni. Ez utóbbi, a gyermek felneveléséhez kapcsolódó többletkiadások megtérítését csupán nagyon kevés európai jogrendszer teszi lehetővé.

A vizsgált országok közül a cseh,²⁵ az olasz²⁶ és a lengyel²⁷ bírói álláspontok támogatják e károk megtérítését. Érdekes látnunk, hogy a felsorolt országok között két olyanal is találkozunk, amelyek a népesség vallásossági mutatóját tekintve az EU élmezőnyében helyezkednek el. Következtetésünk az, hogy a vagyoni károk vonatkozásában a sokkal egzaktabb polgári jogi szabályozás és a vagyoni károk megtérítésének jellemzően kevésbé morális alapokra helyezése adja e sajátos igénykörben a pozitív elbírálás lehetőségét. Ennek alátámasztására példaként még néhány olyan európai jogrendszer hozható, amely szintén támogatja a nem kívánt egészséges gyermek felneveléséhez kapcsolódó költségek megtérítését – ezek kidolgozott jogi dogmatika mentén, nem elsősorban politikai döntések vagy az ítélezési gyakorlatnak a társadalmi változásokat szorosan lekövető hullámszámai által meghatározottak (idesorolható Németország és Svájc.)²⁸

²⁴ Dósa Ágnes: *Az orvos kártérítési felelőssége*. HVG-ORAC, Budapest, 2010. 165.

²⁵ Brno regionális bíróságának 2008. február 29-i döntését hivatkozva Martin A. HOGG: Damages for Pecuniary Loss in Cases of Wrongful Birth. 1 *Journal of European Tort Law* (2010) 160.

²⁶ Corte di Cassazione, 1994. július 8-i 6464. számú döntés (NGCC 1995, I, 1107).

²⁷ A lengyel legfelső bíróság (Sad Najwyzszy) 2006. február 22-i döntése (III CZP 8/06).

²⁸ A német legfelső bíróság (Bundesgerichtshof) 2008. július 8-i döntése (NJW 2008, 2846); a svájci legfelső bíróság (Entscheidungen des Schweizerischen Bundesgerichtes) 2005. december 20-i döntése (4C. 178/2005).

Külön kell választanunk azt az esetet, amikor a nem kívánt gyermek egészségesen jön a világra, attól, amikor a nem kívánt gyermek fogyatékosan születik. A fogyatékos gyermek esetében alkalmazandók a *wrongful birth* tárgyalása során kifejtettek. A magyar bírói gyakorlat szerint a nem kívánt egészséges gyermek nem tekinthető kárnak, így azok az 'igények', amelyek a gyermek felnevelése miatt a szülő vagy szülők életvitelének megváltozásában, szabadidejük korlátozásában jelentkező hátrányok kompenzálására vonatkoznak, nem peresíthetők. Arra azonban van példa a hazai jogesetek között, hogy az eredménytelen meddővé tétel beavatkozásának költségeit sikerrel követelték a felperesek. A gyermek létre, megszületésére alapított vagyoni igények nem nyernek elismerést, azonban a gyermek születését lehetővé tévő szakszerűtlen vagy sikertelen beavatkozással összefüggő vagyoni károkért és a beavatkozáshoz közvetlenül kötődő nem vagyoni sérelmekért kompenzáció követelhető. Találkozhatunk olyan esettel is, amely azért biztosított – még az 1959-es Ptk.²⁹ hatálya alatt – nem vagyoni kártérítést a szülőnek, mert pszichés hátrányként értékelte, hogy a korábbi sikertelen beavatkozás miatt újabb műtétnek kell alávetnie magát.³⁰ A nem kívánt egészséges gyermek nevelése miatti hátrányok azonban semmilyen formában nem minősülhetnek kárnak, illetve nem vagyoni sérelemnek a magyar jogban. A nem kívánt egészséges gyermek problémája már inkább morális, mint jogi alapokon kerül elbírálásra hazánkban is. A korábbi nem vagyoni kártérítés gyakorlatában megfigyelhető tendenciával, a kármező tartalmának kibővítésével szemben e speciális esetekben az egészséges új élet, a gyermek megszületése a szülők által igazolható korlátok és élet elnehezülését eredményező tényezők ellenére valójában a többségi társadalmi álláspontnak megfelelően nem tekinthető hátránynak.

5. Záró gondolatok

A születéssel kapcsolatos vagyoni igények különféle kategóriáiról megállapítható, hogy a vizsgált országok bírói gyakorlata, jellemzően a normatív szabályozást érintő joghézag miatt vagy a kifejezett jogalkotói rendelkezés hiányában, legalább latens módon olyan értékeket jelenít meg az igények elbírálása során, amelyek a jog világán túlmutatnak. Ezek az értékek morális megközelítésűek, és néhány esetben a vallási dogmák talajára terelik a jogvita eldöntését. Tekintettel azonban arra, hogy valamennyi vizsgált európai rendszer a kontinentális jogcsalád része, a bíróságok indokolása jelentős részben mégis a jogrendszer összefüggéseinek és az ebből leszűrt jogalkotói akaratnak a segítségül hívásával történik. Természetszerű,

²⁹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény.

³⁰ Veszprémi Törvényszék, Pf. 21.419/2016/4.

hogy kiemelt szerepet játszanak a magzati élet védelmét és a terhességmegszakítást szabályozó jogalkotási termékekben megjelenő esetkörök és jogalkotói attitűdök, azonban az ezen elsődleges érvelési rétegen túlmutató, ún. másodlagos hivatkozásokban fellelhető morális alaptételek lényegében szinkronban vannak az adott ország vallásos népességének nagyságát jelölő indexével. A tisztán jogi nézőpontú érvelés elolvad a nem kívánt egészséges gyermekekkel kapcsolatos igények esetében, hiszen a valamennyi vizsgált jogrendszerben meglévő központi kérdés, a hátrány (nem vagyoni sérelem és/vagy kár) meglétének vizsgálata során az egészséges emberi élet jogi értékelése szükségképpen morális kérdéssé transzformálódik; emiatt kijelenthető, hogy egy egészséges új élet még az egyébként meglévő orvosi jogellenes magatartás ellenére sem alapozza meg a kifejezetten a gyermek létezésére alapított vagyoni igényeket.

KOLTAY ANDRÁS*

A vallási közösségek védelme a magánjogban – *a lengyel abortusztörvény elleni tüntetés ügyének példáján keresztül*

1. Bevezetés

A vallási közösségek védelme a rendszerváltozást követően sajátosan alakult. A blaszfémia büntetőjogi tilalma, amelyet a kommunista jogrendszer ideológiai okokból felszámolt, 1989-re jórészt kikopott a nyugati jogrendszerekből is, még ha a törvénykönyvekben formálisan megtalálható is maradt. A vallási közösségek védelmét a szélsőséges, veszélyes véleményekkel szemben az egyes társadalmi csoportokat általában védő tilalmak vették át, elsősorban a Büntető Törvénykönyvbeli (2012. évi C. törvény [Btk.]) közösség elleni uszítás tilalma. De ez a látszólag megfelelő megoldás a gyakorlatban kevésbé működött – a Btk.-tényállás alkotmányos értelmezése szinte alkalmazhatatlanná tette a gyakorlatban. A jogalkotó tehát más szabályozási megoldások felé fordult, amelynek betetőzését a Polgári Törvénykönyv (Ptk.) kodifikációja és 2013-as elfogadása jelentette. A magukat megtámadva érző vallási közösségek tagjai a Ptk. alapján személyiségi jogaik védelmét kérhetik a bíróságtól, ha a szólásszabadság gyakorlása túllép a törvény – és a kapcsolódó alkotmányos gyakorlat – által védett kereteken.

A Ptk. szabályának újdonsága miatt eddig még kevés érdemi döntés született. Egy figyelemre méltó és jogerős ítélettel záruló eljárást részben Lábady Tamás kezdeményezett felperesként. Az eset már csak ezért is felkeltheti érdeklődésünket.

2. Az ügy tényállása és az Ítélet tábla döntése

A Lábady felperessége mellett zajló ügy tényállása a következő volt: a budapesti lengyel nagykövetség előtt az alperesek tüntetést szerveztek a lengyel abortusztörvény ellen, amelyen az I. r. alperes – nagy nyilvánosság előtt – püspöki ruhában

---

* Egyetemi tanár, Nemzeti Közszerológiai Egyetem és Pázmány Péter Katolikus Egyetem. A szerző köszöni Navratyl Zoltán, Szikora Tamás, Török Bernát és Udvari Erzsébet Xénia szakértő megjegyzéseit és kritikáit, amelyeket a kézirat első változatához fűztek, továbbá Reményi Édua szerkesztői segítségét.

„Járuljatok szentáldozáshoz!” felhívást intézett a jelenlévőkhöz, majd áldoztató papi tevékenységet imitálva, egy jól láthatóan címkézett, „abortusztabletta” feliratú zacskóból, „Krisztus teste” kijelentés kíséretében, fehér tablettákat helyezett az „eléje járuló” II. r. alperes, valamint mások nyelvére; a III. r. alperes kezében megafonnal asszisztálta végig a jelenetet, azt látható szimpátiával, mosolyogva támogatta, az I. és II. rendű alperesekkel szándékegységben segített annak felhangosításában.

A Fővárosi Ítéltábla ÍH2017. 53. szám alatt közzétett ítéletében az emberi méltóság és a vallásszabadsághoz fűződő jog sérelmét állapította meg a Ptk. 2:54. § (5) bekezdés alapján.¹ Az indokolás szerint:

„A sérelmezett magatartást objektív szemléletmóddal volt szükséges megítélni, az alperesek részéről kifejtett fenti magatartás egyértelműen a vallás meggyalázásának minősül. Ugyanakkor a gúnyolódó cselekmény nem mutatta meg az alperesek abortuszkérdésben elfoglalt álláspontját, az előadás részeként az abortusztabletta nyelvre helyezése a Krisztus teste közlés kíséretében nem volt értelmezhető az egyház abortuszvitában elfoglalt álláspontjának a kritikájaként sem. Ezért az abortusztablettával történő »áldoztatás« kifejezetten a felperesek vallását gyalázó alperesi magatartásként volt értékelhető, amely a Ptk. 2:54. § (5) bekezdésében meghatározott feltételeket kimerítette, a katolikus közösséget nagy nyilvánosság előtt súlyosan sértette. A jogsértőnek bizonyult magatartás egyben a felperesek Ptk. 2:42. § (2) bekezdésében védett emberi méltósághoz fűződő jogát is megsértette.”

3. A vallásgyalázás (blaszfémia) büntetőjogi tilalma

Mielőtt a Ptk. vonatkozó szabályának [2:54. § (5) bekezdés] megfelelő értelmezését vizsgálánk, és az ítéltáblai döntés helyességét mérlegelnénk, érdemes röviden áttekinteni a vallásgyalázó vélemények korlátozásának egyéb lehetőségeit a magyar jogrendszerben. Kiindulópontként figyelemre méltó, hogy a strasbourgi székhelyű Emberi Jogok Európai Bírósága – az ítéltáblával egyezően – többször is megállapította már a vallásgyalázó véleményeknek a vallásszabadság jogával való összeegyeztethetlenségét. Az első ilyen döntést, amelyet a felperesek is felhoztak kérelmük alátámasztásaként,² az Ítéltábla figyelembe is vette saját döntése meghozatalakor. Fontos azonban azt is látni, hogy a strasbourgi bíróság nem személyiségi jogi sérelem tárgyában döntött, amikor a kérelmezők szólásszabadságának esetleges megsértését vizsgálta.

¹ 2.Pf.20.151/2017/3/II. – közzétéve: ÍH2017. 53. (Fővárosi Ítéltábla), előzménye: 70.P.22.286/2016/13. (Fővárosi Törvényszék).

² *Otto-Preminger-Institut v. Austria*, no. 13470/87, 1994. szeptember 20-i ítélet. L. még *Wingrove v. the United Kingdom*, no. 19/1995/525/611, 1996. november 25-i ítélet; *Í.A. v. Turkey*, no. 42571/98, 2005. szeptember 13-i ítélet.

A blaszfémia, a vallások elleni verbális támadás elfojtására irányuló jogi törekvések története hazánkban a török hódoltság idejéig nyúlik vissza.³ Az első törvény, amely a káromkodást büntetni rendelte, a 16. század közepén született: a blaszfémia 1563. évi 42. törvénycikkben történt tilalmazásának indoka – igazodva egyébiránt a külföldi mintákhoz – „Isten haragjától való félelem és tehát Isten kiengesztelése”. A ‘káromkodás’ (értsd: istenkáromlás) a feudális és az újkori magyar büntetőjogban is tiltott volt.⁴ Az 1791. évi javaslat külön fejezetet szentelt a szóval, írással vagy tettel elkövethető istenkáromlásnak mint büntetendő cselekménynek, és noha a javaslatból később nem lett törvény, egy döntő ponton áttörést hozott: a szakma nagyjai egyre inkább egyetértésüket fejezték ki abban, hogy az effajta cselekedetek súlyos fizikai büntetésekkel (testcsonkítás, halál) nem szankcionálhatók.

A büntetőjogi kodifikációs törekvések következő jelentős eredménye az 1843-as törvényjavaslat, amely az előző tervezettel ellentétben, eredetileg egy szóval sem említette a blaszfémiát. A fennmaradt írásos emlékek tanúsága szerint a javaslat⁵ – országos ülésen tartott – vitájában az azt támogató, illetve ellenző vélemények is igen széles spektruma hangzott el. Így például a blaszfémia kihágásként büntetni rendelkezését kívánó vélemények között megjelent a „vallásosság és a jó erkölcs előmozdítása”, míg a szemben álló nézetek sorát erősítette az az álláspont, miszerint „hogyha a káromkodás megbüntettetik, az a legvastagabb antropomorphismus, mintha az Isten is ember volna, és szeretet, harag, bosszúállás uralkodnék benne”.

Hasonlóképpen, eredetileg az 1873-as és az 1875-ös javaslatok sem szóltak a blaszfémiáról, ugyanakkor a törvényjavaslat vitája során az annak törvénybe iktatására irányuló szándék végül támogatást kapott. Így az 1878-as első magyar büntető törvénykönyv, a Csemegi-kódex büntetni rendelte azt, aki „Isten ellen intézett gyalázó kifejezések által közbotrányt okoz” (190. §). Emellett a kihágási büntető törvénykönyv (1879. évi 40. törvénycikk) közvetve a káromlásról is szólt, és elzárással fenyegette azt, aki „az állam által elismert valamely hitfelekezet vallásos tiszteletének tárgyát, a vallásos szertartásra rendelt helyiségen kívül és nem a vallásos szertartás alkalmával, nyilvánosan meggyalázza, és ezáltal közbotrányt okoz” (51. §).

---

³ A blaszfémia magyarországi történetéhez l. ANGYAL Pál: *Az Istenkáromlás*. Pécs, Püspöki Lyceumi Nyomda, 1902. 32–51.

⁴ MEZEY Barna: A káromkodás bűncselekménye a feudális büntetőjogban. In: MEZEY Barna – DUNAY Pál (szerk.): *Fiatal oktatók műhelytanulmányai 8*. Budapest, ELTE, 1985; MEZEY Barna: A káromkodás (blaszfémia) a XVII–XVIII. század büntető jogszabályaiban. *Jogtörténeti Szemle*, 1986/1., 56–65., 56.

⁵ L. ANGYAL i. m. (3. lj.) 42–46.

A magyar jogrendszerből a Csemegi-kódexszel a blaszfémiatiltalom is eltűnt, az 1989–90-es rendszerváltozást követően pedig nem került oda vissza, így ma kifejezett blaszfémiatiltalom nem létezik. Természetesen akadtak Magyarországon is blaszfém vagy blaszfémiába hajló nyilvános vélemények, műalkotások, egyebek, de ezek egyedi, elszigetelt eseteknek tekinthetők. A vallások, bármely vallás folyamatos, szisztematikus sértegetése, a hívők érzéseinek módszeres megbántása a széles nyilvánosság előtt ez idáig nem jellemezte a közéletet.

Ha a demokratikus nyilvánosságot és a közügyek vitáit védeni akarjuk, akkor semmiképpen sem korlátozhatjuk általában a blaszfém vélemény tartalmát, legfeljebb a vélemény kifejezésének módját tekinthetjük korlátozhatónak. Az *Otto-Preminger*-eset döntésének és folyamányainak leglényegesebb pontja az volt, hogy az indokolatlanul sértő, bántó vélemény, amely ráadásul semmilyen formában nem járul hozzá a közéleti vitákhoz, korlátozható.⁶ Az „indokolatlan sértés” mint a szóláskorlátozást megalapozó tényálláselem nem idegen a szólásszabadság más területeitől sem, a becsülethez való jog védelme pl. szintén ismeri [Ptk. 2:45. § (1) bekezdés], de az egyéni jogok védelmén túl is lehet helye a szólásszabadság korlátozásának a vélemény formája, módja, stílusa alapján [l. az Alkotmánybíróság (AB) 33/1998. (VI. 25.) sz. határozatát].

4. A gyűlöletbeszéd büntetőjogi tilalma

A „gyűlöletbeszéd” szót magát a jogszabályok nem használják, e kifejezés ma a közösség elleni uszítás (Btk. 332. §), az önkényuralmi jelkép használata (335. §), a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása (333. §) és a nemzeti jelkép megsértésének (334. §) bűncselekményeire, a média-szabályozásban szereplő gyűlöletkeltés és kirekesztés tilalmára [a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény 17. § (1)–(2) bekezdése], valamint a Ptk.-ban nevesített „súlyosan sértő vagy kifejezés-módjában indokolatlanul bántó” jogsérelem bekövetkeztének [Ptk. 2:54. § (5) bekezdés] esetére vonatkozatható.

A 30/1992. (VI. 10.) AB határozat alapján „közösség elleni izgatás” miatt azok a gyűlölködő kifejezések büntethetők, amelyek aktív ellenséges magatartás, indulat felkeltésére alkalmasak. A gyűlölet felkeltésének szándéka irreleváns, és az sem kell a bűncselekmény megvalósulásához, hogy a tényállásban elkövetési magatartásként szereplő „uszítás” kifejezetten „tevékeny gyűlöletre” mozgósítson, de az

---

⁶ Robert A. KAHN: Mérlegelési jogkör a muszlimok számára? – A vallásghalázás-vita az *Otto-Preminger-Institut v. Austria* nézőpontjából. In: Robert A. KAHN: *A gyűlölet szabadsága – amerikai és európai perspektívák*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016. 235–281.

elkövető tudatának át kell fognia azt, hogy magatartása eredményeképpen erőszakos cselekményeket követhetnek el. A védett jogi tárgy kettős: egyfelől a veszély ilyen fokú intenzitása sérti a köznyugalmat, másfelől az aktív magatartásra ösztönzés egyéni jogok sérelmének veszélyével jár. A gyűlölet felkeltése önmagában nem valósítja meg a bűncselekményt, ha nem alkalmas arra, hogy eredményeképpen tevőleges jogsértés következzen be. A veszély mértékét, amely igazolja a véleményszabadság korlátozását, nem határozza meg az AB – annyi bizonyos, hogy veszélyeztető, immateriális bűncselekmény lévén, akkor is megvalósulhat a tényállás, ha a közlés címzettjeiben még csak a gyűlölet érzése sem alakul ki, és végképp nem szükséges a tevőleges ártó magatartás tanúsítása vagy annak megkezdése, előkészülete. A büntethetőséghez elegendő csupán ennek objektív lehetősége, a közlés erre való alkalmassága, amely magában hordozza a közösség tagjait érő konkrét sérelem veszélyét.

A testület később, a 18/2004. (V. 25.) és a 95/2008. (VII. 3.) sz. határozataiban úgy döntött, hogy – hasonlóan az Egyesült Államok Legfelső Bírósága által kidolgozott *clear and present danger* doktrína lényegéhez⁷ – kizárólag „az erőszakcselekmény nyilvánvaló, közvetlen veszélyével és az egyéni jogok sérelmével fenyegető cselekmények” büntetőjogi szankcionálását tekinti alkotmányosan megengedettnek.

A 2012-ben kihirdetett Btk. a tényállás elnevezését „közösség elleni uszításra” változtatta, míg a jogalkotó a tényállásban annyi módosítást eszközölt, hogy a védett közösségek között a magyar nemzetet, a nemzeti, az etnikai, faji és vallási csoportokon túl kiemelve szerepelnek a fogyatékoság, a nemi identitás és a szexuális irányultság alapján szerveződő közösségek.

Az Európai Unió Tanácsának a rasszizmus és az idegengyűlölet visszaszorítását célzó kerethatározata elvárja,⁸ hogy az Unió tagállamai egységesen tiltsák a közösségek ellen irányuló erőszakra vagy gyűlöletre izgatást. Ennek megfelelően a Btk. 2016 óta hatályos rendelkezései büntetni rendelik nemcsak a csoportok, hanem az egyes csoportok tagjai elleni – a csoporthoz tartozásukra tekintettel való – elkövetést, illetve az elkövetési magatartás, a „gyűlöletre uszítás” túl, kiegészült az „erőszakra uszítással”. Amennyiben az eddig a „gyűlöletre uszítás” magatartásával kapcsolatban kialakult értelmezéseket a jövőben az „erőszakra uszítás” új elkövetési magatartására kell alkalmazni (ezt célozza a Btk. 2016-os módosításának javaslatához fűzött indokolás), kérdéses lesz, hogy a „gyűlöletre uszításnak” a joggyakorlat milyen új értelmet fog adni, és miként határolja el majd az „erőszakra uszítástól”.

⁷ *Brandenburg v. Ohio* 395 US 444 (1969).

⁸ A Tanács 2008/913/IB kerethatározata (2008. november 28.) a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemlről.

Mindenesetre a lengyel nagykövetségnél sem erőszakra, sem gyűlöletre uszítás nem történt, a tüntetésen megjelenített vélemények nem buzdítottak erőszakos cselekményre, nem irányultak a katolikus közösség elleni gyűlölet felkeltésére (a kigúnyoláson túl), így biztosan állítható, hogy nem valósították meg a Btk. vonatkozó bűncselekményi tényállását.

5. A közösségek megsértésének tilalma a Polgári Törvénykönyvben

5.1. A normaszöveg

A 2013 februárjában elfogadott és 2014 óta hatályos Ptk., a 2013. évi V. törvény kísérletet tesz a gyűlöletbeszéd polgári jogi korlátozására:

„2:54. § (5) A közösség bármely tagja jogosult a személyisége lényeges vonásának minősülő, a magyar nemzethez, illetve valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösséghez tartozásával összefüggésben a közösséget nagy nyilvánosság előtt súlyosan sértő vagy kifejezőmódjában indokolatlanul bántó jogsérelem esetén a jogsértés megtörténtétől számított harmincnapos jogvesztő határidőn belül személyiségi jogát érvényesíteni. A közösség bármely tagja a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedésének kivételével a személyiségi jogok megsértésének valamennyi szankcióját érvényesítheti.”

A rendelkezés szűkítően határozza meg a védett közösségek körét (magyar nemzet, illetve valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösség), és rögzíti, hogy a sérelem akkor következik be, ha az adott közösséghez tartozás a jogot érvényesítő fél „személyisége lényeges vonásának” minősül. Ugyanakkor – mint arra az AB 2008-ban rámutatott⁹ – a közösséghez tartozás jogi eszközökkel nem vizsgálható, olykor egyáltalán nem is bizonyítható, és úgyszintén igaz ez arra a körülményre, hogy a közösséghez tartozást a személyiség lényeges vonásaként kell értékelni. Valójában ez utóbbi a tényállás által védett közösségek meghatározásán túli, felesleges (nem bizonyítható, így a szóláskorlátozás körét a feltehető jogalkotói szándék ellenére sem szűkítő) kiegészítésnek tűnik. A tényállás a „súlyosan sértő vagy kifejezőmódjában indokolatlanul bántó jogsérelmet” tiltja; a korlátozáshoz megkívánt jogsértő magatartás jóval kevésbé súlyos, mint a Btk.-beli „gyűlöletre uszítás”. A jogérvényesítés korlátja az arra nyitva álló 30 napos jogvesztő határidő.

---

⁹ 96/2008. (VII. 3.) AB határozat.

5.2. A személyiségi jogok individuális jellegének meghaladási kísérlete

Mielőtt a Ptk. 2:54. § (5) bekezdésében foglaltakat értelmezni próbálnánk, fel kell tenni az elvi jelentőségű kérdést: van-e egyáltalán keresnivalója a polgári jognak a gyűlöletbeszéddel szembeni fellépésben, védheti-e a polgári jog az egyének azonosítatlan közösségét konkrétan azonosítható, sérelmet szenvedett fél hiányában? A személyiségi jogok hagyományos dogmatikai rendje, amely azonosítható, sérelmet szenvedett felet kíván meg, akinek jogában áll dönteni személyiségi jogai védelméről, vagy a sérelem következmények nélkül hagyásáról, idegenkedik a nehezen meghatározható és azonosítható közösségek védelmétől. Önmagában azonban az, hogy egy új jogi megoldás nem illik bele a korábbi gyakorlatok és rögzült értelmezési formulák közé, még nem érv annak helytelensége mellett.

Mielőtt a közösségek védelmére rátérnénk, vizsgáljuk meg röviden az egyéni polgári jogi becsületvédelem mibenlétét! A jóhírnévhez és a becsülethez való személyiségi jogok (Ptk. 2:45. §) tárgya jórészt azonos, a tényállások az egyénről valós tényeken, illetve nem szélsőséges véleményeken alapuló külső értékítélet lehetőségét védik. Ugyanakkor a becsülethez való jog valamelyest ingoványosabb talajon áll, mint a jóhírnév védelme, ennek oka pedig a vélemények (értékítéletek) szükségszerűen szubjektív jellegében keresendő. Amíg a tényállítás valóságos elvben objektíve eldönthető kérdés, és a valóság bizonyítás tárgya lehet, addig a becsülethez való jogot sérteni képes vélemény fogalmilag szubjektív, ellenáll a bizonyításnak. Mint ilyen, a szólásszabadság általánosan elfogadott elvei szerint szélesebb körű védelmet érdemel, mint a (valótlan) tényállítás.¹⁰ A bíróságok a Ptk. értelmében a „kifejezőmódjában indokolatlanul bántó”, nem pedig általában az érintettre nézve sértő véleményeket korlátozhatják.

A másik, a jóhírnév és a becsület védelmét elválasztó sajátosság az, hogy ez utóbbinak minden jogi standardizálás ellenére is megmaradt némi szubjektív jellege, ami a sérelmet szenvedett személy belső integritásával kapcsolatos jogi relevancia elismerésében tükröződik. Bár a „kifejezőmódjában indokolatlanul bántó” szófordulat óhatatlanul maga is objektív mérce alkalmazását teszi szükségessé (azaz, a ‘bántalom’ megléte nem az egyén érzékenysége, hanem a bíróság által alkalmazott általános mérce szerint ítéendő meg), mégiscsak van valami köze az egyén azon lelki fájdalomához, amit ő a szélsőséges vélemény nyomán érez, még ha az a konkrét, jogorvoslatot kereső egyén belső érzékenységétől elszakított módon is ítéendő meg. A becsülethez való jog Ptk.-ba foglalt, de egyértelműen a korábbi bírói gyakorlaton alapuló legtipikusabb megsértése tehát Janus-arcú tényállás:

¹⁰ L. pl. 36/1994. (VI. 24.) AB határozat és 7/2014. (III. 7.) AB határozat.

a társadalmi értékítélet megalapozottságát és az egyén megalázásának, megbántásának elkerülését egyszerre célozza.

Rátérve a közösségek sérelme okán való egyéni jogérvényesítés megítélésére, mivel az egyén sérelme a személyiségi jogok körében mindenféleképpen objektívizált mércék alapján ítélandó meg, azaz jórészt eltávolodik a jogorvoslatot ténylegesen kereső egyén tényleges (szubjektív) sérelmétől, végeredményben nem feltétlenül megengedhetetlen dogmatikai bakugrás az, ha a közösség megtámadása esetében a törvény lehetővé teszi annak megállapítását, hogy az a közösségbe tartozó egyén sérelmét okozhatja. Hiszen a konkrétan azonosítható egyén személyiségi jogi sérelme is egy, a személyes adottságaitól, képességeitől, helyzetétől jórészt elválasztott mérce alapján nyer védelmet, amely nem feltétlenül kapcsolódik szorosan hozzá mint felpereshez.

A 'sértődékeny' és az 'érzékeny' közéleti szereplő becsületének védelme azonos szempontok alapján lesz megítélve, pedig az előbbi tényleges érzelmi megrázkódtatása miatt keres kompenzációt, az utóbbi pedig csak rideg számításból fakadóan perel, és valójában pszichés szempontból nem zavarja az objektíve bántónak minősíthető vélemény. Ennek megfelelően nem zárható ki, hogy a közösséget ért durva támadás az egyén sérelmét okozza, és e sérelem ugyanúgy az egyéntől elválasztva ítélandó meg. Igaz ugyan, hogy a távolság közte (a szubjektív sérelme) és a bíróság által alkalmazandó (objektívizált) mérce között értelemszerűen nagyobb, mint abban az esetben, ha személyének konkrét azonosíthatósága mellett éri támadás, de az egyén és az alkalmazandó mérce közötti viszony, *jelleget tekintve*, nem tér el ebben az esetben sem.

Az objektívizálás elmulaszthatatlan teendőjére utal a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.) kiegészítő (és inkább anyagi jogi, értelmező jellegű) szabálya, ami szerint „[a] bíróság a személyiség lényeges vonásának minősülő, a közösséghez tartozással összefüggő személyiségjegyre vonatkozásában azt vizsgálja, hogy a közösséget bántó jogsérelem *alkalmas lehet-e arra, hogy általában véve a közösséghez tartozó személy személyiségi jogának a sérelmét is okozza*”.¹¹ Az egyénnek okozott sérelmet tehát általános mérce alapján kell megítélni, amely a közösség bármely tagjára ugyanúgy alkalmazandó, és ugyanazon következtetés levonását (történt-e jogsérelem, vagy sem) teszi lehetővé, a felperes személyétől függetlenül.

Tehát a sérelem megtörténtének vizsgálatakor a bíróságnak hasonló szempontokat kell mérlegelnie az egyéni becsület és a közösség sérelmére való felperesi hivatkozáskor: alkalmas volt-e a közlés a sérelemokozásra (átsugárzott-e a közösséget ért támadás az egyénre), illetve a közlés az alkotmányosan védett szólások közé tartozik-e? Amint Török Bernát megállapítja, a 96/2008. (VII. 3.) AB határozat ez utóbbi tekintetben arra utal, hogy:

---

¹¹ Pp. 507. § (2) bekezdés – *kiemelés tőlem, K. A.*

„[A szóláskorlátozás] kivételesen szűk körben képzelhető csak el, amikor (1) a véleménynyilvánítás a közösség egészére vonatkoztatott, (2) a közösség tagjainak megkérdőjelezhetetlen, lényeges tulajdonságával áll összefüggésben, és (3) akár a közösség létét is megkérdőjelezően szélsőséges. Kizárólag ez az az esetkör, amikor az általánosító beszéd a közösséghez tartozók bármelyikére vonatkoztatható, így az alanyi jogokat érintő hatása kellően intenzív ahhoz, hogy az egyéni jogsérelemek szintjére léphessünk. Meggyőződésem, hogy ennek az értelmezésnek a komolyan vétele a jogintézmény alkalmazását az emberi méltóság korlátozhatatlan magját érintő esetekre szorítja, amikor a véleményt nyilvánító mások emberi minőségét adott közösséghez tartozásuk miatt alapjaiban tagadja, emberi mi voltuk legbensőbb lényegét támadva.”¹²

Felmerül egy, a közösséget ért támadások megítélésének új szempontjaként jelentkező, az előző kettőt megelőző kérdés is: egyáltalán tagja-e a felperes a megtámadott közösségnek? Ennek megítélése lehet a szabályozás egyik gyenge pontja. A közösségbe tartozás számos esetben objektíve nem állapítható meg, illetve szenzitív jellegére tekintettel, egyáltalán nem is vizsgálható a bíróság által, így a Pp. jobb híján úgy rendelkezik, hogy a bizonyítás körében a felperes keresetlevélbe foglalt nyilatkozata az egyetlen eszköz ehhez (ha a felperes e nyilatkozattételt elmulasztja, a bíróság elutasítja a keresetet).¹³

A közösségeket érő sérelemnek a magánjogi dogmatikával nem összeegyeztethetetlen és alkotmányos értelmezésének keresésekor óhatatlanul felmerül a többségi–kisebbségi közösség dichotómiájának kérdése. Egyes álláspontok szerint a gyűlölködéssel szemben kizárólag a számarányuknál, társadalmi reprezentációjuknál fogva eredendően gyengébb, sérülékenyebb kisebbségi közösségeket kell védeni. (Ezt akár a büntetőjogi gyűlöletbeszéd-tilalmakra is alkalmazandó szempontnak tekinthetnénk, bár nincs tudomásom olyan európai gyűlöletbeszéd-szabályról, amely csak a kisebbségekkel szembeni gyűlölködés esetére vonatkozna.) Gárdos-Orosz Fruzsina gondolatgazdag tanulmánya a Ptk. értelmezési lehetőségeit boncolgatja: „arra kell jutni, hogy a Ptk. vizsgált szabálya csak a sérülékeny kisebbségeket érintő, és az egyénre így átsugárzó jogsérelem esetében lesz alkotmányos módon értelmezhető és alkalmazható.”¹⁴ Ezzel szemben én a 96/2008. (VII. 3.) AB határozattal és az azt megelőző köztársasági elnöki indítvánnyal értek egyet, amelyek a többség védelmének kizárásában megengedhetetlen diszkriminációt láttak (igaz, a 2007-es Ptk.-módosítás a többség védelmét már eleve a tényál-

¹² TÖRÖK Bernát: *Szabadon szólni, demokráciában*. Budapest, HVG-ORAC, 2018. 110.

¹³ Pp. 507. § (1) bekezdés. Ezzel egybevégezően nyilatkozott az 59/1991. (XI. 8.) AB határozat, valamint a 45/2005. (XII. 14.) AB határozat is. A nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény 1. § (1) bekezdése pedig – más feltételek mellett – azon közösségeket tekinti nemzetiségnek, amelyek „összetartozás-tudatról tesz[nek] bizonyosságot”.

¹⁴ GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: Az új polgári jogi gyűlöletbeszéd-szabályozásról. *Fundamentum*, 2013/3., 21–37., 31. L. még GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – PAP András: Gondolatok a gyűlöletbeszéd polgári jogi szabályozásának jogi és jogpolitikai környezetéről. *Állam- és Jogtudomány*, 2014/2., 24.

lásban zárta ki). Sólyom László példája szerint: „[h]a például 49% a társadalomban a férfiak aránya – s ez a [törvény] által nevesített »nemi identitás« által képzett »kör« –, minden férfi személyiségi jogsérelemre megvalósul. Ugyanazon sértő magatartás viszont az 51%-ot kitevő másik nem tagjainak nem sértené személyiségi jogát.”¹⁵ Könnyen belátható e következmény abszurditása.

De ezen túl is akadnak érvek a többségi és a kisebbségi közösségek e tekintetben való azonos kezelése mellett. Elsőként, a többségi közösség védelme valójában nem a közösség, hanem az abba tartozó egyén védelmét célozza. A többségi közösségbe tartozás jelentősége az egyén védelmekor már elhalványul, 'bántó', azaz 'objektíve sértő' vélemény a többséggel szemben is megfogalmazható, ami aztán az egyént sérti anélkül is, hogy annak fizikai biztonsága veszélybe kerülne, vagy jogai gyakorlásának lehetőségei szűkülnének. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a többség–kisebbség kérdését a konkrét megszólalás sérelmes jellegének mérlegelésekor ne lehetne számításba venni; a vizsgált megszólalás körülményei lehetnek olyanok, amelyek azt alkalmatlanná teszik a többségi (vagy akár a kisebbségi) közösség tagjainak megsértésére, a törvényi tényállásban szereplő „jogsérelem” bekövetkezése pedig természetesen a szólásszabadság védelmének szempontjára tekintettel állapítandó meg. De ez nem jelenti azt, hogy a többségi közösségek megsértése esetén az egyéni jogérvényesítés lehetősége eleve kizárható; nem a közösségek, hanem az egyének között tennék ilyen módon különbséget, ami nem megengedhető.

Másodikként, az egyének méltósága értelemszerűen egyenlő, függetlenül attól, hogy milyen közösségekbe tartoznak. A méltóság védelméből a többségi közösség tagja sem rekeszhető ki, de igaz, hogy az emberi méltóság értelmezése a magyar alkotmányjogban e tekintetben okoz némi zavart. Mivel az AB által alkotott alapjogi dogmatika szerint a méltóság minden alapjogok anyajoga, így minden alapjog belőle vezethető le,¹⁶ a méltóság és a szólásszabadság szembeállítás az utóbbi határainak megvonásakor valóban nem szerencsés, mert maga is az előbbiből fakad, tehát nehezen lehetnek egymással viaskodó ellenfelek.¹⁷ Ezzel együtt is, a szólásszabadság és a személyiségi jogok ütközésénél a méltóságot mint védett jogi tárgyat (Európa-szerte) szokás az előbbivel szembeállítani.

E tekintetben szerencsésebb lenne, ha az alapjogok anyajoga a magyar alkotmányjogi terminológia szerint a méltóság helyett pl. az emberi személyiség szabad kibontakoztatásához való jog lenne, de ez utóbbi sajnálatos módon nem szerepel az

---

¹⁵ Sólyom László köztársasági elnök indítványa, 2007. november 13. http://www.solyomlaszlo.hu/archiv/admin/data/file/2771_20071113abinditvany_ptk_modositas_gyuloletbeszed_cimerrel.pdf

¹⁶ Elsőként I. 8/1990. (IV. 23.) AB határozat, Indokolás III. pont, az Alaptörvény előtti időszak zárásaként pedig 37/2011. (V. 10.) AB határozat, Indokolás III. 4. 2. 5. pont.

¹⁷ Hasonló következtetésként I. GÁRDOS-OROSZ i. m. (14. lj.) 30.

Alaptörvényben (és nem szerepelt a korábbi Alkotmányban sem).¹⁸ Ugyanakkor a méltóságfogalom elasztikussága miatt, aminek következtében még egyazon törvényben sem ugyanazt a jelentést hordozza,¹⁹ ez nem kelt valódi zavart. Világos, hogy a szólásszabadság gyakorlása az egyén személyiségi jogainak sérelmét okozhatja, e jogok védelme pedig mindenki vonatkozásában egyenlő mértékű kell hogy legyen, beleértve természetesen a többségi közösségekbe tartozó egyéneket is.

Harmadikként egy praktikus érv: a többséghez tartozás megítélése relatív, helyzetfüggő. Egy adott beszédszituációban az egyébként általában véve a többséghez tartozó egyén könnyen kerülhet számbeli kisebbségbe. Ugyanez igaz lehet egy adott település, településrész vonatkozásában is, ahol az egyébként többségi közösséghez tartozó egyén jogai adott esetben fokozottabb veszélynek vannak kitéve, mint az országos szinten kisebbségi közösséghez tartozóé. Ez minden esetben az adott helyzetben ítéendő meg, azaz nem lehet a többségeket eleve kizárni a jogvédelemből.

5.3. Az emberi méltóság magánjogi védelme

A Ptk. 2:54. § (5) bekezdésének egyik gyenge pontja az, hogy nem nevesít konkrét, védendő személyiségi jogot, csak „jogsérelemről”, illetve általában „személyiségi jogról” beszél. A Wolters Kluwer-féle *Kommentár* szerint a tényállás „egyik alapvető hiányossága, hogy nem derül ki belőle: valójában mi is a tilalmazott elkövetési magatartás”.²⁰ A „kifejezésmódjában indokolatlanul bántó” fordulat a becsület védelmét rögzítő tényállásból lehet ismerős, de ebből nem következik az, hogy kizárólag a becsülethez való jog megsértése szankcionálható az 2:54. § (5) nyomán. A tényállás másik fordulata szerint ugyanis a „súlyosan sértő (...) jogsérelem” is szankcionálható, ami világossá teszi, hogy a rendelkezés nem kapcsolható kizárólag a becsületvédelemhez, még ha e megfogalmazás nem tekinthető is stilisztikailag bravúrosnak. Tehát nem csupán a szólásszabadság gyakorlása során valósítható meg a tényállás, elképzelhető pl. hogy egy – valamely védett közösséggel szembeni, nagy nyilvánosság előtti – magánlakás- vagy magántitoksértés, hátrányos megkülönböztetés is alapot adhat a fellépésre. A hivatkozható személyiségi jogok rögz-

---

¹⁸ POKOL Béla: Gondolatok az alkotmánybírói döntések elvi alapjaihoz. *Jogelméleti Szemle*, 2012/1., 160–171.

¹⁹ L. Alaptörvény II. cikk és IX. cikk (4) bekezdés, Ptk. 2:42. § és 2:44. §, illetve I. KOLTAY András: Az „általános személyiségi jog” azonosítása felé. Alkotmányjogi, magánjogi és büntetőjogi vizsgálódás. In: KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején*, 4. Budapest, Wolters Kluwer, 2017. 267–296.

²⁰ SZÉKELY László: Személyiségi jogok. In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. 1. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 178.

zítése hiányában megnyílik azon lehetőség, hogy egyszerre többet, lényegében bármely személyiségi jogot megpróbálhassanak e szakasz alapján érvényesíteni, beleértve a Ptk.-ban nem nevesített jogokat is.

Az ítélőtábla döntése a vizsgált ügyben az emberi méltóságot emelte ki mint azon nevesített személyiségi jogot, amelyet a tüntetésen előadott performansz megsértett. De ezzel a Ptk. személyiségi jogvédelmi rendszerének ismeretében nem mondott sokat, illetve nem fogalmazott kellően pontosan. Az emberi méltóság a Ptk. alapján ugyanis „általános személyiségi jog”, amely a többi, nevesített személyiségi jog anyajoga, amelyből a nevesített személyiségi jogok fakadnak.

Az emberi méltóság megsértésének megállapításából egy bírósági ítéletben annak is következnie kell, hogy nem volt más, nevesített személyiségi jog, amelynek megsértését meg lehetett volna állapítani. Ennek megértéséhez az „általános személyiségi jog” mibenlétének áttekintésére és az emberi méltóság magánjogi értelmezésének vizsgálatára van szükség.

A régi Ptk. (az 1959. évi IV. törvény) 75. § (1) bekezdése volt az „általános személyiségi jog” megfogalmazásának tekinthető: „A személyhez fűződő jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. E jogok a törvény védelme alatt állnak.” A joggyakorlat ebből a megfogalmazásból azt a következtetést vonta le, hogy az emberi személyiség vagy a jogi személyek létezésének azon, a magánjog védelmét érdemlő aspektusai, amelyek nem szoríthatók be egyetlen, a törvény későbbi szakaszaiban (76–83. §) nevesített személyiségi (személyhez fűződő) jog hatóköre alá sem, a 75. § mint általános személyiségi jog alapján kaphatnak védelmet.

Ilyen, nevesítetlen személyiségi joggá vált többek között a szülőnek a gyermeke fejlődéséhez, felneveléséhez fűződő joga, amit a gyermek halála lehetetlenné tesz (BDT2001. 349.), a hivatás gyakorlásához fűződő jog (BDT2008. 1757.), az emlékekhez, azok ápolásához való jog (BDT2008. 1899.), a teljes családban éléshez való jog (BDT2009. 2092.), a magánélethez való jog (BH2001. 61.) és a peres eljárásban a jogorvoslati jog (BH2012. 90.). Ugyanakkor, ha egy jogosultságnak a bíróság szerint nem volt meg az emberi személyiséghez való kellően szoros kapcsolódása, akkor nem volt személyhez fűződő jognak tekinthető, így a Ptk. alapján nem lehetett a jogsértővel szemben igényt előterjeszteni (ilyen a tisztességes eljáráshoz való jog a BDT2015. 3337. szerint).

Az 1959-es Ptk. 76. §-a pedig mindössze néhány személyiségi jog felsorolását tartalmazta, azokat, amelyeket később a 77–83. §-okban a törvény külön nem említett: „[a] személyhez fűződő jogok sérelmét jelenti különösen az egyenlő bánásmód követelményének megsértése, a lelkiismereti szabadság sérelme és a személyes szabadság jogellenes korlátozása, a testi épség, az egészség, valamint a becsület és az emberi méltóság megsértése.” Ebből számunkra – az általános személyiségi joghoz való kapcsolódásai miatt – a becsület és az emberi méltóság joga fontos, amelyeket, mint látjuk, a törvényszöveg megfogalmazása összetartozó párként kezel („valamint a becsület és az emberi méltóság megsértése”). Ez az összetartozás azonban csak a kettő közötti szoros összefüggés tényére utal, a szöveg

alapján azok semmiképpen nem tekinthetők egymás megfelelőinek, illetve egymástól elválaszthatatlan személyiségi jogoknak.

A legtöbb e tekintetben releváns bírói döntés azonban mégis csak így, azaz néhol egymás megfelelőiként, máshol pedig elválaszthatatlan – értsd: önmagában állva, külön-külön nem értelmezhető elemekből álló – párként értelmezte a becsület és az emberi méltóság jogait. Az emberi méltóság vonatkozásában így – a becsülethez hasonlóan – az „indokolatlanul bántó”, „megalázó”, „sértő”, „lealázó” kifejezéseket ítélték jogsértőnek (BH1997. 578., BH2000. 293., BH2002. 352., EBH2011. 2408., BDT2006. 1466.), vagy éppen megállapították, hogy „az alperes jogszerű eljárásával a felperes becsülete, emberi méltósága, illetve jó hírve nem sérült” (BH2003. 108.).

A Pécsi Ítéltábla BDT2010. 2191. sz. döntése (amelyet a Lábady vezette bírói tanács hozott) azonban az ítéletek többségével szemben abból indult ki, hogy az emberi méltóság és a becsület joga nem azonos tartalmú, és egy olyan tényállás alapján (a sajtóban engedély nélkül közölt fényképek, amelyek roma gyermekeket összefüggésbe hoztak a Magyar Gárda tüntetésével) állapította meg az emberi méltóság megsértését, amely feltehetően nem valósította meg a becsülethez való jog megsértését. Szintén a Pécsi Ítéltábla állapította meg, hogy ha valakinek az arcképét egy meztelen női testhez montírozzák, és ezáltal azt a látszatot keltik, hogy a képen a felperes (egy iskolai tanárnő) látható, az a jóhírnévhez és a képmáshoz való jog megsértése mellett megvalósítja az emberi méltóság megsértését is (BDT2011. 2549.). A bíróság ezen ügyekben az emberi méltóság sérelmét a megalázásban (a tanárnő esetében), illetve az emberek közötti egyenlőség tételének elutasításában (a roma gyermekek esetében) látta. A Fővárosi Ítéltábla (BDT2016. 3441.) az emberi méltóság kategóriájába az emberhez méltó bánásmód iránti igényt, az egyén önbecsülésének jogi elismerését értette bele. Korábban, még 1997-ben a Legfelsőbb Bíróság pedig a nevetségessé tételben, a sajnálat érzésének felkeltésében látta a méltóság sérelmét (BH1997. 578.). Az emberi méltóság magánjogi fogalma e döntések alapján tehát elválk a becsület jogától, és a megaláztatás tilalma, illetve az egyenlő emberi státusz elismerésének (egymással szorosan összefüggő) részjogait fedezhetjük fel benne.

Egyes újabb döntések e megközelítéssel összeférően nyilatkoztak, amikor például megállapították, hogy „a bíróság eljárási szabálysértései (...) a fél (...) emberi méltósága megsértésének megállapítására csak akkor adnak alapot, ha az eljárási szabálysértést a fél személyiségének lényegét alkotó ismérvek miatt követte el” (EBH2007. 1598.), a gyermek „amiatt, hogy az apja őt az édesanyja sérelmére elkövetett erőszakos közöszlással nemzette”, emberi méltósága megsértésének megállapítását nem kérheti (BH2009. 149.), illetve hogy „a fogvatartott emberi méltóságát sérti, ha a büntetés-végrehajtási intézet a fogva tartás során nem biztosítja a minimális mozgásteret” (BH2016. 240.).

Más bírói döntések ennél is tovább mentek az emberi méltóság önálló értelmezésében, és még a 2013-as Ptk. elfogadása előtt általános személyiségi jogként

azonosították az emberi méltóságot, ami az 1959-es Ptk. szövegére alapozva, legalábbis kétséges eredménye a törvényértelmezésnek. A BDT2013. 2941. szerint „az emberi méltósághoz való jog olyan általános személyiségi jog, amelynek összetevői közé tartoznak pl. a személyiség szabad kibontakoztatásának joga, az önrendelkezési jog és a magánszférához való jog is”, míg a BDT2016. 3543. rögzíti, hogy „a magánlakás sérthetlenségéhez való alapjog az emberi méltósághoz való általános személyiségi jognak az egyik alkotóeleme”.

Az 1959-es Ptk. 76. §-ában foglalt emberi méltóság így egymással versengő, eltérő értelmezéseket kapott a joggyakorlatban, hol (leggyakrabban) a becsülethez való jog elválaszthatatlan párjaként, hol – a Pokol Béla-féle alkotmányjogi értelmezéshez közelebb álló módon – önálló személyiségi jogként, hol pedig – az AB kilencvenes évekbeli többsége által vallottakhoz illeszkedően – általános személyiségi jogként szerepelt.

Az emberi méltóság magánjogi értelmezéséhez szükséges a becsület magánjogi fogalmának értelmezése is. Ha pedig a becsület fogalmát elemezzük, elkerülhetlenné válik a jóhírnév fogalmának körüljárása is. Ez utóbbi az egyszerűbb feladat. A jóhírnévhez való jog a közmegegyezés szerint azon érdeket védi, hogy az adott személlyel kapcsolatban kialakult vagy kialakuló társadalmi megítélés valós tényeken alapuljon. Mivel a normaszöveg lényegében változatlan maradt a 2013-as Ptk.-ban is [1959-es Ptk. 78. §, 2013-as Ptk. 2:45. § (2) bekezdés], az újabb kódex hatására sem szükséges e megközelítésem módosítani. A jóhírnév megsértését megalapozza az, ha a valótlan tényállítás alkalmas az érintett személy hátrányos társadalmi megítélésének kiváltására (BH2010. 294.). A jóhírnév védelme nem azt célozza, hogy a személyről a társadalomban alkotott kép megfeleljen a személy tényleges ‘értékének’, hanem azt, hogy ez a kép valós tényekből levont következtetések eredményeképpen álljon össze (de attól még lehet téves vagy helytelen). Például, amikor a társadalom egy része az 1993–99 között aktív „Viszki Ráblót” egyfajta népi hősnek tartotta, nem pedig a társadalomra veszélyes bűnözőnek, az a Ptk. szempontjából nem volt diszfunkciónak tekinthető, hiszen a törvény e tekintetben csak azt célozza, hogy a társadalom a valóságnak megfelelően értesüljön a Viszki által elkövetett tettekről.

Ugyanakkor persze a „társadalmi megítélés” csupán egy nehézkes jogi fikció; ‘a társadalomnak’ nincs véleménye semmiről, csak az egyes embereknek van,²¹ amely aztán az azonos vagy legalábbis hasonló vélemények gazdáit különböző csoportokba kényszeríti. Ez a nehézkes jogi fikció mégiscsak szükséges, sőt elengedhetetlen a jóhírnév megfelelő értelmezéséhez és alkalmazásához, ugyanis a jóhírnév megsértésének megállapítása objektív alapon kell hogy történjen, azaz

---

²¹ Vö. a „népakarat” alkotmányjogi fikciójával, l. CSINK Lóránt – FRÖHLICH Johanna: ... az alkotmányjogon innen. *Alkotmánybírósági Szemle*, 2011/1., 67.

a bírónak a mérlegeléskor a társadalom egy észszerűen gondolkodó, a tényekre kíváncsi, azok valóságát elváró tagjára kell gondolnia – ő lenne a magyar „*man on the Clapham omnibus*” vagy „*reasonable man*”.²² Amikor tehát a jog azt kívánja meggátolni, hogy az egyén társadalmi értékelésében megalapozatlanul – valótlan tényállítás útján – következzen be romlás, akkor valójában nem a társadalom egészére figyel (erre nem is volna képes), hanem annak egy fiktív tagjára, aki a valóságban talán nem is létezik, de biztosan alapos számbeli kisebbségben van a többi polgártársához képest. Ennek megfelelően a jóhírnév sérelméhez nem szükséges, hogy a társadalom legalább egy bizonyos részében ténylegesen is romoljon az érintett személy megítélése, ahhoz önmagában a valótlan és sérelmes tények közzététele elegendő.

Figyelemre méltó továbbá, hogy a jóhírnév megsértésének tényállása a valótlan és sértő tényállítások közlését minősíti jogsértőnek, azaz a ‘csak’ valótlan tényállítások nem korlátozhatók. Ebből a körülményből következik, hogy a személyiségi jog elnevezése méltán „jóhírnévhez”, és nem pusztán a „hírnévhez” való jog: mivel a valakiről állított valótlan, de az illetőre nézve nem sértő tényállítások nem valószínűsítik meg a deliktumot, állítható, hogy a Ptk. egyfajta „jó” hírnevet véd, amennyiben csak a társadalmi megítélésre hátrányos következménnyel járó állításokat rendeli szankcionálni. Ebben az értelemben rokonítható a Btk.-beli rágalalmazás tényállásával, amely abból indul ki, hogy a valós tényállítások is lehetnek rágalmozók, és a törvény csak indokolt esetben engedi a valóságbizonyítás lefolytatását (Btk. 226. § és 229. §), ezzel szintén az egyén „jó” hírnevét, azaz kedvező társadalmi megítélését védi. (A két jogág logikája azonos célra irányul, de ezt szükségszerűen ellentétes utat bejárva tudja érvényre juttatni: a polgári jog nem tiltja önmagában a valótlan tényállítást, míg a büntetőjog nem engedi feltétel nélkül a valós tények közzétételét sem.) A gyakorlatban ennek a felismerésnek viszonylag csekély következménye van: a jóhírnévédelemre irányuló eljárások értelemszerűen a valótlan és sértő állítások miatt indulnak, a büntetőeljárásban pedig a közügyek vitáját érintő ügyekben engedni szokták a valóság bizonyítását.

A becsülethez való jog tartalmának azonosítása ennél nehezebb. Az 1959-es Ptk. e jog esetében nem adott szövegében semmiféle kapaszkodót, így a helyes értelmezés megtalálása egészében a bírói gyakorlatra és a jogtudomány képviselőire maradt. A becsület mint elvont – nem jogi – jelenség az emberi személy olyan immanens értékére vonatkozik, amelyet jogi eszközökkel megragadni képtelenség, és amely, mivel mibenléte szükségszerűen egyénenként eltérő, a jog általánosító, standardizáló, objektivizáló törekvéseinek szilárdan ellenáll. Ha a becsület sérelmét az érintett egyén szubjektív becsületessége alapján kellene megítélni (még ha

---

²² *McQuire v. Western Morning News* [1903] 2 KB 100 (CA); *Hall v. Brooklands Auto-Racing Club* (1933) 1 KB 205; *Lewis v. Daily Telegraph* [1964] AC 234 (HL).

sikerülne is közmegegyezésre jutni a becsületesség mibenlétével kapcsolatban, ami felettébb kétséges), akkor a jogalkalmazás a lehetetlenre vállalkozna, és szembe menne a személyiségi jogok uniformizálást előírányzó, azaz az egyén jogait vitathatatlan egyedisége és páratlansága ellenére is szükségszerűen általános mérce szerint védő megoldásaival. Székely László ezt így fogalmazta meg 1985-ben: „a jogi dogmatika esetenként kénytelen vélelmezni bizonyos értékek meglétét ott, ahol ezek tényleges meglétének és minőségének adekvát megítélésére lényegénél fogva képtelen.”²³

A becsület tehát a magánjogban objektív kategória. A következetes bírói gyakorlat szerint az 1959-es Ptk. alkalmazásában azon vélemények, értékítéletek minősültek becsületet sértőnek, amelyek „indokolatlanul bántók”, „megalázók”, „sértők”, „lealázók” voltak; a 2013-as Ptk. szövegében e fordulatok némelyike köszön vissza [2:45. § (1) bekezdés]. Törő Károly szerint míg „a hírnév, a személy híre csupán alapja a személyiség társadalmi értékelésének, a »becsület« kifejezés viszont magát az értékelést, a személyiség értékének a meghatározását jelenti”²⁴ Törő, akinek személyiségvédelmi munkásságán jogászgenerációk nevelkedtek, a becsület földhözragadt, erkölcsi töltetétől jórészt megfosztott jogi fogalmát ‘visszahúzná’ annak emelkedettebb köznapi, morális megalapozású fogalmához, amikor a jogi becsületben a személyt érintő értékelést lát. Ebből egyenesen adódik a másik következtetése, amely szerint:

„[A] személyiség értékelésének a forrása a társadalmi elvárás és elismerés. Alapja a személy magatartása, tettei, cselekedetei, illetve az ezeket tükröző tények, az ezekre vonatkozó ismeretek, adatok. Az értékelés előnyös vagy hátrányos lehet a személyiségre, ezért beszélhetünk becsületről vagy a becsület hiányáról. (...) [E]gészséges társadalomban a személyiség érvényesülésének az alapja a személyiség valódi társadalmi értéke, és az ennek megfelelő társadalmi értékelése, azaz becsülete.”²⁵

Törő szerint tehát míg a jóhírnév mint alanyi jog az egyénre vonatkozó tények valóságát igyekszik biztosítani, addig a becsület az ilyen tényeken alapuló – azaz megalapozott, az egyén valós értékének megfelelő – társadalmi értékelés. Petrik Ferenc Törőhöz hasonlóan nyilatkozik a becsület jogi fogalmát illetően.²⁶ Görög Márta a becsület jogi fogalmában többféle árnyalatot felfedezve úgy fogalmaz, hogy bár a becsület „belső személyiségi érték”, a jogrendszer csak a „kiható jogot,

²³ SZÉKELY László: A személyiségi jogok „érdem szerinti elosztásáról”. *Jogtudományi Közlöny*, 1985/5., 277–285., 281.

²⁴ TÖRŐ Károly: *Személyiségvédelem a polgári jogban*. Budapest, KJK, 1979. 417.

²⁵ Uo., 418.

²⁶ PETRIK Ferenc: *A személyiség jogi védelme. A sajtó-helyreigazítás*. Budapest, HVG-ORAC, 2001. 87.

értéket védheti”, így a becsületet „nem a szó szerinti értelmezése alapján kell értékelni”.²⁷ Így folytatja: „a becsület a társadalmi megítélés, értékítélet terrénumába tartozik”, a becsület – a Törő és Petrik által kitaposott nyomvonalon haladva – „az érintett személyről a társadalomban kialakult értékítélet, a személy társadalmi megítélése”.²⁸

Ezt a megközelítést valamelyest tovább árnyalnám: megítélésem szerint a – fenti megjegyzésem szerint fikatív – ‘társadalmi értékítélet’ vagy ‘társadalmi megítélés’ nemigen lehet védendő tárgya a becsülethez való jognak. Az egyén számára kétségtelenül értékkel bíró (számára kedvező vagy csak elfogadható, mindenesetre mindig tovább rontható), rá vonatkozó társadalmi megítélés a becsülethez (és a jóhírnévhez) való jog védelme következtében maradhat olyan, amilyen állapotában a sérelmet szenvedett fél azt megóvásra méltónak találta. Más szóval: a becsülethez való jog védelmének fő célja az, hogy az egyénről alkotott társadalmi kép (értékítélet, megítélés stb.) ne ‘indokolatlanul bántó’, ‘megalázó’, ‘sértő’, ‘lealázó’ vélemények nyomán formálódjon. A 2013-as Ptk. egészen pontosan úgy fogalmaz, hogy „a becsület megsértését jelenti különösen a más személy társadalmi megítélésének hátrányos befolyásolására alkalmas, kifejezőmódjában indokolatlanul bántó véleménynyilvánítás” [2:45. § (1) bekezdés].

A normaszövegből immáron egyértelművé is válik, amit Törő és Petrik még legfeljebb csak találgathatott a rendelkezésükre álló bírósági ítéletek vizsgálata alapján, hogy csak azon vélemények sérelmesek, amelyek alkalmasak „más személy társadalmi megítélésének hátrányos befolyásolására”. A jog az ilyen hátrányos befolyásolástól mentes társadalmi megítélés érdekében védi az egyént, azaz nem magát a társadalmi megítélés korábbi állapotát védi – annak pontos felmérésére objektív okokból nem is vállalkozhat. Székely Lászlóval egyetértve állíthatjuk, hogy a jog az egyén értékét, a valós érték és a tényleges értékelés közötti összhangot vagy diszkrépanciát jobbra szintén figyelmen kívül kell hogy hagyja. Ezen túlmenően a jóhírnév jogánál tapasztaltakhoz hasonlóan a jog itt sem gátolhatja meg annak lehetőségét, hogy ‘a társadalom’ még *nem* megalázó, *nem* indokolatlanul bántó és *nem* sértő vélemények ismeretében is téves következtetésre jusson az egyén megítélését illetően.

A 2013-as Ptk. kihirdetett 2:42. §-a szerint: „(1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy törvény és mások jogainak korlátai között személyiségét szabadon érvényesíthesse, és hogy abban őt senki ne gátolja. (2) Az emberi méltóságot és az abból fakadó személyiségi jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. A személyiségi

---

²⁷ GÖRÖG Márta: A személyiség védelme a becsület és a jóhírnév vonatkozásában. In: CSEHI Zoltán – KOLTAY András – NAVRATYIL Zoltán (szerk.): *A személyiség és a média a polgári és a büntetőjogban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 154.

²⁸ Uo.

jogok e törvény védelme alatt állnak.” A 2:42. § a Kodifikációs Főbizottság tagjai által szerkesztett és írt nagykommentár szerint pedig „két elemből fogalmazza meg a személyiségi jogi generálklauzulát: egyik elemként a 20. század eleji magánjogi kodifikációs tervezetekből ismert, pontos és gördülékeny, a személyiségi jogok lényegét és rendeltetését kifejező általános szabályt fogad el; második elemként – lényegét tekintve – megismétli az 1959-es Ptk. indító szabályát.”²⁹ Ez a két elem egyaránt az (1) bekezdésben található (személyiségét „szabadon érvényesíthesse” és „abban őt senki ne gátolja”). Ez lenne tehát maga a generálklauzula. Ugyanakkor a kommentárszöveg így folytatódik:

„A Ptk. a személyiség magánjogi védelmének középpontjába az emberi méltósághoz való jogot helyezi; ezt tekinti minden nevesített és nem nevesített személyiségi jog »anyajogának«. Feloldja ezzel a [z 1959-es] Ptk. megoldásából adódó ellentmondást is, amelyben a legáltalánosabb fogalom, az emberi méltóság joga csak egy példálózó felsorolásban említett nevesített személyiségi jogként jelent meg.”³⁰

A 2013-as Ptk. tehát mintha mindkét világot magába kívánná olvasztani: egyfelől – korszerűbb megfogalmazással, de – lényegében tovább élte az 1959-es Ptk. 75. §-át, másfelől át kívánja emelni az alkotmánybírói gyakorlatban elsőként a 8/1990. (IV. 23.) AB határozatban megfogalmazott általános személyiségi jog koncepciót, amelyet ott és akkor az AB az emberi méltóság (Alkotmányban szereplő) fogalmával azonosított. Erre az AB határozatra a nagykommentár kifejezetten utal is.³¹

Az emberi méltóság jogi értelemben, az AB korábbi értelmezésében a személyiségi jogok „anyajoga”:

„Az Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jogot az ún. általános személyiségi jog egyik megfogalmazásának tekinti. A modern alkotmányok, illetve alkotmánybírói gyakorlat az általános személyiségi jogot különféle aspektusaival nevezik meg, pl. a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogként, az önrendelkezés szabadságához való jogként, általános cselekvési szabadságként, avagy a magánszférához való jogként. Az általános személyiségi jog anyajog, azaz olyan szubszidiárius alapjog, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható.”³²

---

²⁹ SZÉKELY László: Személyiségi jogok. In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. 1. kötet. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 125.

³⁰ Uo.

³¹ Uo., 126.

³² 8/1990. (IV. 23.) AB határozat, Indokolás, III. pont.

Az emberi méltóság jogának egyik funkciója az autonómia biztosítása, hiszen az emberi méltóság: „az egyéni önrendelkezésnek egy mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva (...) az ember alany maradhat, és nem válik eszközzé vagy tárggyá.”³³ Az emberi méltósághoz való jog az élethez való joggal egy-
ségben minden más alapjog korlátozásának abszolút határa,³⁴ a lényeges tartalom belül az érinthetetlen lényeg. A lényeges tartalom fogalmát az AB összekapcsolta az emberi méltóság fogalmával, mintegy abszolút határt létrehozva az alapjog-korlátozás alkotmányosságának megítélése tekintetében.³⁵

„Az emberi méltóság, mint a személyiség integritása, az emberi élettel együtt az emberi lényegét jelenti. A méltóság ember voltunknak és értékünknek fölemelő és feltétlen tiszteletet parancsoló volta, emberi lényegünk rangja. (...) Az emberi jogok katalógusában és a modern alkotmányokban az emberi élet és méltóság ezért elsősorban nem is mint alapjogok, hanem mint a jogok forrásai, mint jogon kívüli értékek szerepelnek, amelyek sérthetetlenek.”³⁶

Az emberi méltóság az AB értelmezésében nemcsak az általános személyiségi jog megfogalmazása, így valamennyi nevesített személyiségi jog forrása, hanem egyúttal valamennyi alkotmányos alapjog eredője is: „Az emberi méltóság minden tárgyi jog megalkotásánál és alkalmazásánál a legfőbb alkotmányos vezérlő elv, az alkotmányos alapjogok, értékek és kötelezettségek rendszerének a tényleges alapja.”³⁷

Az emberi méltóság sérelmének megállapítása a vizsgált ítéletben csak akkor indokolt, ha a Ptk.-ban nevesített más személyiségi jog sérelmét a bíróság nem látta megállapíthatónak, de ez esetben utalnia kellett volna a szubszidiárius jelleggel alkalmazott méltóságvédelemre. A becsülethez való jog sérelme, „a más személy társadalmi megítélésének hátrányos befolyásolására” való alkalmasság hiányában aligha valósulhatott meg, más személyiségi jog sérelme nemigen merülhetett fel, így önmagában nem kifogásolható a bíróság méltóságsértés felé fordulása. De abból, hogy a bíróság az emberi méltóság anyajog-, illetve általános személyiségi jog jellegére nem utalt, arra lehet következtetni, hogy az emberi méltóság jogát egyfajta *jolly joker*ként kezelte, amelynek sérelmét különösebb elemzés és bizonyítás nélkül is meg lehet állapítani az eset tényállása alapján. Alappal lehet érvelni amellett, hogy a vallási meggyőződés, vallási érzület megsértése – amely kétségtelenül

³³ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, Indokolás, D) II. b) pont.

³⁴ Az oszthatatlansági doktrína kritikáját l. TÓTH J. Zoltán: „Oszthatatlan és korlátozhatatlan?” – gondolatok az emberi élethez és méltósághoz való jogról az eutanáziahatározat kapcsán. *Jogelméleti Szemle*, 2005/1.

³⁵ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, Indokolás, IV. pont.

³⁶ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, Lábady Tamás és Tersztyánszky Ödön párhuzamos véleménye.

³⁷ 37/2011. (V. 10.) AB határozat, Indokolás, III. 4.2.5. pont.

megtörtént – más, nevesített személyiségi jog sérelmének hiányában az emberi méltóság megsértését is jelenti,³⁸ és így a katolikus hívek közösségének tagjait személyiségi jogi sérelem érte, de ennek boncolgatásával az ítélet adós maradt.

5.4. A vallásszabadság biztosítása magánjogi eszközökkel – az alapjogok horizontális hatályának kérdése

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a blaszfémia kérdését érintő döntéseiben³⁹ folyamatosan megerősíti azon felfogását, miszerint a vallást gyalázó vélemények – bizonyos esetekben – az érintett vallás híveinek vallásszabadsághoz fűződő jogát sértik, azaz az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. cikke által biztosított szólásszabadság gyakorlása összeütközhet a 9. cikk által védett vallásszabadsághoz való joggal, és ebből a konfliktusból alkalmanként a vallásszabadsághoz fűződő jog kerülhet ki győztesen. A szólásszabadság gyakorlása ugyanis a 10. cikk 2. bekezdése szerint „mások jogait”, így vallásszabadságát sem sértheti. Azok a bizonyos esetek, amikor ez a helyzet előállhat, a bíróság szerint is szűken határozandók meg, a jogok ütközésekor semmiféle automatikusan alkalmazható prioritizálás, hierarchia nincsen. A szólásszabadság csak a vallásokat ért szélsőséges támadásokkor, a vélemény indokolatlanul bántó, sértő jellege esetén korlátozható, a vallásszabadság jogának biztosítása érdekében. Török Bernát megállapítja, hogy a strasbourgi döntések csak részben alapultak ezen a megfontoláson, és az egyezményben részes államok általi szóláskorlátozásokat a bíróság sokkal inkább az egyéni érzések sérelmére, mintsem a vallásszabadság alapjoga gyakorlásának korlátozására alapozta.⁴⁰ Ettől függetlenül is kérdés, hogy a vallásszabadsághoz való jogot érinti-e egyáltalán egy blaszfém vélemény közzététele. Jeroen Temperman megállapítása szerint nem, és ebből eredően a strasbourgi bíróság részben erre alapozott gyakorlata helytelen:

„A vallással szembeni kritika vagy gúny nem érinti automatikusan az egyénnek a vallás vagy meggyőződés szabadságához fűződő jogát. Az, hogy valakit érzéseiben megsért vagy megbánt egy bíráló hangvételű kiadvány vagy becsmérő jellegű cselekmény, nem jelenti az illető vallás- vagy meggyőződésbeli szabadsághoz fűződő alapvető jogának megtagadását.”⁴¹

---

³⁸ L. pl. KOLTAY András: *A vallások, az állam és a szólás szabadsága*. Budapest, Századvég, 2016. 305–319.

³⁹ L. a 2. jegyzetben szereplő döntéseket.

⁴⁰ TÖRÖK Bernát: Védhetjük-e a vallás(os)okat a blaszfémiától? In: KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 199–200.

⁴¹ Jeroen TEMPERMAN: Istenkáromlás, vallásgyalázás és az emberi jogi előírások. In *Medias Res*, 2013/2., 261–288., 287–288.

Temperman szerint az állam a vallás gyakorlója számára a vallásszabadság tekintetében azonos jogokat biztosít, a blaszfém vélemények közzétételétől függetlenül, a vallásszabadság jogának pedig nem része a vallások külső kritikáktól, támadásoktól való megóvása. Török és Temperman megközelítését el kell fogadnunk, hiszen megállapítható, hogy a blaszfémia a vallásszabadsághoz való jog egyetlen elemét (a meggyőződés szabad megválasztása, megváltoztatása, attól való elhatárolódás, a vallásgyakorlás szabadsága, vallási szertartások elvégzése, azokon való részvétel, vallási alapú vélemények nyilvános kifejtése⁴²) sem érinti közvetlenül.

A vallásszabadsághoz fűződő jog sérelmének megállapítása a vizsgált ítéletben több szempontból is érdekes. Egyfelől, a „lelkiismereti szabadság sérelme” (1959-es Ptk. 76. §), amely a vallásszabadság jogával legalábbis erősen rokonítható, elsősorban alapjogi jellege miatt nem került be nevesített személyiségi jogként a 2013-as Ptk.-ba; a bíróság ítéletében mégis – e jogalkotói törekvással ellentétesen – egy alapjogot csempészett a polgári jogi jogviszonyok területére. Ez az alapjogi dogmatika szempontjából is kérdéseket vet fel; természetesen nem zárható ki, hogy a vallásszabadsághoz fűződő jogot nemcsak az állam szervei, hanem magánszemélyek is képesek lehetnek megsérteni, de ennek eddig elsősorban büntetőjogi következményei lehettek (l. Btk. 215. §, illetve BH1999. 292.). Az sem világos, hogy a vallási dogmák (az élet kezdetéről alkotott felfogás, illetve az áldozás szentsége) meggyalázása, ami az ügyben kétségtávolú megvalósult, alkalmas-e mások (a hívek) vallásszabadságának akadályozására, korlátozására. Az efféle gyalázkodó cselekményektől függetlenül a katolikus hívek szabadon gyakorolhatják vallásukat; esetleg a vallásgyakorlástól, a társadalmi életben való részvételüktől való elrettenő erőre lehetne hivatkozni, de a kérdéses cselekmény ilyen következményre önmagában aligha vezethetett.

A vallásszabadság sérelmének megállapítása felidézi a régi vitát az alapjogok horizontális hatályával kapcsolatban. Kérdés, hogy a magánjogi jogalanyoknak van-e kötelezettségük egymás alapjogainak tiszteletben tartására, illetve, hogy kötelezi-e őket az Alaptörvényben meghatározott alapjogi katalógus egymás közti viszonyaikban. Lehetséges-e közvetlenül az Alaptörvényre hivatkozni ebben az esetben, ahogyan az a vallásszabadság tekintetében jelen ügyben is történt?

Lábady álláspontja szerint az Alkotmány a magánjog közvetlen forrása is. Alkalmazása nem csupán közvetett módon hat a magánjogi jogviszonyokra, oly módon, hogy a magánjogi szabályozásnak összhangban kell lennie azzal, hanem közvetlen, direkt módon is jogforrás, azaz bíróság előtt érvényesíthető – erre Lábady konkrét magyar bírósági ítéleteket is hoz példaként.⁴³ Az AB is kimondta egyes

⁴² SCHANDA Balázs: *Magyar állami egyházjog*. Budapest, Pázmány Press, 2012. 25–40.

⁴³ LÁBADY Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Pécs–Budapest, Dialóg Campus, 1997. 161–163.

esetekben, már az Alaptörvény előtti időben is, hogy alapjog-korlátozó magánjogi szabállyal szemben közvetlenül felhívható az Alkotmány.⁴⁴ Lábady szerint az Alkotmány egyértelműen kötelezi a bíróságokat, és mivel a bíróságok döntése a gyakorlatban e jogok érvényesülését kényszerítik ki, az Alkotmány a magánjogi jogalanyok számára is kötelező,⁴⁵ függetlenül attól, hogy van-e az adott helyzetben alkalmazható alacsonyabb szintű jogszabály.

Vékás Lajos ezzel az állásponttal szembehelyezkedve úgy érvelt, hogy a magánjog alanyaira az alapjogok csak a magánjogi jogszabályok közvetítésével fejtenek ki hatást.⁴⁶ Az alapjogok alapvetően az állammal szemben védik a magánautonómia területét. A bíróságoknak valóban figyelemmel kell lenniük az alapjogok követelményeire, de a magánautonómia tiszteletben tartása miatt az Alkotmány közvetlenül – tehát más jogszabályok közvetítésének hiányában – nem alkalmazható a magánjogi jogviszonyokban.⁴⁷

Az Alaptörvény 2012-es elfogadását követően, az alkotmányjogi panasz⁴⁸ intézményének jogrendszerbeli megjelenésével a helyzet alapvetően változott meg. Az AB konkrét ügyekben – magánjogi jogalanyok vitái nyomán – született bírói döntéseken kéri számon az alkotmányos szempontok megfelelő mérlegelését és az alapjogok érvényesülését. Az alkotmánybírói gyakorlat a „rendörképmás”-ügyekben⁴⁹ pl. a Ptk. 2:44. § félretételével – a képmáshoz való jog felhasználásának az érintett általi hozzájárulásához való kötöttségét fellazítva – jutott el oda, hogy a szólásszabadság, illetve a tájékozódáshoz való jog szempontja a Ptk. 2:48. § értelmezésében is irányadó. A rendőrök képmása tehát szabadon közölhető, „[a] nyilvános helyen készült, nem sértő, az érintett személyt tárgyilagosan ábrázoló felvétel általában nyilvánosságra hozható engedély nélkül, ha az a közérdeklődésre számot tartó tudósításhoz kapcsolódik és a jelenkor eseményeiről való szabad tájékoztatásához kötődik”.⁵⁰

---

⁴⁴ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat (az első abortusz-határozat); 21/1996. (V. 17.) AB határozat (a kiskorúak egyesülési jogáról), I. LÁBADY Tamás: Alkotmányjogi hatások a készülő Ptk. szabályaira. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2000/2., 13–19., 17.

⁴⁵ LÁBADY i. m. (45. lj.) 18.

⁴⁶ VÉKÁS Lajos: *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései*. Budapest, HVG-ORAC, 2001. 152–156.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ L. BITSKEY Botond – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Az alkotmányjogi panasz kézikönyve*. Budapest, HVG-ORAC, 2015.

⁴⁹ SZEGHALMI Veronika – PAPP János Tamás: A rendőr képmásának védelme – a vita jelenlegi állása. *Iustum Aequum Salutare*, 2015/4., 95–110.

⁵⁰ 28/2014. (IX. 29.) AB határozat, Indokolás, [44] bek.

A Kúria némi vívódás után végül elfogadta e megközelítést: „[a]mennyiben a közhatalmat gyakorló személy fellépésére a közéletet befolyásoló események során kerül sor, a képmáshoz való személyiségi jogainak gyakorlása, azok korlátozhatósága az általános, azaz a közéleti eseményeken pusztán jelenlévő magánszemélyek jogvédelmének szabályaihoz képest eltérő megítélés alá eshet.”⁵¹ A rendőr tehát intézkedése során ugyan nem végez nyilvános közéleti szereplést, de ha tevékenysége közüggyel kapcsolatos – és erős vélelem szól amellett, hogy a rendőr feladatellátása, amelyet a közhatalom képviselőjeként fejt ki, e körbe tartozik –, akkor a Ptk. értelmezésébe be kell hozni az alkotmányos szempontokat is, ami egy lépés az alapjogok horizontális hatályának elismerése felé.⁵² Az egyedi ügyekben e szempont mérlegelése az AB és a Kúria által még nem egészen egységes, amint azt a konkrét alkotmányjogi panaszok után született újabb AB határozatok igazolják, amelyek újra és újra megerősítették a nyilvánosság érdekeihez fűződő szempont jelentőségét.⁵³

Elvi akadályá tehát nincs annak, hogy magánfelek egymás közti vitáiban a bíróság figyelemmel legyen az alapjogok érvényesülésére, illetve annak sérelmére, de a konkrét ügyben a vallásszabadság joga a fentiek szerint aligha sérülhetett.

6. Zárszó

Lábady Tamás az AB tagja volt, amikor a 30/1992. (VI. 10.) AB határozat született, amely a társadalmi csoportoknak a gyűlölködő véleményekkel szembeni védelmére vonatkozott, és lefektette a szólásszabadság határaitól folyó későbbi, végző soron a szólásszabadság széles körű, így a közösségek szűkebb körű védelméhez, majd ezekből eredően a Ptk. új szabályának megalkotásához vezető diskurzus alapjait. Lábady Tamás egyfelől alkotmánybíróként megszavazta a gyalázkodó vélemények alkotmányos védelmét kimondó 1992-es határozatot, másfelől felperesként alkalmazni kívánta a Ptk. azon szabályát, amely a gyalázkodó véleményekkel szemben is védelmet nyújt egyes társadalmi csoportoknak, közösségeknek. Bő két évtized alatt tehát jogi gondolkodása e tekintetben változott, és azt az általa kezdeményezett perről zajló beszélgetéseink is megerősítették. Lényeges szempont az is,

⁵¹ 1/2015. számú BKMPJE határozat, IV. 3. pont.

⁵² GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: *Alkotmányos polgári jog? Az alapvető jogok alkalmazása a magánjogi jogvitákban*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2011; GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – BEDŐ Renáta: *Az alapvető jogok érvényesítése a magánjogi jogviták során – az újabb alkotmánybírószági gyakorlat (2014–2018)*. *Alkotmánybírószági Szemle*, 2018/1.

⁵³ 16/2016. (X. 20.) AB határozat; 17/2016. (X. 20.) AB határozat; 3/2017. (II. 25.) AB határozat.

hogy keresztényként, katolikusként kezdeményezett polgári pert, a katolikus egyház híveinek méltóságát védve; e tekintetben alkotmánybírói felfogásával teljes összhangban cselekedett, hiszen a testületben töltött évei alatt számos alkalommal szállt síkra az emberi méltóság védelméért. Az ügyben született jogerős ítélet kúriai felülvizsgálata éppen az ő halála miatt lett felfüggesztve, de az eljárás végső lezárása előtt is érdemes alapos vizsgálat tárgyává tennünk azt. Lábady Tamás érintettként nem elemezné nyilvánosan a döntést, de biztosan örömmel fogadta volna, hogy más megtette ezt helyette.

ZOLTÁN NAVRATYIL*

Sein oder Nichtsein: das ist hier die Frage

*Der aus eigenem Recht geltend gemachte
Schadenersatzanspruch des behindert geborenen Kindes*

1. Einführung

Ein Kind kommt mit einer naturgegebenen Behinderung zur Welt, die während der Schwangerschaft durch Untersuchungen hätte entdeckt werden können, der Arzt versäumte es aber. Falls er die Mutter informiert hätte, hätte sie die Schwangerschaft abgebrochen. Das Kind fordert dann einen Schadenersatzanspruch von dem Arzt der Mutter, da es wegen seiner Versäumnis mit einer Behinderung zur Welt kam und damit leben muss. Der Schaden ist seine eigene Existenz.

Heutzutage begegnen wir immer häufiger im Bereich des Verantwortungsrechts dem Phänomen ‘Kind als Schaden’ und innerhalb dieses mit dem aus eigenem Recht vorgelegten Schadenersatzanspruch des Kindes und die Gerichte finden sich immer häufiger in einer Rolle wie bei Hamlet und werden zu ratlosen Lösern der Frage über Sein oder Nichtsein, die nicht gerade eine rechtliche ist.

Die sog. ‘Kind als Schaden’ Ansprüche gingen in den 1960er Jahren von der US-Rechtspraxis aus und nach der Steigerung ihrer Zahl wurden sie aufgrund gruppenbildender Charakteristiken in verschiedenen Kategorien eingeteilt. Der Begriff ‘*wrongful conception*’ (*wrongful pregnancy*) bedeutet den Schadenersatzanspruch der Eltern bezüglich der Geburt eines gesunden aber nicht gewollten Kindes. Die Eltern fordern die Kosten für den Kindesunterhalt vom Arzt, wenn er z.B. eine Sterilisationsoperation nicht entsprechend durchgeführt hat oder wenn der Schwangerschaftsabbruch scheiterte.¹

Der Ausdruck ‘*wrongful birth*’ bedeutet den Schadenersatzanspruch der Eltern eines behindert geborenen Kindes, da der Arzt die Eltern über Missbildungen der Leibesfrucht nicht entsprechend informierte, im anderen Fall wäre es zur Abtreibung gekommen.²

---

* Universitätsdozent, Katholischen Péter-Pázmány-Universität.

¹ Sabine HAUBERICH: *Haftung für neues Leben im deutschen und englischen Recht*. Berlin, Springer, 1998. 7–14., 21–25.; Paul KORFF – Wilhelm BECH – Lutwin MIKAT (Hrsg.): *Lexikon der Bioethik*. Güntersloh, Güntersloher, 2000. 461–464.

² G. B. ROBERTSON: *Civil Liability Arising from ‘Wrongful Birth’ Following an Unsuccessful Sterilisation Operation*. 4(2) *American Journal of Law & Medicine* (1978) 131.

‘*Wrongful life*’ ist der eigene Schadenersatzanspruch des Kindes mit Behinderung gegen den Arzt, da es wegen seiner Versäumnis mit einem Geburtsfehler zur Welt kam. Die Begründung der Klage: falls der Arzt während der pränatalen Diagnostik den Fehler nicht macht, die Mutter nicht entsprechend über die Missbildungen ihres Kindes zu informieren, hätte sie die Schwangerschaft abgebrochen und das Kind sollte jetzt nicht mit Behinderung leben.³

Die vorliegende Studie setzt sich mit Letzterem auseinander und stellt die Details dieses Falls durch die Lösungen verschiedener Länder dar.

2. Die Wegsuche und Lösung des US-amerikanischen und englischen Rechts

Als Vorfahr des *wrongful-life*-Anspruchs des Kindes wird der Fall *Zepeda v. Zepeda* von 1963 bezeichnet, auch wenn dieser der – oben dargestellten – Terminologie nicht mehr entspricht, aber der Ausdruck ‘*wrongful life*’ erschien hier zum ersten Mal. Ein Kind forderte einen Schadenersatz von seinem Vater, da es außer Ehe zur Welt kam. Es stellte vor, dass es ihm besser gewesen wäre, wenn es überhaupt nicht zur Welt gekommen wäre, als ein ‘Bastard’ leben zu müssen. Das Gericht hat eine ablehnende Position eingenommen und stellte fest, dass falls sie diesen Schadenersatz zusprechen, könnte es weitwirkende Folgen haben: wenn jemand mit dem eigenen Status, Hautfarbe, vererbter Krankheiten usw. nicht zufrieden wäre, könnte die eigenen Eltern anklagen.⁴

Auf die erste ‘echte’ *wrongful life*-Anforderung musste man nur einige Jahre warten. Im Fall von *Gleitman v. Cosgrove*⁵ wurde die Mutter im Jahre 1967 nicht entsprechend über die Gefahren der Rötelninfektion während der Schwangerschaft, über die Gesundheitsschädigung des Fruchtleibes informiert, obwohl die Mutter im anderen Fall die Schwangerschaft abgebrochen hätte. Somit forderte das behinderte Kind einen Schadenersatz vom Arzt, da es im Fall einer entsprechenden ärztlichen Aufklärung nicht zur Welt gekommen wäre. Das Gericht hat den Anspruch des Kindes wegen der Mangel an die vergleichbare Situation für die Schadenberech-

---

³ Alexander M. CAPRON: Tort Liability in Genetic Counseling. 79(4) *Columbia Law Review* (1979) 634.

⁴ *Zepeda v. Zepeda*, 41 Ill. App. 2d. 240, 259–263.; vgl. P. M. A. BEAUMONT: *Wrongful Life and Wrongful Birth*. In: Sheila A. M. MCLEAN: *Contemporary Issues in Law, Medicine and Ethics*. Aldershot, Dartmouth, 1996. 107.; Maxine H. LINDE: Liability to Bastard for Negligence Resulting in his Conception. 18(3) *Stanford Law Review* (1966) 530.

⁵ *Gleitman v. Cosgrove* 49 NJ (1967) 22.

nung klar abgelehnt und fügte auch hinzu, dass es absolut unmöglich sei, das Leben mit Behinderung mit der ‘unendliche Leere’⁶ des Nichtseins zu vergleichen.

Im Gegensatz dazu hat das Berufungsgericht in Kalifornien im *Fall von Curlender v. Bio-Science Laboratories* im Jahre 1980 außer des Schadenersatzanspruchs der Eltern auch den Schadenersatzanspruch des Kindes zugesprochen – was auch seitdem eines der alleinstehenden Urteile ist – da die Pflichtverletzung des Arztes das Recht des Kindes zur gesunden Geburt verletzte. Das Gericht fand nicht die Behinderung selbst als Schaden, was nicht der Arzt verursachte, sondern die Geburt, das Leben selbst, was aber er.⁷ Was in diesem Fall weiterhin interessant ist, dass das Berufungsgericht in Kalifornien darauf hinwies, dass das Kind mit Behinderung auch gegen seine Eltern einen Schadenersatzanspruch erheben könnte, falls sie ihm bewusst ein Leben mit Behinderung schenken und sich nicht für die Abtreibung entscheiden.⁸

In den Vereinigten Staaten kann heute die Urteilsfällung fast als ganz einheitlich bezeichnet werden. Es ist eine Schlüsselfrage, ob das Kind dadurch einen Schaden erlitten hat, dass es mit Behinderung zur Welt kam. Die Antwort darauf lautet: einen rechtlich messbaren Schaden gibt es nicht. Der Schadenersatzanspruch des behinderten Kindes wird von den Gerichten einerseits abgelehnt, weil der Schaden nicht berechnet werden kann, da der Geschädigte in diesem Fall in eine Situation gebracht werden sollte, in der der Schaden nicht zustande kam, man sollte also das geschädigte Leben mit der Nichtgeburt, Nichtexistenz vergleichen. Andererseits lautet die Begründung, dass das Kind kein Recht auf Nichtgeburt hat, hat also kein solches Recht, welches dadurch verletzt wurde, dass es mit Behinderung zur Welt kam.⁹ Der Arzt beging zwar mit der Mutter einen Fehler, die Behinderung des Kindes wurde jedoch nicht von ihm verursacht.

Mehrere Gerichte haben die Ansicht zum Ausdruck gebracht, dass es die Verdrehung des menschlichen Denkens wäre, falls man die Frage bejahen würde, ob das Nichtsein vorteilhafter ist, als die Existenz mit Behinderung. Das Kind behauptet, dass es ihm besser gewesen wäre, wenn es nicht zur Welt kommt: Wenn wir aber nichts vom Tod und von Nichtexistenz wissen, wie könnten wir behaupten, dass es ihm tatsächlich besser gewesen wäre?¹⁰ – haben viele gegrübelt. Sie haben es richtig festgestellt, dass das Recht für die Urteilsfällung solcher Entscheidun-

---

⁶ Dieser Ausdruck wurde seitdem berühmt: „utter void of nonexistence“. Id. 28.

⁷ *Curlender v. Bio-Science Laboratories* 165 Cal. Rptr. (1980) 477.

⁸ Claudia JUNKER: *Pflichtverletzung, Kindesexistenz und Schadenersatz*. Berlin, Duncker & Humblot, 2002. 118.

⁹ z.B. *Gleitman v. Cosgrove* 227 A. 2d. 689 (NJ 1967); *Elliot v. Brown* 361 So. 2d. 546 (Alab. 1978).

¹⁰ *Gleitman v. Cosgrove* aaO (N 9).

gen kein Mittel hat, hinzufügend, dass diese Frage ein ewigwirkendes Dilemma bleibt, was auch Hamlet von William Shakespeare nicht befriedigend beantworten konnte.¹¹

Der Großteil der Gerichte und die Rechtsliteratur vertreten hier also eine ausgesprochen ablehnende Position; und ein Urteil stellte richtig fest – zwar mit der Vorhaltung eines grotesken Spiegels für die Rechtssuchenden, was für die amerikanische Urteilsfällung oft typisch ist – dass es hier doch um menschliche Personen, Kinder geht und nicht um *'preisgekrönte Zuchtstiere'*: „We are not talking here about the breeding of prize cattle.”¹²

Wir können über die englischen Urteilstfälle im Vergleich zum Vorigen nichts Neues sagen. Hier werden die *wrongful-life*-Ansprüche der behinderten Kinder von den Gerichten von Anfang an mit einem ähnlichen Argument wie in den Vereinigten Staaten abgelehnt: Der Arzt hat gegenüber dem Fruchtleib keine Pflicht, das Leben zu nehmen und der Fruchtleib hat kein Recht zu bitten, die Schwangerschaft abubrechen, so kann der Arzt dieses angenommene Recht des Kindes (des Fruchtleibes) auch nicht verletzen. Andererseits würde die Vorschrift für Ärzte, das Leben des Fruchtleibes zu nehmen, im Gegensatz zur öffentlichen Ordnung stehen und den Respekt des Lebens außer Acht lassen. Damit würde das Recht nicht nur behaupten, dass das Leben eines Kindes mit Behinderung weniger wert ist, als das Leben eines gesunden Kindes, sondern auch, dass dieses sogar die Verteidigung nicht verdient.¹³ Ähnlich wurde als ablehnendes Argument auf die Problematik des kausalen Zusammenhangs und auf die Mangel an die vergleichbare Situation hingewiesen: In Bezug auf die Ratlosigkeit der Bewertung zwischen Sein und Nichtsein wurden einige Teile der Hamlet-Monologe fast als rechtliche Topoi in die Urteilstfälle eingebettet.¹⁴ England hat jedoch unter der Urteilstfälle mit einer eindeutigen und klaren Lösung einen Schlusstrich gezogen – ähnlich wie in einigen Mitgliedstaaten in den Vereinigten Staaten: der eigene Schadenersatzanspruch des behinderten Kindes wurde auf gesetzlichem Weg ausgeschlossen.¹⁵

---

¹¹ *Kush v. Lloyd* 616 So. 2d. 415 (Florida 1992).

¹² *Gleitman v. Cosgrove* (N 9) 693.

¹³ *McKay v. Essex Area Health Authority* 2 WLR 890 (1982).

¹⁴ Sally SHELDON – Stephen WILKINSON: Termination of Pregnancy for Reason of Foetal Disability: Are There Grounds for a Special Exemption in Law? 9(2) *Medical Law Review* (2001) 89.

¹⁵ Congenital Disabilities (Civil Liability) Act 1976, 1(2)b, 1976 c. 28.; Carel STOLKER: Wrongful Life: The Limits of Liability and Beyond. 43(3) *The International and Comparative Law Quarterly* (1994) 522.

3. Die Einheit der deutschen Praxis

Der Bundesgerichtshof (BGH) wurde zum ersten Mal im Jahre 1983 mit dem *wrongful-life*-Anspruch konfrontiert, welcher damals in den Vereinigten Staaten bereits als 'klassisch' galt.¹⁶ Die Missbildung des Fruchtleibes hat der Arzt – wegen Rötelninfektion – nicht erkannt, die Mutter hatte somit keine Möglichkeit, sich über den Schwangerschaftsabbruch zu entscheiden. Der Schadenersatzanspruch wurde den Eltern zugesprochen, aber das Gericht lehnte den Schadenersatzanspruch des Kindes entschlossen ab: der Mensch soll das Leben akzeptieren, wie es von Natur gegeben ist, kann nicht fordern, dieses von ihm genommen zu werden.¹⁷

Die erste Frage, die BGH als Erstes beantworten sollte, war, welche Pflicht der Arzt gegenüber dem Kind nicht erfüllte und als Einzige kann nur erwähnt werden, dass er die Geburt nicht verhinderte. Der BGH stellte fest, dass er solche Pflicht nicht hat, man kann die Tötung des kranken Fruchtleibes nicht vorschreiben, der Fruchtleib hat kein Recht auf die Nichtgeburt, die Abtreibung kann nur im Interesse der Mutter durchgeführt werden, rechtlich ist es nur für sie gesichert. Die Informationspflicht des Arztes besteht nur gegenüber der Mutter. Der BGH betonte in seiner Argumentation den Wert und Unbedingtheit des menschlichen Lebens und Würde, ein negatives Urteil von einer dritten Person darüber zu fällen ist rechtlich nicht erlaubt.¹⁸ Er hat auch erwähnt – und hat die zwei Fälle richtig voneinander getrennt –, dass das Kind nur in dem Fall Recht auf einen Schadenersatzanspruch hätte, falls der Arzt einen ursprünglich gesunden Fruchtleib verletzt, aber in diesen Fällen ist es nicht so, da der Fruchtleib von Anfang an behindert ist.¹⁹ Diese Missbildung hat aber nicht der Arzt verursacht, und das Kind kann sein – laut vielen wahrscheinlich nicht gewolltes – Leben eigentlich der ärztlichen Versäumnis danken.

Auch in Deutschland bedeutete die Mangel an vergleichbare Situationen bei der Bestimmung des Schadens ein Problem. Das Kind soll in eine Situation gebracht werden, in der es nicht wäre, falls die ärztliche Versäumnis nicht zustande gekommen wäre. Falls aber die Versäumnis nicht zustande kommt und der Arzt die Mutter über die Behinderung des Fruchtleibes entsprechend informiert, hätte die Mutter die Schwangerschaft abgebrochen und so würde das Kind jetzt nicht leben. Die zwei miteinander vergleichbaren Positionen sind aus der Perspektive des Kindes das Leben mit Behinderung und das Nichtsein. Die deutsche Rechtspraxis

---

¹⁶ BGHZ 86, 240.

¹⁷ BGHZ 86, 240, 254.

¹⁸ BGHZ 86, 240, 253; BGHZ 89, 95, 98.

¹⁹ BVerfGE 88, 203, 296.

erkennt es zutreffend, dass die Situation des Kindes mit einer gesunden Geburt und Leben nicht vergleichbar ist, weil dieses dazu wegen seiner ursprünglichen, schicksalhaften Missbildung niemals eine Chance hatte.²⁰

Der deutschen Urteilmfälle drückt das Prinzip der Würde des Menschen markant den Stempel auf. Ob ein Leben für wertvoll oder wertlos gehalten wird, ist eine subjektive Entscheidung, das Recht soll jedes Leben als gleichwertig beurteilen. Das folgt aus einem Urteil des Bundesverfassungsgerichts (BVerfG), in dem es mit einer prinzipiellen Schärfe festgestellt wird, dass das Kind nicht als Schaden betrachtet werden kann, dies widerspricht dem Schutz der menschlichen Würde, die in der Verfassung verankert ist.²¹ Falls das Recht den Schadenersatzanspruch des Kindes annehmen würde, würde es selbst über das Leben des behinderten Kindes ein negatives Urteil fällen.²² Erwähnenswert ist, dass der Vergleich des *wrongful-life*-Schadenersatzanspruch des Kindes und des *wrongful-birth*-Schadenersatzanspruch der Eltern aus dieser Sicht interessant ist. In *wrongful-life*-Fällen ist das Leben mit Behinderung laut den Wörtern der deutschen Judikatur ein absolut schützender Wert, worüber eine dritte Person kein Urteil fällen darf, bei dem Schadenersatzanspruch der Eltern ist es jedoch nicht mehr der Fall, für sie wird der Schadenersatzanspruch wegen der Geburt des behinderten Kindes zugesprochen, obwohl es auch hier darum geht – und die Eltern müssen das auch vor Gericht behaupten –, dass es für sie besser gewesen wäre, falls das Kind nicht zur Welt kommt. Der BGH erklärt es jedoch damit, dass es hier als Schaden nicht selbst die Existenz des Kindes *in abstracto* gilt, sondern die Kosten für Kindesunterhalt und die Verletzung des Selbstbestimmungsrechts der Mutter.²³

Bezüglich des *wrongful-life*-Anspruches nimmt die deutsche Praxis einheitlich eine ablehnende Position ein und man kann das auch über den Großteil der Rechtsliteratur behaupten.

4. Die Eigenheiten der ungarischen Gerichtspraxis

Im Gegensatz zu den oben Erwähnten hat Ungarn gewissermaßen Neuigkeiten. Das ungarische Recht hat im Vergleich zu dem europäischen und überseeischen Standpunkt lange einer anderen Lösung gefolgt: Die Kurie hat konsequent den

---

²⁰ Christine HIRSCH: Arzthaftung infolge unerwünschter Geburt eines Kindes. *Recht der Medizin*, 1999/6., 163–164.

²¹ BVerfGE 88, 203, 296. (2. Senat).

²² Hans REIS: *Das Lebensrecht des ungeborenen Kindes als Verfassungsproblem*. Tübingen, Mohr, 1984. 162.

²³ Adolf LAUFS – Wilhelm UHLENBRUCK: *Handbuch des Arztrechts*. München, CH Beck, 1999. 892.

wrongful-life-Anspruch des behinderten Kindes zugesprochen. Es ist aber besonders interessant, dass sowohl die regionalen Gerichte als auch das Oberlandesgericht diese Ansprüche nach und nach abgelehnt haben.

Die Kurie fand von Anfang an – der erste Fall fand 1995 statt – so, dass sowohl der Schadenersatzanspruch der Eltern, als auch der des Kindes mit dem gleichen ärztlichen Verhalten in kausalem Zusammenhang steht.²⁴ Sie ließ sich jedoch in die ‘Paradox des Nichtseins’ nicht ein, d.h., dass der Arzt nicht die Missbildung selbst, sondern höchstens die Geburt des Kindes verursachte, so wäre bezüglich seines Schadenersatzanspruchs das Leben mit Behinderung allein mit dem Nichtsein eine vergleichbare Position.

Ähnlich wie in den Urteilstfällen im Ausland wird es auch in der Praxis der ungarischen unterstufigen Gerichte darauf hingewiesen, dass der Fruchtleib im Sinne des Bürgerrechts keine Person ist, kein Rechtssubjekt, aber bereits Rechte hat, welches ihm abhängig von der Bedingung der Lebendgeburt zusteht. Er hat jedoch weder ein bedingtes, subjektives Recht dazu, sein Leben als Fruchtleib zu nehmen, noch dazu, zur Welt zu kommen. Ohne ein subjektives Recht hat der Arzt ‘nichts’ zu verletzen, es fehlt das rechtswidrige Element der Verantwortung.²⁵ Für das Kind sind alternative Möglichkeiten der Tod als Fruchtleib oder die Geburt mit Behinderung. Die Kurie bestand jedoch auf ihren ursprünglichen Standpunkt, was sie in einem Fall 2005 detailliert darstellte.²⁶ Hier hätte die Mutter – laut ihrer Erklärung – die Möglichkeit der Abtreibung genutzt und das Kind mit Behinderung wegen Down-Syndrom wäre nicht zur Welt gekommen. Das Gericht stellte fest, dass das Kind wegen seiner Behinderung sein ganzes Leben unter Verhältnisse leben soll, die seine menschliche Würde verletzen und kann kein vollständiges Leben haben: „Das verfassungsmäßige Recht des Kindes mit Behinderung wurde verletzt, laut dem jeder Mensch das Recht auf Leben und auf Würde hat (...) bzw. auf körperliche und seelische Gesundheit auf höchster Stufe.“

Es ist diesbezüglich erwähnenswert, dass das „vollständige Leben“ nicht von der subjektiven Beurteilung einer dritten Person abhängen kann – was der BGH in Deutschland richtig darstellte –, es wäre schwer, es in einem objektiven Sinne zu verwenden. Das Gericht zieht weiterhin in zu wenigem Maße in Betracht, dass das

---

²⁴ Pfv. III. 22 Nr. 670/1995. und Pfv.III.21.899/1997; Tibor KÖLES: *Orvosi műhibaperek*. Budapest, HVG-ORAC, 1999. 239–242., 217–224.

²⁵ Pfv.I.20.187/2004/5. Das Bürgerliche Kollegium des Obergerichts Pécs (Pécsi Ítéltábla Polgári Kollégiuma) initiierte das rechtseinheitliche Verfahren. Vgl. Tamás LÁBADY: A fogyatékossgal született gyermek saját jogú kártérítési igényéről. *Családi Jog*, 2006/3., 15–25.; Gábor JOBBÁGYI: Az ember mint kár? *Magyar Jog*, 2004/1., 1–9.; Ágnes DÓSA: *Az orvos kártérítési felelőssége*. Budapest, HVG-ORAC, 2004. 134–142.; Annamária HERPAI: Újabb jelenségek a születéssel kapcsolatos kártérítési igények körében. *Magyar Jog*, 2005/11., 691–701.

²⁶ Pfv.III.22 193/2004/5. (EBH2005. 1206.).

Kind in diesen Fällen keine Chance für ein vollständiges und gesundes Leben hat, seine Nachteile, die sich aus seiner naturgegebenen Behinderung ergeben, können mit dem Verhalten des Arztes nicht in Zusammenhang gebracht werden. Laut dem Gericht wurde das Recht des behinderten Kindes auf das Leben, auf die Würde und auf die Gesundheit verletzt, weil es nicht zu einer Abtreibung kommen konnte. Das heißt aber, dass die Lösung in diesem Fall wäre, wenn man das Leben des behinderten Fruchtleibs nimmt. Das Gericht weist weiterhin darauf hin, dass eine Bedeutung in diesem Fall nicht die Tötung des Fruchtleibs, sondern die Versäumnis der Möglichkeit für die Abtreibung hat, weshalb das Kind kein vollständiges Leben haben kann. Das ist aber ein Widerspruch, wenn man vom Recht auf Vertreibung Gebrauch macht, bedeutet auch, dass das Leben des Fruchtleibs genommen wird.²⁷

Die Praxis der Kurie hat sich erst nach langen Jahren im Frühling 2008 laut einer rechtseinheitlichen Entscheidung verändert.

5. Die Kritik an den *wrongful-life*-Anspruch und die rechtseinheitliche Entscheidung der Kurie

In *wrongful-life*-Fällen geht es nicht einmal scheinbar darum, dass die Mutter die Schwangerschaft aufgrund des Selbstbestimmungsrechts wahrscheinlich abgebrochen hätte, hier soll das Leben des behinderten Kindes rechtlich bewertet werden. Es stellt sich die Frage, ob der Fruchtleib ein vom Recht gesichertes Interesse hat, mit Behinderung nicht zur Welt zu kommen?²⁸

Dieses Recht würde aber das Recht des Fruchtleibes auf Tod annehmen (das Recht auf Nichtgeburt), falls er eine Missbildung hat. Das bedeutet jedoch aus mehreren Sichten ein Problem. Einerseits sollte in jedem Fall eine dritte Person darüber eine Entscheidung treffen, welche Art von Behinderung ist, mit der das Kind vorangegenommen nicht leben möchte. Andererseits – da die Rechtssysteme den Fruchtleib mit bedingter Rechtsfähigkeit versehen – kann das Recht des Fruchtleibs, welches von der Lebendgeburt abhängt, nur in dem Fall verletzt werden, falls der Fruchtleib zur Welt kommen kann, was im Fall des Todes des Fruchtleibes unmöglich ist. Drittens sollte die Rechtsordnung die Krankheit gegenüber dem Tod und Nichtsein als Schaden bewerten, was zu einer ziemlich absurden Lösung führt.²⁹

---

²⁷ LÁBADY aaO. 24.

²⁸ JUNKER aaO. 605.

²⁹ Rosamund SCOTT: Prenatal Screening, Autonomy and Reasons: the Relationship between the Law of Abortion and Wrongful Birth. 11(3) *Medical Law Review* (2003) 302.; Jason SKOLNIK: Compensating a California Wrongful Life Plaintiff for General Damages and Damages for Lost Earning Capacity. 36(4) *Loyola of Los Angeles Law Review* (2003) 1693.

Die Rechtsordnungen heutzutage konfrontieren sich immer häufiger mit Grenzfällen bezüglich des menschlichen Lebens und Todes, der neueste Fall ist der *wrongful life*-Anspruch. Wieviel wert hat das Leben einer Person mit Behinderung? Wäre es ihr das Nichtsein vorteilhafter? Aus dieser Sicht ist die metaphysische Dimension besonders interessant, die in den Urteilsfällen in den Vereinigten Staaten ziemlich oft auftaucht und die sich – auch wenn es einigen nicht gefällt – in den *wrongful life*-Fällen meist als unausweichlich erweist. Mehrere amerikanische Gerichte versuchten sich in die Aspekte einzufühlen, die sich über das Recht befinden, was eines der Urteile so ausdrückt, dass der fassbare Instinkt der menschlichen Natur besagt, dass das Kind mit Behinderung hochwahrscheinlich immer die Geburt, das Leben wählen würde, im Gegensatz zum Tod.³⁰ Im Gegensatz dazu treffen die Eltern, die Gesellschaft, das Gericht in Form von Urteilen, in vielen Fällen die Entscheidung, wie das Lebensniveau des Kindes ist. Falls man das Leben – als Wert – wählt, wird man mit dem Argument beklagt, dass man es versucht, in die Welt des Rechts metaphysische Aspekte der menschlichen Existenz zu bringen, die sich über das Recht stehen, was aber falsch ist, was also unbedingt vorgebeugt werden soll. Wer aber damit anklagt, stellt als Gegenargument dar, dass der Tod des Fruchtleibs vorteilhafter ist, als das Leben mit Behinderung und führt damit genauso – oder viel mehr – in die Welt der Metaphysik herum, greift nun die Frage an dem anderen Pol zu. Das Nichtsein bekommt ein positives, das Sein ein negatives Vorzeichen. Die letztere Attitüde ist sogar viel stärker, da die gesellschaftlichen Stereotypen und Vorurteile, die sich mit der Behinderung zusammehängen, diese Seite verstärkt. Das Recht kann jedoch zwischen menschlichen Leben aufgrund bestimmter Gründe nicht selektieren. Die Wahl ist offensichtlich schwierig, man soll nur an die Situation Hans Castorps von Thomas Mann denken, wo diese Situation klar dargestellt wird. Auf der einen Seite steht Settembrini, der eine lebensbejahende Ansicht vertritt und die Humanität respektiert, der aber, weil er zu abstrakt ist, viele Angriffspunkte ermöglicht. Auf der anderen Seite steht Naphta, der eine lebensverachtende Ansicht vertritt und versucht, mithilfe der Demagogie die Verantwortungslosigkeit des Todes beweisen. Man erfährt, dass Settembrini für Castorp sympathischer ist, aber kann gegen die Demagogie von Naphta meist nichts tun.³¹

Die Billigkeit gegenüber dem Kind, das Mitleid und eine weitreichende finanzielle Unterstützung sind unbestritten, aber die Ausprägung sollte sich nicht in der Verneinung des Lebens geäußert werden, um die Kosten des Schadenersatzes zu sichern.

---

³⁰ *Gleitman v Cosgrove* aaO. (N 9).

³¹ Lajos Pók: *Thomas Mann világa*. Budapest, Európa, 1975.

In Ungarn brachte eine rechtseinheitliche Entscheidung die komplette Wandlung – eigentlich aufgrund von Gründen aus dem Ausland:³² das Kind mit Behinderung kann keinen eigenen Schadenersatz vom Arzt fordern, weil das Recht der Mutter auf den Schwangerschaftsabbruch wegen ärztlicher Versäumnis oder Fehler nicht gesichert wurde.

Die Argumente der rechtseinheitlichen Entscheidung können aufgrund der Gründe zusammengestellt werden, die im Ausland und in unterstufigen Gerichten in Ungarn bereits bekannt waren: 1. Die Mangel des kausalen Zusammenhangs zwischen dem ärztlichen Verhalten und der naturgegebenen Missbildung des Kindes: Der Gesundheitsschaden des Kindes, welches mit naturgegebener Behinderung zur Welt kommt, erfolgt wegen der Missbildung des Fruchtleibes und nicht wegen des rechtswidrigen Verhaltens des Arztes. Die ärztliche Versäumnis, die als Grund für die Verantwortung für Schaden der sanitären Einrichtungen genannt wurde, kann mit der Behinderung des Kindes in keinen Zusammenhang gebracht werden, weil diese sich nicht aus der ärztlichen Versäumnis erfolgt. 2. Das Paradox der 'Nichtexistenz': Die Gerichtspraxis ist einheitlich darin, dass der Schaden bezüglich einer Person oder eines Besitzstücks – im Vergleich zum vorigen Zustand – der ungünstig veränderte Zustand ist. Bei der Geburt eines Kindes mit naturgegebener Behinderung gibt es keinen Zustand vor der Beschädigung, und somit gibt es auch keine Vergleichsbasis, der Schaden kann nicht interpretiert werden. Eine Vergleichsbasis kann nur der vorige Zustand gleicher Person oder Besitzstücks bilden, in diesen Fällen gab es aber keine Chance dafür, dass das Kind als gesunder Mensch zur Welt kommt, so kann sein Zustand mit Behinderung mit keinem gesunden Zustand verglichen werden, höchstens mit dem Nichtsein. 3. Anstoß gegen die 'öffentliche Ordnung': Die rechtseinheitliche Entscheidung stellt markant fest – und nimmt damit das angelsächsische Argument '*public policy*' über –, dass wenn man das Nichtsein als einen vorteilhaften Zustand im Vergleich zum Leben bewerten würde, würde offensichtlich auf die Verfassungsordnung der Ungarischen Republik stoßen. 4. Mangel an Rechtswidrigkeit: Der Fruchtleib ist kein Rechtssubjekt, hat keine Entscheidungsberechtigung aus dem Aspekt, ob die Schwangerschaft abgebrochen werden sollte oder nicht. Er ist nicht berechtigt, angenommen, dass sein zukünftiges Leben wertlos wird, die Abtreibung zu wählen. Ohne ein subjektives Recht diesbezüglich darf der Arzt ihm gegenüber, kein rechtswidriges Verhalten zeigen. 5. Die Dimension des Grundrechtes: Das verfassungsmäßige Grundrecht auf körperliche und seelische Gesundheit auf möglichst höchster Stufe wird soweit wie möglich zur Geltung gebracht, womit auch der Gesundheitszustand der betroffenen Person, welcher sich aus ihrer biologischen Gegebenheiten ergeben, einhergeht, das drückt das Wort

---

³² Rechtseinheitliche Entscheidung Nr. 1/2008.

‘möglichst’ aus; andererseits ist auch dieses Grundrecht nichts Absolutes und wird immer mit verfassungsmäßigen Beschränkungen zur Geltung gebracht. Als weiteres verfassungsmäßige Argument gilt, dass der Fruchtleib über kein Selbstbestimmungsrecht verfügt, kann nicht selber entscheiden, ob er zur Welt kommen sollte, oder nicht, dies kann von der Verordnung der Verfassung, die das Recht zum Leben und Menschenwürde sichert, nicht abgeleitet werden.

Damit hat sich die ungarische Kurie – auch wenn verspätet aber – an die anderen europäischen und überseeischen Gerichte angeschlossen, die diese Art von Ansprüchen ablehnen.

6. Die Beurteilung der Behinderung – Gesellschaftsspiegel

Heutzutage wird für die Heilung das Folgende immer typischer: immer mehrere Rechtsfragen und immer weniger Schicksalsfragen.³³ Ein Kind mit schwerer Behinderung verursacht den Eltern tatsächlich eine finanzielle und nicht-finanzielle Belastung. Die Billigkeitsaspekte sind weitgehend akzeptabel, aber das Schadenersatzrecht gibt dafür keine Lösung und die Urteile der zugesprochenen Gerichte halten meistens gesellschafts- und sozialpolitische Aspekte vor Augen.³⁴ Man darf die demoralisierende, gesellschaftliche Ausstrahlung der *wrongful-life*-Frage nicht unterschätzen, die Zunahme der Vorurteile und Stereotypen bezüglich Menschen mit Behinderung. Mit all diesen gesellschaftspolitischen Folgen beschäftigt sich die hervorragende ausländische Rechtsliteratur immer wieder, deshalb lohnt es sich, kurz dieses Problem auch zu erwähnen.³⁵

Man sollte die Frage stellen: Kann man mit voller Gewissheit – ohne subjektive und gesellschaftliche Vorurteile – bestimmen, was die Behinderung ist, mit der Berücksichtigung, dass heutzutage mehrtausende genetische Missbildungen bekannt sind?³⁶ In der ausländischen Rechtsliteratur wird der Begriff ‘Behinderung’ grundsätzlich aus zwei Richtungen angenähert: das sind das sog. ärztliche Modell

---

³³ Christa TOBLER – Carel STOLKER: „*Wrongful Birth*” – Kosten für Unterhalt und Betreuung eines Kindes als Schaden. *AJP*, 1997/9., 1155.; Karl Otto BERGMANN: *Die Arzthaftung*. Berlin, Springer, 1999. 3.

³⁴ z.B. BGHZ 124., 128., 146.; BGHZ 89., 95., 105.

³⁵ Martin SCHAUER: „*Wrongful birth*” in der Grundsatzentscheidung des OGH. *Recht der Medizin*, 2004/1., 18.

³⁶ Gregor WOLBRING: A Disability Rights Approach to Genetic Discrimination. In: Judit SÁNDOR (Hrsg.): *Society and Genetic Information*. Budapest – NewYork, CEU Press, 2003. 183.; Tom KOCH: Disability and Difference: Balancing Social and Physical Constructions. 27(6) *Journal of Medical Ethics* (2001) 376.; Kurt STELLAMOR – Johannes Wolfgang STEINER: *Handbuch des österreichischen Arztrechts*. Wien, Manz, 1999. Band II., 51.

und das soziale Modell.³⁷ Laut der ärztlichen Annäherung ist die Behinderung eine persönliche Tragödie, ein Defekt selbst in der Person, was sie von den 'Normalen' unterscheidet, was ihr und ihren Familienmitgliedern eine niedrigere Lebensqualität erweist. Die Behandlung der Behinderung steht auf biologischen Gründen, ihre Annäherung zu 'Normalen' geschieht mit ärztlichen Methoden, so weit wie möglich. Aufgrund des biologischen Determinismus betrachtet diese Auffassung die Behinderten, wie leidende Lebewesen, die über eine niedrigere Lebensqualität verfügen, und zieht gar nicht oder nur wenig die eigenen subjektiven Erfahrungen der meist Betroffenen in Betracht.³⁸

Im Gegensatz dazu betrachtet die soziale Annäherung die Menschen mit Behinderung nicht wie ärztliche Krankheitsfälle, sondern wie Personen, die über eine bestimmte Gegebenheit verfügen und das Ziel ist hier die Personen, die im weiteren Sinne über verschiedene biologische Gegebenheiten verfügen, in die Gesellschaft zu integrieren. Die Behinderung ist eine kulturabhängige gesellschaftliche Konstruktion, im Großteil die Reaktion der Gesellschaft bezüglich der biologischen Gegebenheiten des Individuums. Laut dieser Auffassung wird die Unterscheidung als Behinderte meist von Menschen mit keiner Behinderung durch kulturelle Vorurteile, institutionalisierte Regelungen vollgezogen und nicht selbst von der körperlichen Missbildung.³⁹ Diese Auffassung schiebt die Frage in die Richtung der Antidiskriminierung. Die soziale Annäherung erhebt bestimmte Anforderungen auf der Ebene der gesellschaftlichen Verantwortlichkeit, damit die Mitglieder der Gesellschaft mit unterschiedlichen Gegebenheiten an allen Bereichen des Lebens teilnehmen können. Sie verleugnet das ärztliche Problem des Individuums mit Behinderung nicht – sie kann zwar die besonders starke Behinderung nicht ins System eingliedern – aber nicht das wird bestimmend.⁴⁰ Sie will die biologische Gegebenheit der Person nicht unbedingt behandeln, aber versucht, den falschen gesellschaftlichen Habitus unbedingt zu behandeln. Sie schafft Barriere ab.

Man kann das sog. Modell des Menschenrechts – der Minderheit als eine weiterentwickelte Version, einen Auswuchs aus dem sozialen Modell betrachten, das ähnlich wie die vorher Erwähnten davon ausgeht, dass die Behinderung grundsätzlich von den gesellschaftlichen Beziehungen und ungleichen Chancen begründet wird und nicht von der inneren physiologischen Beschränktheit der

---

³⁷ WOLBRING aaO. 162–165.

³⁸ John HARRIS: Is there a Coherent Social Conception of Disability? 26(2) *Journal of Medical Ethics* (2000) 95–100.

³⁹ Solveig Magnus REINDAL: Disability, Gene Therapy And Eugenics – A Challenge to John Harris. 26(2) *Journal of Medical Ethics* (2000) 92.

⁴⁰ Wendy F. HENSEL: The Disabling Impact of Wrongful Birth and Wrongful Life Actions. 40(1) *Harvard Civil Rights – Civil Liberties Law Review* (2005) 148.

gegebenen Person. Menschen mit Behinderung bilden eine gleiche gesellschaftliche Gruppe – bzw. sollen bilden – wie andere Organisationen der zivilen Gesellschaft und somit kann man mit den ursprünglich schutzlosen Menschen als mit gesellschaftsbildenden Faktoren rechnen – ähnlich wie es mit anderen Minderheitsgruppen der Fall ist.⁴¹

Die Einbettung der Beurteilung der Behinderung in kulturelle Paradigmen ist tatsächlich bestimmend. Das Phänomen wird in der Erzählung *Das Land der Blinden* von H. G. Wells ausgezeichnet illustriert, die gleichzeitig auch ein sehr gutes Beispiel für das – einseitige und deshalb irreführende – ärztliche Modell ist. In der Geschichte fällt ein Bergsteiger zufällig in ein isoliertes Tal hinunter, wo alle Bewohner von Geburt an blind sind, sie kommen nämlich ohne Augen zur Welt. Ihre anderen Sinnesorgane verfeinerten sich aber erstaunlich, als Kompensierung für das fehlende Sehen. Der Bergsteiger bewegt sich, obwohl er sieht, plump in der Gesellschaft und kann sich nicht eingliedern. Die Talbewohner halten ihn verrückt und können wegen ihrer Situation sein komisches und ungewöhnliches Verhalten nicht verstehen. Aber sie finden dann heraus, was das verursacht: das komische Ding, was er als Augen bezeichnet, schafft auch in seinem Gehirn Probleme. Die Diagnose wird also erhoben und so kann die Abnormität des Bergsteigers leicht behandelt werden: man soll die überflüssigen Organe beseitigen und wird dann wieder gesund. Die Behinderung hängt im Großteil davon ab, was wir als Normal betrachten und was wir als Maßstab bei der Beurteilung betrachten. In der Geschichte von Wells sind die Eingeborenen die Normalen und derjenige, der Augen hat, ist ein Behinderter. Falls aber der Bergsteiger wieder normal für die Gesellschaft im Tal wird, wird es auch ihm selbst besser?

Es ist notwendig, die Eltern und ihre Kinder mit Behinderung finanziell zu unterstützen. Die Aspekte der Billigkeit, des Mitleids, der Menschlichkeit sind hervorzuheben, aber das Schadenersatzrecht kommt in einem bestimmten Punkt an seine eigenen Grenzen. Es geht nicht darum, dass das Recht gerade dort keine Hilfe leistet, wo es am wichtigsten wäre. Das sollte es tatsächlich tun. Aber die Lösung ist nicht die Verneinung des Lebens des Kindes, damit das Gericht sagt: das Nichtsein ist objektiv gesehen eine vorteilhaftere Alternative ist, als das Leben mit Behinderung. Das Leben des Kindes mit naturgegebener Missbildung ist für das Kind 'schicksalhaft', wofür niemand unbedingt als schuldig bezeichnet werden muss. Im anderen Fall, falls das Gericht ein grundsätzlich gesellschaftspolitisches Problem im Rahmen des Bürgerrechts beurteilt, kann es zu nicht wiederherstellbaren, aber zumindest schwer behandelnden Konsequenzen im gesellschaftlichen Zusammenleben führen. Das würde das ärztliche Modell für jede Person mit Behinderung statt das soziale oder Minderheitsmodell verstärken: das würde

---

⁴¹ aaO. 149–150.

notwendigerweise die zweitrangige, minderwertige gesellschaftliche Rolle der Menschen mit Behinderung unterstützen. Wie es auch vom deutschen BGH und zahlreichen amerikanischen Obergerichten – als Allüre von Cassandra – erwähnt wurde, die Annahme des *wrongful-life*-Anspruches des Kindes gegen den Arzt würde auch den Anspruch des Kindes auf Schadenersatz gegenüber den Eltern miteinbeziehen, da sie es als Behinderte zur Welt brachten:⁴² *bellum omnium contra omnes*.

7. Schluss

In diesen Fällen wäre es schwer, mit der staatlichen Sozialpolitik zu argumentieren, welche die Unterstützung ohne die Beurteilung der Wertlosigkeit der menschlichen Existenz mit Behinderung gibt – geben würde.⁴³ In Ungarn ist der Hintergrund der Rechtsregelung nicht angemessen.⁴⁴ Obwohl der begehbare Weg eher das wäre, vielmehr, als wenn man die Unterstützung der behinderten Personen durch die Ausdehnung der Schadenverantwortung – die auch rechtsdogmatisch falsch ist – erreichen würde. Es ist wieder zu betonen, dass die Gerichte bei den zustimmenden Entscheidungen oft aufgrund des Mitgefühls, Mitleids den behinderten Kindern einen Schadenersatz zugesprochen haben.

Auf diesem Gebiet wäre es ein Fortschritt – nachdem das oberste Gerichtsforum ein rechtseinheitliches Urteil gefällt hat, welches die *wrongful-life*-Ansprüche ablehnt – wenn der Rechtsbildende bezüglich der Rechte und der gesellschaftlichen Integration der behinderten Personen von dem Minderheitsmodell, vom Kontext der gesellschaftlichen Wechselwirkungen ausgehen würde, mithilfe der Schaffung solcher Rechtsregelungen, die tatsächlich so funktionieren würden, wie die Seismographen der rechtsbildenden und gesellschaftlichen Solidarität.

---

⁴² JUNKER aaO. 683–694.

⁴³ SCHAUER aaO. 24.

⁴⁴ Das Gesetz XXVI. von 1998 über die Rechte und Chancengleichheit der Personen mit Behinderung spiegelt den Geist des Fortschritts, kann in der Praxis aber eher als deklarativ bezeichnet werden.

PAPP TEKLA*

A közjogi jogi személyről

„[A] kontinentális országok többségében, így hazánkban is, a klasszikus magánjog finomságában, kidolgozottságában – egész dogmatikájában – messze megelőzi a közjogot.”¹

Jelen tanulmány olyan témára összpontosít, amely nem tekinthető Lábady Tamás sem kiemelten kutatót, sem publicisztikai középpontjában álló témakörnek, azonban pár munkájában értékes gondolatmorzsákra bukkanhatunk a jogi személy és a közjogi jogi személy kapcsán. Ezeket a szellemi kincsdarabkákat illesztjük be egy rendszerbe: a jogi személy ismerveiből kiindulva röviden felvázoljuk a közjogi jogi személy kapcsán kialakult álláspontokat.

1. A jogi személy kritériumai

1.1. A Polgári Törvénykönyv alapján

A jogi személynek saját névvel, székhellyel, tagjaitól, illetve alapítójától elkülönített vagyonnal, valamint az ügyvezetését ellátó szervezettel kell rendelkeznie.² A jogi személy kötelezettségeiért saját vagyonával köteles helytállni, a jogi személy tagjai és alapítója a jogi személy tartozásaiért nem felelnek. Ha a jogi személy tagja vagy alapítója korlátolt felelősségével visszaélt, és emiatt a jogi személy jogutód nélküli megszűnésekor kielégítetlen hitelezői követelések maradtak fenn, e tartozásokért a tag vagy az alapító korlátlanul köteles helytállni.³

Ha a Polgári Törvénykönyv (Ptk.) lehetővé teszi, akkor a létesítő okirat rendelkezhet a jogi személy szervezeti egységeinek jogi személlyé nyilvánításáról, felté-

---

* Egyetemi tanár, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar.

¹ LÁBADY Tamás: *Alkotmányjogi hatások a készülő Ptk. szabályaira*. In: LÁBADY Tamás: *Megtartott szó* (szerk. KOLTAY András – LANDI Balázs). Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 41.

² Ptk. 3:1. § (5) bek.

³ Ptk. 3:2. § (1)–(2) bek.

ve hogy a szervezeti egység az alapítóktól és a jogi személytől elkülöníthető szervezettel és vagyonnal rendelkezik. A jogi személy szervezeti egységére a jogi személy általános szabályait megfelelően kell alkalmazni, azzal az eltéréssel, hogy a jogi személy szervezeti egységének elkülönített vagyonából ki nem elégíthető hitelezői igényekért a jogi személy a szervezeti egység fennállása alatt és ezt követően is köteles helytállni.⁴

1.2. A polgári jogi szakirodalom alapján⁵

A magyar jogi szakirodalomban konszenzus alakult ki a jogi személy jellemzői, ismérvei tekintetében, a következők szerint.⁶ A jogi személy elkülönült vagyonnal rendelkezik:⁷ a jogi személy tulajdona nem azonos az azt alkotók, a tagok tulajdonával, vagyonával (tulajdoni elkülönülés elve). A jogi személy elkülönült vagyonából adódik önálló vagyoni felelőssége: a jogi személy kötelezettségeiért, tartozásaiért a jogi személy köteles helytállásra, az azt alkotók, a tagok nem. A jogi személy lényeges jellemzője az állandó szervezet, ami alatt értjük egyrészt azt, hogy a jogi személy létét nem érinti az azt alkotók/tagok változása (halála, jogutód nélküli megszűnése, átalakulása); másrészt azt, hogy ügyintéző és képviselő szervek aktíválják a jogi személy 'akaratát'; harmadrészt azt, hogy funkciók szerinti hierarchizáltságú és beosztású szervezeti struktúra kerül kialakításra (melyik szerv milyen hatáskörrel rendelkezik, melyik szerv ellenőrizheti a másikat, melyik szerv avatkozhat be a másik működésébe, stb.). A jogi személy létrejöttéhez, jogképességéhez, működéséhez elengedhetetlen az állami elismerés, ami egyrészt azt jelenti, hogy a szervezet csak megengedett társadalmi, gazdasági célra alapítható, másrészt jogalanyisága normatív (törvény révén) és egyedi szinten (nyilvántartásba vétel által) biztosított.

A jogi személy jogviszonyokban, gazdasági forgalomban való megjelenéséhez szükséges a saját név, amely alatt el tud járni, és amely révén a többi jogonalnytól megkülönböztethető. Az állandó szervezet és a saját név alatti eljárás jogi személy ismérveiből következik a természetes személy képviselő révén történő „akarat-arti-

---

⁴ Ptk. 3:32. §.

⁵ Az alpont PAPP Tekla: A jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok. In: PAPP Tekla: *Opuscula Civilia. Magánjogi látlelet*. Szeged, Lectum, 2013. 209–222. alapján készült.

⁶ Ennek legújabb és funkcionális jellegű megközelítését l. AUER Ádám: A felelős társaságirányítás hatása a jogi személyek elméletére. *Jogtudományi Közöny*, 2013/4., 193–202.

⁷ Ehhez l. még LEHOCZKI Zóra Zsófia: Fogalmi tévedések vígjátéka – a tulajdonjog közvetett tárgyának szerepében: a jogi személy. *Opuscula Civilia*, 2017/3., akk.uni-nke.hu/oktatasi-egysegek/civilisztikai-intezet/opuscula-civilia; Fővárosi Ítéltábla 13.Gf.40.334/2010/8.

kuláció”.⁸ A jogi személy – személyisége jogi jellegéből adódóan (*fictio* és természetes személyekből áll)⁹ – tevékenységét csak természetes személyek útján gyakorolhatja, akiknek eljárása a jogi személy tevékenységének minősül. A jogi személy valamely vezetőjének, munkaszervezete tagjának vagy testületének, testületi tagjának a jogi személy nevében kifejtett tevékenysége a jogi személy eljárásával esik egy megítélés alá. A jogi személy általi ügyletkötés során a jogi személy nevében eljáró természetes személyeknek önálló ügyleti akarata nincs, az ügyletkötésre feljogosító testületi döntés nem értékelhető egyéni szerződési akaratok összességként (betudás elve).¹⁰ Az önálló vagyontól és az állandó szervezethez adódik az alapítótól való függetlenedés: az alapító jogalanyok a jogi személy későbbi működésére nincsenek hatással. Az állami elismerés, az önálló vagyon, az állandó szervezet kritériumaiból következik, hogy a jogi személyt huzamos időtartamra hozzák létre.

Az ismertetett jogi személy kritériumok a Ptk. 3:1. § (4), (5) bekezdéseiben és a 3:2. § (1) bekezdésében vannak felsorolva azzal, hogy a jogszabályi meghatározás a székhellyel rendelkezést (a jogi személy elérhetőségét) is fontos ismérvnek tekinti a forgalom biztonsága szempontjából. A jogalkotó a jogbiztonság érdekében külön bekezdésben rögzíti, hogy jogi személy csak a jogrend által, törvényi szinten megengedett célra létesíthető. Törvény generálisan, valamennyi jogi személy vonatkozásában, és speciálisan, egyes jogi személytípusok tekintetében állapíthat meg tilalmazott célt. Ennek megfelelően például

- házak építése és felújítása – mint alapítványi cél – nem jelent feltétlenül elsődleges gazdasági tevékenységet;¹¹
- legeltetési társulást és gázépítő közösséget nem lehet egyesületi nyilvántartásba bejegyezni;¹²
- részvények vásárlására és kezelésére vonatkozó tevékenység nem végezhető egyesületi keretek között.¹³

---

⁸ „Az egyesület – mint az állam kivételével minden jogi személy – valamilyen más személyre vezet vissza jogi létezését.” LÁBADY Tamás: Meghatalmazott képviselő az egyesületi jogban. In: LÁBADY i. m. (1. lj.) 32.

⁹ KEMENES István: A jogi személy elkülönült felelősségének az „áttörése”. In: TÓTH Károly (szerk.): *Tanulmányok Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára*. Szeged, SZTE ÁJTK, 2000. 315–329.

¹⁰ PJD2017. 8.; FÍT 17. Pf. 20 237/2012/10.; SZÍT Pf. 20 104/2007.; PÍT Pf. I.20 370/2009/4.; PÍT Pf. II. 20 470/2010/4.

¹¹ BH1997. 312.

¹² BH1992. 129.; BH1992. 130.

¹³ BH1993. 390.

2. A közjogi jogi személy¹⁴

A Ptk. azon jogi személytípusokra vonatkozóan tartalmaz részletszabályokat, amelyek polgári jogi jogviszonyok keretében, a magánautonómia körében létesülnek és működnek.¹⁵ A közjog alanyai – az állam, az önkormányzat és a köztisztviselő kivételével – csak relatív jogképességgel ruházhatók fel,¹⁶ és csak jogszabályban meghatározott feladat- és hatáskörük keretei között járhatnak el.¹⁷ Közjogi személyt akkor indokolt jogi személyiséggel felruházni, ha feladatai szükségessé teszik, hogy a polgári jogi forgalomban részt vegyen,¹⁸ erre általában a költségvetési szerv jogi formájában kerül sor. A költségvetési szerv az állami költségvetésből gazdálkodik, emiatt gazdálkodását, tulajdonszerzési képességét a pénzügyi jogszabályok korlátozzák. Annak eldöntésekor, hogy valamely szervezet központi költségvetési szervként jogképességgel rendelkező jogi személy-e, annak van döntő jelentősége, hogy az adott időszakban hatályos költségvetési törvény milyen rendelkezéseket tartalmaz.¹⁹

Magyarországon mai jelentéstartalmával először Wenczel Gusztáv alkalmazta a jogi személy fogalmát az 1863-ban kiadott *A magyar és erdélyi magánjog rendszere* című művében.²⁰ Ő a jogi személy „szükségképpen kellékének” tekintette az „önálló jogi létezés feltételeit”: szervezet, külső képviselő és vagyoni jogokra vonatkozó jogalanyiség.²¹ Az általa megadott kritériumok szerint a következő szervezeti képződmények feleltek meg a „szükségképpen kellékeknek”: királyi *fiscus*; ún. közönségek (*Universitates*): megyék, székek stb.; jogilag önálló községek (*Communitales*); testületek (*Corporationes*): MTA, káptalan stb.; postaintézet; tulajdonszerzési célokra keletkezett részvény- és bányatársulatok; alapítvány (*Fundationes*); egyes viszonyok: csődtömeg²² (ezek között már voltak közjogi jogalanyok is).

¹⁴ A téma részletes áttekintését l. KISFALUDI András: A közjogi jogi személy mint magánjogi tabu? In: KISFALUDI András (szerk.): *Liber Amicorum Studia L. Vékás dedicata. Ünnepi dolgozatok Vékás Lajos tiszteletére*. Budapest, ELTE, 2009. 165–195.

¹⁵ Erről részletesen l. KISFALUDI András: A jogi személyek szabályozása az új Polgári Törvénykönyvben. *Jogtudományi Közöny*, 2013/7–8., 335.

¹⁶ KILÉNYI Géza: A közigazgatási szervek jogi személyiségének problémái. *Magyar Közigazgatás*, 2006/8., 465.

¹⁷ Részletesen l. FAZEKAS Marianna: A közjog alanyai és a Ptk. tervezet. Egy közigazgatási jogász kérdőjelei a Ptk. tervezet jogi személy részéhez. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2007/5., 22.

¹⁸ FICSOR Mihály: Közjogi jogi személyek a magyar polgári jogban. *Magyar Jog*, 1993/6., 323., 327.

¹⁹ BH2004. 52.

²⁰ BESENYEI Lajos – BÍRÓ György: *Személyek joga*. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2007. 73.

²¹ WENCZEL Gusztáv: *A magyar magánjog rendszere*. Budapest, Magyar Kir. Egyetemi Könyvnyomda, 1879. 200.

²² Uo., 201.

A 19–20. század fordulójára a jogtudomány már túllépett a jogi személy vagyoni jogalanyiságán, viszont nem a jogi személy lényegének, mibenlétének a megragadására törekedtek, hanem a jogi személy ‘előfeltételeinek’ összeszedésére: jogszabály által jogalanyisággal felruházottság, megengedett cél, önálló vagyon, szervezet, képviselő és székhely.²³ Ugyanebből a korszakból Szászy-Schwarz Gusztáv – nemcsak honi, hanem nemzetközi értelemben is – nagyhatású célvagyon-elmélete emelhető ki:²⁴ ő jogi személy alatt azt a célt értette, amit a vagyon szolgálni hivatott.²⁵ Az alapítók a jogi személy létesítésekor csak az állam (a jogrend) által elismert célt tűzhetnek ki,²⁶ és a cél elérésében megnyilvánuló érdek köre kapcsolódik a vagyon.²⁷ Szászy-Schwarz elvetette a jogalanyiság, a természetes és jogi személy kategóriák használatát – nála mindennek csak annyiban volt személyisége, amennyiben az állam (a jogrend) megengedte, hogy egy adott célt a vagyon szolgáljon.²⁸ „Vagyoncélznak/célvagyonnak” tekintette egyrészt az emberi közösségeket is mint önálló vagyonköröket (állam, törvényhatóság, község, egyház stb.), másrészt a közigazgatási vagyont (a köztisztviselőknek azt a vagyonát, ami kizárólagosan valamely közszolgálat céljára volt lekötvén), továbbá az *usus publicus* is (közhasználat céljára szolgáló jogok – például közutakon, folyópartokon –, amik nem esnek sem az állam általános/pénzügyi, sem közigazgatási vagyonába).²⁹

Grosschmid Béni jogi személyekkel kapcsolatos álláspontját a *Magyar Jogi Szemlé*ben 1920-ban megjelent tanulmányorozatában fejtette ki részletesen.³⁰ A személyt jogi értelemben a jogalannyal azonosította: „személynek lenni vagy nem lenni tehát annyi, mint jogok és kötelezettségek alanyának lehetni vagy nem lehetni.”³¹ Ebben a vonatkozásban a fizikai (természeti, természetes) személy és a jogi (erkölcsi, képzeleti, képzel, költött, fiktív, eszményi, eszmei) személy közös tulajdonsága az az attribútum, hogy törvény által felruháztnak jogokkal és kötelezettségekkel.³² A személytől (jogalanytól) megkülönbözteti a személyiséget: amely „nem jog vagy magában álló jogosítvány, hanem bizonyos állapot, mely a

²³ MÁRKUS Dezső: *Magyar jogi lexikon*. Budapest, Pallas, 1907. 6. kötet, 373–374.

²⁴ SZÁSZY-SCHWARZ Gusztáv: *A jogi személy magyarázata*. Budapest, Franklin, 1906.

²⁵ Uo., 86.

²⁶ BESNYŐ Bernát: *Szászy-Schwarz Gusztáv emlékezete*. Budapest, Katz G., 1933. 71., 74.

²⁷ Uo., 71.

²⁸ Uo., 73.; „Az alanyi jog tartalma, szerinte, a cél javára fennálló jogi paranccsal vagy tilalommal biztosított kilátás arra, hogy a védett cél érdekében kiadott parancs követésre fog találni.” Uo., 71.

²⁹ SCHWARZ i. m. (24. lj.) 40–44.; csaknem azonos bontást alkalmazott, némileg eltérő megnevezésekkel MAGYARY Zoltán: *Magyar közigazgatás*. Budapest, Egyetemi Nyomda, 1942. 53–54.

³⁰ GROSSCHMID Béni: Jogi és lénytani személyiség. *Magyar Jogi Szemle*, 1920; GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből* (Budapest, Grill Károly, 1932–1933) című művében csak néhány „töredék” gondolatban, fragmentumban tér ki az adott témára (pl. 124., 353. lj.).

³¹ GROSSCHMID (1920) i. m. (30. lj.) 104., 459.

³² Uo., 104.

jogképességet tartalmazza”.³³ Ez az állapot lehet 1) „tulajdonsági értemény” (*persona per se*): a jogalany „belső fölszereltsége”, „ami önmagában vagy az, vagy nem az”, ami (akaratra, öncélúságra képesség), ez az ún. belsőleges személyiség; vagy 2) „fölrüházott értemény” (*persona per legem*): a jog általi jogalanynak (személynek) minősítés, ez az ún. külsőleges személyiség. A belsőleges személyiség „lénytani, vagyis ontológiai személyiség”, míg a külsőleges személyiség a jogképes lény.³⁴

Tehát személyiség szempontjából nem tesz különbséget a természetes és a jogi személy között, hanem a személyiség attribútumai kapcsán alkalmaz két, egymásra épülő minősítést: a lénytanilag meghatározható személyiségek a „jogi értemény szempontjából mintegy személynek valók, személyjelöltek”,³⁵ amelyek jogalanyiságukat a jogszabályok révén vagy elnyerik, vagy nem. Ugyanis szerinte lénytani személyisége mindennek lehet, azonban jogi személyisége nem.³⁶ Ennek kapcsán konstruálja meg az „intellektuális alanyiség” kategóriáját: „vannak kollektív lények, amelyekben az intellektuális alanyiség megvan jogalanyiség nélkül”,³⁷ „belső alkalmatosságuknál fogva”³⁸ (pl. árvaszék, bírói testület). Szászy-Schwarzhoz hasonlóan nem a természetes személy és a jogi személy jogképességében rejlő különbségek kimutatására törekedett, hanem a közös pontok meghatározására. Megállapította, hogy a jogi személy „éppen csakugy létező, mivelhogy szellemileg önállóan respiráló, kész egyediség, akárcsak fizikailag az ember”,³⁹ mert a „jogi személyek valamik a magánjogi alanyiség attribútuma nélkül is”,⁴⁰ ugyanis a magánjogi jogalanyiség attribútuma nem keletkeztet különbséget a lét ténye, valósága kapcsán. Tehát az ő egységes és logikus rendszeréből is hiányzott – Szászy-Schwarzéhoz hasonlóan – a közjogi személy kategóriája.

Kolosváry Bálint meglátása alapján „a jogi személyiség merő levegőben lógó képzelet, puszta fictio”,⁴¹ a jogrend ezt a fikciót meghatározott társadalmi és gazdasági szükségletek miatt alkotta meg, hogy a jogi személyek olyanok lehessenek, „mintha személyek volnának”.⁴² Kolosváry a jogi személy két alaptípusát külön-

³³ Uo., 105.

³⁴ Uo., 105–106.

³⁵ Uo., 107.

³⁶ Uo., 540.

³⁷ Uo., 634.

³⁸ Uo., 540.

³⁹ Uo., 162.

⁴⁰ Uo., 458.

⁴¹ KOLOSVÁRY Bálint: *A magyar magánjog tankönyve*. Budapest, Grill Károly, 1911. 206.; KOLOSVÁRY Bálint: *Magánjog. Vezérfonal a magyar magánjogból tartott egyetemi előadásokhoz*. Budapest, Studium, 1944. 64.; PAPP Tekla: A jogi személy Kolosváry Bálint szemszögéből. In: BARZÓ Tímea et alii (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Bíró György 60. születésnapjára*. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2015. 397–405.

⁴² KOLOSVÁRY (1911) i. m. (41. lj.) 207.

böztette meg: az egyesületet és az alapítványt, de ezek mellett „főleg közjogi vagy különleges szakjogi rendezés alá tartozó típusokat” (államkincstár, köztestület, közintézet, gazdasági, ipari és kereskedelmi célú egyesületek – ez utóbbiak a mai gazdasági társaságok) is megemlítette.⁴³

Moór Gyula alkotta meg az ún. beszámítási elméletet: a jogi személy meghatározott emberi cselekvések jog által kijelölt beszámítási pontja, ebből következően jogi személy az a jogalany, amelyik nem természetes személy.⁴⁴ Azon a véleményen volt, hogy a személy minden jogi diszciplína közös alapfogalma, amelynek egyik megjelenési formája a jogi személy.⁴⁵ Vizsgálódásai során arra jutott, hogy

- a jogi személy nem pusztán magánjogi jogintézmény, hanem nagyobb jelentőséggel bír a közjogban, ahol az alanyi közjogoknak csak jogi személyek lehetnek az alanyai;
- a magánjogi jogi személyek szerkezetében jelentős közjogi elemek találhatók;
- az állam jogi személyisége speciális;
- Magyarország Magánjogi törvénykönyve (1928) 44. §-ában a jogi személy jogképessége nem megfelelően került meghatározásra.⁴⁶

Szladits Károly, elfogadva Moór jogi személy definícióját,⁴⁷ inkább a jogi személy típusaira koncentrált (magánjogi vagy közjogi alapítású, általános vagy különleges jogszabályon nyugvó, személyösszesség vagy vagyonösszesség).⁴⁸ Ugyanakkor leszögezte, hogy „minden jogi személy ebben a minőségében magánjogi alakzat, hiszen a jogképesség, jogalanyiség fogalmát közelebbi minősítő hozzátétel nélkül a magánjogi viszonyokra korlátozott értelemben használjuk”.⁴⁹ Szerinte magánjogi személyiséggel bíró közjogi jogi személyek az állam, az államkincstár (mint az állam magánjogi megtestesítője), a törvényhatóságok, a községek, az egyházi jogi személyek, valamint számos köztestület (például a hivatási önkormányzat szervei) és közintézet (például a tanintézetek).⁵⁰

⁴³ KOLOSVÁRY (1944) i. m. (41. lj.) 64–65.

⁴⁴ MOÓR Gyula: *A jogi személyek elmélete*. Budapest, MTA, 1931. 22., 317., 320., 341., 351.

⁴⁵ Uo., 12.; FICSOR i. m. (18. lj.) 321.

⁴⁶ MOÓR i. m. (44. lj.) 15., 22., 23., 361–364., 354. pedig nagy hasonlóságot mutat a 2013. évi V. törvény (Ptk.) 3:1. § (2) bekezdésének megfogalmazásával.

⁴⁷ „Ami általában a jogi személy lényegét illeti, nem szabad szem elől téveszteni, hogy az – Moór Gyula mélyen járó fejtegetései szerint – egyfelől »eszmei léttel bíró normatív«, másfelől »pszichofizikai léttel bíró valóságtudományi alkotó elemek összekapcsolódása« a reális szervei cselekvéseket normatív (jogszabályi) kapcsolatok jogi beszámítás útján egységes jogalanyi tevékenységgé foglalják össze.” SZLADITS Károly (szerk.): *Magyar magánjog. Általános rész. Személyi jog*. Budapest, Grill Károly, 1941. 570–571

⁴⁸ Uo., 568–569.

⁴⁹ Uo., 568.

⁵⁰ Uo., 604–613.

A múlt század második felétől – és napjainkban – egységes jogi személy elmélet kialakítására irányuló törekvések nem figyelhetők meg a magyar magánjogban.⁵¹ Érdeemesnek tartjuk azonban kiemelni egyrészt Sárközy Tamás vonatkozó munkásságának fontosságát: számos művében részletezi a jogi személy kategória erodálódását, elrelativizálódását, és felhívja a figyelmet a jogalanyiség egyre komplexebbé válására („A jogi személyiség a szervezet komplex jogalanyiségát, helyesebben: jogágilag komplex jogállását, státusát fejezi ki”),⁵² másrészt Csehi Zoltán újszerű megközelítését: a jogi személy ontológiai valósága a vagyon, amelyet a képviseleti és a tulajdonosi természetes személyek cselekvési hálója fon körbe, és ez a létező entitás a jogrend által elismert személy, ami a név, a székhely és a képviselet révén lesz a külső jogviszonyokban érzékelhető.⁵³ Ez a jogi személy koncepció a grosschmidi felfogással annyiban rokon, hogy szintén a jogi személy belső és külső lényegének megragadására törekszik, viszont a Szász-Schwarz-féle elmélet hatása is kimutatható a vagyonnak a jogi személy középpontjába állításában – szintézis nélküli kapocs a két neves előd között.⁵⁴

Lábady a jogi személyt a „tétéles jog kreatumának” tekintette: az emberi organizációk úgy lesznek jogalanyok, hogy a törvény személyiséggel ruhazza fel őket,⁵⁵ ami Kolosváry álláspontjának visszatükröződése. Véleménye szerint a jogi személynek – szemben az ember életével és méltóságával – nincs a jog által érintetetlen lényege: a törvény adta jogképességet törvény el is veheti,⁵⁶ ezzel szembe helyezkedett Szász-Schwarz és Grosschmid egynemű jogalanyiség-felfogásával. A jogi személyek alaptípusaiként – és egyben az egyesülési eszme két szervezeti fajtájaként – az egyesületet és a korporációt határozta meg,⁵⁷ ahogyan Kolosvárynál

⁵¹ Ennek kapcsán I. SZIKORA Veronika: A jogi személyek egyes fajtáira vonatkozó különös rendelkezések sorsa a Polgári Törvénykönyv kodifikációja kapcsán. *Collega*, 2000/2., 45–51.

⁵² SÁRKÖZY Tamás: *Magyar társasági jog Európában*. Budapest, HVG-ORAC, 2001. 74–81.; SÁRKÖZY Tamás: *A jogi személy elméletének átalakulása, vizsgálódás a szervezetek komplex jogalanyiságáról*. Budapest, KJK, 1985. 447.; SÁRKÖZY Tamás: Szervezetek megszemélyesítése a jogban – kis modern jogdogmatika. *Állam- és Jogtudomány*, 2008/1., 3–15.; SÁRKÖZY Tamás: Szervezetrendszerek és a polgári jogi jogalanyiség a társasági – egyesületi és alapítványi jogban. *Gazdaság és Jog*, 2003/9., 31–37.; SÁRKÖZY Tamás: Jogképesség, illetve jogalanyiség az embertöbbségek – csoportok – szervezetek körében. *Jogtudományi Közlöny*, 2001/1., 1–10.

⁵³ CSEHI Zoltán: *A magánjogi alapítvány. Történeti és dogmatikai alapok*. Budapest, Gondolat, 2006.

⁵⁴ Uo., 139–140., 143.

⁵⁵ LÁBADY Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 1997. 111.; LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2018. 88.

⁵⁶ LÁBADY (1997) i. m. (55. lj.) 111.; LÁBADY (2018) i. m. (55. lj.) 88.; LÁBADY i. m. (1. lj.) 46.

⁵⁷ LÁBADY i. m. (8. lj.) 30. egymás ellentétpárjaiként értelmezve őket, I. korporáció az állam és társadalom összekapcsolása, az egyesület az állam és a magánszféra szétválasztása; korporációnál kötelező tagság, egyesületnél önkéntesség; a korporációt korlátozott autonómia jellemzi szigorú állami ellenőrzéssel, míg az egyesületet az önkormányzatiság stb.

is az egyesület volt az egyik jogi személy alapkategória. A közjogi jogi személyeket a közjog magánjogba szervezeti téren való „besodródásának” minősítette,⁵⁸ és úgy vélte, az ilyen jogi személyek létrejöttében a közjognak van meghatározó szerepe (közjó szolgálata, közfeladatok ellátása).⁵⁹ Szerinte a közjogi jogi személy híd: elkülönül a tisztán magánjogi jogi személyektől és az állami/önkormányzati közhatalmi szervektől, azonban intézményesen és szervezetileg össze is köti azokat, segítve a civil társadalmat és a közigazgatási funkciók hatékony ellátását.⁶⁰

A közjogi jogi személy kapcsán a mai szakirodalom megosztott – többféle álláspont alakult ki:

- Sárközy a jogágak feletti, közjogi és magánjogi jegyeket magában hordozó komplex jogi személyiség híve,⁶¹
- Kisfaludi András szerint mindegyik jogágnak önállóan, a saját premisszái alapján kell döntenie arról, hogy az általuk szabályozott jogviszonyoknak kik lehetnek az alanyai;⁶²
- Kilényi Géza véleménye az, hogy a közjogi személy több jogágot (alkotmányjog, közigazgatási jog, pénzügyi jog) átfogó gyűjtőfogalom, ebbe a halmazba azok a szervek tartoznak, amelyeket valamely állami szerv – jogszabályi rendelkezés erejénél fogva – feljogosít a közhatalom körébe tartozó tevékenység saját nevükben és hatáskörükben való gyakorlására, valamint a közhatalomhoz kapcsolódó állami feladatok önálló ellátására;⁶³
- Petrik Ferenc álláspontja az, hogy a közjogi jogi személy elsődlegesen a közhatalom/közérdek kielégítését szolgáló, közjogi jogok és kötelezettségek hordozója, és csak másodsorban jogi személy;⁶⁴
- Lábady a közjogi jogi személyek kapcsán egyetértett a 22/1994. (IV. 16.) AB határozat kijelentésével: ezek közjogias jellegű, közfeladat ellátására, közérdekű tevékenység folytatására létrehozott jogalanyok, amelyeket törvény lehet kezelt és a polgári jog szabályoz;⁶⁵

---

⁵⁸ LÁBADY (1997) i. m. (56. lj.) 26.: „A közjogi jogi személyek magánjogi kialakulásával az állam a polgárságnak, az önmagát megszervező társadalomnak kívánja megadni a részét a köz igazgatásában.”

⁵⁹ Uo., 25.; LÁBADY (2018) i. m. (56. lj.) 24.

⁶⁰ LÁBADY (1997) i. m. (56. lj.) 25.; LÁBADY (2018) i. m. (56. lj.) 24.

⁶¹ SÁRKÖZY (1985) i. m. (52. lj.) 447–448.

⁶² KISFALUDI i. m. (14. lj.) 182.

⁶³ KILÉNYI i. m. (16. lj.) 465.

⁶⁴ PETRIK Ferenc: A jogi személy fogalma és fajtái. *Ügyvédek Lapja*, 1993/4., 2.

⁶⁵ LÁBADY i. m. (1. lj.) 47.

- Patyi András elutasítja a közjogi személy fogalom használatát, és úgy véli, hogy a jogi személy alapján véve polgári jogi kategória (egyetértve ebben Fazekas Mariannával);⁶⁶
- Auer Ádám a jogi személyt jogágak feletti jogintézménynek tekinti, és lényegét a szervezatiségben látja (egyetértve ebben Csehi Zoltánnal),⁶⁷ és ebben a tekintetben a magánjogi és a közjogi jogi személy között nem különböztet (a két csoportba tartozó jogalanyok között azonban már fogalmilag és típusonként differenciál, ahogy annak idején Szászy-Schwarz is).⁶⁸

Meglátásunk szerint a közjogi jogszabályok személyi és tárgyi hatálya alá tartozik, hogy kiket/miket minősítenek jogalanyoknak, személynek, azonban a jogi személy a magánjog terméke: a jogi személy mibenlétének definiálása, jogképességének meghatározása, típusainak rögzítése a mindenkori Polgári Törvénykönyv feladata.⁶⁹ Ez alapján a közjogi személy és a közjogi jogi személy kategóriák – amelyek közfunkciókat ellátó és a magánjogi jogviszonyokban nem közhatalmi jogosítványokkal és kényszerrel részt vevő jogalanyokat (például az államot, önkormányzatokat, költségvetési szerveket) takarnak – nem önálló jogi személy típust fednek le, hanem a magánjogtól eltérő jogág jogalanyainak jogi személyiséggel rendelkező halmazát jelentik,⁷⁰ amelyekre alkalmazni kell a Ptk. jogi személyekre vonatkozó általános szabályait.⁷¹ Ebben az értelemben a közjogi jogi személy nem egy külön jogi személy kategória, hanem a jelzős alanyi szerkezet csak jogági determináltságra utal a jogi személyek viszonylatában: a magánjogi jogviszonyokban részt vevő jogi személy a közjogi normák által szabályozott közjogi jogviszonyok alanya is egyben.

⁶⁶ PATYI András: A jogi személyiség egyes kérdései a közigazgatási szervezetben. Létezik-e, s ha igen, micsoda a közigazgatási jogi személyiség? In: CSEFKÓ Ferenc (szerk.): *A közigazgatási szervezetrendszer átalakítási kísérletei*. Pécs, A Jövő Közigazgatásáért Alapítvány, 2009. 65., 75.; FAZEKAS Marianna: *A köztestületek szabályozásának egyes kérdései*. Budapest, Rejtjel, 2008. 164.

⁶⁷ CSEHI Zoltán: A jogi személyek szabályozása az új magyar Polgári Törvénykönyvben. In: GONDOSNÉ PUSZTAHELYI Réka (szerk.): *Jogi személyek a Polgári Törvénykönyvben*. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2013. 68–70.

⁶⁸ AUER Ádám: A jogi személyiség a közjog és magánjog paradigmájában – fragmentum. In: BODA József – FELKAI László – PATYI András (szerk.): *Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére*. Budapest, Dialóg Campus, 2017. 53–54.; SCHWARZ i. m. (24. lj.) 42.

⁶⁹ Ptk. 3:1. §, 3:63. § (1) bek., 3:88. § (1) bek., 3:325. § (1) bek., 3:368. § (1) bek., 3:378. §, 3:405. § (1) bek.

⁷⁰ 23/2018. (XII. 28.) AB határozat

⁷¹ Ptk. 3:3. § (2) bek.; ellentétes állásponton van DOBROCSI Gábor: Jogi problémák az új Polgári Törvénykönyvben. *Gazdaság és Jog*, 2015/10., 3.

SZIKORA VERONIKA*

Az ember személy(kép)e és jogképessége

Lábady Tamás emlékére

Ezzel az írással szeretnék köszönetet mondani és emlékét ápolni Lábady Tamás Tanár Úrnak, aki előadásaival és tanulmányaival olyan irányba terelte a gondolatainkat, hogy meglássuk: a jogalanyok között az ember nem csupán egy „természetes személy jogalany”.

1. Az emberi személyiség, az emberkép – Lábady érvelése nyomán

Lábady az emberi méltóságból vezeti le a személy emberi minősítését. Kiemeli, hogy az ember mindig csak alanya lehet a jognak, és soha nem válhat annak tárgyává, eszközévé. „Az ember méltósága (...) hozzáférhetetlen és érinthetetlen.” Ezt az Alkotmánybíróság a halálbüntetésről szóló¹ és az első nagy abortuszhatározatához² fűzött különvéleményében is megfogalmazta: „az emberi méltóság a jog »előtt« létező, *a priori* érték, amely az emberi személy immanens lényegi sajátja.”³ Mindezekből levezethető, hogy az emberi értékek között jogilag ne lehessen különbséget tenni. Az emberi személy méltósága érinthetetlen, mindentől függetlenül.

„Az egyenlő méltóságú emberi személy jogi (...) emberfogalma az egyenlő jogképesség imperatív parancsában koncipiálódik. Az egyenlő méltóság egyenlő

---

* Egyetemi tanár, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

¹ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat. Lábady Tamás emellett felhívja a figyelmünket, hogy az Alkotmánybíróság már fennállásának első évében megfogalmazta saját Alkotmányon alapuló – emberképét (23/1990. AB határozat, ABH 1990. 103–105.). „A méltósághoz való jog az egyenlő jogképességet is jelenti, azaz a formálisan egyenlő esélyt. A méltóság oszthatatlan és redukálhatatlan.” LÁBADY Tamás: Alkotmányjogi hatások a készülő Ptk. szabályaira. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2000/2., 15.

² ABH 1991. 268.

³ LÁBADY Tamás: Az emberi személy az új Polgári Törvénykönyvben. *Iustum Aequum Salutare*, 2015/3., 141–166.

jogképességként instrumentálva az emberi személy számára további jogok szerzésének az alapja.”⁴ Lábady már az új Ptk.-kodifikáció első éveiben kiemelten fontosnak tartotta az emberi méltóság – emberkép kapcsán alkotmányjogi szempontból is megvilágítani és összekapcsolni a közös pontokat. A „magánjog új emberképe” körvonalainak rajzolatát tárja elénk: „[a] magánjogi kodifikáció emberképe az egyenlő méltóságú személy, (...) az öntudatos, józan, kockázatvállaló polgár, a mindennapi élet gyakorlatias embere, az előrelátó, felelős üzletember.” Rámutat arra, hogy ez a kép a *common law* elvi mintájának jegyeit hordozza magán. Mindemellett figyelmezteti is a jogértő közönséget, hogy a piacgazdaság világában szociális egyenlőtlenséghez vezethet az, „ha az emberi méltóság az autonómiát anyagi hordozó nélkül garantálja”.⁵

2. Az ember jogképességének tartalma és jellemzői

2.1. A jogképesség tartalma

A 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.), lényegi elemeit tekintve, változatlan tartalommal vette át az 1959-es Ptk. jogképességre vonatkozó szabályait. A Ptk. szerint minden ember jogképes [1. Ptk. 2:1. § (1) bek.]. Az ember, a jogképesség alapján, a polgári jogviszonyok alanya lehet, azaz jogokat szerezhetsz és kötelezettségeket vállalhat. „A jogalanyiság az absztrakt elismerése a személynek, a jogképesség az adott jogalany – tehát személy – absztrakt képessége meghatározott jogviszonyok alanyakénti elismerése.”⁶ A mai társadalmakban a jogképesség az emberi élet természetes velejárója: az embert e minőségéből eredően jogok és kötelezettségek illetik meg, azaz jogalany. A jogképességnek ez a megközelítése hosszú történelmi fejlődés eredményeként, a polgári társadalmakban alakult ki, kifejezésre juttatva, hogy a jog az embert nem tekintheti tárgynak (mint például a rabszolgákat a rabszolgatartó társadalomban) vagy társadalmi helyzeténél fogva jogképességében korlátozottnak (mint például a jobbágyokat a rendi társadalomban). A jogalanyiság az ember „érinthetetlen lényege”, a jogszabályok csupán ennek deklarálására hivatottak.⁷

⁴ Uo., 141–142.; LÁBADY i. m. (1. lj.) 15.

⁵ LÁBADY i. m. (1. lj.) 16. L. még: ‘gyengébbek’ magánjogi védelme – a pozitív diszkrimináció, 9/1990. (IV. 25.) AB határozat (ABH 1990. 48–49.).

⁶ KECSKÉS László: I. kötet, I–IV. fejezet. In: GELLÉRT György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata 1–3*. Budapest, KJK, 1995. 59.

⁷ Uo., 61–62.; KÖRÖS András – MAKAI Katalin: *Az ember mint jogalany. Második Könyv: Első rész: A jogképesség*. In: WELLMANN György: *Polgári jog. Az új Ptk. magyarázata I/IV*. Budapest, HVG-ORAC, 2013. 77.

2.2. Az ember jogképességének jellemzői

A jogképesség általános, egyenlő, korlátlan.⁸ Az embert megillető jogképesség *általános*, mert minden embert megillet, tehát nincsenek olyan körülmények, amelyek egyes csoportokat kizárnának a jogképesség elismeréséből. Minden ember jogképes a fogantatástól (az élve születés feltétele mellett) a halálig. Az embert megillető jogképesség *egyenlő*, a jogképesség terjedelme szerint nem lehet különbség az emberek között, tehát nemcsak mindenkire kiterjedő (általános), hanem mindenkire – bármire tekintet nélkül – egyenlő mértékben vonatkozik.

Az 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről (1959-es Ptk.) még külön nevesítette, példalózó jelleggel felsorolta azokat a körülményeket, amelyekre tekintettel nem lehet egyenlőtlenséget tenni az egyes személyek jogképessége között. Annak, hogy éppen ezeket az eseteket sorolta föl, történelmi-politikai okai voltak, a korábbi esetlegesen előfordult diszkrimináció leggyakoribb eseteiből kiindulva. Az új Ptk. nem rendelkezik külön róla, de a jogképességre vonatkozóan változatlanul él az a tétel, hogy a jogképesség az életkorra, nemre, fajra, nemzetiséghez vagy felekezethez tartozásra tekintet nélkül (is) egyenlő. A felsoroltakon kívül bármilyen egyéb szempont szerinti különbségtétel a negatív diszkrimináció tilalmába ütközik (pl. egészségi állapot, származási hely, vagyoni helyzet stb. alapján való megkülönböztetés).

Az embert, ha élve születik, megilleti fogamzásától kezdődően a jogképesség, *életkorától függetlenül*. A polgári jogviszonyban a *nemek* szerint sem tehetünk különbséget. A nemi egyenlőség azt jelenti, hogy a törvény a jogalanyiség szempontjából nem tesz különbséget a férfiak és a nők között, azaz az ember akár nő, akár férfi, egyformán jogalanynak számít. Bizonyos jogviszonyoknál a különeműségnek van jelentősége, mert az adott jogviszony létrejöttéhez különeműséget ír elő a törvény vagy más jogszabály, e feltétel azonban csak az adott jogviszonyban való jogalanyiség feltétele, és csak e szempontból.⁹ Házasságot csak nagykorú férfi és nő köthet egymással. Az elfogadott álláspont szerint a házasság lényege miatt ez nem tekinthető negatív diszkriminációnak. Ugyanakkor az Alkotmánybíróság 25/1996. (VII. 3.) AB végzése alkotmányellenesnek tekintette a Ptk. korábbi megoldását, amely az élettársi jogviszonyt csak különeműek között ismerte el. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint két személy tartós életközössége megvalósíthat olyan értékeket, amellyel az érintettek – személyi méltóságának egyenlő figyelembevétel alapján – az együtt élő személyek nemétől függetlenül igényt tarthatnak jogi elismerésre. Így élettársi viszony elismerten azonos neműek között is létrejöhet.

⁸ KECSKÉS i. m. (6. lj.) 63.

⁹ HAVASI Bálint: Halál és eltűnés. *Közjegyzők Közlönye*, 2011/6., 45–64.

A „faj” kifejezés tekintetében a biológiai megközelítéstől eltérő a jogi fogalomhasználat, ugyanis a faj az egész emberi fajt (*homo sapiens*) jelenti, amely ezen belül legfeljebb fajtákra bontható. A ma élő emberiség egyetlen fajba tartozik. Ezen a fajon belül a különböző helyi környezeti körülményekhez való alkalmazkodás eredményeként a testi jellemzőkben eltérő négy alfaj (nagyassz) alakult ki, ezek képviselői testalkatukban eltérnek, de értelmi és érzelmi fejlődésre irányuló adottságaikban nem különböznek egymástól. Lényegében a jog ez utóbbi értelemben (nagyassz) használja a „faj” kifejezést. A *nemzetiségi hovatarozás* miatt sem tehető megkülönböztetés az egyes személyek között, pl. attól függően, hogy egy adott államon belül más nemzethez (nemzetiség) tartozónak vallja magát, vagy sem. A *felekezet szerinti különbségtétel* tilalma két szempontból közelíthető meg: egyrészt azért sem lehet különbséget tenni, hogy valaki tartozik-e felekezethez, vagy nem, másrészt az egyes felekezetek, vallások között sem tehető különbség. Ez nem jelenti azt, hogy közjogi szempontok ne ítélnének meg másképpen egyes vallásokat, egyházakat (pl. az ahhoz tartozók száma szerint).

A *negatív diszkrimináció tilalmát* nem csak a Ptk. mondja ki: az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 6. cikke szerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogalanyiságát bárhol elismerjék, illetve az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 20. cikk 2. pontja és 26. cikke kimondja, hogy a törvény előtt minden személy egyenlő, és minden megkülönböztetés nélkül joga van egyenlő törvényes védelemre. Ezért törvénynek kell tiltania bármilyen megkülönböztetést, mint amilyen például a faj, cím, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy más helyzet alapján történő megkülönböztetés.

Az Alaptörvény a XV. cikkében kimondja, hogy a törvény előtt mindenki egyenlő, és minden ember jogképes. Az alapvető jogokat mindenkinek, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítani kell. A nők és a férfiak egyenjogúak [l. Alaptörvény XV. cikk (1)–(3) bek.]. A jogegyenlőség és a negatív diszkrimináció tilalma azonban nem jelenti azt, hogy a jog a tényleges egyenlőség megvalósítása érdekében ne lehetne ‘pozitív diszkriminációt’ alkalmazni. Magyarország külön intézkedésekkel segíti az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás megvalósulását, és védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket [Alaptörvény XV. cikk (4)–(5) bek.]. A ‘*gyengébb fél*’ védelme a polgári jogviszonyokban is megjelenik (pl. a családjog vagy a fogyasztóvédelem területén).

Az ember jogképessége feltételhez nem köthető, azaz *feltétlen*. A jogképesség az embert pusztán emberi lényénél fogva megilleti, nem kell hozzá más kritériumot teljesítenie. Az embert megillető jogképesség tartalma szerint elvont (absztrakt) lehetőség, hogy polgári jogviszony alanyává válhasson. A jogképesség megszerzéséhez az ember részéről semmiféle külön tulajdonságra vagy teljesítményre

– értelmi fejlettségre, nyilatkozatra, akaratra stb. – nincsen szükség, az például a teljesen öntudatlan embert és az életképtelen újszülöttet is megilleti.¹⁰

Az ember jogképessége *korlátlan*. A jogképesség elvileg minden jog gyakorlására feljogosít, bár ez nem zárja ki annak lehetőségét, hogy bizonyos jogosultságok, elsősorban közjogi szabályozással, csak egyes személyeket illethessenek meg. A szerzőképesség bizonyos, jogszabályi háttérrel alátámasztott korlátozását valójában nem tekinthetjük a jogképesség korlátjának (ezzel kapcsolatban megoszlanak a jogirodalmi nézetek). A jogképességet korlátozó jognyilatkozat *semmiss* [1. Ptk. 2:1. § (2) bek.]. A jogképesség korlátozásának tilalma kógens rendelkezés, azaz a felek nem térhetnek el ettől megállapodással, de még maga a jogosult sem korlátozhatja érvényesen saját jogképességét. A törvény tiltja, hogy bárki a jogképessége korlátozására irányuló jognyilatkozatot tegyen (pl. arról szerződést kössön, vagy egyoldalú nyilatkozatot tegyen). Természetesen a jogképességet kizáró jognyilatkozat is semmiss.

3. Az ember jogképességének kezdete, a fogantatás vélelme

Az ember jogképességét a Ptk. az 1959-es Ptk.-val azonos módon rögzíti, azaz a jogképesség az embert, ha élve születik, fogamzásának időpontjától megilleti (viszszamenőleges hatállyal). A gyámhatóság – kérelemre vagy hivatalból – gyámot rendel a magzat részére, ha az a magzat jogainak megóvása érdekében szükséges.¹¹ Az élve született ember tehát fogamzásának időpontjától, azaz a születése napjától visszafelé számított háromszázadik naptól jogképes [1. Ptk. 2:2. § (2) bek.]. Élve születettnek kell tekinteni még akkor is, ha az élő magzat vagy csecsemő nem életképes, vagy esetleg a születés után közvetlenül meghal. Az igazgatási és a polgári jog szabályai itt tehát összhangban vannak. A születés tényét születési anyakönyvi kivonattal igazolják.¹² Mivel a jogalkotó bizonytalanság esetén elsősorban a méh-

¹⁰ KÖRÖS–MAKAI i. m. (7. lj.) 77.

¹¹ Részletesen I. SZIKORA Veronika: A Ptk. 2:4–2:7. §-hoz fűzött kommentárja. In: OSZTOVITS András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. Budapest, Opten, 2014. 1. kötet, 104–107. L. még BARZÓ Tímea: Családjog és az új Ptk. In: GRAD-GYENGE Anikó (szerk.): *Egy új korszak hajnalán: Konferenciakötet az új Polgári Törvénykönyv tiszteletére*. Budapest, KGRE, 2013. 55–77.; BARZÓ Tímea: Az ember mint jogalany. In: BARZÓ Tímea – PAPP Tekla (szerk.): *Civilisztika*. Budapest, Dialóg Campus, 2018. 1. kötet, 103–118.

¹² BACSÓ Jenő: A jogképesség és a cselekvőképesség kérdései a Polgári törvénykönyv tervezetében. *Jogtudományi Közlöny*, 1958/3–4., 83. Bacsó leiratában olvashatjuk, utalva az 1959-es Ptk. indokolásának azon megállapítására, mely szerint „a jogképesség nem a méhmagzatot, hanem – feltételeken – az embert illeti meg, eldönti azt a vitát is, amely abban állott, hogy a jogképesség az embert vagy a méhmagzatot illeti-e meg.”

magzatot kívánja védeni, a lehető legkorábbi időpontra teszi a fogantatás időpontját (megdönthető vélelem). A vélelem megdöntése és az ellenkező bizonyítása leginkább orvosi szakkérdés a jogi helyzet tisztázásában, bizonyítania annak kell, aki a vélelem szerinti fogantatási időpontot vitatja.¹³

4. A méhmagzat jogi státusza

4.1. A méhmagzat jogképessége

A méhmagzat jogképességével kapcsolatban már évtizedekkel ezelőtt nézőpontkülönbség és vita alakult ki. Az eltérő álláspontok gyökerei messze túlnyúlnak a jog területén. A Ptk. nem ad pontos választ arra, hogy a magzat embernek tekinthető-e. A 64/1991. (XII. 17.) AB határozat nem döntötte el a méhmagzat jogalanyiságáról folytatott vitát. Leszögezte ugyan, hogy az emberi élet nem a születés, hanem a fogantatás és a halál között képez szerves egységet, azonban a magzat emberként való elismerését nem tartalmazta. A döntés a Ptk. azon megoldását sem tartotta aggályosnak, amely függő jogi helyzetet teremtett a méhmagzat jogalanyiságára vonatkozóan.

A jogképesség az embert a fogamzásától kezdve olyan jogok tekintetében is megilleti, amelyek még a megszületése előtt keletkeztek. A magzat lehet például megajándékozott, egy életbiztosítás kedvezményezettje, örökös stb. Ez függő jogi helyzetet teremt, amely a születésig tart, a tényleges életképesség a jogképességnek nem feltétele.¹⁴ Lábady a méhmagzat jogalanyiságát ontológiai megközelítéssel vizsgálja, és az ehhez kapcsolódó bírói gyakorlatot kristálytiszta érvelés mellett, kritikái éllel tárja fel. Mindezt tudományos igényességgel, nemzetközi összehasonlítással és nagy gyakorlati háttérrel ötvözi írásaiban.¹⁵ Több írásában rávilágított az egyes bíróságok nem egységes gyakorlatára, a magzat személykénti elismerésének eltérő megközelítésű álláspontjaira, és arra is, hogy a bírói gyakorlatban „elmozdulás [látszik] a magzat személyként való elismerése irányában”. Rámutatott, hogy azokban az esetekben, ahol a magzat genetikai hibával terhelt fogant vagy teratológiai ártalom miatt fogyatékossgal született meg, „a Legfelsőbb Bíróság gyakorlata következetesen elismerte a fogyatékos gyermek saját jogú kártérítési igényét az orvossal vagy az egészségügyi intézménnyel szemben”.¹⁶

---

¹³ HAVASI i. m. (9. lj.) 45–64.

¹⁴ Uo., 45–64.

¹⁵ L. pl. LÁBADY (3. lj.) 141–166.; LÁBADY Tamás: Az élet szolgálata napjaink Európájában. *Iustum Aequum Salutare*, 2015/4., 139–152.; LÁBADY Tamás: „Szabadságra elhivatva az életért”. *Iustum Aequum Salutare*, 2006/3–4., 43–46.

¹⁶ LÁBADY i. m. (3. lj.) 142.

A nem egységes gyakorlat kiküszöbölésére minden bíróságra kötelező jogegységi határozat (1/2008. Polgári jogegységi határozat) döntötte el, hogy „[a] genetikai, teratológiai ártalom következtében fogyatékossgal született gyermek a saját jogán nem igényelhet kártérítést (...) amiatt, hogy a[z] (...) anyja nem élhetett a terhességmegszakítás (...) jogával”. A családok védelméről szóló törvény szerint a magzat életét fogantatásától kezdve nemcsak védelem, de tisztelet is megilleti [2011. évi CCXI. tv. 3. § (1) bek.], amely általában csak személyekhez tapad. Lábady cikkében megállapítja, hogy „a jog – hacsak apró lépésekben is – de azért mégiscsak a magzat emberi személy voltának elismerése felé halad, amely – ha ez egyszer bekövetkezik – nagyobb horderejű változás lesz a jogfejlődésben, mint a rabszolgák felszabadítása volt.”¹⁷ Lábady ítélőtáblai kollégiumi véleménnyel, nemzetközi jogösszehasonlítással készült tanulmánnyal igazolta,¹⁸ hogy „a Legfelsőbb Bíróságnak ez az álláspontja etikailag, morálisan, társadalmilag és jogilag is elfogadhatatlan és tarthatatlan. A természetnél fogva fogyatékos gyermek – az ítéletek szerint – lényegében azért jogosult kártérítésre, mert megszületett, vagyis ez a gyakorlat a prenatális eutanáziát intézményesíti és legitimálja, implicite kimondva azt is, hogy a nemlét jobb, értékesebb a fogyatékos létnél. Ez azonban nyilvánvalóan abszurd.”¹⁹ Feltehetően Lábady hatására később a Kúria álláspontja is megváltozott – eszerint sem minősítheti a jog(gyakorlat) az életet kárnak.

A 11/2015. számú polgári elvi határozat szerint „az egészségügyi szolgáltató felel a szülőknek azokért a káraiért, amelyek azért következtek be, mert a magzat genetikai rendellenességét nem ismerték fel, és ezáltal megfosztották az anyát az önrendelkezési joga, a szülőket a családtervezési joguk gyakorlásától”, emellett a szülők jogosan léphetnek fel a vagyoni károk körében a felnevelési költség igényével is, amely indokoltan jelenik meg a károsodottan született gyermek felnevelésekor.²⁰ Azonban azt is kijelentette, hogy „az egészséges létből és a fogyatékossgból eredő költségek elkülönítésének nincs jogi alapja”.

---

¹⁷ Uo.

¹⁸ Előterjesztés a Pécsi Ítélőtábla Polgári Kollégiumának ülésére a fogyatékossgal született gyermek saját jogú kártérítési igénye tárgyában, http://www.pecsiitlotabla.webzona.hu/docs/szakmai/polgari/2006_4.pdf, 1–39. Az újabb bírói gyakorlatról l. BARZÓ Tímea: A sérelemdíj alkalmazásának új dimenziói az egészségügyi kártérítési perekben. *Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, 2017, 202–220. A cikk az egészségügyi szolgáltatásokkal összefüggésben keletkezett kárigények alapjául szolgáló jogszabályi rendelkezések fejlődését mutatja be, kitér az új Ptk. hatálybalépése folytán felmerülő jogalkalmazási kérdésekre, a nem vagyoni kártérítés alkalmazása során kialakult bírói gyakorlat bemutatására, valamint a sérelemdíj bevezetésével felmerülő elméleti és gyakorlati problémákat is taglalja.

¹⁹ LÁBADY i. m. (3. lj.) 142.

²⁰ L. még PRIBULA László: A terhességmegszakítás jogának sérelme és a fogyatékos gyermek felnevelésének költségei. *Med. et Jur.*, 2017/2., 10–14.

Az asszisztált humán reprodukciós eljárások során az anya testén kívül létrehozott embriók jogképességét speciális szabályozással oldották meg a jogalkotók. Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (Eütv.) különbséget tesz az embrió és a magzat között. Az Eütv. 165. §-a szerint „embrió: minden élő emberi embrió a megtermékenyítés befejeződése után a terhesség 12. hetéig”; magzat „a méhen belül fejlődő emberi lény a terhesség 12. héttől”. E fogalmi megközelítésnek megfelelően az Eütv. a magzat jogi fogalmának elemévé teszi, hogy az a méhen belül fejlődjék, így az asszisztált reprodukciós eljárások során az anyatesten kívül létrehozott embrió jogképessége az anyaméhbe történő beültetéstől kezdődik.²¹ A jogképességgel kapcsolatban a kodifikációs előmunkálatok során változtatási igény nem merült fel. Azt a szerkesztőbizottsági javaslatot, miszerint a méhmagzat védelmére személyiségi jogai veszélyeztetése esetén is kirendelhető legyen egy arra feljogosított személy, rövid időn belül elvetették. Néhány bírói ítélet csak a vagyoni jogok sérelmének védelmére látott lehetőséget.²²

4.2. A magzat érdekeinek védelme (gyámrendelés)

A születendő gyermek jogainak védelmét – szükség esetén – a jogalkotó gyámrendelésével biztosítja.²³ Az új Ptk. már kifejezetten magzatként nevesíti a jogvédelem célcsoportját [I. Ptk. 2:3. § (1) bek.]. A gyám kirendelése minden esetben indokolt, ha a méhmagzat vagyoni, akár családjogi viszonyok alanyává válik, és például a szülők nem képesek megfelelően ellátni a méhmagzat érdekeinek törvényes képviselőjét. A Ptk. már nem emeli ki, hogy gyám kirendelésre különösen akkor van szükség, ha érdekellentét van a születendő gyermek és a törvényes képviselője között, azonban – természetesen – ez a szakasz erre is kiterjed.

Az 1959-es Ptk. a gyermek részére már annak megszületése előtt *gondnok* kirendelését rendelte, ha ez jogainak megóvása érdekében szükséges volt; ez az új Ptk. hatálybalépésével annyiban változott, hogy *gyám* rendelhető ki, pontosabban: a kiskorúak részére egységesen gyám, a nagykorúak részére gondnok jelölhető ki.²⁴ Emellett a kérelmezők köre sem változott: a magzat jogainak megóvása érde-

---

²¹ NAVRATYIL Zoltán: Észrevételek az új Polgári Törvénykönyv tervezetével összefüggésben. *Magyar Jog*, 2012/11., 690–691.

²² PETRIK Ferenc: Az új Polgári Törvénykönyv tervezeteivel kapcsolatos dilemmák. *Magyar Jog*, 2011/2., 65–76.

²³ Részletesen I. SZIKORA i. m. (11. lj.) 107–108.

²⁴ SÁRINÉ SIMKÓ Ágnes: Az új Polgári Törvénykönyv jegyzőket érintő újdonságai. *Jegyző és Közigazgatás*, 2013/2., 5.

kében szülője, nagyszülője, az ügyész és a jegyző kérheti a gyámhatóságtól gyámrendelését. Jelen írás nem tér ki részletesen a terhességmegszakítás és a méhmagzat jogainak ütköztetésére (az élethez és az emberi méltósághoz való jog – önrendelkezéshez való jog).²⁵

5. A jogképesség megszűnése

A halállal a jogképesség véglegesen és visszavonhatatlanul megszűnik (I. Ptk. 2:4. §).²⁶ A halál időpontjának megállapítása kiemelten fontos, hiszen ezzel az időponttal az elhunyt személy jogai és kötelezettsége jogutódjára száll át, kivéve azokat, amelyek a halállal megszűnnek. A halál időpontja egyben a hagyaték megnyílásának időpontja is. A halál tényének, beállta időpontjának meghatározása orvosi szakkérdés. A halál bekövetkezését halottvizsgálattal kell megállapítani, amely minden olyan körülményre kiterjed, amely a halál bekövetkezése tényének, módjának (természetes módon bekövetkezett vagy rendkívüli halál) és okának megítéléséhez szükséges [Eütv. 217. § (1) bek.]. A jogképesség megszűnése – *ipso iure* – a halállal következik be, azonban a halál bekövetkeztét igazolni kell. Jelen tanulmány nem terjed ki az eutanázia témakörének vizsgálatára, amely Lábady szakirodalmi munkásságában – a méhmagzat jogképességének vizsgálatához hasonlóan – nemcsak tudományosan alátámasztott, hanem annál jóval szélesebb aspektusban értékelt.²⁷

---

²⁵ BH1998. 372.; KULCSÁR Judit: A jogképesség és cselekvőképesség szabályai, elméleti megközelítése a kiskorúak tekintetében. *Themis*, 2015/2., 145.; a szakirodalomból l. még pl. LOVÁSZY László Gábor: Rövid elmélkedés a modern abortusz-paradoxonról a magyar alkotmányozás fényében az állam életvédelmi kötelezettsége szempontjából. *Európai Jog*, 2010/5., 3–12.; CZINE Gáspár: Az abortusz és a jogi szabályozás lehetősége. *Magyar Jog*, 1992/2., 80–82.; JOBBÁGYI Gábor: A terhességmegszakítás orvosi-egészségügyi-genetikai okairól. *Magyar Jog*, 2012/9., 544–546.; JOBBÁGYI Gábor: A méhmagzat jogi helyzete és védelme. A terhességmegszakítás ellen az ókori és középkori jogokban. *Magyar Jog*, 1993/1., 9–17.; JOBBÁGYI Gábor: A méhmagzat jogállása, életjoga s védelme a terhességmegszakítás ellen. *Magyar Jog*, 1993/8., 475–482.

²⁶ A jogképesség megszűnéséről részletesen l. SZIKORA i. m. (11. lj.) 108–126.

²⁷ L. még a témában MEZEY Barna: Még egyszer az eutanázia jogi megítéléséről. *Jogtudományi Közlöny*, 1982/4., 307–312.; JOBBÁGYI Gábor: Eutanázia – egy élő probléma polgári jogi szempontból. *Jogtudományi Közlöny*, 1981/11., 949–958.

6. Két évszázadnyi visszatekintés – jogképesség a Magánjogi törvénykönyv javaslatának tervezeteiben

Minden ember jogképes. Ez a ma már evidensnek számító ténymegállapítás nem minden korra volt jellemző.²⁸ Rövid történeti visszatekintésünk a Magyar általános polgári törvénykönyv tervezetét nyúlik vissza. A tanulmány egésze (a korábbi fejezetek) az új (és az 1959-es) Polgári Törvénykönyv rendelkezéseihez kapcsolódik. Ezen időkoron belül a jogképesség minden embert megillető jogi ténynek tekinthető.²⁹ Az egységes, kódexbe foglalandó magyar magánjog iránti igényt 1791-ben már törvény írta elő. A tulajdoni rend átalakítására vezető eredmények egyes törvényekben időközben testet öltöttek (1825, 1836, 1844), de az 1848:XV. törvény-cikkben még mindig törvény szintű norma szólt a magánjogi törvény megalkotásának szükségességéről. Újfajta kodifikációs irányzat került előtérbe az 1880-as évek második felétől kezdve, és 1895-ben megalakult egy állandó bizottság, amely 1900-ra elkészítette az első magyar Általános polgári törvénykönyv tervezetét.³⁰

A polgári törvénykönyv I. szövegváltozata ötkötetes indokolással jelent meg, és nyilvánvalóan magán viselte az akkor friss Bürgerliches Gesetzbuch és részben a svájci jog hatását. Ez azonban nem lett jogforrás, akárcsak a II. (1913), III. (1914) és IV. (1916) szövegváltozat sem. Az V. szövegváltozat „Magyarország Magánjogi törvénykönyvének törvényjavaslata” elnevezéssel került a képviselőház elé 1928. március 1-jén (az akkori rövidítés: MMT, ezzel azonos kifejezést takar az Mtj. rövidítés is). A Magánjogi törvényjavaslatot a felsőház nem fogadta el, ennek ellenére az 1959. évi IV. törvény elfogadásáig írott szokásjogként funkcionált.³¹ Magyarországon már az osztrák polgári törvénykönyv magyarországi hatálya idején is rendelkeztek a természetes személy jogképességéről: „Minden ember bír veleszületett, már magából az észből kivilágoló jogokkal, s ezért személynek tekintendő. Rabszolgaság vagy örök szolgaság és ezekre vonatkozó hatalom gyakorlata ezen országokban meg nem engedtetik.”³²

²⁸ L. TÓTH Lajos: Jogképesség a Magyar általános polgári törvénykönyv tervezetében. *Magyar Jogi Szemle*, 1925/7., 1–4.

²⁹ A jogképességről l. részletesen BÍRÓ György et alii: *Általános tanok és személyek joga*. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2014. II. rész.

³⁰ CSIZMADIA Andor – KOVÁCS Kálmán – ASZTALOS László: *Magyar állam- és jogtörténet*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1991. 398.

³¹ TÉRFY Gyula – TÉRFY Béla (szerk.): *Magyarország Magánjogi törvénykönyve. Törvényjavaslat*. Budapest, Grill Károly, 1948. Vö. Magyarország Magánjogi törvénykönyvének törvényhozási tárgyalásáról szóló 1931: XXII. tc.; BÍRÓ György – LENKOVICS Barnabás: *Általános tanok*. Miskolc, Novotni Alapítvány, 1998, 43.

³² *Az osztrák Általános polgári törvénykönyv mai érvényében*. Budapest, Grill Károly, 1907. 16. (Optk. 16. §).

Az Mtj. megszületését megelőző hosszú folyamat során a jogképességre vonatkozó szövegtervezetek változtak. A „Személyek” cím alatt foglaltak azt az elvet követték, hogy a tervezet ne elméleti tételeket, hanem rendelkezéseket tartalmazzon. E gondolatból kiindulva, a cím nem tett különbséget az addig szokásos természetes („természeti”) és jogi személy között. Az első cím az emberről szólt, viszont annak fogalmát nem határozta meg, de rendelkezett arról, hogy az ember születésétől fogva jogképes. Bíró Vilmos 1903-ban megjelent cikkében még úgy értelmezte, hogy „az ember születésétől fogva jogképes, tehát nem születésénél fogva”. Arra mutatott rá, hogy a jogképesség a születéstől kezdődőleg áll be, így a még meg nem született méhmagzat jogképessége kizártnak tekinthető. Emellett megjegyezte, rávilágítva a szabályozás ellentmondására, hogy a tervezet 473. §-a szerint „a gyámhatóság a méhmagzat képviselőjére gondnokot rendelni van hivatva”, a tervezet 1794. §-a pedig

„a méhmagzatot, ha élve születik – tehát feltételesen –, jogképesnek ismeri el, nézetem szerint nem volna fölösleges az 1. § eme rendelkezését valamiként legalább vonatkozásba hozni a fent hivatkozott két §-sal, melyek a gyámság és gondnokság, illetve az örökösödésről szóló részekben fordulnak elő, mert ezek szerint a méhmagzat is – feltételesen bár – jogképességgel bírónak van elismervé.”³³

Egy későbbi bizottsági jelentésben már azt láthatjuk, az Első részben, a „Személyi jogállás” cím alatt, az Mtj. 1. §-ához 2. bekezdést beiktatva, a méhmagzat feltételes jogképességére vonatkozóan, az ember mellett jogképesnek ismerte el a méhmagzatot is abban az esetben, ha az élve született meg.³⁴ A Jelentésben leírtak szerint az, hogy az embert a születésétől kezdve illeti meg a jogképesség, „részben felesleges, részben nem egészen helyes rendelkezés”. Felesleges, mert az ember fogalma már magában hordozza, hogy a teljes jogképesség csak a végbement születéssel illeti meg, ember alatt csak ezt lehet érteni.³⁵ Nem egészen helyes, mert már maga a törvényjavaslat is fenntartott bizonyos jogokat a méhmagzat élve születése esetére, amelyek még a születés előtt keletkeztek, és a méhmagzat jövődöbéli jogainak megóvására gondok kirendelésével gondoskodott. Ez közvetve elismeri azt az elvet, hogy feltételesen jogképesnek kell tekinteni a méhmagzatot, ha utóbb élve megszületik. „Hogy ez az elv a méhmagzatban már meglevő *praesumptiv* jogalany

³³ Bíró Vilmos: Jegyzetek a magyar polgári magánjog tervezetéhez. *Jogtudományi Közlöny*, 1903/19., 158.

³⁴ A képviselőház által kiküldött külön bizottságnak 1192. szám alatt előterjesztett, a Polgári törvénykönyvre vonatkozó 886. számú törvényjavaslatáról szóló jelentése. II. bizottsági jelentés. Budapest, M. Kir. Igazságügyminisztérium, 1916. Általános jelentés, 5. pont és 2. oldal.

³⁵ Uo., Általános jelentés, 18.

javára tágabb körben is érvényesülhessen, mint amely vonatkozásokban azt a törvényjavaslat különösen elismeri, kívánatos, hogy az elv egész általánosságban kifejeztessék.”

Ehhez természetesen az is kapcsolódik, hogy feltételesen nemcsak a jogokat, hanem a kötelezettségeket is magában foglalja.³⁶ Ahogyan a fent kiemelt elvéhez képest az ember fogalmának meghatározását, a tervezet úgy mellőzi a jogképesség meghatározását is, utalva arra, hogy az a „tudomány” feladata. Az embert jogképességnek ismeri el, kor, vallás, egészség vagy betegségre tekintet nélkül; „jogképes a torzszülött, az összenőtt ikrek, a hermaphroditák és adott esetben a bíróra bízta azt is, hogy ez utóbbiakra nézve nemi fejlettségük erősebb vagy gyöngébb voltára tekintettel, milyen neműnek állapíttassák meg.”³⁷

---

³⁶ Uo., 18.

³⁷ BÍRÓ i. m. (33. lj.) 158.

3. rész

Kötelmi és felelősségi jog

CSÖNDES MÓNIKA*

Előreláthatóság, okozatosság és a sérelemdíj iránti igény

Lábady Tamásra a Kauser Lipót pécsi jogászprofesszort¹ méltató gondolatok felidézésével emlékezem:

„Az alkotó és az alkotás egyaránt alá van vetve az elmúlásnak, de az is bizonyos, hogy az esetek túlnyomó részében az alkotás nagyon hosszú idővel él tovább, mint alkotója. Az alkotó és az alkotás bizonyos értelemben egység, az alkotás az alkotó személyének elválaszthatatlan organikus része. Az emberi szellem kisugárzása, emanációja mindenképpen legsajátabb sajátja személyiségének. Olyasvalami ez az egység, mint a hindu bölcsesség »karmája«. Azt tartják a hinduk, hogy az ember addig él, »karmája« addig marad fenn, ameddig vannak, akik emlékeznek rája! És van-e vajon nyomatékosabb emlékeztető, a »karmát« fenntartó valami, mint az alkotónak utána fennmaradó műve, alkotása?”²

És ha hallgatunk e hindu bölcsességre, elhihetjük: Lábady karmája hosszú ideig marad fenn. A kötetbe ajánlott tanulmányom tárgyául olyan témát választottam, amely két, Lábady számára kedves, és egész pályafutását meghatározó jogterülethez, a személyiségi jogok és a kártérítési jog területéhez kapcsolódik.

1. Problémafelvetés

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 2:52. §-ában foglaltak szerint bármely személyiségi jognak akár szerződésszegéssel, akár szerződésen kívüli magatartással történő megsértése esetén sérelemdíj követelhető. A Ptk.

---

* Egyetemi adjunktus, Budapesti Corvinus Egyetem Gazdálkodástudományi Kar.

¹ L. CSÖNDES MÓNika: Kauser Lipót karmája. In: KAJTÁR István (szerk.): *Pécsi jogászprofesszorok emlékezete 1923–2008*. Pécs, PTE, 2008. 225–245.

² SZOTÁ CZKY Mihály: Dr. Kauser Lipót – a tudós, a professzor és az ember. In: ÁDÁM Antal – BENEDEK Ferenc – FARKAS József (szerk.): *Kauser Lipót emlékkönyv*. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 100. Pécs, JPTE, 1982. 22.

2:52. §-ának (2) bekezdése a sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeinél a *különösen* fordulat mellett a sérelemdíjra köteles személy meghatározását és a kimentés módját illetően hívja fel a kártérítési felelősség szabályait. A „sérelemdíjra köteles személy meghatározása” fordulat nemcsak azért lényeges, mert egyes felelősségi alakzatok szerint a jogsértő és a sérelemdíj megfizetésére köteles személye elválhat egymástól, hanem azért is, mert a jogsértő személyének meghatározása okozatosági kérdés is – az okozatosság mint felelősségalapító feltétel vizsgálatát igényli, annak eldöntését, hogy a sérelmet kinek és mely magatartása okozta. A Ptk. 2:52. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezés „különösen” fordulatából az is következik, hogy a személyiségi jogsértés esetén előterjesztett sérelemdíj iránti igény elbírálásakor a kártérítési felelősség más szabályai is alkalmazhatók lehetnek.

A válaszadásnál kiindulópont lehet, hogy a Ptk. 2:52. § (2) bekezdésének utaló szabálya alapján – álláspontom szerint – csak annyiban alkalmazhatók a kártérítési felelősségi jogi szabályok, amennyiben arra a Ptk. a XII. cím alatt (A személyiségi jog megsértésének szankciói) külön rendelkezést nem tartalmaz. Amit tehát a szankcionálást illetően a jogalkotó a Ptk. XII. cím alatt külön szabályozott, annál a kártérítési felelősségi jog szabályai nem hívhatók fel. A személyiségi jogok általános védelmét deklaráló Ptk. 2:42. §-át Petrik Ferenc úgy értékeli, hogy „[e] parancsban kifejezésre jut minden jogsértő magatartás tilalma és minden ilyen magatartás jogellenessé nyilvánítása”,³ és ahogy azt Landi Balázs hangsúlyozza: „a személyiségi jogok megsértése önmagában (objektíve) jogellenességre vezet.”⁴ Kiemelendő, hogy a Ptk. 2:52. §-a alapján a norma tényállási elemei a jogsértő, nem pedig a károkozó, a (személyiségi jogában meg)sértett, nem pedig a károsult, a személyiségi jogot sértő magatartás, nem pedig károkozó magatartás, továbbá a (nem vagyoni) sérelem, nem pedig a kár.

A kártérítési felelősségi jogi szabályok felhívhatóságát ezen túl meghatározza az is, hogy a sérelemdíj a személyiségi jogok megsértésének önálló vagyoni szankciója lett, ekként a kár fogalmába (Ptk. 6:522. §) már nem tartoznak bele a személyiségi jogot sértő magatartással okozott nem vagyoni sérelmek. Következésképpen – ahogy erre Molnár Ambrus rámutatott – vannak a kártérítéssel összefüggő olyan jogintézmények, amelyek a sérelemdíjra annak eltérő jogi természete miatt nem alkalmazhatók. Molnár álláspontja szerint ilyen jogintézmény a teljes kártérítés elve, a kármegosztás, a káron szerzés, valamint a *residuum*, szurrogátum.⁵ A kár megtérítésére irányadó szabályok közül – a fent kifejtettek szerint a Ptk.

³ PETRIK Ferenc: A 2:42. §-hoz fűzött magyarázat. In: WELLMANN György: *Az új Ptk. magyarázata. I/VI. Bevezető és záró rendelkezések, Az ember mint jogalany, Öröklési jog.* Budapest, HVG-ORAC, 2018. 181.

⁴ LANDI Balázs: A személyiségsértés szankciórendszerének sajátosságai a polgári jog rendszerében – történeti visszatekintéssel. *Jogtudományi Közöny*, 2014/2., 100–101.

⁵ MOLNÁR Ambrus: A sérelemdíj elméleti és gyakorlati kérdései. *Kúriai Döntések*, 2013/7., 747.

6:522. és 6:525. §-ain túl – álláspontom szerint nem alkalmazhatók azok, amelyek szorosan a kárfogalomhoz kapcsolódnak (pl. Ptk. 6:527–6:531. §, Ptk. 6:534. §). Ugyanakkor a sérelemdíj iránti igény elbírálásakor a bíróságok alkalmazhatónak tartották a kártérítési felelősség általános szabálya és közös szabályai (Ptk. 6:518–6:534. §) közül a közös károkozás szabályait (Ptk. 6:524. §),⁶ valamint a kártérítés esedékességére vonatkozó rendelkezést (Ptk. 6:532. §).⁷ Véleményem szerint szintén ilyennek minősülhet a károkozásért való felelősség korlátozásáról és kizárásáról szóló szabály (Ptk. 6:526. §), valamint a bűncselekménnyel okozott kár esetére irányadó elévülési rendelkezés [Ptk. 6:533. § (1) bekezdés].

A tanulmány témája szempontjából megválaszolandó kérdés az – a Ptk. 2:52. § (2) bekezdésében foglalt utaló szabályra tekintettel –, hogy ha a személyiségi jogot szerződésszegéssel sértették meg, akkor a Ptk. 6:143. § (2) bekezdése szerinti előreláthatóság, ha pedig szerződésen kívüli magatartással sértették meg, akkor a Ptk. 6:521. §-a szerinti előreláthatóság alkalmazható-e. A kérdéssel összefüggésben érinteni szükséges az okozatosság és az előreláthatóság egymáshoz való viszonyát is. Az ok-okozati összefüggés fennállásáról (vagy fenn nem állásáról) való döntés pedig feltételezi annak ismeretét is, hogy mire vonatkozik az oksági kapcsolat vizsgálata, ami elvezet ahhoz a kérdéshez, hogy a Ptk. 2:52. §-a alapján a sérelemdíj megítélésének mi a jogalapja: a személyiségi jogsértés vagy a nem vagyoni sérelem (hátrány).

2. A nem vagyoni kártérítés és a sérelemdíj – mikor jár?

A jogalkotó a személyiségi jogsértések pénzbeli elégtétellel való szankcionálását a Ptk. Második könyvében, a személyiségi jogok megsértésének jogkövetkezményei között helyezte el, és ezzel együtt megszüntette a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (1959-es Ptk.) jogalkalmazási nehézségekkel terhelt és komoly elméleti vitákkal kísért nem vagyoni kártérítés, valamint közérdekű bírság intézményét. A Ptk. javaslatának miniszteri indokolása rögzíti, hogy „[a] Javaslathoz szerinti változás – az elméleti és dogmatikai tisztánlátás előmozdítása mellett – hatékonyabb védelmet biztosít a személyiségi jogaiban sértett számára, mivel a sé-

---

⁶ L. a Fővárosi Ítéltábla Pf.21026/2018/4. számú határozatát. Ugyanakkor a Fővárosi Ítéltábla Pf.21.351/2018/4. számú határozatában nem értett egyet a felperes azon álláspontjával, miszerint a jóhírnév, illetve a becsület megsértése egyetemlegesen is megvalósítható.

⁷ ÍH2017. 146., 1. továbbá a Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiuma 1/2013. (VI. 17.) számú határozatával elfogadott kollégiumi véleményének 3. pontjához („[a] nem vagyoni kártérítés, illetve sérelemdíj követeléséhez való jog érvényesítésének időelőltisége kizárt”) fűzött indokolást, <https://fovarosiitelotabla.birosag.hu/20130530/polgari-kollegium>

relemdíj megállapításához a bíróságnak nem kell a sértett oldalán bekövetkezett hátrányt kutatnia, illetve a sértettnek azt bizonyítania.”

2.1. A nem vagyoni kártérítés jogalapja és funkciói

Az 1959-es Ptk. 354. §-ába az 1977. évi IV. törvénnyel beiktatott nem vagyoni kártérítés a személyhez fűződő jogok megsértéséért járó felelősségi alakzatként, vagyoni jogi (kártérítési jogi) jogintézményként került kodifikálásra. A nem vagyoni kárról mint kárfajtáról az Alkotmánybíróság a 34/1992. (VI. 1.) AB határozatában, amelynek előadó bírója Lábady volt, elvi élel mondta ki, hogy „a nem vagyoni kártérítés intézménye a kártérítési jogon belül nem is értelmezhető, mert itt nincs vagyoni kár, és ezért nem lehet szó »teljes«, illetőleg »nem teljes« kártérítésről sem” [34/1992. (VI. 1.) AB határozat, Indokolás, III. 4.2. pont]. Az Alkotmánybíróság indokolása szerint:

„A nem vagyoni károk ugyanis vagyoni mércével megmérhetetlenek. (...) A nem vagyoni károknak pénzbeli egyenértékük voltaképpen nincs is, így azok szoros értelemben vett megtérítéséről nem is lehet szó. A pénzbeli kártérítésnek a nem vagyoni károknál az a funkciója, hogy az elszenvedett sérelem hozzávetőleges kiegyensúlyozásáról olyan vagyoni szolgáltatás nyújtásával gondoskodjon, amely az elszenvedett sérelemért körülbelül egyenértékű másnemű előnyt nyújt. Így a polgári jogi felelősség szempontjából a nem vagyoni kártérítés legfeljebb a vagyoni kár fikciós esete” [34/1992. (VI. 1.) AB határozat, Indokolás, III. 2. pont].

A jogalkotó a 34/1992. (VI. 1.) AB határozatban foglaltak ellenére fenntartotta azt a korábbi szabályozási megoldást, amely a nem vagyoni kárt – az 1959-es Ptk. deliktualis fejezetében szabályozva – önálló kárfajtának tekintette. Az 1993. évi XCII. törvény 40. § (4) bekezdése az 1959-es Ptk. 354. §-ának az Alkotmánybíróság által meg nem semmisített szövegrészét – 1993. november 1. napjától kezdődően – hatályon kívül helyezte, a szabályozást pedig az 1959-es Ptk. 355. § (1) bekezdésében kiegészítette azzal, hogy „[a] kárért felelős személy köteles (...) a károsult vagyoni és nem vagyoni kárát megtéríteni”, a (4) bekezdésben foglalt rendelkezés pedig nem változtatott, amely szerint „kártérítés címén (...) azt a kárpótlást vagy költséget kell megtéríteni, amely a károsultat ért vagyoni és nem vagyoni hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges”.⁸

---

⁸ Az Alkotmánybíróság indoklására figyelemmel értékelte a nem vagyoni kártérítés intézményét a jogirodalom is. Fézer Tamás mutatott rá, hogy mivel arra sincs esély, hogy az immateriális kárt helyre lehessen állítani, épp a reparatív funkció üresedik ki, és válik tarthatatlanná. L. FÉZER Tamás: *Az erkölcsi károk megtérítése de lege lata és de lege ferenda*. PhD-értekezés. Miskolc, 2008. 78.; FÉZER Tamás: *Felelősség a személyhez fűződő jogok megsértéséért – sérelemdíj (nem vagyoni kártérítés)*. In: FÉZER Tamás (szerk.): *A kártérítési jog magyarázata*. Budapest, CompLex, 2010. 291.

A nem vagyoni kártérítésre irányadó tételes jogi rendelkezés e keretjellege azáltal a következménnyel járt, hogy a bírói gyakorlatra hárult a nem vagyoni kártérítés fogalmának, alkalmazási feltételeinek és az összepszerűség megállapításának alapjául szolgáló szempontoknak a meghatározása. A Baranya Megyei Bíróság Polgári és Közigazgatási Kollégiumának „A nem vagyoni kártérítés a polgári és a munkaügyi perekben” tárgyban született előterjesztése⁹ – amelyet Gátos György kollégiumvezető és Lábady tanácselnök terjesztett elő – olyan kérdésekkel foglalkozott a nem vagyoni kártérítés gyakorlatát illetően, mint a nem vagyoni kártérítés jogalapja, funkciói és összepszerűsége. Az előterjesztés a vizsgált ügyek kapcsán rámutatott, hogy az 1990-es évek joggyakorlata divergált a tekintetben, hogy önmagában a személyiségi jog megsértésének a megállapítása megteremti-e a nem vagyoni kártérítés megítélésének jogalapját.

A kollégium I. számú Véleménye – az 1959-es Ptk. szabályozásának talaján állva – amellett foglalt állást, hogy „a személyiségi jogsértés nem váltja ki feltétlenül a szankció alkalmazását, ahhoz többlettényállás szükséges”. Az indokolás szerint ugyanis a tételes jogi rendelkezések az immateriális kártérítést nem fájdalomdíjként, hanem a deliktuális jogban elhelyezett szankcióként szabályozzák. A kollégiumi vizsgálat arra mutatott rá, hogy a jogintézmény funkcionális vizsgálatának¹⁰ segítségével meghatározható az a többlettényállási elem, amely a jogkövetkezmény alkalmazását már indokolja.¹¹ A kollégium III. számú Véleménye a nem vagyoni kártérítés egyik feladatáknak a kompenzációt jelölte meg: „a tönkretett életlehetőségeket helyettesítő, kiegyensúlyozó, az elveszett helyett másnemű előnyt nyújtó” funkciót,¹² a IV. számú Vélemény pedig hozzátette az elégtételadást. Az előterjesztés szerint az elégtétel „a jogsértés súlyához igazodó becsült összegű büntetés”, amelynek lényege a sérelem magánjogi megtorlása, és a sérelmet szenvedett kiengeztelése. Az előterjesztés hangsúlyozta, hogy bár ez utóbbit a Legfelsőbb Bíróság több eseti határozata is elismerte, az „megfelelő elvi kifejtés, következetes és állandó gyakorlat hiányában nem vált bírói joggá”, és „[m]intha pedig a vonatkozó tételes jogi szabály kártérítésről rendelkezik, a bíróságoknak ezen az alapon nincs hivatkozási alapjuk az elégtétel funkció alkalmazására”.

---

⁹ Előterjesztés „A nem vagyoni kártérítés a polgári és a munkaügyi perekben” tárgyú, a Baranya Megyei Bíróság Polgári és Közigazgatási Kollégiumának 2000. november 17-én megtartott kollégiumi ülésére. *Bírósági Döntések Tára*, 2001/2., 5–31.

¹⁰ A kérdés elvi megalapozását illetően l. SÓLYOM László: A nem vagyoni kártérítés a mai polgári jog értékrendjében. *Jogász Szövetségi Értekezések*, 1987/3., 11–6.; SOLT Pál: A nem vagyoni kártérítés egyes kérdései a Legfelsőbb Bíróság polgári ítélezésében. *Jogász Szövetségi Értekezések*, 1987/3., 44–49.; LÁBADY Tamás: A nem vagyoni kártérítés funkciói. *Biztosítási Szemle*, 1991/11–12., 4–16.; LÁBADY Tamás: *A nem vagyoni kártérítés újabb bírói gyakorlata*. Budapest, ELTE, 1992.

¹¹ Előterjesztés i. m. (9. l.) 8–12.

¹² Uo., 16–20.

Ettől függetlenül a kollégiumi vélemény amellettt foglalt állást, hogy – ilyen esetekben – a nem vagyoni kártérítés lehet az elégtételadás megfelelő módja. A kollégium IV. számú Véleménye szerint:

„[A] nem vagyoni kártérítés lehet az elégtételadás megfelelő módja, ha a bíróság úgy ítéli meg, hogy a megvalósított személyhez fűződő jogsértés szankcionálására a Ptk. szerinti egyéb jogkövetkezmények nem elegendők, noha a jogsértés nem valósított meg olyan hátrányt, amely a nem vagyoni kártérítés kompenzációs funkciójával csökkenthető vagy kiegyenlíthető volna. Erre általában akkor kerülhet sor, ha a jogsértés súlya és a jogsértés felróhatóságának a foka ezt indokolja.”¹³

Az előterjesztésben hivatkozott bírói döntések tanúsága szerint bűncselekmény útján okozott sérelmek, különböző becsületsértési tényállások, különösen a sajtó által elkövetett megaláztatások és rágalalmazások esetén érvényesülhet az elégtételadás funkció.¹⁴

Lábady az 1959-es Ptk. hatálya alatt kialakult gyakorlatot úgy értékelte, hogy „[a] bíróságok keresték a vagyoni kárfogalom analóg megfelelőjét a személyiségi viszonyokban, és ezt a személyiségi jogok megsértésével összefüggő hátrány keletkezésében találták meg”. Lábady szerint ennek a tételes jogi megalapozottságát a bírói gyakorlat az 1959-es Ptk. 355. § (4) bekezdésének „a nem vagyoni hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges” fordulatára támaszkodva követelte meg a sérelmet szenvedett féltől.¹⁵ Vékás Lajos az 1959-es Ptk. ítélezési gyakorlatát értékelve arra a következtetésre jutott, hogy három megközelítési módot lehet beazonosítani abban a kérdésben, hogy a bíróságok mennyiben követelték meg a nem vagyoni kártérítésre kötelezés feltételeként a külvilág számára is felismerhető hátrány bizonyíthatóságát. Volt olyan álláspont, amely szerint a nem vagyoni kártérítés megítéléséhez a személyiségi jogaiban megsértett személynek hátrányt kellett bizonyítania (EBH2000. 302., EBH2000. 191., BH2000. 5.194.).¹⁶

---

¹³ Uo., 20–24.

¹⁴ Uo., 22.

¹⁵ LÁBADY Tamás: Sérelemdíj *versus* nem vagyoni kártérítés. *Állam- és Jogtudomány*, 2016/1., 41.; korábban ugyanígy LÁBADY Tamás: A személyhez fűződő jogok megsértésének szankciói. In: VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, CompLex, 2008. 174.

¹⁶ A BH2002. 1.24. számú eseti döntés szerint a személyhez fűződő jog megsértése önmagában csak a jogellenes magatartás megállapítására ad alapot, de a sérelmet szenvedő fél nem vagyoni kártérítést csak akkor igényelhet, ha bizonyítja olyan hátrány bekövetkezését, amely indokolja a nem vagyoni kárpótlás megállapítását (l. még BH1997. 3.127, BH1997. 9.435., BH2001. 1.12). Az állandó ítélezési gyakorlat szerint a szabadságelvonás önmagában is megalapozza a nem vagyoni kárpótlás iránti igényt (BH1998. 2.82, BH2002. 5.186; l. még BDT2007. 371., BDT2007. 1566.).

A bírói gyakorlat azonban azzal szembesült, hogy a hátrány bizonyítása gyakran további lelki megrázkódtatással jár, illetve megalázó helyzetet teremt, ezért kialakult egy olyan jogalkalmazási irány, amely a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (1952-es Pp.) 163. §-a szerinti köztudomású ténynek tekintette a személyiségi jogsértésből fakadó hátrányt (BH1996. 6.304., BDT2012. 2766.).¹⁷

Az ítélkezési gyakorlatban harmadikként megjelent egy olyan nézet is, amely a nem vagyoni kártérítés megítéléséhez nem kívánta meg a hátrány bizonyítását, hanem a hátrányt, illetve annak súlyosságát a nem vagyoni kártérítés mértékének megállapításánál vette figyelembe (EBH2006. 1398., BH2011. 9.248.).¹⁸ Lábady szerint az ítélkezés ellentmondásossága éppen abból fakadt, hogy – a törvény intenciójának megfelelően –:

„[A] bíróságok kártérítésben gondolkodtak, holott a kár a magánjogban fogalmilag vagyoni, amely pénzben kifejezhető, tipikusan összecszerűen is meghatározható vagyoni hátrány. A személyiségi jogsérelem okozta, és a kívüllág számára is érzékelhető hátrány keresésében így a bíróságok folyamatosan beleütköztek a személyiségi jogsérelem és a kárfogalom diszkrpanciájába. A nem vagyoni sérelmek ugyanis vagyoni mércével megmérhetetlenek, vagyonilag nem is kifejezhetőek, vagyis összecszerűen nem határozható meg, következésképpen kiegyenlíthetetlenek.”¹⁹

A személyiségi jogsérelmek szankcionálását megújító szabályozás értékelésekor, álláspontom szerint, éppen ezért abból helyes kiindulni, hogy a sérelemdíj bevezetésével a személyiségi jogsértések vagyoni elégtétellel történő szankcionálását a jogalkotó el kívánta szakítani a kártérítési jog hátrányközpontú, a kár bekövetkezése ‘bizonyított vagy nem bizonyított’ logikára épülő szankciórendszerétől. A sérelemdíj intézményének megalkotása és a személyiségi jogsérelmek szankcionálásának a kártérítési jogi szabályanyagából való kiemelése éppen azt célozta, hogy orvosolja a tételes jogi rendelkezésekből következő azon fogalmi képtelenséget, hogy a sérelmet szenvedett féltől a kártérítési jog dogmatikája és szabályai szerint követeljük meg a sérelem bekövetkezésének és annak összecszerűségének bizonyítását.

---

¹⁷ L. még a BH2002. 1.24. számú eseti döntést, amelyben a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy a személyhez fűződő jogok megsértésével összefüggő hátrányok bekövetkezését a kárigényt érvényesítő károsultaknak bizonyítaniuk kell (1952-es Pp. 164. §), a bíróságnak – utalva a BH1996. 6.304. számú eseti döntésre – csak a köztudomású tényeket kell hivatalból figyelembe vennie.

¹⁸ VÉKÁS Lajos: Sérelemdíj az új Polgári Törvénykönyvben. In: JUHÁSZ Zoltán (szerk.): *A kárfelelősség és a reparáció lehetséges eszközei*. Budapest, Alapvető Jogok Biztosának Hivatala – Magyar Biztosítók Szövetsége, 2013. 10–12.

¹⁹ LÁBADY (2016) i. m. (15. lj.) 41. Ugyanígy a nem vagyoni kártérítés fogalmi ellentmondásának értékelte Molnár azt, hogy mivel a jogkövetkezésményt kiváltó hátrány mindig immateriális jellegű, az természetéből fakadóan nem rendelkezik összecszerűséggel. L. MOLNÁR i. m. (5. lj.) 744.

2.2. A sérelemdíj jogalapja és funkciói

Ilyen előzmények után nem meglepő, hogy a kodifikációs munkálatok során a személyiségi jogok megsértésének vagyoni elégtétellel történő szankcionálására vonatkozó szabályozás számos koncepcióváltozáson ment keresztül.²⁰ A Ptk. javaslatának 2:52. §-ához fűzött miniszteri indokolás rögzíti: „A sérelemdíj a személyiségi jogok megsértésének vagyoni elégtétellel történő közvetett kompenzációja és egyben magánjogi büntetése. Erre tekintettel a Javaslat a sérelemdíjat nem a kártérítési jogban, hanem a személyiségi jogok megsértése esetén alkalmazandó szankciók között helyezi el.” Ebből arra lehet következtetni, hogy a sérelemdíj pénzben kifejezett becsült összeg, jellegét tekintve közvetett kompenzáció, illetve elégtétel az elszenvedett sérelemért. Azonban a gyakorlatban nem sokkal a Ptk. hatálybalépését követően eldöntendő kérdésként jelentkezett, hogy milyen sérelemért jár a sérelemdíj, tehát mi a sérelemdíj megítélésének jogalapi feltétele.

A vita tárgya kezdettől fogva az volt, hogy a személyiségi jogsérelem önmagában megalapozza-e a sérelemdíj megítélését. A kérdés megválaszolását nem könnyíti meg, hogy a Ptk. 2:52. §-ának normaszövege nem egyértelmű abból a szempontból, hogy az (1) bekezdésben a „nem vagyoni sérelem”, a (2) bekezdésben pedig a „további hátrány” fordulat került kodifikálásra. A Ptk. fogalomhasználata alapján – ahogy erre Parlagi Máttyás rámutatott – nehezen állapítható meg a *jogsértés*, a *hátrány* és a *nem vagyoni sérelem* fogalmak egymáshoz való pontos viszonya, illetve tartalma.²¹

A Ptk. elfogadását és kihirdetését követően a jogirodalomban uralkodó álláspontként fogalmazódott meg – és amit Lábady is képviselt –, hogy a Ptk. 2:52. §-a megdönthetetlen vélelmet állít fel a hátrányokozásra nézve annak kimondásával, hogy nem feltétele a sérelemdíj megfizetésére való kötelezésnek az, hogy a sértett bizonyítsa az őt ért hátrányt, azaz a jogsértés ténye önmagában szankcionálható sérelemdíjjal, bizonyított hátrány nélkül is. Erre tekintettel a jogirodalom azt is megállapította, hogy a bíróságoknak más szempontokat kell találniuk a bagatell ügyek kiszűréséhez, elismerte ugyanakkor azt is, hogy a jogalkotó ennek mikéntjéhez egyértelmű választ nem adott.²²

A bírói gyakorlatban mindazonáltal követésre talált egy olyan értelmezési irány, amely szerint a Ptk. 2:52. §-a nem ad lehetőséget mérlegelésre abban a kérdésben, hogy a személyiségi jog megsértésének jogkövetkezményeként a bíróság megítél-

---

²⁰ CSÖNDES Mónika: A Polgári Törvénykönyv kárfelelősségi rendszerének alakulása a kodifikációs folyamat során In: VÉKÁS Lajos (szerk.): *Fejezetek a Polgári Törvénykönyv keletkezéstörténetéből*. Budapest, Magyar Közlöny, 2018. 200–210.

²¹ PARLAGI Máttyás: A sérelemdíj iránti kereset elutasítása és a hátrány kutatása. *Jogtudományi Közlöny*, 2018/9., 373–374.

²² Összefoglalja uo., 370–371.

sérelemdíjat – csak a sérelemdíj összegének meghatározása lehet bírói mérlegelés tárgya.²³ Parlagi két értelmezési irányt is azonosított a bírói gyakorlatban ‘a jogsértésen kívül további hátrányt nem megkövetelő’ álláspont képviselői között. Az egyik szerint, ha a személyiségi jogsértés megvalósul, az önmagában hátrányt jelent, és mindenképpen marasztalni szükséges az alperest sérelemdíjban akkor is, ha az csak jelképes összegű, és a nem vagyoni kártérítés gyakorlatához képest alacsonyabb mértékű. A másik szerint a bíróság a jogsértés fennállása esetén is elutasíthatja a sérelemdíj iránti keresetet azért, mert a sérelemdíjban való marasztalás ellentétes lenne annak funkciójával.²⁴ Parlagi itt két döntést említ: a Fővárosi Ítéltábla Pf.21.106/2016/7. számú határozatát, amelynek indokolásában a Fővárosi Ítéltábla maga is hivatkozza a BH2016. 241. számú eseti döntést,²⁵ amely a jogalap kérdésében épp az ellentétes értelmezési álláspontot fogadja el; a másik hivatkozott döntésben a Fővárosi Ítéltábla a Pf.21.425/2017/3. számú határozatával a felperes sérelemdíj iránti igényét azzal az indokolással utasította el, hogy az objektív szankciók alkalmazása szükséges és elégséges a perbeli kijelentéssel összefüggésben a *felperest ért sérelem* kiküszöbölésére. Álláspontom szerint ezért valójában itt is a BH2016. 241. számú eseti döntés szellemében hozta meg döntését a Fővárosi Ítéltábla.

Úgy vélem, Parlagi – tanulmányában kifejtett – saját álláspontja áll legközelebb utóbbi értelmezési irányhoz, mert érvelése szerint ‘a jogsértésen kívüli további hátrányt (sérelemet) megkövetelő’ értelmezés kiküszöbölhető lenne azzal, ha a sérelemdíj iránti igény elutasítása a sérelemdíj funkcióinak felhívásával (és az adott tényállásra igazított indokolásával) történne meg.²⁶ Parlagi értelmezésével szemben

---

²³ Szabó Csilla tanulmányában hivatkozza a következő eseti döntéseket: Fővárosi Törvényszék 70.P.20.229/2015/3., Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.586/2015/3/II. és Kúria Pfv.IV.20.903/2016/7. számú ügy, ahol ezt az elsőfokú és a másodfokú bíróság is kimondta, és e tételt a Kúria felülvizsgálati ítélete sem változtatta meg. L. SZABÓ Csilla: A „sérelem bére” – új bírói gyakorlat a nem vagyoni sérelem megítélése kapcsán. *Polgári Jog*. 2017/9., [6] bekezdéspont [online].

²⁴ PARLAGI i. m. (21. lj.) 371–372.

²⁵ „A Ptk. 2:43. § b) pontja alapján személyiségi jogsértés esetén a jogosult a Ptk. 2:51. §-ban írt szankciókat érvényesítheti. Az objektív és a szubjektív szankciók egységes rendszert képeznek, és a sérelmet szenvedett fél helyzetének orvoslását szolgálják. A személyiségi jogi jogsértésnek nem automatikus következménye ezért a sérelemdíj megítélése, a körülmények mérlegelése azt is eredményezheti, hogy a jogsértő nem kötelezhető sérelemdíj megfizetésére (BH2016. 241.). A sérelemdíj elégtétellel, kompenzációs és magánjogi büntetés funkciót is betölt, ezeknek a funkcióknak az egyensúlyát sérelemdíj alkalmazásakor meg kell őrizni a polgári jogi szankciós rendszer keretein belül. Nem alkalmazható a sérelemdíj olyan körülmények között, ahol a magánjogi szankció kompenzációs funkcióját elveszíti, ugyanakkor szinte kizárólag magánjogi büntetésként hat. Nem indokolható a sérelemdíj alkalmazása ezért akkor sem, ha a jogsértés okozta sérelem teljes orvoslására a jogsértés Ptk. 2:51. § (1) bekezdés a) pontja szerinti megállapítása vagy a Ptk. 2:51. § (1) bekezdés c) pontja szerinti elégtétel adása is elegendő, ezáltal nem marad további sérelemdíjjal kompenzálendő sérelem.”

²⁶ PARLAGI i. m. (21. lj.) 375–379.

felhozható ugyanakkor az az érv, hogy annak elbírálása, hogy valamely személyiségi jog sérelme esetén indokolt-e sérelemdíj megítélése – figyelemmel a sérelemdíj funkciójára –, végső soron annak feltárását és értékelését kívánja meg a bírótól, hogy a jogsértő magatartás hatásában olyan-e, amelyre tekintettel indokolt a sérelemdíj megítélése; másképpen fogalmazva: előidéz-e olyan nem vagyoni sérelmet, amelyre a jognak már reagálnia kell.

A sérelemdíjra kötelezés feltételei szempontjából a jogalap kérdésében kialakult másik – ‘a jogsértés elegendő a szankcionáláshoz’ állásponttól eltérő – értelmezési irány szerint a jogsértés megállapításának nem automatikus következménye a sérelemdíj alkalmazása, mert a Ptk. 2:52. § (1) bekezdéséből kitűnően a sérelmet szenvedett az őt ért nem vagyoni sérelemért követelhet sérelemdíjat. A bírói gyakorlat alakulása ma már láthatóan ebbe az irányba fejlődik. A BH2016. 9.241. számú eseti döntésben a Kúria a Ptk. 2:52. §-ának értelmezését illetően úgy foglalt állást, hogy a személyiségi jogi jogsértés megállapításának nem automatikus következménye a sérelemdíj megítélése, a körülmények bírói mérlegelése adott esetben azt is eredményezheti, hogy a jogsértő nem kötelezhető sérelemdíj megfizetésére. A Kúria indokolásából a következők emelendők ki.

A Kúria a sérelemdíjnak a miniszteri indokolásban kifejtett funkcióira tekintettel a Ptk. 2:51. és 2:52. §-aiból következtetett arra, hogy a jogsértés megállapításának nem automatikus következménye a sérelemdíj alkalmazása. A Ptk. 2:52. § (1) bekezdéséből a Kúria azt a következtetést vont le, hogy „az érintett az őt ért nem vagyoni sérelemért követelhet sérelemdíjat”, ezért úgy tekintette, hogy „a sérelemdíj funkciója a személyiségi jogok megsértésével okozott nem vagyoni sérelmek kompenzálása”. A Kúria másrészt azt is rögzítette, hogy „[a]z új Ptk. a sérelemdíj megítéléséhez, annak összegszerűsége meghatározásához az eset összes körülményének mérlegelését írja elő a bíróságok számára, rögzítve azt, hogy az adott ügyben eljáró bíróságnak milyen szempontokat kell elsősorban figyelembe vennie annak megítélésénél, hogy szükséges és indokolt a sérelemdíj vagy sem”. A Kúria álláspontja szerint a bíróságnak a Ptk. 2:52. § (3) bekezdésében foglaltak „értékelésével kell megállapítania az adott személyt ért hátrányokat, és annak alapján eldöntenie, hogy a sérelmet szenvedett fél jogosult-e sérelemdíjra, amennyiben igen, milyen összegszerűségben. A bírói mérlegelés adott esetben arra is vezethet, hogy a jogsértő nem kötelezhető sérelemdíj megfizetésére.”

A joggyakorlat alakulásából megállapítható, hogy a bíróságok azt az értelmezést követik,²⁷ amely az immateriális sérelmet a sérelemdíjra kötelezés anyagi jogi

---

²⁷ L. pl. a Kúria Pfv.22201/2017/7., az IH2019. 12., az IH2018. 134., az IH2018.53., a Debreceni Ítéltábla Pf.20.797/2018/6., a Pécsi Ítéltábla Pf.20.160/2018/5., a Fővárosi Ítéltábla Pf.20.918/2018/3., Pf.21.303/2018/6. és Pf.20.139/2019/3. számú határozatait.

feltételének tekinti, de a hátrány bizonyításának eljárásjogi kötelezettsége alól²⁸ mentesíti a felperest.²⁹ A joggyakorlat azt mutatja, hogy ezen értelmezés mellett a bíróságok külön bizonyítás nélkül is elfogadják a jogsértéssel okozati összefüggésben bekövetkezett hátrányt,³⁰ ha a hátrányos jogkövetkezmény tényleges bekövetkeztét (vagy annak lehetőségét) köztudomású tényként meg lehet állapítani.³¹ A bíróságok ehhez megkövetelik, hogy a felperes az elszenvedett sérelem következményeit jelölje meg a keresetlevelében, hivatkozzon arra, hogy mely körülményekre alapozza a sérelemdíj iránti követelését, és a kérelme megfelelő alátámasztására adja elő az őt ért kompenzálendő hátrányok, sérelmek teljes körét.³²

A Kúria Pfv.22.583/2017/5. számú határozata a kialakult ítélkezési gyakorlatnak megfelelően rögzítette továbbá, hogy „a sérelmet szenvedett fél nincs elzárva attól, hogy a köztudomás szerint is elfogadható hátrányt meghaladó egyéb olyan, a jogsértéssel összefüggésben bekövetkezett hátrányt igazoljon, amely a magasabb összegű sérelemdíj megállapítását alapozza meg”.³³ Az eddigi bírói gyakorlat alapján az feltételezhető, hogy a bíróságok szinonimaként kezelik a *nem vagyoni sérelem* és a *hátrány* fogalmakat. A formálódó bírói gyakorlat összegzését adja a Fővárosi Ítéltábla egy eseti döntése, indokolt ezért e helyütt hivatkozni is:

„Az objektív szankciók megítélése mellett is elutasíthatja a bíróság a sérelemdíj iránti igényt, ha a sérelmet szenvedett felet nem érte nem vagyoni hátrány, akár azért, mert ilyen tényelőadást nem tett. A bíróság elutasíthatja továbbá a sérelemdíj iránti keresetet, ha az adott személyiségi jogsértés alkalmatlan arra, hogy nem vagyoni hátrányt okozzon, vagy az alkalmazott objektív szankció orvosolja az elszenvedett hátrányt, de azért is, ha köztudomású tények értékelésével arra a következtetésre jut, hogy ilyen jellegű sérelem nem állt elő, illetőleg az alperes is bizonyíthatja, hogy a jogsértéssel okozati összefüggésben az igényérvényesítőt nem érte kompenzálást érdemlő immateriális hátrány.”³⁴

²⁸ A Ptk. normaszövegét Parlagi a hatályos Pp.-re [a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény] tekintettel kritikával illeti: PARLAGI i. m. (21. lj.) 374–375.

²⁹ L. pl. a BH2016. 9.241., a BH2018. 1.13., a BDT2018. 3821., a BDT2017. 3657., a Debreceni Ítéltábla Pf.21.125/2017/10., a Pécsi Ítéltábla Pf.20.160/2018/5., a Fővárosi Ítéltábla Pf.20.918/2018/3., Pf.21.303/2018/6. és Pf.20.139/2019/3. számú határozatait.

³⁰ Az ilyen iránymutatást tartalmazó döntések a BH2018. 11.304., a BH2017. 4.116., a Kúria Pfv. IV.21.092/2017., Pfv.21.586/2017/7. és Pfv.22.583/2017/5. számú határozatait, valamint az ÍH2019. 47. és az ÍH2018. 93.

³¹ L. pl. az ÍH2017. 129., az ÍH2018. 132., az ÍH2018. 133., az ÍH2018. 134., a Győri Ítéltábla Pf.20.127/2018/5., a Pécsi Ítéltábla Pf.20.160/2018/5., a Fővárosi Ítéltábla Pf.20.615/2018/5., 2. Pf.20.764/2018/4/II., a Debreceni Ítéltábla Pf.20.797/2018/6., a Fővárosi Ítéltábla Pf.20.139/2019/3., Pf.20.847/2018/15., Pf.20.918/2018/3., Pf.21.236/2018/4. és Pf.21.303/2018/6. számú határozatait.

³² L. pl. a BH2016. 9.241., az ÍH2018. 134., a Fővárosi Ítéltábla Pf.20.918/2018/3. és Pf.21.303/2018/6. számú határozatait.

³³ Ugyanígy ÍH2018. 133.

³⁴ Fővárosi Ítéltábla Pf.20.918/2018/3. számú határozata.

A bírói gyakorlat által követett – a jogsértés megállapításának nem automatikus következménye a sérelemdíj – értelmezés alapjait illetően megegyezik az Új Ptk. Tanácsadó Testület többségi álláspontjával:

„[A] személyiségi jogsértés megállapítása, valamint az objektív szankciók megítélése mellett is a bíróság elutasíthatja a sérelemdíj iránti keresetet, ha a sérelmet szenvedett felet nem érte olyan nemvagyoni sérelem, amely sérelemdíj megítélésére adhatna alapot. A Ptk. 2:52. § (1) bekezdés második fordulatának helyes értelmezése szerint a sérelmet szenvedett fél »az őt ért nemvagyoni sérelemért« követelhet sérelemdíjat, azaz a nemvagyoni sérelem bekövetkezése a sérelemdíj megítélésének a feltétele. A Ptk. 2:52. § (2) bekezdésének a »jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges« fordulata mentesíti a felperest a hátrány bizonyításának eljárásjogi kötelezettsége alól, de nemvagyoni sérelem hiányában nem teszi lehetővé sérelemdíj követelését.”³⁵

A jogértelmezési viták kezdetén Lábady szintén ehhez a második állásponthez csatlakozott az *Állam- és Jogtudomány* folyóiratban megjelent tanulmányában, a következő kiegészítésekkel és érvekkel:

„Se az elmélet, se a bíróságok az eddigiekben soha nem támogatták olyan gyakorlat kialakítását, amely tükrözne volna a személyiségi jogok és a jogvédelem devalválódását és inflálódását, vagy akár a jelképes pénzbeli elégtétel megítélését. A fejlett jogi kultúrájú külföldi államok joggyakorlata is következetesen kiszűri a bagatell sérelmek és igények honorálását. (...) A Ptk. vonatkozó rendelkezéseinek értelmezése körében ugyanakkor a bíróságok segítségére lehet a nyelvtani értelmezésnél magasabb rendű teleologikus, azaz cél szerinti értelmezés, amelyre egyébként az Alaptörvény egyenesen kötelezi a bíróságokat. Az Alaptörvény 28. cikke szerint a bíróságok a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. A jogszabályok értelmezésénél azt kell feltételezni, hogy azok »a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak«. A Ptk. 2:52. § (1) bekezdésének helyes, cél szerinti értelmezése szerint a szankció akkor kerülhet alkalmazásra, ha az képes betölteni funkcióját, azaz a közvetett kompenzációt és a magánjogi büntetést. Márpedig a sérelemdíjban való marasztalás lehetőségét biztosító törvényi rendelkezések céljának az a jogalkalmazás felel meg, amely nem marasztal olyan alacsony, bagatell összegű sérelemdíj megfizetésére, amely nem alkalmas sem a sérelem közvetett kompenzálására, sem a magánjogi büntetés jogsértéstől visszatartó preventív hatásának a kifejtésére.”³⁶

³⁵ Az Új Ptk. Tanácsadó Testület véleménye – „Hozható-e olyan ítélet, amely a személyiségi jog megsértése esetén azon az alapon utasítja el a sérelemdíj iránti keresetet, hogy a sérelmet szenvedett felet nem érte hátrány? (Ptk. 2:52. §)”, https://kuria-birosag.hu/hu/ptk?tid%5B%5D=344&body_value=

³⁶ LÁBADY (2016) i. m. (15. lj.) 42–43.

3. A szerződésszegési és a deliktuális kártérítési jog előreláthatósági szabályáról

A kártérítési perekben gyakran döntő kérdés, hogy megállapítható-e egyáltalán az oksági kapcsolat a bekövetkezett kár és a magatartás között, hogy a keresetlevélben állított károkozó magatartás-e a kár oka. Az 1959-es Ptk. 339. §-a alapján – szerződésszegés esetén a szerződő felek megállapodásának hiányában – a bíróságnak kellett abban a kérdésben (bármilyen általános, normatív szabály nélkül) dönteni, hogy a szerződésszegéssel, illetve a szerződésen kívül okozott károk mennyiben térítendőek meg. A 339. § generálklauzulája mellett a felelősségi feltételek közül az okozatosságnak jutott elsősorban a felróhatóság mellett az a szerep, hogy megakadályozza a kártérítési jog parttalanná válását. A bírói gyakorlat az 1959-es Ptk. 339. §-át úgy értelmezte, hogy nem minden, a magatartással ténybeli szempontból okozatos kár alapoz meg kártérítési felelősséget. Az elmélethez hasonlóan tehát az ítélkezési gyakorlat is megkülönböztette egymástól a ténybeli és a jogi okozatosságot. A Ptk. javaslatának miniszteri indokolása mind a Ptk. 6:143. §-ához, mind a 6:521. §-ához kapcsolódó indokolásában utal arra, hogy megtérítendő károk behatárolása, reális határok közé szorítása rendszerint az okozatosság megszakításával, a bizonyítottság hiányával valósult meg. A miniszteri indokolás kiemeli azt is, hogy a jogalkotó az előreláthatósági szabály kodifikálásával a bíróságokat kívánja segíteni a parttalan és túlzó kártérítési igényeket elutasító gyakorlatukban.

3.1. Az előreláthatósági gondolat megjelenése a Ptk. kodifikációja során

A Ptk. kodifikációja során már a 2002. évi Koncepció rögzítette azt, hogy indokolt változtatás lenne a kontraktuális és a deliktuális felelősségi rendszer elválasztása, és a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség önálló elvi alapokra helyezése.³⁷ Így került előtérbe az előreláthatósági gondolat is, ami aligha véletlen, hiszen a magyar jogirodalmat már a 20. század első harmada óta foglalkoztatja az előreláthatósági korlát intézménye.

---

³⁷ A Kormány 1009/2002. (I. 31.) Korm. határozata elrendelte az új Polgári Törvénykönyv koncepciójának a *Magyar Közlöny*ben történő közzétételét. A Koncepció a *Magyar Közlöny* 2002. január 31-ei 15. számának II. kötetében jelent meg. 133.

A téma tárgyalása egyértelműen felülreprezentáltabb a szerződésszegési jogi irodalomban.³⁸ Lábady támogatónan foglalt állást egy olyan normatív, kódexbeli szabály mellett, amely szerint „a szerződésszegő felelőssége csak a szerződéskötéskor előrelátható kárösszegig áll fenn”. Az előreláthatóságnak – írta – „itt már nincsen köze a felelősségben betöltött eredeti szerepéhez – azaz: előre látta (kellett volna látnia), tehát felróható –, hanem objektivizált mértékké vált: a károkozó (ha felel) addig az összegig felel, amely a szerződéskötéskor megközelítőleg előrelátható volt.”³⁹ Lábady álláspontja szerint a szerződéses jogviszonyokban mindkét szerződő fél érdekében az áll, hogy a szerződéssel magukra vállalt különös rizikót „az előreláthatóság, és így a kalkulálhatóság határain” belül tartsák. A kalkulálhatóságot Lábady a piaci döntéseket meghatározó gazdasági racionalitás központi elemének tekintette. A kalkulálhatóság meghatározó kritériuma szerinte a „kockázatmegosztáshoz igazodó kártérítési mérték”, vagyis az a szempont, hogy „a szerződő fél kártérítési kötelezettsége ne terjedjen túl azon a mértéken, amellyel a kötelezettségvállaláskor számolnia kellett”⁴⁰

Az előreláthatóságnak a deliktuális jogban való előtérbe kerülésével kapcsolatban a kodifikációs munkálatok rendszerint Eörsi Gyula munkásságához nyúlnak vissza. Eörsi a *Közvetett károk határai* című tanulmányában fejtette ki, hogy a „közvetett károkért való felelősség nem feltétlenül terjed ki minden távoli kárkövetkezésre, de az teljesen bizonytalan, hogy meddig a pontig terjedjen a felelősség” – az okozati összefüggés természettudományi fogalma ebben nem nyújt segítséget épp az előbb kifejtettek miatt. Eörsi szerint a közvetett kár megítélésének az okozati láncolat megléte csupán előfeltétele, és amennyiben ez fennáll, akkor kell választ adni a kérdésre, hogy a kárkövetkezést még relevánsnak kell-e tekinteni. Konklúziója az, hogy „az okozati összefüggés önmagában nem feltétlenül elegendő ahhoz, hogy a közvetett kárt megítéljék”.⁴¹

³⁸ Ennek összefoglalást adja VÉKÁS Lajos: Előreláthatósági klauzula szerződésszegésből eredő kártérítési igényeknél. *Magyar Jog*, 2002/9., 514–515.; FUGLINSZKY Ádám: Megy-e kártérítési jogunk az előreláthatósági klauzula által elébb? Felróhatóság, adekvát kauzalitás és előreláthatóság a szerződésszegéssel okozott következménykárok kezelésében. In: GÖRÖG Márta (szerk.): *Acta Conventus de Iure Civili. Tomus VII.* Szeged, Lectum, 2007. 225–260., CSÖNDES Mónika: *Előrelátható károk? Az előreláthatósági korlát hatása a szerződésszegési kártérítési jogunkra.* Budapest, Eötvös, 2016.

³⁹ LÁBADY Tamás: Felelősség a szerződésen kívül okozott károkért és a biztosítási szerződés az új Polgári Törvénykönyvben (vitaindító tézisek). *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2001/4–5., 46.

⁴⁰ Uo., 45–46., LÁBADY Tamás: A deliktuális felelősség változásáról és ennek a polgári jogi kodifikációra gyakorolt hatásáról. *Jura*, 2002/1., 78.

⁴¹ EÖRSI Gyula: A közvetett károk határai. In: NÉMETH János – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Emlékkönyv Beck Salamon születésének 100. évfordulójára.* Budapest, ELTE – Budapesti Ügyvédi Kamara, 1985. 59–60.

Lábady már a kodifikációs munkálatok kezdetén bevezetni javasolta a deliktuális kármezőben is az előreláthatósági korlátot, de csak az elmaradt hasznok körében.⁴² Később is – immár minden kárfajtára kiterjedően – az előreláthatóság kodifikálásának indokoltsága mellett érvelt, nemcsak a *common law* „foresight” tesztjével, hanem a magyar bírói gyakorlatból vett – a 3.2. pontban ismertetett – eseti döntésekkel is. Lábady a Ptk. 6:521. §-ának értelmezését illetően kiemelte, hogy „[e]z természetesen továbbra is szükségessé teszi a bíróságok mérlegelését, de a rendelkezés alkalmas lehet arra, hogy megteremtse a kiszámítható és egységes ítélkezési gyakorlat alapját”.⁴³

A fentiek is előrevetítik, hogy nem mellőzhető egyrészt a Ptk. 6:143. § (2) bekezdésben és a Ptk. 6:521. §-ában foglalt előreláthatóság, másrészt az okozatosság és az előreláthatóság elhatárolása. Az okozatosság és az előreláthatósági korlát alkalmazási elhatárolását azonban nehezíti, hogy az okozatosság egyfelől felelősség-alapító tényező, másfelől az előreláthatósági korlát és a jogi okozatossági szempontok funkciója részben azonos: a teljes kártérítés elvének észszerű korlátozása.⁴⁴

3.2. A Ptk. 6:143. § (2) bekezdésben foglalt előreláthatóságról

A Ptk. 6:143. § (2) bekezdése a *szereződésszegés következményeként* bekövetkezett károk megtérítéséről rendelkezik. A károsult eszerint csak akkor követelheti a kárának megtérítését, ha a kár és a szerződésszegő magatartás között ok-okozati összefüggés áll fenn (pl. ún. feltételek egyenértékűségének tana, azaz a *conditio sine qua non* elmélet alapján, vagy a logika szabályai vagy szakértői vélemény segítségével megállapítható, vagy ritkán akár különös oksági elmélet alapján⁴⁵).

⁴² LÁBADY i. m. (40. lj.) 78.; vö. BÁRDOS Péter: Megjegyzések a Javaslat kárfelelősségi fejezetéhez. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2002/5–6., 3.

⁴³ „A *foresight test* különösen a *common law*-ban érvényesül, egyszerűen azon pragmatista szemléletnél fogva, hogy illogikus valakit gondatlanságért felelőssé tenni az előreláthatóság határain túl. A *common law* pragmatizmusának, gyakorlatiasságának protagonistája a »reasonable man«, az üzleti ügyeit észszerűen és előrelátóan lebonyolító üzletember, a mindennapi élet embere, aki a végső mérce a magatartás és az okozott károk közötti oki összefüggés megállapításánál.” L. LÁBADY Tamás: A deliktuális felelősség fontosabb változásai az új Ptk.-ban. *Jogtudományi Közöny*, 2014/4., 171.

⁴⁴ MARTON Géza: *A polgári jogi felelősség*. Budapest, TRIORG Kft., 1993. 122.; MARTON Géza: Kártérítés. In: SZLADITS Károly (szerk.): *Magyar magánjog. Kötelmi jog. Általános rész*. Budapest, Grill Károly, 1941. 365.; H. L. A. HART – Tony HONORÉ: *Causation in the Law*. Oxford, Oxford University Press, 1985. 308.; Günter H. TREITEL: *Remedies for breach of contract. A comparative account*. Oxford, Clarendon, 1988. 163–166.; FUGLINSZKY Ádám: Az előreláthatósági klauzula egyes kérdései, avagy kinek, mikor és mit kell előre látnia. *Magyar Jog*, 2011/7., 415.

⁴⁵ Pl. hipotetikus, alternatív, kumulatív stb. okozatosság alapján, I. BORONKAY Miklós: Hipotetikus okozatosság a kártérítési jogban. *Jogtudományi Közöny*, 2008/3., 119–128.; FUGLINSZKY Ádám: *Kártérítési jog*. Budapest, HVG-ORAC, 2015. 251–270.

A kár tehát a szerződészegés következménye (és annak oka nem más), de a bekövetkezett károk közül csak azok térítendőek meg, amelyek előre láthatók voltak. A Ptk. törvényjavaslatának miniszteri indokolása rögzíti, hogy „[a] megtérítendő kár meghatározásánál az előreláthatóság követelménye kizárólag a szerződő partnernél esetlegesen bekövetkező kárra és annak nagyságrendjére vonatkozik. Nem fogja tehát át magát a szerződészegést vagy annak lehetőségét és a felelősség további előfeltételeit: az okozati összefüggést és a kimentés három elemét.”

A Ptk. törvényjavaslatának miniszteri indokolása alapján az előreláthatósági korlát tehát olyan szabály, amely a megtérítendő károkat a szerződészegés előre látható, kalkulálható kárkövetkezményeire korlátozza. A megtérítendő károk körének behatárolásánál merül fel eldöntendő kérdésként az, hogy a szerződészegéssel okozatos kárkövetkezmények közül melyek azok, amelyek előre láthatók voltak, akár szokásos, akár szokatlan kárként, mert – ez utóbbiak esetében – bekövetkezésükkel a szerződés megkötésének időpontjában a megismert tények és átadott információk birtokában számolni lehetett, és ezért azokat a szerződészegő megtéríteni tartozik.

Az előreláthatósági szabály alkalmazása során a bírónak arra kell keresnie a választ, hogy észszerű-e feltételezni, hogy a szerződészegőnek vagy a szerződészegővel hasonló helyzetben lévő észszerűen és gondosan eljáró személynek számolnia kellett bizonyos típusú károk valószínű bekövetkezésével. E jogkérdés ténybeli alapjait illetően a jogosultat terheli a bizonyítás, de az elvárható előreláthatóság szintjének meghatározása e ténybeli információk alapján a bíróság feladata kell hogy legyen.⁴⁶ Ehhez szükséges a szerződés tényleges tartalmának feltárása, a szerződő felek jogainak és kötelezettségeinek, a szerződés céljának és annak számbavétele, hogy az egyes szerződési kötelezettségek milyen szerződési érdekek védelmét célozzák. Ha van kereskedelmi gyakorlat, akkor célszerű figyelembe venni annak eldöntésénél, hogy észszerű-e az adott kár tekintetében a szerződészegő felelősséget megállapítani.

A károk előreláthatóságának, így megtéríthetőségének kérdése valójában mindig egy adott piaci szegmensen, meghatározott szerződő felek között kötött, meghatározott típusú szerződés tartalmától, illetve gazdasági környezetétől függ. Figyelembe veendő az is, hogy a felek milyen kereskedelmi tájékozottság, jártasság, szakértelem, tapasztalat ismeretében, birtokában szerződtek. Az észszerűen gondolkodó üzletembernek értenie kell a szerződő partnere üzleti tevékenységének általános gyakorlatát és szükségleteit, de jelentősége van annak is, hogy a szerződéses tárgyalások során a szerződő fél mit hoz szerződő partnere tudomására.⁴⁷

⁴⁶ FUGLINSZKY Ádám: A 6:142. §-hoz fűzött magyarázat. In: WELLMANN György (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata. V/VI. Kötelmi jog. Első és Második Rész.* Budapest, HVG-ORAC, 2018. 338.

⁴⁷ Részletesebben I. CSÖNDES i. m. (38. lj.), különösen: 332., 351–352.

Az előreláthatóságnak a szerződési kockázatokat elosztó, illetve információfeltárást ösztönző hatása segíthet abban, hogy a szabályra ne csupán úgy tekintsünk, mint amely egy távoli kárt a felelősségből 'kikapcsol', hanem mint olyanra, amely a felelősséget a konkrét szerződés tartalmához képest 'formálja ki'.⁴⁸

Az előreláthatósági korlátnak mint diszpozitív szabálynak a szerepe az, hogy segítségével a bíróságok valamelyik szerződő félre telepítsék azt a kockázatot, amelyet a felek nem osztottak meg, oly módon, hogy az ne jelentsen észszerűtlen terhet a szerződésszegő számára. Az előreláthatósági korlát jogpolitikai célja abból az alapfeltevésből indul ki, hogy szerződéskötés előtt a felek mérlegelhetik a szerződéskötéssel járó kockázatokat, erre tekintettel a vállalt kockázatokhoz igazíthatják a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát. A szerződés rendellenes lebonyolódásának kockázatát egyoldalúan az egyik vagy a másik félre telepíteni éppen ezért nem igazságos, méltányos, helyes vagy hatékony. A szerződési jognak célszerű inkább azon az alapon elosztania a kockázatokat, hogy a felek a szerződéskötéskor bizonyos kockázatokkal kalkulálnak, és viselik magatartásuk kalkulálható következményeit, de az ezen túlmutató veszteségeikért a szerződésszegő nem tartozik felelősséggel. A kockázatot ismerő felet megfelelő továbbá arra ösztönözni, hogy a kockázatok ellen védekezzen, ha pedig ezt nem teszi, a szerződési jognak célszerű akként rendelkeznie, hogy akkor ez a fél viselje annak hátrányos következményeit.⁴⁹

3.3. A Ptk. 6:521. §-ában foglalt előreláthatóságról

Az ok-okozati összefüggés kérdését érintően ki kell tehát emelni, hogy a deliktuális tényállásokban olykor az igazán eldöntendő kérdés az, hogy a kárt kinek és mely magatartása okozta. A bíróságnak azonban ennek megállapítását követően arra is választ kell adnia, hogy végső soron mely kárkövetkezményekért (és van-e egyáltalán ilyen) kell a jogsértőnek helytállnia. Másként, a bíróságnak először az egyes körülményekből, történésekből azonosítania kell az okokat (akár az ún. feltételek egyenértékűségének tana, azaz a *conditio sine qua non* elmélet alapján, akár valószínűségi mérce, szakértői vélemény vagy valamely különleges oksági elmélet alapján stb.), a történések sorából fel kell tehát építenie az oksági láncot, majd állást kell foglalnia abban a kérdésben, hogy egy bekövetkezett hátrányos eredménynek a keresetlevélben állított károkozó magatartás-e az oka. Ha erre a kérdésre

⁴⁸ Florian FAUST: *Die Vorhersehbarkeit des Schadens gemäß Art. 74 Satz 2 UN-Kaufrecht (CISG)*. Tübingen, Mohr Siebeck, 1996. 3.

⁴⁹ VÉKÁS Lajos: A szerződési jog elvi kérdései. In: VÉKÁS Lajos: *Parerga. Dolgozatok az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, HVG-ORAC, 2008. 295–297.; CSÖNDES i. m. (38. lj.) 205–209.

igennel válaszol a bíróság, döntenie kell arról is, hogy a keresetlevélben állított károkozó magatartás következményeként peresített kárigények megtérítendők-e, illetve hogy a károkozó magatartás mely kárkövetkezései térítendők meg.

A Ptk. javaslatának miniszteri indokolása a 6:521. §-ához kapcsolódóan a következőket rögzíti:

„A kártérítési ítékezés bizonytalansága jelentős részt abból fakadt, hogy a Ptk. valamennyi okozott kár megtérítését írta elő, ez viszont, adott esetben akár rendkívül távoli, a károkozó által teljes mértékben előre nem látható károk megtérítését tette volna szükségessé. A bíróságok különböző megoldásokkal próbálták az ilyen károk megtérítését elkerülni. A javaslat – elismerve a bíróságok törekvésének indokoltóságát – elvágja az okozati láncot az olyan károk tekintetében, amelyet a károkozó nem látott előre és nem is kellett előre látnia. Ez természetesen továbbra is a bíróságok mérlegelését teszi szükségessé, de a rendelkezés alkalmas lehet arra, hogy megteremtse a kiszámítható ítélezési gyakorlat alapját.”

Az indokolás tehát azt mondja, hogy ha a károkozó magatartás és valamely kárkövetkezmény között az oksági kapcsolat fenn is áll, az előreláthatóság hiánya miatt el lehet utasítani a kár megtérítését. Így értendő, álláspontom szerint, hogy a Ptk. e paragrafusban az előreláthatóságot az okozati lánc elvágásához adja eszközül. A Ptk. javaslatának miniszteri indokolása nem szól róla, de „a károkozó nem látott előre és nem is kellett előre látnia” fordulat nyelvtani értelmezéséből az következik, hogy az okozati összefüggés fennállását nemcsak a tényleges előreláthatóság alapján kell vizsgálni, hanem az elvárható előreláthatóság mércéje szerint is.⁵⁰

A Ptk. javaslatának miniszteri indokolása kapcsán meg kell említeni, hogy az 1959-es Ptk. hatálya alatt a jogirodalomban időről időre kísérletet tettek a bírósági gyakorlat rendszerezett feldolgozására.⁵¹

Lábady a Ptk. 6:521. §-ának alkalmazásához a Ptk. egyik kommentárjában segítségül hívott és számbavett számos, az 1959-es Ptk. hatálya alatt a bírósági ítéletekben megjelenő, az oksági viszonyt megállapító vagy elvető szempontot, főgódzót, pl. az adekvát-releváns oksági kapcsolatot (BDT2010. 2197.), a kárbekövetkezés elmaradásának valószínűsíthető esélyét (BDT2010. 2274.), illetőleg az esély

---

⁵⁰ Indokolt e helyütt utalni arra, hogy az elvárt tudomás alatt – ha sokszor bonyolultan is fogalmazzák meg az adekvát okozatossági elméletek képviselői – a dolgok szokásos rendjének mindenkitől elvárható ismeretét, a *dolgok rendszerinti lefolyását* értik, de az elméletek szerint az oksági ítélet meghozatalakor éppúgy figyelembe kell venni azt a tényleges tudomást is, amellyel a károkozó rendelkezett. L. CSÖNDES i. m. (38. lj.) 150.

⁵¹ L. pl. EÖRSI i. m. (41. lj.) 59–68.; BERÉNYI József: Az okozati összefüggés. In: PETRIK Ferenc (szerk.): *A kártérítési jog*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1991. 27–33.; BORONKAY Miklós: A deliktuális felelősség határai. *Iustum Aequum Salutare*, 2007/4., 175–202.; BLUTMAN László: Okozatosság, oksági mércék és a magyar bírói gyakorlat. *Jogtudományi Közlöny*, 2011/6., 309–320.

elvételét (BH2012. 10.), a károsodás bekövetkezéséhez vezető szoros összefüggésben álló okfolyamatot (BDT2009. 2136.), az általános élettapasztalat szerinti meghatározó okot (BH2008. 299.), valamint a szerves összefüggést (BDT2010. 2197.).⁵² Harmathy Attila értelmezésében a Ptk. 6:521. §-a „az okozatossági folyamatnak a kártérítési kötelezettség szempontjából figyelembe veendő határát” adja meg.⁵³ A Ptk.-kommentárban hivatkozott példái közül a BH1999. 207. számú eseti döntés emelendő ki, ahol az előre látható következmény és az okozatosság megállapításának összefüggésére mutat rá.⁵⁴ Fuglinszky Ádám kártérítési jogi monográfiájában az adekvát oksági kapcsolat mellett az általános élettapasztalatot (BH2008. 299.), a szokásos rend szerinti következményt, beleértve a statisztikai valószínűséget (BH2008. 299.), a tipikus, életszerű következményt, a szerves kapcsolatot (BDT2013. 2893.) jelölte meg mint gyakori kisegítő oksági szempontot, de Blutman László munkássága nyomán a hatóerő mércéjét, a valószínűségi mércét, valamint a kockázat növekedésén alapuló mércét is a bírói gyakorlatot segítő szempontként értékelte.⁵⁵

Meglátásom szerint az 1959-es Ptk. hatálya alatt a jogi felelősségre vonás határainak megvonásában a bírói ítéletekben leggyakrabban szerepet játszó oksági szempontként, kritériumként a *releváns*,⁵⁶ az *adekvát*,⁵⁷ a *közvetlen (nem közvetett, nem távoli)*⁵⁸ és a szerves⁵⁹ ok jelölhető meg.⁶⁰ Az 1959-es Ptk. hatálya alatt kialakult ítélkezési gyakorlatból számos ítélet hozható példaként arra, hogy a bíróság a

---

⁵² LÁBADY Tamás: A Ptk. 6:521. §-ához fűzött magyarázat. In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 2. kötet, 2410.

⁵³ HARMATHY Attila: A 6:519. §-hoz fűzött magyarázat. In: WELLMANN György (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata. VI/VI. Kötelmi jog. Harmadik, Negyedik, Ötödik és Hatodik rész*. Budapest, HVG-ORAC, 2018. 585.

⁵⁴ HARMATHY Attila: A 6:521. §-hoz fűzött magyarázat. In: WELLMANN i. m. (53. lj.) 594.

⁵⁵ FUGLINSZKY i. m. (45. lj.) 245–251.

⁵⁶ Az EBH2008. 1868. (BH2008. 11.299.) döntésben kifejtettekét gyakran hivatkozzák a bíróságok az ítéleti indokolásokban is: Kúria Pfv.21.160/2013/5. és Pfv.21.746/2013/5., a Szegedi Ítéletábla Pf.II.20.374/2012. (ÍH2013. 106.) és a Debreceni Ítéletábla Gf.30.987/2011/4. számú határozata.

⁵⁷ Lásd pl. Kúria Pfv.21.746/2013/5. számú határozata, Debreceni Ítéletábla Gf.30.987/2011/4. számú határozata.

⁵⁸ L. pl. BH1996. 2.91., Győri Ítéletábla Pf.20.109/2011/17., Fővárosi Ítéletábla Pf.20.577/2010/5. számú határozata. Érdemes e helyütt utalni a Kúriának egy, már a Ptk. hatálya alatt született eseti döntésére is: Kúria Gfv.30.102/2015/6. számú határozata.

⁵⁹ BH2004. 4.145., Fővárosi Ítéletábla Pf.21.587/2012/10. számú határozata (BDT2013. 2893.).

⁶⁰ Részletesebben I. CSÖNDES MÓNICA: *Az anyagi jogi norma jelentősége és a bizonyítási teher összefüggései a kártérítési felelősség tényállási elemei szempontjából, valamint ezek hatása az ítéleti tényállás megállapítására*. Budapest, 2018. 47–48., http://lb.hu/sites/default/files/joggyak/melleklet_iteleti_bizonyosság.pdf; CSÖNDES MÓNICA – FENYŐHÁZI ANDRÁS: A Ptk. 6:521. §-ának szabálya és az 1959-es Ptk. gyakorlata. In: POLAUF Tamás (szerk.): *Versenyjogi kártérítési perek. Kézikönyv a joggyakorlat számára*. Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 146–153.

releváns okot valamely fenti oksági szempont alkalmazásával választotta ki, vagy arra, hogy az egyik kritérium tartalmát egy másik tartalmának a segítségével magyarázta meg. De olyan ítélettel is lehet találkozni, ahol a bíróság a különböző oksági mércéket egyszerre hívta fel a jogilag releváns ok megállapításakor.⁶¹ Sőt, vannak ítéletek, amelyek azt mutatják, hogy a bíróságok az előreláthatóságot az 1959-es Ptk. kifejezett szabályának hiányában is beépítették a jogi okozatossági gondolkodásba.⁶²

A bírói ítéletekben megjelenő okozatossági szempontok kapcsán mindezekre tekintettel, álláspontom szerint azt kell kiemelni, hogy rendszerint azok a károk számíthatók be okozatként, amelyek bekövetkezésének lehetőségével a jogellenes cselekmény következményeként számolni lehetett.⁶³ Az, hogy egy magatartás valamely következményével számolni lehetett-e, vagy nem, lényegében úgy is megfogalmazható, hogy az előre látható volt-e, vagy sem.⁶⁴

Az 1959-es Ptk. hatálya alatti joggyakorlat ismeretében arra lehet következtetni, hogy a korábbi elméleti álláspontokban és a bírósági ítéletek indokolásában az oksági szempontokhoz kapcsolódóan megjelenő gondolati tartalmak megfelelően becsatornázódnak majd a Ptk. 6:521. §-a szerinti előreláthatóság tartalmába azzal, hogy objektív tartalmat is kell nekik tulajdonítani. Az előreláthatóságot ugyanis nemcsak a konkrét károkozóra, hanem egy hasonló helyzetben lévő személyre vonatkoztatva is kell érteni. A Ptk. kodifikációja során kibontakozó szakmai vitákban Bárdos Péter is erre tekintettel tette azt a megállapítását, hogy a megoldást nem az okozati lánc önkényes elvágásában, hanem abban látja, hogy a jog a megtérítendő kárba csak azokat a kárelemeket vonja be, amelyek „a konkrét károkozó magatartással az adott szituációban tipikusan, életszerűen együtt járnak, amelyeket tehát a társadalom tagjai rendes körülmények között általában ismerhetnek, illetve felismerhetnek”. Mindezekben Bárdos az észszerű előreláthatóság tartalmi megnyilvánulását látta.⁶⁵

⁶¹ L. a Kúria Gfv.30.102/2015/6. számú határozatát: „A felperesnek tehát azt kellett volna sikerrel bizonyítania, hogy: a) kára – részvényeinek értékcsökkenése – (...) ért kártól független, jogi értelemben megtéríthető kár, b) amely jogilag értékelhető, közvetlen, adekvát okozati kapcsolatban áll az alperesi jogelőd jogellenes magatartásával”, vagy a Szegedi Ítéltábla Pf.III.20.418/2010. számú határozatát (IH2011. 159.): „a bíróságnak adekvát-releváns kauzális összefüggést kell keresni.”

⁶² Lábady Tamás a Ptk. kommentárjában hivatkozott a BH1984. 5.195., a BH 2008.11.299. valamint a BDT2011. 2393. számú eseti döntésekre. L. LÁBADY i. m. (52. lj.) 2410–2411. Fuglinszky is több olyan, a Ptk. hatálybalépése előtti időszakból származó ítéletet idéz kártérítési jogi monográfiájában, amelynek indokolása kifejezetten az előre látható kár koncepciójára épített: Fővárosi Ítéltábla Pf.21.587/2012/10. (BDT2013. 2893.), Győri Ítéltábla Pf.III.20.109/2011/17. és a Pécsi Ítéltábla Pf.I.20.373/2010/4. számú határozata (BDT2011. 2393.). L. FUGLINSZKY i. m. (45. lj.) 271.

⁶³ Lényegében ekként fogalmaz CSANÁDI György: *Polgári jog*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1984. 296.

⁶⁴ CSÖNDES-FENYŐHÁZI i. m. (60. lj.) 152–153.

⁶⁵ BÁRDOS Péter: Az új Ptk. kárfelelősségi fejezete. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2004/5–6., 5.

A Ptk. javaslatának miniszteri indokolása alapján a 6:521. §-ban az előreláthatóság a törvény szövegéből következően tehát nem arra ad szabályt, hogy a bíróság az egyes körülményekből, történésekből hogyan azonosítsa az okokat, szükség esetén a több szóba jöhető magatartás közül hogyan határozza meg, hogy melyik tekinthető az eredmény okának. Az ok-okozati összefüggés mint felelősségalapító feltétel fennállása vagy fenn nem állása ugyanis lételméleti, természettudományi vagy tapasztalati kérdés, és gyakran bonyolult, szakértői bizonyítást igénylő kérdésként is jelentkezik (ez esetben a bíróság már jogi értékelést végez abban a kérdésben, hogy valamely magatartást egy meghatározott eredmény okának lehet-e tekinteni). A jogalkotó, a jogtudomány és a jogalkalmazó nem az ok-okozati összefüggés fennállására/fenn nem állására, hanem csak a jogilag releváns okozati összefüggés megállapítására dolgozhat ki bármilyen oksági szabályt, mércét vagy szempontot. A Ptk. 6:521. §-ában foglalt előreláthatóság rendeltetése szerint tehát a megtérítendő károk körének behatárolásához nyújt segítséget – a károk bekövetkezéséhez vezető okok körének szűkítését segítő szabály arra az esetre, ha a bíróság megállapítja, hogy valamely kárkövetkezmény oka a károkozó magatartás.

3.4. Következtetés

Ha tehát a bíróság megállapította a bekövetkezett károk okát (pl. a ház kivitelezési hiba miatt dőlt össze, a beteg halálát az orvos mulasztása okozta, stb.), akkor ezt követően határoznia kell arról is, hogy e magatartás kárkövetkezményei közül melyek azok, amelyek bekövetkezése előre látható volt (azok bekövetkezésével számolni lehetett). A Ptk. 6:143. § (2) bekezdésében foglalt előreláthatósági korlát és a Ptk. 6:521. §-ában foglalt előreláthatóság azonos célokat követnek: a teljes kártérítés elvének korlátozására, a megtérítendő károk körének meghatározására szolgáló normatív szabályok. Lényeges azonban, hogy míg az előbbi a szerződésszegéssel okozott károk, addig az utóbbi a szerződésen kívül okozott károk megtérítéséről való döntés során alkalmazandó szabály. A hivatkozott tételes jogi szabályok értelmezése pedig erre – tehát a jogviszonyok természetére – tekintettel kell hogy történjen. Az előreláthatóság tartalma tehát más a szerződésszegéssel okozott kárfelelősség körében, és más tartalommal tölthető ki a deliktuális felelősség területén.⁶⁶

---

⁶⁶ Ezt már az új Ptk. – 1009/2002. (I. 31.) Korm. határozattal közzétett – 2002. évi Konceptiója is rögzítette. L. *Magyar Közlöny*, 2002/15/II. szám (2002. január 31.) 158., 163. l. továbbá: CsönDES Mónika: A Ptk. 6:521. § szerinti előreláthatóságról a Miskolci Törvényszék 13.P.21.001/2017/7. számú és a Debreceni Ítéltábla Pf.II.21.077/2017/3. számú ítélete tükrében. *Polgári Jog*, 2018/10. [online].

4. Az okozatosság és a sérelemdíj iránti igény

A Ptk. 2:52. § (1) bekezdése kimondja, hogy „[a]kit személyiségi jogában megsértenek, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért”. Értelmezést kíván, hogy a sérelemdíj iránti igény érvényesítése során az okozatosság vizsgálata mire vonatkozik. A Ptk. hatálybalépése óta alakuló gyakorlatról elmondható, hogy a bíróságok egyrészt vizsgálják a jogsértő magatartás és a személyiségi jogsérelem közötti oksági kapcsolatot, másrészt, a Ptk. 2:52. § (1) bekezdésének az „őt ért nem vagyoni sérelemért” fordulatára tekintettel, a bíróságok az ok-okozati összefüggés fennállásáról a bekövetkezett nem vagyoni sérelemre figyelemmel döntenek. Ezt az értelmezést támasztja alá az Új Ptk. Tanácsadó Testületnek a Ptk. 2:52. §-ához kapcsolódó véleménye is, amely kétszer is említi az okozatosságot – először az alperesi magatartással okozati összefüggésben álló személyiségi jogsértéseknél, majd pedig az alperest terhelő bizonyítás kapcsán a nem vagyoni sérelem bekövetkezését illetően: „az alperesnek kell bizonyítania azt is, hogy a jogsértéssel okozati összefüggésben a felperest nem érte olyan súlyú nemvagyoni sérelem, amely sérelemdíj megítélését indokolná. Ez utóbbi következtetésre a bíróság a[z 1952-es] Pp. 163. § (3) bekezdés alapján is eljuthat, ha arról hivatalból tudomása van vagy az köztudomású ténynek tekintendő.”⁶⁷

4.1. A jogsértő magatartás és a személyiségi jogsérelem közötti oksági kapcsolat

Az, hogy valamely, a felperes számára sérelmes állapot személyiségi jogsérelemnek minősülhet-e, az állandó bírói gyakorlat szerint attól függ,⁶⁸ hogy az a mindennapi élettel együtt járó kockázatok, kellemetlenségek, leküzdhető problémák körébe tartozik-e, vagy a sérelem már személyiségjog-védelmi helyzetet idéz elő.⁶⁹ Az ún. bagatell igények kiszűrésének ez a tulajdonképpeni első lépcsőfoka. A döntés ez esetben arra irányul, hogy a jogsértés eléri-e a szükséges, a személyiségi jogok sérelmével járó szintet.⁷⁰

Az, hogy a jogsértő magatartás és a személyiségi jogsérelem között oksági kapcsolat áll-e fenn, gyakran egyszerű kérdésként jelentkezik, mint például annak eldöntése, hogy a balesettel okozati összefüggésben következett-e be a felperes

⁶⁷ Az Új Ptk. Tanácsadó Testület véleménye i. m. (35. lj.).

⁶⁸ Az 1959. évi Ptk. hatálya alatt kialakult gyakorlat változása e tekintetben nem várható. A Ptk. gyakorlatából l. pl. Fővárosi Ítéltábla Pf.20.809/2018/4., Pf.21.232/2018/5. és Pf.21.234/2018/5. számú határozatait.

⁶⁹ PARLAGI i. m. (21. lj.) 378.

⁷⁰ FUGLINSZKY i. m. (45. lj.) 830.

egészségromlása, és sérült ezáltal a testi épséghez és az egészséghez fűződő személyiségi joga. Az is vizsgálendő lehet e körben, hogy a személyiségi jog sérelmét a felperes az alperes magatartásával okozati összefüggésben szenvedte-e el, azt tehát az alperes okozta-e.⁷¹ Megállapítható, hogy az okozatosság ezekben az esetekben mint „felelősségalapító feltétel” játszik szerepet, a bíróság ugyanis azt bírálja el, hogy a személyiségi jogsérelemben megnyilvánuló ‘eredmény’ és az alperes jogsértő magatartása között van-e ok-okozati összefüggés.

4.2. A Ptk. 2:52. § (1) bekezdése: „sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért”

Az, hogy a személyiségi jogsértés eredményeként a felperest éri-e nem vagyoni sérelem, elsősre nem okozatossági kérdésnek tűnik. Sérelemdíj-fizetésre kötelezés esetén a bíró éppen azt mérlegeli, hogy a jogsértő magatartás előidéz-e olyan nem vagyoni sérelmet, hatásában olyan-e, hogy a sérelemdíj funkcióira is figyelemmel a sérelemdíj megítélése indokolt. Valójában azonban, amikor a bíróság a személyiségi jogsértésnek a felperesre gyakorolt hatását vizsgálja, tehát azt, hogy az milyen sérelmet idézett elő nála, előfordulhat, hogy okozatossági kérdések vizsgálatába is bele kell bocsátkoznia, de rendszerint nem akkor, amikor a bíróság a hátrányos jogkövetkezmény tényleges bekövetkeztét (vagy annak lehetőségét) köztudomású tényként állapítja meg. Az okozatosság vizsgálata akkor kerülhet inkább előtérbe, ha a bíróság arra a következtetésre jut, hogy a felperes által állított nem vagyoni sérelem nincs oksági kapcsolatban az alperes jogsértő magatartásával,⁷² vagy ha a felperes a köztudomás szerint is elfogadható hátrányt meghaladó egyéb olyan sérelmet állít, amellyel a magasabb összegű sérelemdíj megállapítását kívánja megalapozni.⁷³

---

⁷¹ L. pl. a Debreceni Ítéltábla Pf.20401/2018/5., a Fővárosi Ítéltábla Pf.21077/2018/4. számú határozatát.

⁷² L. pl. a Pécsi Ítéltábla Pf.20122/2018/4. számú határozatát: „[a] videofelvétel alperes általi közzététele azonban a fentiek szerint nem sértette meg a felperes szerzői jogát, nem minősült tehát ez olyan jogellenes magatartásnak, ami a felperes által sérelmezett kommentekkel okozati összefüggésben állhat.”

⁷³ Kúria Pfv.22.583/2017/5. számú határozata. L. a Fővárosi Ítéltábla Pf.21016/2018/7. számú határozatából az elsőfokú bíróság indokolását: „A felperes öngyilkossági kísérlete pedig személyes előadása alapján sem kifejezetten a közléssel áll összefüggésben, hanem az összes médiában megjelenő, felperesről szóló tartalommal. Mindezen körülmények mérlegelése alapján az elsőfokú bíróság a személyiségi jogok megsértésének kompenzálására 400 000 forint sérelemdíjat tartott szükségesnek. Ezt meghaladóan a keresetet elutasította.”

Ami a gyakorlatot illeti, a bíróságok megkövetelik, hogy a felperes adja elő, hogy milyen immateriális hátrányokat szenvedett el a jogsértésekkel okozati összefüggésben,⁷⁴ például hogy a jóhírnevének sérelmével okozati összefüggésben milyen immateriális hátrányok érték.⁷⁵ A Pécsi Ítélőtábla egy eseti döntésében az alperesek azon magatartását, hogy a lovagló felperest gépjárművel megkergették, a nem vagyoni sérelem bekövetkezése szempontjából úgy értékelte, hogy az eseményeket átélő felperes számára az halálfélelmet, traumát, stresszt okozott, amit súlyosbít a lováért való aggodás, ezért az alperesek perbeli durva, életet és testi épséget veszélyeztető magatartásával okozati összefüggésben a felperesnél megállapították az immateriális sérelem bekövetkezését.⁷⁶ A Fővárosi Ítélőtábla egy ügyben pedig, arra tekintettel, hogy a sérelemdíj iránti igényt a cikk illusztrációjaként megjelentetett képmás engedély nélküli felhasználása miatti jogsértés alapozta meg, kizárólag a képmás közzétételével – és nem a cikk tartalmával – okozati összefüggésben álló hátrányokat vizsgálta.⁷⁷ Megállapítható, hogy az okozatosság ezekben az esetekben is mint ‘felelősségalapító feltétel’ játszhat szerepet, a bíróság ugyanis azt bírálja el, hogy a nem vagyoni sérelem mint ‘eredmény’ és az alperes jogsértő magatartása között van-e ok-okozati összefüggés.

4.3. Következtetés

Tényállásfüggő tehát, hogy mikor kell a személyiségi jogsérelem és mikor a nem vagyoni sérelem bekövetkezésénél az oksági kapcsolatot mint ‘felelősségalapító feltétel’ vizsgálni. Az eddigi joggyakorlat azt mutatja, hogy a sérelemdíj iránti igények elbírálásakor az okozatosság megítélése többnyire egyszerű feladatként jelentkezik. Az álláspontom az, hogy az ok-okozati összefüggés mint ‘felelősségalapító feltétel’ fennállásának kérdésében a bíróságok szabadon mérlegelhetnek, ha szükséges, szakértőt vehetnek igénybe.

5. Az előreláthatóság és a sérelemdíj iránti igény

A problémafelvetésben felhívottak szerint megválaszolandó kérdés, hogy a Ptk. 6:143. § (2) bekezdése és a Ptk. 6:521. §-a szerinti előreláthatóság alkalmazható-e a sérelemdíj iránti igény elbírálása során.

---

⁷⁴ L. pl. a Fővárosi Ítélőtábla 2.Pf.21.234/2018/5/II., a Debreceni Ítélőtábla Pf.21125/2017/10. és Pf.20352/2018/13. számú határozatait.

⁷⁵ Debreceni Ítélőtábla Pf.20401/2018/5. számú határozata.

⁷⁶ Pécsi Ítélőtábla Pf.20194/2017/4. számú határozata.

⁷⁷ Fővárosi Ítélőtábla Pf.21023/2016/6. számú határozata.

5.1. Ha valamely személyiségi jogot szerződésszegéssel sértettek meg

Az Új Ptk. Tanácsadó Testület véleményében a következő álláspontot fogalmazta meg: „[m]ivel azonban a sérelemdíj nem kártérítés, a Ptk. 6:143. §-ában foglalt, a szerződésszegéssel okozott kár megtérítésének mértékére vonatkozó szabályok a sérelemdíj fizetése iránti kötelezettségre nem alkalmazandók.” Több szakirodalmi álláspont is ezen értelmezés mellett foglal állást. Vékás álláspontja szerint „a sérelemdíjra nem lehet alkalmazni a kontraktuális felelősségnek a kártérítés mértékére – így az annak részeként szabályozott előreláthatóságra – vonatkozó szabályait, mert a sérelemdíj összegének meghatározására speciális szabályok [2:52. § (3) bekezdés] vonatkoznak.”⁷⁸ Fuglinszky Ádám úgy érvel, hogy:

„[A] sérelemdíj meghatározása során a bíróság által figyelembe veendő szempontok [2:52. § (3) bekezdés] sem illeszkednek a 6:142–6:143. §-ok mögött meghúzódó kockázatelosztó-ösztönző felelősségkoncepcióhoz, a sérelemdíj logikája, funkciója sem teljesen azonos a kártérítéssel (a reparáció és prevenció mellett elégtételi elemeket is hordoz), s ellentmondásos lenne az előreláthatósági korlát alkalmazása e körben azért is, mert (...) az előreláthatósági korlátnak (...) éppen az okozott hátrány (kár), s ennek mibenléte a központi eleme.”⁷⁹

Álláspontom szerint további érv lehet a Ptk. 6:143. § (2) bekezdése szerinti előreláthatóság nem alkalmazása mellett az, hogy a Ptk. 2:52. § (2) bekezdésének utaló szabálya alapján a kártérítési felelősségi jogi szabályok felhívhatóságát meghatározza az, hogy a sérelemdíj a személyiségi jogok megsértésének önálló vagyoni szankciója lett, ekként a kár fogalmába (Ptk. 6:522. §) nem tartoznak már bele a személyiségi jogot sértő magatartással okozott nem vagyoni sérelmek. Az új szabályozás alapján tehát a kártérítéssel összefüggő olyan jogintézmények, amelyek a sérelemdíj esetében annak eltérő jogi természete miatt nem jöhetnek számításba, a Ptk. 2:52. § (2) bekezdésének utaló szabálya útján nem kerülhetnek alkalmazásra.⁸⁰ Ilyen jogintézmény a teljes kártérítés elve is, hiszen az Alkotmánybíróság, mint fentebb már idéztem, kimondta, hogy „a nem vagyoni kártérítés intézménye a kártérítési jogon belül nem is értelmezhető, mert itt nincs vagyoni kár, és ezért nem lehet szó »teljes«, illetőleg »nem teljes« kártérítésről sem”. A Ptk. 6:143. § (2) bekezdése szerinti előreláthatóság pedig dogmatikailag a teljes kártérítés elvének normatív korlátozását megvalósító szabály, ezért nem alkalmazható – a Ptk. 2:52. §

⁷⁸ VÉKÁS Lajos: A Ptk. 6:143. §-ához fűzött magyarázat. In: VÉKÁS–GÁRDOS i. m. (52. lj.) 1658.

⁷⁹ FUGLINSZKY i. m. (45. lj.) 170–171.

⁸⁰ Nem alkalmazható a Ptk. 6:521. §-a – a Ptk. 6:144. § felhívása útján – a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség megállapítása során az okozatosság vizsgálatakor sem.

(2) bekezdésében foglalt utaló szabály felhívása útján – abban az esetben, ha valamely személyiségi jogot szerződésszegéssel sértettek meg, és erre tekintettel sérelemdíj iránti igényt terjeszt elő a személyiségi jogában megsértett személy.

5.2. Ha valamely személyiségi jogot szerződésen kívüli magatartással sértettek meg

A kérdéssel azért is indokolt foglalkozni, mert a Szegedi Ítéltábla az egyik döntésében – az elsőfokú bírósággal egyezően – a Ptk. 2:52. § (2) bekezdésének utaló szabálya folytán alkalmazhatónak találta a Ptk. 6:521. §-át.⁸¹ Az Új Ptk. Tanácsadó Testület a Ptk. 2:52. §-ához fűzött véleményében nem tért ki arra a kérdésre, hogy ha a felperes személyiségi jogséreelmét az alperes szerződésen kívüli magatartásával okozata, akkor a Ptk. 6:521. §-a szerinti előreláthatóság alkalmazható-e a sérelemdíj iránti igény elbírálásakor.

Ha a Ptk. 6:521. §-a szerinti előreláthatóságnak más is a funkciója (nem feladata a szerződésből eredő piaci és egyéb kockázatoknak a szerződő felek közötti igazságos megosztása), a szerepe ugyanaz: a megtérítendő károk körének behatárolásához szolgál normatív szabályként. Álláspontom szerint ezért annak megítélésénél, hogy a személyiségi jogában megsértett felet érte-e nem vagyoni sérelem, és ha igen, milyen, nem vehető figyelembe a Ptk. 6:521. §-a. Véleményem szerint Fuglinszky Ádámnak a Ptk. 6:143. § (2) bekezdését illetően tett – az előző pontban hivatkozott – megállapítása megfelelően adaptálva akkor is igaz, ha a személyiségi jogsértést szerződésen kívüli magatartással okozták, és erre tekintettel követelnek sérelemdíjat.

Az előző pontban kifejtett azon érvelésemnek, hogy a kártérítéssel összefüggő olyan jogintézmények, amelyek a sérelemdíj esetében annak eltérő jogi természet miatt nem jöhetnek számításba, a Ptk. 2:52. § (2) bekezdésének utaló szabálya útján nem kerülhetnek alkalmazásra, abban az esetben is érvényesnek kell lennie, ha valamely személyiségi jogot szerződésen kívüli magatartással sértettek meg. A Ptk. 6:521. §-a szerinti előreláthatóság pedig – ahogy a Ptk. 6:143. § (2) bekezdése szerinti előreláthatóság is – dogmatikailag a teljes kártérítés elvének normatív korlátozását szolgáló szabály. Ezért a sérelemdíj iránti igények elbírálásakor nem alkalmazható a Ptk. 6:521. § szerinti előreláthatóság a szerződésen kívüli magatartással okozott személyiségi jogsérelemek esetén.

---

⁸¹ Szegedi Ítéltábla Pf.20018/2018/4. számú határozata.

5.3. Következtetés

Akár szerződésen kívüli magatartással, akár szerződésszegéssel⁸² valósult meg a személyiségi jogsérelem, a Ptk. 6:143. § (2) bekezdése és a Ptk. 6:521. §-a szerinti előreláthatósági szabály – a Ptk. 2:52. § (2) bekezdésében foglalt utaló szabály felhívása útján – nem kerülhet alkalmazásra. A Ptk. 2:52. §-a meghatározza ugyanis a sérelemdíjra kötelezés anyagi jogi feltételeit, a sérelemdíj megítélésének jogalapját és az összszerszerűséget befolyásoló szempontokat. Ezek figyelembevételével kell tehát a bírónak valamely sérelemdíj iránti igény megalapozottságáról döntenie.

A Ptk. 6:143. § (2) bekezdése és a Ptk. 6:521. §-a szerinti előreláthatósági szabály alkalmazása ellen szóló érv az is, hogy e rendelkezések alkalmazásával együtt járna az is, hogy a sérelemdíj iránti igények elbírálásakor az eljáró bíróságok kötve lennének a Ptk. 6:143. § (2) bekezdésének és a Ptk. 6:521. §-ának tényállási elemeihez (mikor, mit kell előre látni, stb.). Álláspontom szerint azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a személyiségi jogsérelmek szankcionálásnak új Ptk.-beli szabályaival éppen azt kívánta a jogalkotó célként elérni, hogy a nem vagyoni sérelmek vagyoni kompenzálását elszakítsa a kártérítési jog hátrányközpontú, a kár bizonyítottságának vagy nem bizonyítottságának logikájára épülő szankciórendszertől. A sérelemdíj funkciójával tehát éppen ellentétes az olyan értelmezés, amelyik a sérelemdíj iránti igény elbírálásakor alkalmazhatónak tekinti a Ptk. 6:143. § (2) bekezdése és a Ptk. 6:521. §-a szerinti előreláthatósági szabályt.

---

⁸² Hangsúlyozni szükséges, hogy a jogsértőnek az irányadó kontraktuális vagy deliktuális felelősségi mérce szerint kell kimentenie magát. Helytállóan mutat rá ezért Szabó Klára arra, hogy a „sérelemdíj általánosságban nem minősíthető felróhatóságtól függő jogkövetkezménynek”. L. SZABÓ KLÁRA: Az új Ptk. a Fővárosi Ítéltábla gyakorlatában. (A tanulmány a IV. Wolters Kluwer Jogi Konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.) *Polgári Jog*, 2018/11–12., [6] bekezdéspont [online].

GÖRÖG MÁRTA*

Jogalkalmazási gyakorlat által formált orvosi gyakorlat(?)

„Valaki mondja meg, a hosszú évek
Miért tűnnek úgy, mint egy pillanat?
Valaki mondja meg, mi az, hogy elmúlt,
Valaki mondja meg, hol maradt.”

Adamis Anna: *Valaki mondja meg*

„Légy vakmerő és véres és szilárd:
Akit asszony szült, teneked nem árt,
Nem árt oly emberi erő.”

William Shakespeare: *Macbeth*

Nehéz szavakat formálni... Abban a megtiszteltetésben volt részem, hogy a doktori értekezésemet az általam mélyen tisztelt, humánumával, intellektusával, tudásával, eleganciájával és lényével mindenkit lebilincselő két kiváló jogtudós, Boytha György és Lábady Tamás opponenciája mellett védhettem meg.¹ Kapcsolatunk később is megmaradt, figyelmes és értékes mestereimmé váltak. Azóta sok év telt el, és előbb Boytha, majd Lábady is eltávozott közülünk...

Volt egy huzamosabb időszak az életemben, amikor csak két könyv feküdt az éjjeliszekrényünkön: *Az Ínyesmester szakácskönyve*² és a *Magyar magánjog (polgári jog) általános része*.³ Mindig lebilincselte Lábady logikája, értékes gondolatokat kiszűrni képes lényeglátása, intellektusa. Küldetése a család és a jog volt, emléke a magánjogászok sohasem hivalkodó példaképeként él mindannyiunkban.⁴ El nem halványuló üstököse volt a magyar magánjognak.

---

* Intézetvezető egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar. A kutatást az EFOP-3.6.1-16-2016-00008 azonosítójú, EU társfinanszírozású projekt támogatta.

¹ LÁBADY Tamás: Bíráló vélemény Görög Márta *A személyiségi értékek posthumus védelme. Gondolatok a nem vagyoni kártérítés iránti igény jogutódlása körében* c. doktori értekezéséről. In: LÁBADY Tamás – HESZNÉ HÍR Henriette (szerk.): *Mozaiktöredékek a Pécsi Ítéltábla tudományos műhelyéből*. Pécs, Pécsi Ítéltábla, 2007. 56–62.

² MAGYAR Elek: *Az Ínyesmester szakácskönyve*. Budapest, Akkord, 2000.

³ LÁBADY Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 1997.

⁴ LÁBADY Tamás: Hetven év. In: LÁBADY Tamás: *Megtartott szó. Válogatott jogi tanulmányok*. (Szerk. Koltay András - Landi Balázs) Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 13–15.

1. Az orvosi műhiba / kezelési hiba – császármetszés

Az „orvosi műhiba” – az 1873-ban a Magyar Tudományos Akadémia kültagjává választott Rudolf Virchownak tulajdonított német *Kunstfehler* tükörfordítása⁵ – azt a korábbi értelmezést közvetíti, amely az orvosi tevékenységet művészetként, a gyógyítás művészeteként (*Heilkunst*) fogta fel.⁶ A jogelmélet, illetve a jogalkalmazási gyakorlat mára többnyire eltekint az „orvosi műhiba” terminus alkalmazásától,⁷ és azt, tágabb értelmezés mellett, a „kezelési hiba” *terminus technicus*a váltotta fel,⁸ amely felöleli és kifejezi az egészségügyi szolgáltató kötelezettségeinek teljessége és azok bármelyike körében bekövetkezett ‘fogyatékoságokat’. Ezt a felfogást közvetíti a német jogelmélet és judikatúra is,⁹ amely évtizedek óta a „*Behandlungsfehler*” (kezelési hiba) kifejezést alkalmazza a Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) 630h §-a alapján.¹⁰ A Bundesministerium für Gesundheit szerint a kezelési hiba egy nem szabályszerű, vagyis a kezelés időpontjában nem a megfelelő, általánosan elismert orvosi standardoknak megfelelő kezelés.¹¹

⁵ „Verstoß gegen die anerkannten Regeln der Heilkunst infolge eines Mangels an gehöriger Aufmerksamkeit oder Vorsicht.” Rudolf VIRCHOW: *Kunstfehler der Ärzte, Aktenstücke des Reichstags des Norddeutschen Bundes*: Anlage 3 zu Nr. 5. 1870, xii–xv. SÁNDOR Judit: *Gyógyítás és ítélkezés*. Budapest, Medicina, 1997. 49.; BARZÓ Tímea: Polgári jogi felelősség az egészségügyben. In: BARZÓ Tímea – PAPP Tekla (szerk.): *Dologi jog – felelősségtan*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 452.

⁶ A „Heilkunst” elnevezés, amely a betegségek megelőzésének és kezelésének egységes rendszerét fedí, az orvos, kutató és gyógyszerész Samuel Hahnemanntól származik. L. Samuel HAHNEMANN: *Organon der Heilkunst*. Drezda–Lipcse, Arnoldische Buchhandlung, 1883. A „műhiba” terminus nem azt az értelmezést vonja maga után, amely a „műhiba” terminusban belső ellentétet vél felfedezni, lévén a „mű” szó egyik jelentése: nem valódi – ekként a mű-hiba a nem valóságos hiba, amely fogalmi és értelmezési lehetetlenség.

⁷ Azonban azt is látni szükséges, hogy a két *terminus technicus* párhuzamosan él egymás mellett. Így az orvosi műhiba terminusra I. JULESZ Máté: *Orvosi jog működés közben. A hálapénztől a kártérítésig*. Budapest, Medicina, 2018. 203. A műhiba „az orvostudomány általánosan elismert szabályait sértő magatartás (cselekvés vagy mulasztás)”. BÍRÓ György: *A megbízási szerződés*. Budapest, KJK–KERSZÖV, 2001. 185. Ez a fogalom meghatározás szűkített jelentéstartalmat hordoz magában, mert nem fedí le azon orvosi tevékenységeket, amelyek nem az orvostudomány állásából eredeztethetők, l. pl. a tájékozott belegegyezés megtételéhez szükséges megfelelő, teljes körű, egyéniesített tájékoztatást.

⁸ eBDT2013. 2874, eBDT2013. 1841.

⁹ Monica VOPPICHLER: Die Rechtsgrundlage zur Durchsetzung schadenersatzrechtlicher Ansprüche der Patienten auf Grund ärztlicher Fehlbehandlung. *Österreichische Juristen Zeitung* (1997) 98; Kurt STELLAMOR – Johannes W. STEINER: *Handbuch des österreichischen Artzrechtes*, I. Bécs, Manz, 1999. 106.; Kurt HOFMANN: Qualitätsmängel bei der medizinischen Behandlung als Tatbestand in der Rechtsprechung. RZ 1999. 82.; OGH in JBl 1987, 104; SZ 62/53; JBl 1992, 520.

¹⁰ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) § 630h Beweislast bei Haftung für Behandlungs- und Aufklärungsfehler. Vö. JOBBÁGYI Gábor: Orvosi kezelési szerződés – új szerződésfajta a BGB-ben. *Jogtudományi Közlöny*, 2014/1., 365–372.

¹¹ Bundesministerium für Gesundheit. (2014). *Behandlungsfehler*. <https://www.bundesgesundheitsministerium.de/themen/praevention/patientenrechte/behandlungsfehler.html>

Az amerikai Institute of Medicine 1999 novemberében közzétett *To Err is Human: Building a Safer Health System* c. jelentése szerint az Egyesült Államokban évente 44 000 és 98 000 közé tehető az orvosi műhiba következtében bekövetkezett halálos esetek száma.¹² A *Harvard Medical Practice Study* korábban kimutatta, hogy a New York-i klinikákon kezelt 31 429 betegből 280-an szenvedtek orvosi műhiba miatt egészségérelmet, és közülük mindössze nyolcan nyújtottak be keresetet.¹³ Németországban – az alapvetően spekulatív – becslés szerint az orvosi műhiba érintette esetek száma 30 ezer és 400 ezer között ingadozik évente. 2007-ben 10 432 beteg indított peres eljárást – ez a szám 1,5%-kal volt nagyobb az előző évihez képest.¹⁴ Magyarországon a rendelkezésre álló statisztika szerint a perek közel 90%-a az élet–egészség–testi épség megsértéséből fakadó kárigényekből származik.¹⁵ Ehhez mérten egy 2008-as adat szerint a bírósági peres gyakorlatban az orvosi műhibaperek száma csekély, éves szinten 200–300 ilyen per indul,¹⁶ és a legtöbb per továbbra is a szülészeti–nőgyógyászati területre esik.¹⁷ Az orvosi műhibás perekben milliárdos összegeket követelnek a betegek a kórházaktól.¹⁸ Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) fejlett országokra kiterjedő statisztikái szerint a kórházakba kerülő betegek két ezrelékét sújtja valamilyen műhiba, és azok mintegy fele sebészeti műtőkben fordul elő.

1500-ban Jacob Nufer svájci állatkasztrátor végezte el az első olyan dokumentált császármetszést Siegershausenben, amelyet az anya (Elisabeth Alespachin, Nufer felesége) és a gyermek is túlél.¹⁹ Maga a „császármetszés” (*Ceasearen birth*)

¹² [http://www.nationalacademies.org/hmd/~media/Files/Report Files/1999/To-Err-is-Human/To Err is Human 1999 report brief.pdf](http://www.nationalacademies.org/hmd/~media/Files/Report%20Files/1999/To-Err-is-Human/To%20Err%20is%20Human%201999%20report%20brief.pdf)

¹³ A.R. LOCALIO et alii: Relation between Malpractice Claims and Adverse Events due to Negligence. Results of the Harvard Medical Practice Study III. *New England Journal of Medicine* (1991) 145.

¹⁴ Tausende Patienten klagen über Behandlungsfehler. *Spiegel Online*, 2008. június 3., <http://www.spiegel.de/wirtschaft/aerzte-pfusch-tausende-patienten-klagen-ueber-behandlungsfehler-a-557294.html>

¹⁵ Előterjesztés „A nem vagyoni kártérítés a polgári és a munkaügyi perekben” tárgyú tanulmány, a Baranya Megyei Bíróság Polgári és Közigazgatási Kollégiumának 2000. november 17-én megtartott kollégiumi ülésére egységes szerkezetben az előterjesztés vitára bocsátott ajánlásairól nyílt szavazás útján meghozott kollégiumi véleményekkel. *Bírósági Döntések Tára*, 2002/2., 17.

¹⁶ T. B. T.: Nyilvános lesz a műhibaperek listája. *NOL*, 2008. március 3., <http://nol.hu/archivum/archiv-483644-284186>

¹⁷ HÍDVÉGINÉ ADORJÁN LÍVIA – SÁRINÉ SIMKÓ ÁGNES: *Műhibák és kártérítési perek az egészségügyben*. Budapest, Medicina, 2013. 216.

¹⁸ DOBOZI PÁLMA – ROVÓ ATTILA: A műhibák számáról csak becslés van. *Magyar Hírlap*, 2004. szeptember 17., <http://regi.sofar.hu/hu/node/18094>

¹⁹ Volker LEHMANN: *Der Kayserliche Schnitt: die Geschichte einer Operation*. Stuttgart, Schattauer, 2006. 82.; Mark Patrick SLOAN: *Birth Day: A Pediatrician Explores the Science, the History, and the Wonder of Childbirth*. New York, Ballantine Books, 2009; Caroline DE COSTA: *Hail Caesar: Why One in Three Australian Babies is Born by Caesarean Section*. Salisbury, Boolarong, 2008. 28.; Nufer felesége a következő évben ikreknek, később pedig további négy gyermeknek adott életet természetes úton. L. LEHMANN uo., 83.

kifejezést François Rousset használta először az 1581-ben megjelent *Hysterotomotokie* című művében. Az Amerikai Egyesült Államokban az első, császármetszésről szóló orvosi beszámoló 1827-ből származik.²⁰

Kezdetben a császármetszés nagyfokú szülési kockázatot rejtett magában,²¹ mind az anya, mind a gyermek vonatkozásában. Még a 19. század második felében is közel 100%-os volt az anyai halálozás aránya.²² Eduardo Poor 1876 áprilisában hajtottá végre az első olyan császármetszést, amely már azon az általa kifejlesztett sebészeti technikán nyugodott, amely hatékonyan hozzájárult a halálozások okának csökkentéséhez. Az első ily módon megműtött betege, Giulia Cavallini, túlélte a műtétet, és Maria Alessandrina Cesarinét egészséges újszülöttként hozta a világra. Porro újítása 58%-ra csökkentette a halálozási arányszámot.²³ Később Robert Harris és Max Sänger bebizonyították, hogy az idejében elvégzett császármetszés az anya egészségi állapotát javítani tudja.²⁴

Ahogy kezdett biztonságossá válni a császármetszés, megindult egy ellenirányú folyamat: a császármetszéssel befejeződött szülések természetes szüléshez viszonyított aránya szignifikánsan nőtt. Míg a múlt században a Boston City Hospitalben a császármetszések aránya a vizsgált 10 évben (1926. január – 1936. január) az összes szüléshez képest 3,7% volt,²⁵ addig 1985-ben, Fortalézában, az Egészségügyi Világszervezet által szervezett találkozón a császármetszések 10-15%-os arányát fogalmazták meg kívánatosként.²⁶ A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) 2016-os statisztikája szerint ennek egyedül Izrael tesz eleget, ahol 1000 élve születésből 152, míg Magyarországon 370 zárul császármetszéssel.²⁷ Indiában a publikált kutatás során vizsgált intézményben 2015. január és de-

---

²⁰ Ira M. RUTKOW: *The History of Surgery in the United States 1775–1900*. San Francisco, Norman, 1992. 2. kötet, 92.; a császármetszésről később szakcikkekben is beszámolt John Lambert RICHMOND: *History of a Successful Case of Caesarean Operation*. 3 *Western Journal of Medicine and Physical Sciences* (1830) 485–489.

²¹ Benjamin P. SACHS: *Is the Rising Rate of Cesarean Sections a Result of More Defensive Medicine?* In: *Medical Professional Liability and the Delivery of Obstetrical Care*. Washington, The National Academies Press, 1989. 2. kötet, 27.

²² Stefan Iliev SAVCHEV et alii: *A Brief History of Obstetric Complications*. In: Antonio MALVASI – Andrea TINELLI – Gian Carlo di RENZO (szerk.): *Management and Therapy of Early Pregnancy Complications: First and Second Trimesters*. Bazel, Springer, 2016. 15.

²³ Uo.

²⁴ SACHS i. m. (21. l.) 28.

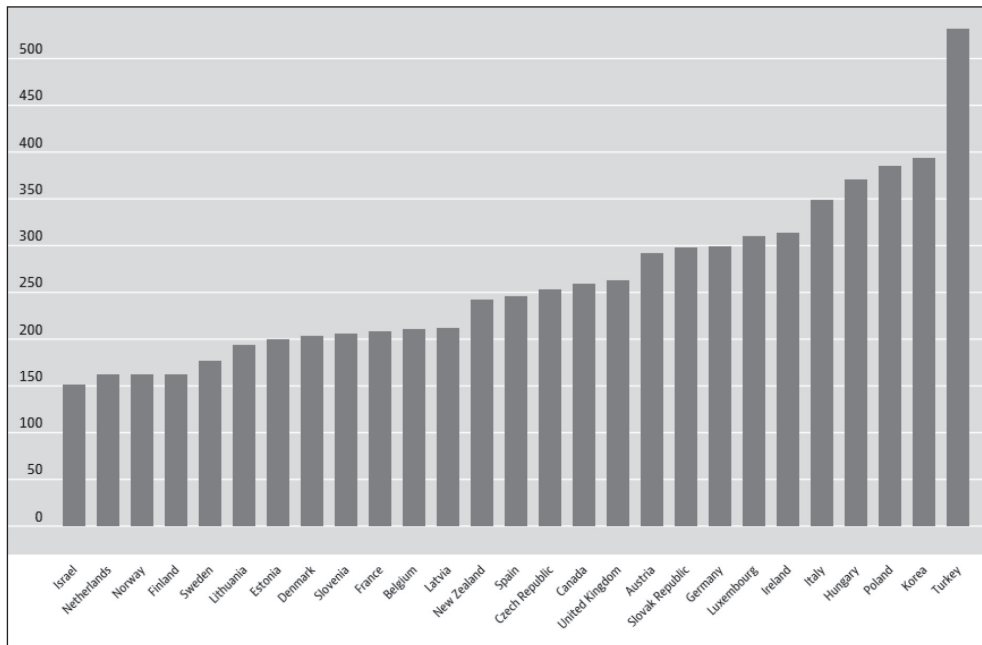
²⁵ Christopher J. DUNCAN – Joseph B. DOYLE: *Cesarean Section: A Ten-Year Study of 703 Cases at the Boston City Hospital*. 216(1) *The New England Journal of Medicine* (1937).

²⁶ *Appropriate technology for birth*. 2(8452) *Lancet* (1985) 436–437.

²⁷ <https://data.oecd.org/healthcare/caesarean-sections.htm>; OECD: *Caesarean Sections (indicator)* (2019). DOI: 10.1787/adc3c39f-en.

cember között a teljes szülésszámhoz mérten ez az arány 43,35% volt.²⁸ A statisztikák szerint Németországban 2017-ben összesen 232 505 császármetszésre került sor.²⁹ Az Egészségügyi Világszervezet 2018-ban két ajánlást is közzétett a császármetszések számának visszaszorítása érdekében.³⁰

Forrás: OECD: Caesarean Sections (Indicator) (2019). A táblázat az ezer szülésre eső császármetszések számát jelzi.³¹

²⁸ Urvashi BHATARA: Rising Rates of Caesarean Section: An Indicator of Defensive Medicine Practiced by Obstetricians. 7(6) *International Journal of Reproduction, Contraception, Obstetrics and Gynecology* (2018) 2371–2376., 2372.

²⁹ Anzahl von Kaiserschnitten und Geburten insgesamt in Deutschland in den Jahren von 2004 bis 2017 (in 1.000) Das Statistik-Portal, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/71897/umfrage/entbindungen-und-entbindungen-per-kaiserschnitt-in-deutschland/>

³⁰ WHO recommendations: Non-clinical interventions to reduce unnecessary caesarean sections; WHO recommendation on interventions targeted at women for the reduction of unnecessary caesarean sections.

³¹ OECD i. m. (27. lj.).

A császármetszések számának növekedése mögött összetett, jelentős részben jogen kívüli jelenségek állnak. Ezek egy része lehet orvosszakmai,³² míg más része demográfiai. A 20. század változásai, mint például az antibiotikumok használata, az aneszteziológia és a sebészeti eljárások fejlődése a korábbinál biztonságosabbá tette a császármetszést.³³ Meghatározók a demográfiai faktorok is, mint például a szülési életkor kitolódása:³⁴ a harmincéves vagy annál idősebb nők esetében kétszer-háromszor nagyobb a császármetszéses szülés aránya. A császármetszést a szülészorvos szakma egyöntetűen biztonságos műtétnek tekinti,³⁵ a múlt század második feléhez képest – amikor a császármetszéssel szülő nők között az anyai halálozás 3–7-szer magasabb volt – ma a császármetszéses és a természetes szülés anyai halálozási arányszámát tekintve nincs különbség,³⁶ az már általánosan alkalmazott műtéti beavatkozásnak minősül. Mindemellett megjelennek olyan – tényadatokkal alá nem támasztott – álláspontok is, amelyek az orvosi felelősséggel, illetve annak jogalkalmazási gyakorlatával indokolják a császármetszések számának növekedését.

A közvélekedésben, a médiában³⁷ és az orvosi szakcikkekben a császármetszések számának növekedését gyakorta azzal is indokolják, hogy az elvégzett császármetszések kevesebb jogi felelősségre vonást indukálnak, mint az elmaradtak. Publikált vélemény szerint az Egyesült Államokban számos olyan nőgyógyász praktizál, aki nem vezet le szüléseket a nagy felelősségi kockázat és a magas biztosítási díjak miatt.³⁸ Érdemes megvizsgálni, valójában miként alakul a császármetszés megítélése a magánjogi felelősségre vonás mátrixában.

---

³² A császármetszés utáni természetes szülésnél fennáll a heg felszakadásának veszélye. BHATARA i. m. (28. lj.) 2372.

³³ Alessandra MELONI et alii: The Role of Caesarean Section in Modern Obstetrics. 1(1) *Journal of Pediatric and Neonatal Individualized Medicine* (2012) 53–58, 54.

³⁴ A hazai termékenység legújabb irányzatai. *Statisztikai Tükör*, 2011/80.; BERDE Éva – NÉMETH Petra: Az alacsony magyarországi termékenység új megközelítésben. *Statisztikai Szemle*, 2014/3., 253–274., 256–258.

³⁵ MELONI et alii i. m. (33. lj.) 53.

³⁶ PAPP Zoltán: A császármetszési arány emelkedésének okai az utóbbi években. *Maternity.hu*, 2018. július 19., <https://maternity.hu/a-csaszar-metszesi-arany-emelkedesenek-okai-az-utobbi-evekben/>

³⁷ MUNK Veronika: A Honvédban a legtöbb, Barcikán a legkevesebb a császármetszés. *Index*, 2016. február 12., https://index.hu/belfold/2016/02/12/csaszar-metszes_szules_aranyok_infografika/

³⁸ HONSELL Heinrich: Az orvos polgári jogi felelőssége. *Magyar Jog*, 1992/1., 49–51., 49.

2. A szülész-nőgyógyász által tanúsítandó elvárható magatartás mércéje

A ma már egységesnek mondható felfogás szerint a beteg és az egészségügyi intézmény között tipikusan egészségügyi szolgáltatás nyújtására vonatkozó, a Polgári Törvénykönyvben nem nevesített³⁹ polgári jogi kötelmi jogviszony,⁴⁰ kezelési szerződés jön létre.⁴¹ A kezelési szerződés alapvetően megbízási jellegű⁴² gondossági kötelem⁴³ (eszközkötelem), amelynek gondossági kötelmi jellegéből eredően az egészségügyi intézmény a beteg gyógykezelését az egészségügyi ellátásban

---

³⁹ Fazekas Judit a Jobbágyi Gáborral 2004-ben közösen jegyzett tankönyvükben indokoltan tekinti „egy új, sajátos, önálló kezelési szerződés kialakítását, német minta alapján”. FAZEKAS Judit: A megbízási szerződés. In: JOBBÁGYI Gábor – FAZEKAS Judit: *Kötelmi jog*. Budapest, Szent István Társulat, 2004. 318.; BARZÓ Tímea: Az egészségügyi tevékenységgel kapcsolatos kárfelelősségi kérdések. In: BARTA Judit – BARZÓ Tímea – CSÁK Csilla (szerk.): *Magyarázat a kártérítési joghoz*. Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 436.

⁴⁰ TÖRÖ Károly: *Az orvosi jogviszony*. Budapest, KJK, 1986. 21.; KEMENES István: Az orvos kártérítési felelősségének egyes esetei. *Bírósági Döntések Tára*, 2008/1., 9.; A Legfelsőbb Bíróság Civilisztikai Kollégiumának emlékeztetője a civilisztikai kollégiumvezetők 2008. január 23–25. napján megtartott országos tanácskozásán megvitatott kérdésekről V. részében ismertetett, „Az orvosi műhiba perek gyakorlatának áttekintése, különös tekintettel a nem vagyoni kártérítésre” című országos vizsgálat tapasztalatainak összefoglalója.

⁴¹ BDT2016. 3445., BDT2016. 3510.; Szegedi Ítéletábra Pf.II.20.658/2013./3.; az egészségügyi jogviszony természetére vonatkozó felfogás a 2013-as Polgári Törvénykönyv (2013. évi V. törvény) kodifikációs előkészítési anyagai között is kifejezésre jutott. Közzétéve: *Az Igazságügyi Minisztérium iratanyaga a 2013-as Polgári Törvénykönyv előkészítésével és hatályba léptetésével kapcsolatban*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., 2018. 3. kötet, 1342–1350.; BARZÓ i. m. (5. lj.) 447.

⁴² Már a 20. század elején is találunk olyan felfogást, amely az orvos–beteg viszonyt megbízási szerződéses jogviszonynak tekintette. SCHÄCHTER Miksa: Az orvosi beavatkozás jogáról és az orvosi felelősségről. *Jogtudományi Közlöny*, 1902/20., 175–176.; később TÖRÖ i. m. (40. lj.) 22.; Bíró György ugyancsak megbízási típusúnak tekintette az egészségügyi ellátásra irányuló szerződéseket, ahol az ún. egészségügyi alapellátások biztosítására a helyi önkormányzatok által, az alapellátásban nem sorolt tevékenységre az Egészségbiztosítási Pénztár által adott megbízással kerül sor. Bíró György: Gondossági kötelek. In: Bíró György et alii: *Szerződési alaptípusok*. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2003. 222.; vö. BARZÓ i. m. (39. lj.) 433.; BARZÓ i. m. (5. lj.) 443–444.

⁴³ DÓSA Ágnes: *Az orvos kártérítési felelőssége*. Budapest, HVG-ORAC, 2010. 72.; HÍDVÉGINÉ ADORIÁN – SÁRINÉ SIMKÓ i. m. (17. lj.) 18.; GÁRDOS Péter: Megbízási típusú szerződések. In: VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, CompLex, 2008. 943. JOBBÁGYI Gábor: Az orvosi kezelési szerződés a magyar jogban – s az állam felelőssége. *Magyar Jog*, 2013/8., 486–492., 488.

részt vevőktől elvárható gondossággal⁴⁴ (objektív elvárhatóság), a szakmai, etikai szabályok, protokollok, irányelvek, módszertani levelek⁴⁵ betartásával az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (Eütv.) kezelési, ellátási tevékenységet meghatározó szabályai szerint vállalja.⁴⁶

Az egészségügyi intézmény kezelési szerződésből eredő főkötelezettsége az egészségügyi intézménytől általában elvárható gondos eljárás.⁴⁷ Megbízási jellegű szerződésként a vállalkozási szerződéshez kapcsolt eredményköteleméből eredő kötelezettség: az objektív eredményesség – a beteg meggyógyul, az orvos beavatkozása a betegséget visszafordítja, megszünteti, a beteg állapota javul – elérésének vagy el nem érésének kockázata nem terheli. Az orvos főkötelezettsége az orvosi szakma objektív standardjának megfelelő kezelés nyújtása.⁴⁸

Az egészségügyi intézmény és a beteg között fennálló jogviszony kötelmi jogi, kezelési szerződésként való minősítése az *ex contractu* felelősségi rezsím alkalmazását tenné indokolttá,⁴⁹ figyelemmel arra, hogy „a deliktualis megközelítés azt feltételezné, hogy az orvos–beteg között a károkozó magatartás előtt nem létezett kötelmi jogviszony, azt csak a károkozás ténye hozza létre, ami abszurdnak tekinthető” – írta Kemenes István a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépése és az Eütv. vonatkozó szakaszhelyének módosítása előtti 2008. évi tanulmányában.⁵⁰ Az Eütv. ugyanakkor a deliktualis felelősségi rezsím alkalmazását rendeli a kezelési szerződésből eredő objektív elvárható magatartás megszegése esetére.⁵¹ A gyógyintézet kimentheti magát a felelősség alól annak bizonyításával, hogy a szerződés tárgyát képező gyógyító vagy megelőző tevékenység során az ál-

---

⁴⁴ A régi Eütv. (1972. évi II. törvény) alapján az egészségügyi gyógyító tevékenység során a legnagyobb gondosság elve érvényesült: az orvos a kár megelőzése érdekében a körülményekhez – az orvostudomány állásához, hazai szintjéhez – képest minden lehetséges óvintézkedést köteles volt megtenni [Eütv. 77. § (3) bek.], a kimentéshez az általánosan elvárható gondosságra való hivatkozás nem volt elegendő. Fejér Megyei Bíróság 3.P.2002/60.; Fővárosi Bíróság P.24.801/2004/39.

⁴⁵ DÓSA Ágnes: Kártérítési felelősség. In: SÓTONYI Péter (szerk.): *Orvosi felelősség*. Budapest, Semmelweis, 2006. 90.

⁴⁶ KEMENES István: Az esély elvesztése mint vagyoni és nem vagyoni hátrány. *Magyar Jog*, 2018/12., 657–669., 662.; „[A]z orvos mindig is csak a gyógyító művészet szabályai szerinti kezelést és nem a sikerért tartozik felelősséggel.” HONSELL i. m. (38. lj.) 49.

⁴⁷ Vö. HÍDVÉGINÉ ADORJÁN – SÁRINÉ SIMKÓ i. m. (17. lj.) 20.

⁴⁸ Vö. SÁNDOR i. m. (5. lj.) 56–61.; LANDI Balázs: Az orvosi jogviszony összehasonlító jogi elemzése a magyar–német–osztrák elmélet és gyakorlat tükrében. *Jogtudományi Közlöny*, 2003/1., 20–31., 23.

⁴⁹ Vö. JOBBÁGYI Gábor: Az orvos polgári jogi felelősségének újabb kérdései a bírói gyakorlatban. *Jogtudományi Közlöny*, 1986/4., 176–183.

⁵⁰ KEMENES i. m. (40. lj.) 9. h.

⁵¹ Eütv. 244. § (2) bek.

talában elvárható gondossággal,⁵² az írott és az íratlan szakmai követelményeknek, szakmai szabályoknak megfelelően járt el, és a kár ennek ellenére következett be, vagy ettől függetlenül is ugyanúgy bekövetkezett volna.⁵³

A kezelési szerződés alapvető gondossági kötelmi jellegéből eredően a szerződésszegés – az elvárható gondos eljárást tanúsító kötelezettség megszegése – egybeolvad a felróhatósággal, átfedi egymást. Ahogy Kemenes kimutatja, a megbízási szerződés megszegése csak akkor következik be, ha a megbízott a feladatát felróható módon – illetve nem – látja el, azaz a megbízott szerződésszegése a gondossági kötelemből adódóan szükségképpen mindig felróható magatartást (mulasztást) feltételez.⁵⁴ Ez azt eredményezi, hogy a gondossági kötelmek esetében az objektív és a szubjektív elem egybeesik: a megbízott akkor szegi meg a szerződést, ha nem az adott helyzetben általában elvárható kellő gondossággal jár el.⁵⁵ (Ahhoz azonban, hogy az egészségügyi intézmény kártérítési felelősségét megállapítsák, a felróhatóság mellett szükséges a kártérítési felelősség további elemeinek megléte is.)

Az Eütv. 129. § (1) bekezdése által normatív szinten rögzített gyógymódválasztási szabadság alapján „[a] kezelőorvos joga, hogy a tudományosan elfogadott vizsgálati és terápiás módszerek (...) közül – a hatályos jogszabályok keretei között – szabadon válassza meg az adott esetben alkalmazandó, általa, illetve az ellátásban közreműködő személyek által ismert és gyakorolt, a rendelkezésre álló tárgyi és személyi feltételek mellett végezhető eljárást”. Az Eütv. 129. § (2) bekezdése szerint „[a] választott vizsgálati és terápiás módszer alkalmazhatóságának feltétele, hogy a) ahhoz a beteg e törvény szabályai szerint beleegyezését adja, valamint b) a beavatkozás kockázata kisebb legyen az alkalmazás elmaradásával járó kockázatnál, illetőleg a kockázat vállalására alapos ok legyen”. Az Eütv. e normatív tartalma alapján a kezelőorvos szabadon választhatja meg a szülés módját az adott keretek között, ugyanakkor az Eütv. 77. § (3) bekezdésében meghatározott felelősségi szabály az orvoslásra vonatkozóan az orvostól elvárható gondosságot, a szakmai és etikai szabályok, irányelvek betartását írja elő, és a felelősség alóli kimentés lehetőségét fogalmazza meg.

⁵² A gondossági mérce összehasonlító jogi elemzésére l. Dósa i. m. (43. lj.) 92–107.

⁵³ Szegedi Ítéletábra Pf.II.20.658/2013./3.

⁵⁴ KEMENES i. m. (46. lj.) 663.

⁵⁵ Vö.: FUGLINSZKY Ádám: *Kártérítési jog*. Budapest, HVG-ORAC, 2015. 108.; VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 2. kötet, 1742.; *Az új Ptk. magyarázata*, VI/V. Budapest, HVG-ORAC, 2013. 237.; KEMENES István: Az orvos kártérítési felelősségének egyes kérdései. *Bírósági Döntések Tára*, 2008/1., 15.; „Megbízási jellegű jogviszonyok (gondossági kötelmek) esetén abban az esetben, ha a kötelezett (megbízott) tevékenysége a szerződés alapján megkövetelt gondos eljárás követelményének megfelelt, szerződésszegést nem követett el, ezért a szerződésszegésért való felelősség alapvető feltétele sem valósul meg.” Az Új Ptk. Tanácsadó Testület Véleménye (Milyen módon alkalmazható a Ptk. 6:142. § szerinti objektív kontraktuális kártérítési felelősség gondossági kötelmek esetén?).

A kezelőorvos joga a vizsgálati és a terápiás módszerek megválasztása, de felelős az általa választott módszerért,⁵⁶ beleértve azt is, hogy a beavatkozás kockázata kisebb legyen az elmaradásával járó kockázatnál, illetőleg a kockázat vállalására alapos ok legyen.⁵⁷ Az értelmező szótár szerint a kockázat valamely cselekvéssel járó veszély, veszteség lehetősége.⁵⁸ Az abban a kérdésben való állásfoglalás, hogy valamely következmény a műtéti kockázatok körébe tartozik-e, vagy sem, alapvetően szakértői bizonyítást igényel, lévén, hogy megítéléséhez speciális szakértelemre van szükség. A kockázatok késedelmes észlelése, elhárítása vagy ellátása felróható kötelezettségszegést alapozhat meg. Ha az orvos magatartása eleget tesz az elvárható gondosság mércéjének, így a kárként értelmezendő kockázat nem róható az egészségügyi intézmény terhére, akkor a kárt, kockázatot (amely bekövetkezésének lehetőségéről a betegnek tudomása volt) a beteg maga viseli.⁵⁹ Ha viszont a beteg tájékoztatása nem volt teljes körű, például nem tért ki a kockázatokra, köztük az adott kockázatra, akkor az egészségügyi intézmény felelőssége megállapítható.⁶⁰

Az orvos döntésének helyességét csak valós és alapos körülményekkel, tényekkel, adatokkal tudja igazolni, e körülmények téves értékelése eredménytelenné teszi a kimentését, és megalapozza a kártérítési felelősségét.⁶¹ A megfelelő módszer megválasztásához olyan helyzetbe, olyan információk birtokába kell jutnia az orvosnak, amelyek alkalmassá teszik arra, hogy a kérdésében döntést hozhasson.⁶² Ez feltételezi a megfelelő dokumentációt,⁶³ amely alapján utóbb a felelősség alóli kimentés során bizonyíthatja, hogy nem merültek fel császármetszést indukáló körülmények. A Legfelsőbb Bíróság (Kúria) által kialakított következetes bírói gyakorlat alapján az orvosi dokumentumok hiányosságát tanúvallomással pótolni nem lehet, az orvosi dokumentáció hiánya vagy hiányos adattartalma mindig a gyógyintézet terhére értékelendő.⁶⁴

---

⁵⁶ EBH2005. 1306.

⁵⁷ Pfv.III.21.029/2005/4.; Komárom-Esztergom Megyei Bíróság (mint első fokon eljáró bíróság) P.20.996/2003/62.

⁵⁸ PUSZTAI Ferenc (szerk.): *Magyar értelmező szótár*. Budapest, Akadémiai, 2011. 548.

⁵⁹ Pfv.III.20.014/2000.; Pfv.III.25.349/1999.; Dósa i. m. (43. lj.) 91.

⁶⁰ Dósa i. m. (43. lj.) 118–124.

⁶¹ Komárom-Esztergom Megyei Bíróság (mint első fokon eljáró bíróság) P.20.996/2003/62.; BDT 2004/996.

⁶² Vö. „Az orvosi tevékenység felróható, ha a mulasztások folytán bekövetkező ismerethiány miatt az orvos eleve nem került olyan helyzetbe, hogy dönthessen a szülés legcélravezetőbb módjáról.” BDT2004. 996.; EBH2002. 630.; Komárom-Esztergom Megyei Bíróság (mint első fokon eljáró bíróság) P.20.996/2003/62.; A sebészetben alkalmazott gyakorlathoz I. GAÁL Csaba: *Sebészet*. Budapest, Medicina, 2012. https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_524_Sebeszett/ch03s04.html

⁶³ Eütv. 136–137. §; hasonlóan az osztrák joghoz, ahol mind a tájékoztatást, mind a kezelést dokumentálni szükséges, § 10 KAKuG, § 51 ÄrzteG.

⁶⁴ Ny-i Törvényszék Nyíregyháza 6.P.20.354/2011/75.

„Figyelemmel arra, hogy orvosszakértői módszerekkel nem volt megállapítható, hogy az oxigénhiányos állapot mikor alakult ki, a szülés előtt vagy a szülés közben, az alperesnek bizonyítania kellett, hogy a szülés teljes folyamata alatt nem volt olyan jel, amely alapján akár császármetszéssel, akár fogó- vagy vákuumműtéttel korábban be kellett volna fejezni a szülést. Minthogy a szülés teljes folyamata az orvosi dokumentáció alapján nem követhető végig, a bíróság azt állapította meg, hogy az alperes nem tudta kimenteni magát a kártérítési felelősség alól.”⁶⁵

A dokumentálás elmaradása alapozza meg az alperesi mulasztást – többek között – akkor, amikor felrható okból nem volt lehetősége az orvosnak arra, hogy a császármetszés utáni fertőzést időben felismerje, kezelje, amikor még a betegnek esélye volt, vagy lehetett volna elkerülni a súlyos fertőzőes állapot kialakulását, majd a méh eltávolítását,⁶⁶ vagy éppen ha az orvos elmulasztott bizonyos vizsgálatokat, illetve nem rögzítette a császármetszés utáni varratszedés tényét és az akkor észlelteket, így elmaradt például a szülő nő részletes vizsgálata is. Az orvos e felrható magatartásával olyan helyzetet teremtett, amelyben nem volt lehetőség a fertőzés idejében történő felismerésére, kezelésére. Egy másik ítélet szerint ha az orvos a felperes hazabocsátásakor, illetve a varratszedéskor nem mulasztotta volna el a részletes vizsgálatot, illetve annak dokumentálását, akkor a szülő nőnek esélye lett volna elkerülni a súlyos fertőzőes állapot kialakulását, majd annak következtében a méh eltávolításának szükségességét.⁶⁷

Az Eütv. 129. § (2) bekezdés a) pontja szerint a választott vizsgálati és terápiás módszer alkalmazhatóságának feltétele, hogy ahhoz a beteg az Eütv. normatív tartalma szerinti beleegyezését adja. A judikatúra elemzése jól mutatja, hogy számos egészségügyi kártérítési per a tájékozott beleegyezés hiányán nyugszik. A 2001-ben publikált második Országos Betegelégedettségi vizsgálat szerint a betegek 34,5%-a semmilyen tájékoztatást nem kapott a beavatkozás lehetséges kockázatairól. A tájékozott beleegyezés⁶⁸ mögött paradigmaváltás húzódik meg, amelynek

---

⁶⁵ Fővárosi Törvényszék ....P..../2014/69. ítéletében (Budapest, 2017. november 22.) a szakértői vélemény megállapítása.

⁶⁶ Györi Ítéltábla Pf.I.20.189/2010/4.

⁶⁷ Györi Ítéltábla Pf.I.20.189/2010/4.; Legfelsőbb Bíróság Pf.III.26.275/2001/4.

⁶⁸ A tájékozott beleegyezés (*informed consent*, *informierte Zustimmung* / *Einwilligung*) doktrínája és az „*informed consent*” kifejezés a *Salgo v. Leland Stanford Jr. University Board of Trustees* ügy 1957-ben meghozott bírósági ítéletére vezethető vissza. Martin Salgón translumbaris aortográfiát végeztek anélkül, hogy a paralízis kockázatáról tájékoztatták volna. A műtét következtében elvesztette mindkét lábát. Bár a bíróság megállapította, hogy nem történt orvosi mulasztás, kimondta, hogy az orvos elmulasztotta tájékoztatni a beteget a beavatkozás veszélyeiről, előnyeiről és lehetséges szövődményeiről, márpedig a beteg csak így rendelkezett volna a megalapozott döntéshez szükséges információval. (A bíróság szerint: „a physician violates his duty to his patient and subjects himself to liability if he withholds any facts which are necessary to form the basis of an intelligent consent by the patient.”)

fókuszában az orvos–beteg kapcsolatot a szülő és a gyermek kapcsolatával rokonító, paternalisztikus szemlélet elvetése áll.⁶⁹ Az Eütv. 15. § (3) bekezdése alapján „[a] betegnek joga van arra, hogy a kivizsgálását és kezelését érintő döntésekben részt vegyen. Az e törvényben foglalt kivételektől eltekintve bármely egészségügyi beavatkozás elvégzésének feltétele, hogy ahhoz a beteg megtevéstől, fenyegetéstől és kényszertől mentes, megfelelő tájékoztatáson alapuló beleegyezését (...) adja.”

Az Eütv. mindemellett rendkívül részletes és konkrét szabályozást nyújt arra nézve, hogy az orvosi beavatkozás előtt mire kell a tájékoztatásnak kiterjednie.⁷⁰ A tájékoztatás nem csupán a beteg joga, hanem az orvos kötelezettsége is. Ennek körében az orvos a tőle elvárható ismeret és legjobb tudása szerint tájékoztatja a beteget egészségi állapotáról annak állapota által indokolt rendszerességgel, és eként abba a helyzetbe hozza őt, hogy felelősséggel határozhasson az alkalmazandó terápiáról, annak minden vonatkozásában. A tájékoztatásnak alkalmasnak kell lennie arra, hogy a páciens eldönthesse, vállalja-e a beavatkozást a felvázolt kockázatok mellett. A tájékozott beleegyezés lényege az, hogy a teljes körű, egyéniesített, megfelelő tájékoztatást követően a beteg önnön maga dönt arról, hogy vállalja-e a beavatkozást, illetve a lehetséges alternatívák közül melyiket vállalja.⁷¹ Mindennek alapján a felelősségi kérdések fókuszába a megfelelő gondosság mércéje kerül. A betegtájékoztatásra vetítetten, ha az orvos teljes körű, megfelelő, egyéniesített tájékoztatást nyújt, akkor a gondossági mércének eleget tesz – annak hiányában felelőssége megállapítható.

A betegség diagnosztikai és terápiás algoritmusát tartalmazó szakmai protokoll, módszertani levél, irányelv hiánya esetén a szakvizsga tananyagát képező tankönyv előírásai, írott szabály hiányában pedig a szakma íratlan szabályai jelölik ki a gyógymódválasztási szabadság keretében az orvos mozgásterét.⁷² Így „írott szakmai szabály hiányában is általános szakmai szabály a hasi panaszokkal jelentkező terhes nő ellátása esetén szülész-nőgyógyász mielőbbi bevonása”.⁷³ Mindig azt kell vizsgálni, hogy a szülés időpontjában melyek az irányadó szakmai szabályok.⁷⁴ Szakértői véleményekben fókuszként jelenik meg a *Gyakorlati szülészeti*

---

⁶⁹ Vö. Kovács József: A cselekvőképesség megállapításának bioetikai elvei. *Fundamentum*, 2000/2., 91.

⁷⁰ Eütv. 134–135. §

⁷¹ Vö. Kovács i. m. (69. lj.) 91.

⁷² Dósa i. m. (43. lj.) 90.

⁷³ Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.658/2013./3. (az elsőfokú bíróságnak a megismételt eljárás eredményeként hozott ítéletében szereplő aneszteziológiai intenzív terápiás és sürgősségi orvostani igazságügyi szakértők szakvéleménye).

⁷⁴ Pécsi Ítéltábla Pf.III.20.532/2011/4.

ismeretek kézikönyv,⁷⁵ további írott szabályozási forrásként Papp Zoltán *Szülészeti-nőgyógyászat* tankönyve⁷⁶ és Lampé László és Papp Zoltán 1992-es kiadású tankönyvei.⁷⁷

Az egészségkárosodás kialakulása, ezáltal a kártérítési felelősség kérdésében való állásfoglalás szempontjából nem közömbös, hogy mikor kerül sor az orvosi döntéshozatalra. A nem megfelelő időben meghozott döntés és az ez alapján elvégzett beavatkozás alkalmas a felelősség megállapítására. Egy esetben az adott tényállás mellett nagyban valószínűsíthető volt, hogy a magzat oxigénhiányos állapota, majd későbbi halála a korábban elvégzett császármetszéssel megelőzhető lett volna.⁷⁸ Egy másik esetben, ha a vajúdas korábbi szakaszában, 20.50–22.15 / 21.00–22.00 között végzik el a magzatkiemelést,⁷⁹ akkor az megelőzte volna az újszülött maradandó károsodását. Az orvosszakértői vélemény megállapította, hogy a gyermek oxigénhiányos agykárosodása és a kezelőorvos vajúdas ideje alatti nem megfelelő eljárásai között közvetlen ok-okozati összefüggés állt fenn.⁸⁰ Egy megint másik esetben a szakvélemény szerint már éjfél és hajnali 4 óra között sort kellett volna keríteni a császármetszésre a körelőzmény okán akkor, amikor a terhesség 36. hetében az adott nap 14.10 órakor jelentkező fájások után másnap hajnali 4. óra 15 perckor került sor a burokrepesztésre, és 9.35 órakor döntöttek a császármetszés mellett, amely után 10.07-kor született meg a gyermek. Igen nagy valószínűséggel meg lehetett volna előzni a méhrepedést és a gyermek súlyos oxigénhiányos károsodását.⁸¹ Vagy egy további esetben az újszülött testi és szellemi fogyatékoságát, maradandó egészségkárosodását egy 5-10 perces oxigénhiány idézte elő, és ha

⁷⁵ Tolna Megyei Bíróság 16.P.20.619/2005/28. A kézikönyv a szekunder császármetszés körében három kategóriát állít fel: 1. nem sürgős császármetszés; 2. sürgős császármetszés; 3. vész- vagy sürgősségi császármetszés. A szakirodalom szerint nem sürgős császármetszésnél a *sectio* indikációjának felállítására és a magzat megszületése között 30 percnél, sürgős császármetszésnél 15 percnél több idő, sürgősségi vész- vagy császármetszés esetén pedig csupán néhány perc telhet el. Az Egészségügyi Minisztérium szakmai protokollja szerint a sürgős császármetszést a lehető leggyorsabban kell kivitelezni, a döntéstől a kiemelésig eltelt idő nem több mint 30 perces időtartam elfogadott.

⁷⁶ Szolnoki Törvényszék 11.P.21.009/2012/54.

⁷⁷ Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.780/2014/5.; LAMPÉ László – PAPP Zoltán: *Szülészeti-nőgyógyászat I-II.* Budapest, Semmelweis, 1992.

⁷⁸ 5.P. .../2003/24. (Budapest, 2007. december 11. Eglýné Csurányi Csilla bíró).

⁷⁹ A per során kirendelt orvosszakértő és igazságügyi szakértő véleménye alapján.

⁸⁰ A gyermek státusza a peres eljárás során: újszülött korban elszenvedett oxigénhiányos állapot, izomtónus zavara, infantilis cerebralis paresis, azaz csecsemőkori agybénulás, valamint az értelmi és a mozgásfejlődés elmaradása. Az agy tömegében és funkciójában is károsodott. A gyermek két éves korára önálló mozgásra nem képes, nem tud felülni, nem tud felállni, nem tud egyedül étkezni, nem beszél, és figyelme könnyen terelhető. A gyermek három évesen nem mászik, nem tud fogni, mozgása kóros, kezét-lábát görcsösen tartja. Nyíregyházi Törvényszék 5.P.20.294/2011/64.

⁸¹ Baranya Megyei Bíróság 9.P.20.103/2005/38.

korábban végezték volna el a császármetszést, akkor nagy valószínűséggel biztosító lett volna az újszülött egészséges megszületése.⁸²

A nem időben elvégzett császármetszés a perinatális hipoxiás eredetű, maradandó agykárosodás esélyét növeli.⁸³ Az ítéletekből az is látható, hogy adott esetben az azonnali császármetszés elvégzése⁸⁴ lehetővé teszi az újszülött olyan állapotban való világra hozatalát, amely nem okoz maradandó károsodást,⁸⁵ illetve a néhai (szülő nő) életben maradási esélye az azonnali császármetszés esetén nagyobb lett volna.⁸⁶ Azonnali császármetszést indukál például a tartósan kóros és fokozatosan romló CTG.⁸⁷ Ha nem a szülés legcélravezetőbb módját választja az orvos, akkor nem az elvárható gondossággal jár el.

3. Záró gondolatok

A császármetszés – a korábbi évek gyakorlatához képest – ma már általánosan alkalmazott műtéti beavatkozásnak minősül.⁸⁸ A császármetszéssel a kockázatok csökkenthetők.⁸⁹ A judikatúra vizsgálata azt sugallja, hogy a császármetszés alkalmazása nem jelent, nem jelenthet nagyobb kockázatot – sőt épp ellenkezőleg –, mint amekkora ugyanazon körülmények mellett a természetes szülés esetén előáll.

---

⁸² Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság, 3.P.21.460/2010/5. Jelen esetben a megkezdett hüvelyi szülés helyett az orvos a szülés császármetszéssel való befejezése mellett döntött, ugyanakkor a műtőben az előző császármetszés utáni takarítás folyt, amelyet – különösen a teljes körű fertőtlenítést – megsűrgettek. Az ítéleti tényállás megállapítása szerint a műtő takarítása miatti esetleges késlekedés minden perce hozzájárult az újszülött egészségkárosodásához.

⁸³ Fővárosi Törvényszék ...P..../2008/100. (Budapest, 2016. június 29.).

⁸⁴ Szakértői vélemény alapján a császármetszés a „legnagyobb sietséggel végzett esetekben” is legalább 15 percet vesz igénybe. A császármetszéssel történő magzatkiemeléshez szükséges időintervallum az alábbiakat foglalja magában: bemosakodás (6 perc), műszerek kikészítése (5 perc), érzéstenítés (módszertől függően 5-10 perc), bőrfertőtlenítés és izolálás (1-2 perc), hasüreg megnyitása – hasüri izolálás, méhür megnyitása, magzatkiemelés (5 perc). A Nyíregyházi Törvényszék 5.P.20.294/2011/64. ítéletében rögzített igazságügyi orvosszakértői vélemény (dr. T. Cs. Debreceni Egyetem Orvostudományi Centrum Igazságügyi Orvostani Intézete).

⁸⁵ Nyíregyházi Törvényszék 5.P.20.294/2011/64.

⁸⁶ Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.658/2013/3.

⁸⁷ Nyíregyházi Törvényszék 5.P.20.294/2011/64.

⁸⁸ Császármetszéssel zárult a szülés az egyes ítéleti tényállások alapján – többek között – a következő esetekben: az anya lázas állapota, oligohydramnion, meconiumos magzatvíz, magzati tachycardia, non reactiv NST, illetve fenyegető intrauterin asphyxia kórkép, méhtevékenység észlelésének elmaradása és jelentősen beszűkült magzati szív működés. Fővárosi Ítéltábla 7.Pf.20.673/2016/6.; Szekszárdi Törvényszék 16.P.20.198/2011/76.

⁸⁹ Azzal, hogy „a császármetszés mint beavatkozás rejt magában kockázatokat”. Komárom-Esztergom Megyei Bíróság (mint első fokon eljáró bíróság) P.20.996/2003/62.

A császármetszés magzati kockázata jóval kisebb, egyes vélemények szerint elhanyagolható.⁹⁰ Számos bírósági ítélet akként foglal állást, hogy a természetes úton való szülés helyett a császármetszés alkalmazása, avagy a császármetszés korábbi elvégzése megelőzhette volna az egészségkárosodást. A fentiek mellett például, a fellelhető ítéleti indokolások alapján, a kórházi felvételt követően a magzat medencevégű fekvése, az idő előtti burokrepedés, a magzat méhen belüli oxigénhiányos állapotának jelei és az elsődleges fájásgyengeség a császármetszés elvégzését indokolja,⁹¹ vagy éppen, ahogy egy másik bírósági ítélet rögzíti, „a válllelakadás és annak minden következménye (később a megszületett gyermek halála) megelőzhető lett volna a császármetszés alkalmazásával”.⁹²

Konkrét ítéleti tényállások alapján, ha a szülésvezetés az elvárható gondosságnak megfelelően folyik, és hamarabb került volna sor a császármetszésre, akkor esély lett volna arra, hogy a gyermek egészséges vagy egészségesebb állapotban születik,⁹³ vagy éppen a medencevégű vagy harántfekvésben lévő magzat esetében, az ő érdekében, azonnali császármetszést kellett volna végezni, amely növelte volna életben maradásának esélyét.⁹⁴ Magzati veszélyhelyzet fennállásakor indokolt a szülés császármetszéssel történő befejezése.⁹⁵ A szülész orvos szakmában sokan úgy vélekednek, hogy a bírósági jogalkalmazási gyakorlat paradigmaváltást eredményezett a szülések levezetésében, lévén, hogy a magzat, illetve az újszülött érdekeit szem előtt tartó, ugyanakkor az anya számára nagyobb kockázatot jelentő császármetszés mint műtéti beavatkozás került előtérbe.

Még a legnagyobb gondossági mércét szabályozó Eütv. hatálya idején született egyik bírósági ítélet az orvosi/kezelési tevékenység következményeihez kapcsolatan fogalmazta meg a legnagyobb gondosság követelményét, amely előrevetíti a császármetszések gyakoriságát alátámasztó, jogalkalmazási gyakorlaton nyugvó indokot: az ítéleti indokolás szerint „a kórházzal szemben az elvárhatóságot magas szintre kell emelni a várható esetleges súlyos következmények miatt”.⁹⁶

---

⁹⁰ PAPP i. m. (36. lj.).

⁹¹ Ny-i Törvényszék Nyíregyháza 6.P.20.354/2011/75.

⁹² Komárom-Esztergom Megyei Bíróság (mint első fokon eljáró bíróság) P.20.996/2003/62.

⁹³ Fővárosi Törvényszék ....P..../2008/100. (Budapest, 2016. június 29.).

⁹⁴ Pécsi Ítéltábla Pf.III.20.532/2011/4.

⁹⁵ Fővárosi Törvényszék ....P..../2014/69. ítéletében (Budapest, 2017. november 22.) a szakértői vélemény megállapítása.

⁹⁶ Baranya Megyei Bíróság 2.Pf.20.802/1991.

KISFALUDI ANDRÁS*

Jogi felelősség a társasági jogban

1. Bevezetés

A felelősség a polgári jog központi intézménye, amely a jogág valamennyi területét áthatja. Kiegyensúlyozó, helyreállító szerepe végső soron minden polgári jogi jogviszonyban érvényesülhet. Lábady Tamás szakmai munkásságának jelentős részét a kártérítési jog kutatására, művelésére fordította, az utóbbi évtizedekben a kártérítési jog legnagyobb hatású, meghatározó és iskolateremtő művelői közé tartozott. Ekként az egész polgári jog fejlődésére, alakulására érzékelhető hatása volt: a kártérítési jogra gyakorolt befolyása tovagyűrűzött a teljes polgári jogban.

Munkásságának két legfontosabb jellemzőjét az elmélet és a gyakorlat összhangjában, illetve a személyes elkötelezettségben látom. Példaértékű, ahogy teljes életművében egyeztetni tudta az elméleti igényességet a jog gyakorlatias szempontjaival. Bíróként szükségszerűen egyedi tényállásokon alapuló ügyeket oldott meg, de túllátott az egyes ügyek horizontján, képes volt tudományos igénnyel végiggondolni a kártérítési jog, sőt a teljes polgári jog vagy az alkotmányjog elméleti problémáit, és eredményeit tudományos közleményekben és oktatói tevékenysége során megosztani másokkal is. Elméleti és gyakorlati tevékenysége kölcsönösen kiegészítette egymást, hozzájárultak egymás hitelességének erősítéséhez. Ugyanakkor akár gyakorlati, akár elméleti tevékenységére gondolunk, a jogász, szakmai szempontok nála nem homályosították el az értékek mindenek fölötti követelményeit. Gondolkodásában mindig felfedezhető volt az emberi értékek tiszteletének és a jog szabályaiban, gyakorlatában való érvényre juttatásának megalkuvást nem ismerő igénye.

Lábady munkásságának ezeket az elemeit mintaértékűnek tartom, és igyekeztem megtanulni, saját munkálkodásomban is érvényre juttatni. Ennek egy kísérlete látható a jelen tanulmányban, amely a felelősség intézményének a társasági jogban való érvényesülésével foglalkozik – előrebocsátva, hogy a rendelkezésre álló kezek között a kérdés teljes részletességgel való kibontására nyilvánvalóan nincs

---

* Egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

lehetőség. Az első érdemi részben a felelősség társasági jogi funkcióinak, megjelenésének rendszerezését igyekszem elvégezni (2. pont), majd a belső jogviszonyokban érvényesülő felelősségi szabállyal foglalkozom (3. pont), végül a külső jogviszonyokban megjelenő felelősségi szabályokról, és az ezek terén újabban bekövetkezett jogszabályi változásokról, ezek értékeléséről lesz szó (4. pont).

2. A felelősség mint a társasági jogi szabályozás egyensúlyrendszere

A felelősség fogalmát a polgári jogi szabályozásban, a joggyakorlatban és a jogirodalomban is több értelemben használják. Szokásos felelősségként emlegetni az olyan helyzeteket, amikor valaki egy (bármilyen) polgári jogi jogviszonyból származó kötelezettségét köteles teljesíteni. Ebben az értelemben szoktunk például beszélni arról, hogy egy szerződés szerinti kötelezett felelős a szerződés teljesítéséért. Ilyenkor az elvárt és jogszerű magatartás tanúsítását illetjük a felelősség szóval, amitől jelentősen eltér az az eset, amikor a felelősség éppen ellenkezőleg, egy jogellenes magatartás következményeit jelenti.¹

A jelen tanulmányban ez utóbbi, szűkebb értelemben vett esetkőrré igyekszem szorítkozni, megjegyezve, hogy a felelősség fogalmának említett kettőssége a társasági jogban is megjelenik. Szoktunk ugyanis beszélni például a társasági tagoknak a társaság részére teljesítendő vagyoni hozzájárulásukért való felelősségéről vagy egyes társasági tagoknak a társasági tartozásokért a társasági hitelezőkkel szemben fennálló felelősségéről. Ezekben az esetekben azonban általában nem jogellenes magatartás következményeiről van szó, hanem a társasági viszonyok rendszerinti, normális, a jogi kötelezettségeknek megfelelő alakulásáról. Az, hogy a közkereseti társaság tagja köteles helytállni a társaságnak a társasági vagyonból ki nem elégíthető tartozásaiért, nem azért van, mert a tag bármilyen jogellenes, társadalmilag hátrányos megítélés alá eső magatartást tanúsított volna, hanem azért, mert a társasági szerződésben ezt a kötelezettséget vállalta magára, és e kötelezettségvállalás a külső viszonyokban, a társasági hitelezők oldaláról is érzékelhető. Ennek legegyszerűbb tesztje, ha megvizsgáljuk, hogy e kötelezettség alól kimentheti-e magát a tag akár a szerződésen kívül, akár a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség alóli kimentés szabályai szerint. E teszt eredményeként

---

¹ Természetesen a gondolat formáján túl annak tartalmát érthetjük úgy, hogy valójában nem a kötelezettség teljesítésére vonatkoztatjuk a felelősséget, hanem éppen a kötelezettség teljesítésének elmaradására. Tehát amikor azt állítjuk, hogy valaki felelős a szerződés teljesítéséért, akkor a valódi tartalom az, hogy a teljesítésre köteles, és annak elmaradása vagy bármilyen hibája miatt felelősség terhelheti.

világossá válik, hogy a közkereseti társaság tagja nem fog mentesülni akkor sem, ha ő egyébként úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható volt, vagy ha a tag ellenőrzési körén kívül eső, számára előre nem látható és általa el nem hárítható ok okozta volna a hitelezőt ért hátrányt.

A felelősség e szűkebb értelemben vett intézménye a társasági jogban olyan mértékig és azokon a pontokon jut sajátos szerephez, amennyire és ahol a társasági jogi viszonyok sajátosságokat mutatnak más jogalanyok részvételével működő jogviszonyokhoz képest. Ezek a sajátosságok véleményem szerint alapvetően azzal függenek össze, hogy a társaságok olyan összetett jogalanyok, amelyek bár a külső viszonyaikban egységként jelennek meg, belső viszonyaik összetettek, és ezek a belső viszonyok is polgári jogi viszonyokból állnak össze, polgári jogi szabályozás alá esnek, ekként akár ezekben a viszonyokban is felmerülhetnek felelősségi (polgári jogi felelősségi) kérdések, sőt kérdésessé válhat, hogy a külső felelősségi viszonyokban a belső összetettség milyen mértékig jelenik meg, és milyen hatással bír azokra.

Egy valóban egységes jogalany esetén – mint amilyen például egy természetes személy, az ember – a jogalany vagyonaiban bekövetkező károk vagy külső személyre telepíthetők a polgári jogban alkalmazott kártelepítési szabályok alkalmazásával, vagy a károsult jogalany kénytelen elviselni azokat, hiszen fel sem merülhet, hogy a jogalanyt alkotó további jogalanyokra hárítsa át a kárt. Egy jogalanyisággal rendelkező társaság esetén azonban a társaságon belül találhatunk olyan további jogalanyokat, amelyekre a társaságot ért és külső jogalanyoktól meg nem térülő károk továbbháríthatók. Ezzel valójában a társasági jogalanyt alkotó, egymáshoz képest önálló jogalanyok számító, ennek megfelelően önálló akarattal, önálló, egymástól bizonyos mértékig különböző érdekekkel rendelkező tényezők közötti egyensúlyt szolgálja a polgári jogi felelősség. Ez az egyensúly biztosíthatja azt, hogy a társaságot alkotó jogalanyok mindegyike – függetlenül saját egyéni érdekeitől – a társaság érdekeit szolgálja.

A társaság külső jogviszonyaiban, harmadik személyekkel fennálló viszonyaiban ugyancsak a társaság összetettsége jelenti azt a sajátosságot, amely a felelősségi viszonyok sajátos rendezését igényli. Választ kell ugyanis adni arra a kérdésre, hogy a társaság egyes alkotóelemeinek mikor juttassunk szerepet akár önállóan, akár a társasággal együtt vagy mögöttesen a felelősségi viszonyok megkonstruálásában. Ha egy ember kárt okoz egy másik személynek, nem kérdés, hogy a felelősségi viszonyok ki lehet az alanya, hiszen az ember egységes, további elemekre nem bontható jogalany (legfeljebb az fordulhat elő, hogy a jog a tényleges károkozó helyett valaki mást jelöl meg felelős személyként, de ennek az alapja nem valamiféle szervezeti kapcsolat, nem a jogalany összetettségéből ered).

Egy társaság esetén azonban felvethető, hogy mivel önálló cselekvésre a jogi személy nem képes, hanem különböző összetevői (tagjai, alkalmazottai, vezető tisztségviselői) működtetik, kiket jelenítsünk meg a külső felelősségi viszonyokban: magát a társaságot vagy a társaság működését eredményező személyeket,

akiknek a tevékenysége a felelősséget kiváltja. Az ezzel kapcsolatos döntés ugyanúgy nem szabad, hogy önkényes legyen, mint ahogy a felelősségnek belső viszonyokban is funkciója van. Ha a társaság jogalanyiságával elfedünk olyan társadalmilag elítélendő magatartásokat, amelyeket a jog egyébként felelősségi szabályokkal szankcionál, akkor ugyanúgy kikezdjük a jog hatékonyságát, mint amikor a felelősségi viszonyok alanyává teszünk olyanokat, akik a társasági szervezetbe ágyazottságuk miatt nem képesek autonóm döntésekre, és ezért náluk a polgári jogi felelősség jelentős részben hatástalan maradna. A felelősségi szabályok tehát a külső jogviszonyokban is kiegyensúlyozó, érdek-összehangoló szerepet töltenek be, ami ráadásul nemcsak a külső viszonyokban fejt ki hatást, hanem a belső viszonyokban is. Ha ugyanis a harmadik személyekkel szemben nem a társaság egészét (vagy nem kizárólag a társaságot mint belső összetevőitől független, önálló jogalanyt) tesszük felelőssé, hanem kijelöljük a társaság összetevői közül a felelőst, akkor ezzel a társaság többi összetevőjét teljesen vagy részben mentesítjük a felelősség alól, tehát valójában a belső viszonyokban is kijelöljük a felelősség által kiváltott hatások támadáspontját.

3. Felelősség a belső jogviszonyokban

A polgári jog számára strukturális hatásokkal bír és jelentős szabályozási könnyebbséget jelent a kárveszélyviselés alapvető tételének érvényesülése, amely szerint azok a károk, amelyek másra nem háríthatók át, a tulajdonost terhelik.² Ez a tétel feleslegessé tesz egy sor másfajta magatartási szabályt. Főszabályként nem kell a polgári jognak foglalkoznia azzal, hogy a tulajdonos hogyan bánjon a saját dolgával, milyen információk alapján, milyen döntéseket hozzon saját vagyonaival kapcsolatban. Ha ugyanis ezeknek a döntéseknek a következményeit magának kell viselnie, akkor minden különösebb szabályozás helyett ez az egyetlen szabály biztosítja majd a döntéshozó érdekeinek lehetőség szerinti érvényesülését. Ez elmegy egészen odáig, hogy a tulajdonosnak nemcsak hogy nem írunk elő a dolog használatával, hasznosításával kapcsolatos szabályokat, kötelezettségeket,³ hanem elis-

---

² Jelenleg a Ptk. 5:22. §-a szögezi le ezt az alapelvet, mondván: „[a] tulajdonos (...) viseli a dologgal járó terheket és a dologban beállott azt a kárt, amelynek megtérítésére senkit sem lehet kötelezni.”

³ Csak az egyértelműség kedvéért jegyzem meg, hogy ez a tétel alapvetően a polgári jogi szabályozásra vonatkozik, ami nem zárja ki azt, hogy bizonyos vagyontárgyak használatával kapcsolatban közigazgatási jellegű szabályok érvényesüljenek. Pl. nincs polgári jogi szabály arra vonatkozóan, hogy egy személygépkocsit milyen gyakran és milyen minőségben kell javítani, karban tartani. De hatósági előírások szólnak arról, hogy bizonyos időközönként hatósági műszaki felülvizsgálatot kell végeztetni, és az erre hivatott hatóságnak kell engedélyeznie a jármű további forgalomban tartását. Az ehhez szükséges javításokat, karbantartási munkákat polgári jogi értelemben nem kötelező elvégezni, de elmulasztásuk a hatósági engedély elvesztéséhez vezethet, ami korlátozza a jármű használhatóságát.

merjük azt a jogát, hogy a dologgal a legkevésbé gondosan bánjon, akár meg is semmisítse azt.⁴ Tehetjük mindezt azért, mert a döntéshozó és a döntés következményeit viselő személy egybeesik: a tulajdonost illeti meg a használat, hasznosítás és rendelkezés körébe tartozó döntések joga, és a kárveszélyviselés szabályai szerint végső soron ő viseli a döntései következményeit is.

Ez az önszabályozó mechanizmus azonban hatástalanná válik minden olyan esetben, amikor a kétféle funkció: a döntéshozatal és a döntés kockázatainak viselése eltérő személyeknél jelenik meg. A polgári jog jelentős területein ezt az eltérést nem is engedi meg,⁵ a társasági jogi viszonyok azonban szükségszerűen kivételt jelentenek, mert ha nem is egyenlő intenzitással, de minden társasági típusnál megjelenik ez az elkülönülés. A társaságok lényege ugyanis az, hogy több erőforrás-tulajdonos a rendelkezésére álló erőforrásokat egyesíti egy közös cél érdekében oly módon, hogy az erőforrások feletti – korábban önállóan gyakorolt – rendelkezés jogát egy tőlük elkülönült szervezetre bízza.

A szervezet döntéshozatali rendje különböző mértékben kötődik az erőforrás-tulajdonosokhoz. A személyegyesítő társaságokban a tagok még megkerülhetetlen részei a társasági döntéshozatalnak (pl. egy közkereseti társaságban a tagi döntések az összes tag szavazatainak figyelembevételével születnek, a legfontosabb döntések meghozatalához viszonylag széles körben követel meg a jog egyhangú döntést, az ügyvezetési döntések is a tagság körében maradnak, mivel csak tagok jelölhetők ki ügyvezetővé), míg a nagy vagyonegyesítő társaságokban a tagok személye tömegesen vész el: a részvényesek nagy tömegei nem rendelkeznek kellő információkkal és a döntéshozatalhoz szükséges szakmai kompetenciákkal, ezért sok esetben akár még a döntéshozatalban való – egyre formálisabbá váló – részvétel lehetőségéről is lemondanak. Ez utóbbi helyzetben a tagok döntéshozatalának funkcióját más csoportnak kell átvennie. Ez a csoport pedig az ügyvezetést ellátó vezető tisztségviselők, illetve a menedzserek csoportja, akik nem szükségszerűen rendelkeznek tulajdonosi érdekeltséggel a társaságban, mégis ők

---

gát, és ez mégis ösztönözheti a tulajdonost a javításra, ha ez az ő szempontjai szerint még észszerűen, gazdaságosan elvégezhető. A teljesség kedvéért továbbá hozzá kell tennünk, hogy a polgári jogban is érvényesülhetnek a dolog használatával kapcsolatos bizonyos korlátok, mégpedig más tulajdonosok érdekeire figyelemmel.

⁴ A Ptk. 5:30. § (1) bekezdése a tulajdonjog egyik részjogosítványaként szabályozott rendelkezési jog körében a tulajdonjog tárgyának megsemmisítéséről kifejezetten, külön nem szól ugyan, a tulajdonjoggal való felhagyás lehetőségét megemlíti, és a felhagyásnak egy szélsőséges esete lehet, amikor a tulajdonos úgy szünteti meg tulajdonjogát, hogy a tulajdonjog tárgyát szünteti meg (ha ez fizikailag egyáltalán lehetséges).

⁵ Például a szerződéses viszonyok mint kötelmi jogviszonyok relatív szerkezetéből adódóan a szerződésből általában csak a szerződő felekre vonatkozóan keletkezhetnek jogok és kötelezettségek. Ha ettől – kivételesen – eltérés adódna, azt a jogi szabályozás speciálisan kezeli.

határozzák meg a társaság üzleti tevékenységét, ők hozzák az üzleti döntéseket anélkül, hogy ehhez tulajdonosi pozíciójuk teremtené meg az alapot.⁶

Ha akármilyen kis mértékben is, de nem a tulajdonos az, aki meghozza a tulajdonát érintő döntéseket, akkor kérdésessé válhat, hogy mi indokolja azt, hogy ezeknek a döntéseknek a következményeit ő viselje. Márpedig a társaságok éppen úgy vannak megkonstruálva, hogy a társaság tevékenységének kockázatát végső soron a társasági tagok viselik. Az általuk rendelkezésre bocsátott erőforrás előre meghatározott ellenértékére nem jogosultak, kizárólag a társaság tevékenységének pozitív eredményére tarthatnak igényt. Ez a pozitív eredmény a társaság bevételeinek maradványából áll abban az értelemben, hogy a tagokon kívül minden más erőforrás-tulajdonos az általa szolgáltatott erőforrásért előre kialakított ellenszolgáltatásra jogosult, a tagok viszont csak azt kaphatják, ami minden más forrás ellenértékének kifizetése után maradványként mutatkozik. Ha pedig nincs ilyen maradvány, akkor befektetett tőkéjük semmilyen hozammal nem rendelkezik, sőt akár még maga a tőke is elveszhet.

Mindezt pedig úgy kellene elfogadniuk, hogy az eredményt meghatározó döntéseket jelentős részben nem vagy nem kizárólagosan ők hozzák meg. Már egy személyegyesítő társaságban is érzékelhető, hogy ha a tagok részt is vesznek a döntésben, a társasági döntés a többi taggal együtt alakulhat ki, azaz a döntésnél nem kizárólagosan az adott tulajdonos, hanem több tulajdonos különböző érdekeit kell figyelembe venni. Egy nyilvánosan működő nagy részvénytársaságban pedig egy-egy kisérvényes érdekei és érdekvényesítési lehetőségei eltűnnek, nem lesznek érzékelhetők, és könnyen kialakulhat az a helyzet, hogy a tényleges üzleti döntéseket már nem is azok a tagok hozzák meg, akik a döntés következményeit fogják viselni.

Ilyen feltételek szerint a polgári jog korábban leírt automatizmusai nem tudnak érvényesülni, hiszen nem teljesül az a követelmény, hogy az viselje egy döntés következményeit, aki a döntést meghozza. Ha erre a helyzetre a polgári jogi szabályozás nem reflektálna, akkor a társasági döntéshozót semmi nem ösztönözné arra, hogy hatékony döntést hozzon annak érdekében, aki a döntés következményeit viseli. Épp ellenkezőleg, a természetes ösztönzés abban az irányban hatna, hogy a döntéshozó a saját érdekeit helyezze előtérbe, mert a döntés rá nézve kedvező hatásai nála érvényesülnek, a kedvezőtlenek pedig annál, aki a döntés kockázatát viseli. Konkretizálva mindezt a társasági viszonyokra, azt a dilemmát kell megoldani, hogy a társasági vagyronról döntéseket hozó vezető tisztségviselőket hogyan lehet arra ösztönözni, hogy döntéseikben a döntés következményeit viselő tagok szempontjából legkedvezőbb megoldásokat keressék.

---

⁶ Erre a jelenségre legkésőbb a 20. század első harmadában felfigyeltek. L. Adolf A. BERLE és Gardiner C. MEANS azóta is rendszeresen idézett, ikonikus művét: *The Modern Corporation and Private Property*. London, Macmillan, 1932.

Nos, ezt a funkciót tölti be – még ha nem is kizárólagos eszközként – a felelőség intézménye. Amikor a Polgári Törvénykönyv (Ptk.) arról rendelkezik, hogy a vezető tisztségviselők az ügyvezetési tevékenységüket a gazdasági társaság érdekeinek elsődlegessége alapján, önállóan látják el,⁷ akkor következménye inkább az önállóság kimondásának van, amit további szabályok is megerősítenek.⁸ A társaság érdekeinek elsődlegessége mint a vezető tisztségviselő tevékenységének mércéje csak akkor bír valóban normatív tartalommal, ha választ tudunk adni arra a kérdésre, hogy mi történik, ha a vezető tisztségviselő mégsem így jár el. Nos, erre a Ptk. 3:24. § (1) bekezdése adja meg a választ, amikor kimondja, hogy a vezető tisztségviselő az ügyvezetési tevékenysége során a jogi személynek okozott kárért a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség szabályai szerint felel a jogi személlyel szemben.

Bár eddig a tulajdonosi és irányítási funkciók szétválását személyileg a társasági tagokhoz, illetve a vezető tisztségviselőkhöz kötöttük, a felelősségi szabály mégis a vezető tisztségviselőnek a társasággal szembeni felelősségéről szól, ami esetleg felvethet olyan értelmezést, hogy a rendelkezés mégsem az előbb leírt konfliktusra reflektál. Úgy gondolom azonban, hogy ha figyelembe vesszük, hogy a tagok a társaság alapításával egy olyan szervezetet hoznak létre, amelynek eredményében személy szerint érdekeltek, akkor a társaság érdekei a tagok érdekeit is szolgálják. Ha tehát a vezető tisztségviselők felelősségének mércéje a társaság érdekeinek való megfelelés, ezzel azt is állítjuk, hogy a vezető tisztségviselők nem saját érdekeik elsődlegessége, hanem a tagok érdekét szolgáló közös szervezet érdekeinek megfelelően kötelesek eljárni, és e kötelezettségük megszegése felelősségi szankciókkal jár.

A felelősségi szabályozásnak az új Ptk.-ban történt differenciálódása miatt eldöntendő kérdéssé válik, hogy a felelősség mely alakzatára vonatkozó szabályokat alkalmazzuk egy felelősségi tényállásra. A most vizsgált esetben a törvény nem hagy kétséget efelől, hiszen kifejezetten a szerződésszegésért való felelősség körébe utalja a vezető tisztségviselők társasággal szembeni felelősségét. Ebben nincs semmi meglepő, és ha véletlenül a jogszabály nem rendelkezne erről a kérdésről, akkor is erre a következtetésre kellene jutnunk, hiszen a vezető tisztségviselő nem előzmények nélkül, mintegy véletlenül kerül kapcsolatba a társasággal, a kapcsolatot nem a károkozó magatartás teremti meg, és a vezető tisztségviselői funkció

---

⁷ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 3:112. § (2) bek.; a jogi személyekre vonatkozó általános szabályokban is fellelhető ennek az elvnek a rögzítése. Ptk. 3:21. § (2) bek.: a vezető tisztségviselő ügyvezetési tevékenységét a jogi személy érdekének megfelelően köteles el látni.

⁸ A Ptk. 3:112. § (2) bekezdése kimondja még, hogy az ügyvezető „[e] minőségében a jogszabályoknak, a létesítő okiratnak és a társaság legfőbb szerve határozatainak van alávetve. A vezető tisztségviselőt a társaság tagja nem utasíthatja, és hatáskörét a legfőbb szerv nem vonhatja el.”

elvállalásával a vezető tisztségviselő előzetesen kötelezettséget vállal a társaság érdekeinek megfelelő ügyvezetésre.⁹ Ezen kifejezett előzetes vállalás megszegése esetén indokolt lehet a szerződésszegésért való felelősség szigorúbb szabályainak alkalmazása.

Ez a szigor azonban mindenképpen csak a felelősség funkciójának fényében értelmezhető, csak így képes valóban kiegyensúlyozó szerepre a polgári jogi felelősség. Nem lehet cél az, hogy a vezető tisztségviselőt felelőssé tegyünk a társaságot ért minden kárért, mert ez ahelyett, hogy a társaság (és rajta keresztül a társasági tagok) érdekeit védené, épp ellenkező hatást érhetne el: elriasztaná a vezető tisztségviselőt attól, hogy a társaság érdekében valódi üzleti döntéseket hozzon, és ily módon megfosztaná a társaságot a kockázatos üzletekkel elérhető tisztességes nyereségtől is. Az üzleti döntések ugyanis az esetek zömében kockázatot hordoznak magukban. Ha a kockázatos döntés negatív eredményt hoz, az nem jelenti azt, hogy a döntés feltétlenül hibás volt. Ha a döntés az észszerűen beszerezhető információk birtokában, ezen információk megfelelő szakértelemmel és gondossággal történt mérlegelésével, értékelésével született, akkor a döntés abban az esetben sem hibás, ha egyébként később negatív eredménnyel jár. Az ilyen döntésekért tehát a vezető tisztségviselőt nem indokolt felelőssé tenni. Ha a vezető tisztségviselő kellő információk birtokában, alapos üzleti megfontolás után hozza meg döntését, akkor nem szegi meg a társasággal szemben fennálló kötelezettségét. Szerződésszegés híján pedig hiányozni fog a szerződésszegésért való felelősség alapvető tényállási eleme, és ezért felelőséget nem lehet megállapítani.¹⁰

4. Felelősség a külső jogviszonyokban

Külső jogviszonyok alatt a társaság mint a tagjaitól elkülönült jogalany és a harmadik személyek közötti kapcsolatokat értjük. Ezekben a viszonyokban a felelősség nem kellene, hogy különösebb specialitásokat mutasson, hiszen a társaságok önálló jogalanyisága éppen azt jelenti, hogy maga a társaság jelenik meg harmadik személyekkel szembeni viszonyokban – elfedve azt, hogy a társaság mögött további jogalanyok tevékenykednek. A Ptk. 3:2. § (1) bekezdése kimondja, hogy a jogi

---

⁹ A Ptk. 3:21. § (3) bekezdése értelmében „[a] vezető tisztségviselői megbízás a tisztségnek a kijelölt, megválasztott vagy kinevezett személy által történő elfogadásával jön létre.” Vagyis szükség van a társaság általi kijelölésre (alapításkor a létesítő okiratban) vagy választásra (az alapítást követően, a működés során), ami a társaság akaratát fejezi ki a vezető tisztségviselővé válással kapcsolatban, és szükség van a vezető tisztségviselő elfogadó nyilatkozatára, amely a másik oldal konszenzusát fejezi ki, vagyis a vezető tisztségviselőség a két fél egybehangzó akaratnyilatkozatával jön létre, ami egyértelműen megfelel a szerződés fogalmának.

¹⁰ Ezek az elvek olvashatók ki az alábbi bírósági döntésekből: BDT2004. 959.; BDT2008. 1767.; BH2004. 372.; BH2011. 288.; EBH2011. 2417.

személy kötelezettségeiért saját vagyonával köteles helytállni; a jogi személy tagjai és alapítója a jogi személy tartozásaiért nem felelnek.

Ez az alapelszerű tétel némileg módosul a társaságok világában, hiszen léteznek olyan társasági formák, ahol kifejezett törvényi rendelkezés kimondja a tagok mögöttes helytállási kötelezettségét, igaz, hogy ez esetben is fenntartja az alapelszerűként idézett szabályt, amely szerint a társaság tartozásáért elsősorban a társaság köteles helytállni, és a tag személyes helytállása csak akkor kerülhet szóba, ha a társaság vagyona nem nyújt fedezetet a társasági hitelező követelésére.

Kivételesen olyan társasági tagoknak is felmerülhet a felelőssége a külső jogviszonyokban, akik egyébként főszabályként nem tartoznának még mögöttes helytállási kötelezettséggel sem. Ennek oka egyértelműen az, hogy a társaság önálló jogalanyisága is csak rendeltetésének megfelelően használható fel. Az a lehetőség, hogy valaki egy társaság tagjaként nem tartozik személyes helytállással a társaságban a többi taggal közösen folytatott gazdasági tevékenységből eredő kötelezettségekért, csak addig biztosított, amíg ezzel a lehetőséggel nem él vissza. Ha a tag ezt a mentességet visszaélészerűen kívánná gyakorolni, és emiatt a társaság úgy szűnik meg, hogy hitelezőinek követelései kielégítetlenül maradnak, a tag felelőséggel tartozik a hitelezőkkel szemben e tartozásokért.¹¹ Ezt a kötelezettséget akár a szó szűkebb értelmében vett felelőséggnek is tekinthetjük, hiszen alapját egy negatív megítélés alá eső magatartás adja. Alapelszerűen nem megengedett, hogy egy alanyi jogot a jogosultja rendeltetésétől eltérően, azzal ellentétesen gyakoroljon.¹² Ha ebből a visszaélészerű magatartásból másnak még hátránya is származik, akkor a polgári jog kénytelen az így előállt vagyoneletlódást helyreállítani, aminek a felelősség a megfelelő eszköze.

Lényegében hasonló helyzettel állunk szemben akkor, amikor a tag nem egyszerűen tagsági jogokkal rendelkezik egy társaságban, amit felhasználva, a többi taggal együtt részese lehet a társasági akaratképzésnek, hanem ezek a tagsági jogok olyan mértékűek, hogy valójában a társasági döntéshozatal azonossá válik egyetlen tag akaratával. Ilyen helyzetről beszélhetünk, ha egy tagnak minősített többséget biztosító befolyása van a társaságban, amely képessé teszi őt arra, hogy (ha vannak egyáltalán ilyenek) a többi tag mellőzésével hozzon társasági döntéseket. Ez akkor válik problémássá, ha egyébként ez a tag nem köteles helytállni a társasági kötelezettségekért, hiszen ilyenkor ő hozza a döntéseket, de egy tőle különböző jogalannak (a társaságnak) kellene viselnie e döntések kockázatát, és a társaságnál jelentkező negatív eredmények a társaság hitelezőit is hátrányosan érintik. A társasági jog az ilyen helyzeteket nem tiltja, de korlátozott felelőséggű társaság és zártkörűen működő részvénytársaság esetén felelőségi következménye-

¹¹ Ptk. 3:2. § (2) bek.

¹² A Ptk. 1:5. § (1) bekezdése általában, a törvénykönyv hatálya alá tartozó bármely jogviszonyban tiltja a joggal való visszaélést.

ket fűz ahhoz, ha a tag minősített többséget biztosító befolyását arra használja fel, hogy a társaságra a társaság szempontjából hátrányos üzletpolitikát kényszerítsen, ami miatt a társaságnak, jogutód nélküli megszűnése esetén, kielégítetlen hitelezői tartozásai maradnak.¹³

A fent említett két esetben a szabályozás a társaságot alkotó tényezők közül a társasági tagokat jeleníti meg a külső felelősségi jogviszonyokban, de van olyan helyzet is, amikor az ügyvezetés válik a társasági hitelezőkkel szembeni felelősségi viszony alanyává, azaz kilép a társaság ernyője alól, és az egyébként a társaságot terhelő kötelezettségekért a hitelezőkkel szemben közvetlenül köteles helytállni. Erről szól a Ptk. 3:118. §-ában írt rendelkezés, amely szerint, ha a gazdasági társaság jogutód nélkül megszűnik, a hitelezők kielégítetlen követelésük erejéig kártérítési igényt érvényesíthetnek a társaság vezető tisztségviselőivel szemben a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai szerint, ha a vezető tisztségviselő a társaság fizetéseképtelenségével fenyegető helyzet beállta után a hitelezői érdekeket nem vette figyelembe.

Ezen a ponton a társasági jogi szabályozás azért emeli ki a vezető tisztségviselőt a társaság árnyékából, mert ő az, aki a társaság üzleti döntéseit meghozza, és ezért nála lehet megfelelő ösztönzéssel a kívánt eredményt elérni. Korábban idéztem azt a szabályt, amely szerint a vezető tisztségviselő ügyvezetési tevékenységét a társaság érdekében köteles végezni. A most felhívott szabály láthatóan ettől kíván eltérni, amikor a fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzetben nemcsak a társaság, hanem a társasági hitelezők szempontjait is a vezető tisztségviselő tevékenységének mércéjévé teszi. Ha a vezető tisztségviselő nem érvényesíti az adott helyzetben általában elvárható módon a hitelezők érdekeit, hanem éppen a hitelezők kockázatára, kárára próbálja meg menteni a társaságot, akkor már nemcsak a társaság, hanem a vezető tisztségviselő is felelős lesz az emiatt keletkezett és fedezet nélkül maradt hitelezői követelésekért.¹⁴

Az eddig említett speciális szabályok arról szóltak, hogy milyen esetekben merülhet fel az, hogy egy társasági tartozásért a társaság tagja vagy vezető tisztségviselője (is) helytállásra köteles. Felmerül azonban egy ennél általánosabb kérdés,

---

¹³ Ptk. 3:324. § (3) bek.

¹⁴ A teljesség kedvéért jegyzem meg, hogy a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolási eljárásról szóló 2006. évi V. törvény 118/A. és 118/B. §-a rendelkezéseket tartalmaz a kénysztörtléssel megszűnt cégek tagjainak és vezető tisztségviselőinek a fedezetlenül maradt társasági tartozásokért való felelősségéről, ezek a szabályok azonban – álláspontom szerint – nem keletkezhetnek új jogalapot a Ptk.-hoz képest, hiszen a Ptk. most vizsgált szabályai a tényállás keretében a társaság megszűnéshez vezető eljárások között általában nem tesznek különbséget, kivéve, hogy a 3:118. § alkalmazását kizárja végelszámolás esetén (aminek valódi tartalma amúgy is kétséges, hiszen ha maradnának a társaság után kielégítetlen hitelezői követelések, akkor nem lehetne végelszámolási eljárással megszüntetni a társaságot). Ennek ellenére a cégtörvény néhány további részletszabályt állapít meg a kénysztörtlés esetére, ami a Ptk.-ból nem feltétlenül következne.

hogy tudniillik mi tekinthető egyáltalán a társaságot terhelő kötelezettségnek, amiért a társaságnak kell helytállnia, illetve jelen tanulmányunk tárgykörére szűkítve a kérdést, melyek azok a jogellenes magatartások, amelyekért (elsődlegesen) a társaság tartozik felelősséggel. A kérdésnek azért van jelentősége, mert mint korábban is utaltam rá, a társaság mint mesterséges jogalany önálló cselekvésre nem képes, más személyek azok, akiknek a cselekvései a társaságot működtetik, aminek következtében vizsgálat tárgya lehet az, hogy kinek milyen tevékenységét tekintjük olyannak, amely a társaság felelősségét váltja ki.

Az e kérdéssel kapcsolatos vizsgálódást érdemes két részre osztani, és külön vizsgálni a szerződésszegésből eredő és a szerződésen kívüli károkozásból keletkező felelősséget. A 2013-as Ptk. (ugyanúgy egyébként, ahogy a korábbi szabályozás) nem tartalmazott speciális szabályt a szerződésszegések esetére. Erre azért nem volt szükség, mert sohasem vált kétségessé, hogy egy jogi személy (így egy társaság is) képviselőjének jognyilatkozatával szerződéses viszony alanyává válhat, márpedig szerződésszegést csak szerződő fél követhet el, és a szerződésszegés következményei is csak a szerződő felet terhelhetik. Ezért nem vitás, hogy a társaság szervezetén belül bárki követi is el azt a magatartást, ami a társaság szerződéses kötelezettségeinek megszegéséhez vezet, a felelősség ezért a társaságot magát, és nem a cselekvő személyt fogja terhelni. Ezért a hitelezővel fennálló viszonyban irreleváns annak megállapítása, hogy a szervezeten belül kinek a cselekménye, esetleg mulasztása okozta a szerződésszegést. Nem feltétel, hogy a cselekvő személy a jogi személy képviselője legyen, hiszen a szerződésszegés ténykérdésként jelenik meg, és ez a tény nem változik attól, hogy a szerződésszegésre vezérigazgatói utasítás alapján vagy a megrendelt árut szállító gépkocsivezető magatartása miatt került-e sor.

Más a helyzet a szerződésen kívüli károkozásokkal, hiszen ott a társaság maga nincs előzetesen elköteleződve, és mivel cselekvésre képtelen, önmaga deliktumot sem tud elkövetni. Ezen a ponton tehát szabályozást igényel az a kérdés, hogy kinek a jogellenes károkozó magatartása az, amiért a felelősséget nem a károkozóra, hanem a társaságra terheljük. Ez ráadásul kétélű: nemcsak arról van szó, hogy kit terhelünk ezzel a felelősséggel, de felvetődik az a kérdés is, hogy a felelősség másra telepítésével kit mentesítünk a felelősség alól, és ez mennyire hatékony a felelősségi szabályok érvényesülése szempontjából.

Az új Ptk.-nak Lábady felügyelete alatt készült deliktuális felelősségi szabályai megtartották a korábbi szabályozásnak azt a bevált fordulatát, amely szerint az alkalmazottak által a foglalkoztatási jogviszonyukkal összefüggésben harmadik személynek okozott károkért a munkáltató tartozik felelősséggel a károsulttal szemben, következésképpen az alkalmazottat polgári jogi felelősség nem terheli.¹⁵ Az új

---

¹⁵ Ptk. 6:540. § (1) bek.

Ptk. finomította a szabályt azzal, hogy ha az alkalmazott szándékosan okoz kárt, akkor a munkáltatóval egyetemleges felelősség terheli.¹⁶ Míg a korábbi szabályozás az alkalmazotti viszony mellett a szövetkezeti jogviszonyt tekintette olyan foglalkoztatási viszonynak, amelyre ugyanezek a szabályok alkalmazhatók, az új Ptk. általában a jogi személy tagjának tagsági viszonyával kapcsolatos tevékenységét ítélte olyannak, amelynek harmadik személynél jelentkező káros hatásaiért a jogi személynek kell helytállnia, kiegészítve ezt azzal, hogy szándékos károkozás esetén a tag is egyetemleges felelősséggel tartozik a jogi személy mellett.¹⁷ Bár elég nehéz elképzelni, hogy gazdasági társaságok tagjai a tagsági jogaik gyakorlása vagy kötelezettségeik teljesítése során harmadik személyeknek szerződésen kívüli viszonyban kárt okoznak, a társaság felelőssége az ilyen károkért talán indokolható azzal, hogy a tagok e körben számba vehető jogai általában a társasági döntéshozatalban való részvételre irányulnak, és ekként a társaságon keresztül jelennek meg harmadik személyekkel szemben.

Az új Ptk. eredeti változata az alkalmazottaktól és a tagoktól eltérő szabályt tartalmazott a jogi személy vezető tisztségviselőire vonatkozóan. Kimondta, hogy ha a jogi személy vezető tisztségviselője e jogviszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt okoz, akkor a károsulttal szemben a vezető tisztségviselő a jogi személlyel egyetemlegesen felel.¹⁸ Ez a szabály figyelembe vette, hogy a ténylegesen cselekvő, kárt okozó személy a saját tevékenységét a társaság tevékenységének körében végzi, vagyis tevékenységét betudta a társaságnak, hiszen megállapította a társaság felelősségét. Ugyanakkor azonban nem mentesítette a vezető tisztségviselőt a felelősség alól, hanem a társaság mellé állította egyetemleges kötelezettként, jelentősen megkülönböztetve ezzel a vezető tisztségviselő felelősségét az alkalmazottéért való felelősségtől. Ez a különbségtétel megítélésem szerint elvszerű volt és megfelelő indokokkal rendelkezett. Az alkalmazottak jogi helyzetére ugyanis az jellemző, hogy a munkaviszony keretében jelentős mértékű alá-főlé rendeltségben, a munkáltató utasításai szerint köteles tevékenységét végezni a munkáltató által biztosított eszközökkel, a munkáltató által meghatározott helyszínen és munkarendben. Ezzel szemben a vezető tisztségviselő önállóan jár el, védett hatáskörben saját maga hoz döntéseket, nem utasítható.¹⁹ Mi indokolta volna, hogy a vezető tisztségviselőt az alkalmazottakhoz hasonlóan mentesítse a jog a saját magatartásával szerződésen kívül okozott károkért való felelősség alól? A szerződésen kívüli károkozás mindenki számára tilos.²⁰ Miért kellett volna megengedni a szabadon

---

¹⁶ Ptk. 6:540. § (3) bek.

¹⁷ Ptk. 6:540. § (2) és (3) bek.

¹⁸ Ptk. 6:541. §. Hatályon kívül helyezte a 2016. évi LXXVII. törvény 24. § c) pontja. Hatálytalan 2016. július 1-jétől.

¹⁹ Ptk. 3:112. § (2) bek.

²⁰ A Ptk. 6:520. §-a értelmében főszabály szerint minden károkozás jogellenes, ezért elvárható, hogy mindenki tartózkodjon a károkozó magatartástól.

cselekvő vezető tisztségviselőknek, hogy mentesüljenek a harmadik személyeknek szerződésen kívül okozott károkért való felelősség alól? Ez a felelősség nem rótt rájuk több kötelezettséget, mint bárki másra, hiszen a károkozás általános tilalma mindenkire kiterjed.

Érdemes megemlíteni, hogy a vezető tisztségviselőkre felállított szabály harmonizál a megbízó és megbízott viszonyára vonatkozó deliktuális felelősségi szabállyal, amely a megbízott által okozott kárért való felelősség alól ugyanúgy nem menti fel a megbízottat csak azért, mert a megbízója érdekében járt el, hanem ezt a körülményt akként veszi figyelembe, hogy a megbízót egyetemleges adóstársként a megbízott mellé állítja.²¹ Az analógia azért indokolt, mert a társaság és a vezető tisztségviselő közötti viszony, polgári jogi lényegét tekintve, a megbízási szerződéssel mutat szoros rokonságot.

A Ptk. megszületésének időszakában közzétett írásában az új szabállyal foglalkozva a fenti értelmezést látszik megerősíteni Nochta Tibor is: „[a] jogi személyiség (szervezeti jogalanyiség) nem biztosíthat a menedzsment számára csalárd és jogellenes eljárások esetén az egyetemlegességi főszabály által enyhébb felelősségi helyzetet. A súlyos visszaéléseket nem takarhatja el még részben sem a jogi személyiség palástja.”

De úgy tűnik, hogy az új szabály mögött meghúzódó érvek nem voltak teljesen meggyőzők. Mohai Máté például úgy értékelte a helyzetet, hogy „[a]z idézett szabály első ránézésre joggal ébreszthet kételyt az ilyen pozíciót (*ti. vezető tisztségviselői pozíciót – K. A.*) betölteni vágyókban, hiszen pont azt a korlátolt felelősséget nem tartalmazza, amely miatt sokan el merték vállalni egy jogi személy ügyvezetését.”²² Nehezen látom be, hogy milyen rendkívüli bátorság kellene ahhoz, hogy valaki ugyanazt a követelményt, amit magánszemélyként kényszerűen hordoz, hogy ti. nem szabad kárt okoznia, vezető tisztségviselőként is megtartsa. Az idézett gondolatból az következne, hogy a vezető tisztségviselőknek jogos és méltányolható igényük lehetne arra, hogy vezető tisztségviselőként többet engedhesse nek meg maguknak, mint ha nem e minőségben járnának el.

Sárközy Tamás a szabály normavilágosságát tette kérdésessé, és túl szigorúnak ítélve a rendelkezést, az alkalmazotti károkozás szabályait javasolta alkalmazni a vezető tisztségviselők felelősségére, ami, véleménye szerint, feleslegessé tenné a Ptk 6:541. §-ának fenntartását.²³

---

²¹ Ptk. 6:542. § (1) bek.

²² MOHAI Máté: A vezető tisztségviselők felelősségének lehellő lepléről. Gondolatok a Ptk. 6:541. §-ának értelmezéséhez. *Magyar Jog*, 2015/9., 506.

²³ SÁRKÖZY Tamás: Még egyszer a vezető tisztségviselők kártérítési felelősségéről. *Gazdaság és Jog*, 2015/2., 9–11.; SÁRKÖZY Tamás: A Ptk. jogi személy könyve esetleges felülvizsgálatáról. *Gazdaság és Jog*, 2016/7–8., 9–10.

A megfogalmazott kritikák hatására a jogalkotó módosította a Ptk.-t, és hatályon kívül helyezte annak 6:541. §-át,²⁴ ugyanakkor kiegészítette a vezető tisztségviselőknek a jogi személlyel szembeni felelősségéről szóló, a Harmadik Könyvben elhelyezkedő szabályát egy új bekezdéssel, amely szerint a vezető tisztségviselő által e jogkörében eljárva harmadik személynek okozott károkért a jogi személy felel. A vezető tisztségviselő a jogi személlyel egyetemlegesen felel, ha a kárt szándékosan okozta.²⁵

Török Tamás szerint ez az új szabály a jogi személy lényegéhez tartozó, és a Ptk. korábbi változatából egyszerűen kimaradt tételt iktatott be a jogrendszerbe.²⁶ Ez a megállapítás figyelmen kívül hagyja, hogy a meg nem értett, sokat kritizált és végül mindenfajta jogalkalmazási tapasztalat nélkül kiiktatott Ptk. 6:541. § éppen azt mondta ki, hogy a vezető tisztségviselő által szerződésen kívül okozott kárért felel a jogi személy. Az új szabály tehát nem teljesen új, hanem két ponton különbözik az előzőtől: nemcsak a deliktuális károkozásra vonatkozik, hanem másképpen is rendezi a vezető tisztségviselő társasággal egyetemleges felelősségének kérdését.

Jobb lett-e ettől a módosítástól a vezető tisztségviselők helyzete, illetve hatékonyabbá vált-e a szabályozás? Nem kétséges, hogy az új szabály – differenciálás hiányában és a norma Ptk.-n belüli elhelyezkedése folytán – egyformán vonatkozik a deliktuális és a kontraktuális felelősségi tényállásokra, amit Török Tamás egyértelmű pozitívumként értékel, mert álláspontja szerint „ezáltal szélesebb terjedelemben védelmezi a jogi személy hitelezőit, mint a hatályon kívül helyezett Ptk. 6:541. §-ában írt szabály, ugyanis az csak a deliktuális károkozásra vonatkozott.”²⁷ Nos, ami a deliktuális felelősséget illeti: valóban nagyobb védelmet jelent a károsultnak, ha csak a társaságtól követelheti a kárának megtérítését, mint ha a társaság és a károkozó vezető tisztségviselő egyetemlegesen felel? Aligha. Mai viszonyaink között még az sem igaz, hogy a jogi személy vagy a társaság szükségszerűen nagyobb vagyonnal rendelkezne, és ezért nagyobb biztonságot nyújtana a hitelezőnek, mint egy magánszemély vagyona. De a két vagyon együtt biztosan nagyobb fedezet, mint kizárólag az egyik.

---

²⁴ Török Tamás szerint az erre irányuló „társadalmi igény egyfelől a gazdasági-üzleti élet szereplőinek részéről, másfelől a civilszervezetek részéről merült fel, hiszen e jogalanyok, valamint tulajdonosai és vezetőik szembesülnek nap mint nap a jogi személyekre vonatkozó szabályok értelmezésének és ezáltal alkalmazhatóságának gyakorlati nehézségeivel”. Ugyanakkor a hivatkozott szerző azt is elismerte, hogy a Ptk. 6:541. §-ával kapcsolatban egyszerűen mód sem volt arra, hogy bármiféle gyakorlat meginduljon, kialakuljon. TÖRÖK Tamás: A vezető tisztségviselőre vonatkozó új és módosított felelősség-átviteli szabályok. *Gazdaság és Jog*, 2017/9., 11.

²⁵ Ptk. 3:24. § (2) bek.

²⁶ TÖRÖK i. m. (24. lj.) 12.

²⁷ Uo., 15.

A kontraktuális tényállások körében pedig – ahogy korábban kifejtettem – a kötelmi jogi szabályokból következik, hogy szerződésszegést csak szerződő fél követhet el, és csak a szerződő féllel szemben alkalmazhatók a szerződésszegés jogkövetkezményei is. Ehhez nincs szükség a jogi személyeknél beiktatott új szabályra. Ugyanakkor a szándékos károkozásra vonatkozó rendelkezés a kontraktuális károkozásra is vonatkozik, ami azt jelenti, hogy ha a vezető tisztségviselő szándékos döntése, intézkedése vagy mulasztása vezetett a szerződésszegésre, akkor a vezető tisztségviselő kontraktuális felelősséggel fog tartozni. Különösen a kisebb cégek esetében valószínűsíthető, hogy a vezető tisztségviselő tudatában van annak, hogy milyen szerződésekkel rendelkezik a cég, és a vezető tisztségviselőnek az esetek zömében a szerződések végrehajtásáról is tudomása van, sőt az ő döntései kellenek a teljesítéshez, de ugyanez igaz lehet nagyobb társaságok nagyobb jelentőségű szerződéseire is. A szerződések szerződésszerű teljesítésének elmaradása ilyen feltételek mellett szükségszerűen szándékosnak fog minősülni, és a vezető tisztségviselőknek egyre többször kell majd szembesülniük azzal, hogy a társaság szerződéses partnere a szerződésszegés miatti igényét a vezető tisztségviselővel szemben is érvényesíteni fogja, amire eddig nemigen volt példa. Ha a Ptk. 6:541. §-ával kapcsolatban a kritikusok a vezető tisztségviselők elbátortalanítását rótták fel, akkor az új szabály hatványozottan fog kifejteni ilyen hatást.

A fentiek miatt azt gondolom, hogy Lábady helyes úton járt, amikor a Ptk. deliktuális felelősségi szabályait megalkotta, és az általa felállított rendszer megbontása nem volt indokolt, az új szabályozás pedig egyáltalán nem hatékony.

LANDI BALÁZS*

Ora et labora kontra pay or pray – gondolatok a kötelmi jog köréből

Ki ne ismerné és idézné Grosschmid Béni emblematikus tételét: „civiliter »felelni« valamiért annyi, mint magánjogi szabálynál fogva terhelő következményekbe sodródni által.”¹ Am a tudományos igényű előadások és írások kötelező szónoki fordulata és legitimációkeresése mellett gyakorta éppen a lényeg veszik el, ti. a kókuszdió. A kókuszdió, amit Grosschmid két helyütt is említ a *Fejezetekben*, első ízben lábjegyzetben a kárkötelem meghatározása körében, az I. kötet 622. oldalán, másodszer pedig a kötelemfogalom meghatározásánál, mégpedig a főszövegben a II. kötet 2. rész 1235. oldalán. Ez utóbbi annyira tudatos, hétköznapiságában merész és meghökkentő, hogy annak szó szerint idézése elkerülhetetlen: „Ti. vissza kell térnem ismét a kókuszdióra” – írja Grosschmid. Jellemző rá, hogy a közel 1400 oldallal korábban, egy másik kötet lábjegyzetében említett fordulatra a „Ti.” és az „ismét” szófordulatot használva utalt vissza... Ebből mindenesetre már megelölegezhető az értékelés, hogy ha Grosschmid ennyire tudatosan utal erre a bizonyos kókuszdióra, akkor az bizony kemény dió lesz!

Kemény dió, mert maga Grosschmid is kétszer látott hozzá, hogy feltörje azt. Az első kísérlet talán azért nem vezet teljes sikerre, mert Grosschmid, mint elsődlegesen a polgári, és kevésbé a természetes gyümölcsök szakértője, túlon túl kis felületen ütötte meg azt a kókuszdiót, ti. csak a kártérítési kötelezettség fogalmát vizsgálta. Az ‘urbánus gazda’ kérdése így hangzik: „Min ösmerem meg a kókuszdiót, már csak ránézést? S mit találok benne, ha kettészelem?” Válaszában kiemelte, hogy ebben a megközelítésben a kártérítési kötelem kétféle fogalma mutatkozik meg: az egyik terminológiai („megösmerő”), a másik szubsztanciális („ki-

---

* Egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék.

¹ GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből*. Budapest, Grill Károly, 1932. I. kötet, 603.

fejtő, explicatív”): „[ez u]többira a felelet benne van a vonatkozó tételekben. Előbbi annyiféle, ahányféle jogszabály az, amely e kategóriával magát elhatárolja.”²

A második kísérlet során a kókuszdió már nemcsak a kárkötelmet mint a kötelem egyik megnyilvánulási tényálláselemét ölelte fel, hanem a kötelem fogalmának egészét: „nagy különbség jelesül, így teszem-e fel magamnak a kérdést: melyek a kötelmek; s ezzel tehát így: min ösmerem meg őket? Avagy pedig így: mik a kötelmek; vagyis, hogy miben állnak, mit találok bennök, ha felboncolom; szóval: mi az ő belviláguk?”³ A kérdésre – Grosschmid megítélése szerint – az Institutiókban, vagy akár a Digestában fellelhető válaszok is elégtelenek, mert a „dióhéjakból ki nem tűnik maga a kérdés, amelyre felelnek”.⁴ Az első kérdésre adott válasz alapján akár a házasság is kötelemnek minősülne, a második kérdésre kapott válasz pedig csak csepp volna a tengerben.

E két kókuszdió kapcsán Grosschmid felvetette, hogy ha például az adós ugyanúgy felel a teljesítésért, mint ahogy felel a nem teljesítéséért, akkor „itt a nyelvnek valamely játékaival van dolgunk. Az, minek az igenlegesre és nemlegesre vonatkoztatása ugyanazt jelenti: nem lehet ugyanaz a valami.”⁵ És valóban, az első esetben azért felel az adós, hogy valami megtörténjék,⁶ azaz itt a felelősség maga a kötelem, míg a második esetben csak közvetve, a felelősség okozataként,⁷ mintegy szankciójaként jelentkezik a kötelem. Ez utóbbit „leszakadó”, „visszaforduló”, „causa-tevő” vagy éppen „besodró” felelősségnek is nevezi Grosschmid.

Egy másik ‘urbánus gazda’, Lábady is rendszeresen a természetes gyümölcs metaforájához fordult, amikor az első kötelmi jogi előadáson a kötelem fogalmára kereste a választ. A kötelmi jogi félév első előadása rendszerint így kezdődött Lábadynál:

„Egy példabeszéd, amely Máté evangéliumában olvasható, és arról szól, hogy a szőlősgazda hajnalban kimegy a piacra, és munkásokat keres a szőlőjébe. A lézengő emberek közül egy párral megállapodik, és azt mondja: – Menjetek ki a szőlőbe, dolgozzatok egész nap, és kaptok ezért egy dénárt. Meg is állapodik velük, kimennek a szőlőbe, és dolgoznak. Később a szőlősgazda ismét lemegy a piacra, megint lát ott lézengő embereket, nekik is azt mondja, hogy menjenek ki a szőlőbe, hiszen elkel ott még több munkás, és majd este megadja a bé-

² Uo., 1. kötet, 622.

³ Uo., 2. kötet, 1235.

⁴ Uo., 2. kötet, 1236.

⁵ Uo., 2. kötet, 845.

⁶ „Felelősség itt eszerint = kötelezettség, obligáció (a kénytető oldaláról véve a megjelelést). Így nevezhetjük: előrevetett (prospectiv), hajtó (propulsiv), parancsoló (meghagyó), fentlebegő felelősség.” Uo.

⁷ „Felelni itt annyi, mint (...) ok s okozati kapocs alatt állani olyképpen, hogy ha valami megesisik (vagy meg nem esik, péld. a teljesítés elmarad, ok), akkor alakul a parancs (meghagyás) ti. (a magánjogon belől maradván) a kártérítésre, (...) vagy egyéb változás, (...) okozat.” Uo.

rüket. Ez harmadszorra is megtörténik, tizenegy órákor is kiküld embereket a szőlőbe. Amikor eljön az este, megmondja a vincellérjének, hogy számoljon el a munkásokkal az utolsótól az elsőig, azaz visszafelé. Minden munkásnak egy dénárt ad. Az elsőként munkába állók azonban fel vannak háborodva, és azt mondják a szőlősgazdának: – Uram, te ugyanúgy bánasz velünk, akik izzadtunk a tűző nap heve alatt, mint azokkal, akik csak később érkeztek. Ekkor azt mondja a szőlősgazda, hogy – Nem vagyok hozzád igazságtalan, hát nem egy dénárban állapodtunk meg, vagy azt gondolod, hogy nem tehetek a sajátommal, azzal, ami az enyém, azt, amit akarok? A következtetés: így lesznek az elsőkből az utolsók, az utolsókból pedig az elsők.”⁸

Nos, első olvasatra Lábady gyümölcsmetaforája kétszeresen is gyümölcsözőbbnek tűnik Grosschmid kókuszdiójánál. Egyfelől Lábadyé tudósabb a tudósnál, mert a Könyvek könyvére⁹ utal vissza, és abból merít legitimációt, másfelől civilistább a civilistánál, mert a szőlő héja nemcsak vékonyabb és puhább a kókusz héjánál, így könnyebben fel is törhető, hanem lédúsabb is, így bizony abból kevesebb munkával több nedűt lehet kinyerni, azaz nagyobb a haszonkulcs.

A lényegi különbség azonban mégis csak az, hogy Lábady nem is próbálja meg önmagában, tényálláselemeire vagy éppen *causára* bontva definiálni a kötelem fogalmát, mert tudja és érti is Grosschmid vizsgálódásainak konklúzióját: „A fentebbiekben egymással szembesített két kérdésre immár külön-külön megfelelni is már feladat. Egy füst alatt pedig nem is lehetséges. Ti. a két kérdés között ellenkezés van. Az első intézve van: valamely egy bizonyos joghelyzet-részre. A második intézve van: az összes részre a viszonyban”, éppen ezért „nem lehet csodálni, hogy a mondott meghatározások egyik kérdésre sem adnak kielégítő feleletet”.¹⁰

De Lábady kötelmi jogi előadásán nemcsak Grosschmid, hanem egyúttal Schwarz Gusztáv kritikai észrevételére is reflektál, aki már a századfordulón leírta, hogy „a dívó magánjogi rendszernek egyik inegancziája az, hogy a dologi jogokat tartalmuk szerint, a kötelmi jogokat pedig tényalapjuk szerint csoportosítja: pedig kétféle beosztási alapot ugyanegy rendszerben használni nem szabad.”¹¹ Lábady előadása ezért így folytatódik:

„Máris belementünk egy másik világba. Korábban találkoztunk azzal a világgal, hogy van az enyém és a tied kérdése. »Töltsétek be a Földet, hajtsátok uralmatok alá, uralkodjatok az ég madarai és a tenger halai és minden állat fölött, ami a Földön mozog!«¹² Ez a tulajdonjog lényege. Az enyém-tied statikai kérdését határozza meg. (...) Ami az uralom alá vett dolgok kimozdulását jelenti (statikusból a dinamikusba), az a kötelem. Leegyszerűsítve azt is

⁸ Lábady Tamás első kötelmi jogi előadása a PPKE JÁK-on (1998. február 11.; kézirat).

⁹ Mt 20,1–16.

¹⁰ GROSSCHMID i. m. (1. lj.) 2. kötet, 1236.

¹¹ SCHWARZ Gusztáv: *Ujabb magánjogi fejtegetések*. Budapest, Politzer Zsigmond és Fia, 1901. 217.

¹² Ter 1,28.

mondhatjuk, hogy amíg a tulajdon a saját dolog használatát, birtoklását, élvezetét jelenti, addig a kötelem a más dolgának, a más tulajdonának időleges vagy végleges megszerzését mutató jogi helyzet, (...) de keletkezhet úgy is, hogy megsértem a tulajdonjogot.”¹³

Másutt, az alanyi jogok tárgyuk szerinti felosztása körében pedig így fogalmaz Lábady: „Eszerint a kötelem meghatározott személyek között fennálló olyan magánjogi jogviszony, amelynél fogva a jogosult követelheti, hogy a kötelezett valamely vagyoni értékű szolgáltatást számára teljesítsen.”¹⁴

Lábady jellegzetes látásmódját tükrözik a fenti idézetek; mindig a magánjog egészének rendszerében, az egyes területek egymásra vonatkoztatott összefüggéseiben látta és láttatta a polgári jog intézményeit, de soha nem vegytiszta önállóságában, és soha meg nem feledkezve a gyakorlat fontosságáról. Sólyom László is ezt tartotta fontosnak kiemelni Lábady méltatásakor 70. születésnapján: „Beck Salamon álarcát tartja maga elé – »én, az elmélet és a gyakorlat szerény kentaurja« – idézi kedvtelve –, miközben ő is ítélő bíró és a tudós jogtanár kettős életét élte, s egész élete ezen határvonal mindkét oldalán folyt.”¹⁵ Azonban nemcsak a határnak van két oldala, hanem a kókuszdióknak is, ezért térjünk vissza Grosschmid és Lábady absztrakció szintjén hasonló kérdést felvető gyümölcsmetaforájához: mi van odabenn, mi a kötelem belső lényege? Kemény dió és fontos kérdés, mert napjainkban, amikor az absztrakt jogi gondolkodást, a jog formális garanciáin belüli igazságérvényesítést egyre több támadás éri, amikor vele szemben az ügyenként és érintett csoportonként változó, az éppen népszerű vagy gazdaságilag előnyös anyagi igazságosságot karolja fel a politika és a társadalom, sőt ezt egyúttal számon is kéri – adott esetben még a *Magyar Közlöny* hasábjain – a jog szerint ítélkező bíróságokon, nélkülözhetetlen a jog, jelen esetben a kötelmi jog benső világának értő ismerete.

Grosschmid először a kisebb kókuszdió, ti. a szűkebb területet felölelő kárkötelem körében kereste a választ: „a háziállat okozta kárnál nem tudjuk, de nem is keressük a hibát, de mégis abból indulunk ki (olyformán, miként az erős *praesumptiónál* az alapul veendő föltevésből); holott ellenben a szarvas vagy fácán okozta kárnál tudjuk, hogy a vadászati jog birtokosa nem hibás, amiért e vadak a vadászterületen kárt okoznak (hiszen kalitkában nem tarthatja őket), mégis rárójuk a kártérítést (miként *fictio* esetében alapul vesszük a tény, amelyről tudjuk, hogy nem való).”¹⁶ Tehát itt voltaképpen se nem a cselekvő, se nem a cselekmény, hanem végső soron maga a kötelmi viszonyt keletkeztető körülmény („ok”, „szülő tény”),

¹³ Lábady-előadás (8. lj.).

¹⁴ LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2018. 190.

¹⁵ SÓLYOM László: Iskola a határon: In: CSEHI Zoltán et alii (szerk.): *(L)ex cathedra et praxis. Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press, 2014. 16.

¹⁶ GROSSCHMID i. m. (1. lj.) 1. kötet, 599.

az alaki kénytetőség áll nyíltan és öntudatosan a középpontban: „Erre mondhatnók, a »mintha vétség terhelné« helyett: mert mivelhogy félig-meddig terheli; továbbá a »képzelt vétkesség« helyett, hogy: vétkesség-látszat. (...) Nem abból kél ki az obligáció, amiről tudja a törvény, hogy semmi sincs belőle; hanem abból, amiről fölteszi, hogy van belőle valami.”¹⁷

Itt Grosschmidnél is megmutatkozik egy pillanatra a „magánjog igazsága”, amely „nem az akarat jutalmazásában vagy fenyítésében, hanem a gazdasági kiegyenlítésben áll, mely nemcsak a károsító szándékával, hanem a károsított kárával is számol”.¹⁸ Márpedig ennek, ti. a „magánjog igazsága” beteljesülésének előfeltétele az alaki kénytetőség egyik meghatározó vonásának, a kikényszeríthetőségnek az érvényre jutása:

„A mai végrehajtási intézmény a kényszerítő eszközöket elsősorban nem a közvetve kényszerítő (az adóst lelkileg indító) tekintetekhez, hanem ahhoz szabja, hogy a hitelezőt az adós akarata nélkül (sőt ellenére) lehetően hozzásegítse, ami többé-kevésbé megközelítője a követelés érdekbeli céljának. Egyszóval az ún. kielégítést. (...) Tehát nem ugyan magát a szolgáltatást (szabad cselekvést), hanem ami a hitelezőnek többé-kevésbé ugyanannyit ér, kikényszeríti tőle.”¹⁹

Ezen „indító eszköz” léte és alkalmazhatósága tehát Grosschmidnél a kötelem belső lényege: „Az obligáció: szabad cselekvésre való (közvetett) kénytelenség.”²⁰

Lábady ugyanezt a nagyobb kókuszdió, ti. a kötelem fogalmának egészére vonatkoztatva a következőképp fogalmazza meg az első kötelmi jogi előadásán:

„Át kell eveznünk a szigetországba ahhoz, hogy a szerződés általános kötelező erejével elsőként találkozzunk. Ez egy híres, 1602-ben született eset, a Slades’s case (a felperes oldalán Coke, az alperes oldalán Bacon). Itt jutnak el ahhoz, hogy minden formátlan kötelezettségvállalásból teljesítési kötelezettség fakad. Ebből adódik a *pacta sunt servanda* elve, amely annyit jelent, hogy a kötelezettséget pontosan, időben és tartalma szerint kell teljesíteni.”²¹

Ezt követően a két ‘urbánus gazda’ – még a korábbi párhuzamokat is meghaladó mértékben – egyező polgári gyümölcsöt realizál a gyümölcsmetafora kibontása során. Grosschmid megállapítja, hogy:

„Az adós egyéb indító okok [belső sugalom, becsület-, hitelvesztésből, tőzsdéről kizáratástól (naturális *sanctióktól*) való félelem] hiányában már csak azért is teljesít, nehogy végrehajtsanak ellene stb. Kötelezve lenni ez oldalról tehát annyi, mint felsőbb hatalom alatt ál-

¹⁷ Uo., 2. kötet, 1111.

¹⁸ SCHWARZ i. m. (11. lj.) 219.

¹⁹ GROSSCHMID i. m. (1. lj.) 2. kötet, 849–850.

²⁰ Uo., 849.

²¹ LÁBADY i. m. (13. lj.).

lani, amely nemcsak kéri, óhajtja, tanácsolja, hanem parancsolja a magatartást, ellenesetben megcsendíti rajtunk az ostorát. Kötelem, felelősség, parancs, *sanctio*, kényszerítés ekként válhatatlan egy dolog.”²²

E tekintetből pedig nagyon fontos megállapítása, hogy „nincs is alkati különbség péld. az erkölcsi, vallási becsületbeli és jogi kötelem között. Más csupán a *sanctio* fonadéka.”²³ Nyilvánvalóan minden normarendszer, amely parancsokat vagy sugallatokat közvetít, azt a saját eszközeivel („saját köréhez tartozó felelősségi faj értelmével”) követi nyomon és értékeli. Így egyaránt kikényszeríthető (értékelhető) a becsületbeli, a vallási és végső soron az erkölcsi kötelezettség is: „Miként fény, árnyék jöhet a naptól vagy gyertyától.”²⁴ Az pedig már egy további szempont, „hogy nem mindenki hisz az elkárhozásban, ez igaz. De a földi igazság utolérő kezében sem hisz mindenki. (...) Az, hogy a véghezvitelt nem lehet kieroszakolni, nem tesz különbséget.”²⁵ Sőt, gyakorta éppen az eredetileg jogon kívüli szankciók a hatékonyabbak (pl. közmegvetés, borralaló stb.), olyannyira, hogy idővel azokat maga a jog világa is átveszi (pl. kamarai tagságból való kizáratás, célprémium stb.). Összességében tehát sem a jog, sem az egyéb normarendszerek nem aszerint értékelik a magatartást, hogy az általuk közvetített parancsot vagy sugallatot akár „az adós akarata ellenére is teljességben véghez lehetne vinni. Hanem a lélektani kényszerítés oldaláról.”²⁶

Lábady kötelmi jogi előadásának zárótétele a következőképp szól:

„Az egyházi bírságok előtt, már az 1602-es Slades’s case-t megelőzően, Aquinói Szent Tamás *Summa Theologicájából* kiindulva, azt mondják, hogy a formátlan kötelezettségvállalás ugyan jogilag még nem kötelez, de morálisan igen, erkölcsileg kötelez. Ezt az egyházi bíróságok érvényesítették. Itt tehát az erkölcsi kérdések betüremkedéséről van szó. A jogot követni erkölcsi parancs, még az igazságtalan jogot is. Mert az igazságnál a formális jogkövetés többet ér.”²⁷

Ez bizony valóban határkérdés: az elmélet próbája a gyakorlatban. Így például Lábady is arra kényszerült, hogy tv-műsorban védelmezze a gondosan megalapozott és a Legfelsőbb Bíróság által megerősített álláspontját a magzati károsodás nyomán fogyatékkal élők szüleinek érzelmekre és a nézők együttérzésére apelláló, egyre agresszívabb érveivel szemben. Tette ezt úgy, hogy a jog formális garanciái és alapelvei mellett erkölcsi meggyőződését is következetesen érvényesíteni tudta.

²² GROSSCHMID i. m. (1. lj.) 2. kötet, 849.

²³ Uo., 847.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo., 855.

²⁶ Uo., 856.

²⁷ LÁBADY i. m. (13. lj.).

Ez nem jelenti, nem jelentheti a jog formális és absztrakt tételeinek és elveinek félretételét. Ez nem a *pay or pray* egymást kizáró vagylagosságának világa!

Ha már Grosschmid és Lábady kötelmi jogi megfontolásainak párhuzamba állítását helyeztem jelen írás középpontjába, akkor hadd idézzem meg Werbőczy István szellemét is, akinek könyvét egyedülként vitte magával Grosschmid előadásaira: „természeti jog alatt értjük azt, ami a mózesi törvényben és az evangéliumban foglaltatik; melynél fogva mindenki köteles úgy viselkedni mással szemben, a mint akarja, hogy más viselkedjék ő irányában; és tilos mással olyat tennie, a mit nem akar, hogy más tegyen ő vele.”²⁸ Pontosan ezen gondolat folytatásaként jut el Grosschmid is a kárkötelem egyszerre felelősségalapító és felelősségkorlátozó lényegéhez:

„Ide vág az az ösmert tétel, hogy államon kívül is van (tételes) magánjog. Mihelyst az emberekben él az a tudat, hogy mely halat, madarat fogott, azt más ne bántsa (foglalás általi tulajdonszerzés) stb., s e tudat az ellenkező cselekvéstől többé-kevésbé visszatart, sőt a megszegésnek a nagyobb által támogatott (bárha önszegélyszerű) visszavívásától kell tartania: megvan a jognak a létele. A viszony a polgárosult s ezen állapot közt nem a lét ellentéte, hanem csak a fejlettségi fok különbsége.”²⁹

De ugyanezt a felismerést idézi meg Lábady kötelmi jogi előadása is a *Donoghue v. Stevenson* jogeset kapcsán:

„Az angol Lord Atkin azt kérdezi, hogy ki az én szomszédom? Az, aki tartózkodni köteles attól, hogy az én tulajdonjogomat vagy az én személyemet sértse. És azt mondja, hogy mindenki, aki potenciálisan olyan helyzetbe kerül, hogy sértse azt. (...) A híres skót termékfelelősségi eset előadója Lord Atkin volt, aki etikai, sőt vallási alapon közelíti meg az egész kérdést, dacára annak, hogy ebben a században már az angol jogi gondolkodásban a teológiai jellegű megalapozás sokkal inkább háttérbe szorult, mint a kontinentális jogban. De ez nem szokás már. Vallási alapon nem nagyon szoktak magyarázni. Ő viszont abból indul ki, hogy a Biblia azt mondja: szeresd felebarátodat. Na de ki az én felebarátom? És erre a jogász már korlátozott értékű választ kap. Felebarátom a szomszédom, szeretnem kell akár mennyire utálom, vagyis a szemetet nem dobhatom át, és nem permetezhetem le az éj leple alatt a saláta palántáit. Felebarátom bárki, aki velem gazdasági vagy bármilyen egyéb okból kontaktusba kerül; és így hozza be a jogviszonyba azt a termelőt, aki sohasem szerződött velem.”³⁰

De ez nem nyújt, mert nem nyújthat alapot arra, hogy utat engedjünk a *pay or pray* gondolatiságnak! Pedig nagyon is csábító az egyedi igazságosság a jog formális és garanciális elveivel szemben. Így éltek például Franciaországban a magzati

²⁸ WERBŐCZY István: *Tripartitum*. Budapest, Téka, 1990. Prologus, II. cím, 5. §, 30.

²⁹ GROSSCHMID i. m. (1. lj.) 2. kötet, 856–857.

³⁰ LÁBADY i. m. (13. lj.).

károsodás nyomán fogyatékkal élők kártérítési ügyében, ahol olyan ítélet született, amely nem a jog elvi alapjaira épített, hanem arra, hogy „a bíróságnak is van szíve” – ahogy azt Lábady a francia semmitőszék bíróját idézte a *Perruche*-ügy ismertetésében.

Érdekes, sok szempontból messzebbre vezető, mégis aktuális és releváns analógiára nyújt lehetőséget ebből a szempontból az Alaptörvény 7. módosítása is, amely szerint „Magyarország alkotmányos önazonosságának és keresztény kultúrájának védelme az állam minden szervének alapvető kötelessége”.³¹ Ez megint csak nem a *pay or pray* szellemiségének megjelenése a közjog világában. Az Alkotmánybíróság legelső korszakában – éppen Lábady alkotmánybírói időszakában – kimunkálta és rögzítette egyfelől a lelkiismereti és vallásszabadság, másfelől az állam vallás-világnézeti semlegességét.³² Ez az Alaptörvény 7. módosítását követően sem változik, csak azt fejezi ki, hogy a törvényhozó „a vallási semlegesség talaján áll, azonban a kulturális és értéksemlegességet elutasítja. (...) Magyarország keresztény kultúrájának védelme nem egy keresztény kultúra létrehozatalának parancsát jelenti, hanem inkább a meglévő, adott kultúra védelmének kötelezettségét. A keresztény kultúra kialakítása és őrzése továbbra sem az állam, hanem a keresztények felelőssége.”³³

Az itt felmerülő viták mindenekelőtt az Alaptörvény értéktartalma körül folynak, „sőt mintha más ürügyekkel felmerülő kérdések valódi oka is az értékvita lenne”.³⁴ Ezek az értékek pedig nyilvánvalóan kívül esnek a művileg fejleszthető társadalom- és természettudományok körén; sőt – a fenti példánál maradva – „... a keresztény hittel összeegyeztethetetlen társadalmi gyakorlat éppen a kereszténységben gyökerező szabadság védelmét élvezzi.”³⁵ Napjainkban ugyanakkor azzal kell szembesülnünk, hogy egyre csak „szaporodnak az olyan tényállások, amelyekre egyszerűen nincs még kielégítően megalapozott és többségileg legalább megtúrt válasz. Különösen a technika lehetőségei, a fejlődés sebessége múlja felül azt, amit a társadalom erkölcsileg feldolgozni képes. Ezt az űrt a jog tölti ki – sokszor kényszerül kitölteni.”³⁶ A szociális, gyakorta egyedi igazságosság iránti társadalmi követelmények erősebbnek bizonyultak minden ideális és klasszikus elvnel; a klasszikus magánjog egyre több területén figyelhető meg a szabályozás ‘alkotmányjogiasodása’, s annak nyomán a *pay or pray* szellemiség térhódítása.

A közjog ilyen betörési pontja a magánjog területén az, hogy a klasszikus, a *bonus et diligens paterfamilias* fogalmán alapuló polgári jogi emberkép mellett

³¹ Alaptörvény, R) cikk (4) bek.

³² 4/1993. (II. 12.) AB hat.

³³ SCHANDA Balázs: Magyarország keresztény kultúrájáról. *Pázmány Law Working Paper*, 2018/8.

³⁴ SCHANDA Balázs: Élet és érték az új Alaptörvényben. In: CSEHI i. m. (15. lj.) 505.

³⁵ SCHANDA i. m. (33. lj.).

³⁶ SÓLYOM László: Mit szabad és mit nem? *Valóság*, 1985/8., 12–24.

egyéb, közjogi(as) emberkép is megjelenik a Polgári Törvénykönyvben.³⁷ De ez nem semlegesítheti a klasszikus polgári jogi emberkép szerepét és jelentőségét a polgári jogi jogviszonyokban, sőt éppen ellenkezőleg! Arra kell hogy sarkallja a magánjogot, hogy annál inkább védje, őrizze – akár még az alkotmányjogi behatások ellenében is – a polgári jogi vezérlő elveit, jelen esetben a szerződési szabadság elvét és a klasszikus polgári jogi emberképét a kizárólagos, bár jóllehet, zsugorodó tisztán polgári jogi jogviszonyok körében. Ahogy ezt Dieter Medicus megfogalmazta: „megengedhetetlen, hogy a jog a vagyoni szempontból gyengébb feleket kiskorúsítsa”,³⁸ hiszen ők is természetüknél fogva: „*Ora et labora*”, s nem „csak”: „*Ora*”...!

Vagyis miközben ezen értékviták térben és időben is változnak, mégpedig annak függvényében, hogy egy adott ország azok közül melyiket és milyen mértékben emeli be jogrendjébe. Ennyiben módunk nyílik feltörni azt a bizonyos kókuszdiót, „... hiszen a művelt országokban is a magánjog uralma nagy részben erkölcsi (bévülről ható) erőkön nyugszik. Legvégső elemzésben pedig az is, hogy a törvények megtartatnak, nem a törvény, hanem a törvényen kívüli rugónak a műve. Quis custodiet custodes..., (...) ha nem valami belső indító erő”,³⁹ írja Grossschmid.

Végső soron, az értékek akarása nélkül – fakadjanak azok akár a Bibliából, akár a Polgári Törvénykönyvből, akár az egyes jogalanyok szívéből és lelkéből – nem lehet, nem szabad jogot alkotni, hiszen a jog van az emberért, és nem fordítva; márpedig az (egyszeri és megismételhetetlen) ember, az emberi élet önmagában érték, mert:

„A jog (...) nem biztosíthat végtelen életet az embernek. Célja csupán olyan társadalmi rend megalkotása és fenntartása, amelyben az egyén a többiek sérelme nélkül szabadon kiteljesítheti életét és emberi méltóságát. Az emberi méltóság kiteljesítésében a szabad döntés erkölcsi értékek elfogadására és megvalósítására benne foglaltatik. Minden olyan jogi korlát, amely erkölcsi döntéseket közvetlenül vagy közvetve rákényszerít az emberre, voltaképpen sérti az ember méltóságát, mert erkölcsi döntésének szabadságát, ezzel értékét kisebbíti, végső esetben megszünteti. A jog tehát az ember szabadságának lehető tiszteletben tartásával olyan együttélési normákat állapít meg, amelyek az egyének közötti súrlódásokat hivatottak feloldani; ugyanakkor az egyén biztonságát is szavatolni törekszik, hogy életét céljainak megfelelően szabadon alakíthassa.”⁴⁰

³⁷ LANDI Balázs: Emberkép, magatartásmérték, felelősség. *Iustum Aequum Salutare*, 2016/1., 49–63.

³⁸ Medicus DIETER: Der Grundsatz der Verhältnismässigkeit im Privatrecht. *Archiv für die civilistische Praxis*, 1992/1., 35–70., 62–65.

³⁹ GROSSCHMID i. m. (1. l.) 2. kötet, 857.

⁴⁰ Zlinszky János párhuzamos véleménye a halálbüntetés alkotmányellenességéről szóló 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz.

Ebben a megközelítésben nemcsak a kötelmi jog, de – remélhetőleg – a magánjog rendszerének egésze ellenáll a *pay or pray* kizáró vagylagosságán nyugvó, végtelen, könnyű, következményektől mentes és gyámolított életet biztosító, hamis csábításának, mert az éppen az emberi lét és méltóság természetével ellenkezik.

És mivel nem lenne teljes ez az előadás, ha nem szerepelne benne legalább egy Thomas Mann-idézet, álljon itt zárásként egy bekezdés – Lábady által is szeretett – Tonio Kröger utolsó leveléből, amit Lizaveta Ivanovnáknak írt:

„Én bámulom a büszkéket és hidegeket, akik a nagy, a démoni szépség ösvényein kalandoznak, és megvetik az »embereket« – de nem irigylem őket! És ha valami képes az irodalmárból költőt fejleszteni, az én polgári vonzódásom az emberi, az eleven, a közönséges dolgokhoz képes rá. Minden melegség, minden jószág, minden humor ebből származik, és nekem szinte úgy tetszik, hogy ez a szeretet, melyről írva vagyok, hogy akit eltölt, emberek és angyalok nyelvén tud szólni, de akiből hiányzik, az zengő érc és pengő cimbalom csupán.”⁴¹

Lábady jogtudósként és ítélkező bíróként is az *ora et labora* szellemiségében élte életét és gyakorolta hivatását, így írásai és határozatai már életében is az emberek és az angyalok nyelvén szóltak – és szólnak ma is.

---

⁴¹ Thomas MANN: *Tonio Kröger*. (Ford. Lányi Viktor) Budapest, Európa, 1986. 73–74.

MENYHÁRD ATTILA*

Biztosítás és polgári jogi felelősség

A biztosítás és a polgári jogi kártérítési felelősség viszonya sokrétű és komplex problémakör. Talán különös magyarázat nélkül is érthető, hogy az egyik nélkül nem kaphatunk teljes képet a másikról sem. Annak ellenére, hogy mai szemmel szinte természetesnek és szükségesnek tűnik, hogy a kártérítési felelősséget a biztosítással együtt közelítsük meg,¹ nehéz erről az összefüggésről verifikálható állításokat tenni, és a vizsgálat kontúrjai is bizonytalanok. Ez az írás nemcsak arra törekszik, hogy témájával emléket állítson Lábady Tamásnak, de arra is, hogy az ő munkásságának eredményeire építkezve olyan összefüggéseket fogalmazzon meg, amelyek további kutatás és gondolkodás alapját képezhetik.

1. Kockázattelepítés, kártérítési felelősség és biztosítás

Minden jogrendszernek feladata, hogy a társadalomban és a gazdaságban keletkező károk kockázatait telepítse. A jog belső logikai szükségszerűségéből fakad, hogy a károk kockázata, a kárveszély a károsultat terheli. Ez külön szabály nélkül is elemi következménye annak, hogy ha nincs olyan jogi norma, amely a kár kockázatát kártérítési vagy kártalanítási kötelezettség formájában másra terheli, akkor a károsultat a kárának megtérítésére nem illeti meg követelés más joggal szemben, így a kárt ő viselné. A károsulti kárveszélyviselés minden jogrendszer axiomatikus kockázattelepítési főszabálya. Amennyiben a jog a kár kockázatát másra akarja telepíteni, azt külön jogi normával kell megtennie. Az egyes jogrendszerek a kockázatok másra telepítésének több jellemző megoldását is alkalmazzák, amelyek lehetnek individuálisak vagy kollektívek. Az individuális megoldások két

---

* Tanszékvezető egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

¹ LÁBADY Tamás: Felelősség a szerződésen kívül okozott károkért és a biztosítási szerződés az új Polgári Törvénykönyvben. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2001/4–5., 40–53.

vagy több, de kevés számú, egy adott jogviszony két pólusán tételezett társadalmi szereplő között, jellemzően az arisztotelészi kiigazító igazságosság érvényre juttatásának céljával írnak elő vagyonmozgást. A kollektív megoldások a kockázatot nagy számú társadalmi szereplő között terítik szét ('porlasztják').

A jellegadó individuális megoldás a jogosult és a kötelezett közötti jogviszonyra modellezett polgári jogi felelősség. A polgári jogi felelősség, ahogyan egyébként a jogszerű károkozáshoz jogalkotói döntés alapján kapcsolódó kártalanítási szabályok is, a kár elszenvedését megelőző állapot *helyreállítását* szolgálják, vagyoni szolgáltatási kötelezettség (jellemzően pénzfizetési kötelezettség) teljesítésével. A kártérítési kötelezettség teljesítésével járó vagyonmozgásnak nincsen a károsulton és a kár megtérítéséért felelős személyen túlmutató társadalmi hatása. A kártérítési felelősség és annak elmélete is figyelemreméltó változásokon ment át a jog története során. E fejlődés meghatározó vonulata az eredetileg büntető szankcióként alkalmazott *lex Aquilia* kártérítési, azaz polgári jogi felelősségi alapként való tételezése.

Marton Géza ezt a berögzülést a kártérítési jog egyik legnagyobb elméleti tévedésének tekintette. Különösen azt a negatív hatást emelte ki, amely a vétkesség fogalmával járó morális elítélés középpontba helyezésének volt köszönhető.² Ez a szemlélet ugyanis háttérbe szorította a polgári jogi kártérítési felelősség kockázatelepitési funkcióját. Ennek következménye volt az is, hogy nehezen nyertek teret a vétkességtől független, tisztán kockázatelepitési célzatú kártérítési alakzatok, ugyanis e felelősségi formákat, pl. a magyar polgári jogban a veszélyes üzemi felelősséget, nem lehetett jól beilleszteni a vétkességen alapuló felelősség koncepciójába, mert – legalábbis az elméleti magyarázatok szempontjából – inkonzisztenssé tették a rendszert.

Azonban a vétkesség koncepciójának objektivizálódása és a szigorú felelősségi formák, mint a termékfelelősség és – pl. a magyar kártérítési jogban – a veszélyes üzemi felelősség megjelenése a polgári jogi felelősség terén már nem a vétkes károkozó magatartás szankcionálásának társadalmi igényére adtak választ, hanem a károsulti jogvédelemre: a kár megtérítésére helyezték a hangsúlyt. Ez a fejlődés egyúttal azt a változást is jelezte, hogy a károsulti érdekvédelem társadalmi érdeké, a társadalmi gondoskodás egyik fontos megjelenési formájává vált.³ A polgári jogi kártérítési felelősség kapcsán ezzel párhuzamosan egyre gyakrabban merült fel a kártérítési felelősség funkciójának kérdése, amely részben a kompenzáció biztosítása iránti társadalmi szükséglettel, részben a prevencióval határozható meg.⁴

---

² MARTON Géza: *A polgári jogi felelősség*. Kiadás alá rendezte ZLINSZKY János. Budapest, TRIORG, 1993. 59.

³ SÓLYOM László: *A polgári jogi felelősség hanyatlása*. Budapest, Akadémiai, 1977. 44.

⁴ FUGLINSZKY Ádám: *Kártérítési jog*. Budapest, HVG-ORAC, 2015. 38.

E helyütt nem szükséges állást foglalnunk abban a kérdésben, hogy a kártérítési felelősség körében a kompenzáció vagy a prevenció tekintendő-e elsődlegesnek, ugyanis a biztosítás kapcsán mindkettő szerephez jut. A biztosítás társadalmi szinten jelentős mértékben növeli a kár megtérülésének esélyét (voltaképpen garanciát ad rá), miközben alapvető kérdéssé válik a biztosítás rendszerében a preventív funkció fenntartásának létjogosultsága és eszköze.

A polgári jogi felelősség individuális kockázattelepítésével szemben számos előnnyel járhat a kockázatviselés *kollektivizálása*.⁵ Ennek egyik lehetséges megoldása a kockázatviselés *'társadalmasítása'*. Ez olyan kártalanítási alapokkal valósítható meg, amelyeket a központi költségvetés finanszíroz.⁶ Ezek az alapok a kockázatokat a társadalom egészére hárítják, azaz a társadalom valamennyi tagjára osztják szét, így azokra is, akik nem tartoznak a bekövetkezett károk szempontjából releváns kockázatközösséghez. E megoldás alapja a társadalmi szolidaritás, kontrollja pedig a társadalmi igazságosság érvényesülése. Ezért mindig erős korlátai lesznek, ami miatt nem tud általános vagy átfogó kockázattelepítési megoldássá válni. A kollektív kockázattelepítés másik lehetséges megoldása a biztosítás, amely a kockázatokat a biztosítási alapot létrehozó kockázatközösség tagjai között teríti szét. A biztosítás térnyerése jelentős mértékben annak a tapasztalatnak köszönhető, hogy a károkozás egyes nagy, tipizálható területein képes lehet átvenni és kiváltani a polgári jogi felelősség kompenzációs funkcióját. Biztosítással olyan kockázatok telepíthetők és teríthetők, amelyek a kár bekövetkezésének és mértékének valószínűségei alapján, összegszerűségükben is, matematikai eszközökkel előre meghatározhatók. Ehhez szükség van a kockázatok tipizálhatóságára és potenciális előfordulásuk nagy számára.

2. A polgári jogi felelősség kudarca

A felvetést, hogy a kártelepítés rendszerében a biztosítás felválthatja a kártérítési felelősséget, elsősorban a kockázatok, pontosabban bizonyos kockázatok tömegessé válása teszi lehetségessé és indokolttá. Azonban ehhez talán az is szükséges volt, hogy a polgári jogi felelősség az egyéni vétkességi szemlélet helyett kockázattelepítési szempontokon nyugodjon. E két tényező együtt azzal a következménnyel járt, hogy a kifizetendő kártérítések mértéke messze meghaladta a kár megtérítéséért felelős személynek, akár nagyvállalatoknak, akár természetes személyeknek a vagyonát. Ezt az összefüggést jelzi talán az is, hogy a felelősségbiztosítás olyan

⁵ Jane STAPLETON: Tort, Insurance, Ideology. 58(6) *The Modern Law Review* (1995) 820–846, 821.

⁶ Ilyen pl. a Magyar Kármentő Alapról szóló 252/2010. (X. 21.) Korm. rendelet és az állami kárnyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény alapján működő kártalanítási rendszer is.

szegmensekben sikeres, amelyekben a biztosított károkozó magatartásához kapcsolódó kártérítési felelősség is kockázatelepítési szemléletű, mint pl. a veszélyes üzemi felelősség a gépjárművekkel okozott károk kapcsán. Ezzel a felelősségi helyzetek, túllépve a károsult és a károkozó viszonyán, társadalmi problémává váltak.

A polgári jogi felelősség kudarca és a kockázatok kollektivizálása iránti igény egészen nyilvánvaló tömeges károk esetén, így pl. a gyógyszergyárak felelőssége vagy az ipari katasztrófák kapcsán. Jól mutatta ezt a problémát Magyarországon a devecseri vörösiszap-katasztrófa. A bíróság a veszélyes üzemi felelősség szabályainak alkalmazásával problémamentesen állapította meg az ipari katasztrófa okozójának felelősségét,⁷ annak vagyona azonban messze nem nyújtott fedezetet a megítélt kártérítési összegek kifizetésére. A kártérítésre marasztalás következménye könnyen lehet a károkozó csődje, így a károsultak nemcsak azzal szembesülnek, hogy a megítélt összeget nem kapják meg, hanem azzal is, hogy adott esetben a munkaadójukat is elvesztik. Hasonlóképpen Amerikában a gyógyszergyárakkal szembeni kártérítések részben csődöket, részben pedig azt eredményezték, hogy a cégek egyszerűen kivonultak a piacról, vagy legalábbis egyes piaci szegmensekből, nem akarván vállalni a felelősséggel járó kockázatot és az ebből eredő bizonytalanságokat. Ennek következménye – egyes gyógyszergyárak csődje mellett – a termelés és az innováció csökkenése lett.⁸

A tömeges károkozás következményeinek egy további példája az Enron-botrány hatása volt a könyvvizsgálói piacra. Nemzetközi szinten a nagyvállalatoknak nyújtott könyvvizsgálói szolgáltatások piacát öt nagy cég (Arthur Andersen, Price-WaterhouseCoopers, Ernst & Young, Deloitte & Touche, KPMG) uralta. Az amerikai bíróság megállapította az Arthur Andersen könyvvizsgálóinak, és ezzel az Arthur Andersen cégnek a felelősségét abban, hogy az Enron pénzügyi helyzetéről hamis képet adó pénzügyi jelentések megtévesztették az Enron befektetőit és hitelezőit. Az Arthur Andersent ennek nyomán nagyszámú befektető és hitelező felé terhelte kártérítési felelősség, ami azonnal csődbe is vitte. Az Arthur Andersen ezzel megszűnt tényező lenni a könyvvizsgálói piacon; a működőképes elemeit az Ernst & Young vásárolta fel, és a „Big Five” azonnal „Big Fourra” zsugorodott. Egyetlen károkozó magatartás radikális piacszerkezeti változást eredményezett.

Az Exxon Valdez tankhajó 1989-ben bekövetkezett katasztrófája következtében több mint 30 ezer kártérítési kereset indult az Exxon olajvállalattal szemben.⁹

---

⁷ BH2014. 244.

⁸ Paula JACOBI: Pharmaceutical Tort Liability: A Justifiable Nemesis To Drug Innovation And Access? 38 *The John Marshall Law Review* (2005) 987–1009, 987.

⁹ Victor P. GOLDBERG: Recovery for Economic Loss Following the Exxon Valdez Oil Spill. 23 *Journal of Legal Studies* (1994) 1–40.

A kártérítési ügyek végül a biztosítótársaságokkal kötött egyezséggel zárultak 1996-ban.¹⁰

A kártérítési felelősség megállapításának ezekben a helyzetekben nincs világos társadalmi hozadéka. Az állam, így áttételesen a társadalmi közösség veheti át ezt a kockázatot, vagy megfelelő biztosítási rendszer oldhatja meg ezt a problémát. A központi költségvetés terhére való kártalanítás társadalmi igazságossági aggályokat vethet fel, társadalmi feszültséget okozhat. Ezért észszerű megoldást hosszú távon csak valamiféle biztosítási rendszer nyújthat, azonban az nem tud teljesen egységes alapra építkezni, mert a tömeges károk tényállásai nagyon sokfélék lehetnek.¹¹ Vannak olyan helyzetek, amelyekben egy okra vezethetők vissza a tömegesen keletkező károk (azbeszt-ügyek,¹² szilikon implantátumok,¹³ gyógyszerkárok), vannak olyanok, amelyekben egy esemény okoz tömegesen kárt (közlekedési és ipari katasztrófák), ezek mellett vannak nemzetközi tényállások is, és külön kategóriát képeznek a környezetvédelmi károk vagy a tömeges kárt okozó pénzügyi csalások.¹⁴

Egyre inkább tűnik úgy, hogy az ipari és a természeti katasztrófák károsultjai csakúgy, mint a pénzügyi piac kockázatainak áldozatai megalapozottan várják el, hogy kártérítési igényeikkel ne legyenek a polgári jogi felelősség alapján való kártérítési követelés érvényesítésére szorítva. Ez a fajta igényérvényesítés magas adminisztratív költségekkel jár,¹⁵ a megtérülésre a kár megtérítéséért felelős alperes vagyoni korlátai miatt kevés az esély, és piaci szinten is van esély a kedvezőtlen mellékhatásokra. Az állami gondoskodás és az állami beavatkozás iránti egyre növekvő igényre a jóléti társadalmakban válasz lehet az állam által előírt kötelező biztosítás rendszere,¹⁶ amely megoldást jelent a kártérítésért felelős személy fizetéseképtelenségének kockázatára.

Ilyen rendszer bevezetése azonban komoly jogpolitikai előkészítést és átgondolt törekvéseket igényel. Meg kell határozni ebben a körben az állandó és *ad hoc* állami kártalanítási alapok, a társadalombiztosítás, a direkt biztosítás és a felelősség-

---

¹⁰ Joseph B. TREASTER: With Insurers' Payment, Exxon Says Valdez Case Is Ended. *New York Times*, 1996. november 1. <https://www.nytimes.com/1996/11/01/business/with-insurers-payment-exxon-says-valdez-case-is-ended.html>

¹¹ Willem H. van BOOM: Mass Torts: Debates and Pathways. In: Willem H. van BOOM – Gerhard WAGNER (szerk.): *Mass Torts in Europe: Cases and Reflections*. Berlin, De Gruyter, 2014. 12.

¹² Claudio PERELLA: The „Costa Concordia” Case. In: BOOM–WAGNER i. m. (11. lj.) 73.

¹³ Melissa L. FERRARI: Silicone Breast Implants: Mass Tort and Massive Damage. In: BOOM–WAGNER i. m. (11. lj.) 47.

¹⁴ Jenny BOLDON: The Madoff Ponzi Scheme. In: BOOM–WAGNER (11. lj.) 143.

¹⁵ Vagy a perek száma magas, vagy – csoportos perlés esetén – a csoport szervezésének vannak magas költségei.

¹⁶ Michael FAURÉ: The View from Law and Economics. In: Gerhard WAGNER (szerk.): *Tort Law and Liability Insurance*. Bécs, Springer, 2005. 272.

biztosítás, továbbá a polgári jogi kártérítési felelősség szerepét és egymáshoz való viszonyát, továbbá a viszontbiztosítás és a viszontbiztosítók szerepét. Az is járható út lehet, hogy az állam vállalja magára az ilyen rezsimek viszontbiztosítását.

3. A biztosítás szerepe

A biztosítás elsődleges sajátossága nem a kártelepítés, hanem az a tulajdonsága, hogy a károkat szétteríti. Így az egyénekre kisebb teher jut, mint a közvetlen, felelősségi alapú kártelepítés esetén. Ezzel egyidejűleg gyakorlatilag biztos megtérülésként lehet vele számolni, tekintettel arra, hogy a biztosítás pénzügyi fedezetét a nagy számok törvényeire és a statisztikai valószínűségekre alapítják. A biztosítás azzal, hogy voltaképpen garanciát nyújt a kár megtérülésére, alapvetően védi a károsult érdekeket, a felelősségbiztosítás pedig védőernyőként működik nemcsak a károsult, hanem a kártérítésért felelős biztosított számára is. A biztosítás ezzel szociális védőhálót nyújt, és szerepe elsődleges társadalmi jelentőséget kap a bizonytalan megtérüléssel járó kártérítési igényérvényesítéssel szemben. Kézenfekvő tehát, hogy a biztosítás a polgári jogi kártérítési felelősséget társadalmi szintű kártelepítésként váltsa fel. Erre az eddig ismert legteljesebb kísérlet Új-Zélandon történt, egy általános, a személyi sérülésekre fedezetet nyújtó, objektív (*no-fault*) biztosítási rendszer bevezetésével.¹⁷ Ez a megoldás tehát eleve korlátozott, mert csak a balesetből adódó személyi sérülések kártérítési következményeire terjed ki, amelyből a betegségek eleve ki vannak zárva.¹⁸ Elgondolkodtató ugyanakkor, hogy ez a rendszer nem vált követendő példává más jogrendszerek számára.

Ennek alapvető okai valószínűleg azokban a kompromisszumokban rejlenek, amelyeket ebben a vétkességtől független alapokon nyugvó, átfogó felelősségi rendszerben szükségszerűen meg kellett kötni: az adminisztrációval járó magas állami költségek, alacsony szintű visszatartó hatás és a kapható kártérítés maximalizálása. A személyi sérülés következtében elszenvedett kártérítés korlátozása csökkenti a testi épség védelmének szintjét, amely a legmagasabb szinten védett, alkotmányos joggal is biztosított társadalmi érték. Az új-zélandi rendszernek valószínűleg ez a legnagyobb hibája.¹⁹

---

¹⁷ SÓLYOM i. m. (3. lj.) 36.

¹⁸ Bővebben a rendszerről Ken OLIPHANT: Landmarks of No-Fault in Common Law. In: Willem H. van BOOM – Michael FAURÉ (szerk.): *Shifts in Compensation between Private and Public Systems*. Bécs, Springer, 2007. 68.

¹⁹ Helmut KOZIOL: Social Security Systems, Risk Spreading and the Compensation of Damage in the Case of Personal Injury. In: Helmut KOZIOL (szerk.): *Comparative Stimulations for Developing Tort Law*. Bécs, Jan Sramek, 2015. 4.

Ahogy azt a magyar szakirodalomban Bárd Károly is kiemelte, a polgári jogi kártérítési felelősség biztosítási rezsimmel való kiváltása szempontjából az egyik leginkább problematikus kérdés a szerződésszegésért való felelősség és a szerződésen kívüli kártérítési felelősség viszonya.²⁰ A Polgári Törvénykönyv (Ptk.) felelősségi rendszere, amely szétválasztja a szerződésszegésért való és a szerződésen kívüli kártérítési felelősséget, jó alapot adhat egy ilyen rendszerhez, ugyanakkor kétséges, hogy biztosítási szempontból, adminisztratív rendszerben is jól működőnek-e azok az elhatárolások, amelyeket a bírói gyakorlat esetről esetre megold. Hasonló a probléma a kártérítési felelősség és a jogalap nélküli gazdagodás viszonyával. Bár a magyar bírói gyakorlat a szubszidiaritás elvét próbálja követni,²¹ a kártérítési és a jogalap nélküli gazdagodás iránti követelések viszonyában ez nem érvényesíthető konzekvensen. A kártérítési és a jogalap nélküli gazdagodás megtérítése iránti követelések gyakran fedhetik át egymást,²² így nehezen határolhatók el egymástól. A magyar polgári jogban valójában nem vezethető le az a tétel, hogy a jogalap nélküli gazdagodás szabályai alapján nem ítéltető meg visszatérítési követelés akkor, ha a sérelmet szenvedett kártérítési felelősségi jogalapon is érvényesíthetne követelést a sérelmet okozó féllel szemben. A jogalap nélküli gazdagodás szabályai a kártérítési igény alternatívájaként is alkalmazhatók, és a jogalap nélküli gazdálkodás egyfajta kártérítési minimumnak is tekinthető.²³

Bárhogy lássuk is ezeket a kérdéseket, kétségtelennek tűnik, hogy a biztosító-társaságok egyre inkább a kártérítési játszmák központi szereplőivé váltak. A kártérítésként kifizetett összegek túlnyomó része a biztosítótársaságok zsebéből kerül a károsulthoz, és az esetek túlnyomó többségében a kártérítésért felelős személy nem is rendelkezne a kár megtérítéséhez szükséges pénzügyi alapokkal. Ezen a téren jóval több kérdésünk van, mint válaszunk. Ahol a biztosítás tűnik észszerű megoldásnak, ott további kérdésként merül fel a magán- és a társadalombiztosítás közötti választás. Külön vizsgálatot igényel a viszontbiztosítók szerepe, amit a gondolkodás jórészt figyelmen kívül hagy. Továbbá ha el is fogadjuk a biztosítás kompenzáció során nyújtott előnyeit, külön kell foglalkoznunk azzal, hogy mennyiben és milyen eszközökkel kell preventív ösztönzőket kapnia egy biztosításon alapuló rendszernek.²⁴

²⁰ BÁRD Károly: Kártérítési felelősség és biztosítás. Vázlat. *Collega*, 1998/4., 7–9, 9.

²¹ BH2010. 39.; BH1997. 483.; BH1990. 308.

²² James EDELMANN: *Gain-Based Damages*. Oxford, Hart, 2003. 65.

²³ MENYHÁRD Attila: Szerződés, kártérítés és jogalap nélküli gazdagodás. In: PUSZTAHELYI Réka (szerk.): *Emlékkötet Beck Salamon születésének 130. évfordulójára*. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2016. 49., 55.

²⁴ Gerhard WAGNER: Tort Liability and Insurance: Comparative Reports and Final Conclusions. In: WAGNER i. m. (16. lj.) 309.

A felelősségbiztosítás képes növelni a társadalmi jólétet, mert olyan hasznos tevékenység folytatásában támogatja a társadalom tagjait, amelytől a felelősség kockázata visszatartaná őket, miközben nem feltétlenül erodálja a kár elkerüléséhez fűződő érdeküket. A baleset- és felelősségbiztosítás elérhetősége tehermentesíteni tudja a polgári jogi kártérítési felelősséget a kockázattelepítési szempontok vizsgálata alól.²⁵ Egy átfogó biztosítási rendszerben külön kérdésként merül fel a preventív hatás fenntarthatósága, valamint a kötelező általános felelősségbiztosítás és a társadalombiztosítás viszonya.

4. Preventív hatás a biztosítási rendszerekben

A biztosítás, noha kétségtelenül előnyökkel jár, olyan kérdéseket is megnyit, amelyekkel bármely szabályozásnak külön foglalkoznia kell. A biztosítás alapproblémáiként megjelenő erkölcsi kockázat, azaz a biztosított érdekeltségének csökkenése a káresemény bekövetkezésének megelőzésében, valamint a kontraszelekció, amely az átlagon aluli kockázatot hordozók számára túlárazza a biztosítást, csökkenthetők, de nem küszöbölhetők ki teljesen. További kérdés, hogy valóban érdemes-e az átfogó biztosítási megoldásokba preventív elemeket beépíteni. Ha a preventíót a kártérítési felelősség elsődleges céljának tekintjük, akkor ebből az is következne, hogy a kártérítési felelősséget kiváltó biztosítási rendszerekben is szükség van ilyen elemre. A társadalombiztosítási tapasztalatok azonban nem feltétlenül támasztják alá ennek indokoltságát.

Ha elfogadjuk, hogy a kártérítési felelősségnek – a kompenzáció mellett – egyik elsődleges célja a károk okozásának elkerülése érdekében az optimális gondosságra való ösztönzés, akkor egy biztosítási rendszer választás elé kerül: vagy lemond erről, vagy megpróbál preventív elemeket alkalmazni. A preventív hatás fenntartása a biztosítási rendszerben a morális kockázattal szorosan összefüggő, de azzal nem azonosítható kérdés. Ennek részletes tárgyalása nélkül is talán rögzíthető, hogy a probléma a biztosított és a károkozó érdekelte tétele a kár elkerülésében. Ennek az érdekeltségnek – a prevenciónak – a fenntartására többféle módon törekedhet a biztosító és a jogi szabályozás.

A biztosító alkalmazhat olyan biztosítási technikákat, amelyek eredményeként a kár megtérülésére a biztosítás csak részben ad fedezetet,²⁶ vagy a biztosító helyt-

---

²⁵ Steven SHAVELL: *Foundations of Economic Analysis of Law*. Cambridge, Massachusetts, Belknap Press of Harvard University Press, 2004. 265.

²⁶ A kárnak egy összegszerűen vagy százalékos arányban meghatározott mértéke minden esetben a biztosítottat terheli.

állása esetén a biztosítási díjat növelik. Ez utóbbi megoldás olyan kötelezettséget telepít a biztosítottra, amely kellően ösztönzi őt a biztosítási esemény elkerülésére, de a biztosítást nem fosztja meg a funkciójától. Ezek az eszközök alkalmasak lehetnek a morális kockázat csökkentésére, azonban teljes mértékben nem tudják megszüntetni. Ezért a biztosítók különböző standardokat alkalmaznak a biztosítottal szemben. Az ezeknek való megfelelés a biztosító helytállásának feltétele. A biztosító által előírt követelményeknek az a sajátosságuk, hogy a biztosító helytállási kötelezettségének feltételévé válnak, így *ex ante* feltételként működnek, szemben a kártérítési felelősség *ex post*²⁷ természetével. Azt, hogy a biztosított megfelel-e ezeknek a magatartásbeli elvárásoknak (jellemzően a kár bekövetkezésének esélyét vagy a kár mérséklését célzó elővigyázatossági követelményeknek), a biztosító maga is folyamatosan vizsgálhatja. Valójában ezzel a biztosítás is a prevenció céljának szolgálatába áll, és képes a saját célját a kártérítési felelősségével összhangban megvalósítani.²⁸

A kártérítési felelősség és a biztosítás viszonyának szempontjából központi szerepet játszik a felelősségbiztosítás, főképp azért, mert a felelősségbiztosítás közvetlenül képes hatni a potenciális károkozó magatartására. A sikeres prevenció egyik kulcsa lehet a felelősségi helyzet kellő időben való felismerése. Különösen komplex, lassan kialakuló károk esetén vagy például ha multinacionális vállalatok szembesülnek különböző jogrendszerek, társadalmi kultúrák adottságaival és a saját, bonyolult struktúrájukból fakadó nehézségekkel, a felelősségbiztosítás keretei segítik a felelősségi helyzetekre való felkészülést és azok elkerülését. A kockázatok szegmentálása és ehhez igazodóan a biztosítási díj differenciálása lehetővé teszi a magasabb veszélyességi szintű tevékenységek drágítását, aminek a magas költség miatt visszatartó hatása van. A prevenciót szolgálhatják a tapasztalatokon alapuló elemzések és a biztosított tevékenységének folyamatos ellenőrzése is.²⁹

A jog a preventív hatást támogatja azzal, hogy a biztosítás útján való kártelepítést nem tekinti véglegesnek, hanem visszkereseti jogot ad a biztosítónak a kifizetett kompenzáció megtérítésének követelésére a polgári jogi felelősség szabályai szerint felelős személlyel (elsősorban a károkozóval) szemben.

---

²⁷ A kártérítési felelősség esetében a bíróság mindig utólag vizsgálja, hogy a károkozó magatartása megfelelt-e a társadalmi elvárásoknak.

²⁸ Robert COOTER – Thomas ULEN: *Law and Economics*. Boston, Addison Wesley, 2014 (6. kiadás). 238.

²⁹ Christian LAHNSTEIN: The View of a Reinsurer: On the Relationship between Liability Insurance and Tort Law. In: WAGNER i. m. (16. lj.) 290.

A visszkereseti jog alapja lehet kártérítési igény,³⁰ törvényi engedményezés (*cessio legis*)³¹ vagy direkt törvényi rendelkezésben biztosított megtérítési igény.³² A visszkereseti jog biztosítása ugyanakkor további kérdéseket vet fel. Az egyik, hogy a visszkereseti jog gyakorlati érvényesülésének tapasztalatai alapján nehéz következtetést levonni arra nézve, hogy ez valóban befolyásolja-e a potenciális károkozók magatartását. Ilyen tényleges hatásban legalábbis indokolt kételkednünk. A másik kérdés elvi síkon fogalmazódik meg. A biztosítás olyan rendszer, amely a kockázatközösséghez tartozó biztosítottak befizetéseiből tartja fent magát, azaz képes az önfinanszírozásra. Ha abból indulunk ki, hogy a biztosítási díj a kockázatközösségi alaphoz való hozzájárulás, és feltételezzük, hogy a befizetésekből képezett alap megfelelő fedezetet nyújt a biztosítással fedezett károkra, akkor a biztosító által a visszkereseti jog gyakorlásával beszedett összegek pusztán többletprofitot jelentenek a biztosítónak. E többletprofit morális megalapozottsága erősen kérdéses. Abban az esetben lehet csak alátámasztott, ha az ily módon beszedett összegeket a biztosító 'visszaosztja' a kockázatközösség befizetőinek. Ilyen megoldás mellett azonban elveszik a biztosító érdekeltsége a visszkereseti jog gyakorlásában, ami a visszkereseti jogot értelmetlenné teszi.

A biztosítás csak azzal a feltétellel tudja hatékonyan tehermentesíteni a kártérítési felelősségi rendszert, hogy a biztosítási termék árazása a lehető leginkább a biztosított által hordozott kockázatra individualizált. Ez minél kevésbé valósul meg (mert pl. a biztosító egységtarifákat alkalmaz), annál kevésbé lesz a biztosítás hatékony, annál kevésbé tudja a preventív szerepet megtartani, ez pedig további jogalkotói beavatkozást igényel.³³

---

³⁰ A biztosító követelése azon az alapon, hogy a helytállási kötelezettségét (kár) a károkozó magatartás kiváltotta. Ezt a közvetett károkozási helyzetet a tiszta gazdasági kár (*pure economic loss*) egyik jellemző eseteként tartják számon.

³¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (1959-es Ptk.): „558. § (1): Amennyiben a biztosító a kárt megtérítette, őt illetik meg azok a jogok, amelyek a biztosítottat illették meg a kárért felelős személlyel szemben, kivéve, ha ez a biztosítottal közös háztartásban élő hozzátartozó.” „559. § (3) A szándékos károkozás, továbbá a súlyos gondatlanságnak a szerződésben megállapított eseteiben azonban [a biztosító] követelheti a biztosítottól a kifizetett biztosítási összeg megtérítését, kivéve ha a biztosított bizonyítja, hogy a károkozó magatartás nem volt jogellenes.”

³² A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.): „6:468. § (1) [Megtérítési igény]: A biztosítót az általa megtérített kár mértékéig megtérítési igény illeti meg a károkozóval szemben, kivéve, ha a károkozó a biztosítottal közös háztartásban élő hozzátartozó. A megszűnt követelés biztosítékai fennmaradnak, és e követelést biztosítják.”

³³ Pl. az adott magatartás pönalizálásával. L. Hans-Bernd SCHÄFER – Claus OTT: *Lehrbuch der ökonomischen Analyse des Zivilrechts*. Berlin, Springer, 2005 (4. kiadás). 215.

5. A biztosítás és a társadalombiztosítás viszonya

A biztosítás és a társadalombiztosítás közötti alapvető különbség abban áll, hogy a biztosítás a kockázatközösség tagjai között teríti szét a kockázatot, a társadalombiztosítás viszont a társadalmi (állami) jóléti rendszer része. A társadalombiztosítás nem feltétlenül törekszik teljes kártérítésre, és célja sokkal inkább az, hogy a kompenzáció valamiféle minimumát nyújtsa annak érdekében, hogy a károsult meg tudjon birkózni azzal a helyzettel, amelybe a károkozás folytán került. Ezért a társadalombiztosítás terhére nyújtott térítés nem a ténylegesen elszenvedett kár alapján, hanem attól függetlenül kerül meghatározásra, és nem terjed ki nem vagyoni károk (sérelemdíj) megtérítésére.³⁴

A biztosítás alapján a biztosító köteles a kár megtérítésére. Kötelezettsége a polgári jogi kártérítési felelősség szabályai szerint megtérítendő kárhoz igazodik. A magyar bírói gyakorlat alapján a megtérítendő kár kiszámítása során figyelembe kell venni a társadalombiztosításból kapott juttatásokat is, és ezek összegével csökkenteni kell a kötelezett kártérítési kötelezettségét.³⁵ Ez határozza meg a biztosító helytállási kötelezettségét is. A biztosító így – a társadalombiztosítás által fedezett károk tekintetében – csak a társadalombiztosítás alapján meg nem térült károkért való helytállásra köteles.

6. Biztosítás és kártérítési felelősség

A biztosítás alapját képező kockázatközösség csak homogén kockázatok alapján hozható létre, amelyet a kockázatközösség tagjai finanszíroznak. Ez egyúttal meghatározza a biztosíthatóság korlátait is. A biztosítás zárt rendszert alkot, ezért társadalmi szinten valószínűleg sohasem lesz képes felváltani a polgári jogi felelősség kártelepítési rendszerét, amely a releváns kockázatok tekintetében rendkívül heterogén. A biztosítás ugyanakkor jól használhatónak tűnik a homogenizálható kockázatok esetében, így a szakmai és ágazati felelősség körében, különösen a személyi sérülésben megnyilvánuló károkozások esetén az abból eredő veszteségek kompenzálására.

Az ipari tömegtermelés, kereskedelem és fogyasztás, illetve a folyamatos fejlődés kényszere óriási kockázatokot generál. Olyan mértékűeket, amelyeket a polgári jogviszonyra modellezett kártérítési felelősség nem tud megfelelően kezelni, és amelyek esetében a biztosíthatóság is komoly kihívásokat jelent. Tömeges kocká-

---

³⁴ Ulrich MAGNUS: Comparative Report. In: Ulrich MAGNUS (szerk.): *The Impact of Social Security Law on Tort Law*. Bécs, Springer, 2003. 277.

³⁵ BH2002. 77.; BH2007. 354.; FUGLINSZKY i. m. (4. lj.) 779.

zatokra a jog válasza csak a biztosítás valamely formája lehet. A biztosítás a károkat a biztosított kockázati kör tagjai körében teríti szét, akik a biztosítási alaphoz a viselt kockázataik arányában járultak hozzá. Ilyen rendszer olyan kártérítési maximumok mellett működhet csak jól, amelyek összhangban vannak a kockázati kör – széles spektrumú kockázatok esetén a társadalom – teherbíró képességével. A biztosítás költségei a kifizetett összegekhez igazodnak, így beépülnek a biztosítással fedezett szolgáltatások árába. Ezzel a kockázatokra az adott termék vagy szolgáltatás jogosultjai képeznek fedezetet, így a kockázatok költsége a kedvezményezettekre hárul. Ez igazságos és hatékony kockázattelepítést eredményez. Ha a gazdasági-társadalmi élet egyes szegmenseiben tömeges kockázatok keletkeznek, arra általában a kötelező biztosítás jelenthet megoldást. Ezért a kötelező felelősség-biztosítási rendszer adhat társadalmi választ az ipari katasztrófák kockázatainak kezelésére is. A probléma azonban az, hogy minél nagyobb és minél szerteágazóbb a kockázat spektruma, annál nehezebb meghatározni a kár potenciális mértékét.

A biztosítás alapja ugyanakkor a kiszámíthatóság. Ha a biztosító aktuáriusai nem tudják a nagy számok törvénye alapján a valamennyi biztosítottra eső – és ezzel a kockázatközösséget adott időtartamra, jellemzően egyéves intervallumra terhelő – kockázatot meghatározni, akkor a biztosító nem tud annak fedezésére megfelelően beárazott terméket kínálni. Ugyanezen ok miatt biztosítás hiányában vagy a biztosítási fedezet elégtelensége esetén a szolgáltató sem tud kalkulálni a felelősségi következményekkel,³⁶ így nem tudja a szolgáltatásainak költségei körében kezelni.

Olyan széles spektrumú kockázatok esetén, amelyek akár a keletkező kár, akár az érintett potenciális károsultak száma miatt kiszámíthatatlanok, a biztosítás csak akkor lehet megfelelő megoldás, ha a biztosítót terhelő kártérítési kötelezettséget a helyállás maximalizálásával korlátozzák. Ha a jog a biztosítás által nem fedezett károk megtérítéséért való felelősséget nem zárja ki, a biztosításból meg nem térült kár megtérítését a károsult a polgári jogi felelősség szabályai szerint követelheti a kártérítésért felelős személytől. Ebben az esetben a biztosítás fedezetet ad valamilyen kártérítési minimumra, ami kompromisszumos megoldásként jó lehet a károsulti érdekvédelem szempontjából, ugyanakkor nem jelent megoldást a károkozó által vállalt kockázat kiszámíthatóságához és a károkozó piacon maradásához, továbbá az innovációs kedv fenntartásához fűződő érdekek érvényesítésének védelmére. Ha a biztosítás kizárja a kártérítési felelősséget, akkor az élethez, testi épséghez és egészséghez fűződő jog (vagyonban esett károk esetén a tulajdonhoz való jog) védelme válik korlátozottá, ami nehezen egyeztethető össze az e jogok védelméhez kapcsolódó alkotmányos elvárásokkal. Ehhez már kiindulópontként is nagyon komoly közérdekbeli alátámasztásra van szükség, ami további vizsgálatokat igényel.

---

³⁶ DÓSA Ágnes: Egészségügyi szolgáltatók felelőssége – krízis és kiútkeresés. *Magyar Tudomány*, 2017/7., 802.

7. A biztosíthatóság és a biztosítottság szerepe a kártérítési felelősség megállapítása során

A biztosítás és a polgári jogi felelősség viszonya nemcsak a jogrendszer szintjén értelmezhető. A talán mikroszintűnek nevezhető kérdésfeltevés arra irányul, hogy az okozott kár biztosítottsága vagy biztosíthatósága milyen szerepet játszik a kártérítési felelősség megállapítása során. Ehhez kapcsolódik annak vizsgálata is, hogy a biztosítás formálja-e, és ha igen, milyen utakon a kártérítési felelősséget.

Az okozott kár biztosíthatóságának és biztosítottságának szerepe a kártérítési felelősség megállapítása körében nehezen megközelíthető kérdés. Bár a kártérítési jogi szakirodalomban megjelent olyan gondolat is, hogy a kár biztosíthatósága a gazdasági teherviselő képesség révén döntő tényező lehet a felelősség megállapítása során, azt a tényt, hogy a piacon elérhető-e biztosítási fedezet az adott kárra, sokkal inkább tűnik helyesnek csupán egy, bár valóban fontos tényezőnek tekinteni a felelősséget megalapozó körülmények között. A kár biztosíthatóságát mindig a felelősség megállapítása során releváns körülmények körében, a velük való együttműködésben kell értékelni. Adott esetben akár döntő körülmény is lehet a kockázatok allokálásában és a felelősség megállapítása során, különösen akkor, ha fokozott veszéllyel járó tevékenységgel okozott kárért vagy termékhibáért való felelősségről van szó.³⁷

Ettől némileg eltérő kérdésként merül fel, hogy egy konkrét esetben a kártérítési felelősség körében mennyire tekintheti a bíróság releváns körülménynek azt, hogy felelősségbiztosítás fedezi az alperes kártérítési kötelezettségét. A felelősséget megalapozó károkozásra fedezetet nyújtó felelősségbiztosítás ténye nem lehet felelősséget megalapozó körülmény,³⁸ ebből azonban nem következik, hogy ez a körülmény nem hathat ki a felelősség megállapítására. A tapasztalatok szerint a felelősségbiztosítás a kártérítési felelősség rendszerének egyik elemét képezi.³⁹ Úgy tűnik, hogy a bíróságok nemcsak Magyarországon, hanem más jogrendszerekben is könnyebben állapítják meg a helytállási kötelezettséget abban az esetben, ha az alperes biztosított, miközben kevésbé hajlamosak erre, ha nincs felelősségbiztosítási fedezet a károkozó magatartásra, és ez az adott ágazatban vagy tevékenységi

³⁷ Helmut KOZIOL: *Grundfragen des Schadenersatzrechts*. Bécs, Jan Sramek, 2010. 6/174.

³⁸ Uo., 6/176.

³⁹ Tom Baker idézi egy amerikai kártérítési jogi specialista ügyvéd szavait: „az első napon, amikor munkába léptem, azt tanították, hogy három dolog van: felelősség, kártérítési igény és behajthatóság. Elsősorban a behajthatóságra van szükség, másodsorban pedig kártérítési igényre. Jó jogász vagyok, a felelősséget majd bizonyítom.” Tom BAKER: *The View of an American Insurance Law Scholar: Six Ways that Liability Insurance Shapes Tort Law*. In: WAGNER i. m. (16. lj.) 297.

körben nem is szokásos.⁴⁰ E mögött akár az az elvi alap is sejthető, hogy amennyiben a bíróság biztosított személyt marasztal, nem individuális kártelepítést alkalmaz, hanem hatásában a biztosítás által fedezett biztosított körben teríti szét a kockázatot. Az amerikai joggyakorlat tapasztalatai szerint ennek következtében a felelősségbiztosítási limitek egyúttal *de facto* a felelősség megállapításával járó kártérítési kötelezettség korlátját képezik, akár fizetőképes nagyvállalatok esetében is. A bírói gyakorlat tendenciái átszüremlenek az ügyvédi gyakorlatba is, így az ügyvédek eleve nem támogatják a perlést olyan esetekben, amelyekben arra számítanak, hogy a felelősségbiztosítási fedezet hiánya miatt nem várható marasztaló vagy végrehajtható ítélet. A biztosítók nem egyéni felelőségekben, hanem kötelezettség-portfóliókban gondolkodnak, és hajlamosak a peren kívüli egyezségekre. Az ügyek nagy része így ténylegesen nem bírói úton, hanem a biztosítók között oldódik meg.⁴¹

Ha magyarázatot keresünk például arra, hogy a bíróságok az ún. tiszta gazdasági kár tényállásaiban miért utasítják el tendenciózusan a kereseteket valamennyi jogrendszerben, akkor az egyik lehetséges indok az, hogy ezekre egyetlen biztosító sem nyújt fedezetet. A biztosítottság hiányának alapvető oka ezekben az esetekben a kockázat kalkulálhatatlansága a közvetett módon okozott károk tömegessége miatt. Ugyanakkor empirikus módon ezek a hatások nem támaszthatók alá egyértelműen, és minden esetben található alternatív magyarázatok is. Az talán alappal állítható, hogy a biztosítottság, illetőleg biztosíthatóság hatásaként a bíróságok hajlandósága nőhet a biztosítással fedezett kockázati körben a felelősség megállapítására, restriktív tendencia várható azonban a biztosító által nem kalkulált és nem fedezett kockázatok körében. A biztosítók gyakran eredményesen védekeznek azzal, hogy a felelősség kiterjesztése növelné a perlési tudatosságot, és olyan zsilipeket nyitna fel, amelyek a biztosítást elérhetetlenül megdrágítanák.⁴²

8. A biztosítottság és a biztosíthatóság további következményei

A biztosítás terjedése sajátos következményekkel is járhat. Ma még valószínűleg megmosolyogtatónak tartjuk azt az alperesi védekezést, hogy a károsulttól elvárt kárenyhítési kötelezettség körébe tartozik az, hogy a károsult biztosítást kössön az adott kockázatra. Hasonlóan idegenül hangozhat az a védekezés, hogy a károkozó alappal számíthatott arra, hogy az adott kockázat a károsult oldalán biztosítással

⁴⁰ BAKER i. m. (39. lj.) 298.

⁴¹ Uo., 299.

⁴² Jaap SPIER: The Need for More and Detailed Information. In: WAGNER i. m. (16. lj.) 201.

fedezett, ezért magatartásának következményeként a károsult számára biztosításból meg nem térülő kárral előrelátható módon nem számolhatott, de legalábbis nem köteles megtéríteni a kárnak azt a részét, amelyre a károsult biztosítási fedezetet vásárolhatott volna. Nem biztos azonban, hogy ezek az érvelések annyira távol állnak a valóságtól, mint amilyenek első hallásra tűnnek. Az ilyen gyakorlat egyébként a potenciális károsultakat arra ösztönözné, hogy kockázataikat biztosítással fedezzék, amennyiben az adott kockázatra van a piacon észszerűen elérhető biztosítás. Ez az ösztönzés pedig társadalmilag pozitív hatással járna, mert biztosítaná a kár megtérülését a károsult számára akkor is, ha a károkozó vagyona arra nem nyújt fedezetet.

Sajátosan alakulhat a biztosítás és a kártérítési felelősség együtthatása olyan közös károkozási helyzetekben, amelyekben egyes károkozók magatartása felelősségbiztosítással fedezett, másoké pedig nem. Különösen családon belüli károkozások esetén okozhat nehézséget a vétőképtelen károsult és törvényes képviselőjének helyzete. A hazai bírói gyakorlat ezen a téren is további elemzéseket igényel.

9. Záró gondolatok

A polgári jogi kártérítési felelősség és a biztosítás viszonya két síkon merül fel. A makroszintű kérdésfeltevés elsősorban arra fókuszál, hogy a biztosítás mennyiben válthatja ki a polgári jogi kártérítési felelősséget, illetve a biztosítás és a polgári jogi felelősség hogyan viszonyul egymáshoz a társadalmi szintű kockázatelepipítésben. A mikroszintű megközelítés a biztosíthatóság és a biztosítottság relevanciáját vizsgálja a polgári jogi felelősség megállapítása körében.

A biztosítás valóban előnyös módon válthatja ki a polgári jogi felelősséget egyes jól definiálható, homogén kártérítési szegmensekben, különösen személyi sérülésekből eredő károk megtérítése kapcsán. Tömeges kockázatok esetén, társadalmi kártelepítési megoldásként a polgári jogi felelősség könnyen kudarcot vall, miközben a károsulti érdekvédelem jóléti kérdéssé vált, és biztosítása társadalmi elvárásként fogalmazódik meg az állammal szemben. Mivel a biztosítás alapja a kiszámíthatóság, ilyen megoldás akkor lehet sikeres, ha kártérítési maximumokkal dolgozik. Ez azonban nem egyeztethető össze azokkal a jogvédelmi követelményekkel, amelyek abból fakadnak, hogy az élet, az egészség és a testi épség a legmagasabb szinten védett társadalmi értékek. Védelmi szintjük csökkenése komoly elvi és alkotmányos aggályokat vet fel.

A helyállási kötelezettség korlátozásának hiányában kérdésessé válik egy ilyen átfogó biztosítási rendszer hatékonysága. Azokon a területeken, amelyeken a biztosítás sikeresen tudja kiváltani a kártérítési felelősséget (mint például a szakmai felelősségbiztosítások és a gépjárművek által okozott károk körében), feladat marad a felelősségi jog preventív funkciójának megőrzése a biztosítás körében is. Ez részben biztosítási technikákkal, részben jogalkotási megoldásokkal garantálható.

Ebből a szempontból a biztosító számára adott megtérítési igény értelme és hatékonysága erősen megkérdőjelezhető. A jóléti állam térnyerése és azon helyzetek térnyerése folytán, amelyekben a kártérítési felelősség a társadalmi-gazdasági adottságok miatt nem tud megfelelő érdekvédelmet biztosítani, a kötelező biztosítási rendszerek a társadalmi kockázattelepítés elsődleges elemeivé válhatnak. Hiba volna azt gondolni, hogy a kártérítési jogot ezek a megoldások feleslegessé tehetik. További vizsgálatokat igényel ebben a körben a viszontbiztosítás szerepe, ideértve azt a lehetőséget is, hogy az állam vállalja a viszontbiztosító szerepét az átfogó biztosítási rendszerekben.

A mikroszintű megközelítés körében kijelenthető, hogy a biztosítás a kártérítési jog elemét képezi. Mind az adott ügyben releváns kockázat biztosíthatósága, mind a tényleges biztosítottsága befolyásolja a kártérítési per kimenetelét és a bíróság által kártérítésként megítélt összeget. Nem kerülhető el ugyanakkor ebben a körben a szerződésszegésért való felelősség és a szerződésen kívüli kártérítési felelősség elhatárolása, a kártérítés és a jogalap nélküli gazdagodás viszonyának újragondolása, a többes károsulti és károkozási helyzetek vizsgálata, valamint a törekvés az ösztönző hatásokra érzékenyebb és tudatosabb gyakorlat kialakítására.

VERESS EMŐD*

Gondolatok a szerződés egyoldalú jognyilatkozattal történő megszüntetéséről

1. Bevezető

A szerződés a jogszabályi meghatározás szerint a felek kölcsönös és egybehangzó jognyilatkozata, amelyből kötelezettség keletkezik a szolgáltatás teljesítésére, és jogosultság a szolgáltatás követelésére (Ptk. 6:58. §).¹ A vizsgált kérdés szempontjából a jognyilatkozat kölcsönös és egybehangzó jellege a lényeges: a szerződés a felek egyetértésén, kölcsönös megegyezésén (*mutuus consensus*) alapszik. Ez pedig a szimmetria elve alapján azt feltételezi, hogy a szerződés megszüntetése újabb kölcsönös megegyezéssel lehetséges (*mutuus dissensus* vagy *contrarius consensus*), azaz a szerződés közös megegyezéssel történő megszüntetése újabb, negatív, szerződésmegszüntető szerződést, egybehangzó jognyilatkozatot feltételez. Ilyen értelemben írja elő a jogszabály, hogy „a felek közös megegyezéssel a szerződést a jövőre nézve megszüntethetik, vagy a szerződés megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal felbonthatják” [Ptk. 6:212. § (1) bek.].²

Annak magyarázata, hogy miért szükséges a szerződés megszüntetéséhez a közös megegyezés, a szerződés kötelező erejének (kötőerejének) elvében (*pacta sunt servanda*) rejlik: a szerződés megkötésével a felek kötelezték magukat valamely szolgáltatás teljesítésére, és ha bármelyik fél a másik beleegyezése nélkül módosíthatná vagy megszüntethetné a szerződést, akkor az felszámolná a szerződés kötelező erejét, vagyis a kötelelem lényegét. Az egyoldalúan, bármikor módosítható vagy megszüntethető szerződés mint a társadalmi együttműködés alapvető eszköze veszítené el a funkcióját. Helyesen állapították meg, hogy „a kötelmi jogviszonynak [minden relatív jogviszonynak (...)] sajátossága, hogy aki egyszer a jogviszonyban benne van, onnan egyoldalúlag többé ki nem léphet. Az ún. liberáció kétoldalú

---

* Egyetemi tanár, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem; vezető kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.

¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 6:63. §-a szerint is „a szerződés a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezésével jön létre”.

² L. VÉKÁS Lajos: *Szerződési jog. Általános rész.* Budapest, Eötvös, 2016. 355–357.

ügylet, melyhez mind a két félnek az akarata kell. (...) A kötelmi jogviszonynál az a normális, hogy abból, ha egyszer készen van: egyoldalúlag nem lehet kilépni.”³

A Polgári Törvénykönyv (Ptk.) 6:212. §-a a szerződésnek a felek megállapodásával történő megszüntetésének két formáját nevesíti: 1. a *jövőre szóló megszüntetést*, amely csak a jövőre nézve, *ex nunc* („mostantól kezdve”) vált ki joghatást, azaz a felek további szolgáltatásokkal nem tartoznak, de kötelesek egymással a megszünés előtt már teljesített szolgáltatásokkal elszámolni (ez azt is feltételezi, hogy az előre felvett szolgáltatásokat vissza kell téríteni); 2. a szerződés *felbontását*, amely visszamenő hatállyal, *ex tunc* („visszamenőlegesen”) vált ki joghatást, azaz a feleknek vissza kell szolgáltatniuk a már teljesített szolgáltatásokat is.⁴ A Ptk. szerint, ha az eredeti állapot természetben nem állítható helyre, akkor a szerződés felbontásának nincs helye (a jövőre szóló megszüntetés viszont lehetséges).

A szakirodalom szerint „amennyire természetes, hogy a felek együtt megszüntethetik a szerződést, annyira rendkívüli, hogy erre – a *pacta sunt servanda* elv alól tett kivétel alapján – az egyik fél jognyilatkozatával kerülhessen sor.”⁵ A közös megegyezéssel történő megszüntetés viszont a szimmetria (*mutuus dissensus*) elve alapján nem jelenti azt, hogy a szerződési jogban az egyoldalú jognyilatkozat ne játszana kiemelt szerepet.

A szerződés megszüntetését nem lehet minden esetben a felek kölcsönös megegyezéséhez kötni. Elsősorban a szerződésszegésnek (bármely kötelezettség szerződésszerű teljesítése elmaradásának) erőteljes szankciója lehet, ha a jog ellenreakcióként lehetővé teszi, hogy a szerződést a másik fél egyoldalú jognyilatkozattal elszegje (2. pont). Másodsorban felmerülhetnek olyan esetek is, amikor a szerződés kötelező erejének merev alkalmazása pontosan az igazságossággal fordulna szembe, ezért a jogalkotó a szerződésszegés tényétől függetlenül megteremti a szerződés egyoldalú megszüntetésének lehetőségét (3. pont). Harmadsorban pedig az is előfordul, hogy a felek eredeti egybehangzó megállapodása hozza létre azt

---

³ Tóth Lajos: *Magyar magánjog. Kötelmi jog*. Budapest, MTA, 1938. 72.

⁴ Így a felbontás fogalma más tartalommal bír a szerződési jogban, mint a Ptk. 4. (családjogi) könyvében. A Ptk. a házasság bírósági *felbontását* szabályozza, amely egyértelműen *ex nunc* joghatást vált ki. Ugyanez a helyzet az örökbefogadás *felbontása* esetén: amikor a felek kölcsönös kérelmére történik az örökbefogadás felbontása, akkor az örökbefogadás a gyámhatósági határozat véglegessé válásával szűnik meg [Ptk. 4:138. § (3) bek.], egyoldalú kérelem esetén pedig az örökbefogadás az azt felbontó ítélet jogerőre emelkedésének napján szűnik meg (Ptk. 4:140. §). Ha bármelyik fél az eljárás folyamán meghal, az örökbefogadás joghatásai – a felbontás gyámhatósági engedélyezése vagy az örökbefogadás bírói felbontása esetén – a kérelem beadásának, illetve a kereset megindításának napjára visszamenő hatállyal szűnnek meg, de ebben az esetben sem beszélünk az örökbefogadás teljes (az örökbefogadás előtti állapotot helyreállító) visszaható hatályú felbontásáról.

⁵ VÉKÁS i. m. (2. lj.) 357.

a lehetőséget, hogy valamelyik fél egyoldalú jognyilatkozatával a szerződésből szabaduljon, a szerződést akár a másik fél akarata ellenére megszüntesse (4. pont).

2. A szerződés elszegése mint a szerződésszegés szankciója

A másik fél szerződésszegésének szankciójaként a szerződés megszüntetését a *szerződés elszegésének* nevezem (Grosschmid Béni a szerződés „szigorú elszegéséről” beszélt ebben a kontextusban,⁶ arra utalva, hogy szemben az enyhe elszegéssel, a szigorú elszegés kártérítés követelését is lehetővé teszi). A szerződés elszegése egyaránt öltheti az elállás vagy a felmondás formáját (Ptk. 6:140. §). Az *elállás* a szerződés elszegésének visszaható hatályú változata, amely a szerződést teljesen, a múltra kihatóan is megszünteti. A *felmondás* csak a jövőben hatást kiváltó, a szerződést a múlt vonatkozásában fenntartó elszegés, amelyre akkor kerül sor, ha a szerződéskötés előtt fennállt helyzetet természetben nem lehet visszaállítani. Fontos leszögezni, hogy számos esetben az elállásnak és a felmondásnak nem feltétele a szerződésszegés, az elállás és a felmondás nem csak polgári jogi szankcióként jelentkezik. Ezért tartom szükségesnek a sajátos elnevezés használatát.

A szerződés elszegése a viszonyos szerződések mint szinallagmatikus kötelemvállalások szankciója, ugyanis mindegyik fél azért vállalta a saját szolgáltatása teljesítését (pl. a vevő a vételár fizetését), mert a másik féltől is elvárta, hogy az szolgáltatni fog (az eladó átadja a dolgot, és átruházza a dolog feletti tulajdonjogát). Az egyik fél szolgáltatásvállalásának oka a másik fél szolgáltatásvállalása, a két szolgáltatás között a szerződés keretében kölcsönösség és függőség áll fenn. Ha a másik fél nem teljesít szerződésszerűen, akkor megszűnik a saját szolgáltatás teljesítésének oka, főleg ha a másik fél teljesítésére a szerződésszegés következtében már nincs is szüksége a félnek.

A szerződés elszegésének a sajátos feltételrendszere a következő.

- a) Álljon fenn *szerződésszegés*, azaz bármely kötelezettség szerződésszerű teljesítésének elmaradása az egyik szerződő fél részéről. A bírósági gyakorlat szerint nem ad jogi alapot a kezesnek a kezesi szerződéstől való elállásra, ha a jogosult a kölcsönszerződés felmondása előtt nem tájékoztatja a kezeset a kötelezett késedelméről (BH2010. 9.252), azaz e tájékoztatás elmaradása nem minősíthető a kezességi szerződés jogosult által történő megértésének, ha a szerződés alapján a jogosultat ilyen értesítési kötelezettség nem terhelte.

---

⁶ Például Zsögöd Benő: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből*. Budapest, Athenaeum, 1900. 2. kötet, 147. Szintén elszegésről ír Szladits Károly. Vö. SZLADITS Károly: *A magyar magánjog vázlata*. Budapest, Grill Károly, 1935. 93–94.

- b) A szerződés teljesítéséhez fűződő *jogosulti érdek szűnjön meg (érdekmúlás)*. Azok az apró, jelentéktelen szerződésszegések, amelyek a hitelező érdekeit nem veszélyeztetik, és nem okoznak érdekmúlást, nem biztosítják a szerződés elszegéséhez való jogot. Az érdekmúlás bizonyítására azonban két esetben nincs szükség. A kötelezett késedelme esetén a szerződés elszegéséhez nincs szükség a teljesítéshez fűződő érdek megszűnésének bizonyítására, ha a szerződést a felek megállapodása szerint vagy a szolgáltatás felismerhető rendeltetésénél fogva a meghatározott teljesítési időben – és nem máskor – kellett volna teljesíteni (ún. szigorú határidejű szerződés).⁷ Hasonlóképpen a törvény vélelmezi az érdekmúlást, ha a jogosult az utólagos teljesítésre megfelelő póthatáridőt tűzött, és a póthatáridő eredménytelenül telt el. A bírósági gyakorlatban megállapították, hogy az érdekmúlás szempontjából a megrendelőnek nem azt kell bizonyítania, hogy általában az építési munka befejezése már nem áll az érdekében, hanem azt, hogy az adott vállalkozó részéről (relative) megvalósuló további teljesítéshez fűződő érdeke szűnt meg (EBD 2013.09.P15 I.). Az érdekmúlás tehát *szubjektív jellegű* is lehet: ha a jogosultnak a hiba jellegére, a hibás teljesítés körülményeire, vagy a kötelezett hozzáállására, illetve a mindezek miatt bekövetkező bizalomvesztésre figyelemmel megszűnt az ahhoz fűződő érdeke, hogy a hibát a kötelezettel javíttassa ki (BH2013. 9.242) vagy általában a kötelezett teljesítsen. Ahogy a szakirodalomban megállapították, „végeredményben tehát a késedelem + érdekmúlás, vagy késedelem + fixitás, vagy végül késedelem + eredménytelen póthatáridő azok a tényállásbeli momentumok, amelyekhez a jog a hitelező részére az elállási jogot fűzi.”⁸
- c) A szerződésszegés és a jogosulti érdek megszűnése közötti *okozati összefüggés* (kauzalitás) álljon fenn.
- d) Aki a törvény értelmében felmondásra vagy elállásra jogosult, az a másik félhez intézett jognyilatkozattal szüntetheti meg a szerződést, ezért a szerződés elszegése (elállás vagy felmondás) *címzett jognyilatkozat*. Mint ilyen, a címzetthez való megérkezéssel válik hatályossá, és megérkezése előtt vagy azzal egyidejűleg visszavonható, megérkezése után azonban, mint rendelkező ügylet, csak a másik fél beleegyezésével vonható vissza. Az elállás vagy a felmondás akkor is közöltnek minősül, ha azért nem jut az érdekelt fél tudomására, mert az a kézbesítést megakadályozza (BH2011. 68). A szerződés elszegését hagyományosan alakszerűséghez nem kötött jognyilatkozatnak tekintették: „ez áll a szerződéses elállásra arra az esetre is, ha a

⁷ Ilyen esetre is kiköthetik a felek, hogy a szerződés *ipso iure*, a jog erejénél fogva megszűnik, amennyiben a határidőre a szerződésszerű teljesítés nem történt meg.

⁸ GÖRÖG Frigyes: A kötelem ügyleti megszüntetése. In: SZLADITS Károly (szerk.): *Magyar magánjog III. Kötelmi jog*. Budapest, Grill Károly, 1939. 573.

szerződés, amelytől az egyik fél el akar állni [vagy fel akarja azt mondani], formakényszer alatt áll.”⁹ A hatályos Ptk. rendszerében viszont ez az álláspont nem tartható fenn. A Ptk. azt írja elő, hogy ha jogszabály vagy a felek megállapodása a jognyilatkozatra meghatározott alakot rendel, akkor a jognyilatkozat csak ebben az alakban érvényes. Ami lényeges, hogy ha „a jognyilatkozat meghatározott alakban tehető meg érvényesen, a jognyilatkozat módosítása, megerősítése, visszavonása, megtámadása, valamint a jognyilatkozat alapján létrejött jogviszony módosítása és megszüntetése is a meghatározott alakban érvényes” [Ptk. 6:6. § (2) bek.]. Tehát a formai szimmetria elve alapján a szerződés megkötésére előírt alaki feltételeket a szerződést elszegő jognyilatkozatnak is tiszteletben kell tartania.¹⁰

- e) Kellékszavatosság esetén *jelentéktelen hiba* miatt elállásnak nincs helye. Jelentős hiba miatt sincs helye elállásnak, ha a kötelezett – a dolog tulajdonságaira és a jogosult által elvárható rendeltetésére figyelemmel – megfelelő határidőn belül, a jogosult érdekeit kímélve vállalja a kijavítást vagy a kicserélést.
- f) A jogosult a szerződés elszegését *válassza* a szerződésszegés szankciójaként, és ne a szerződés természetbeni kikényszerítésének útját. Ha viszont a választás az elállás vagy felmondás javára megtörtént, akkor – ahogy korábban is jeleztem –, mivel ezek rendelkező ügyletek, nem vonhatók vissza az ellenérdekű fél hozzájárulása nélkül.¹¹
- g) A szerződés elszegése általánosan *azonnali hatályú*. A *lakásbérleti szerződés* esetén a szerződésszegés miatti felmondásra különös szabályok vonatkoznak (Ptk. 6:348. §). A jogalkotó a lakás célú ingatlant bérlő személynek – szerződésszegő magatartása esetére is – biztosít minimális védelmet, azaz a szerződés megszűnése határidőhöz kötött. A lakásbérleti jogviszonyt a bérbeadó a bérlő előzetes felszólítását követően, legalább 15 napos felmondási idővel, a felmondást követő hónap utolsó napjára felmondhatja, ha a bérlő vagy a vele együtt lakó személy a bérbeadóval vagy a szomszédokkal szemben az együttélés követelményeivel kirívóan ellentétes magatartást tanúsít, vagy a lakást vagy a közös használatra szolgáló területet nem rendeltetésszerűen vagy nem szerződésszerűen használja. A felmondást nem kell előzetes felszólításnak megelőznie, ha a kifogásolt magatartás olyan súlyos, hogy a bérbeadótól a szerződés fenntartását nem lehet elvárni. A felmondást a tudomás-szerzéstől számított nyolc napon belül kell közölni.¹²

⁹ Például uo., 564.; SZÁSZY István: *A kötelmi jog általános tanai*. Budapest, Grill Károly, 1943. 263.

¹⁰ Részletekről l. még a Ptk. 6:7. §-t és a 6:94. §-t.

¹¹ SZÁSZY i. m. (9. lj.) 263.

¹² További részletekről l. FUGLINSZKY Ádám. In: FUGLINSZKY Ádám – TÓKEY Balázs: *Szerződési jog. Különös rész*. Budapest, Eötvös, 2018. 454–466.

- h) A jogosult jognyilatkozata érvényességéhez *köteles megjelölni az elállás vagy a felmondás okát*, ha ez a jog több okból megilleti; a jogosult a megjelölt elállási vagy felmondási okról másokra térhet át.

A jogszabály helyes értelmezése érdekében néhány megjegyzést szükséges tenni. Ha csak egyetlen elállási vagy felmondási ok merül fel, akkor a szerződést elszegő jognyilatkozat vonatkozásában nem áll fenn indoklási kötelezettség, hiszen a norma hipotézise csak arra az esetre vonatkozik, amikor a jogosultat az elállási vagy felmondási jog „több okból megilleti”.¹³ Azt, hogy a jogalkotó elvárja az indoklási kötelezettséget a szerződés elszegése esetén, teljesen logikus, és ezzel a szabályozási megközelítéssel egyet is értenék (hiszen ez leegyszerűsíti az elállás vagy felmondás jogszerűségének bírósági ellenőrzését), viszont a Ptk. szövegéből nem ez következik. Olyan álláspont is létezik, amelyik általános indoklási kötelezettséget tart a Ptk. szövege alapján szükségesnek, viszont a következőket állapítja meg: „az elállás, felmondás megindoklásának elmulasztását véleményünk szerint a Ptk. helytelenül szankcionálja a jognyilatkozat érvénytelenségével.”¹⁴

A kötelezett viszont vitathatja a szerződésszegése tényét, és bizonyíthatja, hogy nem állt fenn elállási vagy felmondási ok. Ilyen esetben a bíróság megállapíthatja, hogy a szerződést elszegő jognyilatkozat nem tudta az elvárt joghatást kiváltani, vagyis a szerződés nem szűnt meg, sőt a jogszabállyal ellentétes elállás vagy felmondás képez szerződésszegő magatartást.¹⁵ A megalapozatlan elállás vagy felmondás jogszerűtlen, kötelemszegő magatartás, amely megalapozza az elállási vagy felmondási jogát helytelenül gyakorló fél szerződéses felelősségét. Ebben az értelemben szögezték le, hogy „amennyiben az egyik szerződő fél jogosulatlanul tenne elállási nyilatkozatot: a másik és kötelelemhez ragaszkodó fél a maga kötelezettségének teljesítésétől felmentve nincs, mert az egyik szerződésszegésének a másik fél szerződésszegésével való viszonzása sem jogok fenntartására, sem azok érvényesítésére nem alkalmas.”¹⁶ Ez nyilván nem akadályozza meg, hogy a jogosult visszatartási jogával éljen, azaz megtagadja a saját esedékes szolgáltatása árnyos részének teljesítését a kötelezett teljesítéséig vagy megfelelő biztosíték nyújtásáig (Ptk. 6:139. §). A szerződés elszegése súlyos szankció, ezért:

„[A]z elállási jog csak a tisztességgel és a jóhízeműséggel megegyező módon gyakorolható, és a másik félnek a teljesítés körüli lényegtelen hibája nem szolgálhat ürügyül a saját

¹³ Ellentétes állásponton: VÉKÁS i. m. (2. lj.) 357.

¹⁴ VÖ. PUSZTAHELYI Réka. In: BARZÓ Tímea et alii: *Kötelmi jog. A kötelek közös és a szerződés általános szabályai*. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2015. 265.

¹⁵ „Jogellenes magatartások azok az emberi magatartások, amelyek a jog parancsába ütköznek.” L. LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2018. 210.

¹⁶ KOLOSVÁRY Bálint: *Magánjog. A magyar magánjogból tartott egyetemi előadások rövid foglalata*. Budapest, Studium, 1930. 345.

teljesítéstől történő szabadulásra. (...) Ha a vevő fizetési késedelme aránylag csekély jelentőségű, és az eladó érdekei egyébként veszélyeztetve nincsenek, az ilyen okból történt elállásból okszerűen arra lehet következtetni, hogy az eladó az elállási jog gyakorlását csupán ürügyként használta fel arra, hogy az őt terhelő teljesítési kötelezettség alól szabaduljon; ez pedig a jogok gyakorlásában kötelező jóhiszeműséggel és tisztességgel ellenkezik.”¹⁷

Ha egyidejűleg több elállási vagy felmondási indok áll fenn, akkor a szerződést elszegő jognyilatkozat érvényességi kelléke legalább egy ilyen ok megjelölése, azaz a kiegészítéssel, hogy a Ptk. engedélyezi a jogosultnak, hogy a megjelölt elállási vagy felmondási okról másokra térjen át. Mivel a törvény nem szab időkorlátot, gyakorlatilag lehetővé teszi, hogy a kötelezett által a szerződés elszegésének törvénytelenége miatt perbe hívott jogosult, amikor a per indoka az, hogy a megjelölt szerződésszegés nem felel meg a valóságnak, más szerződésszegési okot is megjelölhessen, és annak létét bizonyíthassa. Ha ezt sikerrel teszi, akkor az elállás vagy felmondás akkor is érvényes, ha egyébként a kifejezetten megjelölt elállási vagy felmondási indok megalapozatlanságát a felperes bizonyítja. Álláspontom szerint az újonnan (például a válasziratban) hivatkozott szerződéselszegési indoknak az elállási vagy felmondási jognyilatkozathoz képest korábbiak vagy azzal egyidejűnek kell lennie, azaz nem lehet olyan szerződéselszegési okra hivatkozni és arra átváltani, amely az elállási vagy felmondási jognyilatkozat pillanatában még nem létezett.

A szerződéstől való *elállás* esetén az alapelv a szerződéskötés előtti állapot helyreállítása (*restitutio in integrum*).¹⁸ Viszont a kötelezett nem követelheti az ellenszolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás ellenértékének pénzbeni megtérítését, ha a jogosult bizonyítja, hogy a számára teljesített szolgáltatást visszatéríteni olyan okból nem tudja, amelyért a kötelezett felelős. Ha a jogosult a szolgáltatás ellenértékét megfizette, kérheti annak visszatérítését akkor is, ha ő a számára teljesített szolgáltatást visszatéríteni nem tudja, és bizonyítja, hogy ennek oka olyan körülményre vezethető vissza, amelyért a kötelezett felelős.

A bírósági gyakorlatban megállapították, hogy az eredeti állapot helyreállítása folytán visszaadási kötelezettség alá eső szolgáltatások tekintetében a felek *egyidejű teljesítésre* kötelesek, a késedelem szabályai ebben a körben nem alkalmazhatók. A kölcsönös jogalap nélküli használat időtartama alatt a visszterhes szolgáltatások használati díja egymást kölcsönösen kiegyenlíti, kompenzálja. Használati díjnak minősül a teljesített vételár kamata is. Amíg a felek kölcsönösen használják

¹⁷ GÖRÖG i. m. (8. lj.) 573–574.

¹⁸ Az ingatlan tulajdonjogának átruházására irányuló szerződéstől az eladó elállása folytán az eredeti állapot helyreállítása anyagi jogilag egységes. Az eladó akkor követelheti eredményesen a visszajáró szolgáltatást – az ingatlan tulajdonjogának visszajegyzését –, ha egyben vállalja, hogy maga is visszatéríti a számára teljesített szolgáltatást, a vételárat (EBD 2013.07.P13 I.).

a másíknak visszajáró egyenértékű szolgáltatást, addig az átvett pénzösszeg után kamat, a dolog birtoklásáért pedig használati díj fizetésére – gazdagodás hiányában és annak elkerülése érdekében – egymással szemben nem kötelezhetőek (EBD 2013.07.P13 I.). Szintén a bírósági gyakorlatban szögezték le, hogy a szerződéstől való jogszerű elállás esetén a bíróságnak a szerződéskötést megelőző állapot visszaállítása során az ellenérdekű fél részére visszajáró szolgáltatásról is rendelkeznie kell. Ezt akkor sem mellőzheti, ha a fél ilyen tartalmú ellenkérelmet nem terjesztett elő (BH2012. 4.94.).

Felmondásra akkor kerül sor, ha a *restitutio in integrum* nem lehetséges. Így elállásnak nincs helye, ha a visszaadandó dolog – a rendeltetésszerű használat esetén kívül – lényeges változáson ment át.¹⁹ A joggyakorlat szerint a vállalkozási szerződés keretében végzett, de a megrendelő elállása miatt félbemaradt, befejezetlen építményért járó ellenszolgáltatást – átalányáras kivitelezés esetén – a szerződésben elvállalt teljes műszaki tartalom és a ténylegesen elért műszaki készség egymáshoz viszonyított arányának meghatározásával, és ennek a szerződésben kötött átalánydíjra való vetítésével kell számítani (EBD 2013.09.P15 I.).

Az elállási és felmondási jog az alanyi jogok sajátos típusa, a *hatalmasságok* (alakító jogok) körébe tartoznak. Az alakító jognál fogva „a jogosultnak hatalmában áll, hogy egyoldalú cselekvésével jogváltozást idézzen elő saját maga számára, vagy másnak a jogára, egyéb jogi helyzetére nézve. (...) A jogosult egyoldalú jognyilatkozatával jogviszonyt létesíthet, módosíthat vagy szüntethet meg.”²⁰ Így a hatalmasságok lehetnek *jogalapító* jellegűek (elővásárlási, visszavásárlási, eladási és vételi jogok),²¹ *jogmódosító* jellegűek, illetve *jogszünetítő* jellegűek. Az elállás vagy felmondás általában a jogszünetítő hatalmasságok közé tartozik, viszont a nem szankcionáló jellegű, bánatpénz megfizetésével az elállást vagy felmondást lehetővé tevő szerződéses záradék nem jogszünetítő, hanem jogmódosító hatalmasság.²²

Ajándékozási szerződés esetén, ha a megajándékozott vagy vele együtt élő hozzátartozója az ajándékozó vagy közeli hozzátartozója rovására súlyos jogsértést követ el, az ajándékozó visszakövetelheti az ajándékot, vagy követelheti az ajándék helyébe lépett értéket [Ptk. 6:237. § (2) bek.]. Ez a visszakövetelési jog tulajdonképpen az ajándékozási szerződés elszegése, szankcionáló elállás. Visszakövetelésnek nincs helye, ha az ajándék vagy a helyébe lépett érték a jogsértés elkövetése időpontjában már nincs meg, továbbá ha az ajándékozó a sérelmet megbocsátotta;

¹⁹ RAFFAY Ferencz: *A magyar magánjog kézikönyve*. Budapest, Benkő Gyula, 1909. 2. kötet, 286.

²⁰ LÁBADY i. m. (15. l.j.) 192; SZLADITS Károly (szerk.): *Magyar magánjog I. Általános rész. Személyi jog*. Budapest, Grill Károly, 1938. 227. Szladits szerint a hatalmasság nem alanyi jog, hanem tényállás-változtató jelenség.

²¹ Ezen hatalmasságok részvényjogi alkalmazásáról I. VERESS Emőd: *A részvény mint értékpapír*. Budapest, HVG-ORAC, 2019. 232–252.

²² Részletekről l. alább, 4. pont.

megbocsátásnak, illetve a visszakövetelésről való lemondásnak számít, ha az ajándékozó az ajándékot megfelelő ok nélkül hosszabb idő nélkül nem követeli vissza. A szokásos mértékű ajándék visszakövetelésének nincs helye.

Haszonkölcsön-szerződésnél a kölcsönadó felmondhatja a szerződést, ha a kölcsönvevő a dolgot rongálja, nem rendeltetésszerűen vagy nem szerződésszerűen használja, engedély nélkül harmadik személy használatába adja, vagy egyébként fennáll a veszély, hogy a dolgot a kölcsönvevő nem fogja épségben visszaadni, illetve ha a felek között a viszony a kölcsönvevő magatartása következtében megromlott [Ptk. 6:359. § (4) bek. b) és c) pont].

3. Törvényes elállási és felmondási jog

A Ptk. szerint a *tartós jogviszonyt létrehozó, határozatlan időre kötött szerződést* megfelelő felmondási idő alkalmazásával bármelyik fél felmondhatja. A felmondási jog kizárása semmis, ugyanis a szerződés nem lehet örök időkre szóló bilincs a felek kezén.²³ A határozott idejű szerződések körében is léteznek olyan szerződések, amelyeket – valamilyen *sajátos jogpolitikai cél* mentén – maga a jogalkotó gyengít le, megteremtve az elállás vagy felmondás lehetőségét. Csak példa jelleggel vizsgálók néhány ilyen Ptk.-beli esetet. Ezekben az esetekben a Ptk. nem engedi a *pacta sunt servanda* elvet a maga teljességében érvényesülni, mert pontosan a szerződés kötőerejének korlátok nélküli alkalmazása vezetne méltánytalan helyzetekhez.

A Ptk. szerint a *megbízási szerződést* bármelyik fél felmondhatja (Ptk. 6:278. §).²⁴ A felmondási jog indoka a megbízási szerződés bizalmi jellege.²⁵ Amennyiben a bizalom – okkal vagy ok nélkül – a felek között megszűnik, jogpolitikailag nem indokolt a szerződést fenntartani, ezért hozta létre a jogalkotó a felmondás jogát mindkét fél számára. Általában a felmondás jogának korlátozása vagy kizárása semmis. Tartós megbízási jogviszony esetén a felek megállapodhatnak a felmondás jogának korlátozásában, és kiköthetik azt is, hogy meghatározott idő előtt a rendes felmondás joga nem gyakorolható. A megbízó felmondása esetén a megbízó köteles megtéríteni a megbízottnak a felmondással okozott kárt, kivéve ha a felmondásra a megbízott szerződésszegése miatt került sor. Ha a szerződést a megbízott alkalmatlan időben mondta fel, köteles megtéríteni a megbízónak a felmondással okozott kárt, kivéve ha a felmondásra a megbízó szerződésszegése miatt került sor.

²³ VÉKÁS i. m. (2. lj.) 359.

²⁴ Amennyiben a megbízott még nem kezdte meg a teljesítést, elállásra is van lehetőség. Vö. TÓKEY Balázs. In: FUGLINSZKY–TÓKEY i. m. (12. lj.) 323.

²⁵ VÉKÁS i. m. (2. lj.) 359.

Az általános szabállyal szemben a *vállalkozási szerződés* esetében azt írja elő a törvény, hogy a megrendelő a szerződéstől a szerződés teljesítésének megkezdése előtt bármikor elállhat, ezt követően a teljesítésig a szerződést felmondhatja (Ptk. 6:249. §.) A vállalkozónak a törvény nem biztosít elállási, felmondási jogalapot, ezért a vállalkozó ilyen jogot csak a megrendelő szerződésszegése esetén gyakorolhat. A megrendelő számára biztosított egyoldalú szerződés-megszüntetési jognak „az oka az, hogy a megrendelő a gazdasági szükségletek hordozója, az ő érdekeinek kielégítését célozza a szerződés, és ha szükségletei megváltoznak, a szerződés megszüntetése nemzetgazdaságilag is előnyösebb: nem jön létre szükségtelenül, feleslegesen a megrendelt mű.”²⁶ A megrendelő elállása vagy felmondása esetén köteles a vállalkozónak a díj arányos részét megfizetni, és a szerződés megszüntetésével okozott kárt megtéríteni, de a kártalanítás a vállalkozói díjat nem haladhatja meg. A szerződés egyoldalú megszüntetését nem kell indokolni. Abból, hogy a teljesítés megkezdése után már csak felmondást enged a jogalkotó, azaz a múlt vonatkozásában védi a vállalkozási szerződést, az is következik, hogy a már teljesített szerződést sem lehet megszüntetni.

A törvény által biztosított elállási, illetve felmondási jog nem zárja ki, hogy a vállalkozó szerződésszegése esetén a megrendelő elszegje a szerződést. Ebben az esetben viszont más a szerződés megszüntetésének jogalapja, és fel sem merül, hogy a megrendelőnek kártalanítania kellene a vállalkozót.

Az *adásvétel* altípusánál, amikor az eladó fajta és mennyiség szerint meghatározott dolog jövőbeni szolgáltatására vállal kötelezettséget, a vevő az eladó teljesítésének felajánlásáig elállhat a szerződéstől. Ha az eladó a szerződést részletekben köteles teljesíteni, és a szolgáltatás egy részének teljesítését már felajánlotta, akkor a vevő a teljesítésre még fel nem ajánlott szolgáltatásokra vonatkozóan a szerződést felmondhatja. Az elállási vagy felmondási jog gyakorlásával az eladónak okozott kárért a vevő kártalanítási kötelezettséggel tartozik [Ptk. 6:231. § (3) bek.]. Az elállást vagy a felmondást nem szükséges indokolni. Itt a Ptk. a vevőt tekinti a szükségletek hordozójának,²⁷ illetve feltételezi, hogy az eladó a fajta és mennyiség szerint meghatározott dolgot tudja másnak értékesíteni. Álláspontom szerint az elállási jogot diszpozitív szabály írja elő, ezért a szerződő felek a vevő elállását ki is zárhatják.

A *letéti szerződést* a letevő jogosult bármikor felmondani (Ptk. 6:364. §).²⁸ A felmondási jog magyarázata, hogy az ingó dolog megőrzése a letevő érdekeit szolgálja, és a szerződést nem lehet fenntartani olyan esetre, amikor a letevőnek szüksége

---

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

²⁸ Ha a felek abban állapodnak meg, hogy a letéteményes a letett dolgot a szerződésben meghatározott feltételek bekövetkezése vagy a szerződés megszűnése esetén a szerződésben meghatározott harmadik személy részére köteles kiadni, a letevő a szerződést a szerződésben meghatározott személy hozzájárulásával mondhatja fel.

van a dologra. A letéteményesre eltérő szabályok vonatkoznak. A határozatlan idejű szerződések kapcsán már korábban vizsgáltam, hogy azt megfelelő felmondási idő alkalmazásával bármelyik fél felmondhatja. A határozatlan idejű letéti szerződés esetén a jogalkotó 15 napban határozta meg a megfelelő felmondási időt.²⁹ A határozott idejű letéti szerződés felmondása sajátos feltételekhez kötött: a letéteményes akkor mondhatja fel a szerződést, ha a dolog biztonsága veszélyben van, vagy ha a dolog őrizetét nem foglalkozása körében látja el, és a szerződéskötéskor általa nem ismert olyan körülmények következtek be, amelyek a dolog további őrizetét számára nagymértékben megnehezítik (*clausula rebus sic stantibus* elvének alkalmazása).³⁰ Ha a letét a szerződésből megállapítható idő eltelte előtt szűnik meg, a letevő a díj arányos részét köteles megfizetni, amennyiben a letét nem volt ingyenes jellegű.

Fontos leszögezni, hogy amíg a megbízási szerződésnél a felmondási jog korlátozását vagy kizárását általában a Ptk. semmisséggel szankcionálja, addig a letét esetében nem találunk ilyen előírást, ezért a felmondási jog szerződésben történő korlátozása lehetséges (nyilván ez nem érinti a letevőnek a szerződés elszegéséhez való jogát, ha a letéteményes szerződésszegésének feltételei fennállnak).

A *bérleti szerződés* tipikusan olyan tartós jogviszonyt létesít, amely a felek közötti érdekegyensúly biztosítása érdekében megkívánja a törvényi felmondás sajátos szabályozását. A szerződés megszűnése a jövőre nézvést lehetséges, hiszen az eredeti, a szerződéskötést megelőző állapot nem állítható helyre, nem lehetséges a használatot visszaszolgáltatni.

A *határozatlan időre* kötött szerződést bármelyik fél rendes felmondással felmondhatja:

- a) napi bérleti díj kikötése esetén bármikor, egyik napról a másikra;
- b) heti bérleti díj kikötése esetén a hét végére, legkésőbb a hét első napján;
- c) havi bérleti díj kikötése esetén a hónap végére, legkésőbb a hónap tizenötödik napjáig;
- d) hosszabb időszakra kikötött bérleti díj esetén a szerződésben meghatározott időszak végére, legkésőbb az azt megelőző harmincadik napig.

²⁹ Ezt a megközelítést a jogalkotó többször is alkalmazza, pl. jogbérleti (*franchise*) szerződés esetén a határozatlan időtartamra kötött szerződést bármelyik fél a naptári hónap utolsó napjára felmondhatja. A felmondási idő a szerződés első évében egy hónap, a szerződés második évében két hónap, a harmadik és az azt követő években három hónap (6:381. §). Ugyanígy, ha a határozatlan időre vállalt kezesség a kötelezettnek a jogosulttal szemben fennálló vagy a jövőben keletkező valamennyi kötelezettségét biztosítja, a kezes három hónapos felmondási idővel megszüntetheti a kezességi szerződést (6:425. §) stb.

³⁰ Az utolsó Ptk.-ba foglalt rendelkezés dualisztikus jellegű, ugyanis eltérést rögzít a kereskedelmi jogi és a polgári jogi letét felmondási feltételei között. A dualista magánjog kérdésről részletesen l. VERESS Emőd: A fiduciárius hitelbiztosítékok érvényessége és a magyar magánjog rendszertani dilemmái. *Gazdaság és Jog*, 2018/3., 3–6.

A *határozott időre* kötött szerződést bármelyik fél rendes felmondással felmondhatja a törvényes felmondási idő betartásával, idő előtt gyakorolható felmondási jog esetén a hónap végére, legkésőbb a hónap 15. napjáig. Ha a felmondás nem az így meghatározott határidő betartásával történik, a bérleti jogviszonyt a felmondás közlését követő bérleti időszak végére felmondottnak kell tekinteni (Ptk. 6:339. §).³¹

A szerződés egyoldalú megszüntetésére vonatkozó sajátos előírásokat tartalmaz a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény (Cstv.) 47. §-a. A vonatkozó szabályozás szerint a felszámoló jogosult az adós által kötött szerződéseket azonnali hatállyal *felmondani*, vagy ha a felek egyike sem teljesített szolgáltatást, a szerződéstől a felszámoló *elállhat*. A másik felet ennek folytán megillető követelés az elállás, illetve a felmondás közlésétől számított 40 napon belül a felszámolónak való bejelentéssel érvényesíthető. A felszámoló nem gyakorolhatja e jogát a következő szerződések esetében:

- a) a természetes személyeknek – a szolgálati lakás és garázs kivételével – a lakásokra fennálló bérleti szerződésesei esetén;
- b) az iskolával vagy tanulóval a gyakorlati képzés szervezésére kötött szerződések esetén;
- c) a munkaszerződések esetén;
- d) a nem gazdasági tevékenységgel összefüggő kölcsönszerződés esetén;
- e) a szövetkezeti tagok vállalkozás jellegű jogviszonyával összefüggő szerződésesei esetén;
- f) a kollektív szerződés tekintetében.

A Cstv. meglehetősen szűkszavú megközelítése számos kérdést felvet. Alapvető problémaként jelentkezik, hogy hogyan lehet meghatározni a Cstv. által szabályozott felmondás és elállás viszonyát a Ptk.-ban szabályozott felmondáshoz és elálláshoz képest. Azonos jogintézményről van szó, vagy e fogalmak mögött más-más tartalom húzódik meg a Cstv. és a Ptk. rendszerében? Álláspontom szerint *sui generis* jogintézményt szabályoz a Cstv., amelynek természete eltér a Ptk.-ban szereplő felmondás és elállás intézményétől, viszont mögöttes joganyagként a Ptk. is alkalmazandó.

Elsősorban a Cstv. által szabályozott elállás és felmondás nem sorolható a szerződés elszegésének kategóriájába. Amíg a szerződés elszegésének feltétele a szerződésszegés, addig a Cstv. nem állít ilyen feltételt. Következésképpen a felszámoló jogosult a szerződés megszüntetésére akkor is, ha a másik fél részéről nem történt semmilyen szerződésszegés. A *sui generis* elállási vagy felmondási jog azt a célt

---

³¹ A bérlő örökösei a határozott időre kötött bérleti szerződést 30 napon belül rendes felmondással felmondhatják. A felmondási időt a) ha hagyatéki eljárásra nem került sor, az örökgyógy halálától; b) hagyatéki eljárás esetén a teljes hatályú hagyatékatadó végzés jogerőre emelkedésének napjától; c) öröklési per esetén a bírósági ítélet jogerőre emelkedésének napjától kell számítani.

szolgálja, hogy az adós rendelkezésre álló erőforrásait hitelezővédelmi indokok alapján védje és maximálja, így a felszámolónak nem szükséges fenntartania azokat a szerződéseket, amelyek nem járnak mérhető előnnyel közvetlenül az adós-nak vagy közvetve a hitelezőknek. Másodsorban a Cstv. általános törvényi elállási, illetve felmondási jogot biztosít, azaz olyan szerződések esetén is alkalmazható, amelyek vonatkozásában a Ptk. nem tartalmaz ilyen lehetőséget.

„A felszámolónak a szerződésektől történő elállásra, illetve felmondásra vonatkozó jogosultsága olyan speciális, csődtörvényen alapuló jog, amely független attól, hogy a Ptk. az adott szerződésre nézve tartalmaz-e elállásra, illetve felmondásra vonatkozó rendelkezéseket, illetve a szerződésük erre feljogosította a feleket vagy sem. (...) A Cstv. alapján tehát elvileg minden szerződés (a törvényi kivételeket maga a Cstv. tartalmazza) felmondható, és minden szerződés esetén gyakorolható az elállási jog.”³²

A Cstv. 47. § (1) bekezdésében biztosított felmondási jog a tételesen meghatározott kivételeken túl egyéb feltételektől nem függő jogosultság. Kifejezett eltérő jogszabályi rendelkezés hiányában e jog gyakorlásának és a felmondás érvényességének nem mércéje a hitelezőkre gyakorolt hatás (BH+ 2015.10.432), viszont a jellegénél fogva fel nem mondható (biztosítéki célú) opciós szerződést a felszámoló sem mondhatja fel (BH+ 2013.6.249). Ugyanígy korlátja a felmondási, illetve elállási jognak, ha a kontraktust szerződésszerűen teljesítették. Ebben az értelemben szögezték le, hogy a szerződésszerűen teljesített üzletrész adásvételi szerződésétől nem lehet elállni, illetve az nem mondható fel (BH+ 2013.7.299). Sajátos szerződés-megszüntetési helyzeteket szabályoz a fogyasztóvédelmi jog, de a jelen tanulmánynak nem célja e kérdés elemzése.

4. Szerződésben alapított elállási vagy felmondási jog (szerződés megszüntetésének „fenntartása”)

A szerződésben az egyik vagy mindkét fél javára kiköthetik a szerződés egyoldalú megszüntetésének a jogát. Az ilyen kikötés „mögött ott van a másik fél beleegyezése”,³³ az ilyen jog gyakorlását pedig jogszerű magatartásként kell kezelni.³⁴ Az a fél, akinek a javára a szerződés egyoldalú megszüntetésének jogát kikötötték, gyakorlatilag meggondolhatja magát. Ahogy a szakirodalomban megállapították: ez „egy kötelmi jogviszony, amely bármikor, minden ok nélkül, egyoldalúlag felbont-

---

³² JUHÁSZ László: A felszámoló felmondási/elállási jogának egyes vitás kérdései I. *Céghírnök*, 2017/2, 12.

³³ VÉKÁS i. m. (2. lj.) 357.

³⁴ LÁBADY i. m. (15. lj.) 208.

ható, (...) sokkal gyengébb, mint a normális kötelmi jogviszony, amely ok nélkül (a jogszabályokban megjelölt ok nélkül...) nem bontható fel. Ritka is az efféle kikötés, mert nem igen teszi ki valaki magát a másik szeszélyének, spekulációjának.”³⁵ Aki a szerződésnél fogva felmondásra vagy elállásra jogosult, a másik félhez intézett jognyilatkozattal szüntetheti meg a szerződést. Amikor a szerződés záradéka teremt meg az egyik vagy akár mindkét fél számára az szerződés megszüntetésére a jogot, akkor tulajdonképpen a felek eredeti megállapodása alapít *hatalmasságot*.

Az elállás vagy felmondás joga a szerződés megkötésekor, de később is kiköthető.³⁶ Az elállás jogát általában határidőhöz kötik. Nincs törvényes határidő, akaratópótló jelleggel sem (ezzel szemben a 1928. évi Magánjogi törvényjavaslat – a továbbiakban: Mtj. – diszpozitív szabálya 30 napos határidőt írt elő az elállási jog gyakorlására).³⁷

Mivel szerződéses kikötésről van szó, az elállás vagy felmondás joga egészen szabadjára hagyható, amikor kiszolgáltatja a kötelmet annak, akit az elállási jog illet.³⁸ Viszont semmilyen törvényes akadálya nincs annak, hogy a szerződő felek feltételeket állapítsanak meg, a szerződés egyoldalú megszüntetésének a lehetőségét csak bizonyos esetekre ismerjék el. Például ingatlan-adásvétel esetén a felek megállapodhatnak arról, hogy abban az esetben, ha az eladó a szerződéskötést követő három hónapon belül kedvezőbb vételi ajánlatot kap, mint a szerződésben meghatározott ár, akkor elállhat a szerződéstől. Egy ilyen szerződéses záradék mindkét fél számára előnyös lehet: a vevő számára kedvező árat biztosít és a szerződés konszolidálódásának lehetőségét nyújtja, az eladó számára pedig fenntartja azt a lehetőséget, hogy az adott időkeretek között, amennyiben jobb ajánlatot kap, a szerződéstől elálljon, és az új ajánlattevővel kössön új szerződést (kedvezőbb ajánlat vagy jobb vevő fenntartásával létrejött szerződés).³⁹

A szerződés felmondása esetén a szerződés megszüntetésének, elállás esetén a szerződés felbontásának a szabályait kell alkalmazni úgy, hogy elállásra a fél akkor jogosult, ha az általa kapott szolgáltatás egyidejű visszaadását felajánlja.

A szerződéstől való elállás vagy felmondás hatalmassága *ingyenesen* vagy *visszterhesen* is gyakorolható. Ha az elállási jog gyakorlásának feltétele meghatározott pénzösszeg (*bánatpénz*) fizetése, akkor a hatalmasság visszterhes jellegű. A bánatpénz a foglaló altípusa, másképpen büntető foglaló (*arrha poenentialis*). Lényege, hogy a bánatpénz lefizetése esetén a fél a szerződéstől visszaléphet. A bánatpénz „oly összeg, mely valamely szerződéstől való visszalépés esetére és a visszalépés jogáért a szerződés megkötésekor adatik vagy ígértetik. Az a fél, ki a bánatpénzt adta vagy ígérte, a szerződéstől teljes önkénnyel és minden ok nélkül

³⁵ TÓTH i. m. (3. lj.) 73.

³⁶ Uo., illetve SZÁSZY i.m. 264.

³⁷ Vö. Mtj. 1070. §.

³⁸ TÓTH i. m. (3. lj.) 74.

³⁹ Vö. RAFFAY i. m. (19. lj.) 285.

visszaléphet, s csak annak teszi ki magát, hogy a kikötött bánatpénzt megfizetni tartozik, az adott bánatpénzt pedig elveszti.”⁴⁰ Bánatpénzzel a kötelezett lényegében megvásárolja az elállás jogát.⁴¹ A bánatpénzt ezért visszalépési díjnak is nevezhetjük. A bánatpénz célja kettős: egyfelől a felek egyike vagy másika a bánatpénz elvesztése vagy megfizetése mellett visszalépést biztosítson magának, másfelől a visszalépés esetére a másik fél javára mintegy előre meghatározott kártalanítás legyen biztosítva.⁴²

A bánatpénz gyakorlati jelentősége kiemelkedő. Például adásvétel esetén, „ha a közvetlen vételt valami akadályozza, de a vevő biztosítani akarja a maga számára bizonyos feltételek között, legtöbbször bizonyos ideig az árut”,⁴³ akkor bánatpénz kikötése mellett jön létre az adásvételi szerződés. Amennyiben kiderül, hogy a vevőnek nincs szüksége az árura, akkor a szerződéstől egyoldalú jognyilatkozatával elállhat, ennek feltétele viszont az előre kifizetett bánatpénz elvesztése vagy a kikötött bánatpénz kifizetése. Az Mtj. szerint „az a szerződő fél, aki bánatpénzt ígért, annak megfizetésével, aki ilyet adott, annak elvesztésével a szerződéstől elállhat” (1073. §). Véleményem szerint az elállási jognyilatkozat hatálytalan, ha nem történik meg a bánatpénz egyidejű tényleges teljesítése, sőt a bánatpénz teljesítése nélküli elállási jognyilatkozat szerződésszegésnek minősül.⁴⁴ A bánatpénz jellegzetességei a következők:

- a) A bánatpénzzel elállási jogot kötnek ki a felek, ez a szerződést fennmaradásában bizonytalanná, gyengébbé teszi. Ezért a bánatpénz *kötelemgengítő* eszköz.⁴⁵ A szerződést tulajdonképpen a főszolgáltatás vonatkozásában bontó feltétellel kötik meg, ugyanis a felek a szerződés hatályának megszüntét bizonytalan jövőbeli eseménytől, az elállási jog egyoldalú gyakorlásától teszik függővé, így a feltétel bekövetkeztével a szerződés hatályát veszti.⁴⁶ A bánatpénz a szerződésteljesítés megtagadásának jogszerű indoka.

---

⁴⁰ NAGY Ferenc: *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásokra*. Budapest, Athenaeum, 1904. 2. kötet, 62–63.

⁴¹ VÉKÁS i. m. (2. lj.) 357. A szakirodalomban viszont levezették, hogy nem helyálló a bánatpénzt az elállás túrése ellenértékeként, így szolgáltatásként kezelni, hiszen az elállás következtében a jogviszony visszaható hatállyal megszűnik, helyébe pedig kártalanítási kötelezettség lép. E minősítés adójogi relevanciájáról l. LESZKOVEN László: Gondolatok a bánatpénz melletti elállási jog természetéről. *Gazdaság és Jog*, 2007/8., 20–25. A joggyakorlat szerint a bánatpénz kártalanításra szolgál, így átvétellel áfa-fizetési kötelezettséggel jár (BH2006. 10.345).

⁴² ZLINSZKY Imre: *A magyar magánjog mai érvényében, különös tekintettel a gyakorlat igényeire*. Budapest, Franklin Társulat, 1902. 617.

⁴³ *Magyar Néprajzi Lexikon*. Budapest, Akadémiai, 1977. 1. kötet, 207.

⁴⁴ A Mtj. ebből a szempontból részletesebb szabályokat tartalmazott, amikor előírta, hogy „az ígért bánatpénz megfizetése nélkül tett elálló nyilatkozat hatálytalan, ha a másik fél haladéktalanul visszautasítja; de hatályos, ha a bánatpénzt a visszautasítás után nyomban megfizetik” (1073. §).

⁴⁵ TÓTH i. m. (3. lj.) 75.

⁴⁶ Vö. Ptk. 6:116. § (2) bek.

- b) Bánatpénz fizetésére csak az a fél kötelezhető, aki a szerződést nem akarja teljesíteni. Amennyiben a szerződéstől valaki más alapon állt el (például a másik fél szerződésszegése miatt), nem kötelezhető a bánatpénz megfizetésére.⁴⁷
- c) A bánatpénzt nem feltétlenül szükséges átadni, az *nem reáobligáció*, elégséges, ha a bánatpénzt megígérik. Ha a bánatpénzt átadták, és a teljesítés megtörténik (nem él a fél a szerződés egyoldalú megszüntetését lehetővé tevő hatalmasságával), akkor a bánatpénzt vagy be kell számítani a teljesítésbe (így a foglaló jellegét veszi fel),⁴⁸ vagy vissza kell adni.
- d) A bánatpénz kikötése *alternatív (vagylagos) felhatalmazottságot (facultas alternativa passiva)* hoz létre. A kötelezett választhat, hogy teljesíti a kötelezést, vagy a bánatpénzt veszíti el, illetve fizeti meg. Vagyis az adós a bánatpénz fizetésére kötelezve soha nincsen, de azzal magát a szolgáltatás alól mentesítheti.⁴⁹ Ha a szolgáltatást a kötelezett teljesíti, és a bánatpénz átadásra került, azt vissza kell adni – a jogosult viszont nem választhat a főszolgáltatás teljesítése és a bánatpénz megfizetése között.
- e) A bánatpénz nem feltétlenül jelenti pénzösszeg megfizetését, az *más dologban* is kifejezhető.
- f) A bánatpénz megtartása nem feltételezi kár bizonyítását, illetve a jogosult nem követelhet a bánatpénzt meghaladó kártérítést, hiszen eleve elfogadta azt, hogy a másik fél elálljon a szerződéstől, egyetértett azzal, hogy gyengített kötelmi jogviszonyt hozzanak létre a bánatpénz-kikötéssel kötelező erejében mérsékelt szerződéssel. A bánatpénz mértékét úgy kell meghatározni, hogy az a jogosult érdeksérelmét fedezze, mert ellenkező esetben nincs lehetőség annak növelésére. A joggyakorlat szerint, amennyiben a felek az elállás jogát bánatpénz fizetése ellenében kötik ki, az elállás jogszerű magatartás, amely szerződésszegésnek nem minősül, és a bánatpénzt meghaladó kár megtérítése nem követelhető (BH2005. 5.173).
- g) A túlzott mértékű bánatpénz összegét a bíróság a kötelezett kérelmére *mérsékelheti*. Ebből a szempontból a bánatpénzt általán-kártalanításnak kell minősíteni. Nyilvánvalóan eltúlzott mértékű a bánatpénz, ha annak összege jelentősen meghaladja a másik fél szerződés teljesítéséhez fűződő vagyoni érdekeinek pénzben kifejezett értékét, ideértve a nem teljesítés esetén bekövetkező kárt is (EH2014. 11.P9).

---

⁴⁷ Vö. ZLINSZKY i. m. (42. lj.) 617.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ SZLADITS i. m. (6. lj.) 154.

- h) Kérdéses, hogy meddig van helye a kötelemből való kilépésnek. Az osztrák polgári törvénykönyv 909. §-a szerint a kötelemből addig lehet kilépni, ameddig a teljesítést valaki meg nem kezdte.⁵⁰ A hatályos Ptk. ilyen általános megszorítást nem tartalmaz, sőt azt írja elő, hogy „elállásra a fél akkor jogosult, ha az általa kapott szolgáltatás egyidejű visszaadását felajánlja” [6:213. § (1)], ezért az elállási jog gyakorlása általánosan összefér a teljesítés megkezdésével, például az ellenszolgáltatás elfogadásával – a törvény szerint mindössze a kapott ellenszolgáltatást kell visszaadni. Ezért a hatályos Ptk. rendszerében a teljesítés megkezdése önmagában nem jelenti a bánatpénz fejében való elállási jogról való lemondást. A felek viszont – a szerződési jogi diszpozitivitás-elvének megfelelően – kiköthetik, hogy a szerződés teljesítésének megkezdése megszünteti az elállási jogot.
- i) A (kötelemgengítő) bánatpénzt a foglalo (kötelemerősítő) alapesetétől az különbözteti meg, hogy a bánatpénz elállási jogot biztosít, míg a foglalo nem. A foglalo elvesztése a szerződésszegés következményei alól nem mentesít, így a kötbér és a kártérítés összege a foglalo összegével csak csökken, de a foglalo elvesztése nem jelent végleges kártérítést. Ami még fontosabb: szemben a bánatpénzzel, a szerződésszegés következményei közül a Ptk. 6:138. §-a is alkalmazandó, azaz a sérelmet szenvedett fél jogosult a szolgáltatás teljesítésének követelésére. Így a bánatpénz elállással megszünteti a szerződést, a foglalo viszont önmagában nem hoz létre elállási jogot. Ahogy a szakirodalomban helyesen leszögezték, „a foglalo által a szerződésszegő fél szerződésteljesítési, illetve kártérítési kötelmeitől nem szabadul meg, míg a bánatpénz elvesztése, illetve lefizetése által e részben minden kötelme megszűnik.”⁵¹

---

⁵⁰ „Ha valamely szerződés kötésénél bizonyos összeg határozta meg, melyet egyik vagy másik fél, azon esetre, ha a szerződéstől, teljesítése előtt, el akar állani, letenni tartozik; a szerződés bánatpénz mellett köttetik. Ez esetben vagy a szerződést kell teljesíteni, vagy a bánatpénzt megfizetni. Ki a szerződést csak részint is teljesíti; vagy azt, mi a másik fél által a szerződés csak részinti teljesítése végett tétellett is, elfogadta, a bánatpénz lefizetése mellett sem léphet többé vissza.” Ugyanez volt a magyar szakirodalom álláspontja a második világháborút megelőző időszakban. Megállapították pl., hogy a kötelezett választási joga (a bánatpénz és a teljesítés között) nem határtalan, és ha a kötelezett a teljesítést ténylegesen megkezdte, vagy a másik fél részéről a teljesítést elfogadta, az az elállási jogról való lemondást jelentette. L. NAGY i. m. (40. l.) 63. Ennek az álláspontnak azonban világos jogalapot adott az 1875. évi XXXVII. kereskedelmi törvény 278. §-a: „Ha valamelyik fél a szerződés megkötésekor bánatpénzt adott vagy ilyet ígért – ez a szerződéstől visszaléphet, a mennyiben annak teljesítését meg nem kezdte, vagy a másik fél részéről az egészben vagy részben történt teljesítést el nem fogadta. A visszalépő a kikötött bánatpénzt megfizetni tartozik, az adott bánatpénzt pedig elveszti.”

⁵¹ ZLINSZKY i. m. (42. l.) 617. Szladits hasonlóképpen foglal állást: „Azáltal, hogy a fél a foglalt veszni engedi, a szerződés teljesítése alól még nem menekül. A szerződés ugyanis érvényesen létrejött, s így a másik fél a teljesítéshez ragaszkodhatik, esetleg a nemteljesítésből eredő és a foglaltot meghaladó kár megtérítését is követelheti.” Vö. SZLADITS i. m. (6. l.) 133.

5. Következtetések

A jogalkotónak meg kell teremtenie az egyensúlyi helyzetet egyfelől a szerződés kötőereje, a *pacta sunt servanda* elv, másfelől pedig azon helyzetek között, amikor a szerződés fenntartása már nem indokolt. Az utóbbi esetben, kivételes jelleggel, az egyoldalú megszüntetés lehetőségét is el kell ismerni, így a szerződés mint kötelelem kötelező erejének jogi védelme már nem indokolt, ha a kötelezett szerződést szeg, és ennek következtében jogosulti érdekmúlás is bekövetkezik. Ugyanígy sajátos jogpolitikai célok érdekében a törvény is elismerheti a szerződés egyoldalú megszüntetésének lehetőségét, figyelembe véve az egyes különös szerződések sajátosságait. A polgári jog ugyanakkor a magánautonómia megvalósulásának tere, ezért a jognak el kell ismernie a felek azon megállapodásait, amikor a megegyező akaratok teremti meg az egyoldalú megszüntetés lehetőségét. E keretek között nyilván vitatható, hogy a szabályozás milyen részletességgel történjen, ahogy az is, hogy mely különös szerződéseknel van helye törvényes elállási vagy felmondási oknak. Ezeket a kérdéseket nem lehetséges kompromisszumok nélkül megoldani, és a hatályos Ptk. igyekezett e kompromisszumok legjobbjaikat megvalósítani. A következő táblázat összegzi a Ptk. elállási és felmondási rendszerét.

	<i>Ex tunc</i>	<i>Ex nunc</i>	Sajátosság	Jogalap
Szerződés megszüntetése közös megegyezéssel	Felbontó szerződés (felbontás)	Megszüntető szerződés (jövőben történő megszüntetés)	Felbontó vagy megszüntető szerződést, azaz a felek megegyezését feltételezi	Ptk. 6:212. §
Szerződés elszegése (mint a szerződésszegés szankciója)	Elállás	Felmondás	Alapja a szerződésszegés következményeként fellépő jogosulti érdekmúlás	Ptk. 6:140. §
Egyoldalú megszüntetés jogszabályi rendelkezés alapján, szerződésszegés hiányában	Elállás	Felmondás	Sajátos jogpolitikai célok érdekében (a szerződésszegés tényétől függetlenül) a jogalkotó gyengíti a kötelmet	Ptk. 6:213. §, illetve az egyes szerződésekre vonatkozó rendelkezések
Szerződésben alapított szerződés-megszüntetési jog (elállási vagy felmondási záradék)	Elállás	Felmondás	Hatalmasság, amelyet a szerződés alapít, alapja a privátautonómia	Ptk. 6:213. §

A sorozatban korábban megjelent kötetek

- Koltay András – Lapsánszky András (szerk.): *A médiaszabályozás kommentárja* (2011)
- Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): *Magyar és európai médiajog* (2012)
- Koltay András (szerk.): *Hungarian Media Law* (2012)
- Ben H. Bagdikian: *Az új médiamonopólium* (2012)
- Cass R. Sunstein: *Republic.com 2.0* (2013)
- Paál Vince (szerk.): *A magyarországi médiaháború története. Média és politika 1989–2010* (2013)
- Robert W. McChesney: *Mi a baj a médiával? Az Egyesült Államok médiapolitikája a 21. században* (2013)
- Koltay András (szerk.): *A gyűlöletbeszéd korlátozása Magyarországon. Alkotmányos és jogalkalmazói megközelítések, európai kitekintéssel* (2013)
- Koltay András: *Freedom of Speech: The Unreachable Mirage* (2013)
- Klestenitz Tibor: *A katolikus sajtómozgalom Magyarországon 1896–1932* (2013)
- Owen M. Fiss: *Megosztott liberalizmus. A szólásszabadság és az államhatalom sokféle arca* (2013)
- David Croteau – William Hoynes: *A média mint üzlet. Nagyvállalati média és közérdek* (2013)
- Lányi András – László Miklós (szerk.): *Se vele, se nélküle? Tanulmányok a médiáról* (2014)
- Perry Keller: *Európai és nemzetközi médiajog. Liberális demokrácia, kereskedelem és az új média* (2014)
- Koltay András (szerk.): *Media Freedom and Regulation in the New Media World* (2014)
- Koltay András – Török Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején* (2014)
- Csehi Zoltán – Koltay András – Navratyil Zoltán (szerk.): *A személyiség és a média a polgári és a büntetőjogban – az új Polgári Törvénykönyvre és az új Büntető Törvénykönyvre tekintettel* (2014)

- Lee C. Bollinger: *A toleráns társadalom. Korlátlan, erőteljes és szélesre nyitott* (2014)
- Frederick Schauer: *A demokrácia és a szólásszabadság határai. Válogatott tanulmányok* [szerk.: Koltay András] (2014)
- Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): *Magyar és európai médiaajog* (új, átdolgozott kiadás, 2015)
- James Curran – Jean Seaton: *Hatalom felelősség nélkül. A sajtó, a műsorszolgáltatás és az internet Nagy-Britanniában* (2015)
- Koltay András – Török Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiaajog a 21. század elején 2.* (2015)
- Denis McQuail: *A tömegkommunikáció elmélete* (2015)
- Koltay András (szerk.): *Comparative Perspectives on the Fundamental Freedom of Expression* (2015)
- Paál Vince (szerk.): *A sajtószabadság története Magyarországon 1914–1989* (2015)
- John Durham Peters: *A mélység tornácán. Szólásszabadság és liberális hagyomány* (2015)
- Menyhárd Attila – Gárdos-Orosz Fruzsina (szerk.): *Személy és személyiség a jogban* (2016)
- Buzinkay Géza: *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig* (2016)
- Koltay András – Török Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiaajog a 21. század elején 3.* (2016)
- Robert A. Kahn: *A gyűlölet szabadsága – amerikai és európai perspektívák* (2016)
- Paul Kearns: *A művészet szabadsága. Esszék a jogi cenzúra és a kultúra kapcsolatáról* (2016)
- James Curran: *Média és demokrácia* (2016)
- Koltay András – Török Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiaajog a 21. század elején 4.* (2017)
- Eric Barendt: *A tudomány szabadsága és a jog* (2017)
- Reményi Édua – Koltay András (szerk.): *A szólásszabadság káprázata. A szólásszabadság brit, amerikai és francia klasszikusainak szöveggyűjteménye* (2017)
- Robert C. Post: *A szólásszabadság amerikai hagyományának magyarázata. Joggyakorlat alkotmányos értékek és a társadalmi kontextus ölelésében* (2017)
- Koltay András (szerk.): *Balás P. Elemér emlékkönyv. Tisztelgés és antológia sajtójogi, szerzői jogi és személyiségi jogi műveiből, halálának 70. évfordulóján* (2018)
- Lábady Tamás: *Megtartott szó. Válogatott jogi tanulmányok* (2018)

Paál Vince: *A politika és a publicisztika vonzásában – Gratz Gusztáv pályafutása* (2018)

Koltay András: *Tíz tanulmány a szólásszabadságról* (2018)

Szűts Zoltán: *Online – Az internetes kommunikáció és média története, elmélete és jelenségei* (2018)

Koltay András: *Az új média és a szólásszabadság – a nyilvánosság alkotmányos alapjainak újragondolása* (2019)

